

ιστόρηση

Επιθεώρηση Τοπικής Ιστορίας - Έτος 5ο, τεύχος 9, Δεκέμβριος 2025

Παιδείας Ιχνηλασίες

«μόνη γάρ Παιδεία άθάνατον και Θεϊον»

Ιστορία

Τεύχος 9/2025

Αφιερώνεται

στις γενιές των μαθητών που δεν τους έδωσε η Ιστορία τόπο να σταθούν,
ανέστιοι πορεύτηκαν, ξυπόλυτοι και νηστικοί, ωστόσο έμαθαν καλά το μάθημα
της Ευθύνης και του Χρέους.

Σήκωσαν στις πλάτες την Πατρίδα, στον ώμο την κουβάλησαν, την έκτισαν ξανά,
μαζί και το αξιακό σύστημα που μας παρέδωσαν, ατόφιο Λαϊκό Πολιτισμό,
ηθικά και υλικά εφόδια, για να κάνουμε μεταπτυχιακά και διδακτορικές διατριβές,
να πορευόμαστε εκ του ασφαλούς ως γνήσιοι επίγονοι.

Ιστορία ISSN: 2944-9561

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Εκδότης - Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο, Επιμέλεια: Παναγιώτης Νάννος

Θεματικό τεύχος 9, Δεκέμβριος 2025.

Διατίθεται ελεύθερα σε ηλεκτρονική μορφή από την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα
www.plastiras-ota.gr

Εκδότης - υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο, Παναγιώτης Νάννος, δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα, έχει την ευθύνη οργάνωσης της ύλης, με την οικονομική συνδρομή του ιδίου εξασφαλίζεται εξ αρχής και μέχρι σήμερα η έκδοση.

Σχεδιασμός – εκτύπωση Ηλίας Καρκαλέτσος - εκδόσεις "Φάος", με την εθελοντική εργασία του οποίου περιορίζεται το κόστος της "Ιστορίας" στα αναγκαία υλικά για την παραγωγή.

Η έκδοση δεν έχει στόχο το οικονομικό κέρδος, γι' αυτό και διατίθεται ελεύθερα στην ψηφιακή μορφή από την ιστοσελίδα του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Οι εκδόσεις μας διέπονται από τις αρχές της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, όπου η Μνήμη αποτελεί συλλογική Ευθύνη και η Γνώση κοινωνικό αγαθό, το οποίο πρέπει να διατίθεται ελεύθερα σε όποιον το αποζητεί.

Αυτό όμως δε σημαίνει ότι εκχωρούνται τα πνευματικά δικαιώματα και σε κάθε περίπτωση η έκδοση προστατεύεται από το νόμο 2121 ΦΕΚ Α' 25/3.3.1993

Η έντυπη μορφή κυκλοφορεί σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων και διατίθεται σε τιμή κόστους από τον κ. Ηλία Καρκαλέτσο, οδός Μ. Αλεξάνδρου 34 Καρδίτσα, τηλ. 24410 77663

Στο 9ο τεύχος γράφουν οι:

☒ Αγγελής Δημήτρης	☒ Κοτρώτσιος Χρίστος	☒ Νημάς Α. Θεόδωρος
☒ Αυδίκος Ευάγγελος	☒ Λάππα Π. Βασιλική	☒ Παΐσης Κώστας
☒ Γριβέλλας Α. Λάμπρος	☒ Λιαπής Χρήστος	☒ Πρίντσιος Στέφανος
☒ Ζαφείρης Περικλής	☒ Μανώλη - Ρόπη Ελένη	☒ Τσιμαντάς Αθανάσιος
☒ Ζυγογιάννης Ν. Γ.	☒ Μπασδέκη Ελπίδα	☒ Τσιτσιάς Δημήτρης
☒ Καφεντζής Ηλίας	☒ Μπολτσή Ηλ. Χρυσάνθη	☒ Τσιώλης Κωνσταντίνος
☒ Κλήμος Γιώργος	☒ Νάννος Παναγιώτης	

Παιδείας Ίχνηλασίες

Ο Πλούταρχος στο έργο του “Περί παιδων αγωγής” ιεραρχώντας τις αξίες κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η “**παιδεία δε των εν ημίν μόνον αθάνατον και θεϊον**», δηλαδή μόνο η παιδεία λοιπόν, είναι αθάνατο και θείο αγαθό. Από τότε μέχρι και σήμερα η έννοια και οι υπηρεσίες της Παιδείας έχουν λάβει διαφορετικό περιεχόμενο και χαρακτηριστικά, ανάλογα με τις εκάστοτε ιστορικές, ιδεολογικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες.

Ωστόσο, η βαθύτερη ουσία και το νόημα της Παιδείας δεν είναι εύκολο να οριοθετηθεί, ούτε

να ταυτιστεί με τα μαθήματα, τις γνώσεις στο Σχολείο και το σύστημα Εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες της. Ειδικά στις μέρες μας που τα όρια έχουν γίνει δυσδιάκριτα, αμφισβητούνται τα άλλοτε αυτονόητα. Τώρα υπάρχει μη διαχειρίσιμο πλεόνασμα πληροφορίας, σε λίγο η “γνώση” θα έρχεται μέσα από ερωτήσεις σε συνδρομητικά ChatGPT τεχνητής νοημοσύνης. Ακριβώς γι’ αυτό η εκ-παίδευση θα παραμένει διαρκές αιτούμενο, όσο μάλιστα πολλαπλασιάζονται με γεωμετρική πρόοδο “μάστερ και ντοκτορά” της εξειδίκευσης του AI, μέσα από αυτή χάνεται το Όλον και το Είναι.

Στόχος της Παιδείας οφείλει να είναι η διαμόρφωση ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων με γνώσεις, κρίση, ήθος, ενσυναίσθηση. Να μάθει ο άνθρωπος να σκέφτεται, να “συλλογάζεται λεύτερα” όπως έλεγε ο Ρήγας, διότι χωρίς την Ελευθερία δεν υπάρχει αυτογνωσία. Χωρίς αυτή ο άνθρωπος δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει τη θέση του στον κόσμο, ούτε μπορεί να γίνει **κοινωνική συνείδηση και Ευθύνη**. Στην αρχαιότητα ο πολίτης ήταν πρώτα οπλίτης, διόλου τυχαίο ότι ίδια τα γράμματα, απλώς αλλάζει θέση και έννοια μόλις μετακινηθεί το γράμμα ο, δηλώνοντας ότι πολίτης γίνεσαι όταν αναλάβεις πρώτα την ευθύνη σου. Προπαντός όμως η Παιδεία είναι ο μακρύς δρόμος που οδηγεί στην ανακάλυψη της αλήθειας, της αρετής, του Κάλλους της ψυχικής και πνευματικής Αρμονίας που οδηγεί στο αθάνατον και θεϊον, ήτοι τη θέαση του Θεϊκού.

Σε αυτό το τεύχος παρακολουθούμε την Παιδεία όπως μας παραδόθηκε μέσα από τον Κοινοτισμό των Αγράφων, τα ήθη και έθιμα που κράτησαν ζωντανά αιώνες αμέτρητους οι πρόγονοί μας και μας παρέδωσαν Παιδεία, Πολιτισμό, Αξιοπρέπεια, Ελεύθερη Πατρίδα. Χωρίς να γνωρίζουν την αλφαβήτα, ακριβώς διότι είχαν κατακτήσει υψηλό επίπεδο προφορικής Παιδείας, ένα αξιακό σύστημα Ηθών που γινόταν Έθιμα, ήτοι στοιχεία μιας ουσι-

αστικής εκπαίδευσης των μελών της Κοινότητας, είχαν Παιδεία και ας μην είχαν σχολεία, διδακτέα ύλη, βιβλία και δασκάλους.

Διατρέχουμε τους αιώνες της τουρκοκρατίας και μαθαίνουμε για τα σχολεία του τόπου μας, μέχρι τη μεγάλη του Γένους Σχολή στην Αγία Παρασκευή Γούβας Βραγκιανών. Για τους δασκάλους του Γένους, Ευγένιο Γιαννούλη και Αναστάσιο Γόρδιο, τον φλογερό κήρυκα ίδρυσης Ελληνικών Σχολείων τον πατρο-Κοσμά τον Αιτωλό, για τα σχολεία μέχρι την απελευθέρωση του τόπου από τον Οθωμανικό ζυγό.

Μαθαίνουμε για τις συνθήκες της Εκπαίδευσης από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, (1881), τις πρώτες δεκαετίες του ελεύθερου βίου, την Κατοχή και την Αντίσταση, τα μετεμφυλιοπομεμικά χρόνια, ως τις μέρες μας.

Αναγνωρίζουμε τον συλλογικό μόχθο και την προσπάθεια για διεύρυνση της Παιδείας μέσα από τα βιβλία, αναδεικνύουμε τις κοινωνικές μεταβολές, τη μαζική μετανάστευση, τα κλειστά σχολεία που φοιτήσαμε σε εποχές που έσφυζε η Ύπαιθρος από πλήθος ανθρώπων.

Πορευόμαστε τώρα μέσα στην απόλυτη σιωπή, χωρίς χαρούμενες φωνές παιδιών.

Ματώνουμε να γίνει πράξη το όραμα για την “Επιστροφή στην Πατρίδα” των δικών μας παιδιών, των φίλων, όλων όσοι ήθελαν να επιστρέψουν και να κατοικήσουν μόνιμα στον τόπο μας.

Διεκδικούμε να είμαστε εθνικό σημείο αναφοράς για την Περιβαλλοντική Καινοτομία και σύνδεση με τη διεθνή Εκπαίδευση.

Μέσα από μια άλλη “Οίκαδε” φιλοσοφία κτίζουμε βιωματικά σχολεία του Μέλλοντος, όπως μας έρχονται από τα επέκεινα του τόπου και του χρόνου. Σε συνεργασία με τη Φύση δημιουργούμε Οικότοπους Τέχνης και Ενσυναίσθησης. Δημιουργούμε συνθήκες έλευσης ενός “Αύριο” αντάξιου των ονείρων και των προσδοκιών για έναν κόσμο με πανανθρώπινες αξίες. Έρρωσθε και ευδαιμονείτε!

**Παναγιώτης Νάνος
Δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα**

Ψωμί δεν έχουμε, τυρί ζητάμε: Εκπαίδευση και Λαϊκός Πολιτισμός

Ευάγγελος Αυδίκος, ομότιμος καθηγητής Λαογραφίας Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Μια ταινία που συγκίνησε πολλούς θεατές ονομαζόταν «Μάθε, παιδί μου, γράμματα». Ήταν, κατά κάποιο τρόπο, μια ιστορία για τη φτώχεια και τις δυσκολίες. Η έξοδος απ' αυτή τη στερημένη ζωή μπορούσε να γίνει με τα γράμματα. Αυτό, με άλλα λόγια, σήμαινε, την εγγραφή σε εκπαιδευτικό ίδρυμα (*Δημοτικό Σχολείο, Γυμνάσιο, ή και Πανεπιστήμιο*), μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο.

Οι περισσότεροι κάτοικοι στα χωριά ήξεραν λίγα κολουβογράμματα. Για τις γυναίκες δεν ήταν αναγκαίο να πάνε στο σχολείο, δεν χρειάζονται γράμματα για να κάνουν το νοικοκυριό, έλεγαν οι γονείς σε όσες είχαν τον καημό βάζοντας φρένο στην επιθυμία τους. Το σχολείο ήταν σχεδόν προνόμιο των αγοριών. Για τους παλιούς ήταν αυτοί που θα αναλάμβαναν το κουμάντο της οικογένειας και του χωριού. Αυτοί που θα έρχονταν σε επαφή με τους εμπόρους αλλά και τους κομματάρχες. Έτσι η παροιμία «*Μάθε νέος γράμματα, νά 'χεις καλά γεράματα*» απευθυνόταν μόνο στα αγόρια. Κάποια στιγμή, η εκπαίδευση και το απολυτήριο θα εξασφάλιζε καλύτερες συνθήκες ζωής αλλά και ασφάλεια στα γεράματα, μιας και οι γεωργοκτηνοτρόφοι δεν είχαν κανένα ασφαλιστικό δίχτυ.

Καλό είναι, όμως, να ξεχωρίσουμε την εκπαίδευση από τη μόρφωση. Στους στραβούς κυβερνάει ο μονόφθαλμος, λέει μια άλλη παροιμία. Μιλάει για όσα λένε τα βιβλία και τα σχολεία. Όποιος ήξερε λίγα κολουβογράμματα, τρύπωνε σε κάποια θεσούλα ή έκανε τον δημογέροντα και τον πρόεδρο, ή τον γραμματικό.

Η μόρφωση είναι κάτι άλλο. Όσο κι αν η παροιμία ισχυρίζεται πως «*Άνθρωπος αγράμματος, ξύλο απελέκητο*», δεν είναι όλη η αλήθεια. Ναι, η εκπαίδευση, η γνώση ανοίγει το μυαλό, φέρνει τους εγγράμματος σε επαφή με άλλες χώρες, διαβάζοντας εφημερίδες, καθώς και τους μαθαίνει να φέρονται με το σεϊς και με το σας. Με άλλα λόγια, οι άνθρωποι που πάνε στο σχολείο, γίνονται πελεκημένα ξύλα, με τρόπους. Φτάνει όμως αυτό; Πολλές φορές, αυτό το πελεκημένο ξύλο έχει κάτω από την επιφάνειά του κόμπους, νεύρα. Άμα το ξύσεις λίγο. Δεν είναι λίγοι εκείνοι με πολλά πτυχία που τα γράμματα δεν τους βοήθησαν να γίνουν καλύτεροι άνθρωποι. Το μόνο που έμαθαν ήταν οι τρόποι να κοροϊδεύουν την ευπιστία των καλόπιστων ανθρώπων.

Η επίσημη εκπαίδευση μεταδίδει γνώσεις. Και δεν υποτιμάται καθόλου. Είναι κατάκτηση για τον άνθρωπο που διαδόθηκε αυτή η γνώση σε όλα τα κοινωνικά στρώματα. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει πως δεν υπήρχαν γνώσεις, δεξιότητες παλιότερα. Όμως αυτές διεδίδονταν με τις παροιμίες, με ιστορίες, με τη μετάδοση της εμπειρίας από τους γονείς στα παιδιά τους, από τους μεγαλύτερους στους μικρότερους. Κι αυτό γινόταν με τη μαθητεία. Τότε, δεν είχαν ξεχωριστή ζωή τα παιδιά από τους μεγάλους. Κοντά τους, στο χωράφι, στα πρόβατα, στην πλατεία, στη γειτονιά, στο νυχτέρι μάθαιναν οι νεότεροι να χορεύουν, να

κάνουν αργαλειό, να αρμέγουν, να παρατηρούν τα αστέρια. Μάθαιναν τις ιδιότητες που είχαν τα βότανα. Μάθαινε ποιο ήταν καταλληλότερο για ρόφημα, ή για επάλειψη. Τα τελευταία χρόνια ξεχάστηκαν αυτά. Κινδυνεύει να χαθεί μια γνώση που ευτυχώς η επιστήμη την έβαλε στα φάρμακα και στις θεραπείες.

«Άκουσε γέρου συμβουλή και παθημένου γνώση», λέγανε στα Άγραφα και σε όλη την Ελλάδα. Ο γέρος ήταν η εγκυκλοπαίδεια του πολιτισμού ενός τόπου. Ήξερε τα βουνά, τα τοπωνύμια, τον κάμπο, τα ποτάμια. Γνώριζε τις συνήθειες στον γάμο, τον θάνατο, τα πανηγύρια. Στις μέρες μας οι γέροι, ο παππούς και η γιαγιά, ζούνε έξω από τις καινούργιες οικογένειες. Άλλαξαν οι καιροί. Ασφαλώς, τίποτε δεν μένει ακίνητο. Όμως, χάσαμε μια γνώση πολύτιμη. Παθός και μαθός, αυτή είναι μια παροιμιακή έκφραση. Η εμπειρία ενός μεγαλύτερου δεν είναι εικόνημα. Κρίνεται. Όμως, συχνά θεωρείται περιττή. Οι σύγχρονοι άνθρωποι έγιναν αλαζόνες. Νομίζουν πως η τεχνολογία τους κάνει έξυπνους. Αυταπάτη. Ξερόλες ναι, οπότε ισχύει η άλλη παροιμία, «Λαγός την φτέρη κούναγε, κακό του κεφαλιού του».

Ο Λαϊκός Πολιτισμός, αυτό που σήμερα ονομάζουμε Παράδοση, αποτελούσε το μέσο εκπαίδευσης των μελών μιας οικογένειας, ενός σογιού, μιας κοινότητας στις συμπεριφορές και τις αρχές που κρατούσαν δεμένους τους ανθρώπους. Μάθαιναν τον τόπο και, τα βότανα, τις βουνοκορφές, τις αρρώστιες, τον σεβασμό και την αλληλεγγύη, η οποία βασικό θεμέλιο στα Άγραφα αλλά και σε όλη την ύπαιθρο. Οι παροιμίες, τα παραμύθια, τα αστεία, οι ιστορίες στα ξεφλουδίσματα, στα νυχτέρια, στα μιντάτια (Ένας κούκος δεν φέρνει την άνοιξη), η αλληλεγγύη στην κατασκευή των καινούργιων σπιτιών, ήταν τα τετράδια και τα βιβλία ενός ανοιχτού σχολείου που λειτουργούσε στις ρούγες, στις αυλές, στην πλατεία, στις βρύσες, στις δουλειές. Εκεί μαθήτευαν και οι Αγραφιώτες που δεν μπόρεσαν να παρακολουθήσουν το σχολείο. Όμως, κι αυτό ήταν μια άτυπη εκπαίδευση, όπου τον ρόλο της δασκάλας και του δασκάλου τον είχαν οι μεγαλύτεροι.

Όλα είχαν τη θέση τους. Αυτό το μάθαιναν, αγόρια και κορίτσια, από τα μικρά τους. Μάθαιναν τι δεν έπρεπε να κάνουν. Για παράδειγμα, οι κατάρες ήταν ένα μέσο που τραβούσε τη γραμμή του τι έπρεπε να αποφύγουν οι νεότερες γενιές. Με άλλα λόγια, μάθαιναν τις αξίες της οικογένειας και της κοινότητας, γιατί αλλιώς δεν μπορούσαν να προχωρήσουν. «Αδειανό βαρέλι, φίλο δεν πιάνει» άκουγαν για τη σημασία του χαρακτήρα. Ένα άδειο βαρέλι, κάνει θόρυβο, το γεμάτο είναι χρήσιμο. Το ίδιο ισχύει για τους ανθρώπους.

«Κάθε πράγμα στον καιρό του και ο κολιός τον Αύγουστο», ισχυρίζεται μια άλλη παροιμία. Με άλλα λόγια, μάθαιναν όλοι και όλες τον κύκλο της ζωής. Όλα οργανώνονται από τις εποχές, τις γιορτές. Ο χρόνος ήταν ταυτισμένος με τα πουλιά, τα φρούτα, τις εργασίες και τα πανηγύρια.

Όλα ήταν ιδανικά; Προφανώς όχι. Οι γυναίκες, οι νέοι, οι αδύναμοι όφειλαν να πειθαρχούν. Πρόκειται για κοινωνίες των οποίων η επιβίωση εξαρτιόταν από την επιβολή κάθε μορφής εξουσίας. «Η γυναίκα και ο καφές θέλουν ψήσιμο» υποδεικνύει μια άλλη παροι-

μία. Αναμφίβολα, αυτό είναι το κατάλοιπο μιας άλλης, ανεπιθύμητης συμπεριφοράς, στην οποία πολλές γυναίκες βασανίζονταν και από τους γονείς, τους άντρες και τις πεθερές τους. Όμως, υπάρχουν και πολλά άλλα που βοηθούσαν την αλληλεγγύη και προωθούσαν την εργασία ως ύψιστη αξία. «Έκατσε η δουλειά στην πόρτα και κυνήγησε την φτώχεια».

Ο Λαϊκός πολιτισμός ήταν ένα εργαστήριο για τους ανθρώπους. Μεγάλο μέρος αυτής της γνώσης μας είναι χρήσιμο και σήμερα, που έχουμε αποξενωθεί από το παρελθόν και τα θετικά του στοιχεία.

Διπλός Χορός Αγράφων, Μοσχάτο δεκαετία 1930

Μαθητές Δημοτικού Σχολείου Καστανιάς με προορισμό δενδροφύτευση στις παρυφές του χωριού, τη δεκαετία του '60

Τα σχολεία και οι δάσκαλοί τους στην περιοχή των Αγράφων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας

Δρ ΘΕΟΔΩΡΟΣ Α. ΝΗΜΑΣ

Η οροσειρά των Αγράφων είναι τμήμα της Πίνδου και καταλαμβάνει μεγάλο μέρος της Κεντρικής Ελλάδος, ήτοι το βόρειο τμήμα του Ν. Ευρυτανίας (Ευρυτανικά Άγραφα) και το δυτικό τμήμα του Ν. Καρδίτσας (Θεσσαλικά Άγραφα), είναι δε η πιο δυσπρόσιτη περιοχή της Ελλάδος.

Κατά την Τουρκοκρατία και έως τα μέσα του 20ού αιώνα ήταν πυκνοκατοικημένη και οι κάτοικοί της, εκτός από την κτηνοτροφία, επιδίδονταν και σε γεωργικές ασχολίες παράγοντας τα αναγκαία προϊόντα για τη συντήρησή τους.

Τα Άγραφα ήταν το πρώτο αρματολίκι που αναγνωρίστηκε από τους Τούρκους, με εισήγηση μάλιστα του κατακτητή της Θεσσαλίας Τουραχάν βέη, ο οποίος ήθελε με αυτόν τον τρόπο να απαλλαγεί από τις παρενοχλήσεις των ατίθασων κατοίκων των ορεινών περιοχών, ώστε να εδραιώσει πιο εύκολα την κυριαρχία του στις υπόλοιπες περιοχές. Ο αρχηγός του αρματολικιού ονομαζόταν *καπετάνιος* και οι άνδρες του *παλικάρια*, ενώ οι υπασπιστές του *πρωτοπαλικάρα*. Κατά τον Απόστολο Βακαλόπουλο «η ορεινή Θεσσαλία είναι μια από τις εστίες εκείνες της Ελλάδας, όπου γεννήθηκε και ανδρώθηκε ο μαχόμενος ελληνικός πληθυσμός, ο οποίος πρόσφερε πολλά κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821»¹. Η περιοχή των Αγράφων όμως κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας δεν υπήρξε μόνον καταφύγιο των κλεφταρματολών και μεγάλου μέρους του πεδινού πληθυσμού αλλά και κέντρο δράσης πολλών φωτισμένων ανδρών. Μάλιστα, πριν από τον λεγόμενο Νεοελληνικό Διαφωτισμό, ιδρύθηκαν εκεί αξιόλογα σχολεία, στα οποία δίδαξαν ονομαστοί δάσκαλοι.

Α. ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΣΤΑ ΑΓΡΑΦΑ²

1. Η Σχολή ή "Ελληνομουσείον" Βραγγιανών

Τα Βραγγιανά της Ευρυτανίας, τα οποία βρίσκονται κοντά στα όρια του Ν. Καρδίτσας και ονομάζονταν Μεγάλα για να ξεχωρίζουν από τα άλλα, που βρίσκονται στην περιοχή Αργιθέας (Ν. Καρδίτσας) και που για τον ίδιο λόγο ονομάζονταν Μικρά Βραγγιανά. Τα Μεγ. Βραγγιανά απέχουν από την Καρδίτσα 70 χιλμ. και συνδέονται μ' αυτή οδικώς. Στην περιοχή τους δημιουργήθηκαν ισχυρά τσελιγκάτα και ανθηρές βιοτεχνίες μαλλιών υφασμάτων, πράγμα που οδήγησε στην ανάπτυξη του εμπορίου και στην οικονομική ευημερία των κατοίκων τους.

1. ΑΠ. Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Η Δυτική Θεσσαλία στα 1830», *Τρικαλινά*, 8 (1988), σ. 126.

2. ΘΕΟΔΩΡΟΣ Α. ΝΗΜΑΣ, Η Εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Σχολεία - Θεσσαλοί δάσκαλοι και λόγιοι. Συμβολή στη μελέτη του Θεσσαλικού Διαφωτισμού [Φ.Ι.ΛΟ.Σ. Τρικάλων - Σειρά: Κείμενα και Μελέτες, αρ. 9], Θεσσαλονίκη, Εκδ. Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη, 22020, σσ. 176-178, όπου και η σχετική αναλυτική βιβλιογραφία για κάθε σχολή και πρόσωπο χωριστά.

Μετά από πρόσκληση των απλοϊκών κατοίκων των Βραγγιανών, στην άκρη του κάτω μέρους του οικισμού, στη θέση Γούβα, όπου η Μονή της Αγίας Παρασκευής, ήρθε το 1661 ο Ευγένιος Γιαννούλης και ίδρυσε ανώτερο σχολείο, εγκαταλείποντας το σχολείο που είχε ιδρύσει ενωρίτερα στο Καρπενήσι. Ο Γιαννούλης δίδαξε στη Σχολή Βραγγιανών μια

ΕΙΚ. 1. Ο ναός της Αγίας Παρασκευής (δεξιά) στη θέση Γούβα των Βραγγιανών Ευρυτανίας και αριστερά τα ερείπια των κτιρίων όπου είχε λειτουργήσει το "Έλληνομουσείον Βραγγιανών" (Φωτ/φρία Άγγελου Σινάνη).

ΕΙΚ. 2. Η επιγραφή για την Σχολή Βραγγιανών και τους δασκάλους της στη θέση Γούβα των Βραγγιανών (Φωτ/φρία Άγγελου Σινάνη).

ολόκληρη εικοσαετία, έως τον θάνατό του το 1682, οπότε τον διαδέχτηκε ο μαθητής του Αναστάσιος Γόρδιος. «Και φοιτηταί πάλιν πάντοθεν προς αὐτὸν συνέτρεχον οἱ δὲ ἐγγύριοι πολλὴν αὐτῷ παρεῖχον τὴν αἰδῶ καὶ τιμὴν, καὶ ἦ δυνάμει εἶχον τὰ παρ' ἐαυτῶν ἐχορήγουν. [...] Φοιτηταὶ δὲ αὐτῷ», δηλ. του Γιαννούλη, «ἐν Βραβαντιανῶσι ἐγένοντο πολλοὶ καὶ ἄλλοι τῶν ἐκ τῆς ἱερᾶς τάξεως καὶ παῖδες ἐξ αὐτοῦ τοῦ χωρίου καὶ τῶν ἐπέριξ ἀριθμοῦ κρείττονας»³. Στη Σχολή δίδαξε ακόμα ο Θεοφάνης Ρίζος ο εκ Φουρνάς, μαθητής του Γορδίου.

Η **Σχολή Βραβαντιανῶν** απόκτησε και πλούσια βιβλιοθήκη, η οποία περιλάμβανε 4.000 περίπου τόμους στην ελληνική, τη λατινική και τη γερμανική γλώσσα, καθώς και πολλά χειρόγραφα, αναδείχτηκε δε σ' ένα σπουδαίο κέντρο σπουδών, το οποίο έγινε γνωστό ως **Ελληνομουσείον των Αγράφων**. Λειτουργησε κανονικά ως το 1770. Η Σχολή εσυντηρείτο αρχικά από τους κατοίκους του χωριού και από τον ίδιο τον Ευγένιο Γιαννούλη, ενώ αργότερα και για μικρό διάστημα έπαιρνε κάποια βοήθεια από την Κωνσταντινούπολη.

Από τη Σχολή των δυσπροσίτων και αγνώστων έως τότε Βραβαντιανῶν αποφοίτησε ένα πλήθος λογίων, και ιδίως κληρικών, οι οποίοι διεσπάρησαν σε πολλά μέρη της Ελλάδος κάνοντας έτσι γνωστό το όνομα της Σχολής αλλά και των σοφών και εναρέτων διδασκάλων τους. Παρατηρήθηκε τότε το φαινόμενο διάφοροι άρχοντες, μητροπολίτες, ηγούμενοι, ιερείς, μοναχοί, καθηγητές, λόγιοι και εμπορευόμενοι από πολλά μέρη της Ελλάδος να αλληλογραφούν με τους δασκάλους της Σχολής Ευγένιο Γιαννούλη και Αναστάσιο Γόρδιο, ακόμα και χωρίς να τους γνωρίζουν προσωπικώς. Αλλά και οι παλιοί μαθητές της Σχολής Βραβαντιανῶν, οι οποίοι βρίσκονταν σε διάφορες πόλεις (Τρίκαλα, Θεσσαλονίκη κ.ά.) και μοναστήρια (Δουσίκου, Τατάρνας κ.ά.) της Ελλάδος, αλληλογραφούσαν μαζί τους. Και προς όλους αυτούς οι σεβάσμιοι δάσκαλοι απαντούσαν δίνοντάς τους μάλιστα και πολύ χρήσιμες συμβουλές.

2. Η Σχολή Ρεντίνας

Αξιόλογη σχολή λειτουργησε από τον ΙΗ' αι. στη Ρεντίνα των Αγράφων. Αρχικά ως σχολείο των κοινών γραμμάτων και αργότερα ως ανώτερο σχολείο. Στεγαζόταν στο μοναστήρι της Ρεντίνας. Το 1757 δίδασκε στο σχολείο Ρεντίνας κάποιος παπα-Δημήτρης, ο οποίος αλληλογραφούσε με τον γνωστό λόγιο Ζαγοριανό πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικο Δ'. Στις αρχές του ΙΘ' αι. πρέπει να έγινε η μετατροπή του σχολείου σε ανώτερο, αφού διδάσκονταν σ' αυτό, εκτός από τα γραμματικά, αρχαία ελληνικά και λατινικά.

Από τη Ρεντίνα κατάγονταν οι αδελφοί Ζαχαρίας, Βασίλειος και Σέργιος Κωστόπουλοι (ή κατ' άλλους Κοντόπουλοι), οι οποίοι μετεκπαιδεύτηκαν στη Γαλλία και διέπρεψαν στα γράμματα.

Σημαντική ήταν η προσφορά της οικογένειας Τσολάκογλου, προυχόντων της Ρεντίνας, για τη συντήρηση του εν λόγω σχολείου. Ο Δημ. Τσολάκογλου διατηρούσε πολύ με-

3. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΟΡΔΙΟΥ, Βίος Ευγενίου Ιωαννουλίου, σσ. 63-64.

γάλη βιβλιοθήκη, η οποία κάηκε κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821. Ο Αραβαντινός αναφέρει ότι ο Τσολάκογλου «περί τούς χιλίους τόμους έκ τῆς τοῦ Γορδίου πολυτίμου βιβλιοθήκης ἀφήρεσε καί κατέϊχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του, ἐν οἷς ὑπῆρχον καί τινα ἐν μεμβράναις ἀρχαῖα χειρόγραφα».

Το 1870-71 λειτουργοῦσε στη Ρεντίνα ἀλληλοδιδασκτικὸ σχολεῖο με 30 περίπου μαθητές. Ἀπὸ τη Ρεντίνα πέρασε καὶ κήρυξε ο Κοσμάς ο Αιτωλός.

3. Η Σχολή Καστανιάς

Στην Καστανιά των Αγράφων, στην οποία υπήρχαν ἀνηρέες μεταξοβιοτεχνίες, λειτουργοῦσε σχολεῖο ἀπὸ τις ἀρχές του ΙΗ΄ αἰώνα. Ὡς πρῶτον γνωστὸ δάσκαλο στο σχολεῖο Καστανιάς μάλλον θα πρέπει να δεχτοῦμε τον Χριστόφορο τον Αιτωλό, ο οποίος μαζί με τον Ἀναστάσιο Γόρδιο ἦσαν οἱ πιο ἀγαπημένοι μαθητές του Ευγενίου Γιαννούλη στη Σχολή Βραγγιανών. Τον Χριστόφορο τον πρωτοσυναντοῦμε ἐπισήμως στο σχολεῖο Καστανιάς το 1712. Κατόπιν δίδαξε ο Κωνστάντιος, τον οποίο ο ηγούμενος της μονῆς Βράχας Δαμασκηνός προσαγορεύει “πολυμαθῆ”, “καλλιφθογγότατο”, “ευπροσυγορώτατο”, “Μύστη της Καστανιάς” καὶ “ἐν παντοῖα μαθήσει τῆς κοινῆς τε καὶ ἑλληνικῆς κεκοσμημένον”. Μετά τον Κωνσταντίο δίδαξε ο Γαβριήλ Καμπούρης ἀπὸ τη Φουρνά. Ὡς σχολάρχης Καστανιάς, πολὺ ἀργότερα, το 1815, ἀναφέρεται καὶ ο Βασίλειος Κωστόπουλος ἀπὸ τη Ρεντίνα.

Ἀπὸ την Καστανιά κατὰγονταν πολλοὶ ἀξιόλογοι λόγιοι ἢ δάσκαλοι, ὅπως ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος Β΄ (1630-1702), ο οποίος εἶχε ἀποφοιτήσει ἀπὸ τη Σχολή των Βραγγιανών, ο Ἰωνάς, μαθητῆς του Ευγενίου Γιαννούλη ἐπίσης, ο Ζαχαρίας, ἐπίσκοπος Βιζύης καὶ κατόπιν Σιατίστης.

4. Η Σχολή Φουρνάς⁴

Ὁ Φουρνιώτης ἱερομόναχος καὶ ἀγιογράφος Διονύσιος, γνωστότερος ὡς συγγραφέας του βιβλίου *Ερμηνεία της Ζωγραφικῆς Τέχνης*, ἀμέσως μετὰ την ολοκλήρωση της ἀνεγέρσεως της μονῆς της Ζωοδόχου Πηγῆς στη γενέτειρά του, ἰδρυσε ἐκεῖ σχολεῖο των κοινῶν γραμμάτων (1743).

Οἱ πρῶτοι δάσκαλοι του σχολείου αὐτοῦ δεν εἶναι γνωστοί. Ἀπὸ το 1755 περίπου ἕως το 1784 διηύθυνε το σχολεῖο ο Θεοφάνης “ὁ ἐκ Φουρνᾶ”, ο οποίος το ἀνέδειξε σε ἀνώτερη σχολή. Μαθητές του Θεοφάνη στη Σχολή Φουρνάς, μεταξύ ἄλλων, υπήρξαν καὶ οἱ φημισμένοι, ἀργότερα, δάσκαλοι Σέργιος Μακραῖος, σχολάρχης της Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, Ἰωάννης Δημητριάδης, καθηγητῆς της Ἀκαδημίας του Ἰασίου, Κύριλλος, δάσκαλος της Σχολῆς Κοζάνης, Ἰωσήφ, δάσκαλος της Σχολῆς Ἁγίας Τριάδος Κτημενίων Αγράφων, Ἰωσήφ, δάσκαλος στη Χίο, Ἰάκωβος ο Φουρναῖος, δάσκαλος στη Σχολή Τυρνάβου, Γαβριήλ Καμπούρης, ο οποίος σχολάρχησε στη Σχολή Καστανιάς Αγράφων κ.ά.

Μετὰ τον θάνατο του Θεοφάνη (Μάιος 1784) ἡ Σχολή Φουρνάς ἔπαψε να λειτουργεῖ.

4. Το γένος του ονόματος ἀναφέρεται καὶ στα τρία: ο Φουρνάς, παλαιότερα, που εἶναι καὶ το πιο σωστὸ, ἡ Φουρνά, το οποίο ἔχει επικρατήσει ἐπισήμως σήμερα, ἐνῶ τελευταία κάποιοι το ἔκαναν καὶ οὐδέτερο (τα Φουρνά!).

5. Η Σχολή Φαναρίου

Στο ιστορικό χωριό του Φαναρίου ιδρύθηκε σχολή στις αρχές του 10^{ου} αι. Το 1818 υπηρέτουσε εκεί ως υποδιδάσκαλος ο Νικόλαος Δημητριάς. Η σχολή αυτή είχε χαρακτήρα προκαταρκτικό, όπως σημειώνει ο ίδιος ως συνδρομητής των *Φυσιολογικών* του Αριστοτέλη.

6. Το σχολείο στο Καταφύγι

Στη Μονή Πέτρας, η οποία βρίσκεται κοντά στο χωριό Καταφύγι των Αγράφων, στα τέλη του 13^{ου} και αρχές του 14^{ου} αι. παρέδιδε μαθήματα σε νέους Αγραφιώτες ο μοναχός Αβακούμ, ο οποίος διατηρούσε αλληλογραφία με τον Ευγένιο Γιαννούλη, τον Αναστ. Γόρδιο και τον Γρηγ. Παυρόλα. Την τελευταία δεκαετία πριν από την απελευθέρωση λειτούργησε δημοτικό σχολείο και στο χωριό Καταφύγι. Από τους δασκάλους του είναι γνωστοί οι: Στέργιος Καραχριστόπουλος, από το χωριό Στουγκ (σήμερα Κρυονέρι), γύρω στα 1872, Λεωνίδας Παπαφώτης, από το Βλάσδου (σήμερ. Μοσχάτο), πριν από το 1873, Νικόλαος Δ. Παυλέτης, από τον Κλεισό (Κλειστό) γύρω στα 1877. Ο ίδιος υπηρέτησε ως δάσκαλος και στα χωριά Κλειστό, Βράχα Ευρυτανίας και Παλιόκαστρο Φθιώτιδος.

7. Το σχολείο στα Κανάλια

Από τις 6 Σεπτεμβρίου 1876 έως τις 17 Ιουλίου 1881 δίδαξε στο δημοτικό σχολείο Καναλιών ο Ηπειρώτης δάσκαλος Γεώργιος Β. Σωτήρης, ο οποίος δίδαξε επίσης και στα καμποχώρια της Καρδίτσας Αγναντερό και Μύρους.

8. Τα σχολεία στον Μεσενικόλα

Το 1870-71 λειτουργούσαν στον Μεσενικόλα δύο σχολεία· ένα αλληλοδιδασκτικό με 30 περίπου μαθητές και ένα ελληνικό με 20 περίπου μαθητές.

Β. ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΡΑΦΩΝ

1. ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ ο Αιτωλός (1590/1600 -1682)

Ο Ευγένιος Γιαννούλης γεννήθηκε μεταξύ 1590 και 1600 στο Μέγα Δένδρο του Αποκούρου Ναυπακτίας από γονείς φτωχούς γεωργούς. Τα πρώτα γράμματα τα έμαθε κοντά στον Νικόδημο Καβάσιλα στο σχολείο της Βαρνάκοβας. Αργότερα μαθήτευσε στο Άγιον Όρος, στα Τρίκαλα, στην Κεφαλλονιά κοντά στον Παΐσιο Μεταξά, και στη Ζάκυνθο κοντά στον Θεόφιλο Κορυδαλέα (ίσως μεταξύ 1629 και 1637) και κατόπιν (ως τα 1640) κοντά στον Μελέτιο Συρίγο στην Κωνσταντινούπολη. Μαθήματα του Κορυδαλέα παρακολούθησε και στην Αθήνα.

Ο Γιαννούλης ανήκε στον κύκλο του Θ. Κορυδαλέα και του ουμανιστή πατριάρχη Κυρίλλου Λουκάρεως. Αποσύρθηκε στην απομονωμένη Δυτική Ελλάδα και δίδαξε σε διάφορα σχολεία: Άρτα (1639-1640), Αιτωλικό (1640-1641), Μεσολόγγι (1641- 1644) και ύστερα στο Καρπενήσι (1645- 1661, 1674-75) και στα Βραγγιανά, όπου ίδρυσε σχολείο, το οποίο διηύθυνε ως το τέλος της ζωής του (1661-1673, 1676-1682). Τον διαδέχτηκε ο μαθητής του Αναστάσιος Γόρδιος, ο οποίος έγραψε και τη βιογραφία του.

Υπήρξε σπουδαίος δάσκαλος και λόγιος, που κυριάρχησε στον 19^ο αιώνα. Ο ιστορικός Απ. Βακαλόπουλος τον χαρακτήρισε «παιδαγωγό των συμπατριωτών του και γενικότερα των κατοίκων της καθυστερημένης πολιτιστικά Δυτικής Στερεάς Ελλάδας», ο οποίος εξεπλήρωσε

ΕΙΚ. 3. Η προτομή του Ευγενίου Γιαννούλη στον χώρο όπου η Σχολή Βραγγιανών (Φωτ/φία Άγγελου Σινάνη).

την αποστολή του «όχι μόνο με την αγάπη που δείχνει στους ανθρώπους του λαού, με το σεμνό και απέριττο ήθος του, με την ταπεινοσύνη, την υπομονή, την ευγένεια της ψυχής του και τη βαθιά θρησκευτικότητα, αλλά και με το θάρρος της γνώμης του εμπρός στους ισχυρούς της ημέρας, κατακτητές ή ανώτερους κληρικούς ή προκρίτους, και γενικά με ένα συνεχές βιοσοφικό κήρυγμα, προφορικό και γραπτό». Διακαής του πόθος ήταν η άνθηση των γραμμάτων και η αφύπνιση του Γένους. Παρακολουθούσε με μεγάλο ενδιαφέρον όλα όσα συντελούνταν στον χώρο της εκπαίδευσης, αφού είχε επαφές και έπαιρνε πληροφορίες από όλα σχεδόν τα σχολεία του Ελληνισμού. Χωρίς δισταγμό μπορούμε να τον θεωρήσουμε ως έναν από τους λίγους μεγάλους προδρόμους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.

Ο Γιαννούλης διατηρούσε στενές σχέσεις με πολλούς Τρικαλινούς, λογίους και μη, καθώς και με τα γειτονικά μοναστήρια του Δουσίκου και της Κορώνας, από τις πλούσιες βιβλιοθήκες των οποίων μάλιστα δανειζόταν βιβλία για να τα μελετήσει. Παράλληλα αλληλογραφούσε με σπουδαία πρόσωπα στην Κωνσταντινούπολη, στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και αλλού. Η αλληλογραφία του Γιαννούλη, η οποία εκτείνεται σε μια περίοδο 44 ετών, αποτελεί σπουδαίο κεφάλαιο της νεοελληνικής γραμματείας και ολοένα και περισσότερο συγκεντρώνει το ενδιαφέρον των ειδικών μελετητών⁵.

Εκτός από τις Επιστολές, άλλα έργα του Γιαννούλη είναι:

- Άκολουθία τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως.
- Διασκευὴ τῆς Λογικῆς τοῦ Θ. Κορυδαλέα ἀπὸ διαλογικῆ σὲ μὲνολογὸν (χφ. αρ. 75 τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης).
- Άκολουθία τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ νέου, τοῦ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ ὄρει ἀσκήσαντος.
- Ἄποριῶν λύσεις.

5. Η κριτική έκδοση των Επιστολών του Ευγ. Γιαννούλη, από τους Ι. Ε. Στεφανή και Νίκη Παπατριανταφύλλου-Θεοδωρίδη, καθώς και η σχετική διατριβή της D. Hadzimanou, συμβάλλουν τα μέγιστα στην σωστή αποτίμηση της προσωπικότητας και του έργου του μεγάλου αυτού διδασκάλου του Γένους και πρωτοπόρου διαφωτιστή. Η έκδοση αυτή, που είναι εξαντλημένη, πρόκειται να επανεκδοθεί από τον Φ.Ι.ΛΟ.Σ. Τρικάλων και τον Εκδοτικό Οίκο Κ. & Μ. Σταμούλη (Θεσσαλονίκη).

2. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΟΡΔΙΟΣ (±1654 -1729)

Ο Αναστάσιος, κατά κόσμον Αλέξιος, Γόρδιος γεννήθηκε στα Βραγγιανά (Βρανανιά τότε) των Αγράφων περίπου το 1654 και μαθήτευσε κοντά στον Ευγένιο Γιαννούλη τον Αιτωλό (προ 1674-1675). Αφού είχε χειροτονηθεί διάκονος, το 1676 πήγε στην Αθήνα, όπου παρακολούθησε μαθήματα κοντά στον Νικόδημο Μαζαράκη (Νοέμ. 1676 - άνοιξη 1677) από τον οποίο διδάχτηκε την αρχαία ελληνική γλώσσα και φιλοσοφία. Κατόπιν για λίγους μήνες σπούδασε στην Άρτα (αρχές 1678 – τέλος Απριλ. 1678) και εν συνεχεία συνόδευσε τον Νικ. Μαζαράκη στα Ιωάννινα. Το καλοκαίρι του 1678 επέστρεψε στα Βραγγιανά. Την άνοιξη του 1679 βρέθηκε στα Τρίκαλα, αλλά δεν είναι βέβαιο ότι δίδαξε στη Σχολή Τρίκκης. Συγκλονισμένος από τον θάνατο του δασκάλου του Ευγ. Γιαννούλη (6 Αυγ. 1682), επισκέφτηκε διάφορες γειτονικές μονές, όπως τη Μονή Δουσίκου (Σεπ.-Οκτ. 1682 και Μάιος 1683), τη Μονή Τατάρνας (Νοέμ. 1682 - Μάρ. 1683) και άλλες. Ξαναγυρίζοντας στα Βραγγιανά συνέχισε το διδακτικό έργο του δασκάλου του. Το 1689 ο Γόρδιος εμφανίζεται στη Ζάκυνθο, ενώ κατά το διάστημα που μεσολάβησε (1687-1689) μετέβη στη Βενετία, καθώς και στην Πάδοβα της Ιταλίας όπου πιθανολογείται ότι παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας και ιατρικής ως ακροατής. Μετά την επιστροφή του από την Ιταλία, ο Γόρδιος δίδαξε στο Αιτωλικό για μεγάλο διάστημα (1690-1710). Το καλοκαίρι του 1710 επέστρεψε στα Βραγγιανά, όπου παρέμεινε ως τον θάνατό του (1729) διδάσκοντας εκεί σε κάποιους μαθητές.

Απέριψε προτάσεις να διδάξει στη Ζάκυνθο (1703), στη Ζαγορά (1713, 1717, 1723), στη Θεσσαλονίκη όπου προσκλήθηκε από τους εκεί Αγραφιώτες (1715), καθώς και στο Βουκουρέστι (αρχές 1723) όπου τον προσκάλεσε ο ηγεμόνας της Βλαχίας Νικόλαος Μαυροκορδάτος.

Ως προς την διδασκαλία του είχε υπόψη του τα υπομνήματα του Θ. Κορυδαλέα σε διάφορα έργα του Αριστοτέλη, καθώς και τη *Λογική* του Κορυδαλέα την οποία είχε διδαχθεί στα Βραγγιανά από τον Ευγ. Γιαννούλη το 1675, αλλά και από τα φιλοσοφικά μαθήματα που είχε ακούσει από τον Νικόδημο Μαζαράκη. Κατά την διδασκαλία του στο Αιτωλικό, κυρίως, και στα Βραγγιανά, όπου δίδασκε, ο Γόρδιος είχε αποκτήσει αρκετούς μαθητές και από τη Θεσσαλία, όπως ο Γεώργιος ο γιος του ιερομονάχου Χριστοδούλου από τα Τρίκαλα. Σημειώτεον ότι επισκέφτηκε αρκετά μέρη της Θεσσαλίας, από δε την πλούσια αλληλογραφία του διαπιστώνεται ότι πολλές επι-

ΕΙΚ. 4. Η προτομή του Αναστασίου Γορδίου στον χώρο όπου η Σχολή Βραγγιανών (Φωτ/φία Άγγελου Σινάνη).

στολές του απευθύνονταν σε Θεσσαλούς λογίους και δασκάλους που κατοικούσαν στα Τρίκαλα, τη Λάρισα, τη Ζαγορά Πηλίου και το Νεοχώρι Καρδίτσας, καθώς και στον Φαρσαλινό δάσκαλο Ζαχαρία που βρισκόταν και δίδασκε στο Βουκουρέστι.

Ο Γόρδιος υπήρξε πολυγλωσσικός, πολύ ταπεινός και εργατικός. Ήταν κοντά στους απλούς ανθρώπους της άγονης περιοχής των Αγράφων τους οποίους βοηθούσε στα προβλήματά τους εκτελώντας επιπλέον χρέη γραμματέα, επιστολογράφου, συμβολαιογράφου και ιατρού των αγραμμάτων συμπατριωτών του.

Ο Γόρδιος είχε μεγάλο πάθος για διαρκή μόρφωση και μετάδοση των γνώσεων που αποκτούσε. Η βιβλιοθήκη του αριθμούσε πάνω από 4.000 τόμους βιβλίων (αρχαίοι συγγραφείς, θρησκευτικά και επιστημονικά συγγράμματα στην Ελληνική και σε ξένες γλώσσες). Χαρακτηριστική είναι η παρακάτω φράση από τη διαθήκη του (1-3-1729): «Χρυσίου ἢ ἱματισμοῦ ἢ δόξης κενῆς οὐκ ἐφρόντισα», καθώς και η αναφορά του στα βιβλία: «Εγὼ, ἕως ὅπου ἀναπνέω, βιβλία προσκεῖσθαι βούλομαι. Καὶ ἂν εἶχα θησαυρὸν χρημάτων, ἤθελα τὸν ἐξοδιάσει εἰς θησαυρὸν βιβλίων».

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι ο Γόρδιος είχε στενές σχέσεις με τη Μονή Δουσίκου, την οποία επισκέφτηκε δυο φορές (τον Σεπτέμβριο του 1682 και τον Μάιο του 1683).

Απεβίωσε το 1729.

Το συγγραφικό του έργο υπήρξε μεγάλο και πολύπλευρο:

A. Έργα που έγραψε για τους μαθητές του:

- *Συνοτρωμάτη ἔκθεσις λογικῆς* (πραγματεία). Αιτωλικό 1701.
- *Τέχνη ρητορικῆς εἰσαγωγικὴ διδασκαλία* (1696).
- *Περὶ τῶν ὀκτῶ τοῦ λόγου μερῶν.*
- *Περὶ τῆς κατὰ λόγον ποσότητος τῶν συλλαβῶν ἐγχειρίδιον.*
- *Πονημάτιον περὶ Ὀρθογραφίας* (επιτομή από την Γραμματική του Θ. Γαζή).
- *Λεξικὸν τῆς καθομιλουμένης ἑλληνικῆς γλώσσης.*
- *Περὶ τῶν τελικῶν ὀνομάτων καὶ τῶν μέσων ὀρθογραφίας.*
- *Κατὰ τὸν Φώτιον τῶν ἀνεγνωσμένων.*
- *Υπομνήματα ἀκροατικά.*
- *Παράφρασις τῶν ἀφορισμῶν τοῦ Ἰπποκράτους.*
- *Βίοι τῶν φιλοσόφων ὑπὸ Διογένοους Λαερτίου ... εἰς κοινὴν διάλεκτον.*
- *Περὶ συντάξεως κατὰ τὴν κοινὴν προφορὰν*

B. Θεολογικά έργα:

- *Σύγγραμμα περὶ Μωάμεθ καὶ κατὰ Λατίνων.*
- *Κεφάλαια ὅπου ἀποδείχνουν πῶς ὁ Χριστὸς υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεὸς ... μεταφρασθέντα ἐξ ἑλληνικοῦ εἰς τὸ κοινόν.*
- *Περὶ τῆς εὐλογίας τοῦ ἄρτου ὑπὸ τοῦ ἱερέως.*
- *Διδαχαὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.*
- *Περὶ τοῦ ἐν Θαβῶρ θείου φωτός.*

- *Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου Λόγοι μεταφρασθέντες εἰς κοινὴν γλῶσσαν.*
 - *Βίος καὶ ἀκολουθία τοῦ νεομάρτυρος Σεραφεῖμ ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου. Μοσχόπολις 1740.*
 - *Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης. Βουκουρέστι 1705.*
 - *Ἀκολουθία ἀγίων Ἀχιλλίου Λαρίσης καὶ Οἰκουμένου Τρίκκης. Γράφτηκε κατὰ παραγγελίαν του πρωτοπρεσβυτέρου Τρίκκης Κωνσταντίνου.*
 - *Στιχηρὰ εἰς τὸν Ἅγιον Ἀχιλλιον.*
- Γ. Διάφορα ἄλλα ἔργα:
- *Βίος τοῦ ... Εὐγενίου Ἰωαννουλίου τοῦ ἐξ Αἰτωλίας.*
 - *Φυσικὸν ὀνοματολόγιον. Ὀνομασία τῶν τετραπόδων, ζωυφίων, πτηνῶν, ἰχθύων, δένδρων, ὀπωρῶν καὶ βοτάνων.*
 - *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς μονῆς Τατάρνας (κατ' ἐντολὴν του Νικολάου Μαυροκορδάτου).*
 - *Ὀνειροκρίτης ἢ ἐξήγησις τῶν ὀνείρων.*
 - *Ἐπιγράμματα: Ἀπαρίθμησις ἀπασῶν τῶν ἐν τῇ περιφίμῳ πόλει Ζακύνθῳ εὕρισκομένων εὐαγῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐπὶ μιᾷ ἐκάστη ἐπιγράμματα δίστιχα ἰαμβικά (= 69 ἐπιγράμματα), καθὼς καὶ ἄλλα ἐπιγράμματα.*

Ἐγραψε ἀκόμα πολλὰς ἐπιστολὰς (σώθηκαν 667), καθὼς καὶ ἄλλες κατ' ἐντολὴν (οἱ ἐπιστολὰς του διασώθηκαν σε 34 χειρόγραφα, που βρίσκονται σε διάφορα μέρη).

3. ΑΒΑΚΟΥΜ μοναχός (12' αι.)

Ὁ μοναχὸς Αβακούμ ἐζήσῃ στη Μονὴ Πέτρας, κοντὰ στο Καταφύγιο Ἀγράφων, ὅπου ἔδινε μαθήματα σε νέους Ἀγραφιῶτες, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ἀλληλογραφία του με τον ἱερομόναχο Γρηγόριο Παυρόλα. Υπῆρξε μαθητὴς του Ευγενίου Γιαννούλη, με τον ὁποῖο διατηροῦσε ἀλληλογραφία, ὅπως καὶ με τον Ἀναστάσιο Γόρδιο.

4. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΙΕΡΟΠΑΙΣ ΕΞ ΑΓΡΑΦΩΝ (±1630 - προ 1703)

Ὁ Νικόλαος Ἱερόπαις ἐξ Ἀγράφων ἦταν ἰατρός με καταγωγή ἀπὸ το χωριὸ Βελισδόνη (σημ. Τρίδενδρον Ευρυτανίας), το ὁποῖο βρίσκεται κοντὰ καὶ νότια στα Βραγγιανά. Ἀπαντᾶται καὶ με τα ἐπώνυμα Ἀγραφιῶτης, Βελισδονίτης ἀλλὰ καὶ ὡς Ἱερόπαις ἰατρός ἢ καὶ με ὅλα μαζί (Νικόλαος Ἱερόπαις ἐκ Βελισδονίου των Ἀγράφων). Ὁ Νικόλαος μαθήτευσε ἀρχικὰ στη Σχολὴ Καρπενησίου κοντὰ στον μεγάλο δάσκαλο Ευγένιο Γιαννούλη κατὰ την 5η δεκαετία του 17ου αἰῶνα. Ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος, μαθητὴς καὶ αὐτὸς του Ευγενίου Γιαννούλη, γράφει για την μαθητεία του Νικολάου κοντὰ στον Ευγένιο Γιαννούλη καὶ τις ἐπιδόσεις του: «Σὺν τούτοις δὲ καὶ [...] Νικόλαος ἦν ὁ ἐκ Βελεσδονίου, χωρίου τινὸς τῶν Ἀγράφων, ἐν προθύροις ἔτι στρεφόμενος τῆς τέχνης τῶν Ἀσκληπιαδῶν, εἰ καὶ ὕστερον ἐπὶ τοσοῦτον κατ' αὐτὴν ἐθαυμάσθη καὶ ἐπὶ μέγα ἤρθη τῆς φήμης, ὥστε καὶ βασιλικὸς ἀρχιατρός ἀνακηρυχθῆναι. Ἦν δὲ κατὰ πάντα ὁ ἀνὴρ οὗτος εὐφυὴς καὶ ἀγχίνους εἶπερ τις ἄλλος, καὶ παρ' αὐτῷ μὲν τὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπαιδεύ-

ετο, παρά δέ τιτι τῶν Ἀγαρηνῶν τὰ τῶν Ἀράβων, καί τήν ἰατρικήν μετήρχειτο κατά δύναμιν. Ἡύδοκίμει δέ πρὸς οὓς ἂν ἀφίκοιτο ἐπὶ θεραπείᾳ»⁶. Κατόπιν ἀκολούθησε τον ἄλλοτε μαθητὴ του Ευγενίου Αναστάσιο Παντοδύναμο στη δική του σχολή, στο Καρπενήσι επίσης. Εν συνεχείᾳ μετέβη στην Αθήνα ὅπου διδάχθηκε λογική, αραβικά και ἰατρική ἀπὸ τον ηγούμενο Ιεζεκιήλ τον Στεφανάκη. Εν συνεχείᾳ πήγε στη Λάρισα ὅπου μελέτησε καλύτερα τα αραβικά γράμμα-
τα και βιβλία ἰατρικῆς. Τελικά κατέληξε στην Κωνσταντινούπολη.

Συνέγραψε αξιόλογα ἰατρικά βιβλία:

- *Πραγματεία περὶ Φυσιολογίας καὶ Παθολογίας*. Φιλολογική ἔκδοση: Λάρισα 1997. Πρόλογος: Γ.Ν. Αντωνακόπουλος. Εισαγωγή-Ἐκδοση: Αγαμέμνων Τσελίκας – Γιάννης Ν. Ηλιούδης.

- *Ἀντιδοτάριον ἐξηγημένον ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν...*

- *Ἐκδόσεις μερικαὶ εἰς ἀρχαίον ἰατρὸν δόκιμα, συντεθεῖσαι παρὰ Νικολάου τοῦ ἰατροῦ τοῦ Ἰερόπαιδος τοῦ Βελισδονίτου τῷ Ἰωσήφ. Ἐξέδοτο δὲ εἰς Καρπενήσιον ἐν ,ἔτει αχνζ^ω (= 1657) Αὐγούστου ιγ^η*. Νέα φιλολογική ἔκδοση: Λάρισα 1997. Πρόλογος: Γ.Ν. Αντωνακό-
πουλος. Εισαγωγή - Ἐκδοση: Αγαμέμνων Τσελίκας – Γιάννης Ν. Ηλιούδης.

- *Βιβλίον Φαρμακοποιίας καλούμενον Αὐγὴ τῶν ἰατρῶν...*

- *Βίβλος Ἰατρική ...*

- *Λεξικόν τινων βοτάνων...*

- *Θεραπευτικὴ μέθοδος ἐν συντομίᾳ ...*

5. ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΦΟΥΡΝΑΙΟΣ (1701/5-1784)

Ο Θεοφάνης γεννήθηκε στη Φουρνά των Αγράφων μεταξύ 1701 και 1705. Τα πρώτα γράμματα τα διδάχτηκε ἀπὸ τον Αναστάσιο Γόρδιο στη Σχολή Βραγγιανῶν. Το 1722 υπη-
ρετούσε στη Μητρόπολη Λαρίσης (ἔδρα Τρίκαλα). Συνέχισε τις σπουδές του στα Ιωάννι-
να (1723-1729) κοντὰ στους δασκάλους Μεθόδιο Ανθρακίτη, Ν. Στύγνη, Μπ. Βασιλό-
πουλο και Τρύφωνα.

Απὸ το 1729 ἕως το 1734 διηύθυνε τη Σχολή Βραγγιανῶν. Εν συνεχείᾳ δίδαξε στα Ιωάννινα και κατόπιν (1750-1760 περ.) στον Τύρναβο. Κατέληξε στη γενέτειρά του τη Φουρνά, ὅπου δίδαξε στο ἐκεῖ σχολεῖο, το οποίο προήγαγε σε ἀνώτερη σχολή. Δίδαξε γραμματικά, λογική και αριθμητική σε πολλούς μαθητές, αρκετοὶ ἀπὸ τους οποιούς ανα-
δείχτηκαν σε σπουδαίους διδασκάλους, ὅπως ο Σέργιος Μακραίος, ο Ιωάννης Δημητρι-
άδης, ο Κύριλλος, ο Ιωσήφ και ο Ιάκωβος.

Ο Θεοφάνης ἔγραψε τον *Βίο* του Διονυσίου του εκ Φουρνάς, πανηγυρικούς λόγους, οι οποίοι ἔχουν χαθεί και μερικὲς ἐπιστολές.

Κατὰ τον μαθητὴ του Σέργιο Μακραίῳ ο Θεοφάνης ἦταν “*πάσης σοφίας καὶ μαθήσεως μετὰλλιον*”.

6. ΓΟΡΔΙΟΥ, *Βίος Ευγ. Ιωαννουλίου*, σ. 58.

6. ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ (±1735 - 1816)

Ο Σέργιος Μακραίος γεννήθηκε στη Φουρνά των Αγράφων γύρω στο 1735. Αφού έμαθε τα πρώτα γράμματα στη γενέτειρά του κοντά στον Θεοφάνη Φουρναίο, φοίτησε στην Αθωνιάδα Ακαδημία, όπου είχε δάσκαλο τον Ευγ. Βούλγαρη, τον οποίο αναπλήρωσε για ένα μικρό διάστημα (1758-1759). Συνέχισε τις σπουδές του στην Πατριαρχική Σχολή Κωνσταντινουπόλεως, στην οποία αργότερα έγινε σχολάρχης (1777-1790 και 1790-1793) και δίδαξε φιλοσοφία, γραμματική, ποιητική, ρητορική, θεολογία, αριθμητική, άλγεβρα, γεωμετρία και γεωγραφία.

Υπήρξε σπουδαίος λόγιος αλλά πολύ συντηρητικός. Έφτασε μάλιστα στο σημείο να επιχειρήσει “αναίρεισιν” του συστήματος του Κοπερνίκου, για την οποία κατηγορήθηκε από τους συγχρόνους του. Παρά ταύτα το συγγραφικό του έργο υπήρξε σημαντικό.

Πέθανε το 1816 στην Κωνσταντινούπολη.

Έγραψε:

- Πολιτική σχέδη δι’ ἧς ἄν τις κρίνοι οἷα τὰ κατὰ τὸ παρ’ ἡμῖν πολίτευμα, 1768 (ανέκδοτο).

- Τρόπαιον ἐκ τῆς Ἑλλαδικῆς πανοπλίας κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κοπερνίκου ἐν τρισὶ διαλόγοις, Βιέννη 1797.

- Ὁρθόδοξος Ὑμνωδός, ἥτοι ἱερὰ Φιλοσοφία ἐν μέτροις πινδαρικοῖς, Βιέννη 1802.

- Σταχυολογία γραμματικὴ κατὰ πάροδον διατριβῆς, Βενετία 1810.

- Ἐπιτομὴ φυσικῆς ἀκροάσεως, Βενετία 1816.

- Ὑπομνήματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐν πέντε μέρεσιν, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ 1750 καὶ λήγοντα μέχρι τοῦ 1800 (ανέκδοτο).

- Ἐγκώμια καὶ ἐπιγράμματα διάφορα.

Ακόμα επιμελήθηκε την έκδοση της Διδασκαλίας του Γενναδίου Σχολαρίου (Κωνσταντινούπολη 1806).

7. ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ ΑΓΡΑΦΙΩΤΗΣ (αρχές ΙΗ΄ αι. - μετά το 1803)

Ο Ιωάννης Δημητριάδης Φουρναίος ή Αγραφιώτης γεννήθηκε στη Φουρνά των Αγράφων στις αρχές του ΙΗ΄ αιώνα. Σπούδασε στη γενέτειρά του με δάσκαλο τον Θεοφάνη, στον Τύρναβο και στα Ιωάννινα. Γνώριζε λατινικά, γαλλικά και, ίσως, γερμανικά.

Για ένα διάστημα (γύρω στο 1755) σχολάρχησε στον Τύρναβο. Για 25 περίπου χρόνια υπήρξε δάσκαλος της φιλοσοφίας και των μαθηματικών στην Ηγεμονική Ακαδημία του Ιασίου (1766-1791). Την ίδια περίοδο δίδασκαν εκεί ο Ν. Τζαρτζούλης και ο Ν. Θεοτόκης. Διετέλεσε επίσης δάσκαλος των γιων του πρίγκηπα της Μολδαβίας Γρηγορίου Γ΄ Γκίκα, Αλεξάνδρου και Δημητρίου. Έφερε τον τίτλο του “φιλοσόφου”.

Το συγγραφικό του έργο είναι μεγάλο:

- Πονημάτιον περὶ ὀρθογραφίας ὅπερ ἐκ τῶν τοῦ Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ παρὰ τοῦ σοφωτᾶτου Γορδίου χάριν τῶν φιλομαθῶν συνήχθη μὲν ποτε, νῦν δὲ τύποις ἐξεδόθη τῇ σπουδῇ τε καὶ δαπάνῃ τοῦ σοφολογιωτάτου κυρίου Ἰωάννου τοῦ ἐκ Φουρνῶν τῶν Ἀγράφων. Ἐπιστάσις καὶ

διορθώσει τοῦ ἱατροφιλοσόφου κυρίου Θωμᾶ Μανδακάση, Λειψία 1777.

- Λογική... ἐκ νεωτέρων μετενεχθεῖσα... ὑπὸ τοῦ σοφολογιωτάτου καὶ ἐπιστημονικωτάτου κυρίου κύρ Ἰωάννου Φορναίου τοῦ ἐξ Ἀγράφων ἐκ τῆς τοῦ Ἰνεξίου λογικῆς λατινικῆς, Ιάσιο 1781.

-Λεξικὸν τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου (Το 1818 ἐκδόθηκε ὁ Α΄ τόμος, ὡς τὸ στοιχεῖο Ε).

Αὐτὸ υπῆρξε ἔργο ζωῆς γιὰ τὸν Ἰωάννη Δημητριάδη καὶ εἶχε ἀποσπάσει ἐγκωμιαστικὲς κριτικὲς ἀπὸ τοὺς Δ. Καταρτζή καὶ Π. Κοδρικά.

8. ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ ἐκ Φουρνάς (1720/30-1805)

Ὁ Κύριλλος γεννήθηκε στὴ Φουρνά τῶν Αγράφων, ὅπου ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Κατόπιν συνέχισε τὶς σπουδὲς του στὰ Ἰωάννινα (1750-1761), ὅπου εἶχε δασκάλους τὸν Μετσοβίτη Τρύφωνα καὶ τὸν Κοσμᾶ Μπ. Βασιλόπουλο. Ἀπὸ τὸ 1763 ἕως τὸ 1770 δίδαξε καὶ σχολάρχησε στὴν Κοζάνη. Εκκεῖ εἶχε μαθητὴ καὶ τὸν Τυρναβίτη Ἰωάννη Πέζαρο. Ἀπὸ τὸ 1775 ἕως τὸ 1776 διετέλεσε ἐπίσημος πνευματικὸς τῆς μοναστικῆς κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Τὸ 1776 προσεκλήθη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Βεροίας Δανιήλ γιὰ νὰ διδάξει στὴν ἐκεῖ σχολὴ με ἐτήσιο μισθὸ 2.000 γροσίων, ἀλλὰ εἶναι ἀγνωστο ἀν ἀποδέχτηκε τὴν πρόσκληση αὐτή. Ἀργότερα διετέλεσε σχολάρχης στὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὴ Σκύρο.

Κατὰ τὸν Κοζανίτη λόγιο Χαρίσιο Μεγδάνη⁷ ὁ Κύριλλος «ἦτον κατ' ἀλήθειαν καὶ κατὰ παιδείαν διαφέρων καὶ κατὰ φρόνησιν καὶ σεμνότητα βίου ἀξίεπαινος, ἀκριβῆς καὶ αὐστηρὸς φύλαξ τῆς εὐταξίας, διδασκαλοπρεπὴς καὶ τὸν χαρακτῆρα κόσμιος καὶ ἐνάρετος, καὶ ἡ σειρὰ τῆς διαγωγῆς του ἐδείκνυε τὸ γνήσιον καὶ ἀνυπόκριτον τῆς ἀρετῆς του καὶ τῶν χρηστῶν ἠθῶν του. Εἰς τὰς παραδόσεις τῶν μαθημάτων του μετεχειρίζετο καὶ τὰ νεωτερικὰ ἐκλεκτικῶς».

8. ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ ἐξ Αγράφων (1735 - 1815)

Ὁ Κύριλλος γεννήθηκε στὴ Φουρνά τῶν Αγράφων γύρω στὸ 1735 καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὴ γενέτειρά του με δάσκαλο τὸν Θεοφάνη. Δίδαξε στὴν Τήνη, τὴ Μύκονο (1782-1790) καὶ στὴν Χίο, ὅπου υπῆρξε συνδιδάσκαλος τοῦ Αθ. Παρίου.

9. ΙΩΣΗΦ, ἀρχιμανδρίτης ὁ ἐκ Φουρνάς (±1730 - 1817)

Ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἰωσήφ γεννήθηκε στὴ Φουρνά τῶν Αγράφων, ὅπου ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα με δάσκαλο τὸν Θεοφάνη, ὅπως καὶ οἱ συμπατριῶτες του. Διετέλεσε σχολάρχης στὴ Σχολὴ Ἁγίας Τριάδος Αγράφων καὶ, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, στὴ Σχολὴ Κορυτσᾶς, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1817.

Ἐγραψε τὴν Ἀκολουθία τοῦ ἐνδόξου οσιομάρτυρος Νικολάου τοῦ ἐξ Ἀνατολῆς (1791).

10. ΙΩΣΗΦ ΦΟΥΡΝΙΩΤΗΣ (; - μετὰ τὸ 1813)

Ὁ ἱεροδιδάσκαλος Ἰωσήφ γεννήθηκε στὴ Φουρνά, ὅπου καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα κοντὰ στὸν Θεοφάνη. Τὸ 1802 δίδαξε στὴ Χίο ὡς συνδιδάσκαλος τοῦ Αθ. Παρίου. Ἐνδεχομένως νὰ εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο με τὸν προηγούμενο.

7. Βλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, Συλλογή, σ. 97.

11. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΑΤΖΗΠΟΛΥΖΩΗΣ (1750/60-1812/3)

Ο Δημήτριος Χατζηπολυζώης καταγόταν από τα Βραγγιανά των Αγράφων. Υπήρξε «δοκιμώτατος περί τὰ γραμματικά καὶ τὰ ποιητικά». Δίδαξε στην Πέστη της Ουγγαρίας, όπου το 1800 εξέδωσε τη *Γραμματική*. Αργότερα δίδαξε στα ελληνικά σχολεία της Τεργέστης και της Βιέννης. Μεταξύ 1805-1810 δίδαξε στην Ύδρα και στην Τήνο. Μετά το 1812 διηύθυνε τη σχολή Καρπενησίου. Πολλά από τα έργα του παραμένουν ανέκδοτα. Απεβίωσε στην Ύδρα το 1812/3.

12. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ (; - 1818)

Γεννήθηκε στη Ρεντίνα των Αγράφων και σπούδασε στην εκεί σχολή. Δίδαξε στην Καστανιά Αγράφων και αργότερα μετέβη στο Παρίσι, όπου τελειοποίησε τις σπουδές του. Απεβίωσε το 1818 από δηλητηρίαση.

Σπουδαίοι λόγιοι υπήρξαν και οι δυο αδελφοί του Ζαχαρίας και Σέργιος.

13. ΑΝΤΩΝΙΟΣ, ιερέυς (ΙΖ' /ΙΗ' αι.)

Καταγόταν από το Νεοχώρι Αγράφων και δίδαξε στα Τρίκαλα από το 1702 ως το 1724.

14. ΧΡΗΣΤΑΡΗΣ ΡΑΓΚΟΣ (ΙΗ' /ΙΘ' αι.)

Καταγόταν από τα Άγραφα. Το 1820 εξέδωσε στη Βιέννη, μεταφρασμένο από τα γερμανικά, σε δύο τόμους, «*εις τήν όμιλουμένην Έλληνικήν γλώσσαν*» το βιβλίο *Πύρρος ό βασιλεύς τών Ήπειρωτών καὶ ίσχυρώτατος καταμαχητής τών Ρωμαίων*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

CAMARIANO-CIORAN, Ariadna, *Les Académies Princières de Bucarest et de Jassy et leurs Professeurs*. Θεσσαλονίκη 1974 [Ι.Μ.Χ.Α., αρ.142].

HADZIMANOU, Dimitra, *La vie et l' oeuvre d' Eugène Yannoulis d' après sa correspondance (1638-1682)*. Paris 1991 [Université de Paris-Sorbone (Paris IV). Institut Néohellénique].

ΑΛΕΞΙΟΥ, Γιώργου, «Αναδρομή στην ιστορία της Ρεντίνας», *Γνώση και Γνώμη*, 7 (1989) 146-158.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Ευριπίδη Ηλ., «Ο Αναστάσιος Γόρδιος, η εποχή του και το Ελληνομουσείο των Αγράφων», *Γνώση και Γνώμη*, 7 (1989) 121-134.

ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ, Γιώργου, «Η Σχολή του Γένους στα Βραγγιανά Αγράφων Ευρυτανίας», *Γνώση και Γνώμη*, 2 (1983) 33-34.

ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, Παναγιώτου, *Βιογραφική Συλλογή Λογίων της Τουρκοκρατίας*. Εισαγωγή - Επιμέλεια: Κ.Θ. Δημαρά. Ιωάννινα, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, 1960.

ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, Παναγιώτου, *Ιστορία της Ελληνικής Παιδείας παρ' Έλλησιν*. Εισαγωγή-Επιμέλεια: Ε.Ι. Νικολαΐδου. Ιωάννινα, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, 1986.

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, Αποστόλου Ε., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού. Τόμος Γ΄. Τουρκοκρατία 1453-1669. Οι αγώνες για την πίστη και την ελευθερία*. Θεσσαλονίκη 1968.

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, Απ. Ε. «Η Δυτική Θεσσαλία στα 1830», *Τρικαλινά*, 8 (1988), 125-136.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Πάνου Ι., *Η Επισκοπή Λιτζάς και Αγράφων επί Τουρκοκρατίας. Με σύντομη επισκόπηση της ιστορίας της Ευρυτανίας, των μοναστηριών και των σχολών της*. Αθήνα 1960.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Πάνου Ι., *Ο μεγάλος Διδάσκαλος του Γένους Ευγένιος Γιαννούλης ο Αιτωλός και οι σπουδαιότεροι μαθητές των Σχολών των Αγράφων*. Αθήνα, Βασιλόπουλος, 1985.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Πάνου, «Ο Αναστάσιος Γόρδιος και το έργο του (1654-1729)», *Θεσσαλικά Χρονικά*, 10 (1971) 129-156.

ΒΛΑΧΟΥ, Νικολάου Κ., «Θεσσαλοί Πατροί (ΙΖ΄-ΙΘ΄ αι.)», *Αρχαίον Θεσσαλικών Μελετών*, 3 (1974) 7-74.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ Ευγενίου του Αιτωλού, *Επιστολές*. Κριτική έκδοση - Επιμέλεια: Ι.Ε. Στεφανής - Νίκη Παπατριανταφύλλου-Θεοδωρίδη. Θεσσαλονίκη 1992 [ΕΕΦΣ ΑΠΘ, Περ. Β΄ - Τεύχος Τμήμ. Φιλολογίας, Παράρτημα αρ.1].

Η αλληλογραφία του Ευγ. Γιαννούλη με τους Τρικαλινούς διασώθηκε στον *Κώδικα αρ. 167* της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, που έγραψε ο ιερέας των Τρικάλων Νικόλαος Μυροκοβίτης, ο οποίος είχε συγκεντρώσει την αλληλογραφία του Ευγενίου καθώς και άλλων προσώπων.

ΓΚΙΟΛΙΑ, Μάρκου Α., *Συμβολή στην ιστορία του κοινωνικού και πολιτιστικού χώρου της Ευρυτανίας και των Αγράφων κατά την Τουρκοκρατία*. Αθήνα 1986.

ΓΟΡΔΙΟΥ, Αναστασίου, «Βίος Ευγενίου Ιωαννουλίου του Αιτωλού», *Νέος Ελληνομήμων*, 4 (1907) 27-82.

ΓΟΡΔΙΟΥ, Αναστασίου, *Αλληλογραφία (1675-1728)*, τ. Α΄ + Β΄. Έκδοση: Χαρ. Καρανάσιος – Ιωάννα Κόλλια. Προλεγόμενα – Σχόλια: Χαρ. Καρανάσιος. Αθήνα 2011 [Ακαδημία Αθηνών – ΚΕΜΝΕ]. *Έρμης ο Λόγιος ή Φιλολογικά Αγγελία*, τ. Α΄-ΙΑ΄. Βιέννη 1811-1821.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ, Τρύφωνος Ε., *Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας (Ελληνικά σχολεία από της αλώσεως μέχρι Καποδιστρίου)*, Α+Β. Αθήνα 1936.

ΖΗΣΗ, Κώστα Ι., *Η Παιδεία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας στην περιοχή των Αγράφων*. Αθήνα, Βασιλόπουλος, 1990.

ΚΑΒΒΑΔΙΑ, Σπ. Α., «Αι βιογραφίες του Αναστασίου Γορδίου», *Παρνασσός*, 9 (1967) 148-152.

ΜΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, Βασ. Ν., «Η Παιδεία στην Καστανιά (Καρδίτσας) κατά την Τουρκοκρατία», *Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Μελετών Καρδίτσας*. Αθήνα 12-13 Οκτωβρίου 1991, σσ. 115-122.

ΝΗΜΑ, Θεόδωρου Α., *Η Εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Σχολεία - Θεσσαλοί δάσκαλοι και λόγιοι. Συμβολή στη μελέτη του Θεσσαλικού Διαφωτισμού* [Φ.Ι.ΛΟ.Σ. Τρικάλων - Σειρά: Κείμενα και Μελέτες, αρ. 9], Θεσσαλονίκη, Εκδ. Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη, 2020, σσ. 176-178, όπου και η σχετική αναλυτική βιβλιογραφία για κάθε σχολή και πρόσωπο στον οικείο τόπο.

ΠΑΡΑΝΙΚΑ, Ματθαίου Κ., *Σχεδιάσμα περί της εν τω Ελληνικώ Έθνει καταστάσεως των γραμμάτων από αλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453) μέχρι των αρχών της ενεστώσεως (ΙΘ΄) εκατονταετηρίδος (Αναγνωσθέν εν τω εν Κ/πόλει Ελληνικώ Φιλολογικώ Συλλόγω κατά Ιούνιον 1866)*. Κωνσταντινούπολις 1867.

ΠΑΥΛΙΔΟΥ, Γεωργίου, «Επίσκεψις εις την έδραν της Σχολής των Αγράφων», *Θεσσαλικά Χρονικά*, 7-8 (1959) 221-277.

ΣΑΘΑ, Κωνσταντίνου Ν., *Νεοελληνική Φιλολογία. Βιογραφίες των εν τοις γράμμασι διαλαμψάντων Ελλήνων, από της καταλύσεως της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μέχρι της Ελληνικής Εθνεγερσίας (1453-1821)*. Αθήνα 1868.

ΣΑΡΔΕΛΗ, Κώστα, *Το Συναξάρι του Γένους*. Αθήνα, Εστία, 1974.

ΣΚΙΑΔΑ, Ελ. Γ., *Ιστορικό Διάγραμμα των Δήμων της Ελλάδος 1833-1912*, Αθήνα 1994.

Ἡ Σχολή τῶν Βραγγιανῶν Ἀγράφων καί ὁ μαθητής τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου, Σεραφεῖμ ἱεροδιάκονος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πελεκητῆς

Κωνσταντῖνος Σπ. Τσιώλης

Γιὰ τὸ παιδευτικὸ ἔργο τοῦ ἀγραφιώτη λογίου ἱερομονάχου Ἀναστασίου Γορδίου [Βραβιανὰ Ἀγράφων (1654-1729)],¹ ἀλλὰ καὶ τῆ γενικώτερη συμβολή του στὴν ἐκπαίδευση στὸ τέλος τοῦ 17ου καὶ τὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰῶνα, οἱ γραπτές πηγές τῆς ἐποχῆς δὲν παρέχουν πολλές πληροφορίες. Φαίνεται πῶς ὁ Γόρδιος, περισσότερο ἄνθρωπος τῆς μελέτης, τῶν σπουδῶν, τῆς γραφῆς καὶ ἐραστής τῆς ἡσυχίας, δὲν διακρινόταν ἀπὸ τὴ διάθεση ἴδρυσης καὶ λειτουργίας Σχολείων. Ὅμως, ἐπιλεκτικά, σὲ ἤδη ὑπάρχουσες ἐστίες Γραμμάτων, ὅπως ὁ ἴδιος μᾶς πληροφορεῖ, φαίνεται πῶς εἶχε ἀρκετοὺς μαθητές.² Σὲ πολλές περιπτώσεις ἀρνήθηκε προτάσεις νὰ διδάξει σὲ Σχολές τῆς ἐποχῆς σὲ μεγάλες πόλεις καὶ ἀνεπτυγμένα οἰκονομικά κέντρα.³

Ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος ἄσκησε τὸ διδακτικὸ του ἔργο κυρίως σὲ τρεῖς χρονικὲς περιόδους:

α). Στὰ Βραβιανὰ, λίγο πρὶν – ἓνα μὲ δύο χρόνια– τὴν κοίμηση τοῦ Εὐγενίου Γιαννούλη (†1682) καὶ μερικὰ χρόνια μετὰ –ἴσως μέχρι τὸ 1686– ἔως τὴν ἀναχώρησή του γιὰ τὴν Ἰταλία.

1. Γιὰ τὸν βίο καὶ τὸ ἔργο του, βλ. Π. Βασιλείου, « Ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος καὶ τὸ ἔργον του (1654-1729)», περ. Θεσσαλικά Χρονικά 10 (1971) 129-156· τοῦ ἴδιου, Ὁ μεγάλος Διδάσκαλος τοῦ Γένους Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλὸς καὶ οἱ σπουδαιότεροι μαθητὲς τῶν Σχολῶν τῶν Ἀγράφων, ἐκδ. Στεφ. Βασιλόπουλος, Ἀθήνα 19852, σελ. 168 κ.έξ.· Μάρκος Α. Γκιόλιας, Ἱστορία τῆς Εὐρυτανίας στοὺς Νεότερους Χρόνους (1393-1821), ἐκδ. Πορεία, Ἀθήνα 1999, σσ. 462-476· Χριστόφορος Δ. Ἀλεξάκης, Μεγάλια Βραβιανὰ καὶ Ἑλληνομουσεῖον Ἀγράφων, Ἀθήνα 1990, σσ. 174-193· Γιάννης Β. Καρύτσας, Οἱ Αἰτωλοὶ Διδάσκαλοι, Ἀθήνα 2002, σσ. 223-254· Κ. Θ. Δημαρᾶς, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἐκδ. Γνώση, Ἀθήνα 2000 σσ. 138-140· Gerhard Podskalsky, Ἡ Ἑλληνικὴ Θεολογία ἐπὶ Τουρκοκρατίας 1453-1821, μετάφραση Γ.Δ. Μεταλληνός, ἐκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 20082, σσ. 383-6. Ἐπίσης, γιὰ βιογραφικὰ τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου βάσει, κυρίως, τῶν ἐπιστολῶν του, βλ. Ἀναστάσιος Γόρδιος, Ἀλληλογραφία (1675-1728), Ἐκδοσις Χαρίτων Καρανάσιος - Ἰωάννα Κόλια, Προλεγόμενα-Σχόλια: Χαρίτων Καρανάσιος, τ. Α'-Β', [Κέντρον Ἑρευνῆς τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ / Ἀκαδημία Ἀθηνῶν], Ἀθήνα 2011, σσ. 25-39, ὅπου, ἀρκετὰ, μέχρι τώρα δεδομένα στοιχεῖα, ἀπὸ τὸν βίο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γορδίου, ἀναθεωροῦνται καὶ τακτοποιοῦνται βάσει γραπτῶν πηγῶν (ἐπιστολῶν) τοῦ ἴδιου τοῦ Γορδίου.

2. Βλ. Κωνσταντῖνος Σπ. Τσιώλης, «Ἀλτάνη Καραντινοῦ, ἡ κυρὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ἡ κοινὴ τοῦ Αἰτωλικοῦ στὸ τέλος τοῦ 17ου καὶ τὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ. μέσα ἀπὸ ἐπιστολὲς τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου», Ἡ Σχολὴ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ οἱ Λόγιοι Δάσκαλοι τῶν Ἀγράφων, Πρακτικά Ἡμερίδας, Αἰτωλικὸ 26 Ἰουνίου 2010, ἐκδ. ΕΥ.Κ.Ε.Σ.Ε., Ἀθήνα 2011, σσ. 80-81.

3. Χαρακτηριστικὰ, δηλώνει σὲ ἐπιστολὴ του, στίς 17 Ἀπριλίου 1700, ἀπὸ τὸ Αἰτωλικὸ πρὸς τὸν ἀδελφὸ του Ἀθανάσιο, στὸν Στάνο τοῦ Βάλτου Αἰτωλοακαρνανίας, ὅπου τότε βρισκόταν ὁ Ἀθανάσιος: «Δὲν ἤξεύρεις ἐσὺ ὅτι ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Βενετίαν, καὶ διὰ λόγου σου ἐγύρισα εἰς τὸ Ἀνατωλικόν, καὶ δὲν ἐπῆγα εἰς ἄλλους τόπους, ὅπου μὲ ἐγύρευαν ἀπ' ἐκεῖ νὰ παγένω;» Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 110, σ. 374.

β). Τὴν 20ετία 1690-1710 στὸ Αἰτωλικό, ὅπου μαζί μὲ τὸν ἀδελφὸ του Ἀθανάσιο δίδαξαν στὴ Σχολὴ τοῦ Αἰτωλικοῦ.⁴

καὶ τέλος

γ) τὴν περίοδο 1710-1729 στὰ Βρανιανά, ὅπου ὁ Γόρδιος παρέμεινε ὡς τὴν κοίμησή του, στὶς 7 Ἰουνίου 1729.

Ἡ πιὸ γόνιμη διδακτικὴ περίοδος ἦταν αὐτὴ τοῦ Αἰτωλικοῦ, ὅπου νεώτερος, μὲ περισσότερες δυνάμεις καὶ σὲ ἕναν χῶρο οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ πιὸ ἀνεπτυγμένο τὴν ἐποχὴν ἐκείνη σὲ σχέση μὲ τὰ ὄρεινα καὶ δυσπρόσιτα Βρανιανά,⁵ καὶ πολλοὺς μαθητὲς εἶχε καὶ περισσότερες δυνατότητες νὰ ἀναπτύξει τὸ διδακτικὸ του ἔργο.

Τὸ χρονικὸ διάστημα 1710-1729, πού ὁ Γόρδιος –μὲ πολὺ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα ἀπουσίας– παρέμεινε στὰ Βρανιανά, δὲν φαίνεται ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν ἐπιστολῶν του νὰ ἄσκησε, τοῦλάχιστον συστηματικὰ, διδακτικὸ ἔργο ὅπως ἴσως τὴν περίοδο τοῦ Αἰτωλικοῦ, οὔτε καὶ εἶχε μεγάλο ἀριθμὸ μαθητῶν. Μάλιστα, δὲν μᾶς παραδίδεται ὅτι λειτουργοῦσε κάποιου εἴδους ὀργανωμένου Σχολείου στὴν περιοχὴ. Σποραδικὰ, ὅμως, εἶχε κάποιους μαθητὲς, τοὺς ὁποίους μπορεῖ κάποιος νὰ ἐντοπίσει στὰ γράμματά του. Οἱ λιγοστοὶ μαθητὲς πού εἶχε ὀφείλονται, μᾶλλον, στὸ γεγονός πὼς σκοπὸς τῆς ἔλευσης καὶ παραμονῆς του, μόνιμα πλέον, στὰ Βρανιανά δὲν ἦταν νὰ λειτουργήσῃ ἢ νὰ διδάξῃ σὲ κάποια Σχολὴ Γραμμάτων ὅσο, κυρίως, ἡ μοναστικὴ ἡσυχία, ἡ μελέτη καὶ ἡ συγγραφή ἀλλά⁶, καὶ ἡ ἀρωγὴ καὶ συμπαράσταση πρὸς τοὺς συντοπιτὲς του,

4. Γιὰ τὴ Σχολὴ τοῦ Αἰτωλικοῦ, βλ., Πάνος Ι. Βασιλείου, Ὁ μεγάλος Διδάσκαλος τοῦ Γένους Εὐγένιος Γιαννοῦλης ὁ Αἰτωλός, σσ. 42-45. Ἐπίσης, γιὰ τὴν Σχολὴ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ τὴν ἴδρυση τῆς ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Γιαννοῦλη, βλ. Κ. Ν. Κώνστας, λήμμα «Ἡ Σχολὴ τοῦ Αἰτωλικοῦ», Αἰτωλοακαρνανικὴ καὶ Εὐρυτανικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια, τ. 1, σσ. 308-314. Γιὰ τὸν Ἀθανάσιο, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἄν. Γορδίου, βλ. Ἰωάννα Κόλια, «Ἀθανάσιος ἱερομόναχος ὁ ἐξ Ἀγράφων (1656:-1719), ἡ ἐπιστολογραφία του», Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ 3 (1990) 215-254 (στὸ ἐξῆς, Κόλια 1990), καὶ Ἰωάννα Κόλια, «Ἀθανάσιος ἱερομόναχος ὁ ἐξ Ἀγράφων (†1719), ἡ ἐπιστολογραφία του», Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ 4 (1992) 81-159 (στὸ ἐξῆς, Κόλια 1992). Ἐπίσης, βλ. Ἀγγελικὴ Σκαρβέλη-Νικολοπούλου, «Ἀθανάσιος ἱερομόναχος ὁ ἐλάχιστος, ὁ ἐξ Ἀγράφων», στὸ Συμπόσιο, Σύναις. Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός καὶ ἡ ἐποχὴ του. Καρπενήσιον, 12-14 Ὀκτωβρίου 1984, Πρακτικὰ, ἐπιμέλεια Παναγιώτου Κων. Βλάχου, Ἀθήνα 1986, σσ. 527-531.

5. Ἡ γεωγραφικὴ θέση τῶν Βρανιανῶν τῶν Ἀγράφων –καὶ τῆς Εὐρυτανίας γενικώτερα– ἀπὸ συγκριτικὸ πλεονέκτημα γιὰ τὴ δημογραφικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τοῦ τόπου τὰ προηγούμενα χρόνια, τὸν 18ο αἰῶνα, πού οἱ κοινωνικοοικονομικὲς συνθήκες ἀλλάζουν, ἀποδεικνύεται σοβαρὸ ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τόπου καὶ κατὰ συνέπεια καὶ τῆς παιδείας. Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἐπειδὴ τὰ ἄγραφα βρίσκονται στὸν ἐνδιάμεσο χῶρο μεταξὺ Δυτικῆς, Κεντρικῆς καὶ Βορείου Ἑλλάδος, ὁ Γόρδιος ἔχει τὴν δυνατότητα, μὲ σχετικὴ εὐχέρεια, νὰ ἐπικοινωνεῖ ἐπιστολογραφικῶς (καὶ ὄχι μόνον) μὲ αὐτὲς τὶς περιοχὲς ἀλλὰ καὶ μὲ ἀκόμη πιὸ ἀπομακρυσμένες (π.χ. Κωνσταντινούπολη, Βουκουρέστι, κ. ἄ.) καὶ νὰ παρακολουθεῖ τὰ γεγονότα καὶ τὶς ἐξελίξεις· οἱ ἀναπτυσσόμενες ἐμπορικὲς δραστηριότητες, μὲ τὴ σχετικὰ ἐλεύθερη διακίνηση ἀνθρώπων καὶ ἀγαθῶν μεταξὺ ὀρεινῶν καὶ πεδινῶν περιοχῶν, εὐνοοῦν αὐτὴ τὴν ἐπικοινωνία.

6. Ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος εἶχε, γιὰ μεγάλα χρονικὰ διαστήματα, σταθερὸ τόπο διαμονῆς (20

σέ μιάν εποχή πού τὰ Βραγγιανά, τὰ Ἄγραφα ἀλλά καί γενικώτερα οἱ ὄρεινές περιοχές, φθίνουν δημογραφικά καί οἰκονομικά⁷, καθὼς ἀναπτύσσονται τὰ μεγάλα ἀστικά, πεδινὰ καί παραθαλάσσια κέντρα⁸.

Ἀπὸ ἀναφορὲς τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου σέ μαθητὲς του, ἐντοπίζονται στὴν Ἀλληλογραφία του κάποια ὀνόματά τους μαζί μὲ λίγα, πενιχρά, βιογραφικὰ στοιχεῖα τους.⁹

χρόνια στὸ Αἰτωλικὸ [1690-1710] καί 18 χρόνια [1711-1729] στὰ Βρανιανά), γεγονὸς πού τοῦ ἔδιδε τὴν εὐχέρεια νὰ ἔχει τὸν ἀπαιτούμενο χρόνο γιὰ νὰ μελετᾷ καί νὰ γράφει. Γιὰ τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Γορδίου, βλ. Ἀναστασίου τοῦ Γορδίου (1654/5-1729), Σύγγραμμα περὶ Μωάμεθ καί κατὰ Λατείνων, Εἰσαγωγὴ-Κριτικὴ ἔκδοσις-Σχόλια, Ἀστέριος Ἀργυρίου, Ἀθήνα 1983, ἔκδ. Ἑταιρεία Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν, Κείμενα καί Μελέται, 3, σ. 291-293.

7. Ἡ κοινωμία τῶν Βρανιανῶν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἀποδυναμωμένη οἰκονομικὰ καί κοινωνικὰ, δὲν φαίνεται νὰ ἦταν σέ θέση νὰ ἀξιοποιήσει ἕναν τόσο καταξιωμένο λόγιο ἀλλὰ καί δάσκαλο ὅπως ἦταν ὁ Γόρδιος. Ὅμως, καί ὁ ἴδιος δὲν εἶχε ἀντιληφθεῖ πὼς τὰ Βρανιανά δὲν ἦταν ὅπως τὴν ἐποχὴ (1661) τῆς ἔλευσής ἐκεῖ τοῦ διδασκάλου του Εὐγενίου Γιαννούλη. Ἀκόμη ὁ Ἀναστάσιος δὲν εἶχε τὴν «τύχη» τοῦ Εὐγενίου νὰ ἔχει μαθητὴ-διάδοχο ὅπως ὁ Γιαννούλης εἶχε τὸν Γόρδιο.

Ἴσως καί ὁ ἴδιος ὁ Γόρδιος –σέ κάπως προχωρημένη ἡλικία ἦταν κάπως ἀπογοητευμένος καί ἀπὸ τὸ «σκότος τῆς ἀπαιδευσίας» πού ἐπικρατοῦσε στὴν εὐρύτερη περιοχὴ, ἀλλὰ καί δὲν εἶχε κάποιο κίνητρο γιὰ νὰ δημιουργήσει, στὰ ἴχνη τοῦ Γιαννούλη, κάποιο ὀργανωμένο καί συστηματικὸ σχολεῖο στὰ Βρανιανά. Γράφει γιὰ τὴν ἐπικρατοῦσα ἀμάθεια στὸ ἐλλαδικὸ χῶρο στὸν ἐξ Ἀκαρνανίας ἱερομόναχο Παῖσιο: «Ποῦ γὰρ τοῖς νῦν Ἑλλησι ζηλωτὸν ἢ Παιδεία; Ἀλογώτεροι μικροῦ δεῖν καί τῶν ἀλόγων οἱ λόγῳ τετιμημένοι γεγονάμεν», βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 657, σ. 933.

8. Βλ. π. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός, Τουρκοκρατία, Οἱ Ἕλληνες στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἔκδ. Ἀκρίτας, γ' ἀνατύπωση, Ἀθήνα 1998, σ.128. Ἀπόστολος Βακαλόπουλος, Νέα Ἑλληνικὴ Ἱστορία, 1204-19852, ἔκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 82. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (I.E.E.), Ἑκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τ. I, σελ. 26.

9. Ἕνας ἀριθμὸς περίπου 20 μαθητῶν –ὄχι πολὺ μεγάλος γιὰ χρονικὸ διάστημα περίπου 18 ἐτῶν– γιὰ μερικοὺς ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα δὲν μπορεῖ νὰ τεκμηριωθεῖ μὲ βεβαιότητα ἡ μαθητεία τους στὰ Βρανιανά ὑπὸ τὸν Γόρδιο.

Ἴσως, ὁ πιὸ σημαντικὸς καί γνωστὸς μαθητὴς τοῦ Γορδίου στὰ Βρανιανά θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ὁ Θεοφάνης ὁ ἐκ Φουρνᾶς τῶν Ἀγράφων. Ὅμως, οἱ ἐπιστολές τοῦ Γορδίου ἀλλὰ καί ἄλλες γραπτές πηγές τῆς ἐποχῆς δὲν μᾶς παρέχουν κάποια στοιχεῖα γιὰ μαθητεία τοῦ Θεοφάνη κοντὰ στὸν Γόρδιο, στὸ ὅποιο Σχολεῖο τῶν Βρανιανῶν, ὥστε ἡ μαθητεία τοῦ Θεοφάνη στὰ Βρανιανά θεωρεῖται ἐνδεχομένως ἀβέβαιη. Τὸ θέμα παραμένει ἀνοικτὸ πρὸς ἔρευνα ἀπὸ τὴν ὁποία ἴσως προκύψουν περισσότερα στοιχεῖα. Στὶς τρεῖς σωζόμενες ἐπιστολές τοῦ Γορδίου πρὸς τὸν ὁμοχώριο καί βιογραφούμενο ἀπὸ τὸν Θεοφάνη, Διονύσιο ἱερομόναχο, δὲν ὑπάρχει κάποια ἀναφορὰ γιὰ τὸν Θεοφάνη. Ἐὰν ὁ Θεοφάνης εἶχε μαθητεύσει κοντὰ στὸν Γόρδιο, πιθανώτατα, ὅπως τὸ συνήθιζε γιὰ τοὺς μαθητὲς του ὁ Γόρδιος, θὰ ἔκανε κάποια ἀναφορὰ σ' αὐτόν (βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 629, 630, 632).

Τὸν Θεοφάνη ὡς μαθητὴ τοῦ Γορδίου δέχεται ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς ὁ ὁποῖος ἔχει γράψει τὴν πιὸ συγκροτημένη βιογραφία τοῦ Θεοφάνους στὰ πλαίσια τῆς μελέτης του γιὰ τὸν Βίο τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶς. Ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς παραπέμπει γιὰ τὴ μαθητεία τοῦ Θεοφάνη στὰ Βρανιανά μὲ δάσκαλο τὸν Ἀναστάσιο Γόρδιο, σέ πληροφορία πού ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν Γεώργιο Ζαβίρα: «Οἱ πιὸ συγκροτημένες πληροφορίες πού ἔχουμε γι' αὐτόν (τὸν Θεοφάνη), εἶναι ἀπὸ τὸν Ζαβίρα πού γράφει: «Θεοφάνης ἱερομόναχος ἐξ Ἀγράφων ἐμαθήτευσεν παρὰ τῷ κλεινῷ Ἀθανασίῳ Γορδίῳ, εἶτα τούτου εἰς θεὸν ἐκδημήσαντος περὶ τὸ «αψλγ' ἔτος ἀπῆλθεν εἰς Ἰωάννινα...».». Βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Θεοφάνους τοῦ ἐξ Ἀγράφων, Βίος Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶς», Ἑλληνικά 10 (1937-1938) 215 καί Γεώργιος Ἰωαν. Ζαβίρας, Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, ἐκδοθὲν ὑπὸ Γεωργίου Π. Κρέμου,

Από τους σχετικά λιγοστούς μαθητές του Γορδίου της περιόδου διαμονής του στα Βρανανιά, (1710-1729), χρονικό διάστημα κατά το οποίο σώζονται πάνω από 500 έπιστολές του Γορδίου από τα Βρανανιά, ο πιο σημαντικός μαθητής του μπορεί να θεωρηθεί ο Σεραφεΐμ, ιεροδιάκονος της Ί. Μ. Πελεκητής.¹⁰ Θεωρείται ως πιο σημαντικός γιατί είναι ο βασικός γραφέας του κώδικα 171 των ΓΑΚ, του κώδικα που διασώζει τις περισσότερες (568 έπιστολές – το 81% των σωζομένων έπιστολών), από όποιονδήποτε άλλον κώδικα, έπιστολές του Γορδίου.¹¹ Ο ιεροδιάκονος Σεραφεΐμ δεν υπογράφει ως γραφέας του κώδικα, αυτό όμως προκύπτει έμμεσα από τρεις μικρές σημειώσεις, με το χέρι του Σεραφεΐμ, δίπλα σε τρεις έπιστολές του ως άνω κώδικα, που το περιεχόμενό τους συνδέεται με τον ίδιο τον γραφέα:

1. Η πρώτη σημείωση: «ήμετερ(ον) υπάρχει το παρόν» υπάρχει στο κάτω περιθώριο της σελίδας 297 του κώδικα 171 των ΓΑΚ, όπου και η αρχή της έπιστολής του Γορδίου προς τον επίσκοπο Δημητριάδος Ίωαννίκιο –με ήμερομηνία 27 Δεκεμβρίου 1713–¹² συστατική του Σεραφεΐμ¹³,

Άθηναι 1872, σ. 324. Ο Γ. Ζαβίρας δεν μάς παραδίδει την πηγή της πληροφορίας του για την μαθητεία του Θεοφάνους υπό τον Γόρδιο. Αν συνυπολογίσουμε όμως πώς αναφέρει τον Γόρδιο ως Άθανάσιο αντί για Άναστάσιο και ως χρονολογία κοιμησεώς του το 1733 αντί του όρθου 1729 μπορούμε να συνάγουμε πόσο άβέβαια είναι τα περι μαθητείας του Θεοφάνους με διδάσκαλο τον Γόρδιο. Ο Γεωργ. Ζαβίρας (1744 Σιάτιστα Μακεδονίας – 1804 Σαβασδαλλά Ούγγαρίας) έζησε κοντά στην εποχή του Θεοφάνους (περ. 1705-1784) και ίσως είχε κάποια πληροφορία, ένδεχομένως και από τον μαθητή του Θεοφάνη τον Σέργιο Μακραΐο (περ. 1740-1816), για τυχόν σπουδές του Θεοφάνη με δάσκαλο τον Άναστάσιο Γόρδιο. Ανάλογη πληροφορία περι της μαθητείας του Θεοφάνους στα Βρανανιά μάς παραδίδουν ο Κωνσταντίνος Ν. Σάθας, βλ. Κωνσταντίνου Ν. Σάθας, Νεοελληνική φιλολογία, έν Άθήναις 1868, σ. 496, όπου λανθασμένα αναφέρει ότι ο Θεοφάνης γεννήθηκε στα Βρανανιά, και ο Πάνος Βασιλείου, βλ. Πάνου Ι. Βασιλείου, Ο μεγάλος Διδάσκαλος του Γένους Ευγένιος Γιαννούλης ο Αιτωλός, σ. 188, κ. ά. Ο ίδιος ο Σέργιος Μακραΐος σε έπιστολή του στις 17 Μαΐου 1779 προς τον ιερολογιώτατο Ίώσηπο στα Άγραφα σημειώνει για τον Θεοφάνη: «Διό έσπούδασεν οΐμαι και περι των του σοφωτάτου Γορδίου...», (βλ. Μ. Ι. Γεδεών, Πατριαρχικά έφημερίδες. Ειδήσεις έκ της ημετέρας εκκλησιαστικής ιστορίας 1500-1912, Άθήνα 1938, σ. 128), υπονοώντας σαφώς πώς, ίσως, ο Θεοφάνης μελέτησε έργα του Γορδίου, και όχι ότι είχε μαθητεύσει στα Βρανανιά με διδάσκαλο τον Γόρδιο.

10. Για την Ί. Μονή Παναγίας Πελεκητής και τη σχέση της με τον Άναστάσιο Γόρδιο, αλλά και τον Ευγένιο Γιαννούλη και γενικότερα τη Μονή Άγ. Παρασκευής Βρανανιών, Βλ. Κώστας Άθ. Παΐσης, «Η Μονή της Παναγίας Πελεκητής στην Καρύτσα της Καρδίτσας και η σχέση της με τους δασκάλους του Γένους Ευγένιο Γιαννούλη και Άναστάσιο Γόρδιο», Θεσσαλικό Ημερολόγιο 49 (2006), 181-192, όπου παρατίθεται και βιβλιογραφία για την Μονή. Επίσης για την Μονή Πελεκητής, βλ. Πάνου Ι. Βασιλείου, «Άνηγέρθη ο πάνσεπτος και ιερός ουτός ναός...», Φθιώτις 13 (1958) 19,20.

11. Βλ. Γόρδιος, Άλληλογραφία, σσ. 125-133, 180-182.

12. Η όρθη ήμερομηνία σύνταξης της έπιστολής είναι 27 Δεκεμβρίου 1712, Βλ. Γόρδιος, Άλληλογραφία, σ. 1143, όπου σχόλια της έπιστολής.

13. Και άλλη φορά, την περίοδο 1710-1728, ο Γόρδιος εφοδιάζει με συστατική για έλεημοσύνη έπιστολή μοναχό της Μονής Πελεκητής. Αυτό φαίνεται από έπιστολή του Άναστασίου Γορδίου προς τον απόδημο Βρανανίτη Καλοκυρίτζη, που μάλλον μένει στον Τύρναβο, από το περιεχόμενο της οποίας δηλώνεται η προτροπή του Γορδίου να έλεηθεί έκ μέρους του Καλοκυρίτζη αλλά και κάποιου Παναγιώτη Σατάνογλι, ο μοναχός της Πελεκητής Άναγίας. Γράφει σχετικά ο Γόρδιος από

για έλεημοσύνη από τον Ίωαννίκιο.

2. Η δεύτερη σημείωση: «ήμέτερον» βρίσκεται στο μέσον του άριστερου περιθωρίου της σελίδας 1032 του κώδικα 171 τών ΓΑΚ όπου και ή αρχή της έπιστολής του Γορδίου της 27ης Δεκεμβρίου 1713,¹⁴ προς τον ιερομόναχο Παχώμιο της μονής Πελεκητής Καρύτσας.

3. Η τρίτη σημείωση: «ήμέτερον της μητρός μου» έμφανίζεται στο κατώτερο μέρος του δεξιού περιθωρίου της σελίδας 1251 του κώδικα 171 τών ΓΑΚ, συντάσσεται στις 12 Ίουλίου 1718, και έχει ως παραλήπτη τον Βρανιανίτη Γεώργιο Άναγνώστη που διαμένει και έμπορεύεται στο Καρπενήσι¹⁵.

Όπως φαίνεται από την έπιστολή αυτή –της 12ης Ίουλίου 1718– προς τον Γεώργιο άναγνώστη στο Καρπενήσι, της έπιστολής που φέρει την σημείωση «ήμέτερον της μητρός μου», ή μητέρα του Σεραφείμ ονομαζόταν Κάλω και είχε καταγωγή από τα Βρανιανά. Άρα ο Σεραφείμ τουλάχιστον εκ μητρός ήταν Βρανιανίτης. Μας παραδίδεται επίσης πώς ο Σεραφείμ είχε έναν αδελφό που ονομαζόταν Ζαφείρης ο όποιος πέθανε καθ' όδον από τη Σμύρνη προς τα Άγραφα. Γράφει ο Γόρδιος σ'αυτήν την έπιστολή του:

«Η διακομίζουσα το παρόν ευτελές μου γράμμα τη σή έντιμότητι, όνόματι Κάλω, είναι συμπατριώτισσα έδική μας και γνώριμη από μικράν και παιδικήν ήλικίαν, και μήτηρ γνησία του μακαρίτου εκείνου Ζαφείρη, του άποθανόντος καθ' όδον από το γύρισμα όπου έρχοτου εις την πατρίδα του από την Σμύρνην»¹⁶.

Τό όνομα του πατέρα του δέν άναφέρεται και σε συδυασμό με το γεγονός πώς ο Σεραφείμ φέρεται να βρίσκεται σε δεινή οικονομική κα-

τα Βρανιανά στις 20 Ίανουαρίου 1712 προς τον Καλοκυρίτζη: «Κάποιος ιερομόναχος, Άνανίας όνόματι, από το κάτω κελλίον της Κυρίτζης [μονύδριο της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος λίγα μέτρα πιό κάτω από την ύπάρχουσα Μονή Πελεκητής, που άπαιτήθηκε κτισθεί για να προστατευθεί ή Μονή της Άνάληψης του Σωτήρα Πελεκητής και να επιβιβαιωθεί το σταυροπήγιο του 1606], βλ. Κώστας Άθ. Παΐσης, «Η Μονή της Παναγίας Πελεκητής στην Καρύτσα της Καρδίτσας ...» [...] σ. 183] εις πολλήν ένδειαν εύρισκόμενος, μέλλει να έλθη έως αυτού έλεημοσύνης και βοήθειας χάριν. Καί ός τον δεχθή παρακαλώ ήλαρώς και χρηστομιμητώς, παρακινώντας εις αυτό τοϋτο και τον έντιμότατον και γνήσιον της έλεημοσύνης κύριον Παναγιώτην τον λεγόμενον Σατάνογλιν...» (βλ. Γόρδιος, Άλληλογραφία, έπ. 169, σ. 435).

14. Καί γι'αυτή την έπιστολή, όρθή ήμερομηνία σύνταξης είναι ή 27η Δεκεμβρίου 1712, βλ. Γόρδιος, Άλληλογραφία, σσ. 1143-1144, όπου σχόλια της έπιστολής.

15. Γι' αυτά τα τρία μικρά σημειώματα του Σεραφείμ, βλ. Γόρδιος, Άλληλογραφία, τ. Α', σ. 129. Συμφώνως με τον κ. Χαρ. Καρανάσιο ή περίπτωση του Σεραφείμ, που άναγνωρίζεται ως γραφείας όχι από την ύπογραφή του στο κείμενο ή από δείγμα γραφής αλλά από σχόλια που κάνει ο ίδιος σε κείμενα που άντιγράφει αλλά άναφέρονται σ'αυτόν τον ίδιο, είναι, ίσως, μοναδική στην Παλαιογραφία και κάνει και από αυτήν την άποψη τον κώδ. 171 τών ΓΑΚ έξαιρετικά ένδιαφέροντα.

16. βλ. Γόρδιος, Άλληλογραφία, τ. Β', έπ. 409, σ. 668.

τάσταση, πιεζόμενος από τους δανειστές χρέους του πατέρα του (όπως αναφέρει ο Γόρδιος: «Σεραφεΐμ ὁ παρῶν ἱεροδιάκονος...δεδυστύχηκε ἀσεβῶν τινῶν καὶ μαιφόνων ἀνδρῶν χερσὶ περιπεπτωκῶς διὰ τι χρέος πατρικόν»¹⁷, σὲ συστατικὴ πρὸς ἐλεημοσύνη ἐπιστολὴ τοῦ τοῦ δίδει νὰ παραδώσει στὸν Ἰωαννίκιο Δημητριάδος), ἢ δὲ μητέρα τοῦ Σεραφεΐμ, ἢ Κάλω, ἀναλαμβάνει ἢ ἴδια νὰ πάει στὸ Καρπενήσι γιὰ νὰ διευθετήσῃ ὑπόθεση σχετικὰ μὲ τὸν ἀποθανόντα ἀδελφὸ τοῦ Σεραφεΐμ, τὸν υἱὸ της Ζαφείρη, μποροῦμε βέβαια νὰ ὑποθέσουμε πὼς μάλλον δὲν εἶναι ἐν ζωῇ ἢ ἀπουσιάζει πολλὰ χρόνια χωρὶς νὰ ὑπάρχει κάποια εἴδηση γι' αὐτόν. Ἀπὸ τὸ γεγονός ἐπίσης, πὼς ἡ Κάλω πηγαίνει στὸ Καρπενήσι συνοδευόμενη ἀπὸ δύο Βραβιανίτες καὶ μὲ ἐπιστολὴ τοῦ Γορδίου πρὸς ἕναν συγγενὴ του ἔμπορο στὸ Καρπενήσι¹⁸, τὸν Γεώργιο ἀναγνώστη, μποροῦμε βέβαια νὰ ὑποθέσουμε πὼς πιθανώτατα διαμένει στὰ Βραβιανά¹⁹.

Τὸν Σεραφεΐμ συστήνει στὸν Γόρδιο –γιὰ νὰ νὰ τὸν δεχθεῖ ὡς μαθητὴ– ὁ ἱερομόναχος τῆς μονῆς Πελεκητῆς, Παχώμιος (παλαιὸς γινώριμος τοῦ Γορδίου) δίπλα στὸν ὁποῖο μόνάζει. Ἡ ιδιότητά του ὡς διακόνου τῆς Πελεκητῆς φανερώνεται ἀπὸ χωρίο τῆς προαναφερθείσης, συστατικῆς πρὸς ἐλεημοσύνη, ἐπιστολῆς τῆς 27ης Δεκεμβρίου 1713, ποῦ ἔλαβε ὁ Σεραφεΐμ ἀπὸ τὸν Γόρδιο –διὰ μέσου τοῦ Παχωμίου– ὥστε νὰ τὴν μεταφέρει στὸν Ἰωαννίκιο Δημητριάδος. Γράφει συγκεκριμένα ὁ Γόρδιος:

«Σεραφεΐμ ὁ παρῶν ἱεροδιάκονος...τῇ ἄνωθεν τῆς Καρύτζης σεβασμίας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου μονῆ. ἐκ ταύτης καὶ οὗτος ὀρμηθεὶς τῆς μονῆς πρὸς τὴν σὴν θεοφιλίαν ἤδη κατέφυγε».

Ἔτσι ἀφορᾷ τὴν πιθανὴ μαθητεία τοῦ Σεραφεΐμ δίπλα στὸν Γόρδιο

17. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, τ. Α', ἐπ. 245, σ. 510.

μιαί-φόνος, ον (μιαίνω+ *φένω): ὁ μεμιασμένος ἀπὸ αἶμα φόνου, φονεύς, φονιάς, αἰμοδιψής, αἰμοχαρής// ὁ ἔνοχος φόνου...μιαίνω, ...χρωματίζω, βάφω...//κηλιδώνω, ρυπαίνω, λερώνω...*φένω' φονεύω' ἀχρηστευθεὶς τύπος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ὁ ἀόριστος β ἔπεφνον,..., βλ. Ἰωάννου Σταματάκου, Λεξικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, σ. 626 καὶ σ. 1065.

18. «Ἴδου ὁποῦ ἔρχεται μὲ τὸν αὐτὸν κύρ Κώνσταν καὶ τὸν ἀδελφόν του τὸν κύρ Δημήτριον», (βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 409, σ. 668), γράφει ὁ Γόρδιος πρὸς τὸν Γεώργιο Ἀναγνώστη στὸ Καρπενήσι. Γιὰ τὴ συγγενικὴ σχέση του μὲ τὸν Γεώργιο, καὶ τὴν βραβιανίτικη καταγωγὴ του, γράφει ὁ Γόρδιος πρὸς αὐτὸν στίς 16 Ἀπριλίου 1716: «Χαίρω γοῦν καὶ διὰ τὴν καλὴν τῆς γνώμῃν περισσότερον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκ τῆς τάξεως τυγχάνει τῶν φίλων τῶν συμπατριωτῶν, καὶ πρὸς τίνα συγγένειαν ἐγγίξει τὴν πρὸς ἡμᾶς, ὡς μοι ὁ μακαρίτης ἔλεγεν ὁ πατὴρ τῆς ὀικονόμου», βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 318, σ. 580.

19. Ἴσως καὶ ὁ σύζυγος τῆς Κάλως (καὶ πατέρας τοῦ Σεραφεΐμ) ἦταν Βραβιανίτης μιᾶς καὶ συνηθιζόταν μιὰ γυναίκα ὅταν νυμφεύοταν νὰ ἀκολουθεῖ τὸν ἄνδρα τῆς συνήθως στὸν τόπο καταγωγῆς καὶ διαμονῆς του, βλ. Σταυρούλα Τσακανίκα, «Ἡ τελετὴ τοῦ γάμου στὸ Κρίκελλο», Πρακτικὰ ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου, Ἱστορία καὶ Πολιτισμὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Δήμου Δομνίστας Εὐρυτανίας, Δήμος Δομνίστας, 23,24,25 Ἰουλίου 2010, ἔκδ. Πανευρυτανικὴ Ἐνωση, Ἀθήνα 2010, τ. Β', σ. 875-876· Κωνσταντίνου Τσώλου, «Ἐθιμα γάμου τοῦ χωρίου Ἀνάληψις Τριχωνίδος», Ἑλληνικὴ Ψυχὴ. Λαογραφικὴ Ἐπιθεώρηση, ἔτος Β' 2 (1972) 40.

αυτή αναφέρεται, έμμέσως, στο τέλος του γράμματος που στέλνει (μαζί με την προηγουμένως αναφερθείσα συστατική προς έλεημοσύνη έπιστολή) ο Γόρδιος στον Παχώμιο στον όποιο δίπλα, ως ύποτακτικός, φαίνεται πώς διαμένει ο διάκονος Σεραφεΐμ.²⁰ Γράφει, λοιπόν, ο Γόρδιος στον Παχώμιο στις 27 Δεκεμβρίου 1713:

«Διά την μαθητείαν όπου όρίζεις, ἄς εἶναι ύπομονή ἕως παρέκει· και θέλομεν σου παραγγείλει τὸ πρακτέον».

Ό Γόρδιος, εκείνη τή χρονική περίοδο, δέν δέχθηκε τόν Σεραφεΐμ ως μαθητή· τὸ ἔκαμε ὅμως φαίνεται ἄργότερα, ὅπως και ὁ ἴδιος διαμηνύει στον Παχώμιο. Περί τὸ τέλος τοῦ 1724 ὁ Γόρδιος, ὅπως διαπιστώνει κάποιος ἀπό τις χρονολογίες τῶν τελευταίων χρονολογικά σωζομένων έπιστολῶν τοῦ Γορδίου στον κώδ. 171 τῶν ΓΑΚ καθώς και τήν έπόμενη μὴ σωζόμενη έπιστολή στον ἔν λόγω κώδικα, ἀνέθεσε στον Σεραφεΐμ τήν ἀντιγραφή τῶν έπιστολῶν του. Τις έπιστολές του διατηροῦσε σκόρπιες στο ἄρχεϊο του, εἴτε ἀπό πρόχειρα σχέδια εἴτε ἀπό ἀντίγραφα τῶν ἀποσταλλεισῶν έπιστολῶν καθώς ὁ Γόρδιος συνήθιζε πρὶν στείλει μιὰ έπιστολή νὰ τήν καθαρογράψει, νὰ στέλνει τήν καθαρογραμμένη και νὰ κρατᾶ τήν ἄλλη γιὰ τὸ ἄρχεϊο του.²¹ Ἄν δέν προλάβαινε νὰ καθαρογράψει μιὰ έπιστολή ἢ δέν τὸ ἔκρινε ἀπαραίτητο, κρατοῦσε γιὰ τὸ ἄρχεϊο του ἕνα ἀρχικό, πρῶτο πρόχειρο σχέδιο τῆς έπιστολῆς. Ἡ ἀξία τοῦ κώδικα που ἀντέγραψε ὁ Σεραφεΐμ εἶναι μεγάλη και λόγω τοῦ ὄγκου τῶν έπιστολῶν (568 έπιστολές τοῦ Γορδίου και 32 έπιστολῶν τοῦ Εὐγενίου²²) ἀλλά και γιατί ἡ ἀντιγραφή ἔγινε ζῶντος τοῦ Γορδίου²³, ἀπό τὸ ἄρχεϊο του, πι-

20. Στην έπιστολή αὐτή δηλώνεται πὼς ἡ συστατική έπιστολή τοῦ ἱεροδιακόνου Σεραφεΐμ, στέλνεται ἀνοικτὴ στον Παχώμιο, ἔτσι ὥστε αὐτός, ὡς γέροντάς του, νὰ τήν διαβάσει και ἂν τήν ἔγκρινει νὰ τήν κλείσει και νὰ τήν δώσει στον Σεραφεΐμ με σκοπὸ νὰ τήν παραδώσει στον ἐπίσκοπο Δημητριάδος Ἰωαννίκιο στη Ζαγορὰ τοῦ Πηλίου («Ὅσιώτατε ἔν ἱερομονάχοις και πνευματικοῖς πατράσι κύριε Παχώμιε [...] Ἐγραψα γράμμα εἰς τὸν θεοφιλέστατον Δημητριάδος, και σου τὸ πέμπω ἀνοικτὸν νὰ τὸ ἴδῃς, και ὅταν ὀρίσης νὰ πέμπῃς τὸν διάκονον, βούλλωσέ το και πέμψε το», βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἔπ., 246, 512.

21. Γιὰ τήν διαδικασία ἀποστολῆς τῶν έπιστολῶν τοῦ Γορδίου, βλ. Χαρίτων Καρανάσιος, «Μορφή, περιεχόμενο και χρῆση τῶν έπιστολῶν τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου», Πρακτικά τοῦ ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου, [Νεοελληνική έπιστολογραφία (16ος -19ος αἰών.)], Μεσαιωνικά και Νέα Ἑλληνικά 8 (2006) 60-61.

22. Ό Γόρδιος, ὡς ὁ ἐπιμελέστερος μαθητῆς τοῦ Εὐγενίου Γιαννούλη, φαίνεται λογικὸ νὰ διατηρεῖ στο ἄρχεϊο του έπιστολές τοῦ ἀγαπημένου του δασκάλου τις ὅποιες ἔδωσε στον Σεραφεΐμ, μαζί με τις δικές του, ὥστε νὰ ἀντιγραφοῦν σὲ ἕναν νέο κώδικα. Σημαντικὸς εἶναι, ἐπίσης, ὁ κώδ. 171 τῶν ΓΑΚ γιατί σώζει έπιστολές τοῦ Γιαννούλη οἱ ὅποιες σὲ περίπτωση μὴ ἀντιγραφῆς τους θὰ εἶχαν χαθεῖ.

23. Οἱ δύο χρονολογικά τελευταῖες έπιστολές (γραμμένες ἀπό τὸ χέρι τοῦ Σεραφεΐμ) στον κώδικα 171 τῶν ΓΑΚ φέρουν χρονολογία 29 Δεκεμβρίου 1724· εἴμαστε δηλαδή πέντε περίπου χρόνια πρὶν τήν κοίμηση τοῦ Γορδίου. Ἡ έπόμενη χρονολογικά σωζόμενη έπιστολή (που περιέχεται στο ἀπολεσθὲν «Ἀποσημειωματάριο» τοῦ ἐπισκόπου Λιτζᾶς και Ἀγράφων Νεκταρίου [βλ.

θανάτατα υπό την επίβλεψη του, ἄρα οἱ ἀντιγραφεῖσες ἐπιστολές εἶναι πολὺ κοντὰ στὶς πρωτότυπες ἀποσταλλεῖσες. Ἀποτελεῖ ἓνα ἄρκετὰ καλὰ συγκροτημένο ἀρχεῖο τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γορδίου καὶ εἶναι ὁ βασικὸς κώδικας ἔκδοσης τῶν ἐπιστολῶν του ἀπὸ τὸ ΚΕΜΝΕ.

Σημαντικὸς καὶ μὲ ἰδιαιτέρο, «εὐρυτανικό», ἐνδιαφέρον ἐπίσης, εἶναι ὁ κώδ. 171 τῶν ΓΑΚ, λόγω τῆς διαδρομῆς ποὺ ἀκολούθησε μέχρι νὰ φτάσει στὰ ΓΑΚ, καθὼς σὲ ὅλη αὐτὴ τὴ διαδρομὴ, ἐπὶ 2 περίπου αἰῶνες, βρισκόταν σὲ «εὐρυτανικὰ χέρια». Ἔτσι, μετὰ τὴν κοίμησή τοῦ Γορδίου, ὁ ΓΑΚ 171 –τὸ ἔργο ἀντιγραφῆς τοῦ Σεραφεῖμ τῆς Πελεκητῆς– βρέθηκε στὰ χέρια τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶς.²⁴ Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Διονυσίου (περ. 1745-6),²⁵ βρίσκεται στὸν μαθητὴ του Θεοφάνη στὴν περιοχὴ Φουρνᾶς (ὅπου καὶ ἀντιγράφηκε τὸ 1783 ἀπὸ τὸν κώδ. 122 τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ ἀπὸ τὸν 2188 τῆς Ε.Β.Ε.²⁶) μέχρι

γι'αὐτόν, Πάνου Ι. Βασιλείου, Ἡ ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων..., σσ. 168-184· Π. Ἀραβαντινός, Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, εἰσήγησι-ἐπιμέλεια Κ. Θ. Δημαρᾶς, Ἰωάννινα 1960, σσ. 2-3, 137-147), φέρει χρονολογία 7 Ἀπριλίου 1725. Συνεπῶς ὁ κώδικας ΓΑΚ 171 πρέπει νὰ γράφτηκε ἀπὸ τὸν Σεραφεῖμ στὰ Βραβιανὰ τὸ πρῶτο τρίμηνο τοῦ 1725.

24. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονός πὼς στὸν κώδικα ἔχουν ἀντιγραφεῖ ἀπὸ τὸν παραλήπτη τους, τρεῖς ἐπιστολές τοῦ Γορδίου (μαζὶ μὲ τὶς ἔξω ἐπιγραφές τους· ἄρα ἡ ἀντιγραφή ἐγίνε ἀπὸ τὶς πρωτότυπες ἀποσταλλεῖσες) πρὸς τὸν ἱερομόναχο Διονύσιο ἐκ Φουρνᾶς, προφανῶς ἀφοῦ «ἦλθε» ὁ κώδικας στὸν Φουρνᾶ, πιθανῶς μετὰ τὴν κοίμησή τοῦ Γορδίου. Ὁ Διονύσιος, ὡς ἡ πιὸ σημαντικὴ πνευματικὴ μορφή τῆς ἐποχῆς στὴν ἐν λόγω περιοχὴ, ἐγίνε ὁ νέος κήτωρ τοῦ κώδικα. Στὸν κώδικα ὁ Διονύσιος φαίνεται πὼς ἔγραψε καὶ προσέθεσε πρόλογο, ἀντέγραψε μίαν ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοφύρου (μαθητοῦ τοῦ Γιαννούλη καὶ συμμαθητοῦ τοῦ Γορδίου) καὶ τὴ διαθήκη τοῦ Γορδίου, βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, τ. Α', σσ. 130-131.

25. Γιὰ τὴν κοίμησή τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶς, βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Θεοφάνους τοῦ ἐξ Ἀγράφων, Βίος Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶς», σ. 240.

26. Στὸ φ. 364ν τοῦ κώδ. 122 τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης ὁ γραφέας, Θεοδόσιος ἱερόπαις ὁ Φουρνᾶσιος ἀναφέρει ὡς τόπο ἀντιγραφῆς του τὴν Ἁγία Τριάδα Ἀγράφων, στὶς 7 Φεβρουαρίου 1783 («Ἀντιγέγραπται τὸ παρὸν ἐπιστολᾶριον τοῦ σοφωτάτου π[ατ]ρ[ὸ]ς Ἀναστασίου τοῦ Γορδίου, διὰ χειρὸς παναχρείου καὶ ἀμαρτωλοῦ καὶ ἀμαθοῦς Θεοδοσίου ἱερόπαιδος Φουρνᾶσιου, εἰς χρῆσιν αὐτοῦ τε καὶ τῶν φιλ[ων] τῶν φιλομαθῶν καὶ φιλοπόν[ων], ,αχπγ' . Ἐν μηνὶ φεβρουαρίου ζ', ἡμέρα Τρίτη τετελείωται ἐν χώρᾳ τῶν Ἀγράφ[ων] ὁμονομιονοῦση τῇ παναγίᾳ καὶ ζωαρχικῇ Τριάδι, ἣ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις καὶ λατρεία»). Ὁ κώδ. 2188 τῆς Ε.Β.Ε. φέρει ἡμερομηνία ἀντιγραφῆς τὴν 20ῃ Δεκεμβρίου 1783· στὸ φ. 36ν γράφει «,αψπγ' ποσειδεῶνος εἰκάδι»), δέκα μῆνες μετὰ τὸν κώδ. 122 τῆς Χάλκης ὥστε πιθανώτατα ἀντιγράφηκε στὸ ἴδιο μέρος (Ἀγ. Τριάδα Ἀγράφων) ἀπὸ Ἀγραφιῶτες γραφεῖς (Δημήτριος Χρυσάφης ἀναγνώστης ἐκ Καρπενθίου καὶ Ἀθανάσιος Δουσικιώτης ἀπὸ τὸ Καλλιφώνι Καρδίτσας), βλ. Ι. Ε. Στεφανῆς – Νίκη Παπατριανταφύλλου-Θεοδώριδη, Εὐγενίου Γιαννούλη τοῦ Αἰτωλοῦ ἐπιστολές, Θεσσαλονικὴ 1992 (=Ἐπιστ. Ἐπ. Φίλοσ. Σχ. ΑΠΘ, περίοδος Β', τχ. Τμήμ. Φιλολογίας, Παραρτ. 1), σ. 35 καὶ σ. 40· Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, τ. Α', σσ. 148, 123, 193.

Στὴν Ἀγ. Τριάδα ὁ κώδ. 171 τῶν Γ.Α.Κ. πρέπει νὰ ἦλθε ἀπὸ τὸν Ἰωσήφ τὸν ἐκ Φουρνᾶς μαθητὴ τοῦ Θεοφάνη, –ἀνεψιὸς τοῦ Κυρίλλου τοῦ πνευματικοῦ τοῦ Ἀγ. Ὅρους μαθητοῦ ἐπίσης τοῦ Θεοφάνη– καὶ δάσκαλο λίγα χρόνια πρὶν (1779) στὴ Σχολὴ Ἀγ. Τριάδος ὅπου καὶ ἀντιγράφηκε (Φεβρ. 1783) ἀπὸ τὸν Θεοδόσιο ἱερόπαιδα τὸν ἐκ Φουρνᾶς (βλ. Π. Βασιλείου, Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλός, σ. 201, 209, 210· τοῦ ἴδιου, «Οἱ Σχολές τῶν Ἀγράφων στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας», ἀνάπτυο ἀπὸ τὸ ἀναμνηστικὸ λεύκωμα τῆς Ἐνώσεως Εὐρυτανῶν Ἀμερικῆς "Τὸ Βελούχι" τοῦ

τὸν θάνατο τοῦ Θεοφάνη (1784).²⁷ Κατόπιν βρίσκεται στὸ Καρπενήσι μὲ κτήτορα τὸν Ἐπίσκοπο Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων Δοσίθεο²⁸, καί στὴ συνέχεια τὸν λόγιο Καρπενησιώτη, Γεώργιο Ἀναγνώστη Ἰατρίδη²⁹. Τὸ 1864 βρί-

1977, Charlotte, North Carolina, USA 1978, σ. 48-49· Κώστας Ζήσης, ἡ Παιδεία κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας στὴν περιοχή τῶν Ἀγράφων, ἐκδ. Στέφανος Βασιλόπουλος, Ἀθήνα 1990, σ.44· καὶ Κωνσταντῖνος Στ. Καββαδίας, «Περὶ γραμμάτων στὸ χωριό μας τὸν 18ο αἰώνα», περ. Ἁγιοτραδίτικα Γράμματα 22, σσ.10, 11). Ὡς μαθητὴς τοῦ Ἰωσήφ στὴν Σχολὴ Γραμμάτων Ἁγ. Τριάδος ἐκείνη τὴν ἐποχὴ φέρεται καὶ ὁ μετέπειτα ἐπίσκοπος Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων Δοσίθεος ὁ Θετταλός· ἴσως, τότε, ὁ γνωστός γιὰ τὴν λογιόσύνη του Δοσίθεος γνώρισε τὸν κώδ. 171 τῶν Γ.Α.Κ. καὶ ἔγινε ἀπὸ τὸ 1793, μὲ τὴν ἀνάδειξή του ὡς ἐπισκόπου, κτήτοράς του (βλ. Πάνου Ι. Βασιλείου, Ἡ ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων, σ. 191-2· τοῦ ἴδιου, «Οἱ Σχολές τῶν Ἀγράφων στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας», σ. 49).

27. Εἶναι λογικὸ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Διονυσίου ὁ κώδικας 171 τῶν ΓΑΚ νὰ περιήλθε στὴν κατοχὴ τοῦ πιὸ γνωστοῦ μαθητοῦ, βιογράφου του καὶ διδασκάλου στὴ Σχολὴ Φουρνᾶς, τοῦ ἱερομόναχο Θεοφάνη. Αὐτὸ ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ γεγονός πὼς ὁ Θεοφάνης φαίνεται νὰ ἀντιγράψει τὸν κώδικα (στὶς σελ. 1836-1837) ἐπιστολὴ πού ἔστειλε ὁ ἴδιος στὸν ἱερομόναχο Κύριλλο στὶς 19 Ὀκτωβρίου 1772, (βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, τ. Α', σ. 126) ἀλλὰ, καὶ ἀπὸ τὴν ἀντιγραφὴ τοῦ κώδ 171, πρὶν ἀπὸ τὴν κοίμησή του, στὴν πλησιόχωρη Ἁγ. Τριάδα τῶν Ἀγράφων ἀπὸ τὸν Φουρναῖο ἐπίσης Θεοδόσιο τὸν ἱερόπαϊδα· φέρει δὲ ἡμερομηνία περατώσεως τῆς ἀντιγραφῆς τὴν 7η Φεβρουαρίου 1783 (βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, σ. 131, 148). Ἀκόμη, ὁ Γεώργιος Ζαβίρας γράφει στὸν βίο τοῦ Θεοφάνους ἀναφερόμενος στὴν Μονὴ Ζωοδόχου Πηγῆς Φουρνᾶ: «Ἐν τῷ ἀνωτέρω μονυδρίῳ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς...Ἐνθα σώζονται καὶ πᾶσαι αἱ τοῦ Γορδίου ἐπιστολαί», βλ. Γεώργιος Ἰωαν. Ζαβίρας, Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, σ. 325.

Ἄλλὰ, καὶ σὲ γράμμα τοῦ Σέργιου Μακραιῶ –μαθητοῦ τοῦ Θεοφάνη πρὸς τὸν λόγιο ἀγραφιῶτη Ἰωάννη Δημητριάδη ἀναφέρεται πὼς ὁ Σέργιος ὅταν ἦταν στὴ Φουρνά, μᾶλλον ὡς μαθητὴς καὶ συνεργάτης τοῦ Θεοφάνη, εἶχε δεῖ τὶς ἐπιστολές τοῦ Γορδίου, βλ. Μ. Ι. Γεδεών, Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες. Εἰδήσεις ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας 1500-1912, ὅπ. π, σσ. 128-129, ὅπου γράφει ὁ Γεδεών: «Τὴν τύχην τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γορδίου (ἂν ὀρθῶς ἀντιλαμβάνομαι) Σέργιος ὁ Μακραιῶς σαφηνίζει γράφων, τῆ 25ῃ Ἰουλίου 1779 πρὸς Ἰωάννην τὸν ἐν Ἰασιῶ: «Ταύτας (δὴλα δὴ τὰς ἐπιστολάς) φυλαττομένας οἶδά ποτε ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς πατρίδος».

Γιὰ τὴν κοίμησή τοῦ Θεοφάνη τὸν Μάιο τοῦ 1784, βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Θεοφάνους τοῦ ἐξ Ἀγράφων, Βίος Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ», σ. 220.

Συμπερασματικά, καθοριστικὴ, κομβικὴ ὑπῆρξε ἡ συμβολὴ τοῦ Θεοφάνη στὴ διάσωση τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γορδίου καθὼς, καὶ γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα (40 περίπου χρόνια) ἦταν κτήτορας τοῦ κώδικα 171 τῶν ΓΑΚ ἀλλὰ καὶ λίγο πρὶν τὴν κοίμησή του ὁ κώδικας ἀντιγράφηκε ἀπὸ τὸν κώδ. 122 τῆς Χάλκης καὶ τὸν 2188 τῆς Ε.Β.Ε. Ἔνα πολὺ μεγάλο μέρος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γορδίου –ἴσως οἱ μισές, καὶ μᾶλλον ὅλες οἱ νεοελληνικές– θὰ εἶχε χαθεῖ ὀριστικά ἐὰν ὁ Θεοφάνης δὲν φρόντιζε νὰ διατηρήσει τὸν κώδικα.

28. Τὸ κτητορικὸ τοῦ Δοσίθεου στὸ περιθώριο τῆς σ. 1 τοῦ ΓΑΚ 171 γράφει: «κτῆμα τοῦ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων Δοσίθεου Θετταλοῦ: 1793 : 18».

Γιὰ τὸν λόγιο ἱεράρχη Δοσίθεο, τελευταῖο ἐπίσκοπο Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων, βλ. Πάνου Ι. Βασιλείου, Ἡ ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων, σσ. 191-203· Θάνος Κ. Ἀθανασόπουλος, «Ὁ Σοφαδίτης Δοσίθεος Παναγιωτίδης (1762-1842) ἐπίσκοπος Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων», Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο, 22, (1992) 81-100· Θωμᾶς Ζαρκάδας, «Μία ἐπιστολὴ τοῦ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων Δοσίθεου πρὸς τὸν Δωρόθεο Βουλησμά γιὰ τὴν λειτουργία τῆς Σχολῆς τοῦ Καρπενησίου, 1818, Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο, 40, (2001) 273-27· Θωμᾶς Ζαρκάδας, «Μία ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτη τῆς Λάρισας Γαβριὴλ πρὸς τὸν ἐπίσκοπο τῆς Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων Δοσίθεο (4.7.1810)», Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο 36 (1999) 241-245, ὅπου ἀποδεικνύεται πὼς ὁ Δοσίθεος δὲν λεγόταν Παναγιωτίδης.

29. Ὁ Γεώργιος Ἀναγνώστης Ἰατρίδης φέρεται νὰ γράφει τὶς σελίδες 1850-1853 τοῦ κώδικα 171 τῶν ΓΑΚ πού περιέχουν ἀρχαιοελληνικὲς παροιμίες, καθὼς καὶ 2 σημειώματα στὴ σελ. 1842.

σκεται στην Αθήνα,³⁰ στους απογόνους του Ίατρίδη, από τους οποίους αγοράστηκε στο τέλος της δεκαετίας του 1930 από τα ΓΑΚ.³¹

Ο ιεροδιάκονος Σεραφεΐμ, λοιπόν, με το έργο που έπιτέλεσε, της αντιγραφής των 568 αυτών επιστολών του Γορδίου, διέσωσε με αξιοπιστία ένα πολύ μεγάλο μέρος του επιστολογραφικού έργου του Γορδίου αλλά και του Εύγενιου Γιαννούλη. Χαρακτηριστικό του έργου που έπετέλεσε ο Σεραφεΐμ είναι ότι από τις 1860 περίπου σελίδες του χειρογράφου γράφει τις 1815, με καθαρή, προσεγμένη, ευανάγνωστη γραφή· μάλιστα προς το τέλος του κώδικα φοβάται πώς τα φύλλα δεν έπαρκοϋν και άφ' ενός πυκνώνει τη γραφή του άφ' έτέρου καταλαμβάνει μεγαλύτερο χώρο στην έπιφάνεια της κάθε σελίδας. Αυτά όλα, σε συνδυασμό και με την πορεία του εντός Εϋρυτανίας –στον κώδικα σώζονται και γραφές του Διονυσίου του εκ Φουρνά, του Δοσιθέου Λιτζάς και Άγραφων, του Γεωργίου Άναγνώστη Ίατρίδη και Ίσως και του Θεοφάνη του εκ Φουρνά) και όχι μόνον– που άκολουθήσε ο Κώδικας μέχρι τα ΓΑΚ, καθιστά τον βασικό γραφέα του Σεραφεΐμ τον πιο σημαντικό από τους όμολογουμένως λίγους μαθητές που είχε ο Γόρδιος στα Βρανιανά την περίοδο 1710-1728.

Το χειρόγραφο αυτό έργο του Σεραφεΐμ, μετά από διαδρομή 3 περίπου αιώνων, από το ταπεινό μονύδριο της Άγ. Παρασκευής των πτωχών Βρανιανών, αναπαύεται τώρα με ασφάλεια στο μέγαρο των ΓΑΚ, στο άριστοκρατικό Παλιό Ψυχικό.

Έν κατακλείδι, ο ιεροδιάκονος Σεραφεΐμ, ένας Βρανιανίτης, τουλάχιστον εκ μητρός, σώζει ένα πολύ μεγάλο μέρος του επιστολογραφικού έργου του Γορδίου και ταυτοχρόνως μās παραδίδει, με το περιεχόμενο των έπιστο-

³⁰ Επίσης, από το «χέρι» του Ίατρίδη σώζονται σχόλια του –διορθωτικά– σε τρεις έπιστολές του Γορδίου, βλ. Γόρδιος, Άλληλογραφία, τ.Α', σ. 128, 130.

Για τον Γεώργιο Άναγνώστη Ίατρίδη, βλ. Κωνσταντίνου Άθ. Διαμάντη, «Κώδιξ Ίατρίδου (Γενικά Άρχεια Κράτους, Χφ. αριθμός 142)», Έπετηρίς Έταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών 2 (1969-1970), 283-285· Ανάργυρος-Γιάννης Μαυρομύτης, «Εϋρυτανές Πολιτικοί του Άγωνα του 1821», Στερεά Έλλάς ΛΖ', 433 (2005) 21, 201, σημ. 10· Ειρήνη Πιπερίγκου-Κυριαζή, Παναγία Προυσιώτισσα, Έερά Μονή Προυσού Εϋρυτανίας, Άθήνα 2001, σ. 176-178.

³⁰ Αυτό διαπιστώνεται από το γεγονός πώς από τον κώδικα 171 των ΓΑΚ αντιγράφονται από τον Σοφοκλή Οικονόμου, το 1864, έπιστολές του Γορδίου και του Εϋγενιου Γιαννούλη στο Άρχείο Κωνσταντίνου και Σοφοκλή Οικονόμου, βλ. Άναστάσιος Γόρδιος, Άλληλογραφία, τ. Α'σ. 135-136.

³¹ Το χειρόγραφο αγοράστηκε από τα ΓΑΚ με άπόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1937 της Έπιτροπής των ΓΑΚ και εισηχθή στα ΓΑΚ στις 17 Φεβρουαρίου 1938 (πληροφορία από τα ΓΑΚ, τμήμα Βιβλιοθήκης και Άναγνωστηρίου). Πωλητής ήταν ο Γεώργιος Ίατρίδης, άνεπιός του Γεωργίου Άναγνώστη Ίατρίδη (πρόκειται για τον Γεώργιο Κ. Ίατρίδη [1871-1960], βλ. Κωνσταντίνου Άθ. Διαμάντη, «Κώδιξ Ίατρίδου..», σ. 283) . Μαζί με το χφ. 171 των ΓΑΚ έπωλήθη και το χφ. 172 («περιέχει το εις άπλην γλώσσα κείμενον του νομοκάνονος Μανουήλ του Μαλαζού, έν τέλει δε αντίγραφον του βραχέος χρονικού, τέλη 16ου και αρχαι του 17ου αι.», βλ. Κωνσταντίνου Άθ. Διαμάντη (έπιμ.), Τά περιεχόμενα των Γενικών Άρχείων του Κράτους, τόμ. 11, Άθήνα 1972, σ. 506) και κατεβλήθη από τα ΓΑΚ, συνολικά, το ποσόν των 13.000 δραχμών.

λῶν, τὴν εἰκόνα τῆς ψυχῆς, τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ Ἀναστασίου, ὅπως ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Γόρδιος ὁμολογεῖ ὅτι ἀντιπροσωπεύουν τὰ γράμματα³².

Ἄλλοι μαθητὲς τοῦ Γορδίου στὴ Σχολὴ τῶν Βραγγιανῶν, οἱ ὅποιοι προκύπτουν ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς σωζομένης Ἀλληλογραφίας του, εἶναι:

Κάλλιστος

Ὁ ἱερομόναχος Κάλλιστος ἀπὸ τῆ Βράχα, κοντὰ στὴ Φουρνᾶ, ἀναφέρεται πρώτη φορὰ σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Γορδίου, πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων Διονύσιο Γ' τὸν Χῖο, στὶς 11 Μαΐου 1720,³³ ἀπὸ τὰ Βρανιανὰ πρὸς τὴν ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς, τὸ Καρπενήσι. Ὁ Γόρδιος δηλώνει πρὸς τὸν Διονύσιο, πού συνιστᾶ τὸν Κάλλιστο γιὰ μαθητὴ του: «Μενέτω καὶ παιδεύεσθω κατὰ τὴν ἐμὴν δύναμιν».

Σωφρόνιος

Πρῶτη ἀναφορὰ γιὰ τὴν παρουσία τοῦ ἱερομονάχου Σωφρονίου κοντὰ στὸν Γόρδιο ἔχουμε σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν ἀδελφὸ του Εὐγένιο (Εὐθύμιο), στὶς 12 Νοεμβρίου 1722,³⁴ ἀπὸ τὰ Βρανιανὰ πρὸς τὸ Αἰτωλικό. Ὁ Γόρδιος ἀναφέρει σχετικὰ γι αὐτόν: «Ὁ Σωφρόνιος καλὸς εἶναι, καθὼς μοῦ τὸ ἐφανέρωσες, ἀλλὰ δὲν ἤμπορεῖ νὰ σταθῆ νὰ κυβερνήσῃ μοναχός, ὅτι εἶναι ἀρχάριος καὶ ἄπρακτος».

Γερόντιος

Τὸν Γερόντιο συναντοῦμε στὴν Ἀλληλογραφία τοῦ Γορδίου, ὡς μαθητὴ του, ἐντὸς τοῦ ἔτους 1718 καὶ συγκεκριμένα γιὰ χρονικὸ διάστημα ἕξι περίπου μηνῶν, ἀπὸ τὸν Μάιο ἕως τὶς 26 Νοεμβρίου. Ἔτσι, στὶς 5 Νοεμβρίου 1718 σὲ γράμμα πού στέλνει ὁ Γόρδιος πρὸς τοὺς Κερασσοβίτες, Τριαντάφυλλο, Σίλλιο καὶ Νικόλαο, ἀναφέρει λαυθάνουσα ἐπιστολὴ τῶν τριῶν πρὸς αὐτόν στὰ Βρανιανὰ μὲ διακομιστὴ τὸν Γερόντιο³⁵. Ἀναφέρει ὁ Γόρδιος στὴν ἐπιστολὴ του: «... τὸ τίμιον γράμμα ὅπου μοῦ ἐπέμψετε κατὰ τὸν μάιον μῆνα διὰ τοῦ ἐμοῦ μαθητοῦ Γεροντίου»· σαφῆς ἢ ἀναφορὰ τοῦ Γορδίου στὴ μαθητικὴ ιδιότητα τοῦ Γεροντίου.

Ἰωσήφ (Ἰώσηπος), ἱερομόναχος Μονῆς Κορώνης

Ὁ ἱερομόναχος Ἰωσήφ ἀναφέρεται πρώτη φορὰ στὶς ἐπιστολές τοῦ Γορδίου στὶς 17 Μαΐου 1712, ὅταν ὁ Γόρδιος στέλνει γράμμα ἀπὸ τὰ

32. «Τὰ γράμματα...εἰκονίζουν καὶ φανερώνουν τῆς μῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἄλλην τὰ διανοήματα καὶ τὰ βουλευμάτα», γράφει ὁ Γόρδιος στὶς 15 Ἀπριλίου 1719 πρὸς τὸν βρανιανίτη ἔμπορο χατζη-Ἀποστόλη στὴ Θεσσαλονίκη, βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, τ. Β', ἐπ. 448, σ. 704.

33. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 486, σσ. 745-746.

34. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 560, σ. 822.

35. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 430, σ. 687.

Βρανιανά στον Έπίσκοπο Δημητριάδος Ίωαννίκιο στη Ζαγορά,³⁶ γιά πιθανή ευεργεσία τοῦ Ίωσήφ ἀπό τόν Ίωαννίκιο.

Ἀποστόλης Κατωνίδης

Πρόκειται γιά τόν υἱό τοῦ ἱερέα τοῦ Παλαιοκάτουνου Ἀλεξίου, παλαιοῦ μαθητοῦ τοῦ Γορδίου (μᾶλλον τήν περίοδο τοῦ Αἰτωλικοῦ,) μέ τόν ὁποῖο ὁ Γόρδιος διατηροῦσε πολύ καλή σχέση καί συχνή ἀλληλογραφία μαζί του. Ὁ Γόρδιος διατηροῦσε ἀλληλογραφία καί μέ τόν Ἀπόστολο Κατωνίδη (σῶζονται τρεῖς ἐπιστολές τοῦ Γορδίου πρὸς αὐτόν) καί βάσει τῶν ἐπιστολῶν του πιστοποιεῖται ἐπὶ δέκα χρόνια (1713-1723) σχέση καί ἐπικοινωνία μεταξύ τους. Ὁ Γόρδιος συνιστᾷ γιά τόν Κατωνίδη: «... νὰ ἐκστηθῆσῃ τὰ ὀκτώ μέρη τοῦ λόγου τῆς γραμματικῆς».³⁷

Ἀνδρόνικος

Ὁ νεαρός Ἀνδρόνικος φέρεται ὡς μαθητῆς τοῦ Γορδίου μετὰ ἀπό αἴτημα, φιλική παραίνεση πρὸς τόν Γόρδιο, τοῦ ἱερομονάχου Ἀνθίμου πού φαίνεται νὰ βρίσκεται σέ μονή τῆς περιοχῆς Καρδίτσας ἢ στοῦ Νεοχώρι, ἔδρα τότε τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Φαναρίου καί Νεοχωρίου. Ὁ Ἀνθιμος μόλις γύρισε ἀπό ἐπίσκεψή του στήν Βλαχία –μᾶλλον ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ οἰκείου μητροπολίτη– στέλνει τόν Ἀνδρόνικο στὰ Βρανιανά, νὰ σπουδάσει γραμματική, μέ διδάσκαλο τόν Γόρδιο. Γράφει ὁ Γόρδιος σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν Ἀνθιμο ἀπό τὰ Βρανιανά στίς 11 Νοεμβρίου 1722:³⁸ «τώρα ὅπου ἤλθες ἀπό τήν Βλαχίαν [...] ἔπεμψες τὸ παιδίον, τόν Ἀνδρόνικον, διὰ νὰ σπουδάξῃ, ἂν δυναθῆ, γραμματικῆν. Καί τὸ ἐδέχθηκα διὰ τήν ἀγάπην σου φιλοφρόνως, καί θέλω κάμει εἰς αὐτὸ ὅ,τι εἶναι εἰς τήν δύναμίν μου, διὰ νὰ εὐχαριστηθῆς».

Ίωακεῖμ Καραντινός

Ὁ Ίωακεῖμ εἶναι γιὸς τοῦ Κωνσταντάκη Καραντινοῦ ἑξαδέλφου τοῦ Ίωάννη Καραντινοῦ Καλόγηρου τοῦ πιὸ ἀγαπημένου μαθητῆ τοῦ Γορδίου τήν χρονική περίοδο πού δίδασκε στοῦ Αἰτωλικό. Γράφει ἀπό τὰ Βρανιανά ὁ Ἄν. Γόρδιος σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν Ίωάννη Καραντινὸ στοῦ Αἰτωλικό, τήν ὁποία συντάσσει στίς 5 Σεπτεμβρίου 1722:³⁹ «Μέ τόν Ίωακεῖμ τόν υἱόν τοῦ μακαρίτου Κωνσταντάκη Καραντινοῦ τοῦ ἑξαδέλφου σου, ὅπου ἤλθεν ἐδῶ μέ τόν Κοῦτρον ἀντάμα καί ἐστάθη πολὺν καιρὸν μετ' ἐμᾶς, σοῦ ἔπεμψα γράμμα χαιρετιστικὸν ὁμοῦ καί παρηγορητικὸν

36. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 179, σ. 446.

37. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 240, σ. 505.

38. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 559, σσ. 821-822.

39. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 549, σσ. 812-813.

τῆς λύπης, ὅπου εἶχες καὶ ἔχεις διὰ τὸν θάνατον τῆς μακαρίας μητρός σου». ⁴⁰ Ἡ μακρὰ παραμονὴ τοῦ Ἰωακείμ Καραντινοῦ στὰ Βρανιανὰ δίπλα στὸν Γόρδιο μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς μαθητεία κοντὰ του χωρὶς αὐτὸ νὰ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸ περιεχόμενο ἄλλων ἐπιστολῶν τοῦ Γορδίου.

Στέριος, υἱὸς Μουσηραΐνας

Αὐτὸν ἀναφέρει ρητῶς ὡς μαθητὴ του ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος σὲ ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὰ Βρανιανὰ, πρὸς τὸν Ἰωάννη στὸ Κεράσοβο χρονολογημένη στὶς 26ης Μαρτίου 1717. Γράφει συγκεκριμένα ὁ Γόρδιος πρὸς τὸν Ἰωάννη: «Θέλεις χαιρετήσῃ ἀπὸ μέρους μου μὲ πολλαῖς εὐχαῖς τὸν κύρ Στέριον τὸν υἱὸν τῆς Μουσηραΐνας καὶ μαθητὴν μου». ⁴¹

Ἰωάννης ἱερέας ἐκ Χαλκεοπούλων

Μοναδικὴ ἀναφορὰ σ' αὐτὸν γίνεται σὲ γράμμα τοῦ Γορδίου, ἀπὸ τὰ Βρανιανὰ, στὶς 12 Ἰουλίου 1721, ⁴² σὲ κάποιον ἱερέα Κώνστα ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀφοῦ ζητεῖ νὰ φροντίσῃ ὥστε νὰ τύχει τῆς οἰκονομικῆς συνδρομῆς ὁ διακομιστὴς τῆς ἐπιστολῆς –ἐπίσης ἱερέας Κώνστας– ἀπὸ τὸ ποίμνιο τῆς περιοχῆς, μὲ τελικὸ σκοπὸ τὴν ἀποκατάσταση κάποιων χαλασμάτων τοῦ Ἰ. Ν. τοῦ Ἁγ. Δημητρίου τῆς περιοχῆς ποὺ διαμένει ὁ διακομιστὴς ἱερέας. Στέλνει χαιρετισμοὺς στὸν μαθητὴ του, παπα-κύρ Ἰωάννην. Γράφει σχετικὰ: «Ἀκόμη χαιρέτα ἀπὸ μέρους μου καὶ τὸν εὐλαβέστατον παπα-κύρ Ἰωάννην τὸν ποτε μαθητὴν μου, τὸν ἐκ Χαλκεοπούλων ὀρμώμενον καὶ κάμετέ του καὶ οἱ δύο τὴν συνδρομὴν. Διατί, καθὼς λέγει ὁ ἅγιος λόγος, «ἀγαθοὶ οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα»». ⁴³

Γεώργιος ἀπὸ τὸ Παλαιοκάτουνο

Τὸν Γεώργιο ἀναφέρει ὁ Γόρδιος σὲ ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὸ Αἰτωλικὸ τὴν περίοδο τῆς ἐκεῖ σύντομης (Δεκ. 1713-Μάιος 1714), γιὰ τελευταία φορὰ, παραμονῆς του. Γράφει ὁ Γόρδιος στὶς 7 Δεκεμβρίου 1713 πρὸς τὸν ἱερέα Ἀλέξιο στὸ Παλαιοκάτουνο: «Τὸν γέρο-Στέριον χαιρέτα ἀπὸ λόγου μου, καὶ εἰπές του καὶ διὰ τὸ ἐδικόν του παιδί, τὸν Γεώργιον, νὰ σπουδάζῃ καὶ αὐτὸ εἰς τὰ κοινὰ γράμματα διὰ νὰ μάθῃ καλλίτερα· καὶ πλέον

40. Γιὰ τὴν Ἀλτάνη, μητέρα τοῦ Ἰωάννη Καραντινοῦ, βλ. Κωνσταντῖνος Σπ. Τσιώλης, «Ἀλτάνη Καραντινοῦ, ἡ κυρὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ, Ἡ κοινωνία τοῦ Αἰτωλικοῦ στὸ τέλος τοῦ 17ου καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰ. μέσα ἀπὸ τὶς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου», Πρακτικὰ Συνεδρίου, [Ἡ Σχολὴ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ οἱ λόγιοι Δάσκαλοι τῶν Ἀγράφων στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας], Αἰτωλικὸ 26 Ἰουνίου 2010, ἐκδ. ΕΥΚΕΣΕ, Ἀθήνα 2011, σσ. 105-123.

41. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 359, σ. 622.

42. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 516, σσ. 779-780.

43. . Ἀγαθοὶ οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα (οἷς ἐστιν αὐτοῖς μισθὸς ἀγαθὸς ἐν μόχθῳ αὐτῶν): Παλαιὰ Διαθήκη, Ἐκκλησιαστικὴ, Κεφ. 4, σ. 9.

ἔχομεν τὴν ἔννοιάν του διὰ περισσότερα». ⁴⁴ Δὲν γνωστοποιεῖται ἀπὸ ἄλλες ἐπιστολές τοῦ Γόρδιου ἂν ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευση τοῦ Γεωργίου, διαφαίνεται ὅμως πάλι πὼς ὁ Γόρδιος δὲν ἀνελάμβανε ἀρχαρίους μαθητὲς ἀλλὰ ὅσους εἶχαν προχωρήσει στὰ κοινὰ γράμματα.

Κοσμάς, ἱερομόναχος Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγ. Τριάδος Σθλάτινας

Ὁ ἱερομόναχος Κοσμάς μεταβαίνει στὰ Βρανιανὰ διακομίζοντας στὸν Γόρδιο μὴ σωζόμενη ἐπιστολή τοῦ ἱερομονάχου Ἀνθίμου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγ. Τριάδος Σθλάτινας (νῦν Δρακότρυπα Καρδίτσης). Μὲ τὴν ἐπιστολή ὁ Ἀνθιμος ζητεῖ ἀπὸ τὸν Γόρδιο νὰ δεχθεῖ τὸν Κοσμά ὡς μαθητὴ του. Ὁ Κοσμάς σὲ συζήτησή του μὲ τὸν Γόρδιο διατυπώνει καὶ ὁ ἴδιος τὸ αἶτημα τῆς μαθητείας κοντά του. Ὁ Γόρδιος ἀπαντᾷ μὲ τὸ γράμμα του μὲ ἡμερομηνία 14 Νοεμβρίου 1723 καὶ γράφει σχετικὰ στὸν Ἀνθιμο γιὰ τὴν περίπτωση τοῦ Κοσμά ⁴⁵:

«Μοῦ εἶπεν ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅτι ἀγαπάει νὰ ἔλθῃ νὰ σταθῇ μὲ τοῦ λόγου μου ὀλίγον καιρὸν, διὰ νὰ ἀκούσῃ τίποτε, ἂν δυνηθοῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ τὸν ὀδηγήσωμεν εἰς καμίαν περισσοτέραν γνῶσιν, ὅχι ἐδικήν μας, διὰτὶ οὐδὲ ἡμεῖς δὲν ἔχομεν, ἀλλὰ ἀπὸ βιβλία τῶν θεοσόφων πατέρων. Καὶ ἂν εἶναι μὲ τοὺς ὀρισμούς σας νὰ ἔλθῃ, χωρὶς νὰ ἔχη κανένα ἐμπόδιον ἢ σκάνδαλον, ἄς ἔλθῃ. Καὶ θέλομεν τὸν δεχθῆ καθὼς τοῦ πρέπει κατὰ τὴν δύναμίν μας, ἂν εὐχαριστᾶται εἰς τὴν συνομιλίαν μας».

Ἄνεπιός (ἄδηλος) τοῦ (Βρανιανίτη) Αὐγέρη

Ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος κάνει μία καὶ μοναδική ἀναφορά στὴν παρουσία καὶ μαθητεία τοῦ ἀνεπιοῦ τοῦ Αὐγέρη στὰ Βρανιανὰ, σὲ ἐπιστολή ποῦ στέλνει στὸν ἴδιο τὸν Αὐγέρη στὴ Λάρισα στίς 4 Μαΐου 1715. ⁴⁶ Μὲ τὸ γράμμα του αὐτὸ ὁ Γόρδιος ἀπαντᾷ σὲ μὴ σωζόμενη ἐπιστολή τοῦ Αὐγέρη ποῦ ζητεῖ πληροφορίες γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ ἀνεπιοῦ του, ὁ ὁποῖος μαθητεύει στὰ Βρανιανὰ. Στὴν ἐπιστολή φανερώνεται πὼς ὁ μαθητὴς ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸν πατέρα τοῦ Αὐγέρη. ⁴⁷ Ὁ Γόρδιος δηλώνει πὼς δείχνει ἰδιαιτέρη ἐπιμέλεια στὴν διδασκαλία τοῦ ἀνεπιοῦ τοῦ Αὐγέρη καὶ ἐκφράζει τὴν πεποίθησή του πὼς καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὁ

44. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 240, σ. 506.

45. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 612, σσ. 880, 881.

46. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 286, σ. 547.

47. Ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν ἄλλων σωζομένων ἐπιστολῶν τοῦ Γόρδιου δὲν γίνεται ἀναφορά στὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ Αὐγέρη· ἐκτὸς ἂν θεωρήσουμε πὼς ὁ μαθητὴς του εἶναι ὁ ἱερόπαις Θεόδωρος, ἀνεπιός τοῦ Αὐγέρη ποῦ ἀναφέρεται σὲ ἐπιστολή τοῦ Γόρδιου ἀπὸ τὰ Βρανιανὰ, στὸν Αὐγέρη στὴ Λάρισα, στίς 27 Ἰανουαρίου 1712 ὅποτε ὁ πατέρας του ὀνομάζεται Θεόδωρος: «Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἱερόπαις Θεόδωρος καὶ ἀνεπιός σου ἔρχεται αὐτοῦ», βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 170, σ. 436.

νέος μαθητής θά μάθει τὰ ἱερά γράμματα. ὅμως ζητεῖ ἀπὸ τὸν Αὐγέρη, ὡς ἐμπορευόμενο, νὰ φροντίσει νὰ βρεῖ μία Γραμματικὴ τοῦ Κωνσταντίνου Λασκάρεως καὶ νὰ τῆ στείλει στὸν ἀνεψιό του γιὰ νὰ σημειώσει ἀκόμη μεγαλύτερη πρόοδο. Δηλώνει ὁ Γόρδιος:

«Μαθεῖν βούλει περὶ τοῦ ἀνεψιοῦ σου, τοῦ ὁμωνύμου τοῦ μακαρίτου σου πατρός. Καὶ μάθε ὅτι μὲ τὴν πολλὴν ἐπιμέλειαν ὁποῦ κάμνομεν εἰς αὐτόν, δείχνει πὼς νὰ ἐξανόιξη κατ' ὀλίγον ὀλίγον εἰς τὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἀνάγνωσίν τε καὶ μάθησιν καὶ εἰς τὸ γράψιμον· καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ νὰ τοῦ βοηθήσῃ».

**Ὁ (ἄδελος) γραφέας τοῦ χφ. κώδ. 29 τῆς Ἱ. Μ. Ἀγ. Στεφάνου
Μετεώρων⁴⁸**

Ὁ κώδικας περιέχει 170 ἐπιστολές τοῦ Γορδίου καὶ 2 τοῦ Νικόδημου Μαζαράκη. Τὸ ὄνομα τοῦ γραφέα δὲν σώζεται. Ὅμως, ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι στὸ φ 89r γράφει : «Τέλος τῶν ἑλληνικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γορδίου, ,αψκε' ἰουνίου γ' ἐπὶ δεκάτῃ» δηλ. ἡ ἀντιγραφή τῶν ἐπιστολῶν ὀλοκληρώθηκε στὶς 13 Ἰουνίου 1725, ζῶντος δηλαδή τοῦ Γορδίου στὰ Βρανιανά, μᾶς δίδει τὴν ἀφορμὴ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ γραφέας εἶναι ἴσως κάποιος μαθητὴς τοῦ Γορδίου.

Βιτάλιος/Οὐϊτάλιος, ἀναγνώστης⁴⁹

Βάσει τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γορδίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀθανασίου τοῦ Ἐλαχίστου, ὁ Βιτάλιος ὑπῆρξε συνοδὸς καὶ προστατευόμενος Γορδίου γιὰ σχετικὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα (1711-1716)⁵⁰. Ὑπάρχει πλήθος ἀναφορῶν στὰ γράμματά τους στὸν Βιτάλιο, ὅμως αὐτὲς εἶναι κυρίως χαιρετιστήριες καὶ δὲν προσθέτουν ἰδιαίτερα βιογραφικὰ στοιχεῖα γι'αὐτόν· πολὺ μᾶλλον δὲν μπορούμε νὰ στοιχειοθετήσουμε μαθητεία τοῦ Βιταλίου ὑπὸ τὸν Γόρδιο. Μία ἔνδειξη μαθητείας ἴσως θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ τὸ γεγονός πὼς εἶναι ὁ γραφέας μιᾶς ἐπιστολῆς τοῦ Γορδίου πρὸς τὸν ἀδελφὸ του Ἀθανάσιο στὸ Αἰτωλικό. Γράφει ὁ Γόρδιος στὸν Ἀθανάσιο στὶς 22 Φεβρουαρίου 1715:⁵¹ «Ἴδου ὁποῦ σοῦ ἔπεμψα καὶ τὸ ἀντίγραφον τοῦ προλαβόντος γράμματος, ὁποῦ δὲν ἔλαβες, τὸ ὅποῖον εἶχε

48. Γιὰ τὸν χφ. κώδικα 29 τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀγ. Στεφάνου Μετεώρων, βλ. Δημητρίου Ζ. Σοφianoῦ, Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων, Τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Ἁγίου Στεφάνου, Ἀθήνα 1986, τόμ. Γ', σσ. 71-88· Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, σσ. 153-154.

49. Γιὰ τὸν Βιτάλιο, ἐπίσης, βλ. Κόλια (1990), σ. 251, σχόλια ἐπιστ. 18.

50. Πρῶτη ἀναφορὰ γιὰ τὸν Βιτάλιο ἔχουμε σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Γορδίου, ἀπὸ τὰ Βρανιανά, πρὸς τὸν ἀδελφὸ του Ἀθανάσιο, στὸ Αἰτωλικό, τὴν 1η Σεπτ. 1711, ὅπου διαπιστώνουμε πὼς ἔχει τὸ ἐκκλησιαστικὸ ὄφφίκιο τοῦ ἀναγνώστου: «Ἡ Φέγγω καὶ ὁ ἀναγνώστης Βιτάλιος ἀσπάζονται σε δι' ἐμοῦ»· Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 147, σ. 415.

51. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 276, σ. 538.

τὸ σημειώσει ὁ Βιτάλιος» Ἡ πολὺ στενὴ σχέσηη του, γιὰ πέντε τοῦλάχιστον χρόνια, μὲ τὸν Γόρδιο καὶ τὴν οἰκογένεια του⁵², ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονὸς πῶς τὸν χρησιμοποιεῖ ὡς γραφέα ἐπιστολῶν του, μᾶς δίδει ἕναν λόγο νὰ τὸν συναριθμήσουμε ἀνάμεσα στοὺς μαθητὲς του.

Γεώργιος, υἱὸς παπα-Ρόδογλου

Τὸν Γεώργιο ἀναφέρει ὡς μαθητὴ του ὁ Ἄν. Γόρδιος σὲ ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὰ Βρανιανά, στὶς 29 Δεκεμβρίου 1724, πρὸς τὸν Ἄνθιμο, ἐπίσκοπο Ζητουνίου στὴ Λαμία.⁵³ Ὁ Γόρδιος σημειώνει στὸ ὑστερόγραφο τῆς ἐπιστολῆς γιὰ τὸν Γεώργιο:

«Κάποιος υἱὸς τοῦ παπα-Ρόδογλου, Γεώργιος τοῦνομα, ποτὲ μὲν παρ' ἡμῶν ἐνταῦθα μαθητεύσας ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ, νῦν δὲ φημιζόμενος ὡς πρωτεύων ἐν τῇ Νέᾳ Πάτρᾳ τῇ πάλαι Ἀρόῃ καὶ κατ' αὐτὸ μεθ' ἑτέρων τινῶν ἴσως τὸ Ζητουνιον, λίαν ἡμῶν ἐπελάθετο. Ἡμεῖς ὅμως νόμῳ φιλίας πειθόμενοι καὶ ἀγάπης χαιρετοῦμεν αὐτὸν καὶ εὐχόμεθα διὰ τοῦ τῆς σῆς θεοφιλίας παντίμου στόματος, εἰ μὴ καὶ τοῦτο ἀπαρέσκον ἐστὶ καὶ ἀπαίσιον».

Ἐδῶ ὁ Γόρδιος ἐκφράζει, μὲ διάκριση, τὸ παράπονό του, πῶς ὁ μαθητὴς του τὸν ἐλησμόνησε καὶ δὲν τὸν θυμᾶται πλέον τῶρα πιά ποὺ ἔχει τὴ θέση τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου στὴν ἐπισκοπὴ Νέων Πατρῶν. Μὲ ἐπιφύλαξη παρουσιάζεται ὡς μαθητῆς τῆς περιόδου 1710-1728. Ἐνδεχομένως νὰ πρόκειται γιὰ μαθητὴ τῆς πρώτης περιόδου διδασκαλίας τοῦ Γορδίου στὰ Βρανιανά (1681-1686).

Ἄδελφος φοιτητῆς (μαθητῆς τοῦ ἱερέα Ἀντωνίου)

Αὐτὸν ἀναφέρει ὁ Γόρδιος ὡς μαθητὴ του σὲ ἀχρονολόγητη ἐπιστολὴ του,⁵⁴ ἀπὸ τὰ Βρανιανά, πρὸς τὸν λόγιό ἱερέα Ἀντώνιο ἀπὸ τὴν Νέα Κώμη (νῦν Νεοχώρι Καρδίτσας).⁵⁵

«Φοιτητοῦ γνησίου σου πρὸς ἡμᾶς φοιτήσαντος, καὶ διὰ ζώσης φωνῆς διεξοδικώτερον τὰ κατὰ σὲ σαφηνίσαντος ἀναμαθόντες...».

Ἴσως πρόκειται γιὰ τὸν ὑποψήφιο μαθητὴ, ἄδελφο ἱεροδιάκονο, ποὺ στέλνει ὁ Ἀντώνιος μὲ μὴ σωζόμενη ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Γόρδιο ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ μὲ γράμμα του τῆς 24ης Νοεμβρίου 1718 σημειώνοντας

52. Αὐτὸ καταδεικνύεται ἀπὸ τὴν οἰκειότητα μὲ τὴν ὁποία ἀναφέρεται ὁ Γόρδιος σ' αὐτὸν στὶς ἐπιστολές του καὶ ἀπὸ τὶς ὁποῖες διαφαίνεται πῶς διαμένει στὴν οἰκία τοῦ Γορδίου μαζὶ μὲ τὴν ἀδελφὴ του Φέγγω καὶ τὴ μητριὰ του.

53. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 619, σσ. 889-890.

54. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 635, σ. 908.

55. Ὁ λόγιος ἱερέας Ἀντώνιος ἀπὸ τὴν Νέα Κώμη (πιθανώτατα τὸ νῦν Νεοχώρι Καρδίτσας) φέρεται ὡς συχρὸς παραλήπτης γραμμάτων τοῦ Γορδίου, μὲ τὸν ὁποῖο φαίνεται πῶς συνδέεται μὲ φιλικὴ καὶ πνευματικὴ σχέση. Σῶζονται 15 ἐπιστολές τοῦ Γορδίου πρὸς τὸν Ἀντώνιο (βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, κατάλογος παραληπτῶν, σ. 1334).

πώς πρέπει πρώτα να εξετάσει τον υποψήφιο μαθητή αν έχει το απαραίτητο επίπεδο γνώσεων για να σπουδάσει μαζί του στην Γούβα των Βρανιανών:

«Περὶ ἱερομονάχου τινὸς μαθητιῶντος ἦν, καὶ ἀπόκρισιν αἰτοῦντος εἰ ἔξεστιν ἔλθειν ὡς ἐμὲ φοιτητὴν τε γενέσθαι καὶ καθηγητῆ, πρὸς ἃ τυγχάνει ἐφιέμενος, χρῆσασθαι...Πείρας γὰρ ἄνευ ἱκανῆς, ἐπὶ παντὸς πράγματος, ὡς καὶ αὐτὸς εὖ οἶσθα, οὐκ ἂν ῥαδίως γένοιτό τι στάσιμον καὶ ἀπαραποίητον».⁵⁶

Παρ' ὅλα αὐτά, ἀναμφισβήτητο γεγονός παραμένει ὅτι τὴν περίοδο 1710-1728, βάσει τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γορδίου, –μοναδική (κυριολεκτικὰ καὶ μεταφορικὰ), πηγὴ πληροφοριῶν γιὰ τὴ λειτουργία Σχολείου στὰ Βρανιανὰ– ὑπῆρχε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μία, μικρὴ ἔστω, ἐστία Γραμμάτων καὶ Παιδείας στὴν περιοχή, μὲ τὸν Γόρδιο νὰ παραδίδει μαθήματα ἐπιλεκτικὰ σὲ κάποιους μαθητές, κατόπιν κυρίως παρακλήσεως φιλικῶν του προσώπων καὶ μὲ τὴ «συνδρομὴ» τῆς σημαντικῆς γιὰ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς βιβλιοθήκης του.⁵⁷ Αὐτὴ ἢ ἐστία παιδείας λειτουργοῦσε –ὅπως ἦταν ὁ κανόνας τότε– γύρω καὶ μὲ σημεῖο ἀναφορᾶς τὴν ἐκκλησία, τὸν ναό· ταυτόχρονα, χῶρο Θεῖας Εὐχαριστίας ἀλλὰ καὶ μάθησης, γνώσης, καλλιέργειας τῶν Γραμμάτων. Αὐτοὺς τοὺς ναοὺς ποὺ ἀνεγέρθησαν τὰ προηγούμενα χρόνια μὲ πληθυσμοὺς ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα καὶ τὶς πεδινὲς περιοχές, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὸν φόβο τῶν Ὀθωμανῶν, τῶν νέων κυριάρχων τοῦ χώρου, μετανάστευαν σὲ ὄρεινὲς περιοχὲς ἐπιφέροντας δημογραφικὴ ἔκρηξη στοὺς νέους τόπους διαμονῆς τους. Ἔτσι, ὄρεινοὶ ὄγκοι, ὅπως τὰ Ἄγραφα, ἔγιναν, λόγω γεωμορφολογίας τοῦ τόπου, καταφύγιο σωμάτων, καὶ μὲ τοὺς χριστιανικοὺς τόπους λατρείας, τὶς ἐκκλησιές, καταφύγιο σωτηρίας ψυχῶν καὶ κατὰ τόπους καταφύγιο Γραμμάτων.

56. Βλ. Γόρδιος, Ἀλληλογραφία, ἐπ. 434, σ. 691.

57. Γιὰ τὸ μέγεθος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Γορδίου στὰ Βρανιανὰ, ἔχουν κατὰ καιροὺς δημοσιευθεῖ ἀρκετὰ, καὶ κυρίως ὅτι περιελάμβανε περίπου 4.000 τόμους βιβλίων. Ἕνας ὑπερβολικὸς βάσει γραπτῶν πηγῶν ἀριθμὸς ἴσως ἓνας ἀριθμὸς περὶ τὰ 800 βιβλία θὰ ἦταν ἀρκετὰ κοντὰ στὴν πραγματικότητα γιὰ τὸν ὄγκο τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Γορδίου: καθόλου μικρὸς ἀριθμὸς βιβλίων σὲ μία προσωπικὴ βιβλιοθήκη στὰ δυσπρόσιτα Ἄγραφα. Ἐκεῖνο πάντως ποὺ φαίνεται μὲ συνεχεῖς ἀναφορὲς μέσα στὴν Ἀλληλογραφία τοῦ Γορδίου εἶναι πὼς ἐξεδήλωνε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀπόκτηση βιβλίων, (γιὰ τὴν ἀγάπη του καὶ τὴν ἰδιαίτερη σχέση του μὲ τὰ βιβλία, ὁ Κ.Θ. Δημαρᾶς γράφει : «...Μὰ τὸ θέμα ποὺ τὸν κατέχει εἶναι τὸ βιβλίο· ἓνα πρωτογονικὸ ἀκόμη πάθος· ζήτησι βιβλίων, δανεισμοί, ἀνταλλαγές, βιβλιοδεσίες, περνοῦν καὶ ξαναπερνοῦν μέσα στὰ γράμματά του. ...», βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, σ. 139. Γιὰ τὸ πάθος του γιὰ τὰ βιβλία, βλ. ἐπίσης Χαρίτων Καρανάσιος, «Μορφὴ, περιεχόμενα καὶ χρῆσι τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου», σ. 65).

Σχολές και σχολεία Αγράφων και κάμπου της Καρδίτσας (1570-1881) κατά τον οθωμανικό μεσαίωνα (1453-1839) και το Τανζιμάτ (1839-1876) κ.έ.*.

Δημήτρης Κ. Αγγελής

συγγραφέας - αντιστράτηγος ΕΛ. ΑΣ. (ε.α.).

Α'.- Η δικαιοδοσία¹ του Οικουμενικού Πατριάρχη εκτεινόταν σ' όλο το ορθόδοξο χριστιανικό πλήρωμα, όλων των υπό των Τούρκων λαών (Ελλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων, Αλβανών, Μολδαυών, Ρωσοκαυκάσιων, Συρίων, Αιγυπτίων κ.ά.²

Με τον τρόπο αυτό ο Πατριάρχης έγινε «μιλλέτ πασής»³, δηλαδή, αφενός μεν αρχηγός θρησκείας, της μεγάλης του Χριστού εκκλησίας⁴, αφετέρου δε πολιτικός⁵ αρχηγός όλων των ορθοδόξων χριστιανών, αφού είχε αρμοδιότητες - καθήκοντα, εκτός απ' τα καθαρά θρησκευτικά - εκκλησιαστικά, και πολιτικά⁶.

Έγινε δηλαδή Εθνάρχης⁷ πανορθόδοξος και υπερεθνικός.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, τόνισε την 7-12-2003 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος:⁸

«[...] αξίως και δικαίως παραμένει, εις το διηνεκές, ο υπερεθνικός και όντος οικουμενικός θεσμός, το προϋργιο της ενότητας και της καταλλαγής των Εκκλησιών και των λαών [...]».

Αυτονόητο ότι οι Οθωμανοί έδιναν ταυτόσημη έννοια στις λέξεις θρησκεία και έθνος, γι' αυτό και ο πολιτικός τους ηγέτης, ο σουλτάνος, ήταν ταυτόχρονα και θρησκευτικός,

1. *-Το άρθρο που ακολουθεί είναι ένα επεξεργασμένο απόσπασμα από το τρίτομο έργο μου: <Συμβολή του Κλήρου στους αγώνες ελευθερίας του ελληνισμού. Τουρκοκρατία 1404-1821. Κατακτητικά μέτρα - Παιδομάζωμα - Εξισλαμισμοί - Εποικισμοί>, με δύο εισαγωγικές επιστολές του Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου. Εκδόσεις 24 γράμματα (σ. 538). Αθήνα 2025, σ. 293-294, 324-325, 335, 382-384.

-Μπαλάνος Δημ. Σίμου. Ιστορία της Εκκλησίας. Εκδόσεις Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων. Τυπογρ. Εστία. Εν Αθήναις 1904, σ. 92-96.

2. -Crusius Martinus. Turcograeciae libri octo, ... quibus Graecorum status sub impetio Turcico in politia et ecclesia... describitur... Per Leonardum Ostensium Impensa. Basileae 1584. Φωτοαναστατική επανεκτύπωση. Modena 1972, liber I', τ. Β', σ. 292. -Βακαλόπουλος Απόστολος. Νέα Ελληνική Ιστορία. Βάνιας. Θεσσαλονίκη 1990, σ. 68.

3. -Faroqhi Suraiya. Kultur und Alltag im Osmanischen Reich. Munchen 1995. Κουλτούρα και καθημερινή ζωή στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Από τον Μεσαίωνα ως τις αρχές του 20ου αιώνα. Μετάφραση Κατερίνα Παπακωνσταντίνου. Εξάντας. Αθήνα 2000, σ. 96. -Πολυζωίδης Αναστάσιος. Γενική ιστορία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς. Υπό Γεωργίου Κρέμμου. Εκδόσεις Σ. Βλαστού. Αθήνα 1889, τ. Γ', σ. 31. -Πασάλης Δημήτριος. Η εκκλησία της Άνδρου. Ανδρικά Χρονικά, τ. 1 (1948), 33, 37-38, όπου αναγράφονται τα προνόμια των επισκόπων, όπως είναι καταγεγραμμένα στα χορηγούμενα σ' αυτούς σχετικά βεράτια.

4. -Α' επιστολή Πέτρου, β-9, «[...] γένος εκλεκτόν, βασίλειον ιεράτευμα, έθνος άγιον, λαός τον οποίον απέκτησεν ο Θεός, δια να εξαγγελίητε τας αρετάς εκείνου, όστις σας εκάλεισεν εκ του σκότους εις το θαυμαστόν αυτού φως [...]».

5. -Καρολίδης Πάυλος. Ιστορία της Ελλάδος. Εκδόσεις Ελευθερουδάκη. Αθήνα 1925, σ. 216.

6. -Μπαλάνος Δ.Σ., Ιστορία της Εκκλησίας, ό.π., σ. 87.

7. -Καρολίδης Π., Ιστορία της Ελλάδος, ό.π. σ. 215-216, 222-223.

8. -Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, έτ. 29ο, αρ. φύλ. 8.534, Δευτέρα 8-12-2003, σ. 59.

δηλαδή Χαλίφης - Ιμάμης.⁹ η οθωμανική διοίκηση κατέτασε τους υπηκόους της με βάση το θρήσκευμά τους και σύμφωνα μ' αυτή την, θρησκευτικά, κατάταξη πραγματοποιούνταν στη συνέχεια ο καταμερισμός των φόρων και άλλων βαρών, δικαιωμάτων, υποχρεώσεων ή η διευθέτηση νομικών - αστικών διαφορών κ.ο.κ.· έτσι αυτοπροσδιορίζονταν και οι κάτοικοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας, π.χ. μωαμεθανός, χριστιανός, εβραίος, και όχι Τούρκος, Έλληνας, Σέρβος, Βούλγαρος, Αρμένιος, Αλβανός κ.ο.κ.¹⁰

Ο Πατριάρχης δεν είναι πλέον «[...] μόνον ο ανώτατος εκκλησιαστικός και πολιτικός αρχηγός αλλά και ο προστάτης των χριστιανών και ο κριτής - δικαστής¹¹ όλων των ζητημάτων, που δεν υπάγονται απευθείας στην δικαιοδοσία του τουρκικού κράτους, δηλαδή του γάμου, διαζυγίου, κληροδοτημάτων, διαθηκών καθώς και διαφόρων άλλων, που γεννιούνται από τις καθημερινές ανάγκες, π.χ. μικροκλοπών και άλλων πταισμάτων. Έτσι η δικαιοδοσία του εξαπλώνεται σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής των χριστιανών, πράγμα που τον κάνει αληθινό κυρίαρχό τους»¹² δικαιοδοσία που περιλαμβάνει και την εκπαίδευση των ραγιάδων.

Προς τούτο, διευκρινίζουμε ότι, ιδιαίτερο ενδιαφέρον επεδείχθη απ' το Πατριαρχείο για την παιδεία και μόρφωση των χριστιανών νέων, με την ίδρυση σχολείων, για τα οποία το Φεβρουάριο 1593 η σύνοδος, με Οικουμενικό Πατριάρχη τον Ιερεμία Β' Τρανό (1572-1579, 1580-1584, 1587-1595), πήρε θέση:

«Όρισεν η Αγία Σύνοδος, έκαστον επίσκοπον εν τη ευατού παροικία φροντίδα και δαπάνην την δυναμένην ποιείν, ώστε τα θεία και ιερά γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι, βοηθείς δε κατά δύναμιν τοις εθέλουσι διδάσκειν και τοις μαθεῖν προαιρουμένοις, εάν των επιτηδείων χρείαν έχωσι»¹³.

Παρόμοια εκπαιδευτική δράση παρουσίασαν κι άλλοι αρχιερείς, όπως λόγου χάριν οι Πατριάρχες Θεοδόσιος Β' (1769-1773) το Μάιο 1769, Γαβριήλ Δ' (1780-1785) τον Ιούλιο 1783 κι ο μητροπολίτης Αδριανουπόλεως Ιωάσαφ, συμβουλευόντας το διδάσκαλο Ι. Ζυγομαλά:¹⁴

«[...] τη προνοία και κηδεμονία της καθ' ημάς του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας ανέθετο το αυτό φροντιστήριον υπό την προστασίαν του καθ' ημάς [...] θρόνου», «[...] υπό την πρόνοιαν (είναι) και επίσκεψιν του καθ' ημάς πατριαρχικού, αποστολικού και οικουμενικού θρόνου, όπως ελευθέρως διοικούνται οι μαθηταί του σχολείου τούτου υπό των διδασκάλων [...] προς παιδείαν και γυμνασίαν και μάθησιν και κοινήν ωφέλειαν αυτών [...]», «[...] μη

9. -Καρολίδης Π., Ιστορία της Ελλάδος, ό.π. σ. 215-216, 222-223.

10. -Faroqhi S., Kultur und Alltag, ό.π., σ. 60, 191.

11. -Φιλήμονας Ιωάννης. Δοκίμιον Ιστορικών περι της Φιλικής Εταιρείας. Εκ της τυπογραφίας Θ. Κονταξή και Ν. Λουδάκη. Εν Ναυπλία 1834, σ. 20-21.

12. -Βακαλόπουλος Απόστολος. Ιστορία του Νέου Ελληνισμού. Ιδιωτική έκδοση. Θεσσαλονίκη 1961, τ. Β', σ.176.

13. -Γριτσόπουλος Αθ. Τάσος. Σχολή Δημητσάνης. Ιδιωτική έκδοση. Εν Αθήναις 1962, σ. 17 υπ. 1.

14. -Γριτσόπουλος Τ., Σχολή Δημητσάνης, ό.π., σ. 48-49 και σ. 4-9 των εγγράφων.

αμελείν τους μαθητάς αλλά διδάσκειν εν επιμελεία, πάση δυνάμει και καθαρά συνειδήσει»¹⁵.

Για να φανεί μάλιστα η σημασία που έδιδε η εκκλησία στην εκπαίδευση των ελληνό-παιδων, αναφέρεται εδώ ότι, όταν πραγματοποιήθηκε «θρασεϊάν κλοπήν» στο σχολείο της Δημητσάνας στην Αρκαδία, πριν το 1821, οι άγνωστοι δράστες αφορίστηκαν ως εξής:¹⁶

«[...] κατηραμένος και ασυγχώρητος και μετά θάνατον άλυτος, εκείνος και η φαμελία του, σπού συγκατοικεί, το οσιπίτιόν του, τα πράγματά του κινητά και ακίνητα. Αι πέτραι και ο σίδηρος λυθείησαν, αυτοί δε ουδαμώς, είησαν στένοντες και τρέμοντες επί της γης, ως ο Κάϊν, σχισθείσα η γη καταπίοι αυτούς, [...] κληρονομήσειαν την λέπραν [...] και την αγχόννην του Ιούδα [...] άγγελοι Κυρίου καταδώξοι αυτούς εν πυρίνη ρομφαία [...] γενηθήτωσαν αι ημέραι αυτών ολίγαι, γενηθήτωσαν υιοί αυτών ορφανοί [...] έως ότου να έλθωσιν εις μετάνοιαν και εξομολογηθέντες κλαύσωσι και τότε τύχωσι συγχωρήσεως»¹⁷.

Β' - Υπό το πρίσμα αυτό (και με την αμέριστη αρωγή της ορθόδοξης εκκλησίας), θα ήταν παράληψη εάν δεν αναφέραμε τη μεγάλη ανάπτυξη γραμμάτων και εκπαίδευσης, που πρόσφερε η λειτουργία των παρακάτω (κατά χρονολογική σειρά ίδρυσης) φημισμένων σχολών και σχολείων, στην περίπου ημιαυτόνομη αρματολίτικη αγραφιώτικη περιοχή μας καθώς και στα караκουνοχώρια του κάμπου της Καρδίτσας, κατά τη διάρκεια του οθωμανικού μεσαίωνα, και του Τανζιμάτ (φιλελευθεροποίηση, μεταρρύθμιση και αναδιοργάνωση της οθωμανικής αυτοκρατορίας, με ταυτόχρονη κατάργηση των διακρίσεων σε βάρος των χριστιανών):¹⁸

-Σχολές (ανωτέρου επιπέδου μόρφωση):

- Του Μοσχολουρίου (πριν το 1570 μέχρι το 1821), με διδασκάλους τον Συνέσιο τον Ελληνικό ο οποίος φέρεται και ως ιδρυτής της περί το 1560-1570, τον Αναστάσιο Γόρδιο (πριν την μετέπειτα εγκατάστασή του στα Βραγγιανά το 1682), τον Ζαχαρία τον εκ Μοσχολουρίου που υπήρξε μαθητής του Ευγένιου Βούλγαρη, τον Νικόλαο Μπάρκοση ή Βαρκούσιο, τον Νικόλαο Καρατζά τα έτη 1760-1766, τον εκ Τσαριτσάνης Ιωάννη Οκονόμου που ήταν αδελφός του Μεγάλου Διδασκάλου Κωνσταντίνου Οικονόμου του εξ Οικονόμων τα έτη 1815-1818, τον εκ Λαμίας Χριστόδουλο Κονομάτη κ.ά.¹⁹

15. -Γριτσόπουλος Τ., Σχολή Δημητσάνης, ό.π., σ. 18.

16. -Γριτσόπουλος Τ., Σχολή Δημητσάνης, ό.π., σ. 18.

17. -Σχετικά με τον αφορισμό βλέπε τα, Βασίλειος αρχιεπίσκ. Σύμρνης. Υπόμνημα περί εκκλησιαστικού αφορισμού κατά τους θείους και ιερούς κανόνας και την διδασκαλίαν των θεηγόρων πατέρων της ορθόδοξου καθολικής του Χριστού εκκλησίας. Εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου. Κωνσταντινούπολις 1897, Δουβουινιώτης Κ. Περί αφορισμού κατά το εκκλησιαστικόν δίκαιον της Ανατολικής Εκκλησίας. Εκ του τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστού. Αθήνα 1916.

18. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Συμβολή στη μελέτη του Θεσσαλικού Διαφωτισμού. Φιλολογικός Ιστορικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος (Φ.Ι.ΛΟ.Σ.) Τρικάλων. Κείμενα και μελέτες αρ. 9. Διδακτορική διατριβή. Εκδοτικός οίκος Αδερφών Κυριακίδη Α.Ε. Θεσσαλονίκη 1995, σ. 64, 74-75, 86, 172-183.

19. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 172-173.

- Το Ελληνομουσείο των Αγράφων (απ' το 1661 μέχρι το 1770) και οι σχολές των Βραγγιανών, με ιδρυτή τον Ευγένιο Γιαννούλη το 1661, τον Αναστάσιο Γόρδιο (1682 κ.έ), τον Θεοφάνη Ρίζο τον εκ Φουρνά κ.ά., η βιβλιοθήκη του οποίου περιελάμβανε 4.000 περίπου τόμους στην ελληνική, λατινική και γερμανική γλώσσα καθώς και πολλά χειρόγραφα.
- Της Καστανιάς (απ' τις αρχές του ΙΗ' αι. κ.έ.), με τον Χριστόφορο (1712 κ.έ), τον Κωνστάντιο, τον Γαβριήλ Καμπούρη απ' τη Φουρνά, τον σχολάρχη Βασίλειο Κωστόπουλο απ' τη Ρεντίνα (1815 κ.έ) κ.ά.²⁰
- Της Ρεντίνας (απ' τον ΙΗ' αι. κ.έ.), το 1757 αναφέρεται ότι δίδασκε ο παπά-Δημήτρης: «από την Ρεντίνα πέρασε και κήρυξε ο Κοσμάς ο Αιτωλός»²¹.
- Του Φαναρίου (απ' τις αρχές του ΙΘ' αι.), με τον υποδιδάσκαλο Νικόλαο Δημητριάδα (1818) κ.ά.²²
- Της Φουρνά (1743-1784).
- Του Προυσού.
- Του Τροβάτου και
- Του Κερασόβου και

-Σχολεία (κοινών γραμμάτων, αλληλοδιδασκτικών):23

- Του Καταφυγίου (τέλη του ΙΖ' αι., αρχές του ΙΗ' αι. μέχρι το 1881), με δάσκαλο τον Στέργιο Καραχριστόπουλο απ' το Στουγκ (Κρυονέρι) γύρω στα 1872, τον Λεωνίδα Παπαφώτη απ' το Βλάσδο (Μοσχάτο) πριν το 1873, τον Νικόλαο Δ. Παυλέτη απ' τον Κλειτσό γύρω στα 1877 κ.ά.
- Των Σοφάδων (από τα μέσα του ΙΗ' αι. κ.έ). Σ' αυτό φοίτησε ο μετέπειτα δάσκαλος στη Μακρυνίτσα Θεόδωρος Αναγνώστης (1740-1813) καθώς και ο επίσκοπος Λιτζάς και Αγράφων Δοσίθεος Παναγιωτίδης (1762-1842). Το σχολείο κάηκε κατά τη θεσσαλική επανάσταση του 1878. Πριν την απελευθέρωση (1881) λειτουργούσαν εκεί δύο σχολεία.
- Του Μακρυχωρίου (από τα τέλη του ΙΗ' αι. με αρχές του ΙΘ' αι. κ.έ.).
- Της Μεταμόρφωσης (Κουρτίκι)· το 1819 ήταν δάσκαλός ο Θωμάς απ' τον Παλαμά.
- Του Παλαμά· το 1858 λειτουργούσαν εκεί τέσσερα σχολεία²⁴.
- Της Καρδίτσας (από τα μέσα του ΙΘ' αι. κ.έ.)· στα 1871 λειτουργούσαν στην πόλη της Καρδίτσας δύο σχολεία.
- Του Μεσενικόλα (1870-1881), με δύο σχολεία το 1870-1871 κ.έ.
- Της Μύρινας (Μοίρους), με δάσκαλο το 1875-1876 τον Ηπειρώτη Γεώργιο Β. Σωτήρη.

20. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 180-181.

21. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 180.

22. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 182.

23. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 174-176, 182-183.

24. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 86, 174.

- Των Καναλιών (1876-1881), με δάσκαλο το 1876-1881 τον Γεώργιο Β. Σωτήρη.
- Της Ματαράγκας το 1878 ήταν δάσκαλος ο Γεωργολόπουλος, ο οποίος «κατεμελί-σθη υπό των βαρβάρων ανηλεώς», όπως και η σύζυγός του, αναφέρει ο Θ. Νημάς²⁵.
- Του Αγναντερού (Μεσδάνι), με δάσκαλο το 1881 τον Γεώργιο Β. Σωτήρη.

Εκ των προαναφερόμενων, αβίαστα συνάγονται τ' ακόλουθα συμπεράσματα:

- Οι Οθωμανοί εξ αρχής απεδέχθησαν και ενέκριναν την ίδρυση και λειτουργία σχολών και σχολείων για τη μόρφωση των ελληνοπαίδων, κληρικών και ιδιωτών. Δεν παραβλέπουμε άλλωστε το γεγονός ότι η Πατριαρχική Σχολή Κωνσταντινούπολης ή Πατριαρχική Ακαδημία ή Μεγάλη του Γένους Σχολή, ιδρύθηκε από τον πρώτο (επί τουρκοκρατίας) ορθόδοξο Πατριάρχη Κωνσταντινούπολης Γεώργιο Σχολάριο (κατά κόσμον Γεώργιο Κουρτέση) το 1454, μόλις ένα χρόνο μετά την άλωση της Πόλης²⁶.
- Η συμβολή της εκκλησίας στη διάσωση και διάδοση των ελληνικών γραμμάτων, στην εκπαιδευτική προσπάθεια των ραγιαδων νεοελλήνων και στην οικονομική²⁷ συνδρομή και συντήρηση των σχολείων, είναι δεδομένη, σπουδαιότατη και αυταπόδεικτη.
- Οι σχολές και τα σχολεία κατά κύριο λόγο στεγάζονταν στους ναούς, στα μοναστήρια²⁸ και στα σπίτια²⁹ των κληρικών, ενώ ολόκληρος «στρατός» κληρικών υπήρξαν οι πρώτοι διδάσκαλοι³⁰.
- Οι Οθωμανοί, μετά το Τανζιμάτ (1839-1876), εξακολούθησαν με μεγαλύτερη επιμονή αυτή την ελεύθερη πολιτική τους, γεγονός που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ελληνορθόδοξη παιδεία των υπόδουλων Ελλήνων και στην εθνική αφύπνισή τους.

Γ'.- Σε πολλά μέρη της οθωμανικής αυτοκρατορίας, ιδίως όπου ήταν εγκαταστημένοι πυκνοί μουσουλμανικοί πληθυσμοί, δεν ήταν ανεκτή ούτε καν η ελεύθερη έκφραση του λόγου στην ελληνική.

Εκεί, λόγω εντόνου φόβου, μιλιόνταν μόνο η τουρκική γλώσσα που έπρεπε να τη μάθει ο καθένας, αν ήθελε να επιβιώσει και να συναλλάσσεται με τους Τούρκους ή απλά να ζει καλύτερα.

Απ' τον Αθανάσιο Κομνηνό Υψηλάντη³¹ αναφέρεται ότι ο σουλτάνος Σελίμ Α΄ Γιαβούζ

25. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 176.

26. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 59.

27. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 111, 116-117, 119-120, 128-130 κ.έ.

28. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 59, 60, 67.

29. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 61.

30. -Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία, ό.π., σ. 61, 69, 172, 178 κ.έ.

31. -Υψηλάντου Αθανασίου Κομνηνού. Τα μετά την άλωση (1453-1789). Εκ χειρογράφου ανεκδότου της Ιεράς Μο-

(σκληρός) (1512-1520), διέταξε τα οθωμανικά στρατεύματα και συνέλαβαν 30.000 χριστιανούς στην «Misir» Αίγυπτο, απ' τους οποίους, επειδή μιλούσαν ελληνικά, έκοψαν τη γλώσσα για να εξαναγκαστούν όλοι ανεξαιρέτως να σταματήσουν την ομιλία της ελληνικής³².

Έτσι άλλωστε εξηγείται το γεγονός ότι Έλληνες κάτοικοι πολλών απομονωμένων περιοχών, ιδιαίτερα όταν γειτόνευαν με συμπαγείς τουρκικούς πληθυσμούς, έχαναν τη γλώσσα τους, γινόμενοι τουρκόφωνοι³³.

Γράφει σχετικά ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας (1590-1601) Μελέτιος Α΄ Πηγάς:³⁴

«[...] καθά μοι Ιωακείμ, τις γέρων διηγείτο, τριάκοντα χιλιάδες γλωσσών εν τη Αιγύπτω απετιμήθησαν ημέρα μια, διά το μόνον ελληνιστί λαλήσαι [...] τοις μεν βίβλους της καθ' ημάς και της ελληνικής σοφίας κατακαήναι», ο δε Ι. Φιλήμονας αναφέρει ότι οι Οθωμανοί, στην προσπάθειά τους να διαδώσουν την τουρκική ομιλία, διατάσσουν να «[...] κόπτονται και οι γλώσσαι των (ραγιάδων) ανδρών και γυναικών, δια να ομιλώσι τα βρέφη των την φωνήν των κατακτητών, αποβάλλοντα την μητρικήν των»³⁵.

Δ΄.- Απ' τους Οθωμανούς απαγορεύονταν η δοξολογία, λειτουργία και υμνωδία με δυνατή φωνή, η ανάγνωση του ευαγγελίου μεγαλοφώνως³⁶ ή να μιλούν ελεύθερα για την θρησκεία τους.³⁷ οι χριστιανοί όφειλαν να έχουν «πάντοτε χαμηλή τη φωνή»³⁸.

Απαγορεύονταν επίσης να μιλάνε «γεγνωυία τη φωνή ομιλίας»³⁹ δυνατά ή να διασκεδάζουν με τη συνοδεία μουσικής⁴⁰.

νης του Σινά. Υπό Αρχιμ. Γερμανού Αφθονίδου Σιναίτου. Τυπογραφείο Ι. Α. Βρετού. Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 117.

32. -Παπαδόπουλος Χρυσόστομος. Ιστορία της Εκκλησίας της Αλεξανδρείας. Πατριαρχικό Τυπογραφείο Αλεξανδρείας. Αλεξάνδρεια 1935, σ. 615· τότε οι Τούρκοι έκαψαν ελληνικά βιβλία και χειρόγραφα.

33. -Βακαλόπουλος Απόστολος. Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, ό.π., τ. Α΄, σ. 104, 142-143.

34. -Υψηλάντου Α. Κομνηνού. Τα μετά την άλωση, ό.π., σ. 117.

35. -Φιλήμονας Ιωάννης. Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρείας, ό.π., σ. 17.

36. -Άμαντος Κων/νος. Σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων από του ενδεκάτου αιώνας μέχρι του 1821. Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων. Αθήνα 1955, τ. Α΄, σ. 128.

37. -Λαμέρας Κ., Περί του Θεσμού των επί Τουρκοκρατίας δημογερόντων. Μικρασιατικά Χρονικά (1940), 3.

38. -Βρυώνης Σπύρος. Η παρακμή του μεσαιωνικού Ελληνισμού στη Μικρά Ασία και η διαδικασία εξισλαμισμού (11ος-15ος αιώνας). Μετάφραση Κ. Γαλαταριώτου. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. Αθήνα 1996, σ. 201. -Βρυώνης Σπύρος. Μικρά Ασία (1204-1453). Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Εκδοτική Αθηνών. Αθήνα, τ. Θ΄ (1974), 31.

39. -Βουραζέλη Ελένη. Ο βίος του Ελληνικού Λαού κατά την Τουρκοκρατίαν επι τη βάσει των ξένων περιηγητών. Τεύχος Α΄. Εισαγωγή. Εν Αθήναις 1939, χ. εκδ., σ. 108.

40. -Βακαλόπουλος Α., Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, ό.π., τ. Δ΄, σ. 426.

Η εκπαίδευση στ' Άγραφα μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας

Λάμπρος Γριβέλλας, συγγραφέας

1. Η Εκπαίδευση την εποχή της τουρκοκρατίας

Πριν προχωρήσουμε στην περιγραφή της κατάστασης, στην οποία βρισκόταν η εκπαίδευση στα χωριά των Αγράφων, κατά τα τέλη του ΙΘ΄ αιώνα, μετά δηλαδή από την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας (1881), θα επιχειρήσουμε μια σύντομη αναδρομή στην περίοδο της τουρκοκρατίας, τουλάχιστο κατά τους τελευταίους αιώνες εκείνης της βαρβαρότητας.

Ο Ελληνικός Διαφωτισμός, που εμφανίστηκε στην Ελλάδα κατά τα τέλη του ΙΗ΄ και τις αρχές του ΙΘ΄ αιώνα, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, φαίνεται να περιορίστηκε στην Ανατολική Θεσσαλία, κυρίως στα χωριά του Πηλίου και του Ολύμπου. Γνωστοί Θεσσαλοί διαφωτιστές αυτής της εποχής είναι: Ο Ρήγας Βελεστινλής, ο Κων/νος Κούμας, ο Άνθιμος Γαζής, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς, ο Δανιήλ Φιλιππίδης, ο Θεόκλητος Φαρμακίδης, ο Ιωάννης Πέζαρος, ο Δωρόθεος Σχολάριος και άλλοι, οι οποίοι ίδρυσαν σχολεία ή υπηρέτησαν σε υπάρχοντα ήδη στις παραπάνω περιοχές.

Στην περιοχή της Καρδίτσας, αν εξαιρέσουμε τη Σχολή των Βραγγιανών, τη γνωστή ως «Ελληνομουσείο Αγράφων», και τη Σχολή της Τρίκκης, άλλες μαρτυρίες για την ύπαρξη Ανώτερων Σχολών, οι οποίες να λειτουργήσαν στο πνεύμα του Ελληνικού Διαφωτισμού, δεν έχουμε. Εντούτοις από τα υπάρχοντα στοιχεία προκύπτει ότι, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, στην πόλη της Καρδίτσας και στην ευρύτερη περιοχή της καθώς και στα χωριά των Αγράφων λειτουργήσαν, κατά μικρά ή μεγάλα χρονικά διαστήματα, σχολεία των «κοινών γραμμάτων» και σε μερικές περιπτώσεις ανώτερα σχολεία με τη φροντίδα των ελληνικών κοινοτήτων.

« Πολλοί οικισμοί διετήρουν τα ελληνικά σχολεία, και εστολίζοντο με γνώσεις μετρίας της γλώσσας, της ιστορίας και της θρησκείας», γράφει ο Κ. Κούμας.

Τέτοια σχολεία αναφέρονται στα κεφαλοχώρια του κάμπου και των Αγράφων. Στην πόλη της Καρδίτσας το 1871 λειτουργούσαν δύο σχολεία ελληνικών γραμμάτων, εκτός από τα μουσουλμανικά, τα οποία ήταν πολύ περισσότερα και διατηρήθηκαν μέχρι το 1881. Κατά τον ΙΘ αιώνα (1858), σύμφωνα με τη μαρτυρία του περιηγητή Heuzen, οι Καρδισσιώτες πήραν την άδεια από το Βαλή της Λάρισας να ανεγείρουν δημοτικό σχολείο, αλλά εμποδίστηκαν από τους ντόπιους Αγιάνας. Έτσι τα Καρδισιοτόπουλα εξακολουθούσαν να διδάσκονται τα ελληνικά γράμματα σε οίκημα ιδιοκτησίας κάποιου Μπουντόλου, στο Χότζα Μαχαλά (πρώην Λάκα Μαντζάρα).

Στα χωριά των Αγράφων, τα οποία απολάμβαναν περισσότερες ελευθερίες, αναφέρονταν τα εξής σχολεία:

1) Η Σχολή των Αγράφων, γνωστή ως «Ελληνομουσείο των Βραγγιανών», σχολή για ανώτερες σπουδές στα πλαίσια του ελληνικού διαφωτισμού, στο οποίο δίδασκαν ονομαστοί

δάσκαλοι, όπως ο Ευγένιος Γιαννούλης ο Αιτωλός (ιδρυτής του), ο Αναστάσιος Γόρδιος (μαθητής του πρώτου), ο Θεοφάνης Ρίζος και άλλοι. Το σχολείο γνώρισε μεγάλη ακμή από το 1650 μέχρι το 1770, οπότε έπαψε και η λειτουργία του. Το «Ελληνομουσείο» διατηρούσε μεγάλη βιβλιοθήκη, η οποία αριθμούσε 4000 τόμους βιβλίων, τα οποία, μετά το θάνατο του Γιαννούλη και του Γόρδιου, διασκορπίστηκαν τήδε κακείσε.

2) Η Σχολή της Ρεντίνας, η οποία λειτούργησε καθ' όλον τον ΙΗ' αιώνα στο μοναστήρι της Ρεντίνας και στην οποία πολλά προσέφερε ο Ρεντινιώτης προεστός Δημήτριος Τσολάκογλου.

3) Η Σχολή της Καστανιάς, η οποία λειτούργησε από τις αρχές του ΙΗ' μέχρι και τα μέσα του ΙΘ' αιώνα.

4) Η Σχολή του Φουρνά.

5) Η Σχολή του Φαναρίου, κατά τον ΙΘ' αιώνα.

6) Το σχολείο του Καταφυγίου, στη Μονή της Πέτρας, στην οποία κατά τον ΙΗ' αιώνα δίδαξε ο μοναχός Αβακούμ.

7) Το σχολείο του Μεσενικόλα. Το 1870-71 στον Μεσενικόλα λειτούργούσαν τρία σχολεία (Νημάς).

8) Το σχολείο του Νεοχωρίου (Δεν έχουμε στοιχεία).

9) Το σχολείο των Καναλιών, στο οποίο δίδαξε κατά τον ΙΘ' αιώνα ο Ηπειρώτης δάσκαλος Γεώργιος Σωτήρης.

10) Το σχολείο του Ζωγλοπίου, το οποίο λειτούργησε από το 1870 περίπου, σε ιδιωτικό οίκημα.

Πιθανόν να λειτούργησαν, κατά καιρούς, σχολεία και σε άλλους οικισμούς της περιοχής, για τα οποία όμως δεν κατέστη δυνατόν να βρεθούν στοιχεία.

Είναι παρακινδυνευμένο να γράφουμε για εκπαίδευση στα Άγραφα κατά την πρώιμη τουρκοκρατία. Εντούτοις ο φτωχός και ολιγογράμματος παπάς συγκέντρωνε στη μισοσκότεινη εκκλησιά λιγοστά παιδάκια και τους δίδασκε τα λεγόμενα «κολυβογράμματα», κυρίως για να τον βοηθούν στη λειτουργία. Τα παιδιά διδάσκονταν πρώτα το αλφάβητο και, αφού το αποστήθιζαν, αναγκάζονταν να μαθαίνουν από μνήμης περικοπές από το Ψαλτήρι και το Οκταήχι. Ανάλογα με την εμπειρία του παπά/ δασκάλου, διδάσκονταν και βασικές γνώσεις πρακτικής αριθμητικής από μνήμης. Ως γραφική ύλη συνήθως χρησιμοποιούνταν λειασμένες πινακίδες από ξύλο κέδρου και κάρβουνο για τη γραφή. Όταν η πινακίδα γέμιζε, έξυναν την επιφάνειά της με σουγιά. Χαρακτηριστικό για την ποιότητα των σπουδών είναι και το παρακάτω τετράστιχο:

«Χρόνους εφτά εσπούδασα και ιδέξ το σπούδασμά μου.

Μόλις μπορώ, κουτσά, στραβά, να γράφω τ' όνομά μου»

Με τον καιρό τα μοναστήρια των Αγράφων αναδείχτηκαν σε πνευματικά κέντρα, καθώς εκεί είχαν καταφύγει αρκετοί μορφωμένοι Έλληνες και ενδύθηκαν το σχήμα του μοναχού για να αποφεύγουν το διωγμό από τον κατακτητή. Τέτοια μοναστήρια ήταν της Τατάρνας, του Κατουσίου, της Σπηλιάς, της Σιάικας, της Σπινάσας, της Κορώνας, της Πέτρας κ.ά.. Εκεί κα-

τάφευαν και οι νέοι των γύρω χωριών που διψούσαν για «ανώτερη» μόρφωση. Αυτή την εποχή δημιουργήθηκε και ο αμφιλεγόμενος θεσμός του «Κρυφού Σχολείου».

Το «Κρυφό Σχολείο» ως θεσμός, από όσα είναι γνωστά, δεν λειτούργησε ποτέ. Ο εθνικός ερευνητής των αρχείων του '21, Γιάννης Βλαχογιάννης, γράφει: «...καμία ιστορική μαρτυρία που να βεβαιώνει την ύπαρξη κρυφού σχολείου». Το ίδιο υποστηρίζει και ο Μανουήλ Γεδεών: «Μέχρι σήμερα ουδαμού ανέγνωσα εν ομαλή καταστάσει πραγμάτων Βεζύρην ή Αγιάνην εμποδίσαντα σχολείου σύστασιν...». Αλλά και ο σύγγχονός μας Φανούρης Βώρος υποστηρίζει: «...δεν υπήρξε τίποτε που να δικαιολογεί την ύπαρξη Κρυφού Σχολείου».

Φαίνεται όμως ότι σε εποχές μεγάλων διωγμών εκ μέρους του κατακτητή και σε περιόδους όπου αυτοί ασκούσαν με ιδιαίτερη βαρβαρότητα, κάποια μοναστήρια ή απόμερες εκκλησίες υποδέχονταν τα Ελληνόπουλα και διδάσκονταν εκεί από το φτωχό παπά ή το μοναχό τα βασικά γράμματα, κυρίως νυκτερινές ώρες για να αποφεύγουν τα βλέμματα των κατακτητών.

*«Φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέγγε μου να περπατώ,
να πηγαίνω στο σχολειό,
να μαθαίνω γράμματα,
του Θεού τα πράγματα...»*

Η ιδέα του «Κρυφού Σχολείου» έλαβε διαστάσεις μετά τον ομότιτλο πίνακα του Νικολάου Γύζη, που εκτέθηκε το 1888 και το ποίημα που έγραψε ο Ιωάννης Πολέμης ένδεκα χρόνια αργότερα (1899).

Τα πρώτα φανερά σχολεία

Τα πρώτα φανερά σχολεία φαίνεται ότι ιδρύθηκαν με ενέργειες του πατριάρχη Ιερεμία του Β', το 1593. Ο Μεγάλος εκείνος άνδρας και προστάτης των ελληνικών γραμμάτων κατόρθωσε να αποσπάσει σουλτανικό φερμάνι για την ίδρυση σχολείων των «Κοινών Γραμμάτων» σε όλη τη χριστιανική Ανατολή, με το σκεπτικό ότι: όπως οι μωαμεθανοί έχουν τα θρησκευτικά σχολεία τους (μεντρεσέδες), η αρχή της ισονομίας επιβάλλει να επιτραπεί και στη χριστιανική εκκλησία να ιδρύσει σχολεία για τις ιερατικές ανάγκες της (ιερείς και ψάλτες). Την ίδρυση και εποπτεία των σχολείων ανέλαβαν οι επίσκοποι με πατριαρχικό σιγίλιο, το οποίο μεταξύ άλλων περιλάμβανε:

« (όρισε) ...έκαστον Επίσκοπον εν τη εαυτού παροικία φροντίδα και δαπάνην την δυναμένην ποιείν, ώστε τα θεία και ιερά γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι, βοηθείν δε κατά δύναμιν τους εθέλουσι διδάσκειν και τους μαθείν προαιρουμένους, εάν των επιτηδείων χρείαν έχουσιν».

Οι περισσότεροι δάσκαλοι ήταν ιερείς ή μοναχοί και ελάχιστοι λαϊκοί, οι οποίοι αμείβονταν από τους γονείς των μαθητών, συνήθως σε είδος (σιτάρι, καλαμπόκι κ.ά.) και στην αμοιβή περιλαμβανόταν και η διατροφή εκ μέρους των γονέων, εκ περιτροπής. Τα εκπαιδευτικά μέσα ήταν πενιχρά και η συνήθης μέθοδος η ...βέργα. Αν πιστέψουμε τον παρακάτω «χαιρετισμό» του μαθητή, φαίνεται ότι το ξύλο χορηγούνταν ως φάρμακο, προκαταβολικά!

«... και σύ, καλέ διδάσκαλε, έχε την καληνούχτα
και το καλό ταχύ οπού θα ελθεί,
τα μικρά από δώδεκα (ξυλιές)
και τα τρανά εικοσιτέσσερις
και τον πρωτόσχολον σαρανταοχτώ
και δύο δια την ευχήν
πενήντα. Αμήν, αμήν, αμήν!»

Κατά την εποχή του Ελληνικού Διαφωτισμού (1750-1828) πολλοί λόγιοι Έλληνες του εξωτερικού, ντυμένοι το ιερατικό σχήμα οι περισσότεροι, ήλθαν στην Ελλάδα φέροντας μαζί τους επιστημονικά βιβλία, που τυπώθηκαν στη Βενετία και την Τεργέστη, καθώς και διάφορα επιστημονικά όργανα για τη διδασκαλία της Φυσικής και των παρεμφερών επιστημών. Είναι οι λεγόμενοι Δάσκαλοι του Γένους. Οι παραπάνω ίδρυσαν νέα Ανώτερα Σχολεία ή αναβάθμισαν τα υπάρχοντα Κοινά Σχολεία σε Ανώτερα σε πόλεις και κεφαλοχώρια, όπου υπήρχε οικονομική άνεση των κατοίκων αλλά και δίψα για μάθηση.

Σύμφωνα με νεότερη καταγραφή, στον ελληνικό χώρο, κατά το διάστημα της τουρκοκρατίας, λειτούργησαν 186 Ανώτερα Σχολεία. Στη Δυτική Θεσσαλία ονομαστή παρέμεινε η Σχολή της Τρίκκης (Τρικάλων), η οποία ιδρύθηκε, κατά πάσα πιθανότητα, το έτος 1543 και, με διάφορες μορφές και κατά διαστήματα διακοπές, συνέχισε τη λειτουργία της και μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας. Στη Σχολή δίδαξαν τα μεγαλύτερα πνεύματα της εποχής εκείνης και φοίτησαν πολλοί νέοι από όλη τη Δ.Θεσσαλία. Σε μία επιστολή μαθητών της Σχολής (11-11-1856) προς τον Ηγούμενο της Μονής Δουσίκου, η οποία συντηρούσε τη Σχολή αυτή την εποχή, συναντούμε τα ονόματα τριών μαθητών από την περιοχή της Καρδίτσας:

.....

4. Γεώργιος Ιωάννου Ζογλοπίτης (Ζωγλόπι)

.....

14. Χαράλαμπος Δημητρίου Τσικρίκης (Καρδίτσα)

.....

17. Λεωνίδας Αναστασίου Βασιαρδάνης (Μεσενικόλα)

Στα Άγραφα ονομαστό παρέμεινε το «Ελληνομουσείο Αγράφων». Τη Σχολή ίδρυσε ο όσιος Ευγένιος Γιαννούλης ο Αιτωλός το έτος 1661, αφού εγκατέλειψε τη Σχολή του Καρπενησιού που ο ίδιος είχε ιδρύσει. Η Σχολή εγκαταστάθηκε στην «ηλιοστερή» Γούβα, στο μονύδριο της Αγίας Παρασκευής, στην απόλυτη ερημιά. Γράφει ο Ευγένιος στο φίλο του Κύπριο Τιμόθεο:

«Κατοικούμεν ουχί εις χωρίον, αλλ' εις μονύδριον τι του ρηθέντος χωρίου. Γείτονες δε ημίν ου μόνον οι άνθρωποι, αλλά την μεν νύκτα συμψάλλουσιν ημών και οι μηλοφάγοι (προβατοφονιάδες) και αγριόθυμοι λύκοι και άρκτοι οι συγερότατοι, συν τούτοις δε και των αλωπέκων πλήθος, την δε ημέραν επισκιάζουσιν ημάς οι γύπες και οι ικτίνοι, κορώνναι τε και κόρακες, ορώμεν

δε τον ήλιον ως από κάπνης και τούτον μόλις μετά την πέμπτην και έκτην ώραν της ημέρας...»

Ο εθναπόστολος αυτός, πριν εγκατασταθεί στη Γούβα, προσέφερε τις υπηρεσίες του, εκτός από τη Σχολή Καρπενησιού, και σε άλλα σχολεία, όπως του Φουρνά, της Τατάρνας, της Βράχας και της Καρδισσομαγούλας Καρδίτσας «εις την Μαγούλαν του Καρδιζίου». Τι ήταν όμως εκείνο που ανάγκασε το Γιαννούλη να καταφύγει στην «ηλιοστερή» Γούβα, όπου, εκτός των άλλων, είχαν, αυτός και οι μαθητές του, να αντιμετωπίσουν και την παντελή σχεδόν έλλειψη τροφίμων; Παραστατικότητα εκθέτει ο ίδιος σε επιστολή του την τραγική κατάσταση που επικρατούσε εκεί:

«...σίτος δε και σταφυλή και το γλυκερώτατον σύκον και άλλα τούτοις παρόμοια είναι εις ημάς μυθική μακαρία. Κράμβη δε ημών (κραμβολάχανο) εστίν ο πας βίος, κράμβη εψητή, κράμβη ταριχευτή, κράμβη μετά ύδατος και αλών(τουρσί), ην και αρμίαν η χυδαία ονομάζεται φωνή. Πολλή δε ημών, αντί άλλου όψου, και ωμή προσφέρεται».

Οι ερευνητές της ιστορικής αυτής περιόδου, από όσα τουλάχιστο γνωρίζω, δεν αντιμετώπισαν το παραπάνω ερώτημα, σχετικό με την επιλογή των Αγράφων από τον Γιαννούλη. Είναι όμως γνωστό ότι, μεσούσης της τουρκοκρατίας, υπήρξε έξαρση της παπικής διείσδυσης στην Ορθόδοξη Ελλάδα και στα υπόλοιπα Βαλκάνια. Ο Γιαννούλης καθώς και ο μαθητής του Αναστάσιος Γόρδιος, πιστοί με φανατισμό στην Ορθοδοξία, φαίνεται ότι ενοχλούσαν τους παπικούς και εκείνοι με τον τρόπο τους διέβαλαν στις τουρκικές αρχές και τελικώς τους ανάγκασαν σε αυτοεξορία στη Γούβα. Ο Γιαννούλης μάλιστα αποσηματίστηκε εκείνη την εποχή, αλλά αργότερα επανάκτησε το ιερατικό σχήμα. Ο Αναστάσιος Γόρδιος, που αυτή την εποχή σπούδαζε στην Ιταλία, αφού απέτυχαν οι προσπάθειες των παπικών να τον προσηλυτίσουν, αναγκάστηκε να επιστρέψει στη Γούβα, απ' όπου εξαπέλυε μύδρους κατά του πάπα. «Δύο οι εχθροί της Ορθοδοξίας», έγραφε, «ο σουλτάνος και ο πάπας».

Υπάρχει όμως και η αντίθετη άποψη, ότι δηλαδή ο Γιαννούλης ανατράφηκε και γαλουχήθηκε στο άμεσο περιβάλλον του πατριάρχη Κυρίλλου Λούκαρη, του φιλοσόφου Θεόφιλου Κορυδαλλέα και του λόγιου Ιωάννη Καρυσούλλη, των τριών κορυφαίων διαφωτιστών της εποχής, που προσπάθησαν να σπάσουν τη ιδεολογική και επιστημονική απομόνωση της ελληνικής σκέψης και να τη συνδέσουν με τα καινούργια ρεύματα του ευρωπαϊκού ουμανισμού. Το αναγεννησιακό εκείνο ρεύμα ανακόπηκε από τους ανθωντικούς, με τη σύμπραξη και των Τούρκων, και ανάμεσα στα θύματα της ιδεολογικής τρομοκρατίας της εποχής υπήρξε, εκτός των τριών διαφωτιστών και ο ίδιος ο Γιαννούλης, που κατηγορήθηκε ως «καλβινίζων». Το πιθανότερο, είναι αυτός ο λόγος που ανάγκασε τον Γιαννούλη να αυτοεξοριστεί στην «ηλιοστερή Γούβα».

Τα πνευματικά φώτα και τις εμπειρίες του ο Γιαννούλης τα μετέφερε και στα «πυρίφλεκτα Άγραφα», όπου, εκτός από την ίδρυση των Σχολών, έγινε υπερασπιστής των λαϊκών δικαιωμάτων, επικριτής των κακών προεστώτων, «των στύλων της τυραννίδος», σκληρός επιτιμητής των κακών κληρικών. Και δεν ήταν μόνο η ξένη τυραννία που απειλούσε το γένος, αλλά και ο πολλοί χριστιανοί άρχοντες που έγιναν «επιλήσμονες θείων και ανθρω-

πίνων νόμων», που συμπεριφέρονταν «*ως λύκοι επι τα πρόβατα*». Ταυτόχρονα, ως κληρονόμος της αρχαίας ελληνικής παιδείας, τοποθετούσε στην κορυφή των αξιών την αρετή, ως ήθος, ως σκέψη, ως πράξη, ως συμπεριφορά, ως φρόνηση, ως μέτρο ηθικής αυτοκαταξίωσης του ανθρώπου «*δαιμόνιον τι κτήμα και τίμιον η αρετή*».

Στη Σχολή των Αγράφων μαθήτευσαν αξιόλογοι ανώτεροι κληρικοί, ακόμη και πατριάρχες, ο σημαντικότερος όλων όμως ήταν ο Αναστάσιος Γόρδιος, τον οποίο ο Γιαννούλης υπεραγαπούσε για την ευφυία και τον ένθερμο ζήλο του για μάθηση. Ο Γόρδιος έκαμε σπουδές στα Γιάννινα και στην Ιταλία και απόχτησε πολύπλευρη μάθηση. Συνέγραψε πολλά διδακτικά βιβλία και έγραψε 750 επιστολές και τη βιογραφία του δασκάλου του Ευγένιου Γιαννούλη, πολύτιμη παρακαταθήκη για τους μεταγενέστερους. Η ζωή του υπήρξε: 24 χρόνια σπουδές και 43 διδασκαλία των ελληνικών γραμμάτων! Πριν εγκατασταθεί στη Γούβα των Βραγγιανών δίδαξε στη Σχολή της Τρίκκης, στο Αιτωλικό και στο Καρπενήσι. Πέθανε στις 7 Ιουνίου 1729 και τάφηκε στον τάφο του δασκάλου του, στην Αγία Παρασκευή Βραγγιανών.

Από όλα όσα ιστορίσαμε γίνεται φανερό ότι σε μια εποχή που την Ελλάδα καλύπτει πυκνό σκότος αμάθειας και αβάσταχτη τυραννία, λίγοι φιλελεύθεροι άνδρες εγκαταλείπουν τον κόσμο και ανηφορίζουν στα άγρια βουνά των Αγράφων, υφίστανται τρομερές στερήσεις και άλλες κακουχίες, με μοναδικό σκοπό να διατηρήσουν άβυσση τη σπίθα της πίστης και της ελληνικότητας. Ο Γιαννούλης, ο Γόρδιος και πολλοί άλλοι αφιερώνουν τη ζωή τους στην προετοιμασία νέας γενιάς ανδρών που θα διασπαρούν στη συνέχεια σε όλες τις γωνιές της Ελλάδας, για να μεταφυτέψουν το σπόρο της γνώσης και της ελευθερίας. Στην πιο άγρια εποχή της τουρκοκρατίας στα Άγραφα χτυπάει δυνατά η καρδιά της Ελλάδας.

2. Η Εκπαίδευση στ' Άγραφα μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας

Το μεγαλύτερο μέρος των Θεσσαλικών Αγράφων ανήκει στην Επαρχία και αργότερα στο Νομό Καρδίτσας. Κατά συνέπεια, η εκπαίδευση στ' Άγραφα δεν μπορεί ν' αποσπαστεί από την πορεία της εκπαίδευσης στη Θεσσαλία και ειδικότερα στην Επαρχία Καρδίτσας (κάμπο κι Άγραφα), της εποχής που εξετάζουμε.

Τα πρώτα δημόσια σχολεία στην ελεύθερη Θεσσαλία ιδρύθηκαν το 1882. Στην πόλη της Καρδίτσας, το 1882 ιδρύθηκαν: Το πρώτο Δημοτικό σχολείο, Ελληνικό Σχολείο (Σχολαρχείο), Παρθεναγωγείο (σχολείο θηλέων). Το ίδιο έτος, με τον Ν. ΑΙΒ' ιδρύθηκε Διδασκαλείο στη Λάρισα. Το Διδασκαλείο εκείνο δεν ευτύχησε να προσφέρει έργο, για διάφορους λόγους, διέκοψε τη λειτουργία του – μάλλον από απροθυμία προσέλευσης σπουδαστών - και επαναλειτούργησε αργότερα. Τετρατάξιο γυμνάσιο στην πόλη της Καρδίτσας ιδρύθηκε το 1889. Το ίδιο έτος ιδρύθηκαν δημοτικά σχολεία και στα περισσότερα χωριά των Αγράφων. Στα κεφαλοχώρια και στις πρωτεύουσες των Δήμων ιδρύθηκαν εξατάξια (πλήρη) δημοτικά σχολεία και στα μικρότερα χωριά τετρατάξια (κοινά). Το Σχολαρχείο είναι τριτάξιο και, για να εγγραφεί σ' αυτό μαθητής που φοίτησε σε τετρατάξιο σχολείο (Κοινο), έπρεπε να συμπληρώσει τις δύο τάξεις (Ε' και ΣΤ') σε πλήρες δημοτικό σχολείο. Στα Μαθητολόγια του Δημοτικού Σχολείου Ραχούλας π.χ. τη συγκεκριμένη περίοδο είναι εγγεγραμμένοι μαθητές

στις Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις από τις όμορες κοινότητες Καταφύγι, Καροπλέσι, Αμάραντο κ. ά., για ν΄ αποκτήσουν απολυτήριο εξατάξιου σχολείου. Αργότερα, ο νόμος τροποποιήθηκε -προφανώς ύστερα από διαμαρτυρίες των κατοίκων μικρών χωριών – και οι απόφοιτοι των κοινών σχολείων είχαν τη δυνατότητα να εγγράφονται στην Πρώτη τάξη του Σχολαρχείου ενώ οι προερχόμενοι από πλήρη δημοτικά σχολεία, εγγράφονταν στη Β΄ ή στη Γ΄ τάξη, κατόπιν εξετάσεων. Οι περισσότεροι γονείς όμως προτιμούσαν να συμπληρώνουν τα παιδιά τους τις δύο ανώτερες τάξεις του Δημοτικού σε πλησιόχωρα εξατάξια σχολεία, και τα εγκαθιστούσαν σε συγγενικές ή φιλικές οικογένειες, ώστε να αποφεύγουν την εγκατάσταση στην πόλη των δεκάχρονων τέκνων τους, σε μια εποχή που οι συγκοινωνίες ήταν ανύπαρκτες.

Δάσκαλοι και μαθητές

Μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας μόνοι εκπαιδευμένοι να ασκήσουν παιδαγωγικό έργο δάσκαλοι ήταν οι απόφοιτοι των έξι <6> Διδασκαλείων της χώρας, οι οποίοι, κατανεμόμενοι κατά νομό, δεν υπερέβαιναν τον αριθμό των πέντε δακτύλων. Το σύνολο των δασκάλων που υπηρετούσαν στα σχολεία που λειτουργούσαν μέχρι την εποχή εκείνη επιλέγονταν από την κοινότητα με μοναδικά προσόντα τη γνώση ανάγνωσης και γραφής και τις πράξεις των ακεραίων αριθμών. Γενικά, οι παραπάνω, χαρακτηρίζονταν από κρατικά και εκπαιδευτικά στελέχη που επισκέπτονταν την περιοχή, ως ρυπαροί και άξεστοι, ακατάλληλοι να εκτελέσουν παιδαγωγικό έργο. Επιθεωρητής της εποχής, σε έκθεσή του προς το Υπουργείο, γράφει ότι είναι προτιμότερο να αφήνονται ελεύθεροι οι μαθητές στην ελληνική φύση, από την οποία διδάσκονται περισσότερα, παρά να φοιτούν σε τέτοια σχολεία!

Το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, για να βελτιώσει κάπως την κατάσταση, συνέστησε κατά νομό και επαρχία επιτροπές, αποτελούμενες από τον δήμαρχο, τον διευθυντή του σχολείου, έναν ιερέα και δύο ευυπόληπτους κατοίκους, για να προβαίνουν στην επιλογή δασκάλων και ιερέων, με τα προσόντα που αναφέρουμε παραπάνω. Η επιτροπή λειτούργησε επί μία δεκαετία, μέχρι το 1890, και επέλεξε αρκετούς δασκάλους και ιερείς, αλλά το μέτρο αποδείχτηκε ανεπαρκές, καθότι η παιδαγωγική επάρκεια των γραμματοδιδασκάλων δεν διέφερε πολύ από εκείνη των προηγούμενων τους οποίους αντικατέστησαν.

Τρίτη απόπειρα του Υπουργείου ήταν η ίδρυση των Υποδιδασκαλείων. Τα Υποδιδασκαλεία ήταν μονοετούς φοιτήσεως και ιδρύθηκε ένα σε κάθε νομό ή επαρχία. Στην επαρχία Καρδίτσας το Υποδιδασκαλείο εγκαταστάθηκε στους Σοφάδες όπου λειτούργησε μόνο το σχολικό έτος 1899-1900. Από το επόμενο σχολικό έτος το Υποδιδασκαλείο μεταφέρθηκε στην Καρδίτσα, όπου λειτούργησε μέχρι το 1903. Οι απόφοιτοι των Υποδιδασκαλείων αντικατέστησαν βαθμihδόν τους γραμματοδιδασκάλους και φαίνεται ότι «το νερό μπήκε ήδη στ΄ αυλάκι». Θα αναφερθώ σε προσωπική μου εμπειρία του 1960, όταν νεαρός δάσκαλος υπηρετούσα στο σχολείο της Άνω Κτιμένης. Στο διπλανό χωριό συνάντησα έναν υπέργηρο κάτοικο, ο οποίος μου είπε ότι στα νιάτα του υπήρξε κι εκείνος δάσκαλος, διορισμένος από επιτροπή. Ήταν η εποχή που οι κατά τόπους επιθεωρητές διατάχθηκαν να κάμουν «εκκαθάριση» των δασκάλων εκείνων, με μια τυπική επίσκεψη και σύνταξη έκθεσης απόλυσης. Λέγει ο «δάσκαλος»:

«Με ειδοποίησε ένας χωριανός ότι στο καφενείο ήρθε ο επιθεωρητής. Εγώ έκανα μάθημα σε μια παράγκα και πριν προλάβω ν' ανοίξω την πόρτα, της δίνει εκείνος μια σπρωξιά απ' έξω και με κόλλησε στον τοίχο! Ούτε μου μίλησε ούτε γύρισε να με δει. Σε λίγες μέρες μου ήρθε η απόλυση».

Κατά ευτυχή συγκυρία, έχω στη διάθεσή μου το 159/1882 φύλλο της Εφημερίδας Κυβερνήσεως, στο οποίο δημοσιεύεται η ίδρυση των δημοτικών σχολείων Ζωγλοπίου (σημ. Ραχούλα), Καλλιφωνίου και Μουζακίου.

Στην Επαρχία Καρδίτσας – τότε η Καρδίτσα ήταν επαρχία του νομού Τρικάλων - δεν υπήρχε κανένα δημόσιο διδασκτήριο. Τα σχολεία στεγάζονταν, με τη μέριμνα των Δήμων, σε οικήματα της Εκκλησίας ή σε μισθωμένα ιδιωτικά κτίρια, τα οποία βρίσκονταν σε ελεεινή κατάσταση. Δείγμα της κατάστασής τους αποτελεί η δημοσίευση του Απόστολου Σαμαρόπουλου στην εφημερίδα του «Θεσσαλιώτις» για το Δημοτικό Σχολείο Σοφάδων, στις 5-12-1887:

«Οι Σοφάδες έχουν πλέον των διακοσίων οικογενειών. Επί τουρκοκρατίας διετήρουν Ελληνικών Σχολείων και Δημοτικών. Το 1878, μετά τη μάχη της Ματαράγκας, οι Σοφάδες κήκκαν από τους Τούρκους. Μεταξύ αυτών ο ναός της Αγίας Παρασκευής και το σχολείον. Τώρα στεγάζεται σε ντάμι στο προαύλιο της εκκλησίας. Έξωθι της τρώγλης ταύτης και έμπροσθεν του ναού εύρομεν εκτάδην ατάκτως περί τους 60 μαθητάς σταυροποδητί καθημένους και έχοντας επί των γονάτων αυτών έκαστος βιβλίον. Υπό την σκιάν δε πυκνοφύλλου μωρέας εύρομεν καθημένον τον φίλον μας διδάσκαλον κ.Γεωργόπουλον, αναγιγνώσκοντα βιβλίον τι. Σημειωτέον ότι το έδαφος εφ' ου εκάθηντο οι μαθηταί ήτο πλήρες τάφων των πατέρων και προγόνων των –νεκροταφείον-, εφ' ου ανεπαύοντο οι μικροί Σοφαδίται, αναγιγνώσκοντες.

Ερωτήσαντες τον διδάσκαλον διατί ετοποθετήθη εκεί επί τω μνημείων μετά των μαθητών του και δεν εισέρχεται εις το σχολείον, μας απήντησεν ότι δεν δύναται να σταθεί άνθρωπος μέσα εις το ζωντάνι εκείνο και με την ελαχίστην έστω ζέστην σκάζει από ασφυξίαν. Είτα μας οδήγησεν εν αυτώ, εντός του οποίου εισηλθομεν δια χαμαλοτάτης και λίαν στενωπής θύρας, ωσαν ει εισερχόμεθα εις κρησφύγετον τι. Το εσωτερικόν της τρώγλης ταύτης ην ανάξιον περιγραφής. Τέλος πάντων το σχολείον των Σοφάδων ην αυτόχρημα ντάμιον δια γουρούνια».

Κάθε σχόλιο περιττεύει».

Η ίδια κατάσταση επικρατούσε και στα σχολεία των Αγράφων, τα οποία, κατά κανόνα, ήταν πληθωρικά και τα περισσότερα λειτουργούσαν με έναν δάσκαλο. Έχω στη διάθεσή μου το αρχείο του Δημοτικού Σχολείου Ζωγλοπίου/Ραχούλας από το σχολικό έτος 1889-1900 μέχρι το σχ. έτος 1947-1948, από το οποίο αντλώ σχετικά στοιχεία: Ο μέσος όρος των εγγραφόμενων μαθητών, ανά σχολικό έτος είναι 145-150 και το σχολείο λειτουργεί με ένα δάσκαλο και σπάνια με δύο. Εννοείται πως δεν φοιτούσαν όλοι οι εγγραφόμενοι μαθητές, για διάφορους λόγους, όπως π.χ. ήταν η αδιαφορία των γονέων, που πίστευαν ότι τα γράμματα είναι χαμένος χρόνος και κυρίως για τα κορίτσια, που τα απασχολούσαν σε οικιακές και άλλες εργασίες. Πολλοί επίσης γονείς ήταν τόσο πτωχοί που δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα ν' αγοράσουν σχολικά είδη για τα παιδιά τους και είδη ένδυσης και υπόδησης κ.λ.π.. Ο διευθυντής του Δημοτικού Σχολείου Ραχούλας Ευάγγελος Τζωαννό-

πουλος κάλεσε τους γονείς των μαθητών του και τους συνέστησε ν' αγοράσουν γραφική ύλη για τα παιδιά τους. Εκείνοι του απάντησαν: «*Δάσκαλε, εμείς δεν έχουμε ούτε ένα κομμάτι ψωμί να δώσουμε στα παιδιά μας!*» (Αρχείο Δ.Σ. Ραχούλας). Νόμος για την υποχρεωτική φοίτηση δεν υπήρχε και όταν υπήρχε δεν εφαρμοζόταν.

Ανακεφαλαιώνοντας τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι η κλιμάκωση του εκπαιδευτικού προσωπικού της Α/θμιας εκπαίδευσης κατά το χρονικό διάστημα από το 1895 (Ν. 2359/1895) μέχρι το 1929 (Ν. 4397/1929) είναι η εξής:

α) Την κατώτερη βαθμίδα καταλαμβάνουν οι απόφοιτοι των Υποδιδασκαλείων, οι οποίοι υπηρετούν σε σχολεία της υπαίθρου.

β) Οι απόφοιτοι των Διδασκαλείων μετά την αποφοίτησή τους υποβάλλονται σε εξετάσεις και οι μεν επιτυχόντες ονομάζονται Πρωτοβάθμιοι, οι δε αποτυχόντες Δευτεροβάθμιοι δάσκαλοι.

γ) Έτσι, στην Α/θμια Εκπαίδευση υπάρχουν: Πρωτοβάθμιοι, Δευτεροβάθμιοι και Τριτοβάθμιοι δάσκαλοι (οι απόφοιτοι των Υποδιδασκαλείων), με διαφορετική εξέλιξη και μισθολόγιο.

δ) Ο νόμος αφήνει περιθώρια αλλαγής βαθμίδας, όπως π.χ. οι Τριτοβάθμιοι δάσκαλοι μπορούν να μεταπηδήσουν στην αμέσως ανώτερη βαθμίδα (Δευτεροβάθμιοι) και οι Δευτεροβάθμιοι στην πρώτη βαθμίδα (Πρωτοβάθμιοι), κατόπιν εξετάσεων.

ε) Με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929 καταργήθηκαν τα Πλήρη και τα Κοινά Δημοτικά σχολεία και καθιερώθηκε το Εξατάξιο Δημοτικό σχολείο, με μεικτή φοίτηση αρρένων και θηλέων. Καταργήθηκαν επίσης οι τρεις βαθμίδες του διδακτικού προσωπικού και οι υπηρετούντες εξομιώθηκαν, με ενιαίο μισθολόγιο και προσόντα ανέλιξης. Καταργήθηκαν ακόμη τα Διδασκαλεία και ιδρύθηκαν οι Παδαγωγικές Ακαδημίες για την εκπαίδευση των υποψήφιων δασκάλων.

3. Διδασκόμενα μαθήματα, μέθοδοι διδασκαλίας, ποινές και αμοιβές, μισθοδοσία δασκάλων

α) Διδασκόμενα μαθήματα

Ευθύς μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας οι εκπαιδευτικοί νόμοι και τα διατάγματα που ίσχυαν στην ελληνική επικράτεια εφαρμόστηκαν και στη Θεσσαλία, χωρίς ιδιαίτερη αναφορά και διατύπωση.

Έτσι, τα διδασκόμενα μαθήματα στο δημοτικό σχολείο κατά την περιγραφόμενη περίοδο καθορίζονται με το Διάταγμα της 14ης Απριλίου 1837 για όλα τα σχολεία της επικράτειας. Σ' αυτό προβλέπεται διδασκαλία των παρακάτω μαθημάτων: Κατήχηση, στοιχεία της ελληνικής γλώσσας, ανάγνωση, γραφή, στοιχειώδη μαθηματικά, γραμμική ιχνογραφία και φωνητική μουσική. Το Δ/γμα αφήνει περιθώρια, όπου υπάρχουν οι δυνατότητες, να διδάσκονται στοιχεία γεωγραφίας, ελληνικής ιστορίας και φυσικές επιστήμες. Τέλος προβλέπεται δυο φορές την εβδομάδα, να γίνεται πρακτική διδασκαλία για τα αγόρια στην αγρονομία, την κηπουρική, τη δενδροκομία, τη βομβυκοτροφία και τη μελισσοκομία, ενώ για τα κορίτσια στο εργόχειρο. Εννοείται ότι τα παραπάνω μαθήματα διδάσκονται κατεξο-

χίν στα πλήρη δημοτικά σχολεία(εξατάξια) και εν μέρει στα κοινά (τετρατάξια), ενώ στα μονοτάξια σχολεία όπου υπηρετούν γραμματοδιδάσκαλοι ή υποδιδάσκαλοι προβλέπεται η διδασκαλία ανάγνωσης και γραφής, η εμπέδωση των τεσσάρων πράξεων των ακεραίων από τα μαθηματικά, θρησκευτικά, ιχνογραφία και μουσική. Εννοείται ότι η διδασκαλία των προβλεπόμενων μαθημάτων στα σχολεία της τελευταίας κατηγορίας, είναι συνάρτηση του μορφωτικού επιπέδου ενός εκάστου διδασκάλου, η συντριπτική πλειονότητα των οποίων όχι μόνο παιδαγωγική αλλά ούτε καν την στοιχειώδη μόρφωση διαθέτουν.

Η παντελής έλλειψη διδακτικών βιβλίων είναι ένα ακόμη εμπόδιο στην προαγωγή της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι δάσκαλοι προετοιμάζονται από τα ελάχιστα εγχειρίδια που κυκλοφορούν στο ελεύθερο εμπόριο και γράφουν περιληψη του μαθήματος στον πίνακα, την οποία οι μαθητές αντιγράφουν στα τετράδιά τους. Η κατάσταση αυτή συνεχίσθηκε σε ορισμένες περιοχές μέχρι το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο.

Οι γλίσχροι όμως μισθοί των διδασκάλων δεν τους επέτρεπαν ούτε τα στοιχειώδη αυτά βιβλία να προμηθεύονται, με επακόλουθο να παραλείπουν τη διδασκαλία των περισσότερων μαθημάτων! Επ' αυτού αναφέρω και ένα κωμικοτραγικό επεισόδιο, που μου εμπιστεύτηκε συνταξιούχος υποδιδάσκαλος το 1955: « Υπηρετούσα στο μονοθέσιο δημοτικό @@@, όταν με επισκέφτηκε ο επιθεωρητής και, μεταξύ άλλων, μου ζήτησε να διδάξω χημεία. Εγώ, μη γνωρίζοντας καν ότι υπήρχε μάθημα χημείας, τον ρώτησα: «Υπάρχει τοιούτον μάθημα κύριε επιθεωρητά;» Το τι μου έσυρε δεν λέγεται. Ήταν άνοιξη και στο χωριό δεν υπήρχε ψυχή, γιατί όλοι ήταν στις δουλειές τους. Μόλις σχόλασε το σχολείο, εγώ του ευχήθηκα «καλό απόγευμα» και τράβηξα για το χωριό μου. Πού πας, μου λέει, κι εγώ τι θα γίνω; Αυτό είναι δικό σας πρόβλημα και δεν μπορώ να κάμω τίποτε, είπα».

Μέθοδοι διδασκαλίας

Η συνηθέστερη μέθοδος διδασκαλίας αυτή την εποχή είναι η «αλληλοδιδασκική» ή «Λαγκαστριανή», η οποία, μετά το 1880 αντικαταστάθηκε από την «συνδιδασκική», συνέχισε όμως να εφαρμόζεται και η πρώτη μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα. Με την αλληλοδιδασκική, η οποία έδωσε το όνομά της στα σχολεία που εφαρμόσθηκε (αλληλοδιδασκικά σχολεία), έγινε προσπάθεια να αντιμετωπισθεί το μεγάλο πρόβλημα της έλλειψης δασκάλων εκείνη την περίοδο. Σύμφωνα με την παραπάνω μέθοδο ο δάσκαλος μπορούσε να διδάσκει μεγάλο αριθμό μαθητών με τη βοήθεια άλλων μαθητών, επιλεγμένων από τον ίδιο, των γνωστών «πρωτόσχολων» ή «μονητόρων», που ήταν ταυτόχρονα εκπαιδευόμενοι και εκπαιδευτές των μικρότερων μαθητών.

Η συνδιδασκική μέθοδος, η οποία εφαρμόζεται ακόμη και σήμερα στα ολιγοθέσια σχολεία, προβλέπει τη συνδιδασκαλία δύο ή περισσότερων τάξεων από τον ίδιο δάσκαλο ταυτοχρόνως, με την εναλλαγή παράδοσης και σιωπηρών εργασιών. Όταν δηλαδή ο δάσκαλος διδάσκει μία τάξη, οι άλλες ασχολούνται με σιωπηρές εργασίες π.χ. με εμπεδωτικές ασκήσεις του διδαχθέντος κατά την προηγούμενη ώρα ή με προπαρασκευή του επόμενου μαθήματος. Με την παραπάνω μέθοδο της συνδιδασκαλίας π.χ. των Ε΄ και Στ΄ τάξεων, το

ένα σχ. έτος διδάσκεται η ύλη της Ε΄ τάξης και το επόμενο η ύλη της Στ΄ τάξης, εξαιρουμένων των μαθηματικών, τα οποία διδάσκονται χωριστά για κάθε τάξη.

Όσον αφορά την εσωτερική διάρθρωση της διδασκαλίας, στα Διδασκαλεία της εποχής διδάσκεται η αποκαλούμενη «*Ερβάρτιανή μέθοδος*», η οποία εισήχθη στην Ελλάδα επί βαυαροκρατίας και επιβίωσε μέχρι σχεδόν το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Η μέθοδος είναι καθάρα νοσησιαρχική, προορίζεται δηλαδή να καλλιεργήσει τη νόηση του μαθητή με τη συσσώρευση γνώσεων, με απώτερο σκοπό να δημιουργήσει άτομα ικανά για τη βιομηχανία και πειθαρχικά στην εξουσία (Γερμανία). Κύριο χαρακτηριστικό της μεθόδου εκείνης είναι η αύστηρότητα, η οποία επιβάλλεται με κατασταλτικά μέτρα –συνήθως με την κρανόβεργα! Είναι προφανές ότι η παραπάνω μέθοδος δεν ήταν δυνατόν να επιφέρει θετικά αποτελέσματα στην Ελλάδα, ένα κράτος που δημιουργήθηκε από την σχετικώς πρόσφατη μεγάλη απελευθερωτική επανάσταση, που αποθέωσε το ιδεώδες της ελευθερίας.

Ποινές και αμοιβές

Στην κατώτερη εκπαίδευση ουδέποτε καθιερώθηκε επίσημο ποινολόγιο για τους μαθητές και αυτό ισχύει και σήμερα. Η παιδαγωγική επιστήμη λαμβάνοντας υπόψη τη φύση της παιδικής ηλικίας, εισηγείται ως επιβολή ποινής για κάποιο αξιόποιο παράπτωμα του μαθητή, τη στέρηση της αμοιβής. Η πλειονότητα όμως των δασκάλων της εποχής αυτής, οι οποίοι είναι άμοιροι οποιασδήποτε παιδαγωγικής μορφώσεως, για να επιβάλλουν την τάξη, πράγμα το οποίο δεν ήταν από τα ευκολότερα, αν λάβουμε υπόψη τον μεγάλο αριθμό μαθητών και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες λειτουργούσαν τα σχολεία της εποχής, εφαρμόζουν κατά καιρούς διάφορες ποινές. Τέτοιες ποινές είναι η βέργα, ο χάρακας, ο φάλαγγας, η ορθοστασία στον πίνακα, η φυλάκιση στο υπόγειο, η διαπόμπευση, η γονάτιση επάνω σε αιχμηρά χαλίκια, η χάραξη με το ψαλίδι σταυρού στην κεφαλή και άλλες, οι οποίες εξαρτώνται από την...εφευρετικότητα του δασκάλου. Όλοι, όσοι έχουμε κάποια ηλικία, έχουμε γευθεί μερικές από τις παραπάνω ποινές! Οι περισσότερες από αυτές, οι οποίες συνιστούν αυτόχρημα βασανιστήρια, εγκαταλείφθηκαν με τον καιρό, πολλές όμως διατηρήθηκαν μέχρι των ημερών μας. Πάντως η επιβολή ποινών στους μαθητές δεν είναι καθολικό φαινόμενο. Η επιβολή τους είναι συνάρτηση του κλίματος που επικρατεί στο σχολείο και της παιδαγωγικής αντίληψης κάθε δασκάλου. Εντούτοις, δεν υπήρχε και κάποια –έστω και προφορική- σύσταση προς τους δασκάλους για την αποτροπή της χρήσης των παραπάνω ποινών, οι οποίες αντίκεινται στην παιδική ψυχολογία. Τούτο πρέπει να αποδοθεί στην επιρροή που ασκούσε το πρωσικό σύστημα αγωγής. Απεναντίας, μέχρι και του 1950, στους τοίχους των αιθουσών διδασκαλίας ορισμένων σχολείων υπήρχε αναρτημένη η επιγραφή «Ο ΜΗ ΔΑΡΕΙΣ ΟΥ ΠΑΙΔΕΥΕΤΑΙ».

Ως αμοιβή για την καλή επίδοση του μαθητή χρησιμοποιείται η βαθμολογία – τότε ίσχυε η αριθμητική κλίμακα 1-5 καθώς και η φραστική επιβράβευση, για την καλή διαγωγή του δε στο σχολείο, ο χαρακτηρισμός της διαγωγής του στον τίτλο σπουδών του, ως «κοσμιωτάτη».

Η μισθοδοσία των δασκάλων

Σύμφωνα με το διάταγμα της 14ης Φεβρουαρίου 1837 η μισθοδοσία των δασκάλων είχε ανατεθεί στους Δήμους και τις Κοινότητες και αυτός είναι ο λόγος που οι δάσκαλοι αποκαλούνταν/αποκαλούνται *δημοδιδάσκαλοι*, προσωνυμία που απέμεινε μέχρι των ημερών μας, ως απαξιωτική, διότι επαναφέρει την αλήστου μνήμης εποχή κατά την οποία οι δάσκαλοι περιφέρονταν «από χωρίο εις χωρίον» σε αναζήτηση εργασίας. Εντούτοις, ακόμη και το Υπουργείο δεν παρέλειπε να χρησιμοποιεί την άτυπη αυτή ορολογία στα έγγραφά του. Τα δημοτικά και κοινοτικά συμβούλια είχαν αρμοδιότητα και για την πρόσληψη, το ύψος της αμοιβής και την απόλυση των δασκάλων. Η κατάσταση αυτή άλλαξε με τη μεταρρύθμιση του 1913, οπότε τον διορισμό και τη μισθοδοσία των δασκάλων ανέλαβε το δημόσιο. Καθιερώθηκε επίσης η μονιμότητα όλων των δημοσίων υπαλλήλων και φυσικά και των εκπαιδευτικών, με το σκεπτικό να προστατεύονται από την αυθαιρεσία της εκάστοτε κυβέρνησης, η οποία διόριζε και απέλυε σύμφωνα με τις εισηγήσεις των ντόπιων κομματάρχων.

4. Επιλεγόμενα

Η κατάσταση της εκπαίδευσης στην Καρδίτσα και την περιοχή της, από την προσάρτηση της Θεσσαλίας στον εθνικό κορμό μέχρι περίπου το 1930 είναι εν πολλοίς άγνωστη, διότι δεν διατηρήθηκαν αρχεία. Ό,τι γνωρίζουμε, το οφείλουμε σε αποσπασματικά στοιχεία, απομνημονεύματα παλαιών δασκάλων και σημειώσεις στα περιθώρια εκκλησιαστικών και διδακτικών βιβλίων, αλλά κυρίως στις δύο πρώτες καρδιτσιώτικες εφημερίδες, την «Καρδίτσα» και τη «Θεσσαλιώτιδα», που καταχώρισαν στις στήλες τους τις ανησυχίες των Αγραφιωτών για την οικτρή κατάσταση των διδακτηρίων και την έλλειψη σχολείων και δασκάλων στις κοινότητές τους. Τα στοιχεία που καταχωρίστηκαν στο παρόν πόνημα, μας οδηγούν στα παρακάτω συμπεράσματα:

1) Υπάρχει δίψα για μάθηση. Οι Καρδιτσιώτες και οι Αγραφιώτες συνδύασαν την απελευθέρωση και με την ανύψωση του μορφωτικού επιπέδου και τη βελτίωση του επιπέδου ζωής των παιδιών τους. Είναι αλήθεια ότι η ανελλιπής φοίτηση -κυρίως στα σχολεία της υπαίθρου – όπως εμφανίζεται από τους Γενικούς Ελέγχους των σχολείων – υπήρξε μέγα πρόβλημα. Οι γονείς των μαθητών, πτωχοί και αγράμματοι οι ίδιοι, δυσκολεύονται να κατανοήσουν την αξία της μόρφωσης των παιδιών τους και προτιμούν να τα απασχολούν σε διάφορες εργασίες: φύλαξη ζώων, οικιακές εργασίες κ. ά.. Από μια σύγκριση των Μαθητολογίων, στα οποία εγγράφονται οι μαθητές στην αρχή του σχολικού έτους προς τους Γενικούς Ελέγχους στο τέλος του σχολικού έτους, στο Δ.Σ. Ζωγλοπίου τη δεκαετία 1910-1920, αποδεικνύεται ότι το ήμισι των εγγραφέντων μαθητών είτε είχαν ελλιπή φοίτηση είτε εγκατέλειψαν παντελώς το σχολείο.

Άλλη απόδειξη είναι ότι συνεισφέρουν εξ ιδίων (ίδρυση Γυμνασίου), για τη βελτίωση της εκπαίδευσης, κάνουν παραστάσεις, αποστέλλουν υπομνήματα σε κυβέρνηση και βουλευτές για τον ίδιο σκοπό.

Στα σχολεία της υπαίθρου για δεκαετίες όλες καταβάλλουν εξ ιδίων τα δίδακτρα των γραμματοδιδασκάλων, για να μη μένουν τα παιδιά τους αγράμματα.

2) Οι ελλείψεις σε διδακτήρια είναι τρομερές. Δεν υπάρχει στην πόλη της Καρδίτσας, πολύ περισσότερο στα πτωχά αγραφιώτικα και καμπίσια χωριά κανένα δημόσιο διδακτήριο. Τα μαθήματα γίνονται σε μισθωμένες τρώγλες και σε οικήματα της εκκλησίας, αλλά και στο εσωτερικό των ναών. Οι τάξεις είναι πληθωρικές και οι δάσκαλοι πολύ λίγοι και ανεπαρκείς επιστημονικά.

Ένα ακόμα εμπόδιο παρενέβαλε στην εκπαίδευση Αγραφιωτών και καμπίσιων μαθητών και η «μεσαιωνική» νοοτροπία ορισμένων εκπαιδευτικών της Μέσης Εκπαίδευσης-οι περισσότεροι από τους οποίους αν και προέρχονταν από τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα- αφού ανέβηκαν βαθμίδα οι ίδιοι, «πέταξαν τη σκάλα» και αποθάρρυναν παιδιά των φτωχών κοινωνικών στρωμάτων να σπουδάσουν, με το αίολο σκεπτικό ότι τα παιδιά των γεωργών πρέπει να γίνουν γεωργοί, των κτηνοτρόφων κτηνοτρόφοι κ.ο.κ., εκτός βέβαια, από τους ίδιους! Αυτό το «παράπονο» το άκουσα από πολλούς Αγραφιώτες, οι οποίοι δεν υπέκυψαν στην παραπάνω παραίνεση και ακολούθησαν τις σπουδές τους.

Αν και ποτέ το ελληνικό κράτος δεν βρέθηκε στην ευχάριστη θέση, να διαθέσει τα αναγκαία κονδύλια για την ομαλή λειτουργία της εκπαίδευσης, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι κατά την περίοδο που εξετάζουμε(1881-1940) έγιναν αξιόλογες προσπάθειες για τη βελτίωση των εκπαιδευτικών πραγμάτων, με την ίδρυση Διδασκαλείων, Υποδιδασκαλείων και Παιδαγωγικών Ακαδημιών, την ανέγερση περισσότερων από 3000 σχολικών διδακτηρίων και την προσπάθεια να απαλλαγεί η πρωτοβάθμια εκπαίδευση από τη μάστιγα των περιφερόμενων «από χωρίου εις χωρίον» γραμματοδιδασκάλων. Η οικτρή οικονομική του κατάσταση όμως, η πτώχευση, ο πόλεμος του 1897, οι πολεμικές αποζημιώσεις και άλλες δυσμενείς συγκυρίες δεν του επέτρεψαν να βελτιώσει περισσότερο τα εκπαιδευτικά πράγματα και ιδιαίτερα την πνευματική και υλική αναβάθμιση των εκπαιδευτικών λειτουργών. -

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγάθων Ε.- Μαραγκός Κ.: «Εναλλακτική προστασία για κακοποιημένα παιδιά», 1984
Αρσενίου Λάζαρος: «Η Θεσσαλία στην τουρκοκρατία»
Βασιλείου Πάνος: «Η Επισκοπή Λιτζάς και Αγράφων», Αθήνα 1960
Βεργίδης Δημ.: «Το πρόβλημα του αναλφαριθμοσύ». Αθήνα 1984
Βουγιούκας Αριστ.: «Προβλήματα σχολικής πράξης». Αθήνα 1985
Bruner Jerom: « Η διαδικασία της Παιδείας». Εκδόσεις Καραβία 1960
Γέρου Θεόφρατος: «Παιδεία και Νεοέλληνες διανοητές», Αθήνα 1980
Γκλέζος Χρήστος: «Αθαμανία και Αθαμάνες», «Γνώση και Γνώμη» τ. Β΄
Γριβέλλας Λάμπρος: «Εκπαιδευτικά Ανάλεκτα-Βιώματα, Εμπειρίες, Μελετήματα». Καρδίτσα 2007
10. Ιδίου: « Καρδιτσιώτικα Ανάλεκτα»(1882-1886).Περ.«Καρδιτσιώτικα χρονικά». τ. 2,1996
11. Ιδίου: « Τα Γράμματα στο Ζωγλόπι». Συλλογικός τόμος « Η Ραχούλα (Ζωγλόπι)». Καρδίτσα 2005

12. Δελγκωστοπούλου-Γράψας: «Η κοινωνιομετρία στη σχολική πράξη».
13. Δελμούζος Δημ.: «Πάρεργα και μελέτες»
14. Dricors Rudolf: «Διατηρώντας την ισορροπία στην τάξη»
15. Δημαράς Αλέξης: « Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε». Αθήνα 1973-74
16. Εξαρχόπουλος Νικόλαος: « Η ψυχολογία του παιδός», Αθήνα 1955
17. Εφημερίδα «ΚΑΡΔΙΤΣΑ» (1882-1886)
18. Εφημερίδα «ΘΕΣΣΑΛΙΩΤΙΣ» (1885 κ..ε.)
19. Θεολόγης Θωμάς: «Τα Άγραφα ανεξίτηλα Γραμμένα». Αθήνα 2008
20. Ιλιού Μαρία: «Γνωστός και άγνωστος αναλφαβητισμός». Αθήνα 1984
21. Κασσωτάκης Μιχάλης: «Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών»
22. Λάππας Βασίλειος: «Ιστορία της πόλεως Καρδίτσας». Αθήνα 1974
23. Λέφας Χρήστος: Ιστορία της Εκπαιδύσεως». Αθήνα 1942
24. Μαγόπουλος Βασίλης: «« Σχολεία και δάσκαλοι της περιοχής Καρδίτσας, από την τουρκοκρατία μέχρι το 1920». Καρδίτσα 2007
25. Μελανίτης Νικόλαος: «Εισαγωγή στην Παιδαγωγική» Αθήνα 1981
26. Μπουζάκης Σήφης: «Νεοελληνική Εκπαίδευση»
27. Νημά Α. Θεοδώρου. Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Συμβολή στη μελέτη του Θεσσαλικού Διαφωτισμού. Φιλολογικός Ιστορικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος (Φ.Ι.ΛΟΣ.) Τρικάλων. Κείμενα και μελέτες αρ. 9. Διδακτορική διατριβή. Εκδοτικός οίκος Αδερφών Κυριακίδη Α.Ε. Θεσσαλονίκη 1995.
28. Ξωχέλλης Παν.: «Θεμελιώδη προβλήματα τη; Αγωγής» Θεσσ/νίκη 1983
29. Παπανούτσος Ευάγγελος: «Αλέξανδρος Δελμούζος» Έκδοση Ιδρύμ. Εθνικής Τραπέζης
30. Παππάς Αθαν.: «Η αντιπαιδαγωγικότητα της Παιδαγωγικής». Αθήνα 1980
31. Παρασκευόπουλος Ιωάννης: «Εξελικτική Ψυχολογία»
32. Πετρουλάκης Νικ.: «Σχολική επίδοση και νοημοσύνη». Θεσσ/νίκη 1967
33. Πυργιωτάκης Ιωάννης: « Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες»
34. Σταύρου Λάμπρος: «Εισαγωγή στην Ψυχολογία». Αθήνα 1984
35. Στούμπος Κώστας: «ΑΓΡΑΦΑ», Αθήνα 1974
36. Τσιτσάς Σεραφείμ: « Τ' Άγραφα της Πίνδου», Αθήνα 1967
37. Φλουρής Γεώργιος: «Η αρχιτεκτονική της διδασκαλίας». Αθήνα 1985
38. Φράγκος Χρήστος: «Ψυχοπαιδαγωγική». Αθήνα 1978
39. Hofstater Peter: «Εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία». Εκδόσεις Λιβάνη, 1978

ΣΧΟΛΕΙΑ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΣΕ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ Τ. ΔΗΜΟΥ ΝΕΥΡΟΠΟΛΕΩΣ — ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΗΛ. ΛΙΑΠΗΣ, δικηγόρος - ερευνητής Τοπικής Ιστορίας

Τα σχολικά χρόνια μένουν ανεξίτηλα χαραγμένα στην καρδιά και στη μνήμη όλων μας, έλκοντας τη νοσταλγία για μια ανεπιστρεπτή χαμένη Εδέμ όταν ανακαλύπταμε τον κόσμο την εποχή της αθωότητας. Αυτό το σχολείο διατρέχουμε εξελικτικά και διαχρονικά (από την εποχή της απελευθέρωσης της Θεσσαλίας το 1881) με αδρές πινελιές, που πόρρω απέχουν από το να αποτελούν μια λεπτομερή καταγραφή και εμπειριστατωμένη έρευνα των τεκταινομένων στην εκπαίδευση και τη σχολική ζωή του τόπου μας. Ουσιαστικά, είναι σαν να φυλλομετρούμε εν τάχει ένα παλιό παιδικό ημερολόγιο, ανασταίνοντας σε κάθε σελίδα του κάποιες στιγμές, πολλές από τις οποίες οι περισσότεροι από εμάς τους «παλιούς» ζήσαμε.

Ξεκινούμε με το αλληλοδιδασκτικό σχολείο με τους ανεκπαιδευτους δασκάλους, τα ετοιμόρροπα κτίρια και τους άτεγκτους κανόνες πειθαρχίας, συνεχίζουμε στα σχολεία των αρχών του 20ού αιώνα, του Μεσοπολέμου και των τραγικών χρόνων της Κατοχής και Εμφυλίου, για να καταλήξουμε στα πιο οικεία σχολεία των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων που σημάδεψαν τη ζωή των μεγαλύτερων.

Οι νεότεροι θα μάθουν και οι παλαιότεροι θα θυμηθούν τις στρατιές ολόκληρες των παιδιών που κατέκλυζαν τα σχολεία στα χωριά μας (ακόμη κι όταν το χιόνι σκέπαζε τα πάντα), τα μαθητικά συσσίτια, τα κουρέματα βουλί, τον τρουβά και μετέπειτα τη σχολική τσάντα, την πλάκα με το κοντύλι, την πένα με τον κονδυλοφόρο και το μελανοδοχείο, τη διδασκαλική έδρα, το μαυροπίνακα, το αριθμητήριο με τα καρύδια, τα ξύλινα παλιά θρανία όπου στριμώχνονταν οι μαθητές, τη χαρακτηριστική ξυλόσομπα που ξέσταινε την αίθουσα και το ένα ξύλο που έφερνε κάθε πρωί το κάθε παιδί (γιατί η σόμπα έκαιγε ασταμάτητα), τον υποχρεωτικό εκκλησιασμό τις Κυριακές, τις εθνικές γιορτές με τα ποιήματα και τα εθνικά άσματα, τις γυμναστικές επιδείξεις, τα παιχνίδια στο προαύλιο, τις σχολικές εκδρομές στο δάσος που υπήρξαν η κύρια διασκεδαστική ανάπαυλα της σχολικής ζωής, τους επιθεωρητές που φόβιζαν δασκάλους και μαθητές, τα ευτράπελα που διαδραματιζόνταν στην τάξη, τις κοπάνες και τις αποβολές των «ανυπότακτων» και πολλά άλλα κομμάτια του μαθητικού μικρόκοσμου. Ξεχωριστή αναφορά γίνεται και στα «Αναγνωστικά», που αποτέλεσαν την πρώτη μας επαφή με το σχολικό χώρο.

Δεν γινόταν να μην αναφερθούμε και στην πλέον «σκοτεινή» και αντιπαιδαγωγική, με τα σημερινά δεδομένα, πρακτική της σχολικής ζωής, που ήταν οι σωματικές τιμωρίες των αμελών ή απείθαρχων μαθητών, στην εμβληματική «διδασκαλική βέργα», που έπεφτε ανηλεώς επί δικαίους και αδικούς, στα ηχηρά χαστούκια, στο τράβηγμα των μαλλιών, αυτιών, φαβοριτών και σις, αδιανόητες για σήμερα, σωματικές και ταπεινωτικές τιμωρίες και τους μειωτικούς χαρακτηρισμούς. Ήταν η εποχή του δόγματος «το ξύλο βγήκε από τον Πα-

ράδεισο!», όπως αποτυπώνεται και στην παλιά ελληνική ταινία του Αλ.Σακελλάριου με τον Δ.Παπαμιχαήλ και την Αλ.Βουγιουκλάκη. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δώσουμε και στο ρόλο του δασκάλου και της δασκάλας, που ήταν, μαζί με τον ιερέα, μία από τις «κεφαλές του χωριού» και αποτελούσε διαχρονικά τίτλο τιμής και σημείο αναφοράς για την κοινότητα.

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας μελέτης μας παραθέτουμε ανά οικισμό (κατ' αλφαβητική σειρά) της περιοχής του σημερινού Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, όσα στοιχεία μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε – με μεγάλο κόπο και έρευνα, είναι αλήθεια – για τα σχολεία (ίδρυση, στέγαση κλπ) και τους δασκάλους των πρώτων κυρίως δεκαετιών μετά την Απελευθέρωση (1881) και μέχρι περίπου τις δεκαετίες του 1950-1960. Ευνόητο είναι ότι η πλήρης διαπραγμάτευση του θέματος θα απαιτούσε τόμους ολόκληρους.

Η Θεσσαλία, από την Επανάσταση του 1821 και για 60 ακόμη χρόνια ήταν υπό την κυριαρχία των Τούρκων, οπότε δεν γνωρίζουμε πολλά για τη λειτουργία των σχολείων της Καρδίτσας ούτε για την εκπαιδευτική διαδικασία. Οι ελάχιστες πληροφορίες που έχουμε είναι κυρίως από επισκέπτες και αφορούν στη δεκαετία του 1870. Μετά την απελευθέρωση των θεσσαλικών εδαφών και της Άρτας και την ενσωμάτωσή τους στη μητέρα Ελλάδα δημιουργήθηκαν τα πρώτα σχολεία και στις ελεύθερες αυτές περιοχές. Τα προβλήματα όμως της κτιριακής υποδομής και του διδακτικού προσωπικού ήταν τεράστια.

Λίγο πριν την απελευθέρωσή της (1881), στη Θεσσαλία λειτουργούσαν αρκετά σχολεία, κυρίως αλληλοδιδασκτικά και με αυτοδίδακτους δασκάλους. Η δαπάνη βαρύνει τις κοινότητες ή καλύπτεται από δωρεές και από την Εκκλησία.¹ Γενικά όμως η κατάσταση της εκπαίδευσης στη Θεσσαλία δεν μπορούσε να είναι ικανοποιητική. Τα διάφορα επαναστατικά κινήματα (1854, 1866-1867, 1878), οι αλληπάλληλες ληστρικές επιδρομές και η ενδημική φτώχεια ήταν αρνητικοί παράγοντες για τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών. Τα μαθήματα γίνονταν σε στενά και ακατάλληλα δωμάτια, στους νάρθηκες των εκκλησιών ή ακόμα και στο ύπαιθρο.²

Καθόσον αφορά στην περιοχή Καρδίτσας, παλαιότερα δημοτικά σχολεία με δημοδιδάσκαλο λειτουργούσαν μόνο στην Καρδίτσα και σε λίγες κωμοπόλεις, αλλά και αυτά λειτουργούσαν πλημμελώς από την έλλειψη διδακτηρίων κατάλληλων και επαρκούς προσωπικού. Τα περισσότερα χωριά ή στερούνταν παντελώς διδασκάλου και διδακτηρίου ή τα λιγότερα από αυτά, είχαν μεν διδάσκαλο που γνώριζε γραφή και ανάγνωση και προπαπτός να ψάλλει στην εκκλησία και πληρωνόταν από την κοινότητα, αλλά δεν είχαν διδασκτήριο. Ένεκα τούτου η διδασκαλία γινόταν ή στους σκοτεινούς νάρθηκες των εκκλησιών ή

1. Αγγελικής Σφίγκα-Θεοδοσίου, *Η προσάρτηση της Θεσσαλίας. Η πρώτη φάση στην ενσωμάτωση μιας ελληνικής επαρχίας στο Ελληνικό Κράτος (1881-1885)*, (διδακτορική διατριβή), Θεσσαλονίκη 1989, σ. 152-154.

2. Ίσχυε εν μέρει η διαπίστωση του Κούμα, ότι «μάλιστα μετά τον Ρωσικόν πόλεμον του 1768-1770 έτους, εις καμμίαν πόλιν της Τουρκίας δεν επρόκοπτον οι Γραικοί ούτε εις πλούτη ούτε εις γνώσεις» (Κ.Μ. Κούμα, *Ιστορία των ανθρωπίνων πράξεων. Από αρχαιοτάτων χρόνων έως των ημερών μας*, τόμ. 1Β', Βιέννη 1832, σ. 540).

στα κελιά των εκκλησιών. Συν τω χρόνω όμως η κατάσταση βελτιώνεται και η εκπαίδευση προοδεύει όλο και περισσότερο με την ίδρυση διδακτηρίων από τις κοινότητες και από το κράτος και με την τοποθέτηση δημοδιδασκάλων μεν στα μεγαλύτερα κέντρα, υποδιδασκάλων δε στα χωριά. Οι εν λόγω υποδιδάσκαλοι για την περιοχή μας εξέρχονταν από τα υποδιδασκαλεία που λειτουργούσαν στους Σοφάδες και την Καρδίτσα.

Η Εκπαίδευση του τόπου μας ακολούθησε την ανοδική πορεία της ελληνικής παιδείας, από τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία του 19^{ου} αιώνα, στα σχολεία γραμματιστών και υποδιδασκάλων, στα πετυχημένα σχολεία των δασκάλων των διδασκαλείων και από το 1933 στους δασκάλους των Παιδαγωγικών Ακαδημιών, που ανέβασαν αρκετά ψηλά την ελληνική εκπαίδευση, ιδίως μεταπολεμικά.

Αξίζει να γυρίσουμε λίγο στο παρελθόν, για να μαθαίνουμε πώς λειτουργούσαν τότε τα σχολεία μας και έτσι να διαπιστώνουμε την πρόοδο που επιτεύχθηκε μέχρι σήμερα. Από τα αρχεία του Γραφείου Επιθεωρήσεως Δημ. Σχολείων Καρδίτσας βλέπουμε ότι μετά το 1920 σ' όλα τα χωριά του νομού μας λειτουργεί δημοτικό σχολείο (σε κάθε Κοινότητα κι όχι σε κάθε οικισμό). Τα σχολεία στεγάζονται σε διδακτήρια κοινοτικά ή εκκλησιαστικά μικρά, παλιά και ανθυγιεινά, χωρίς τακτική συντήρηση και κρατική μέριμνα. Η επίλωσή τους είναι φτωχή. Λίγα παμπάλαια θρανία 5-6 θέσεων. Ένα τραπέζι και ένα κάθισμα, που σε μερικές περιπτώσεις είχε τρία πόδια! Ελάχιστοι κουρελιασμένοι χάρτες και μια παλιά θερμάστρα. Σε λίγες περιπτώσεις υπήρχαν αποχωρητήρια. Όλα σχεδόν είχαν προαύλιο και μικρό σχολικό κήπο.

Στα χωριά υπήρχε ένας δάσκαλος για όλους τους μαθητές, που κυμαίνονταν από 40 ως 150. Στην Καρδίτσα υπήρχαν έξι σχολεία από 2 έως 5 δασκάλους το καθένα. Οι περισσότεροι δάσκαλοι είχαν **ελλιπή μόρφωση**. Πολλοί ήταν απόφοιτοι Υποδιδασκαλείων, που δέχονταν αποφοίτους σχολαρχείου, άλλοι πιο τυχεροί τελείωσαν από τα μονοτάξια ή πολυτάξια διδασκαλεία που έβγαζαν καλύτερους δασκάλους. Έκθεση του Επιθεωρητή στο Υπουργείο του 1920 αναφέρει: *“Το 20% των δημοδιδασκάλων της περιοχής υποπίπτει κατά την διδασκαλία σε σφάλματα ορθογραφικά, π.χ. γράφουν πηγαίνουμαι, πέρνουμε. Το 50% δεν κάνουν χρήση του κόμματος κατά τη γραφή. Το 40% δεν μπορούν να τρέψουν πλάγιο λόγο σε ορθό. Το 50% δεν μπορούν να κάνουν μια διήγηση απλή ζωντανή, γραφική απαλλαγμένη μακρών και συγκεχυμένων περιόδων και άνευ ασυνήθων και αφηρημένων λέξεων. Το 40% δεν τηρούν ενότητα κατά την διδασκαλία και συνοχή στα νοήματά τους, περιπίπτουν άλλοτε σε φοβερές ανακολουθίες κι άλλοτε εκτρεπόμενοι εις παρεμβολάς όλως ασχέτους προς το εκάστοτε θέμα...”*. Αλλά και για την **υγιεινή κατάσταση των δασκάλων** η έκθεση αναφέρει: *“Το 25% είναι καθόλα άρτιοι με πρόσωπα γεμάτα υγεία, ζωηράδα, με δυνατά και ευκίνητα κορμιά. Το 45% είναι ιγιείς αλλά πολύ κατώτεροι των πρώτων με πρόσωπα **ωχρά, αναιμικά, με σώματα αδύνατα σαν να ανάρρωσαν από μακρά ασθένεια. Το 30% φέρουν στα πρόσωπά τους όλα τα συμπτώματα του προώρου γήρατος”**.*

Η αμοιβή των δασκάλων ήταν ακόμα πολύ πενιχρή. Κρατική επιχορήγηση για τα έξο-

δα λειτουργίας του σχολείου δεν υπήρχε. Οι εισφορές των γονέων κατά την εγγραφή των παιδιών τους δεν έφταναν ούτε για γραφική ύλη. Η καθαριότητα του σχολείου γίνονταν από τους μαθητές και ίσως γι' αυτό στις εκθέσεις των Επιθεωρητών περιγράφεται πάντα πλημμελής. Για τη θέρμανση της αίθουσας τους χειμωνατικούς μήνες οι μαθητές των ορεινών χωριών πήγαιναν καθημερινά ένα ξύλο, στα σχολεία του κάμπου οι μαθητές πήγαιναν σουσαμιές ή ξεραμένες σβουινιές, που μόνο κάπνιζαν και δεν ζέσταιναν. Γενικά οι διδακτηριακές συνθήκες των σχολείων ήταν από μέτριες έως άθλιες.

Τα σχολεία της εποχής εκείνης είχαν 4 έως 5 τάξεις. Από τους υπόχρεους για εγγραφή μαθητές, το 1/4 δεν εγγράφονταν στα σχολεία. Από τους γραμμένους μαθητές, το 1/3 απουσίαζε από την καθημερινή εργασία του σχολείου. Τα δε κορίτσια σχεδόν δεν πήγαιναν στα σχολεία, παρέμεναν στο σπίτι αμόρφωτα και αναλφάβητα. Το Υπουργείο Παιδείας με εγκυκλίους έλεγε στις αρμόδιες αρχές: *“Να υποδείξετε στους γονείς την αναπόφευκτη ανάγκη της εκπαιδύσεως του γυναικείου φύλου, πείθοντάς τους ότι η εκπαιδευθείσα κόρη γίνεται φιλόστοργος θυγατέρα και μάλλον περιζήτητος σύζυγος και μητέρα αξιοτιμότερα και οικονόμος χρησιμότερα”*. Οι γονείς όμως των κοριτσιών πίστευαν ότι άμα τα κορίτσια τους μάθουν γράμματα, όταν θα μεγαλώσουν θα στέλνουν ραβασάκια στους φίλους τους κι έτσι εύκολα θα ξεπέσουν στην ανηθικότητα. Έκθεση του τότε Επιθεωρητή στο Υπουργείο γράφει: *“Το θήλυ φύλον ουδαμώς ουδαμού φοιτά κανονικά εις τα σχολεία. Είναι σύμπαν εντελώς απαίδευτον και αγράμματον. Του άρρενος φύλου μόνον το ήμισυ φοιτά εις τα σχολεία και τούτο όλως ατάκτως και ελλιπέστατα”*.

Οι μαθητές των σχολείων της εποχής εκείνης ήταν αδύνατοι, καχεκτικοί, με μέτρια διατροφή. Τους περισσότερους μήνες του χρόνου ήταν ξυπόλυτοι και ρακένδυτοι. Στην πάνινη ή πλεχτή τους σάκα είχαν μια πλάκα, ένα παλιό αναγνωστικό και μόνο αυτοί των μεγάλων τάξεων είχαν 12φυλλα τετράδια, σπάνια δε κάποιος μαθητής από όλο το σχολείο να είχε *«άπασα την ύλη»*. Για την απόδοση των μαθητών οι εκθέσεις των Επιθεωρητών της εποχής εκείνης έγραφαν: *“Όσον αφορά το διδακτικό μέρος του σχολείου, τα παιδιά δεν κατόρθωναν παρά την απόκτηση ελάχιστων γνώσεων σαν αληθινοί παπαγάλοι, χωρίς να εννοούν κάτι, γιατί οι περισσότεροι δάσκαλοι δεν διδάσκουν αλλά εξετάζουν μόνο. Ως προς την ηθική και θρησκευτική μόρφωση, το σχολείο είναι πτώμα άψυχο, γιατί οι δάσκαλοι ζητούν συνήθως από τους μαθητές να παπαγαλίζουν απαντήσεις σε ερωτήσεις τους χωρίς να κινούν το πνεύμα και να διεγείρουν το διαφέρον τους για θρησκευτικές και ηθικές ιδέες... Χρησιμοποιούν οι δάσκαλοι μεθόδους, που καταξηραίνουν και δολοφονούν το νου, φορτώνουν τη μνήμη με ξερές και ακατανόητες λέξεις. Χρήσιμο και υγιές δεν διδάσκεται, παρά μονον γραμματικοί κανόνες από την παμπάλαια γραμματική του Γενναδίου... Δυνάμεθα απολύτως να είπωμεν ότι οι απολυόμενοι από τα σχολεία μαθητές δεν γνωρίζουν παρά ολίγα γράμματα κι αυτά κακήν κακώς. Μόνο ανάγνωση διδάσκονται κι αυτή ξηρά, μονότονη, άψυχη. Λίγη γραφή κι αυτή άμορφη και κακόγουστη, αριθμητική λίγη και μηχανικά. Τα άλλα μαθήματα τα αποστηθίζουν μηχανικά και τοιουτοτρόπως ξεραίνεται ο νους και μαραίνεται η κρίση... Όλοι σχεδόν οι δάσκαλοι με το δικό τους μολόγο αγωνίζονται να δώσουν γνώσεις ξερές και άχρηστες, χωρίζουν τους μαθητές σε έξυ-*

πνους-ήσυχους και ανεπίδεκτους μαθήσεως - ανυπότακτους. Κάνουν μάθημα με τους καλούς και αφήνουν στο περιθώριο τους δύστροπους και μέτριους...”. Το Υπουργείο Παιδείας με εγκυκλίους του προς όλους τους δασκάλους έκανε διδακτικές υποδείξεις που έχουν επιστημονικά ερείσματα ακόμα και για την εποχή μας.

ΣΤΗΝ ΜΠΕΖΟΥΛΑ στις 26-5-1928: “Ο δάσκαλος *Χρήστος Λιαπής* πτυχιούχος υποδιδασκαλείου, επιμελής, φιλότιμος, ενήργησε για ανέγερση νέου διδακτηρίου, το οποίο είναι Κοινωνικό, ευάερο, ευήλιο με υπόγειο, διάδρομο, καλοχτισμένο και με καλό φωτισμό. Έχει 30 διέδρα θρανία, 2 πίνακες, ένα τραπέζι, ένα κάθισμα, μία θερμάστρα, πέντε χάρτες και ένα πίνακα φυσ. ιστορίας. Μαθητές 86. Στην Α΄ τάξη 42 απ’ τους οποίους οι 21 προοδευμένοι. Διδάσκει την ανάγνωση κατά τμήματα. Λέει εκείνος, επαναλαμβάνουν οι μαθητές. Δεν γίνεται απόδοση του νοήματος. Δεν δίνει ασχολίες στους μαθητές των άλλων τάξεων. Δεν ασκεί αρκετά τους μαθητές στην ορθογραφία. Στις ανώτερες τάξεις η αναγνωστική ικανότητα των μαθητών είναι καλύτερη. Δεν δίδαξε στην Γ΄ και Δ΄ με πρακτικό τρόπο τους δεκαδικούς αριθμούς. Κατακλύζει τους μαθητές με ερωτήσεις χωρίς να τους αφήνει να σκεφθούν και προπαντός να αυτενεργήσουν. Σε πολλές περιπτώσεις ορίζει τον μαθητή που θ’ απαντήσει πριν κάνει την ερώτηση. Συγχέει τη γραμματική της καθαρεύουσας με τη γραμματική της δημοτικής. Του έγιναν συστάσεις να διδάσκει τη γραμματική της δημοτικής.- Δίδαξε επιπόλαια την Πατριδογνωσία και Γεωγραφία. Στη Ιστορία έφτασε ως το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου χωρίς όμως να χρησιμοποιήσει το χάρτη και να δείξει πάνω σ’ αυτόν τις εκστρατείες του Μ. Αλεξάνδρου. Από τη Φ. Ιστορία δεν δίδαξε σχεδόν τίποτε. Στην Ωδική λίγους θρησκευτικούς ύμνους. Γυμναστική ελάχιστα με δικαιολογία τις καιρικές συνθήκες”.

Προπολεμική φωτογραφία από το πρώτο σχολείο της Πεζούλας σε νοικιασμένο κτίριο

Η κατάσταση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης το 1935

Το 1935 δημοσίευμα περιγράφει την κατάσταση της εκπαίδευσης στο νομό Καρδίτσας, κάνοντας και μια μικρή αναδρομή από το 1881 και εντεύθεν. Το παραθέτουμε μεταγλωττισμένο στην κοινή νεοελληνική:³

«Σήμερα, το έτος 1935, πολύ μεγάλη πρόοδος σημειώθηκε σε αρκετούς τομείς αλλά και στην εκπαίδευση στο νομό μας. Πρόοδος η οποία είναι εύκολα ορατή από τον καθένα και πολύ περισσότερο από τους ειδικούς. Η γεωργία, η κτηνοτροφία, η βιομηχανία και το εμπόριο έχουν ξεφύγει από την κατάσταση ληθάργου και έχουν ανοδική πορεία. Η ποιότητα ζωής έχει βελτιωθεί και αυτό φαίνεται από τον τρόπο διαβίωσης, αλλά και από τη μόρφωση των παιδιών. Υπάρχουν πλέον σχολεία, όχι βέβαια αρκετά, αλλά τόσα όσα χρειάζονται για να λεγόμαστε πολιτισμένη πόλη, πολιτισμένη επαρχία, πολιτισμένη χώρα (...).

Σήμερα (1935) κάθε κοινότητα έχει το δημοτικό σχολείο της, το οποίο λειτουργεί με ένα δημοδιδάσκαλο (στις περισσότερες), σε άλλες με δύο δημοδιδασκάλους, σε κάποιες με τρεις, με τέσσερις και με πέντε και έξι δημοδιδασκάλους την πόλη της Καρδίτσας.

Όλη η επαρχία αποτελεί ίδια περιφέρεια, την περιφέρεια Καρδίτσας, όπου εδρεύει και ο επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων, στον οποίο υπάγονται τα 157 δημοτικά σχολεία της περιφέρειας, στα οποία διδάσκουν 208 δημοδιδάσκαλοι (άρρηνες και θήλεις) και στα οποία φοιτούν σήμερα 16.290 μαθητές συνολικά. Από τους παραπάνω μαθητές, 10.135 είναι άρρηνες και 6.155 είναι θήλεις. Έχει δε ολόκληρος η περιφέρεια 139 δημόσια διδακτήρια. Όχι μόνο η δημοτική αλλά και η μέση εκπαίδευση αναπτύχθηκε, διότι και γυμνάσιο ιδρύθηκε στην Καρδίτσα, κατ' αρχάς δημοσυντηρητο και έπειτα από το έτος 1919 δημόσιο, και δύο ελληνικά σχολεία (σχο-λαρχεία) λειτουργούσαν στην Καρδίτσα. Ελληνικά σχολεία (σχο-λαρχεία) λειτουργούσαν στους Σοφάδες, στο Φανάρι, στον Παλαμά, στο Μουζάκι και στο Μεσενικόλα, τα οποία από το έτος 1929 και έπειτα μετονομάστηκαν σε Ημιγυμνάσια. Στο νομό μας για κάποιο χρονικό διάστημα λειτούργησε στο Παλαιόκαστρο (Μητρόπολη) δασική σχολή, όπου σήμερα (1935) λειτουργεί κατώτερο γεωργικό σχολείο. Στην Καρδίτσα, με την επιμέλεια του συλλόγου "Η Αθηνά" λειτουργεί και νυκτερινό δημοτικό σχολείο απόρων παιδιών και λειτουργεί επίσης εμπορική σχολή και σχολή ξένων γλωσσών».

Στο παραπάνω σημείωμα του έτους 1935 μας ξαφνιάζει ο τεράστιος αριθμός των φοιτούντων μαθητών στο δημοτικό (16.290) και ο ασθενικός αριθμός των δημοδιδασκάλων (208). Δηλαδή κάθε δάσκαλος αναλογούσε (δίδασκε) σε 78 παιδιά. Σήμερα στην εποχή της ευμάρειας ο αριθμός των διδασκομένων μαθητών ανά δάσκαλο είναι αρκετά μικρός. Κάποιοι αφελείς πιστεύουν πως μια τάξη πρέπει να περιλαμβάνει ελάχιστους μαθητές, ώστε η μάθηση να είναι «σούπερ». Προφανώς δεν γνωρίζουν τις νοθεσίες των μεγάλων παιδαγωγών του παρελθόντος που επιμένουν πως μια τάξη πρέπει να εγγίζει περίπου το νούμερο 25 μαθητών, ώστε ο μεγάλος αριθμός της τάξης να τους κοινωνικοποιήσει. Η τά-

3. Αποστόλη Στεφανή, «Η εκπαίδευση στην Καρδίτσα από το 1881-1935», εφημ. «Νέος Αγών» Καρδίτσας, φ. 27012/28-8-2020, σ. 6.

ξη δηλαδή είναι σαν μια μικρή κοινωνία και από τα διδάγματα που παίρνει από αυτή, το παιδί προετοιμάζεται να προχωρήσει στη ζωή.

ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Στον παραδοσιακό οικισμό του Αγίου Γεωργίου, με τους τρεις μαχαλάδες και το πέτρινο τοξωτό γεφύρι, δημοτικό σχολείο με τη μορφή του παλαιού γραμματοσχολείου λειτούργουσε κατά διαστήματα από την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Τη δεκαετία μάλιστα του 1870 δίδασκε εδώ ένας εξαιρετικός δάσκαλος και σπουδαίος πατριώτης, ο **Αντώνης Βαϊρακίδης**, με καταγωγή από το χωριό **Νεγάδες** Ζαγορίου, ο οποίος κατά τη διάρκεια της παρουσίας του στον Άγιο Γεώργιο, εκτός από τις πολύτιμες υπηρεσίες που πρόσφερε ως Έλληνας εκπαιδευτικός, μόλις του δόθηκε η ευκαιρία έδειξε με έμφαση και τα πατριωτικά του αισθήματα. Την αμοιβή του δασκάλου και τη διατροφή του είχαν αναλάβει οι γονείς των μαθητών. Αξίζει τον κόπο ν' ασχοληθούμε κάπως διεξοδικότερα μ' αυτόν.

Όπως είπαμε, ο **Αντώνης Βαϊρακίδης**, ήταν δάσκαλος που υπηρετούσε στο σχολείο του Αγ. Γεωργίου πριν από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας. Από το 1870 κι ύστερα πολλοί Ηπειρώτες εγκατέλειψαν τη φτωχή και τουρκοκρατούμενη περιοχή τους και ήρθαν στη δυτική κυρίως Θεσσαλία να εργαστούν στα τσιφλίκια που είχαν αγοράσει εδώ από τους Τούρκους διάφοροι επιφανείς Ηπειρώτες, όπως οι Κων. Ζάππας, Χρηστάκης Ζωγράφος κ.ά. Κοντά σ' αυτούς ήρθαν και αρκετοί δάσκαλοι, οι οποίοι κάνοντας απευθείας συνεννοήσεις με τους γονείς των μαθητών ή με τις τοπικές αρχές, ή με εκπροσώπους της εκκλησίας αναλάμβαναν να μάθουν τα παιδιά τους γράμματα και πληρώνονταν απ' αυτούς, όπως ο Ελληνοδιδάσκαλος Καρδίτσας (1875) Πέτρος Τσίπας από την Πυρσόγιαννη, ο Γ. Σωτήρης,⁴ δάσκαλος διαδοχικά στη Μυρίνη (1875-1876), Κανάλια (1876-1881), Μεσδάνι-Α-

4. **Γεώργιος Σωτήρης**. Πολύ σημαντικός δάσκαλος της Τουρκοκρατίας. Είχε γεννηθεί στο χωριό **Νεγάδες** Ζαγορίου της Ηπείρου το 1856 και πέθανε το 1943. Είχε σπουδάσει στο ξακουστό ελληνικό εκπαιδευτήριο των αδελφών Καμπούρη στη Βράιλα της Ρουμανίας και πήρε το απολυ-τήριό του το 1874. Ένα χρόνο αργότερα μαζί με άλλους συγχωριανούς του ήρθε στην **Καρδίτσα** για να εργαστεί. Αρχικά έκανε το γραμματέα και στη συνέχεια προσελήφθη ως ιδιωτικός δάσκαλος για διάστημα δέκα ετών (1875-1885), σε χωριά γύρω από την Καρδίτσα (Μυρίνη, Κανάλι-α, Μεσδάνι). Άριστος πατριώτης και υποδειγματικός δάσκαλος επέδειξε σπάνια ευσυνειδησία και ζηλευτή εργατικότητα κατά τη διάρκεια της παρουσίας του στην περιοχή μας. Παράλληλα, με επιμέλεια και μεθοδικότητα κατέγραφε κάθε τι που συνέβαινε γύρω του και έτσι μας άφησε στα απομνημονεύματά του θαυμάσιες περιγραφές για την αρχική διαμονή του στην Καρδίτσα το 1875, για τη μάχη με τους Τούρκους το 1878 στον **Άγιο Γεώργιο**, που και ο ίδιος έλαβε μέρος, την επίσκεψή του στα Μετέωρα, την απελευθέρωση της περιοχής μας το 1881 κλπ. Μας δίνει επίσης πολύτιμες πληροφορίες για τα νεανικά χρόνια του **Χρήστου Χρηστοβασίλη**, τις περιπέτειες και την ηρωική του δράση στη Θεσσαλία, όπου ο ξακουστός διηγηματογράφος της Ηπείρου έζησε αρκετό καιρό μαζί με το νεαρό Νεγαδιώτη δάσκαλο και συνδέθηκαν με στενή φιλία. Ως δάσκαλος εργάστηκε στη Μυρίνη (1875-1876), στα Κανάλια (1876-1881) και στο Μεσδάνι-Αγναντερό (1881-1885). [Το 1883 διορίστηκε στην Παραπράσαινα (Πρόαστιο): «Διορίζεται βοηθός Ελληνικών Σχολείων επί μηνιαίω μισθώ δραχμών 81, εις Παραπρασταίνη ο **Γεώργιος Σωτήρης**. Εν Αθήναις την 4 Οκτωβρίου 1883» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 414 (4.10.1883 Αθήναι) 2329, 2331). Και το 1885 διορίστηκε στο Μεσδάνι: «Διορίζονται βοηθοί Ελληνικών Σχολείων ο **Γεώργιος Σωτήρης** εν τω εν Μεσδανίω...» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 86 (13.11.1885 Αθήναι) 285). Βλ. **Βασίλη Φ. Πλάτανου**, «Διορισμοί και μεταθέσεις δασκάλων στα σχολεία της Θεσσαλίας (1882-1885)», Β' Μέρος, *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 88 (2025), σ. 182 αρ. 21 και σ. 184 αρ. 39]. Και στα τρία σχολεία άφησε ανεξίτηλα τα ίχνη του ως εκπαιδευτικός και ως άνθρωπος, κατέγραψε δε στα απομνημονεύματά του ακόμα και τα ονόματα όλων των μαθητών που είχε στα παραπάνω σχολεία κατά τη

γναντερό (1881-1885), ο **Αντώνης Βαϊρακίδης**, δάσκαλος στον Άγιο Γεώργιο κ.ά. Ο τελευταίος ήταν πολύ προικισμένος δάσκαλος, επισκεπτόταν τακτικά την περιώνυμη Μονή **Πέτρας Καταφυγίου** και δανειζόταν απ' εκεί βιβλία και κώδικες για μελέτη. Σε κάποια απ' αυτά έγραψε μικρά ενθυμητικά σημειώματα που μας βοήθησαν να μάθουμε την παρουσία του στο σχολείο του Αγίου Γεωργίου τη διετία 1875-1876: «*Ο της εν αγίω Γεωργίω Ελληνο-Αλληλοδιδασκτικής σχολής Διδάσκαλος Α. Βαϊρακίδης εκ Νεγάδων του Ζαγορίου. Ενεχειρίσθη μοι (λέξεις διαγραμμένες) Καλλινίκου τω 1875 έτει κατά Ιανουάριον*». ⁵ Και επίσης: «*τη 5η Ιανουαρίου τω 1876ω. Ενεχειρίσθη μοι παρά του Πανοσιωτάτου Καθηγουμένου Πέτρας Κυρίου Καλλινίκου μελέτης ένεκα Α. Βαϊρακίδης Ηπειρώ-της*». ⁶ Σύμφωνα με τον κώδ. 94, ο **Βαϊρακίδης** «*εκ Νεγάδων του Ζαγορίου*» ήταν τα χρόνια 1875 και 1876 δάσκαλος στο γειτονικό χωριό Άγιος Γεώργιος. Η επίσκεψή του στην **Πέτρα** το μήνα Ιανουάριο οφείλεται στο έθιμο, που αδιάκοπα μέχρι σήμερα τηρείται από **τους Αϊ-Γιωργίτες**, να προσέρχονται κάθε χρόνο στις 4 Ιανουαρίου στην **Πέτρα** και μετά την ολονυκτία τους (αγρυπνία) την επομένη να παραλαμβάνουν την εικόνα της Παναγίας και να τη μεταφέρουν στο χωριό τους για τη μεγάλη γιορτή των Φώτων. Ο δάσκαλος **Α. Βαϊρακίδης** βλέπουμε να συμμετέχει στο έθιμο και με την αποχώρησή του να παραλαμβάνει από το χέρι του ηγουμένου – πράξη που έκανε και το 1875 – συγγράμματα του Κορυδαλλέα. Η γραφή των σημειωμάτων του **Βαϊρακίδη** και η επιλογή του να δανεισθεί προς ανάγνωση από τη Βιβλιοθήκη της μονής τα παραπάνω συγγράμματα, μαρτυρούν **υψηλή πνευματική συγκρότηση**. - Ο **Αντώνης Βαϊρακίδης** όμως συνεχίζει να διδάσκει στον Άγιο Γεώργιο και μάλιστα βρίσκεται εκεί το **1878** που ήδη είχαν αρχίσει οι επιθέσεις ελληνικών ενόπλων σωμάτων κατά των Τούρκων. Μια τέτοια συμπλοκή, στην οποία πήραν μέρος και οι δάσκαλοι **Α. Βαϊρακίδης** και **Γ. Σωτήρης** μας περιγράφει ο τελευταίος με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο: «*Την 18 Μαρτίου 1878 Σαββάτω της Γ' εβδομάδος των νηστειών μετέβην εις Άγιον Γεώργιον, χωρίον των Θεσσαλικών Αγράφων, όπου ήτο διδάσκαλος ο συγχωριανός μας Αντώνιος Βαϊρακίδης. Εκεί τα μεσάνυκτα προς την Κυριακήν ήλθον εκ παλαιάς Ελλάδος 12 εύζωνοι υπό την ηγεσίαν του επιλοχίου Γιάννη και του λοχίου Κώστα, οίτινες διά σάλπιγγος, εκάλεσαν τους Αγίους Γεωργίτας εις ελευθερίαν, οίτινες αφυπνισθέντες συνήχθησαν εις την εκκλησίαν όπου εψάλη δοξολογία, εν ή γώ έψαλα τον πολυχρονισμόν της Α.Μ. του Βασιλέως Γεωργίου Α', διότι είχαν μάθει αυτόν εις Βραϊλαν, ο δε Αντώνης εξεφώνησεν από του άμβωνος σύντομον πατριωτικόν λόγον ζητωκραυγάσας υπέρ του Έθνους, της Α.Μ. του Βασιλέως, του στρατού, της ελευθερίας κ.τ.λ. Μετά ταύτα διένειμε*

διάρκεια της δεκαετούς παρουσίας του. Στη συνέχεια επέστρεψε στην Ήπειρο, όπου δίδαξε εις Φραγκάδες, Νεγάδες και Δραγάριο του Ζαγορίου, μέχρι το 1924, οπότε συνταξιοδοτήθηκε, υπηρετήσας εν όλω στη Θεσσαλία και εδώ επί πενήντα (50) όλα έτη [Γεωργίου Β. Σωτήρη, διδασκάλου εκ Νεγάδων Ζαγορίου (1856-1943), *Απομνημονεύματα*, Εισαγωγή-Σημειώματα Μάνθου Κ. Οικονόμου, Αθήναι Ιούλιος 1974. Βασίλη Ν. Μαγόπουλου, *Σχολεία και δάσκαλοι της περιοχής Καρδίτσας από την Τουρκοκρατία μέχρι το 1920*, Καρδίτσα 2007, σ. 270-271].

5. Σπυρίδων Λάμπρος, «Κατάλογος των κωδίκων Αλεξίου Κολουβά», περιοδ. «*Νέος Ελληνομνήμων*», τόμ. 13 (1916), σ. 356. Γιώργος Αθ. Κλήμος, *Το χρονικό της Ιεράς Μονής Πέτρας Καταφυγίου*, Καρδίτσα 2001, σ. 179-180.

6. Σπυρίδων Λάμπρος, ό.π., τόμ. 12 (1915), σ. 360. Γιώργος Αθ. Κλήμος, ό.π., σ. 176.

όπλα σασεπώ⁷ και πολλά φυσίγγια». Στη συνέχεια ο Γ. Σωτήρης, περιγράφει τις ετοιμασίες για τη μάχη που επρόκειτο να δοθεί με τη δική τους συμμετοχή και των Αϊ-Γιωργιτών, την οχυρή θέση που επέλεξαν οι Έλληνες και τις δυνάμεις που διέθεταν οι δύο αντίπαλοι: «Την πρωίαν της Κυριακής [19 Μαρτ. 1878], άμα τη ανατολή του ηλίου περί τους 800 Τούρκοι εκκινήσαντες εκ Καρδίτσας κατέλαβον την Σέκλιζαν (Καλλιίθηρο), και εκείθεν ήρξαντο προσβάλλοντες ημάς διά βαρέος πυροβολικού και Μαρτίνη,⁸ ώστε ηναγκάσθημεν το χωρίον Άγιος Γεώργιος να το εγκαταλείψωμεν και να οχυρωθώμεν όπισθεν ογκωδών λίθων (κοτρώνια κοινώς). Ο επιλοχίας **Γιάννης** τον μεν λοχίαν **Κώστα** ετοποθέτησεν υψηλότερον ημών, ίνα διά του τηλεσκοπίου κατοπτεύη εκείθεν μη οι Τούρκοι ανέλθωσιν, και αν ίδη αυτούς ανερχομένους να μας ειδοποίησιν διά σάλπιγγός του, διότι είναι σαλπικτής, τους δε δέκα ευζώνους και τους **80 Αγίου Γεωργίτας** ετοποθέτησε κατά σειράν απέχοντας αλλήλων έκαστος δύο μέτρα, αυτός δε ο επιλοχίας **Γιάννης** ετέθη εν τω μέσω έχων ένθεν και ένθεν **εμέ κατον Αντώνη (Βαϊρακίδη)**, απέχοντα αυτού μέτρον έκαστος. Έμπροσθέν μας είχομεν ογκωδέστατον λίθον, δηλαδή ούτως: **α)** ευζ. 10 αγ. Γεωργ., **β)** ευζ. 10 αγ. Γεωργ., **γ)** ευζ. 10 αγ. Γεωργ., **δ)** ευζ. 10 αγ. Γεωργ., **ε)** ευζ. 10 αγ. Γεωργ., **στ)** ευζ. αγ. Γεωργ., **ζ)** ευζ. 10 αγ. Γεωργ. τελευτ. ευζ. ο λοχίας ήτο περί τα 100 μέτρα άνω. Οι Τούρκοι επυροβόλουν διαρκώς, τα τηλεβόλα των δεν μας έφθανον. Τα Μαρτίνια των εκρότουν εις τους ογκώδεις λίθους χωρίς και να μας προξενήσουν βλάβην τινα. Κατ' αρχάς **εγώ** και ο **Αντώνης** ετρομοκρατήθημεν, αλλά μετ' όλignon εξοικειώθημεν. Η μάχη διήρκησε περί τας **6 ώρας**, ήτοι ήρχισε την 9^η π.μ. και εκόπασε την 3^η μ.μ. οπότε οι Τούρκοι απεχώρησαν εις **Καρδίτσαν**. Ως έμαθον αργότερον υπό του **Βλαχούτσου**, (από τους Τούρκους) **έπεσον επί του πεδίου της μάχης 90, τραυματίας** δε εισήγαγον **110**, φονευθέντος και του ίππου του αρχηγού αυτών **Χασάν πασά**. **Εκ των ημετέρων ουδείς έπαθεν**, διότι είμεθα, ως είπον, όπισθεν ογκολίθων και επυροβολούμεν εκ του ασφαλούς εκ των μεταξύ των λίθων στενωπών. **Οι Άγιοι Γεωργίται και τα γυναικόπαιδα** απεσύρθησαν εις την **Παλαιάν Ελλάδα**, μετ' αυτών δε και ο **Αντώνης**. Εγώ επιστρέφων εις **Κανάλια** απεπλανήθην και ηναγκάσθην να διανυκτερεύσω εις το ύπαιθρον ανελθών επί τινος δρυός και δεθείς διά της μεταξίνης ζώνης μου, ήν τότε εξωννύμην, ίνα μη πέσω, απεκοιμήθην. Την πρωίαν εξυπνήσας και καταβάς είδον, ότι ευρίσκομαι πλησίον της εις τον αμπελώνα των **Καναλιών** πηγής ονομαζομένης **Κούτσουρο**. Εκείθεν διευθυνθείς εις **Κανάλια**, εκ της κοπώσεως και της κακοϋπνίας έφθασα εκεί περί 9.30' ώρας...». Μετά το σχολείο του Αγίου Γεωργίου, ο **Α. Βαϊρακίδης** δίδαξε στο **Φανάρι** και μάλιστα στις 5 Οκτ. 1881 προσεφώνησε καταλλήλως το βασιλιά **Γεώργιο Α'**, που είχε έρθει με την ακολουθία του στο **Φα-**

7. **σασεπώ**, είδος πυροβόλου όπλου που χρησιμοποίησαν οι Γάλλοι (< γαλλ. *chassepot*, από το όνομα του Γάλλου οπλοποιού Chassepot, που κατασκεύασε αυτόν τον τύπο πυροβόλου). Ήταν βελονωτό οπισθογεμές τυφέκιο το οποίο εισήχθη στο γαλλικό στρατό το 1866 και διατηρήθη-κε μέχρι το 1874. Σε μικρό αριθμό εισήχθη το 1868 και στον Ελληνικό στρατό αλλ' εκτοπίσθηκε από το 1872 από το τυφέκιο Ε. Μυλωνά.

8. **μαρτίνη-χέντρυ**, τυφέκιο οπισθογεμές διαμετρήματος 11,4 χιλιοστών, βάλλον φυσίγγιο. Ονομάσθηκε έτσι από τον εφευρέτη του **Φρειδερίκο Μαρτίνη**, αυστριακό μηχανικό (1832-1897). Χρησιμοποιήθηκε από τον αγγλικό στρατό κατά την περίοδο 1871-1889 και στην Τουρκία κατά τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο 1877-1878 και τον Ελληνοτουρκικό του 1897.

νάρι, περιοδεύοντας στις απελευθερωθείσες περιοχές αμέσως μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος.⁹ Τέλος, το 1893 ο **Α. Βαϊρακίδης** επέστρεψε στην Ήπειρο και δίδαξε στο χωριό του **Νεγάδες** Ζαγορίου κ.α.¹⁰

Επανερχόμεστε στο δημοτικό σχολείο Αγίου Γεωργίου. Άριστοι τεχνίτες και πελεκητές της πέτρας οι κάτοικοι έχτισαν μόνοι τους το πρώτο διδακτήριο το 1882 με τη βεράντα του να βλέπει προς την επίσης λιθόκτιστη πανέμορφη εκκλησία.¹¹ Μέχρι τότε το σχολείο λειτουργούσε περιστασιακά πότε στην εκκλησία και πότε σε διάφορα ακατάλληλα οικήματα του χωριού.

Επίσημα το γραμματοσχολείο του Αγίου Γεωργίου ιδρύθηκε το 1882. Δίδαξαν μεταξύ άλλων από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας μέχρι το 1920 και οι παρακάτω γραματοδιδάσκαλοι και δημοδιδάσκαλοι:

Βαϊρακίδης Αντώνης (1875-1878).

Μιχαλόπουλος Μιχαήλ του Ιωάννου, ιερέας (1884-.....). Γεννήθηκε το 1846 στον Άγιο Γεώργιο. Ήταν ιερέας, έγινε γραματοδιδάσκαλος το 1884 από την επιτροπή του Α΄ δημ. σχολείου Καρδίτσας κι εργάστηκε στο σχολείο του Αγίου Γεωργίου.¹² Ως ιερέας υπηρέτησε σὲ Άγιο Γεώργιο (-1885-1899-) και Φανάρι (1899-1915).¹³

Καλοκαιρινός Χρήστος (βλ. πιο κάτω γι' αυτόν).

Παπαευθυμίου Κων/νος (14/2/1895-30/9/1895). Η καταγωγή του ήταν από το Κουτσιαρί (Ιτέα), όπου γεννήθηκε το 1867. Φοίτησε στο Διδασκαλείο Αθηνών το 1887 και δίδαξε στα σχολεία Καστανιάς (1889-1894), Αγίου Γεωργίου (14/2/1895-30/9/1895), Κουτσιαρί (1895-1900 και 1903-1912), Σιαμπαλί-Φύλλο (1912-1917) και σε σχολεία του Βόλου και των Τρικάλων. Το 1886 έγινε γραματοδιδάσκαλος από την επιτροπή του Α΄ δημ. σχολείου Καρδίτσας.¹⁴

Καραγιάννης Βασίλειος (1900-1902). Πολύ καλός για την εποχή του δάσκαλος γεννημένος στο Ζωγλόπι (Ραχούλα) το 1876. Αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Λάρισας με άριστα το 1896. Υπηρέτησε στα δημ. σχολεία Παλαιοκάστρου-Μητρόπολης (1896-1900) και Αγίου Γεωργίου (1900-1902), καθώς και στο Α΄ δημ. σχολείο Καρδίτσας (1903-1916). Το σχολικό έτος 1902-1903 δίδαξε στο Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας. «Τελέσθηκαν την πλαρελθούσα Κυριακή στο Ζωγλόπι οι γάμοι του Βασιλείου Καραγιάννη με την δεσποινίδα Παναγιούλα Παπαδημητρίου. Να ζήσουν!» (εφημ. «Αλήθεια», 23.9.1905).¹⁵

9. Βάσου Καλογιάννη, *Η χρυσή βίβλος του δήμου Λάρισας*, Λάρισα 1963, σ. 78.

10. Γεωργίου Β. Σωτήρη, διδασκάλου εκ Νεγάδων Ζαγορίου (1856-1943), *Απομνημονύματα*, ό.π., σ. 31-33, 69. Βασίλη Ν. Μαγόπουλου, *Σχολεία και δάσκαλοι της περιοχής Καρδίτσας από την Τουρκοκρατία μέχρι το 1920*, ό.π., σ. 197-199.

11. Απόστολου Ρήτα, *Άγιος Γεώργιος Καρδίτσας*, Λάρισα 2004, σ. 7.

12. Αρχείο Α΄ δημ. σχολείου Καρδίτσας, βιβλίο πράξεων 1882-1892, αρ. πράξ. 15/6-4-1884.

13. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος & Φαναριοφερσάλων (Διαχρονικά)*, Καρδίτσα 2020, σ. 61, 96, 215.

14. Αρχείο Α΄ δημ. σχολείου (...), ό.π., αρ. πράξ. 46/27-10-1886.

15. Αποστόλη Στεφανή, «Ευχάριστα γεγονότα του παρελθόντος» (μέρος 3^ο), εφημ. «Νέος Αγών» Καρδίτσας, φ.

Λιαπής Χρήστος του Ιωάννου (8/2/1903-7/8/1903). Γεννήθηκε στη Μπεζούλα το 1882. Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «Πεζούλα».

Κωνσταντός Χρήστος (1903-1907 και 1908-1917). Γεννήθηκε το 1882 στο Μεσενικόλα και αποφοίτησε από το Διδακαλείο Λάρισας το 1903. Δίδαξε στα δημ. σχολεία Αγίου Γεωργίου (1903-1907 και 1908-1917), Β' Παλαμά (1917-1918), Μυρίνης (1918-1919) και Γ' Αρρένων Καρδίτσας (1919-1920). Στη συνέχεια μετατέθηκε στην Αθήνα.

Κοτρώτσιος Θωμάς (1907). Δημοδιδάσκαλος από το Μεσενικόλα. Γεννήθηκε το 1876 και αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Λάρισας το 1895. Δίδαξε στα σχολεία Βουνεσί-ου-Μορφοβουνίου (1895-1902), Α' Καρδίτσας (1902-1903), Δ' Καρδίτσας (1903-1906), Β' Καρδίτσας (1906 και 1915-1920), Αγίου Γεωργίου (1907), Α' Παλαμά (1907-1910), Ματαράγκας (1910-1915).

Κουτσιούμπας Ιωάννης (1917-1920). Δημοδιδάσκαλος. Γεννήθηκε το 1878 στον Άγιο Γεώργιο. Φοίτησε στο Διδασκαλείο Λάρισας το 1904 (1901;) και υπηρέτησε από τη χρονιά αυτή κι ύστερα στα σχολεία Πορτίτσας (...-1901), Α' Παλαμά (1904-1910), Ματαράγκας (1910-1917) και Αγίου Γεωργίου (1917-1920...)

Χρήστος Καλοκαιρινός Εξέχουσα μορφή των ελληνικών γραμμάτων στην περιοχή μας. Γεννήθηκε στο χωριό Άγιος Γεώργιος Καρδίτσας το 1855. Φοίτησε στο Διδασκαλείο Αθηνών από όπου πήρε το πτυχίο του με άριστα το 1883. Υπηρέτησε ως δάσκαλος πάνω από 35 χρόνια σε σχολεία κυρίως της πόλης της Καρδίτσας¹⁶ (Α' δημοτικό σχολείο αρρένων: 1883-1887, 1892-1896 και 1896-1921...), αλλά και σε επαρχιακά: Αγίου Γεωργίου (...), Δρανίστας-Κτημένης (20.8.1887-28.12.1887) και κατάφερε με το χρηστό χαρακτήρα του και την πληθώρα των γνώσεών του ν' αποβεί σημαντικός παράγοντας πολιτισμού για την κοινωνία της πόλης αυτής.

Εξ Αγίου Γεωργίου: Παπαϊωάννου Βασίλειος, γενν. στον Άγιο Γεώργιο το 1854, δίδαξε για ένα χρόνο στην Πορτίτσα (1885) και κατόπιν έγινε ιερομόναχος στην Ι.Μ. Πέτρας Καταφυγίου με το όνομα Βενέδικτος. Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «Πορτίτσα».

Πράντζος Λάμπρος. Μέχρι το 1901 ο δάσκαλος αυτός υπηρετούσε στο δημ. σχολείο Ρι-

27.11.2024, σ. 6.

16. Το 1882 ο δάσκαλος Γεώργιος Φούντας υπηρετεί στο νεοϊδρυθέν δημ. σχολείο Καρδίτσας και την επόμενη χρονιά (1883) μετατίθεται σ Τρίκαλα, και από εκεί έρχεται στη θέση του ο Χρήστος Καλοκαιρινός (Λάμπρου Γριβέλλα, «Καρδιτσιώτικα ανάλεκτα (1882-1885)», *Καρδιτσιώτικα Χρονικά*, τόμ. 2 (1996), σ. 105). Παραθέτουμε τα σχετικά ΦΕΚ: «Διορίζεται... ο Χαρ. Καλοκαιρινός εις Καρδίτσαν ως β' διδάσκαλος... Εν Αθήναις τη 30 Αυγούστου 1883» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 350/31.8.1883, σ. 1994-1996). «Μετατίθενται εναλλάξ ο Χαρ. Καλοκαιρινός και Γ. Φούντας εκ Τρικάλων... Εν Αθήναις τη 29 Αυγούστου 1884» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 347/30.7.1884, σ. 1854-1858). «Μετατίθενται... εκ Καρ-δίτσας ο Γ. Φούντας εις το Α' Δημ. Σχολείον των Τρικάλων ως βοηθός... Εν Αθήναις τη 30 Αυγούστου 1883» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 350/ 31.8.1883, σ. 1995-1996). «Απολύεται ο β' διδάσκαλος του εν Τρίκαλοις α' Δημοτικού Σχολείου Χρήστος Καλοκαιρινός, ως εγκαταλιτών την θέσιν του. Εν Αθήναις τη 8 Οκτωβρίου 1884» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 407/10.10.1884, σ. 2227). «Διορίζεται ο δημοδιδάσκαλος Χρήστος Καλο-καιρινός εις το Δημοτικόν Σχολείον Καρδίτσας ως βος διδάσκαλος. Εν Αθήναις τη 20 Οκτωβρίου 1884» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 428/22.10.1884, σ. 2342). Βλ. Βασίλη Φ. Πλάτανου, «Διορισμοί και μεταθέσεις δασκάλων στα σχολεία της Θεσσαλίας (1882-1885)», *Θεσσαλικό ημερολόγιο*, τόμ. 88 (2025), σ. 179, 180, 182, 183.

ζάβας (Ριζοβουνίου).

Ρήτας Γεώργιος, αγωνιστής της Εθνικής Αντίστασης.¹⁷

Μπακαρός Γεώργιος, μεταξύ άλλων υπηρέτησε και στο δημ. σχολείο Κερασιάς.¹⁸

Από εδώ έλκει την καταγωγή και ο νεώτερος δάσκαλος **Μπακαρός Βασίλειος**. Πτυχιούχος της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Καρδίτσας, υπηρέτησε μεταξύ άλλων στο δημ. σχολείο Βαθυλάκκου-Λακρεσίου ως αναπληρωτής κατά το σχολ. έτος 1972-1973.¹⁹

Επίσης ο **Περικλής Βασ. Γραββάνης** (1944-3.1.2023).

Στα αρχεία της Α' /θμιας Εκπαίδευσης (Π.Ε.) Νομού Καρδίτσας, υπάρχει καρτέλα με τα εξής στοιχεία του σχολείου Αγ. Γεωργίου:²⁰

2/Θ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Α: Στοιχεία Διδακτηρίου.

1) Διαστάσεις χώρου όπου το διδακτήριο: 18 x 11 = 198 τ.μ. 2) Κυριότητα Διδακτηρίου: Σχολ. Εφορείας.

3) Διαστάσεις Διδακτηρίου: 18 x 7 = 126 τ.μ. 4) Αριθμός αιθουσών και διαστάσεις αυτών: αίθουσες δύο: 6,85 x 5,50 x 3,50 μ. εκάστη. 5) Διαστάσεις διαδρόμων: 3,20 x 2,70 x 3,50 μ. 6) Κτίσθηκε: άνευ σχεδίου. Τύπος σχεδίου: 2/θ μονώροφο. 7) Υλικό με το οποίο κτίστηκε: λιθόκτιστο με ασβέστη.

Β: Υπάρχοντες βοηθητικοί χώροι.

1) Υπάρχουν: όχι. 2) Αποχωρητήρια: δύο θέσεων. 3) Τα αποχωρητήρια είναι κτισμένα από: πέτρα χωρίς ασβέστη. 4) Υδρευση σχολείου: δεν υπάρχει.

Γ: Ανέγερση διδακτηρίου.

1) Χρονολογία ανέγερσης διδακτηρίου: **το έτος 1882**. 2) Ιστορικό ανεγέρσεως και πρόσωπα τα οποία συνετέλεσαν στην ανέγερσή του: Κτίστηκε **με δαπάνες του Ιερού Ναού και με προ-σωπική εργασία των κατοίκων**. Πρόεδρος της Κοινότητας ο **Β. Οικονόμου**. 3) Ποσό που δαπανήθηκε και προέλευσή του: Για την ανέγερση άγνωστο ποσό. Για την επισκευή και επέκταση δαπανήθηκαν από την Κοινότητα 60.000 δρχ.

Δ: Κατάσταση του διδακτηρίου.

1) Κατάσταση στην οποία βρίσκεται: τοίχων καλή, δαπέδου μέτρια, στέγης καλή.

17. **Απόστολου Στρογγύλη**, *Η Πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας. Η Καρδίτσα στην Αντίσταση*, εκδ. Φυτράκης, Αθήνα 1988, σ. 242.

18. **Βάσου Κ. Μπαρίτη**, *Κερασιά η νόμφη της Νεβρόπολης και πετροπέρδικα των Αγράφων*, Θεσσαλονίκη 1992 (γ' έκδοση), σ. 108.

19. **Μάρκου Παππά**, «Το Δημοτικό Σχολείο και το Νηπιαγωγείο Βαθυλάκκου (Λακρεσίου)», *Καρδιτσιώτικα Χρονικά*, τόμ. XI (2009), σ. 242.

20. **Γεωργίου Αθ. Κλήμου**, «Στοιχεία διδακτηρίων περιοχής Ν. Καρδίτσας 1959 και 1972 (από το Αρχείο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Καρδίτσας)», *Καρδιτσιώτικα Χρονικά*, τόμ. XI (2009), σ. 195-196. Σημειώνουμε εδώ ότι στα αρχεία της Π.Ε. Ν. Καρδίτσας υπάρχουν καρτέλες με τα στοιχεία των σχολείων: Αγίου Γεωργίου, Λαμπερού, Μεσενικόλα, Μούχας. Δυστυχώς απουσιάζουν οι καρτέλες των σχολείων Καλυβίων Μπεζούλας, Κερασιάς, Κρουονερίου, Μορφοβουνίου, Μοσχάτου, Μπεζούλας, Νεοχωρίου Α', Νεοχωρίου Β', Πορτίτσας, Φυλακτής.

2) Επισκευές που έγιναν μέχρι σήμερα: --- 3) Απαραίτητες επισκευές: ---

Ε: Αυλή του διδακτηρίου.

1) Διαστάσεις αυλής και εμβαδό: δεν υπάρχει. 2) Σχολικός κήπος: 75 τ.μ.

ΣΤ: Ακίνητη περιουσία του σχολείου.

1) Το σχολείο έχει γεωργικό κλήρο συνολικής έκτασης στις θέσεις: --- 2) Κατάσταση αυτού: ---

3) Τρόπος εκμετάλλευσης αυτού και ετήσια απόδοση: --- **Ζ: Άλλη περιουσία του σχολείου: --**

ΓΙΑΝΝΟΥΣΕΪΚΑ

Ο οικισμός των Γιαννουσεΐκων ανήκε στην κοινότητα Καροπλεσίου. Δημιουργήθηκε μετά το 1855 και μέχρι το 1974 υπαγόταν στο νομό Ευρυτανίας. Λειτουργία σχολείου μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα ήταν αδιανόητη στο φτωχό και απομακρυσμένο αυτό οικισμό. Υπήρχε γενική αγραμματοσύνη και όσα παιδιά είχαν τη δυνατότητα να μάθουν γράμματα πήγαιναν στο Καροπλέσι. Η καθημερινή αυτή μετάβαση **με τα πόδια** ήταν επίπονη, γιατί διαρκούσε **δύο ώρες** το πήγαινε-έλα. Το μαρτύριο αυτό το απέφευγαν μόνο όσοι είχαν συγγενείς στο Καροπλέσι και έμεναν σε αυτούς.²¹

Κατά διαστήματα και μετά το 1910 με πρωτοβουλία των κατοίκων λειτούργησε στον οικισμό των Γιαννουσεΐκων υποτυπώδες σχολείο. Το δάσκαλο έκαναν άνθρωποι άσχετοι με το λειτούργημα αυτό, όπως π.χ. ένας **καποράφτης** (έραβε τις κάπες) και τον πλήρωναν οι γονείς.²² Ως διδακτήριο χρησιμοποιούσαν **μια καλύβα** και το μόνο που προσπαθούσαν να μάθουν ήταν λίγη γραφή και ανάγνωση. Το 1929 ιδρύθηκε επίσημα σχολείο στα Γιαννουσεΐκα και την ίδια χρονιά με δαπάνη και προσωπική εργασία των κατοίκων κτίσθηκε το διδακτήριο. Στα έξοδα συμμετείχε και η κοινότητα Καροπλεσίου. Ο πρώτος κανονικός δάσκαλος που δίδαξε ήταν **ο Δημ. Αποστόλου** από τη Βράχα Ευρυτανίμας. Μέχρι τότε είχαν προσφέρει τις υπηρεσίες τους και οι παρακάτω:

Θεοδώρου Κων/νος (1910-...). Ήταν ολιγογράμματος κι έκανε το δάσκαλο στα Γιαννουσεΐκα Καροπλεσίου μετά το 1910.²³

Χατζόπουλος Κων/νος (1913-...). Ολιγογράμματος δάσκαλος που δίδαξε στα Γιαννουσεΐκα Καροπλεσίου μετά το 1910.²⁴

Καραγιάννης Δημήτριος (1915). Γεννήθηκε στο Ζωγλόπι (Ραχούλα) το 1882 και φοίτησε στο Διδασκαλείο Λάρισας από όπου εξήλθε πρωτοβάθμιος δημοδιδάσκαλος το 1902. Έλαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913 και στην επιστράτευση του 1915 υπηρέτησε ως νοσοκόμος. Δίδαξε στο Μπαλταλάρ-Κυψέλη (1902-1903), Ζωγλόπι-Ραχούλα (1903-1906 και 1917-1921), Παραπράσταινα (1906-1907), Μαυραχάδες (1907-1915 και 1921-...), Γιαννουσεΐκα (1915), Καϊτσα-Μακρυρράχη (1915-1917), Ρούσο (1920-1921).

21. Κων/νος Γιαννουσάς, αρχιμανδρίτης, *Απομνημονεύματα*, χ.χ., σ. 5 κ.εξ.

22. Ηλία Κουμπάρηλου, *Ιστορία-Λογογραφία Γιαννουσεΐκων Καροπλεσίου και περιοχής Αγράφων*, Βόλος 1991, σ. 22.

23. Κων/νος Γιαννουσάς, ό.π., σ. 4.

24. Κων/νος Γιαννουσάς, ό.π., σ. 4.

Καρακώστας (1916-1917). Ήταν **καποράπτης** στο επάγγελμα και συγχρόνως ιδιωτικός δάσκαλος στα Γιαννουσέικα.²⁵

Λυρίτης Δημήτριος (1917-...). Ολιγογράμματος δάσκαλος που εργάστηκε στα Γιαννουσέικα μετά το 1910.²⁶

Εκ Γιαννουσέικων: Γιαννουσάς Δημήτριος. Ήγινε γραμματοδιδάσκαλος το 1888 από την επιτροπή του Α΄ Δημ. Σχολ. Καρδίτσας και διορίστηκε το ίδιο έτος στο σχολείο του Βελέσι Παζάρι-Δαφνοσπηλιάς (1888-...).²⁷

ΚΑΡΟΠΛΕΣΙ

Το Καροπλέσι και οι οικισμοί του (Αγία Αγάθη, Κουκείικα, Γιαννουσέικα, Ανθηρό) μέχρι το 1975 ανήκαν στο νομό Ευρυτανίας, γιατί η περιοχή αυτή είχε περιληφθεί στο ελεύθερο ελληνικό κράτος που είχε αρχικά σχηματιστεί. Το σχολείο του ιδρύθηκε μεταξύ των ετών 1877-1880 και το 1885 είχε 20 μαθητές, ενώ το 1893 στο ίδιο σχολείο φοιτούσαν 36 μαθητές.²⁸ Το σχολ. έτος 1898-1899 βρίσκουμε εγγεγραμμένο στο μαθητολόγιο του δημ. σχολείου Καστανέας τον «**Καραγιάννη Αριστείδη**, ηλικία 8, τόπος γεννήσεως Καροπλέσι, επάγγελμα πατρός γεωργός». ²⁹ Στην αρχή το σχολείο Καροπλεσίου στεγάστηκε σε ιδιωτικά οικήματα μέχρι το 1905 που με δωρεά του ιδρύματος του εθνικού ευεργέτη **Ανδρέα Συγγρού**³⁰

25. Ηλία Κουμπάρελου, ό.π., σ. 22.

26. Κων/νος Γιαννουσάς, ό.π., σ. 4.

27. Αρχείο Α΄ Δημ. Σχολείου Καρδίτσας, βιβλίο πράξεων 1882-1892, αρ. πράξ. 74/26-1-1888.

28. Κώστα Κρικέλλη, *Μολόχα-Δολοπία-Άγραφα*, Αθήνα 1974, σ. 162.

29. Γεωργίου Αθ. Κλήμου, *Ιστορικά στοιχεία Καστανιάς και Μούχας Αγράφων*, Καρδίτσα 2010, σ. 343.

30. **Ανδρέας Συγγρός**, μέγας εθνικός ευεργέτης (Σταυροδρόμι Κων/πολης 1830-Αθήνα 1899). Από πολύ νέος αισθανόταν ακατανίκητη κλίση για το εμπόριο και κατέστη ηγετική φυσιογνωμία στους οικονομικούς κύκλους της Κων/πολης. Κατά τα έτη 1863-1866 εργάστηκε ως κολλυβιστής και τραπεζίτης στην οθωμανική πρωτεύουσα, ενώ ταυτόχρονα ταξίδευε στην Ιταλία, την Αγγλία και τη Γαλλία. Το 1867 αποφάσισε να εγκατασταθεί στην Αθήνα και να μεταφέρει εδώ την έδρα των επιχειρήσεών του. Επέστρεψε στην Κων/πολη και ίδρυσε την Τράπεζα Κων/πόλε-ως. Το 1872 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα, όπου μετέφερε και την έδρα των επιχειρήσεών του. Ίδρυσε την *Πιστωτική Τράπεζα* στην Αθήνα (1872), ενώ κατά το επόμενο έτος αγόρασε το κτήμα των Ρου-Σερπέρη στο Λαύριο, δίδοντας τέρμα στο περιβόητο *Λαυρεωτικό Ζήτημα*, και ίδρυσε την *Ελληνική Εταιρεία Λαυρίου*. Το 1881, μετά την ενσωμάτωση της Ηπείρου και Θεσσαλίας, ίδρυσε την *Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας*, ανθηρό οικονομικό οργανισμό που στη συνέχεια συγχωνεύθηκε στην *Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος*. Μετέσχε στην ίδρυση των Σιδηροδρόμων Πειραιώς-Λαυρίου και σε άλλες τολμηρές επιχειρήσεις στο αναπτυσσόμενο ελληνικό κράτος. Θυμιαστής του **Χαρ. Τρικούπη**, συνεργάστηκε και πολιτικά μαζί του, εκλεγόμενος βουλευτής Σύρου (1885-1886), Αττικοβιοιωτίας (1890-1892), Σύρου (1892-1896) και Αττικής (1899). Κατά τη διάρκεια της τελευταίας αυτής Βουλευτικής Περιόδου πέθανε. Παρά τις προτάσεις του Χαρ. Τρικούπη, αρνήθηκε επίμονα να καταλάβει υπουργικό αξίωμα. Παράλληλα προς την επιχειρηματική και πολιτική σταδιοδρομία του, επιδόθηκε σε **μεγάλο φιλανθρωπικό έργο**. Εν ζωή συνέβαλε στην ενίσχυση σημαντικών μορφωτικών συλλόγων στην Αθήνα και την Κων/πολη, προσέφερε δε στον ελληνικό λαό **σειρά εκπαιδευτηρίων** σε πολλές πόλεις, κτισμένων όλων σε νεοκλασικό ύψος (στην περιοχή Καρδίτσας κατασκευάστηκαν διδακτήρια σε **Βραγγιανά, Δαφνοσπηλιά, Κανάλια, Καροπλέσι, Λεοντάρι, Μουζάκι, Ραχούλα**). Συνέβαλε επίσης στην ανέγερση του Δημοτικού Θεάτρου Αθηνών και των Σωφρονιστικών Φυλακών στην Αθήνα, αλλά και Νοσοκομείων στην Θεσσαλονίκη και των αρχαιολογικών μουσείων των Δελφών και της Ολυμπίας. Με τη διαθήκη του κληροδότησε μεγάλα ποσά στο Θεραπευτήριο *Ευαγγελισμός* (που επέτρεψαν την ανέγερση πτέρυγας), στο Πτωχοκομείο Αθηνών, στο Δημοτικό

κατασκευάστηκε το διδακτήριο που χρησιμοποιήθηκε στη συνέχεια.³¹ Τα λίγα στοιχεία που με πολλή δυσκολία κατορθώσαμε να συλλέξουμε για τους δασκάλους που υπηρέτησαν τα χρόνια που ερευνούμε αναφέρονται στους παρακάτω:

Κοκοτόπουλος Χρήστος (1870-1872 και 1884-...). Η καταγωγή του ήταν από το Καροπλέσι. Φιλολόγος καθηγητής και γυμνασιάρχης, όπως αναφέρει στα απομνημονεύματά του τη διετία 1870-1872 πριν φοιτήσει στο Σχολαρχείο του Φουρνά διδάσκει τα παιδιά στο χωριό του: «Ο αδελφικός μου φίλος Κ.Ζ. εύπορος ων, εστάλη εις το ελληνικόν σχολείον Φουρνάς προς συνέχισιν των μελετών του, εγώ ο δυστυχής, καίπερ αυτού προηγούμενος εις ανάγνωσιν και γραφήν ήμην καταδικασμένος να μείνω εν Καροπλεσίω διδάσκω τα παιδιά του χωρίου και ουχί διδασκόμενος...».³²

Χριστοδούλου Ιωάννης (...-1883). Ήταν δημοδιδάσκαλος. Υπηρετούσε στο Καροπλέσι μέχρι το 1883 και απελύθη με πράξη που δημοσιεύτηκε στο 260/4-7-1883 Φ.Ε.Κ.

Συρούκης Ιωάννης. Κατά μία πληροφορία ο δάσκαλος αυτός δίδαξε πριν από το 1900 στο Καροπλέσι.³³

Πολύζος Γεώργιος, ιερέας. Από το Καροπλέσι (κατά άλλη πληροφορία ήταν από την Καρύτσα). Την πρώτη δεκαετία μετά το 1900 άσκησε και χρέη δασκάλου στο χωριό του.³⁴ Ως ιερέας υπηρέτησε στο Καροπλέσι (-1891-1908-).³⁵

Μπανιάς. Για το δάσκαλο αυτό το μόνο που γνωρίζουμε είναι ότι καταγόταν από τον Κλειστό Ευρυτανίας και υπηρετούσε πριν από το 1905 στο Καροπλέσι.³⁶

Κωσταράς. Ο γραμματοδιδάσκαλος αυτός, του οποίου το μικρό όνομα δεν γνωρίζουμε, γεννήθηκε στο Φουρνά Ευρυτανίας και δίδαξε στο σχολείο του Καροπλεσιού στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.³⁷

Βρεφοκομείο, στο Ορφανοτροφείο Χατζηκλώνστα, στο Αμαλίειο Ορφανοτροφείο, στο Δρομοκαίτειο Φρενοκομείο, στον Μουσικό και Δραματικό Σύλλογο, στην Εταιρεία Κυριών υπέρ της Γυναικείας Εκπαιδύσεως (σήμερα Σύλλογος Εκπαιδύσεως Νεανίδων), στην Ορθόδοξη Κοινότητα Χίου, στην Μεγάλη του Γένους Σχολή και στα φιλανθρωπικά καταστήματα του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Με ειδικό κληροδότημά του ιδρύθηκε και τον ομώνυμο νοσοκομείο («Ανδρέα Συγγρού») αντιμετώπισης μεταδοτικών νόσων στην Αθήνα. Μεταξύ των κληροδοτημάτων περιλαμβάνεται και το λεγόμενο «κτήμα Συγγρού», μεταξύ Αμαρουσίου και Κηφισιάς, επί της οδού Κηφισιάς, στο οποίο είναι εγκατεστημένες σχολές γεωργικού χαρακτήρα (Μελισσοκομίας κ.ά.), καθώς και η «Σχολή Αναβρύτων». Τμήμα του κτήματος έχει τεθεί στη διάθεση του κοινού ως πάρκο. Η προσφορά του εν ζωή και μετά θάνατον υπήρξε τεράστια. Μαζί με τον **Γ. Αβέρωφ** και ολίγους ακόμη κατατάσσεται μεταξύ των μεγαλύτερων Ελλήνων **εθνικών ευεργετών** του β' ημίσεος του 19^{ου} αι. Το έργο του συνέχισε η σύζυγός του **Ιφιγένεια**. Τιμήθηκε με τον Μεγαλόσταυρο του Τάγματος του Σωτήρος (6.10.1890), και ο Δήμος Αθηναίων έδωσε το ονοματεπώνυμό του στη μεγάλη λεωφόρο που συνδέει την πρωτεύουσα με την παραλία του Φαλήρου και αποτελεί την είσοδο της πόλεως. Έγγραψε: *Απομνημονεύματα* (3 τόμ., Αθήνα 1903-1908).

31. **Δημητρίου Τόλη**, *Το χωριό Καροπλέσι και η περιοχή των Αγράφων*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 137.

32. **Αντώνη Αντωνίου του Ηλ.**, «Η παιδεία στα 'Αγραφα», *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Μελετών Καρδίτσας*, Αθήνα 12-13 Οκτωβρίου 1991, σ. 76.

33. **Δημητρίου Τόλη**, ό.π., σ. 140.

34. **Δημητρίου Τόλη**, ό.π., σ. 140.

35. **Δημητρίου Β. Στάθη**, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 78, 153.

36. **Δημητρίου Τόλη**, ό.π., σ. 140.

37. **Δημητρίου Τόλη**, ό.π., σ. 140.

Φλωράκης Γεώργιος (...-1904). Η καταγωγή του ήταν από τον Κλεισό και εργάστηκε ως δάσκαλος στο Καροπλέσι πριν από το 1900.³⁸ Το 1901-1902 αναφέρεται ότι υπηρετούσε στο δημ. σχολείο αρρένων Καροπλεσίου ο **Α. Φλωράκης** (γραμματιστής).³⁹

Κρικέλλης Νικόλαος του Δημ. (1905-...). Δημοδιδάσκαλος από τη Μολόχα, γεννημένος το 1883. Δίδαξε στο Σμόκοβο (1903-1904), στη Σπινάσα-Νεραΐδα (...1904-1907...) και τέλος στο Καροπλέσι για πολλά χρόνια (1905-...), όπου έμεινε μόνιμα, αφού παντρεύτηκε την κόρη του παλαιού δημάρχου της περιοχής **Γεωργούλα Θάνου**.⁴⁰ [Ήταν γιος του ιεροδιδάσκालου **Δημητρίου Κρικέλλη του Γεωργ.**, που γεννήθηκε στη Μολόχα το 1844. Παράλληλα με τα θρησκευτικά του καθήκοντα έκανε και το δάσκαλο στο χωριό του τη δεκαετία του 1870.⁴¹ Ως ιερέας υπηρέτησε σε Μολόχα (1875-1917), Απιδέα (1882-1884)⁴²].

Εκ Καροπλεσίου: Μπέλλος Σταύρος. Ιδιωτικός δάσκαλος από το Καροπλέσι. Δίδαξε στο Σαραντάπορο το διάστημα 1900-1908.⁴³

Παπαδημητρίου Χρήστος (Τόλης). Κατά μία πληροφορία η καταγωγή του ήταν από το Καροπλέσι και δίδαξε στη Σέκλιζα-Καλλίθηρο (1919-1920) και Απιδιά (1921-...)⁴⁴

ΚΑΡΥΤΣΑ

Οι πληροφορίες μας για το σχολείο της Καρύτσας είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Ο οικισμός μέχρι το 1975 ανήκε στο νομό Ευρυτανίας, όπου τα παλαιά αρχεία έχουν καταστραφεί. Έτσι δεν γνωρίζουμε αν η Καρύτσα διέθετε σχολείο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Υπάρχει όμως στην περίοδο αυτή ένα είδος σχολείου «των κοινών γραμμάτων» στο ξακουστό μοναστήρι της **Πελεκητής** που λειτουργούσε με ευθύνη των ιερομονάχων. Έχουμε μάλιστα την επίσημη πληροφορία από επιστολή του **Αναστάσιου Γόρδιου** ότι ο μαθητής του **Ιγνάτιος** το χειμώνα του 1683 βρισκόταν στην παραπάνω μονή, όπου του παρέδιδε μαθήματα ο **Θεοφάνης**, γιος τσέλιγκα που είχε θητεύσει κοντά στον **Ευγένιο Γιαννούλη τον Αιτωλό**.⁴⁵ (Και άλλοι μαθητές του Ευγ. Γιαννούλη στελέχωσαν διάφορα «σχολεία κοινών

38. Κώστα Κρικέλλη, *Μολόχα-Δολοπιά-Άγραφα*, ό.π., σ. 162. Αναφέρεται επίσης ο δημοδιδάσκαλος **Φλωράκης** (άνευ λοιπών στοιχείων), ο οποίος: «Διορίζεται ο δημοδιδάσκαλος **Φλωράκης** εις το αργούν Δημοτικόν Σχολείον **Καναλίων του Δήμου Ιθώμης**» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 112 (6.12.1885 Αθήναι) 366. Βλ. **Βασίλη Φ. Πλάτανου**, «Διορισμοί και μεταθέσεις δασκάλων στα σχολεία της Θεσσαλίας (1882-1885)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 88 (2025), σ. 184 αρ. 43)

39. **Γιάννη Παν. Μάκκα**, «Ονόματα δασκάλων των σχολείων της Ευρυτανίας στις αρχές του προηγούμενου αιώνα (1901-1902)» [από το βιβλίο **Γ. Μπουκουβάλα**, *Επετηρίς της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως*, 1902], περιοδ. «*Ευρυτανικά Χρονικά*», τεύχ. 41 (Ιαν.-Φεβρ.-Μάρτ. 2012), σ. 19.

40. Κώστα Κρικέλλη, ό.π., σ. 303.

41. Κώστα Κρικέλλη, ό.π., σ. 131 και 289.

42. **Δημητρίου Β. Στάθη**, ό.π., σ. 57, 107, 180.

43. **Δήμου παπα Γιώργης-Σπανάς Ευάγγελος**, *Η ρίζα μας (το Σαραντάπορο χθες και σήμερα)*, Σαραντάπορο 1995, σ. 97.

44. **Δημητρίου Στάθη**, *Η Απιδιά των Αγράφων, ιστορία-λαογραφία*, Καρδίτσα 1993, σ. 57.

45. Κώστα Παΐση, «Οι δάσκαλοι του Γένους Ευγένιος Γιαννούλης και Αναστάσιος Γόρδιος. Η σχέση τους με το μοναστήρι της «Παναγίας Πελεκητής» και τη Νευρόπολη Αγράφων», εφημ. «*Πρωϊνός Τύπος*» Καρδίτσας, 55-2002.

γραμμαμάτων» στην περιοχή, όπως ο Κωνσταντίνος στην Καστανιά, ο Παρθένιος στη Μούχα, ο Αββακούμ στο Καταφύγι κ.ά.).

Ειδικότερα, η Μονή της Παναγίας Πελεκητής, πιο γνωστή τότε ως Μονή της Καρύτσας ή ως Μονή του Σωτήρα, ήταν η πιο κοντινή μονή στη Σχολή των Βραγκιανών (που ίδρυσε το 1662 ο Ευγ. Γιαννούλης). Έτσι, ήταν επόμενο να αναπτυχθεί μία πολύ στενή σχέση φιλίας και αλληλεγγύης ανάμεσα στους μοναχούς της Μονής Αγίας Παρασκευής Γούβας Βραγκιανών και σ' αυτούς της Πελεκητής. Υπήρχε συνεχής ανταλλαγή επισκέψεων, συχνή ανταλλαγή βιβλίων μεταξύ των δύο αυτών γειτονικών μονών, ενώ οι Καρυτσιώτες, προφανώς, παρακολουθούσαν μαθήματα στη Σχολή των Βραγκιανών, αλλά και ο ίδιος ο Γιαννούλης επισκεπτόταν την Πελεκητή, όπως και τις άλλες μονές της περιοχής, διότι μέσα από τις επιστολές του φαίνεται καθαρά να γνωρίζει όχι μόνο τα πρόσωπα (ηγουμένους, μοναχούς κλπ) αλλά και την ακριβή κατάσταση, που επικρατούσε στις γύρω μονές.⁴⁶ Οι κοντινές, λοιπόν, μονές της περιοχής ζούσαν, εκ των πραγμάτων, κάτω από την αίγλη και την επιρροή του «Ελληνομουσείου Αγράφων». Μία πλειάδα σπουδαίων ανθρώπων, οι οποίοι είχαν μαθητεύσει κοντά στον Ευγ. Γιαννούλη και μετέπειτα κοντά στον Αν. Γόρδιο, στελέχωσαν τις μονές αυτές, είτε ως ιερομόναχοι είτε ως λαϊκοί γραμματοδιδάσκαλοι. Γνωρίζουμε ότι ένας μαθητής και έμπιστος άνθρωπος του Γιαννούλη, ο Θεοφάνης, ο οποίος ήταν γιος τσέλιγκα, δίδασκε στη Μονή της Πελεκητής το έτος 1683. Σε επιστολή που έστειλε ο Αν. Γόρδιος, στις 15.4.1683, από τα Βραγκιανά,⁴⁷ προς τους ιερομονάχους Χριστόδουλο, γρηγόριο και Παρθένιο της Μονής του Δουσίκου, αναφέρεται στη μαθησιακή πορεία των μαθητών του και γράφει συγκεκριμένα μεταξύ άλλων ότι «ο μαθητής του Ιγνάτιος, όταν τον χειμώνα του 1683 είχε αποκλειστεί στη Μονή Καρύτζας, έκανε μερικά μαθήματα και με τον Θεοφάνη, τον μαθητή του Γιαννούλη». Η πληροφορία, που μας δίνει η επιστολή αυτή του Γορδίου, είναι πολύ σημαντική, διότι αποδεικνύει ότι στην Πελεκητή λειτουργούσε σχολείο και μάλιστα με δάσκαλο έναν γνωστό μαθητή του Γιαννούλη, τον Θεοφάνη. Ένα άλλο, επίσης, στοιχείο το οποίο συνδέει τον Ευγ. Γιαννούλη με την Πελεκητή είναι αυτό που καταθέτει ο χακέντερος ερευνητής της τοπικής ιστορίας Κώστας Παΐσης: «Στις 6 Αυγ. 1995, ενώ οι εργάτες καθάριζαν τα διάφορα παλιά υλικά και μπάζα ενός απόμερου δωματίου της Πελεκητής, στο χώρο ακριβώς όπου, κατά την παράδοση, λειτουργούσε το “κρυφό σχολειό” της μονής, βρέθηκε, αναπάντεχα θαμμένο κάτω από ένα σωρό από πέτρες, ένα μικρό βιβλίο και δίπλα του κάποια κόκαλα τυλιγμένα σε ράσο, τα οποία δυστυχώς οι εργάτες τα πέτα-

46. Πέρα από τη διδασκαλία του στα Βραγκιανά, ο Γιαννούλης έκανε συχνά περιοδείες στα γύρω χωριά των Αγράφων και της Νεβρόπολης (μάλιστα τον Ιούνιο του 1665 είχε επισκεφθεί τη Μονή Πέτρας Καταφυγίου) και επιπλέον έγραφε, όπου κι αν βρισκόταν, πολλές επιστολές με αποδέκτες μαθητές του, φίλους του και προσωπικότητες της εποχής. Μία από αυτές έχει γραφεί, στις 27 Αυγ. 1680, στο γειτονικό χωριό Μπελοκομήτη [Πάνου Βασιλείου, *Ο μεγάλος διδάσκαλος του Γένους Ευγένιος Γιαννούλης ο Αιτωλός*, εκδόσεις Στεφ. Βασιλόπουλου, Αθήνα 1985 (β' έκδ.). Δήμητρα Χατζημάνου, *Δραστηριότητες Ελλήνων διδασκάλων και λογίων στη Δυτ. Θεσσαλία τον 17^ο-18^ο αιώνα*, Καρδίτσα 1992].

47. Δήμητρα Χατζημάνου, ό.π., σ. 28.

ξαν. Σε λίγο βρέθηκα, από σύμπτωση, κι εγώ στη μονή και είχα την τύχη να κρατήσω στα χέρια μου με σιγκίνηση **το σπουδαίο αυτό βιβλίο**. Ήταν “Ο Βίος του Αισώπου του Μυθοποιού”, που καταλαμβάνει 38 σελίδες και ακολουθούν οι “Αισώπου Μύθοι”, σε 42 σελίδες, σύνολο 76 σελίδες. Το βιβλίο αυτό έχει διαστάσεις 18 x 12 εκ., είναι δεμένο με εξώφυλλα από μαλακό δέρμα, στη σάχωση των οποίων υπάρχουν μικρά σπαράγματα από παλιά χειρόγραφα και είναι ακέ- ραιο (πρέπει να λείπουν μόνο 4 σελίδες από τον πίνακα των περιεχομένων). Οι μύθοι αναφέρο- νται συνοπτικά και κάτω από τον καθένα υπάρχει το “Επιμύθιον”, δηλαδή το συμπέρασμα που πρέπει να εξαγάγουμε, το οποίο είναι γραμμένο σε δύο μόλις σειρές. Είναι προφανέστατος ο **δι- δακτικός σκοπός του βιβλίου αυτού**. Συγγραφέας του είναι ο **Μάξιμος Πλανούδης**⁴⁸ και έχει τυπωθεί στη Βενετία από τον Ιάκωβο Λεοντίτο στα 1564. Είναι ένα σπουδαίο και σπάνιο βιβλίο, ίσως από τα ελάχιστα σωζόμενα αντίτυπα εκείνης της έκδοσης.⁴⁹ Από τις λιγοστές σημειώσεις που υπάρχουν πάνω στις σελίδες του βιβλίου φαίνεται καθαρά, ότι ο κάτοχός του ήταν λόγιος και το χρησιμοποιούσε για διδασκαλία. Μία δυσανάγνωστη (σε μένα τουλάχιστον) χειρόγραφη «θύμηση;» στο μέσα μέρος του οπισθόφυλλου, στο κείμενο της οποίας αναφέρονται ευανάγνω- στα τα ονόματα «Αντώνιος και Βαρθολομαίος», μας οδηγεί στη σκέψη ότι η σημείωση αυτή είναι γραμμένη από τον Ευγένιο Γιαννούλη και ότι το βιβλίο αυτό ανήκε στον ίδιο. Γνωρίζουμε ότι οι

48. **Μάξιμος Πλανούδης**, λόγιος μοναχός και συγγραφέας (Νικομήδεια Βιθυνίας, περί το 1255-Κων/πολη, περί το 1305). Κάτοχος ευρύτατης θεολογικής και φιλολογικής παιδείας, αποδείχθηκε δοκιμάτος συγγραφέας όχι μόνο θεολογικών, αλλά και φιλολογικών έργων. Φορέας και εκφραστής του πνεύματος της παλαιολόγιας ανα- γέννησης των κλασικών ελληνικών σπουδών και άριστος λατινιστής, έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μετά- φραση κλασικών έργων της λατινικής γραμματείας στην Ελληνική. Ήδη από το 1280 δίδασκε στην Κων/πολη τα εγκύκλια γράμματα στην περίφημη Μονή της Χώρας. Υποστήριξε την ενωτική πολιτική του Μανουήλ, Η' Παλαιο- λόγου και την πρωτοβουλία του για την αποστολή αντιπροσωπείας στη σύνοδο της Λυόν (1274) για να συζητήσει το ζήτημα της ένωσης των Εκκλησιών. Ωστόσο, μετά το θάνατο του Μιχαήλ Η' και τον ανθενωτικό χαρακτήρα της πολιτικής του Ανδρόνικου Β' Παλαιολόγου (1282-1328) συντάχθηκε με την ομάδα των ανθενωτικών λογίων του Βυζαντίου. Η κινητικότητα των λογίων της παλαιολόγιας εποχής μεταξύ ανθενωτικών και ενωτικών ήταν συνή- θης. Ο **Πλανούδης** έγραψε μάλιστα και ειδική πραγματεία εναντίον της προσθήκης και της θεολογίας του Filioque με τίτλο *Κατά Λατίνων συλλογισμοί περί της εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος*. Η θεολογική του συμβολή, εκτός από την προηγούμενη πραγματεία περιλαμβάνει και έναν λόγο *Περί πίστεως, ύμνους, κανόνες, εγκύμια αγίων* κ.ά. Σημαντικότερη υπήρξε η συμβολή του στη φιλολογία. Έγραψε *Περί γραμματικής, Περί συντάξεως*, συλλογή 2.400 επιγραμμάτων σε 15.000 στίχους (Anthologia Planudea), σχόλια σε έργα της κλασικής ελληνικής γραμματείας (Ησιόδου, Θεοκρίτου, Σοφοκλή, Ευριπίδη, Αριστοφάνη, Θουκυδίδη, Πτολεμαίου, Ευκλείδη, Διοφάντου, Αράτου, Μακροβίου κλπ), συλλογές ή εκδόσεις ιστορικών, γεωγράφων, αστρονόμων, μαθηματικών κ.ά., μεταφράσεις έργων της λατινικής γραμματείας (Κάτωνα, Οβιδίου, Ιουβενάλη, Κικέρωνος, Βοηθίου, Αυγουστίνου) κ.ά. Η εντυ- πωσιακή ευρύτητα του συγγραφικού έργου του **Πλανούδη** σε όλους σχεδόν τους τομείς της γνώσης ήταν δημιουργική και συνέβαλε σημαντικά στην παιδεία, όχι μόνο κατά τους ύστερους βυζαντινούς χρόνους, αλλά και κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η μετάφραση του έργου του ιερού Αυγουστίνου *Περί της Αγίας Τριάδος* υπήρξε κίνητρο θεολογικών συζητήσεων, το έργο του *Ψηφοφορία κατ' Ινδούς* εισήγαγε την χρήση των αραβικών-ινδικών αριθμών, και η αλληλογραφία του με τον Μανουήλ Βρυέννιο (έναν από τους σπουδαιότερους θεωρητικούς της βυζαντινής μουσικής) ανέδειξε την ευρύτητα των αστρονομικών του γνώσεων. Το πλούσιο συγγραφικό του έργο υπήρξε καρ- πός μιας ακαταπρόσητης εργατικότητας και απόδειξη της ευρύτητας του περιεχομένου της βυζαντινής παιδείας κατά τους παλαιολόγιους χρόνους [Βλ. **Φειδάς**, λήμμα στην εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Larousse-Britannica», τόμ. 49 (1992), σ. 275].

49. **Κώστα Παΐση**, «Οι δάσκαλοι του Γένους Ευγένιος Γιαννούλης και Αναστάσιος Γόρδιος...», ό.π., εφημ. «Πρω- τινός Τύπος» Καρδίτσας, 4-5-2002, σ. 12 και 5-5-2002, σ. 8.

μοναχοί Αντώνιος και Βαρθολομαίος ήταν δύο σπουδαίοι και ενάρετοι δάσκαλοι και φίλοι του Γιαννούλη, τους οποίους γνώρισε, στα 1616, στη Μονή της Παναγίας του Τροβάτου των Αγράφων. Νεαρός, τότε, ο Ευγένιος σπούδασε και έζησε μαζί τους και τους ακολούθησε στα 1619 σ'ένα μεγάλο ταξίδι που έκαναν μαζί πηγαίνοντας για προσκύνημα στα Ιεροσόλυμα.⁵⁰ Οι δύο μοναχοί βρέθηκαν κοντά στον Γιαννούλη, σε μία κρίσιμη περίοδο της ζωής του, και συνδέθηκαν στενά με αυτόν. Έτσι, μόνο ο Γιαννούλης θα μπορούσε σε κάποιο γραφτό του να συνδέσει και να αναφέρει ταυτόχρονα τα ονόματα του Αντωνίου και του Βαρθολομαίου, πράγμα που μας κάνει να πιστεύουμε βάσιμα ότι το βιβλίο των Μύθων του Αισώπου, το οποίο βρέθηκε πρόσφατα στην Πελεκητή, ανήκει στον Ευγένιο Γιαννούλη, ήταν κτήμα του ή χρησιμοποιήθηκε από αυτόν, γεγονός το οποίο αποδεικνύει, για άλλη μία φορά, την καλή και σταθερή σχέση που διατηρούσε ο Γιαννούλης με τη Μονή της Καρύτσας». Μετά την παρακμή και το κλείσιμο της Σχολής των Βραγκιανών (κατά το 1770) φαίνεται ότι υπήρξε ένα ισχυρό ρεύμα μετεγκατάστασης μοναχών από τη Μονή της Αγίας Παρασκευής προς την πλέον γειτονική και κτιριακά ασφαλή Μονή της Πελεκητής, οι οποίοι ήρθαν φέρνοντας μαζί τους βιβλία, τα οποία εμπλούτισαν τη βιβλιοθήκη της Πελεκητής, που φημολογείται πως ήταν ιδιαίτερα πλούσια κάποτε σε σπάνια βιβλία. Εξάλλου, η Πελεκητή λατρευόταν ιδιαίτερα από τους Βραγκιανίτες και τους Σαρακατσάνους των Αγράφων και είχε μεγάλη δασική περιουσία στην περιο-

50. Ο Ευγένιος Γιαννούλης, γεννημένος στο Μεγαδένδρο Αποκούρου (Αιτωλίας) μεταξύ του 1595 και 1600, τα πρώτα γράμματα – γράμμασι παιδευόμενος – έμαθε στη γειτονική προς το χωριό του μονή του Βλοχού από τον Αγραφιώτη ιεροδιδάσκαλο Αρσένιο. Κατά το 1614 πήγε στη μονή Τροβάτου, όπου συμπλήρωσε τις σπουδές του και διδάχτηκε βυζαντινή μουσική και εκκλησιαστική ακολουθία. Εκεί edίδασκαν οι λογιότατοι Αντώνιος και Βαρθολομαίος, από το Τροβάτο ο πρώτος και από κάποιο χωριό του Αιτωλικού ο δεύτερος. Κατά τον ίδιο τρόπο με τον Ευγένιο, έμαθαν γράμματα και άλλοι νέοι της εποχής, που αργότερα έγιναν έμποροι ή βιοτέχνες και αλληλογραφούσαν μαζί του. Στη μονή της Τατάρνας (Ευρυτανίας) ο Ευγένιος, ίσως το 1616, χειροτονείται διάκονος. Επισκέπτεται κατόπιν με τη συνοδεία του παπά Αρσένιου τη μονή Ξηροποτάμου στο Άγιον Όρος, όπου κοντά στον επίσκοπο Χαραλάμπη διδάσκεται αρχαία ελληνικά γράμματα και μάλιστα «ποιητών έπη», για ένα περίπου χρόνο (1617-1618). Γυρίζει πάλι στο Τροβάτο. Ο ίδιος και οι δάσκαλοί του Αντώνιος και Βαρθολομαίος αναχωρούν για το Σινά και τους Αγίους Τόπους. Ύστερα από πολλές ταλαιπωρίες στο θαλάσσιο ταξίδι τους, προσαράζουν στην Αλεξάνδρεια. Εκεί γνωρίζουν τον πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρι, που εντυπωσιάζεται από την οξύνοια και την παιδεία των επισκεπτών του εξ Αγράφων της Ελλάδος. Ο πατριάρχης προσφέρει και στους τρεις φιλοξενία και πλούσια δώρα. Ιδιαίτερα τραβάει την προσοχή του το σπινθηροβόλο πνεύμα του νεαρού Ευγενίου. Γι' αυτό και στα 1619 τον χειροτονεί πρεσβύτερο, σύμφωνα με τη διασωζόμενη Πατριαρχική πράξη. Ο Αντώνιος και ο Βαρθολομαίος, αφού εκπληρώνουν την αποστολή τους, επανακάμπτουν στο Τροβάτο. Ο Ευγένιος, παραμένει στα Ιεροσόλυμα ως εφημέριος στον ναό του Αγίου Κωνσταντίνου. Μετά από τρία χρόνια – έτησαν όλοις τρισίν – επανέρχεται κι αυτός στο Τροβάτο. Στο σχολείο του Τροβάτου διδάσκονταν ίσως περί τα μέσα του 17^{ου} αι., Αρχαία και Λατινικά. Μαθητής που προέρχονταν από το σχολείο του Τροβάτου, ήταν ο Σάββας ο Αγαθός, αργότερα μαθητής του Ευγενίου στην ανώτερη Σχολή Βραγκιανών, που στα 1674 τον όρισε Σχολάρχη φεύγοντας για το Καρπενήσι. Δεν υπάρχον στοιχεία για το χρόνο λειτουργίας του σχολείου αυτού στη μονή Τροβάτου. Κατά την απογραφή των μοναστηριών στα 1834, αναφέρεται ως «διαλελυμένο», ενώ στην κινητή του περιουσία καταγράφηκαν δύο βιβλιοθήκες με 12 «ξεσχισμένα βιβλία» (ΓΑΚ, Φάκελος μοναστηριών, Νο 124) [Αναστ. Γορδίου, Βίος Ευγενίου Ιωαννουλίου του Αιτωλού (= Κ.Ν. Σάθα, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τόμ. 3, Βενετία 1872, σ. 426-429). Και Νέος Ελληνομνήμων, τόμ. 4 (1907), σ. 27-82. Π.Κ. Βλάχου, Όσιος Ευγένιος ο Αιτωλός, Αθήνα 1983, σ. 21-23. Τ.Α. Γρισόπουλου, «Αναζητήσεις της προσωπικότητας Ευγενίου του Αιτωλού», Σύναξις, 1986, σ. 78. Μάρκου Α. Γκιόλια, Ιστορία της Ευρυτανίας στους νεότερους χρόνους (1393-1821), Εκδ. Πορεία, Αθήνα 1999, σ. 425-426. Χριστόφορου Δ. Αλεξάκη, Άγραφα. Ιστορία-Γεωγραφία-Μνημεία, Αθήνα 2013, σ. 354, 385].

χή τους. Μάλιστα και ο τελευταίος παλιός ηγούμενος της μονής, ο Χατζη-Δοσίθεος Αλεξίου, που πέθανε γύρω στα 1870, ήταν Βραγκιανίτης.⁵¹

Όπως γράφει ο Κώστας Παΐσης, η τοπική παράδοση μαρτυρεί ότι στη Μονή Πελεκητής διδάσκονταν τα ελληνικά γράμματα και λειτουργούσε στα χρόνια της οθωμανικής κατοχής «**κρυφό σχολειό**», σ'έναν καλά προστατευόμενο και απομονωμένο χώρο της μονής, κάτω ακριβώς από το δάπεδο του ναού της Παναγίας Φανερωμένης. [*Σύμφωνα με την παράδοση, «κρυφά σχολειά» λειτουργούσαν ακόμη σε εκκλησιαστικό χώρο της Κερασιάς, όπως και στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονος Μπεζούλας, ομοίως σε υπόγεια κρύπτη κάτω από το χώρο του Ναού, η δε είσοδός του, μια «χαραμάδα» κυριολεκτικά, βρισκόταν μέσα στο Ιερό Βήμα και πίσω από την Αγία Τράπεζα, μάλιστα δε εδώ είχε μάθει τα πρώτα του γράμματα και ο Άγιος Σεραφείμ*]. Η λειτουργία του εν λόγω σχολείου αποτελεί, εν προκειμένω, **πραγματικό γεγονός**, στο οποίο απλώς η λαϊκή παράδοση πρόσθεσε το προφανώς μυθικό, κατ' ουσίαν, στοιχείο του «κρυφού». Παλαιότερα, μάλιστα, στη δεκαετία του 1960, είχε τοποθετηθεί εκεί από τους επιτρόπους της εκκλησίας της **Καρύτσας** και τον ψάλτη **Κων/νο Ευαγ. Κολοβό** σχετική πινακίδα με την ένδειξη «*Κρυφό Σχολειό*». Πιθανότατα η διδασκαλία των γραμμάτων στην απόμερη μονή γινόταν χωρίς τον άμεσο φόβο των Οθωμανών, εν πάση όμως περίπτωση ο χώρος αυτός φαίνεται ότι είχε καθιερωθεί ως χώρος διδασκαλίας μέσα στη μονή, δημιουργώντας έτσι ένα άτυπο **γραμματοδιδασκαλείο**. Η μαρτυρία, άλλωστε, του ίδιου του **Αν. Γορδίου**, ότι στην **Πελεκητή**, τον χειμώνα του 1683, δίδασκε ο μαθητής του **Ευγ. Γιαννούλη, Θεοφάνης**, αποδεικνύει αναμφισβήτητα τη **διδασκαλία των γραμμάτων στη μονή**.⁵² Εδώ, εξάλλου, υπήρχαν πάντα **μορφωμένοι κληρικοί** καθώς και τα απαραίτητα για τη διδασκαλία εκκλησιαστικά, και όχι μόνο, **βιβλία**. Σε κάθε, πάντως, περίπτωση, είναι απόλυτα δεδομένο, ότι στη μονή γινόταν **συνεχής εκμάθηση της γραφής και ανάγνωσης της ελληνικής γλώσσας**, όχι μόνο για τις ανάγκες της εκκλησίας, αλλά και στα πλαίσια **μιας ευρύτερης παιδείας**, μία παράδοση την οποία είχε καθιερώσει στην περιοχή το *Ελληνομουσείο των Αγράφων*.⁵³ Γενικά **το εκπαιδευτικό πνεύμα** ήταν τόσο έντονο και διαδεδομένο στην ορεινή αυτή περιοχή, κατά την διάρκεια της οθωμανικής κατοχής, που χωρίς κομπασμό μπορούμε, βάσιμα, να πούμε πως **τα Άγραφα διέσωσαν τα γράμματα**. Εντυπωσιακή, εξάλλου, είναι και μία σχετική μισοκατεστραμμένη ενθύμηση, η οποία αναφέρεται στο **«Γραματοδιδασκαλείο του Προδρόμου»**⁵⁴ και οπωσδήποτε υπονοεί ότι δι-

51. Για όλα αυτά, βλ. **Κώστα Αθ. Παΐση**, «Η Μονή της Παναγίας Πελεκητής στην Καρύτσα της Καρδίτσας και η σχέση της με τους δασκάλους του γένους Ευγένιο Γιαννούλη και Αναστάσιο Γόρδιο», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 49 (2006), σ. 184-187, 189.

52. Σ' αυτόν τον χώρο, ο οποίος ονομάζεται από παλιά «*Κρυφό Σχολειό*», βρέθηκε πρόσφατα το προαναφερόμενο βιβλίο των *Μύθων* του Αισώπου. Στη μονή σώζονται και άλλα 55 έντυπα βιβλία με πολλά *δοκίμια του κονδυλίου*, δηλαδή ασκήσεις γραφής, πράξεις αριθμητικής κ.ά. στα κενά εσώφυλλα ή στα περιθώριά τους.

53. Βλ. **Κώστα Ζήση**, *Η Παιδεία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας στην περιοχή των Αγράφων*, εκδόσεις Στεφ. Βασιλόπουλου, Αθήνα 1990. **Μάρκου Γκιόλια**, *Ιστορία της Ευρυτανίας στους νεότερους χρόνους (1393-1821)*, ό.π., σ. 455-509. **Γιάννη Καρύτσα**, *Οι αιτωλοί δάσκαλοι Ευγένιος Γιαννούλης, Αναστ. Γόρδιος, Χρύσανθος Αιτωλός*, Αθήνα 2002.

54. Είναι γραμμένη στην α' σελίδα ενός έντυπου *Πεντηκοσταρίου* της μονής, το οποίο εκδόθηκε το 1589.

δασκαλία γραμμάτων γινόταν επίσης και στον μικρό ιερό ναό του Αϊ-Γιάννη του Προδρόμου, εντός του οικισμού της Καρύτσας.⁵⁵ Ο ναός του Προδρόμου ήταν δίπλα ακριβώς σε ένα διώροφο μετόχι της Πελεκητής, το οποίο σωζόταν μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1950 και στο οποίο διέμεναν, κυρίως το χειμώνα, μοναχοί ή ιερωμένοι της Καρύτσας.⁵⁶

Υπό το καθεστώς του ελεύθερου ελληνικού κράτους, επίσημα το σχολείο της Καρύτσας ιδρύθηκε το 1893. Μεταξύ άλλων υπηρέτησαν εδώ μέχρι το 1920 και οι παρακάτω γραμματοδιδάσκαλοι:

Ταισιμπίκος Απόστολος. Ιεροδιδάσκαλος από Καρύτσα. Άσκησε κατά διαστήματα το διδασκαλικό λειτουργήμα. Τη διετία 1908-1910 δίδαξε στα Κουμπουριανά και για απροσδιόριστο διάστημα στην Καρύτσα. Ως ιερέας υπηρέτησε σε Απιδέα (1885- 1887), Κουμπουριανά (-1908-1910-), Καρύτσα (1910-...).⁵⁷

Παπαδόπουλος Γεώργιος. Γραμματοδιδάσκαλος από την Καρύτσα. Δίδαξε στο χωριό του στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Ταισιμπίκος Σ. Γραμματοδιδάσκαλος από την Καρύτσα. Δίδαξε στο χωριό του, ίσως και σε σχολεία γειτονικών οικισμών.

Γιαννέλης Σ. Γραμματοδιδάσκαλος από την Ευρυτανία. Υπηρέτησε στις αρχές του 20ού αιώνα στο σχολείο της Καρύτσας.

Φωλής Α. (1901-1902). Τη διετία αυτή υπηρέτησε ως «*γραμματιστής*» στην Καρύτσα.⁵⁸

Εκ Καρύτσας: Μίσσας, παλιός γραμματοδιδάσκαλος, δίδαξε στο σχολείο της Κερασιάς μετά το 1881.

Μανώλης Δημήτριος του Κων. Γεννήθηκε στην Καρύτσα Δολόπων, φοίτησε στο Υποδιδασκαλείο Καρπενησίου και υπηρέτησε από το 1918 και μετά σε και Μακρυχώρι (1918-1919) και Κουμάδες-Σταυρό (1919-...).

ΚΕΡΑΣΙΑ

Στην Κερασιά λειτουργούσε υποτυπώδες σχολείο από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Επίσημα ιδρύθηκε το 1883 και αρχικά χρησιμοποιήθηκαν ως διδακτήρια σπίτια του χωριού. Στη συνέχεια οι κάτοικοι έκτισαν διδακτήριο στη θέση που βρίσκεται σήμερα το κοινοτικό γραφείο, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1887. Αυτό χρησιμοποιήθηκε μέχρι το 1952 που κατασκευάστηκε το νέο κτίριο του σχολείου στη νότια πλευρά της πλατείας και λειτουργούσε ως διθέσιο λόγω προαγωγής του. Οι κατολισθήσεις που ακολούθησαν, λόγω καθιζήσεως του εδάφους, το κατέστησαν ακατάλληλο με αποτέλεσμα τα μαθήματα να γίνονται σε σπίτια, στην εκκλησία και σε μια λυόμενη κατασκευή. Τέλος, το 1968, πάνω από το χωριό κατασκευάστηκε το τελευταίο διδακτήριο, λυόμενο μεταλλικού τύπου τριθέσιου,

55. Στη θέση αυτού του παλιού ναού έχει κτισθεί, το 1904, ένας άλλος μεγαλύτερος.

56. Κώστα Αθ. Παΐση, ό.π., σ. 191.

57. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 86, 107, 156, 161.

58. Γιάννη Παν. Μάκκα, ό.π., σ. 19.

το οποίο λειτούργησε μέχρι το 1989 που έκλεισε οριστικά από έλλειψη μαθητών.⁵⁹ Διέθετε υποδειγματικό μουσείο με ταριχευμένα ζώα, πτηνά και ερπετά. Καλλιεργούνταν σχολικός κήπος από τους μαθητές με επίβλεψη των δασκάλων τους. Τη δεκαετία του 1960 διανέμονταν απαράσκευα τρόφιμα και οικονομική ενίσχυση στους άπορους μαθητές. Το 1960 υπήχθη από τη Β' Εκπαιδευτική Περιφέρεια Καρδίτσας στην Εκπαιδευτική Περιφέρεια Μουζακίου. Με τον καθορισμό των εδρών και της Γεωγραφικής εκτάσεως των Εκπαιδευτικών Περιφερειών Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΦΕΚ 700/25-8-1971), υπήχθη στην Α' Εκπαιδευτική Περιφέρεια Καρδίτσας. Από το σχολικό έτος 1976-1977, λόγω ανακατανομής των Εκπαιδευτικών Περιφερειών Δημοτικής Εκπαίδευσης (Επιθεωρήσεις), Νόμος 309/1976 (ΦΕΚ 100/30-4-1976), υπήχθη στη Γ' Εκπαιδευτική Περιφέρεια Καρδίτσας. Με την κατάργηση των Εκπαιδευτικών Περιφερειών και την ίδρυση Διευθύνσεων και Γραφείων Δημοτικής Εκπαίδευσης, Νόμος 1304/1982 (ΦΕΚ 144/7-12-1982, τεύχ. Γ'), υπήχθη στο 1^ο Γραφείο (ΦΕΚ 558/23-9-1983). Από το σχολικό έτος 1986-1987 υπαγόταν, πλέον, στο 3^ο Γραφείο Π.Ε. Ν. Καρδίτσας. Λειτούργησε ως μονοθέσιο και διθέσιο. Υποβιβάστηκε, ανεστάλη η λειτουργία του το σχολικό έτος 1990-1991 και καταργήθηκε οριστικά το 1991 (ΦΕΚ 91/21-6-1991).⁶⁰

Το μαθητικό δυναμικό ανά δεκαετία τον 20^ό αιώνα στην Κερασιά ήταν: 1910 (44), 1920 (51), 1930 (69), 1940 (85), 1950 (89), 1960 (89, 55 άρρενες και 34 θήλεις), 1962-1963 (89, 57 άρρενες και 32 θήλεις), 1965-1966 (87, 53 άρρενες και 34 θήλεις), 1967-1968 (77, 41 άρρενες και 36 θήλεις), 1970 (73), 1980 (54), 1986-1987 (17, 14 άρρενες και 3 θήλεις), 1990 (3).⁶¹

Από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας μέχρι το 1920 δίδαξαν στο σχολείο της Κερασιάς μεταξύ άλλων και οι παρακάτω δάσκαλοι:

Βασιλείου Χρήστος (... 1876...). Γραμματοδιδάσκαλος που γεννήθηκε περί το 1850 στο Στούγκου (Κρουονέρι). Το 1876 τον συναντούμε να διδάσκει στην Κερασιά, όπως αποδεικνύεται από κάποια ενθύμηση που υπάρχει σε χειρόγραφο κώδικα («*Νομοκάνων*» του Μανουήλ Μαλαζού) του παρεκκλησίου «*Κοίμησις της Θεοτόκου*» του χωριού αυτού: «*ητούτω το βιβλύον ηπάρχει της αγίας και υπερευλογιμένης δεσποίνης ημών Θεοτόκου και Αειπαρθένου Μαρίας εκ Κόμης Κυρασίας οίτοι της κοιμίσεως της μεταστάσεως ημών Θεοτόκου. 1876 Οκτωβρί(ου) 29 διδάσκαλλως Χρίστως βασιλεί(ου) εν κόμης στούγκου ήτιο εν Κυρασιάς*». Όπως σημειώνει ο καθηγητής Κ.Ι. Δυοβουνιώτης, «*ως εκ του σημειώματος τούτου δύναται τις να εικάση, ο διδάσκαλος Χρήστος Βασιλείου θα ήτο είς των διαπρεπεστέρων διδασκάλων*

59. Σύλλογος Κερασιωτών Καρδίτσας: *Ιστορικό ημερολόγιο αφιερωμένο στο δημοτικό σχολείο*, 2006. Επίσης, Βάσου Κ. Μηαρίτη, *Κερασιά η νύμφη της Νεβρόπολης και πετροπέδρικα των Αγράφων*, Θεσσαλονίκη 1992 (γ' έκδοση), σ. 104-105.

60. Ιωάννη Απ. Γκέκα, *Τα σχολεία μας. Κατά το μισό αιώνα λειτουργίας του 3^{ου} Γραφείου (Μουζακίου) Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Καρδίτσας*, Μουζάκι 2010, σ. 186-187.

61. Ιωάννη Απ. Γκέκα, *ό.π.*, σ. 81, 88, 90, 93, 95, 100.

του παρελθόντος (19^{ου}) αιώνας».⁶² Υπηρέτησε επίσης για άγνωστο χρονικό διάστημα στο χωριό του (Στούγκο) μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881). Κατά μία πληροφορία, ο Βασιλείου εγκατέλειψε το επάγγελμα του δασκάλου και έγινε φοροεισπράκτορας!⁶³

Στεργίου (Καραστέργιος) Χρήστος (πριν από το 1881). Αυτοδίδακτος γραμματοδιδάσκαλος. Δίδασκε πριν την απελευθέρωση της Θεσσαλίας στο Νεοχώρι, Κερασιά και Κρυονέρι.⁶⁴

Παππας Στέργιος (πριν από το 1881). Εργάστηκε ως δάσκαλος στην Κερασιά. Ήταν γιος ιερέα, του παπα-Γιάννη, που είχε έρθει οικογενειακά από το Σιακαρέσι (Περδικάκι του Βάλτου;) γύρω στα 1820. Ο Στέργιος Παππας ήταν παλιός αντάρτης και μορφωμένος για την εποχή του δάσκαλος. Δίδασκε μέσα στο σπίτι του και κάτω στην εκκλησία της Παναγίας. Σ' αυτόν μαθήτευσε (στην Πατριδογνωσία) ο μετέπειτα ιεροδιδάσκαλος της Κερασιάς Κων/νος Β. Ζαρκάδας (Παπαντούλας) και άλλα παιδιά του χωριού. Ο Στ. Παππας είχε ανηψιό τον Παπαντούλα, αλλά ήταν αυστηρότατος! Δεν χαρίζονταν σε κανέναν και τιμωρούσε τους απρόσεκτους σκληρά! Δεν ήταν μόνον δάσκαλος, αλλά μεγάλος πατριώτης κι αγωνιστής. Προδόθηκε όμως από την παπαδιά του Στουγκιώτη παπα-Κάνιστρου. Ο Αγάς από το Στούγκο ήρθε με τουρκικό στρατό, κύκλωσε το σπίτι του στην Κερασιά και απειλούσε να κάψει όλο το μαχαλά. Τότε ο Κερασιώτης ήρωας Στ. Παππας παραδόθηκε και οδηγήθηκε σιδηροδέσμιος στο Στούγκο, όπου φυλακίστηκε σ' ένα σπίτι στουγκιώτικο διαμορφωμένο σε φυλακή. Τα παλικάρια του Στέργιου κατέφθασαν στην Κερασιά, μόλις πληροφορήθηκαν τη σύλληψή του. Πήγαν στο μέγαρο του Αντώνη Αντωνάκη του Δημητρίου, ο οποίος ήταν επιφανής πρόκριτος και είχε διασυνδέσεις με τους Τούρκους. Εκεί φώναξαν και τον Σκουρογιάννη (πρόγονο των Σκουραίων), από τους οποίους ζήτησαν την απελευθέρωση του Στέργιου. Τους Αντωνάκη και Σκουρογιάννη απείλησαν λέγοντας: «Αν

62. Κ.Ι. Δουβουνιώτη (καθηγητού Θεολογικής Σχολής Παν/μίου Αθηνών), «Δωρεά εις το σπουδαστήριο της Θεολογικής Σχολής του εν Αθή-ναις Πανεπιστημίου», φύλλον της 18^{ης} 8/βριού 1930 του εν Αθήναις εκδιδομένου περιοδικού «Εκκλησία» = *Ιεζικιήλ* του από Βελανιδιάς, *Έρ-γα και Ημέραι*, τόμ. Α', εν Βόλω 1947, σ. 367. Βασίλη Ν. Μαγόπουλου, *Σχολεία και δάσκαλοι...*, ό.π., σ. 98, 173, 200-201. Γεωργίου Κλήμου, «Ο Μητροπολίτης Ιεζικιήλ ως δωρητής χειρογράφων βιβλίων της περιοχής μας», *Καρδιτσιώτικα Χρονικά*, τόμ. IV (1998), σ. 151.

63. Η πληροφορία προέρχεται από το ανέκδοτο αρχείο του δασκάλου Γιώργου Μαμούρη.

64. Δ. Αμβροσίου, Επιστολή στην εφημερίδα «Αγραφιώτικη Φωνή» περί παλαιών δασκάλων, αρ. φύλ. 22/1989. Ίσως ήταν συγγενής με τη δασκάλα Στεργίου Σοφία, η οποία υπηρέτησε μέχρι το 1889 στο σχολείο θηλέων Μεσσηνικά και κατόπιν μέχρι το 1901 στο σχολείο θηλέων Μεσσανίου (Αγναντερού). Αναφέρεται επίσης ο Καραστέργιος Γεώργιος του Δημητρίου, ο οποίος γεννήθηκε στο Φουρνά Ευρυτανίας το έτος 1865 και διορίστηκε στο Λακρέσι (Βαθύλακκο) το 1893 ως δάσκαλος. Υπηρέτησε μέχρι το 1900, αλλά παρέμεινε στο χωριό αυτό όλη τη ζωή, αφού στο μεταξύ παντρεύθηκε τη Λακρεσιώτισσα Παναγιώτα (το γένος Παπαδοπούλου). Το 1898, κατόπιν παρατρύνσεως των κατοίκων του χωριού χειροτονήθηκε ιερέας και ιερούργησε επί 42 έτη (1898-1940). Ήτσι άφησε το διδασκαλικό του έργο και αφοσιώθηκε στα ιερατικά του καθήκοντα, τα οποία άσκησε με ιδιαίτερο ζήλο. Επί των ημερών του και ύστερα από δικές του ενέργειες, χτίστηκε το ξωκκλήσι της Αγίας Μαρίας. Είναι ο γενάρχης των Παπαγεωργιάδων του χωριού, αφού στα παιδιά του δεν έδωσε το επίθετό του (Καραστέργιος), αλλά τον λογίο τύπο Παπαγεωργίου, που σημαίνει το παιδί του παπα-Γιώργη, όπως έκαναν – αλλά και κάνουν – πολλοί ιερείς. Ήταν ένας σπουδαίος ιερέας, ένας θαυμαστός άνθρωπος, που διακόνησε με ιερό πάθος την ενορία του χωριού και άφησε ανεξίτηλη τη σφραγίδα του στις καρδιές και στις ψυχές όλων. Πέθανε το 1947 [εφημ. «Βαθυλακκιώτικα Νέα», αρ. φύλ. 7/2002. Μάρκου Η. Παππά, Βαθύλακκος (Λακρέσι) Καρδίτσας. Ένα γραφικό χωριό των Νοτίων Αγράφων (Ιστορία-Λαογραφία), Καρδίτσα 2013, σ. 91, 110-111].

δεν απελευθερώσετε το Στέργιο, δε θα μείνει κανένας σας ζωντανός και τα σπίτια σας θα καούν!” Οι δυο δημογέροντες Αντωνάκης και Σκουρογιάννης βρέθηκαν σε πολύ δύσκολη θέση και επικοινωνήσαν αμέσως με τον Αγά του Στούγκου, που απέχει μόλις 10’15’ λεπτά από τα Αντωνακαίικα. Ο Αγάς ζήτησε μεγάλο χρηματικό ποσό για λύτρα. Οι Τούρκοι τα έπαιρναν χοντρά και ήταν αδίστακτοι. Δεν λογάριζαν τίποτε, παρά μόνον τα αργύρια! Αυτά κελαηδούσαν. Έλυναν γλώσσες και κατόρθωναν τα ακατόρθωτα. Ούτε Αντωνάκη, ούτε Σκουρογιάννη λογάριασαν! Ήθελαν να πέσουν τα χρήματα που ζήτησαν! Τότε οι άμοιροι Στεργαίοι πούλησαν τα πάντα κι απογυμνώθηκαν, για να συγκεντρώσουν τα λύτρα, ώστε να λευτερώσουν το Στέργιο. Κατ’ αυτό το χρονικό διάστημα ένας συγγενής του ξεκίνησε από τη Βλαχιά με καραβάνι να έρθει κοντά στους συγγενείς του. Όμως το καραβάνι δεν έφθασε ποτέ στην Κερασιά, γιατί χαλάστηκε στο δρόμο και δεν υπάρχουν άλλες πληροφορίες. Μόλις λευτερώθηκε ο Στ. Παππάς, έπιασε το Στουγκιώτη παπα-Κάνιστρο, τον οποίο οδήγησε στη Γούρνα της Βαβάς, όπου τον εκτέλεσε. (Στο σπίτι του παπα-Κάνιστρο έμεινε ο Αγάς και η παπαδιά έκανε την προδοσία. Δυστυχώς ή ευτυχώς μαθαίνονται όλα).

Ένα άλλο περιστατικό είναι και το ακόλουθο, που αφορά τη δραστηριότητα του Καπετάν Στέργιου Παππά. Ο αγώνας κατά των Τούρκων ήθελε όπλα και πολεμοφόδια, όμως για να γίνει η προμήθεια απαιτούνταν χρήματα. Τότε ο Στέργιος έκανε σχετική διαφώτιση και όλοι οι κάτοικοι αποφάσισαν να συνεισφέρουν ό,τι είχαν και δεν είχαν. Πρόσφεραν λοιπόν όσα χρήματα είχαν, δαχτυλίδια χρυσά και ασημένια κοσμήματα και άλλα, αλλά δεν επαρκούσαν. Αποφάσισαν να ενισχύσουν στην αγορά όπλων, οι Εκκλησίες και τα Μοναστήρια. Ο Στέργιος πίεσε τους Ιερείς, αλλά ο τότε παπα-Κωνσταντής⁶⁵ έφερε αντιρρήσεις. Ο Στέργιος πήρε δυναμικά τα κειμήλια των Εκκλησιών, που τα θεωρούσε πολύτιμα και θα ενίσχυαν τον αγώνα, τα έκρυψε και περίμενε τις αντιδράσεις. Ο παπαΚωνσταντής αφόρισε τον ήρωα Στέργιο Παππά. Τον αφορισμό δεν τον είχαν τίποτε οι παπάδες. Για του ψύλλου το πήδημα έβγαζαν αφορισμό, παρ’ όλο που ο Πατρο-Κοσμάς, ο ιεραπόστολος και άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, ο μέγας εθναπόστολος συνιστούσε να μην προβαίνουν σε αφορισμούς. Μετά τον αφορισμό ο Στέργιος επέστρεψε τα κρυμμένα χρυσαφικά και τους μυκτήρισε (= χλεύασε, περιγέλασε, ειρωνεύθηκε σκληρά). Εκείνοι μετάνιωσαν για το λάθος τους, αλλά δεν έκαμαν τίποτε και παραμένει άγνωστο το αν ανακάλεσαν τον αφορισμό.

Στο πέρασμα του χρόνου ο παπα-Κωνσταντής έκανε γαμβρό στην κόρη του το γιο του Στέργιου Παππά, το Γιωργάκη. Ο Στέργιος πολεμώντας τους Τούρκους κοντά στο Φανάρι, χτυπήθηκε από μπάλα κανονιού στην ωμοπλάτη, που του την έσπασε. Οι συμπολεμιστές του τον πήγαν στη Λάρισα και τον έκρυψαν, αφού του έβγαλαν τη ματοβαμμένη φουστανέλλα του και την πέταξαν. Λέγεται ότι επί τρεις ημέρες τα σκυλιά τραβούσαν τη φουστανέλλα. Από τη Λάρισα τα παλικάρια του τον μετέφεραν, με ολονύκτιες πορείες, στην Κερα-

65. Πρόκειται μάλλον για τον παπαΚων/νο Παπακωνσταντίνου του Χρ., ο οποίος γενν. το 1810 και ιερούργησε στην Κερασιά τα έτη 1857-1876 (Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 74, 159).

σιά, όπου τον περιποιούνταν η μικρή τότε αδελφή του Βαγγελή Παπαστεργίου (*αργότερα γυναικα του Θεοχάρη Γεωργ. Μηαρίτη*), η οποία διηγούνταν: «*Ούρλιαζε και βρυχιόταν σαν πληγωμένο λιοντάρι στο κλουβί*». Τελικά παρέδωσε το πνεύμα του μέσα σε φρικτούς πόνο. Πιθανόν να έπαθε τελικά γάγγραινα. Αυτό ήταν το τέλος του αγωνιστή, που δίδαξε θρησκεία και αντίσταση ενάντια στον κατακτητή. Θρησκεία – Πατρίδα – Οικογένεια. Δίπλα στο Στέργιο Παππά αγωνίσθηκαν και άλλοι επώνυμοι και ανώνυμοι Κερασιώτες με μεγάλη αγωνιστική διάθεση και προσωπική παλικαριά, των οποίων τα ονόματα δεν διασώθηκαν. Διότι δεν εκδηλώνονταν από φόβο. Πάντα επικρατούσε ο φόβος της εκδικήσεως των δυνατών που επικρατούσαν.⁶⁶

Πελεκάνος (περί το 1881). Αγνωστων λοιπών στοιχείων.

Σταθόπουλος Κωνσταντίνος (μετά το 1881). Γραμματοδιδάσκαλος από το Μεσσηνικόλα. Κατά μία αξιόπιστη πληροφορία δίδαξε στο σχολείο της Κερασιάς μετά το 1881.⁶⁷

Τρίψας Νικόλαος (μετά το 1881). Παλιός γραμματοδιδάσκαλος, δίδαξε στο σχολείο της Κερασιάς μετά το 1881, κατά πληροφορίες των κατοίκων.⁶⁸

Μίσσας (μετά το 1881). Η καταγωγή του ήταν από Καρίτσα. Παλιός γραμματοδιδάσκαλος, δίδαξε στο σχολείο της Κερασιάς μετά το 1881, κατά πληροφορίες των κατοίκων.⁶⁹

Σαρίδας (μετά το 1881). Παλιός γραμματοδιδάσκαλος, που δίδαξε στο σχολείο της Κερασιάς μετά το 1881, κατά πληροφορίες των κατοίκων.⁷⁰

Μορρές Ευάγγελος (1886-...). Ήγινε γραμματοδιδάσκαλος από την επιτροπή του Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας το 1886 και δίδαξε στο σχολείο Κερασιάς.⁷¹

Αλεξόπουλος Ματθαίος. Η καταγωγή του ήταν από το Στούγκο (κατά τον Βάσο Κ. Μηαρίτη, ήταν Κερασιώτης). Το 1889 έγινε γραμματοδιδάσκαλος από την επιτροπή του Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας και δίδαξε στο χωριό του (Στούγκο),⁷² αλλά και στην Κερασιά.

Ζαρκάδας Γεώργιος του Αντωνίου (1901-1904). Ήταν ιεροδιδάσκαλος (ιερέας και διδάσκαλος). Γενν. το 1881 ή 1882 στην Κερασιά. Υπηρέτησε ως ιερέας σε Αμυγδαλή (1907-1908), Μέλισσα (1925-1937), Μορφοβούνιο (1936-1950). Ήταν και γραμματοδιδάσκαλος (φοίτησε το 1901 στο Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας) και από το ίδιο έτος υπηρέτησε στα σχολεία Κερασιάς (1901-1904) – στο μονοθέσιο (δηλ. με ένα δάσκαλο) σχολείο, τότε πρέπει να έγινε και το κτίριο του σχολείου, που ήταν εκεί που είναι σήμερα το γραφείο της Κοινότητας – Βουνεσίου-Μορφοβουνίου (1904-1905), Βρώστιανης-Αμυγδαλής (1905-1910), Ζερετσίου-Κρουσηγής (1910-1911) και Νταουτίου-Μέλισσας (1911-1920...). Δίδα-

66. Βάσου Κ. Μηαρίτη, *Κερασιά η νύμφη της Νεβρόπολης...*, ό.π., σ. 207-209.

67. Σύλλογος Κερασιωτών Καρδίτσας: *Ιστορικό ημερολόγιο...*, ό.π.

68. Σύλλογος Κερασιωτών Καρδίτσας: *Ιστορικό ημερολόγιο...*, ό.π.

69. Σύλλογος Κερασιωτών Καρδίτσας: *Ιστορικό ημερολόγιο...*, ό.π.

70. Σύλλογος Κερασιωτών Καρδίτσας: *Ιστορικό ημερολόγιο...*, ό.π.

71. Αρχείο Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας, βιβλίο πράξεων 1882-1892, αρ. πράξ. 34/11-7-1886. Και Σύλλογος Κερασιωτών Καρδίτσας: *Ιστορικό ημερολόγιο...*, ό.π.

72. Αρχείο Α' δημ. Σχολείου Καρδίτσας, βιβλίο πράξεων 1882-1892, αρ. πράξ. 85/29-9-1889.

σκε και παράλληλα ασκούσε και τα θρησκευτικά του καθήκοντα. Ο Κωνσταντίνος (Ντούλας) Βασ. Ζαρκάδας, ιερέας και γραμματοδιδάσκαλος υπηρετούσε στη Βρώστιανη (Αμυγδαλή) σαν ιεροδιδάσκαλος. Αυτός ήταν παντρεμένος και είχε τα πρώτα του παιδιά. Παράκάλεσε τον εξάδελφό του Γεώργιο Αντ. Ζαρκάδα να κάνουν αμοιβαία μετάθεση και ο καλόκαρδος Γεώργιος δέχτηκε την πρόταση του Παπαντούλα (Κωνσταντίνου Βασ. Ζαρκάδα). Το έτος 1909 νυμφεύθηκε τη Φωτεινή Ζαχαρή από το Βουνέσι (Μορφοβούνι), και το 1925 έγινε ιερέας και διδάσκαλος στη Μέλισσα (Νταούτι) Καρδίτσας. Απέκτησε δε τα εξής τέκνα: Δημήτριο (1909), Κωνσταντίνο (1911), Λεωνίδα (1914, δικηγόρο), Ευαγγελία (Λίτσα, 1917), Απόστολο (1920, που έπεσε την 1^η Ιουν. 1943 στην Πορτή Μουζακίου από τα βόλια των Ιταλών κατακτητών) και Αγλαΐα (1928).⁷³ (Βλ. γι' αυτόν και στο λήμμα «Μορφοβούνι»).

Ζαρκάδας Κωνσταντίνος (Ντούλας) του Βασιλείου (1904-1920..., 1931-1932). Και αυτός ιεροδιδάσκαλος γεννημένος το 1871 ή 1873 στην Κερασιά. Τελείωσε το Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας το 1902 και δίδαξε στο Νεοχώρι (1886-1889 και 1899-1900), στη Βρώστιανη-Αμυγδαλή (1902-1904) και στην Κερασιά (1904-1920..., 1931-1932). Το 1886 είχε γίνει γραμματοδιδάσκαλος από την επιτροπή του Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας. Είναι ο πασίγνωστος στην Κερασιά και στα περίχωρα **παπα-Ντούλας**, ο οποίος ήταν μια εποχή ολόκληρη μόνος του και εκτός από ιερέας και δάσκαλος διετέλεσε και γραμματέας της Κοινότητας.⁷⁴ Ως ιερέας υπηρέτησε σε Βρώστιανη-Αμυγδαλή (1909-1911), Κερασιά (1911-1937), Νεοχώρι (-1920-), Μουζάκι (-1929-).⁷⁵ Ο **παπα-Ντούλας Ζαρκάδας** ήταν γιος του Βασιλείου Ζαρκάδα και της Αικατερίνης Αποστ, Μηαρίτη, αδελφής του Γιαννάκη, του Κώστα και του Χρήστου. Όμως τον Κώστα τον αδερφό της (τον πατέρα του Ηλία Μηαρίτη) τον σκότωσε ο επιστήθιος φίλος του Χαράλαμπος Κοντοχρίστος στο κυνήγι κατά λάθος. Το βράδυ που έφεραν σκοτωμένο από τις Απιδιές τον αδερφό της Κώστα, η Αικατερίνη, που ήταν και έγγυος, πήδησε από το μπαλκόνι το Ζαρκαδαίικο ύψους 4 μ. για να σκοτωθεί (αυτοκτονήσει), αλλά ευτυχώς δεν έπαθε τίποτε. Την άλλη μέρα γέννησε ένα αγοράκι και προς τιμήν του αδικοχαμένου αδερφού της το ονόμασαν **Κώστα**. Αυτός ο **Κώστας** έγινε, όταν μεγάλωσε **ιεροδιδάσκαλος** (ιερέας και γραμματοδιδάσκαλος), ο **ονομαστός Παπαντούλας**. Για το φόνο του Κώστα Μηαρίτη κατηγορήθηκαν και συνελήφθησαν οι Γιαννακαίοι, αλλά ο Χαράλαμπος Κοντοχρήστος μόλις το έμαθε παρουσιάστηκε και ομολόγησε στις τοπικές Αρχές Καρδίτσας, ότι αυτός σκότωσε το φίλο του κατά λάθος και έτσι οι Γιαννακαίοι αφέθηκαν ελεύθεροι γιατί ήταν αθώοι. Ο **Ντούλας Ζαρκάδας** δάσκαλο είχε τον **Πελεκάνο** στο σχολείο που λειτουργούσε στην εκκλησία της Παναγίας: «**Πελεκάνος**. Σ' αυτόν μαθήτευσε ο **Κων/νος Β. Ζαρκάδας**, ο γνωστός **Παπαντούλας**, ο **Γιάννος Ζαρκάδας**, ο **Κων/νος Λάμπρου Μηαρίτης** και άλλοι διαβαζοντας το “Κτωήχι” (Οκτώηχο) και το “Ψαλήρι” (Ψαλήριον), γιατί

73. Βάσου Κ. Μηαρίτη, ό.π., σ. 103-104, 106, 107-108. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφερσάλων (Διαχρονικά)*, Καρδίτσα 2020, σ. 45, 103, 176, 181.

74. Βάσου Κ. Μηαρίτη, ό.π., σ. 107-108.

75. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 45, 103, 159, 183, 186.

δεν υπήρχαν άλλα βιβλία και γράφοντας στα “Πινακίδια”. Αυτά ήταν αβαθή κιβώτια ορθογώνια μεγέθους ενός Αλφαβηταρίου, βάθους 2 εκατοστών. Μέσα σ’ αυτά τα πλουσιόπαιδα είχαν μελισσοκέρι, ενώ τα φτωχά πηλό, λάσπη από κοκκινόχρωμα ή γαλαζόχρωμα. Στα πινακίδια έγραφαν με τη γραφίδα, που ήταν ίσα με ένα σημερινό μολύβι. Ήταν από βέργα κρνιαάς. Στη μία άκρη ήταν μυτερή και στην άλλη πλατιά, σαν νύχι του αντίχειρα. Ό,τι έγραφαν με τη μυτερή άκρη το έσβηναν με την πλατιά. Τα πινακίδια με κερί δεν είχαν ανάγκη, αλλά τα άλλα, για να μην ξηραίνεται ο πηλός τα τύλιγαν το βράδυ μ’ ένα βρεγμένο κουρέλι...». Το έτος 1903 τοποθετήθηκε στην Κερασιά γραμματοδιδάσκαλος (αργότερα και ιερέας) ο **Γεώργιος Αντ. Ζαρκάδας**. Τότε πρέπει να έγινε και το κτίριο του σχολείου, που ήταν εκεί που είναι σήμερα το γραφείο της Κοινότητας. Ο **Παπαντούλας**, ιερέας και γραμματοδιδάσκαλος υπηρετούσε τότε στη Βρόστιανη σαν ιεροδιδάσκαλος. Αυτός ήταν παντρεμένος και είχε τα πρώτα του παιδιά. Παρακάλεσε τον εξάδελφό του **Γεώργιο Αντ. Ζαρκάδα** να κάνουν αμοιβαία μετάθεση και ο καλόκαρδος **Γεώργιος** δέχτηκε την πρόταση του **Παπαντούλα**. Έτσι το 1905 με 1906 γραμματοδιδάσκαλος Κερασιάς τοποθετήθηκε ο **Παπαντούλας** που ανέλαβε και Γραμματέας των Κοινοτήτων Κερασιάς και Κρουονερίου, όντας ταυτόχρονα: Ιερέας εφημέριος Κερασιάς, δάσκαλος και γραμματέας. Ο παπα-Ντούλας Ζαρκάδας ήταν πρόεδρος της επιτροπής για την επανάνεγερση του ναού της Ζωοδόχου Πηγής (1917). Η κόρη του Αφροδίτη παντρεύθηκε τον Βασίλειο Δημ. Αμβροσίου, δάσκαλο (αργότερα έγινε Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαιδεύσεως) [γιο του εκ Νεοχωρίου παπα-Δημήτριου Αμβροσίου του Γεωργίου (που γενν. το 1873 στο Νεοχώρι, όπου ήταν ιερέ-ας τα έτη 1905-1912⁷⁶)], εγκαταστάθηκαν στην Κερασιά και απόχτησαν: την Έλλη δασκάλα, το Δημητράκη δάσκαλο και τον Κωστά-κη που έγινε καθηγητής ΤΕΙ και πολιτικός μηχανικός.⁷⁷ Το έτος 1930 ο Παπαντούλας παρέδωσε στον μητροπολίτη Ιεζεκιήλ πολύτιμο χειρόγραφο του «**Νομοκάνονος**» του **Μανουήλ Μαλαξού**,⁷⁸ φυλασσόμενο στο παρεκκλήσιο «**Κοίμησις της Θεοτόκου**» Κερασιάς,

76. **Δημητρίου Β. Στάθη**, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 35, 186

77. **Βάσου Κ. Μηαρίτη**, ό.π., σ. 30, 36, 49-50, 103-104, 107-108. **Βασιλή Ν. Μαγούπουλου**, *Σχολεία και δάσκαλοι...*, ό.π., σ. 210-211.

78. **Μανουήλ Μαλαξός** (16^{ος} αιώνας). Λόγιος κληρικός, ο οποίος αναδείχθηκε μητροπολίτης Θηβών και αξιόλογος συγγραφέας νομοκανονικών και ιστορικών έργων. Καταγόταν από το Ναύπλιο και ήταν γιος του Δημητρίου Μαλαξού, οικονόμου της μητρόπολης Άργους και Ναυπλί-ου. Έλαβε αξιόλογη μόρφωση και περί το 1540 εγκαταστάθηκε στη Θήβα. Εκεί άσκησε τα καθήκοντα του νοταρίου στη μητρόπολη μέχρι τη μετάβασή του στην Κων/πολη, όπου άσκησε το λειτουργήμα του διδασκάλου και του αντιγραφέα κωδικών, σύμφωνα με τις πληροφορίες του κληρικού της γερμανικής πρεσβείας Στεφάνου Γκέρλαχ. Η ευρύτητα της παιδείας του εκφράστηκε στο συγγραφικό του έργο. Στη Θήβα συνέταξε τον περίφημο **Νομοκάνονα** (1561), αρχικά στην κλασική και αργότερα σε απλούστερη γλώσσα, για να είναι πιο εύρηστος στους χαλεπούς καιρούς. Για την εκπόνηση του έργου στηρίχθηκε όχι μόνο στην πρωτότυπη μορφή της νομοθεσίας των Μακεδόνων, αλλά και σε διάφορες συνόψεις των επιμέρους έργων, καθώς και σε ιδιωτικά κωδικοποιητικά εγχειρίδια, στα οποία είχε χρησιμοποιηθεί και η *Εκλογή των Ισαύρων*. Στο τέλος του **Νομοκάνονα** έχει προσαρτηθεί και ένα είδος *Εξομολογηταρίου* για την καθοδήγηση των πνευματικών, γι’ αυτό και ο **Νομοκάνοντας** είχε ευρύτατη διάδοση στη μεταβυζαντινή περίοδο. Στην Κων/πολη έγραψε το 1577 την *Πατριαχική Ιστορία της Κων/πόλεως (1454-1578)*, η οποία συμπεριλήφθηκε στην *Τουρκογραικία* του Μαρτίνου Κρουσίου (Βενετία 1584, σ. 106-184) και το 1849 μετετυπώθη υπό Εμμανουήλ Βεκκέρο εις την *Συλλογήν των Βυζαντινών* της Βόννης. Παράλληλα έγραψε και *Ιστορία Πολιτική Κων/πόλεως (1391-1578)*, η οποία διορθωμένη από τον Θεοδόσιο Ζυγομαλά, συμπεριλήφθηκε επίσης στην *Τουρκογραικία* (σ. 1-43). Έγραψε επίσης: *Βιβλίον Χρονογραφι-*

το οποίο ο Ιεζεκιήλ δώρησε στο σπουδαστήριο της Θεολογικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών. Στη σελ. 345 του χειρογράφου υπάρχει η εξής ενθύμηση: «*Εν Κερασιά τη 12 οκτωβρίου 1906. Κωνσταντίνος Ζαρκάδας σκευοφύλαξ γράφω δι' ενθύμησην*». Και στη σελ. 348 άλλη ενθύμηση: «*ητούτω το βιβλίον ηπάρχει της αγίας και υπερευλογιμένης δεσποίνης ημών Θεοτόκου και Αειπαρθένου Μαρίας εκ κόμης Κυρασίας οίτοι της κοιμίσεως της μεταστάσεως ημών Θεοτόκου. 1876 Οκτωβρίου(ου) 29 διδάσκαλλως Χρίστως βασιλεί(ου) εκ κόμης στούγκου ήτοι εκ Κυρασίας*».⁷⁹ (Για τον δάσκαλο Χρήστο Βασιλείου, κάναμε ήδη λόγο πιο πάνω).

κόν από κτίσεως κόσμου έως σουλτάν Μουράτ Γ'. Κανονάριον. Ποιημάτων περί σφαιμάτων των εκκλησιαστικών. Πελοποννησιακά, Βιβλίον γνωμικών, Στιχηρά ιδιώματα κ.ά. [Βλ. λήμμα στην εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Larousse-Britannica», τόμ. 40 (1990), σ. 135. Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, *Νεοελληνική Φιλολογία (1453-1821)*, Εν Αιθήναις 1868, σ. 185-186].

79. Σχετικό με την ανεύρεση και δωρεά του πιο πάνω χειρογράφου του «*Νομοκάνονος*» του *Μανουήλ Μαλαξού* είναι το κατωτέρω δημοσίευμα του καθηγητού της Θεολογικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών Κ. Δουβουνιώτη (1872-1943): «*ΔΩΡΕΑ ΕΙΣ ΤΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ. Ο Σεβ. Μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφερσάλων κ. Ιεζεκιήλ* εδωρήσατο και νέον χειρόγραφον [το προηγουμένο ήταν οι «*Ακολουθίες των αγίων Δαμιανού του εκ Μεριχόβου και Νικολάου του Νεοφανούς*», εκ της Μονής Σιάμου-Οξυάς, βλ. *Ιεζεκιήλ* του από Βελανιδιάς, *Έργα και Ημέραι*, τόμ. Α', σ. 291επ.] εις το σπουδαστήριον της Θεολογικής Σχολής του εν Αθήναις Πανεπιστημίου. Το δωρηθέν χειρόγραφον ευρέθη εν τω παρεκκλησίω «*Κοίμησις της Θεοτόκου*» του χωρίου *Κερασιά Νευροπούλεως Αγράφων, καθ' υπόδειξιν του εφημερίου Κωνσταντίνου Ζαρκάδα*. Η Θεολογική Σχολή λαβούσα γνώσιν της δωρεάς ταύτης ανέθηκεν εις τον κοσμήτορα αυτής, όπως δι' εγγράφου εκφράση τω σεβασμιωτάτω κ. *Ιεζεκιήλ* τας θερμάς αυτής ευχαριστίας. - Το δωρηθέν χειρόγραφον αποτελείται εκ σελίδων τετρακοσίων πενήκοντα (0,30 x 0,15) ηριθμημένων υπό μεταγενεστέρας χειρός. Ο αριθμήσας το χειρόγραφον ηρίθμησε χωριστά τον προτασσόμενον πίνακα των περιεχομένων και χωριστά τα κείμενα, ούτως ώστε έχομεν δύο αριθμήσεις, 1-20 και 1-420. Έχει όμως αφήσει αναρίθμητα δύο φύλλα εν αρχή και ανά εν φύλλον μεταξύ των σελίδων 252 και 253, 270 και 271, και 272 και 273 επομένως εν όλω πέ-ντε φύλλα, ήτοι δέκα σελίδας. Κατά ταύτα, αι όλαι σελίδες του χειρογράφου είναι 450 (20+420+10). Η αρχική αρίθμησης του κώδικος εγένετο κατά τετράδια, ών έκαστον περιέχει οκτώ φύλλα. Η αρίθμησης των τετραδίων, ήτις σημειούται εν τη κάτω ώα [περιθώριο σελίδος] της αρχής και του τέλους έκαστου τετραδίου άρχεται από της δευτέρας αριθμήσεως της σελίδος 1 και φθάνει μέχρι της σελίδος 346, ήτοι επεκτείνεται μόνον εις τον νομοκάνονα, των προηγουμένων και επομένων τετραδίων με,ινάντων άνευ αριθμήσεως. Κατά ταύτα έχομεν ηριθμημένα τετράδια 22 (α'-κβ'). - Το χειρόγραφον είναι δεδεμένον διά βύρσης [δέρματος] μετά επιτυπωμάτων. - Το περιεχόμενον του χειρογράφου είναι το ακό-λουθον: 1. (σ. 1-16). Ο πίναξ των περιεχομένων κεφαλαίων εν τω νομοκάνονι άνευ επιγραφής. Άνωθεν και εν αρχή του πίνακος υπό μεταγενε-στέρας χειρός εγράφη «και τότε κτήμα ακακίου ιερομονάχου». Ο πίναξ αναγράφει 277 κεφάλαια (σοζ'). - 2. (σ. 17-18). «Όρει μεγάλη». «Περί ηλικίας των ανθρώπων». «Θεολογία πολλών διδασκάλων περί της αγίας Τριάδος ότι ένας είναι ο Θεός εις τρία πρόσωπα αμερίστως απ' αλλήλων» και «διά τον σταυρόν όταν τον κάμνωμεν τί δηλοι». - 3. (σ. 1-345). «Ματθαίου του νομοθέτου, ος ην ιερομόναχος πάνυ σοφώτατος, τι επίκλην Βλάσταρι». Άρχ. «Περί κριτού τού είναι εις πάντας συμπαθής και να μηδέν πιστεύη λόγια τινών χωρίς να εξετάζη». Περιέχει κεφάλαια 294 (σηδ'). Είναι φανερόν ότι πρόκειται περί του γνωστού νομοκάνονος του *Μανουήλ Μαλαξού*, και ουχι περί του Συντάγματος κατά στοιχείον του *Ματθαίου του Βλαστάρεως* (πρβλ. *Γ. Ράλλη-Μ. Ποιλή*, *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων*, Αθήναι 1853, τόμ. 6) [βλ. και *Βλ. Φειδά*, λήμμα «*Βλάσταρης Ματθαίος*» στην εγκυκλ. «*Πα-La-Br*», τόμ. 14 (1996), σ. 412]. Εν τέλει της σελίδος 345: «*Εν Κερασιά τη 19 οκτωβρίου 1906. Κωνσταντίνος Ζαρκάδας σκευοφύλαξ γράφω δι' ενθύμησην*». Και εν σελίδι 348: «*ητούτω το βιβλίον ηπάρχει της αγίας και υπερευλογιμένης δεσποίνης ημών Θεοτόκου και Αειπαρθένου Μαρίας εν κόμης Κυρασίας οίτοι της κοιμίσεως της μεταστάσεως ημών Θεοτόκου. / 1876 Οκτωβρίου 29 / διδάσκαλλως χρίστως βασιλείου εν κόμης / στούγκου ήτοι εν Κυρασίας*». (Ως εκ του σημειώματος τούτου δύναται τις να εικάση ο διδάσκαλος *Χρήστος Βασιλείου* θα ήτο εις των διαπρεπεστέρων διδασκάλων του παρελθόντος, 19^{ου}, αιώνος). - 4. (σ. 349-394). «*Διάλογος ιωνομασμένος χριστιανός, επειδή φανερώνεται εν αυτώ τις είναι ο χριστιανός ο αληθινός. Και διαλέγονται εις τούτον δύο προσωπα, ένας ξένος λεγόμενος και ένα παιδι λεγόμενον. Ο τόπος δε εις τον οποίον ευρέθησαν τάχατες ετούτοι οι δύο και προσομιλούσιν είναι ο Γαλατάς εις την Κωνσταντινούπολιν. Λέγει λοιπόν ο αξένος*». Άρχεται. «*ΞΕΝ.: Καλώς τα κάμνεις παιδί μου. ΝΕΟΣ: Καλώς ήλθεν η αντίληψίς σου*» (Ο διάλογος ούτος, όστις, ως φαίνεται εγράφη αρχικώς εις την αρχαίαν ελληνικήν, είναι άξιος σπουδής και μελέτης). - 5. (σ. 395-400). *Πραγματεία ανε-πίγραφος περί του Πάσχα*. Άρχεται. «*Όνειδίζουσιν ημάς τινές των αμαθών ότι σφάλλομεν εις το Πάσχα και ημείς ου*

Θα αναφερθούμε τώρα σε έναν ηγούμενο της Κορώνας με το μοναχικό του όνομα **Νικηφόρος**,⁸⁰ που έζησε και έδρασε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, έπαιξε δε σπουδαιότατο ρόλο πριν την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στην ελεύθερη Ελλάδα (1881). Η γιαγιά των: **Παπα-Γιώργη Ζαρκάδα, Παπαντούλα Ζαρκάδα**, Οδυσσέα Ζαρκάδα, Ιωάννου Ζαρκάδα ήταν από μια οικογένεια Αντωνίου από το Μουζάκι. Ένας αδελφός της ονόματι **Νικηφόρος** ήταν ηγούμενος της Μονής Κορώνας για πολλά χρόνια κατά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα (1830-1878) και έπαιξε σπουδαίο ρόλο κατά τα επαναστατικά κινήματα (1854, 1866-1867, 1878) ενισχύοντας τους αγωνιστές κατά των Τούρκων παντοιοτρόπως. Ήταν δυναμικός άνθρωπος, όπως έλεγαν οι αείμνηστοι **Παπα-Γιώργης, Παπα-Ντούλας**, Νίκος Ζαρκάδας που τα γνώριζαν από αφηγήσεις του πατέρα του Παπα-Γιώργη, Αντώνη Ζαρκάδα, ο οποίος ήταν έμπιστος του ηγούμενου **Νικηφόρου**, όταν ο Αντώνης Ζαρκάδας βρισκόταν στη Μονή Κορώνας πριν παντρευτεί, αφού ήταν ανηψιός του από αδελφή. Ο **Νικηφόρος** είχε εκλεγεί Επίσκοπος Τρίκκης και Σταγών, αλλά δεν δέχτηκε ν' αλλάξει τη θέση του ηγουμένου της πλούσιας Μονής Κορώνας με την Επισκοπή Τρικάλων, όπου δεν θα είχε τα μέσα και την ευχέρεια να βοηθήσει τον αγώνα κατά των Τούρκων. Σύμφωνα με τις πληροφορίες του παππού Αντώνη Ζαρκάδα, κάποια στιγμή οι Τούρκοι πληροφορήθηκαν από τους εγκαθήμενους τους, αυτή τη δράση του ηγουμένου **Νικηφόρου** και ερήμην τον καταδίκασαν σε θάνατο. Αναγκάστηκε τότε να πάει στην Κων/πολη ακολουθούμενος από τον έμπιστο ανηψιό του Αντώνη Ζαρκάδα. Εκεί ο **Νικηφόρος** με παράγοντες και χρηματισμούς κατόρθωσε να απαλλαγεί από τη θανατική ποινή με τον όρο: Να μην ξαναγυρίσει στη Μονή Κορώνας. Τον ξαπόστειλαν σε μοναστήρι έξω από την ελληνική πόλη Μοναστήρι (Μπιτόλια) της Σερβίας, απέναντι από τη Φλώρινα. Μόλις λησμονήθηκε το πράγμα ο **Νικηφόρος** ξαναγύρισε στην Κορώνα, όπου εκδήμησε στον Κύριο σε βαθυτατα γεράματα. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι ιερείς **Παπα-Γιώργης** και **Παπα-Ντούλας (Ζαρκαδαίοι)**, όταν μνημόνευαν τους νεκρούς της οικογένειάς τους, άρχιζαν με το όνομα του Ιερομονάχου και Προσκυνητού **Νικηφόρου**. Μετά το Νικηφόρο μνημόνευαν γονείς, αδελφούς και άλλους συγγενείς τους.

σφάλλομεν”.- 6. (σ. 400-405). “Σύγγραμμα εἰς τὸν οὖνον ποίημα φιλοσόφου καὶ ασκολόγου (αστρολόγου). Πυθαγόρας τηλαυγὴ (ποῦ φωτίζει σε μεγάλη ἀπόσταση) χαίρειν”. Ἄρχεται: “Πολλὰ παθῶν καὶ πολλὰ πειράσας ἀπέστειλά σοι τότε το βιβλίον ἔχον ἐν αὐτῷ πλινθίδα πάνυ χαριεστάτην. Εντυχῶν γὰρ αὐτῷ διὰ τῶν γεγραμμένων γραμμάτων εἶση τα ἐνεσώτα καὶ γεγονότα καὶ αὐθις ἐσόμενα” [Πρβλ. **P. Tannery**, «Notice sur des fragmentst d' onomatomancie arithmetique», ἐν *Notices et extraits*, τόμ. 31 (1886) 2, σ. 231-260].- 7. (σ. 405-406). Βραχὺ χρονικὸν ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ἔτους ζωνδ' (= 1346) καὶ τελευτῶν εἰς τα ζκα' (= 1513) ἐκπεσόντος ἐνός ἢ δύο φύλλων. Ἄρχεται: “ζωνδ' ἐπέρασαν οἱ οτομάνιδες εἰς τὴν Ευρώπην ὁ σουλτάνος ὁ Μουράτης” [Μουράτ Α', 1319-1389] καὶ τέλος. “ζκα' ἰανουαρίου δ' ἐν προῦσα ἐφόνευσε τοῦς ἀνεψιούς του” [ὁ Σελίμ Α' ὁ Σκληρός. 1512-1520].- 8. (σ. 407-408). “Περὶ ποίοι τῶν μητροπολιτῶν ἔχουν τὴν σήμερον ἐπισκοπὰς”.- 9. (σ. 408-409). “Περὶ τῶν μητροπολιτῶν ποίοι λέγονται ὑπέριμοι καὶ ἐξαρχοὶ καὶ ποίοι ὑπέριμοι μόνον”.- 10. (σ. 409-411). “Τὰ τῶν Ἀρχιερέων οφθίκια καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν”. **Κ.Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ** (Εδημοσιεύθη εἰς το φύλλον τῆς 18^{ης} 8/βρίου 1930 τοῦ ἐν Ἀθῆναις ἐκδομένου περιοδικοῦ «*Ἐκκλησία*». Πρβλ. **Ιεζεκιήλ** τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς, *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, τόμ. Α', ἐν Βόλῳ 1947, σ. 366-368).

80. Με το μοναχικό όνομα **Νικηφόρος** αναφέρονται τρεῖς κοινοβιότες τῆς Κορώνας τὴν περίοδο αὐτή: **Νικηφόρος**, ηγούμενος το ἔτος 1842 καὶ ἀπὸ το 1864 εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπου ἀπεβίωσε το 1900. **Νικηφόρος** (κατὰ κόσμον ... Κωνσταντίνου), περὶ τα ἔτη 1850 καὶ 1855, ιερομόναχος, γενν. το 1828 στο Μουζάκι ἢ στα Τρίκαλα. **Νικηφόρος** (κατὰ κόσμον ... Κορωνίτης), ἀναφέρεται ὡς ιερομόναχος το ἔτος 1854 καὶ Ἀρχιμανδρίτης Ἡγούμενος τα ἔτη 1881-1884 (**Δημητρίου Β. Στάθη**, *Όνοματολόγιον κληρικῶν...*, ὁ.π., σ. 20, 222-223).

Στην εκκλησία Ζωοδόχος Πηγή Κερασιάς υπάρχει εικόνα του Αγίου Σεραφείμ, όπου στο κάτω αριστερό μέρος έχει σε σμίκρυνση το Νικηφόρο να προσεύχεται στον Άγιο.⁸¹

Από έκθεση λειτουργίας του σχολείου, του σχολικού έτους 1931-1932, πληροφορούμαστε ότι το δημοτικό σχολείο Κερασείας: «*Ιουνίου 18, Μονοτάξιο Σχολείο Κερασείας. Το διδακτήριο είναι εκκλησιαστικό και ευρύχωρο, στερείται όμως ύψους, Καταβάλλεται προσπάθεια για ανέγερση κοινοτικού διδακτηρίου. Το σχολείο έχει δεκατέσσερα (14) θρανία παλ.,ιού τύπου, μεγάλους γεωγραφικούς χάρτες Ευρώπης και Ελλάδας, αριθμητήριο, αναγνωστήριο και κινητή αλφάβητο. Δεν υπάρχει βιβλιοθήκη. Καλλιεργείται σχολικός κήπος από τους μαθητές. Εγγραφέντες μαθητές εξήντα επτά (67) όσοι και οι υπόχρεοι προς φοίτηση. Κατά την επιθεώρηση ήταν παρόντες οι εξήντα πέντε (65). Η υγιεινή κατάσταση των παρόντων δεν ήταν καλή, διότι υπέφεραν από ελονοσία. Δάσκαλος: Κωνσταντίνος Ζαρκάδας, από την Κερασιά, πτυχιούχος Υποδιδασκαλείου».⁸² Το 1944-1945 διδάσκει εδώ ο Στέφανος Κόφφας, πτυχιούχος Ιεροδιδασκαλείου.⁸³*

Βασίλειος Δημ. Αμβροσίου. Ήρθε από το Νεοχώρι. Ήταν παπαδοπαίδι και δάσκαλος. Ήγινε γαμβρός του παπα-Ντούλα Ζαρκάδα στην κόρη του Αφροδίτη και απόχτησε την Έλλη δασκάλα, το Δημητράκη δάσκαλο και τον Κωστάκη καθηγητή ΤΕΙ και πολιτικό μηχανικό.⁸⁴ Δίδαξε σε Μπεζούλα το 1942-1943 και Κρυονέρι 1944-1945. Μετέπειτα Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαίδευσης (βλ. και κείμενα «Κρυονέρι», «Νεοχώρι», «Πεζούλα»).

Παραθέτουμε στη συνέχεια όσα εκθέτει στο βιβλίο του για τα σχολεία και τους δασκάλους της Κερασιάς ο αιώνιος Βάσος Κ. Μηραίτης, επ. Διευθυντής Α΄ της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως:

«Στην εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου (Παναγίας) υπήρχε επί Τουρκοκρατίας ακμαίο γυναικείο Μοναστήρι με πολλές μοναχές, που ζούσαν από τη μεγάλη περιουσία της Μονής: τα κτήματα, ζώα, μελίσσια και εισφορές. Στην εκκλησία της Παναγίας στεγάστηκε το “Κρυφό σχολείο” και δίδαξαν σ’ αυτό οι: **1) Στέργιος Παπάς**, Κερασιώτης, γιος του Πα-πανιάνη, **2) Σαρίδας Κωνσταντίνος** από τα Γιάννενα, **3) Δημητρίου Βάιος**, ο οποίος γράφει στο βιβλίο “Τυπικό” της εκκλησίας: “Και ιερεύς είναι ο παπάς Κωνσταντής⁸⁵ και έφθασεν εις γήρας βαθή ό εστί ετών 66 – 1876 υπογραφή: **Βάιος Δημητρίου, Παιδαγωγός – Κερασιά**”. **4)** Σε άλλη θέση του ίδιου βιβλίου χειρόγραφο δυσανάγνωστο κείμενο και υπογραφή **Σιαδάς Χρήστος**. **5) Πελεκάνος**. Σ’ αυτόν μαθήτευσαν οι **Κων/νος Β. Ζαρκάδας** (ο γνωστός Παπαντούλας), ο **Γιάννος Ζαρκάδας**, ο **Κων/νος Λάμπρου Μηραίτης** και άλλοι διαβάζοντας το ‘Κτωήχι (Οκτώηχο) και Ψαλτήρι (Ψαλτήριον), γιατί δεν υπήρχαν άλλα βιβλία και γράφοντας στα “Πινακίδια”. Αυτά ήταν αβαθή κιβώτια ορθογώνια μεγέθους ενός Αλφαβηταρίου, βάθους 2 εκατοστών. Μέσα σ’ αυτά τα πλουσι-

81. Βάσου Κ. Μηραίτη, ό.π., σ. 210-211.

82. Ιωάννη Απ. Γκέκα, ό.π., σ. 55.

83. Ιωάννη Απ. Γκέκα, ό.π., σ. 75.

84. Βάσου Κ. Μηραίτη, ό.π., σ. 74.

85. Πρόκειται για τον ιερέα παπα-Κων/νο Παπακωνσταντίνου του Χρήστου, ο οποίος γενν. το 1810 και χρημάτισε ιερέας στην Κερασιά τα έτη 1857-1876 (βλ. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 74, 159)

όπαιδα είχαν μελισσοκέρι, ενώ τα φτωχά “πηλό”, λάσπη από κοκκινόχωμα ή γαλαζόχωμα. Στα πινακίδια έγραφαν με τη γραφίδα, που ήταν ίσα με ένα σημερινό μολύβι. Ήταν από βέργα κραινιάς. Στη μία άκρη ήταν μυτερή και στην άλλη πλατιά, σα νύχι του αντίχειρα. Ό,τι έγραφαν με τη μυτερή άκρη το έσβηναν με την πλατιά. Τα πινακίδια με κερί δεν είχαν ανάγκη, αλλά τα άλλα, για να μην ξηραίνεται ο πηλός τα τύλιγαν το βράδυ μ’ ένα βρεγμένο κουρέλι. **6) Καρατζάνης** από τη Βούνισσα, που *έδερνε πιο λίγο από τους προηγούμενους, που έδερναν άγρια*. Μετά το 1881 ήρθε ο **7) Μίσσας** από την Καρίτσα και κατόπιν οι Κερασιώτες: **8) Μωρές Ευάγγελος, 9) Αλεξόπουλος Ματθαίος** (ήταν από το Κρυονέρι), **10) Γεώργιος Ζαρκάδας (Παπαγιώργης), 11) Παπαντούλας Ζαρκάδας (...)**.

Στην Κερασιά λειτούργησε στην Τουρκοκρατία το “Κρυφό σχολειό” στην Παναγία “Κοίμηση της Θεοτόκου”. Μετά την απελευθέρωση του 1881 λειτούργησαν υποτυπώδη σχολεία με δασκάλους απόφοιτους δημοτικών σχολείων, που λειτουργούσαν σε κωμοπόλεις και πόλεις της Θεσσαλίας. Το έτος 1903 τοποθετήθηκε στην Κερασιά γραμματοδιδάσκαλος ο **Γεώργιος Αντωνίου Ζαρκάδας**. Τότε πρέπει να έγινε και το κτίριο, που ήταν εκεί που είναι σήμερα το γραφείο της Κοινότητας. **Ο Κων/νος Β. Ζαρκάδας**, ιερέας και γραμματοδιδάσκαλος υπηρετούσε στη Βρόστιανη (Αμυγδαλή) σαν ιεροδιδάσκαλος. Αυτός ήταν παντρεμένος και είχε τα πρώτα του παιδιά. Παρακάλεσε τον εξάδελφό του **Γεώργιο Αντ. Ζαρκάδα** να κάνουν αμοιβαία μετάθεση και ο καλόκαρδος **Γεώργιος** δέχτηκε την πρόταση του **Παπαντούλα (Κων/νου Β. Ζαρκάδα)**.

Την εποχή εκείνη 1900-1912, οι δάσκαλοι διορίζονταν το Σεπτέμβριο-Οκτώβριο και τον Ιούνιο απολύονταν. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος όρισε τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων, φυσικά και των δασκάλων. Το 1905-1906 γραμματοδιδάσκαλος Κερασιάς τοποθετήθηκε ο **Παπαντούλας Β. Ζαρκάδας**, που ανέλαβε και γραμματέας Κοινοτήτων Κερασιάς και Κρυονερίου. Ήτσι ήταν: Ιερέας εφημέριος Κερασιάς, δάσκαλος και γραμματέας. Μέχρι το 1914 κανένα κορίτσι δεν φοιτούσε στο σχολείο Κερασιάς. Κατά το έτος τούτο εφοίτησαν τα κορίτσια: **Μαρία Θεοδ. Θεοδωροπούλου, Κούλα Παπαζαρκάδα, Φεβρωνία Μωρέ του Ευαγγέλου, Νικολαίνα Καραβίδα και η Σοφία Αθανασίου Κοντοχρίστου ή Μήτραινα Κουτρουλού**.

Το έτος 1909 ο **Γεώργιος Αντωνίου Ζαρκάδας** νυμφεύτηκε τη Φωτεινή Ζαχαρή από το Βουνέσι (Μορφοβούνι) και το 1925 έγινε ιερέας και διδάσκαλος στο Νταούτι (Μέλισσα) Καρδίτσας. Απέκτησε σε τα παιδιά: **Δημήτριο, Κωνσταντίνο, Λεωνίδα (δικηγόρο), Ευαγγελία (Λίτσα), Απόστολο** που έπεσε την 1-6-1943 στην Πορτή Μουζακίου από βόλια των Ιταλών και Αγγλίας.

Το πρώτο διδακτήριο του δημοτικού σχολείου ήταν εκεί που έγινε αργότερα το Κοινοτικό Γραφείο, αλλά επειδή έπαθε καθίζηση έγινε νέο κτίριο στο νότιο μέρος της εκκλησίας “Ζωοδόχος Πηγή” εκεί κοντά στα Γερονταίικα και μπροστά από το κατάστημα Αργύρη Παγώνη, που έγινε με διάθεση ποσού δύο εκατομμυρίων (2.000.000) δραχμών, από τον τότε Πρωθυπουργό Νικόλαο Πλαστήρα και από το ιδιαίτερο ταμείο με ενέργειες του Καρδισιώτη υπουργού Γεωργίας (1951-1952) Στέλιου Αλλαμανή, τον οποίο κινητοποίησε το 1952 ο τότε Πρόεδρος της Κοινότητας Νικόλαος Ε. Κόφφας, που αργότερα έγινε γραμματέας κοινότητας Κερασιάς. Όμως και τούτο σχημάτισε ρωγμές. Ο γράφων είδε την ετοιμόρροπη κατάσταση και παρακάλεσε τον αείμνηστο Πληθάρη Ηλία του Αντωνίου που ήταν ιδιαίτερος του Καρδισιώτη υπουργού Παιδείας (1965-1966) Στέλιου Αλλαμα-

νή και υποκίνησε τις Κοινοτικές αρχές Κερασιάς να ζητήσουν ένα λυόμενο σχολείο, το οποίο στάλθηκε εγκαίρως και τοποθετήθηκε στα Δαδιά, όπου βρίσκεται σήμερα. Το σχολείο πρέπει να τον ανακηρύξει Ευεργέτη. Όμως τώρα πρέπει να το κάμει η Κοινότητα, αφού δε λειτουργεί σχολείο.

Η λειτουργία του δημοτικού σχολείου Κερασιάς ανεστάλη το έτος 1989 γιατί δεν είχε αριθμό μαθητών. Οι υπάρχοντες σήμερα (1992) τρεις (3) υπόχρεοι για φοίτηση, πηγαίνουν στο σχολείο Κρουονερίου. (Η πληροφορία για την αναστολή λειτουργίας του σχολείου από τον Ευάγγελο Θ. Ζαρκάδα, πρώην διευθυντή του Σχολείου). (...)

Γραμματοδιδάσκαλοι-Ιεροδιδάσκαλοι-Πτυχιούχοι Παιδαγωγικής Ακαδημίας

1. Πρώτος γραμματοδιδάσκαλος του δημοσίου, που εργάστηκε στο δημοτικό σχολείο Κερασιάς (μονοθέσιο, δηλαδή, με έναν δά-σκαλο) ήταν ο Γεώργιος Αντωνίου Ζαρκάδας, που το έτος 1925 (;) χειροτονήθηκε ιερέας και έγινε ιεροδιδάσκαλος στο Νταούτι (Μέλισσα) Καρδίτσας.

2. Δεύτερος ήταν ο ιεροδιδάσκαλος Παπαντούλας Βασ. Ζαρκάδας, μέχρι το έτος 1937 (1905-1937, σύνολο ετών 32).

3. Αντωνίου Χρίστος του Γεωργίου, για λίγο χρονικό διάστημα.

4. Ο Βασίλειος Δημητρίου Αμβροσίου από το Νεοχώριον, γαμβρός του Παπαντούλα Ζαρκάδα από κόρη και πτυχιούχος Διδασκαλείου (Ιερατικής Σχολής). Έγινε Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαίδευσης.

5. Ο Στέφανος Κόφφας του Ιεροδιδασκαλείου Λαμίας. Κερασιώτης.

Άλλοι δάσκαλοι που υπηρέτησαν στο δημοτικό σχολείο Κερασιάς ήταν οι πτυχιούχοι Παιδαγ. Ακαδημίας: Παπαποστόλου Ελένη του Λαζάρου από το Κρουονέρι. Μαλάμου Αρετή από τη Σπερχειάδα. Σκέντου Ελένη. Κούλη Ευγενία. Δανιήλ Βενέδικτος από Καλογριανά. Ζωάκης Γεώργιος Κρητικός. Αδαμαντία σύζ. του Ζωάκη. Μπαντής Γεώργιος από τη Γελάνθη Μουζακίου. Ζάρας Χρίστος από το Καρποχωρι. Κυριαζής Γεώργιος από τη Μυτιλήνη. Ευτυχία σύζ. του Κυριαζή. Μπακαρός Γεώργιος από τον Άγιο Γεώργιο Καρδίτσας. Φωτόπουλος Γεώργιος από το Μουζάκι. Ζαρκάδας Ευάγγελος του Θωμά Κερασιώτης. Μηαρίτη Παναγιώτα του Δημη-τρίου Κερασιώτισσα. Τσούτσουρα Αρετή του Κων/νου Νηπιαγωγός από το Φλωρέσι (Ανθοχώρι), σύζ. του Ευαγγέλου Θ. Ζαρκάδα διδασκάλου. Στεργιόπουλος Βασίλειος του Αχιλλέα (δεν τηρήθηκε αλφαβητική σειρά, αλλά σειρά υπηρεσίας).

Κερασιώτες (ή απόγονοι Κερασιωτών) δάσκαλοι

Προπολεμικοί: Ζαρκάδας Γεώργιος του Αντωνίου, γραμματοδιδάσκαλος και μετά το 1925 (;) ιερέας. Ζαρκάδας Κων/νος του Βασι-λείου, γραμματοδιδάσκαλος-ιερέας (Παπαντούλας). Κόφφας Στέφανος του Νικολάου, πτυχιούχος Ιεροδιδ/λείου Λαμίας. Μηαρίτης Βάσος του Κων/νου και της Γιαννούλας, πτυχιούχος Παιδαγωγ. Ακαδημίας 1940 μετεκπαιδευθείς στο Παν/μιο Αθηνών τα έτη 1953-55. Γεννήθηκε στην Κερασιά το Νοέμβριο του 1918. Από το έτος 1940 ζούσε στη Μακεδονία και από το 1950 στη Θεσσαλονίκη. Υπηρέτησε ως δ/ντής σχολείων από το διορισμό του 12-10-1940 μέχρι τη συνταξιοδότησή του 14-8-1975. Ανέπτυξε αξιολογή εσωσχολική και εξω-σχολική δράση. Τιμήθηκε με 72 ηθικές αμοιβές. Του απενεμήθη ο “αργυρούς Σταυρός του Φοίνικος” και άλλες τιμητικές διακρίσεις. Διετέλεσε Πρόεδρος διδασκαλικών και αθλητικών Συλλό-

γων. Μέλος του Δ.Σ. της Ενώσεως Δημοσιούπαλληλικών Οργανώσεων Θεσσαλονίκης (Ε.Δ.Ο.Θ.). Πρωτοστάτησε για την Πανεπιστημιακή μόρφωση νηπιαγωγών και δασκάλων. Διακρίθηκε στους αγώνες για την τροπολογία του θεσμού των Επιθεωρητών, ώστε ο Επιθεωρητής να είναι οδηγητής και κοινωνικός για την Παιδεία. Ανέπτυξε πλείστα επιστημονικά – Παιδαγωγικά θέματα σε ευρύτατο πνευματικό κοινό. Έγραψε εργασίες ανέκδοτες, περίπου 90. Εξέδωσε: “Η Ελλάδα του ΟΧΙ 1940”, “Το Αθάνατο ’21”, “Η Προσχολική Αγωγή”, “Το κλειδί της επιτυχίας στο γυμνάσιο” και “Κερασιά η νύμφη της Νεβρόπολης και πετροπέρδικα των Αγράφων” (Α’, Β’ και Γ’ έκδοση). Ετοιμάζει: “Προσωπικότητες και επιφανείς Κερασιώτες-Κερασιώτισσες”, “Εθνική Αντίσταση Κερασιάς”, “Ο κύριος επιθεωρητής”. Η σύζυγός του Αγγελική Τοπουζελίδου-Μηarıίτη ήταν ισάξιά του συνάδελφός του και συγγραφέας. Οι κόρες του: Ελένη φιλόλογος και Ζωή δικηγόρος. Λάτρευε τους συγχωριανούς του και την Κερασιά. Φύση ελεύθερη και ανυπότακτη.

Μετά την απελευθέρωση 1945 (όλοι πτυχιούχοι Παιδαγ. Ακαδημίας): Αμβροσίου Δημήτριος του Βασιλείου, Αμβροσίου Έλλη του Βασιλείου σύζ. Πείτσινη, Γεροντοπούλου Ευαγγελία του Δημητρίου, Ζαρκάδα Ζωή του Ευαγγέλου, Ζαρκάδας Ευάγγελος του Παπαθωμά, Κοντοχρίστος Ιωάννης του Δημητρίου, Κόφφα Ζωή του Χρίστου, Κόφφα Πολυξένη του Χρίστου, Μηarıίτη Βαίτσα του Αλεξάνδρου, Μηarıίτη Παναγιώτα του Δημητρίου, Μηarıίτη Σοφία του Βασιλείου, Στεργίου Βασίλειος του Αχιλλέα, Στεργίου-Ηλίας του Στεφάνου, Φλώρος Κων/νος του Γρηγορίου.

Καθηγητές και καθηγήτριες από Κερασιά: Αμβροσίου Κων/νος του Βασιλείου, καθηγητής ΤΕΙ (πολιτικός μηχανικός). Αντωνίου Γεώργιος του Δημητρίου και της Φρόσως, ντοκτορά Μουσικής. Αντωνίου Γεώργιος του Χρίστου, τεχνολόγος καθηγητής υπομηχανικός-σχεδιαστής. Αντωνίου Δημήτριος του Στεφάνου, Αγγλικής Φιλολογίας με μεγάλη προσφορά στην κοινωνία του βόλου, όπου έχει ιδιότητα φροντιστήρια. Αργύρη Αθηνά του Ηλία σύζ. Θεοδ. Γακίδη, Αγγλικής Φιλολογίας. Αργύρη Λαμπρινή του Ηλία σύζ. Πρατσινάκη, Γαλλικής Φιλολογίας. Γιαννακός Ιωάννης του Κων/νου, θεολόγος και νομικός. Γιαννακού Άννα του Ευαγγέλου, φιλόλογος. Γιαννακού Λαμπρινή του Πέτρου, μαθηματικός. Γιαννακού Λαμπρινή του Ευαγγέλου, φιλόλογος. Δασκαλάκης Χρίστος του Παντελή, φυσικός. Κοντοχρίστου Αγορίτσα του Ηλία. Παπαστεργίου Αντώνιος του Θωμά, μαθηματικός. Γυμναστές καθηγητές Σω-ματικής Αγωγής: Αντωνίου Πέτρος του Βασιλείου. Δρίτσας Αντώνιος του Σταύρου. Πληθάρας Ηλίας του Αντωνίου.

Καθηγητές Πανεπιστημίου: Αντωνίου Αλέξανδρος του Αναστασίου και της Ολυμπίας, καθηγητής Παν/μίου ΗΠΑ. Ζαρκάδας Κων/νος του Γεωργίου και της Ελένης, καθηγητής Βιοχημείας και Βιολογίας Παν/μίου Μόντρεαλ Καναδά». ⁸⁶

ΚΡΥΟΝΕΡΙ (Στούγκο)

Στο Στούγκο είχε σχολείο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας (ως έτος ίδρυσης φέρεται το 1874)), στο οποίο γνωρίζουμε ότι δίδαξαν οι ντόπιοι δάσκαλοι της εποχής Στεργίου, Καραχριστόπουλος και Βασιλείου. **Επίσημα το σχολείο του Στούγκου ιδρύθηκε το 1883** και για πολλά χρόνια ως διδακτήριο χρησιμοποιήθηκε ένα παλαιό εκκλησιαστικό οίκημα που βρισκόταν στη θέση του σημερινού δημοτικού σχολείου. Το έτος 1898 ανεγέρθη δημόσιο διδα-

86. Βάσου Κ. Μηarıίτη, ό.π., σ. 30-31, 103-105, 107-110, 113, 117.

κτήριο τύπου μονοθέσιου. Εγκαταλείφθηκε όμως, λόγω ακαταλληλότητας και το σχολικό έτος 1930-1931 στεγάστηκε σε διδακτήριο κοινοτικό, ακατάλληλο. Το έτος 1956 ανεγέρθη διδακτήριο δι'εράνου του Βασιλέως και το σχολείο στεγάστηκε σε δημόσιο διδακτήριο λιθόκτιστο, τύπου διθέσιου. Τη δεκαετία του 1960 διανέμοκνταν απαράσκευα τρόφιμα και οικονομική ενίσχυση στους άπορους μαθητές. Λειτουργήσε ως μονοθέσιο και προήχθη σε διθέσιο. Α-πό το 1960 υπήχθη στην Εκπαιδευτική Περιφέρεια Μουζακίου. Με τον καθορισμό των εδρών και της Γεωγραφικής εκτάσεως των Εκπαιδευτικών Περιφερειών Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΦΕΚ 700/25-8-1971), υπήχθη στην Α' Εκπ. Περιφ. Καρδίτσας. Από το σχολικό έτος 1976-1977, λόγω ανακατανομής των Εκπαιδευτικών Περιφερειών Δημοτικής Εκπαίδευσης (Επιθεωρήσεις), Νόμος 309/1976 (ΦΕΚ 100/30-4-1976), υπήχθη στη Γ' Εκπαιδευτική Περιφέρεια Καρδίτσας. Με την κατάργηση των Εκπαιδευτικών Περιφερειών και την ίδρυση Διευθύνσεων και Γραφείων Δημοτικής Εκπαίδευσης, Νόμος 1304/1982 (ΦΕΚ 144/7-12-1982, τεύχ. Γ'), υπήχθη στο 1^ο Γραφείο (ΦΕΚ 558/23-9-1983).⁸⁷

Το μαθητικό δυναμικό ανά δεκαετία τον 20^ό αιώνα στο Κρουονέρι ήταν: 1910 (62), 1920 (54), 1930 (72), 1940 (91), 1950 (80), 1960 (101, 46 άρρενες και 55 θήλεις), 1962-1963 (93, 44 άρρενες και 49 θήλεις), 1965-1966 (95, 49 άρρενες και 46 θήλεις), 1967-1968 (84, 42 άρρενες και 42 θήλεις), 1970 (86), 1980 (48), 1990 (000).⁸⁸ Μεταξύ άλλων δίδαξαν εδώ και οι παρακάτω δάσκαλοι:

Στεργίου (Καραστεργίου) Χρήστος. Αυτοδίδακτος γραμματοδιδάσκαλος. Δίδαξε πριν την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881) στο Νεοχώρι, Κερασιά και Κρουονέρι.⁸⁹

Καραχριστόπουλος Στέργιος. Παλαιός γραμματοδιδάσκαλος από το Στούγκο (Κρουονέρι), που γεννήθηκε περί το 1849, γιος του Χρήστου Καραχρήστου, πρακτικού γιατρού του Γεωργίου Καραϊσκάκη.⁹⁰ Ο δάσκαλος, για να δώσει κάτι το ξεχωριστό, το επίσημο στο επώνυμό του, έβαλε και την κατάληξη -όπουλος, κάτι συνηθισμένο τότε, και έγινε Καραχριστόπουλος. (Το επίθετο αυτό έγινε σήμερα Σουλτάνης, από μια Σουλτάνα, μητέρα των Καραχρησταίων). Δίδαξε στο Καταφύγι μέχρι το 1872, όπως αποδεικνύεται από μια ενθύμηση σε ημικατεστραμμένο πεντηκοστάριο του Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου Καταφυγίου: «Το παρόν πεντηκοστάριον υπάρχη του Αγίου Νικολάου από εκόμης Καταφυγιον έστω ενθύμηση δεός εμού το παρόν ετισίως το χιλιοστόν οκτακοσιοστόν εβδομήνδύο – 1872 Ιανουαρίου 27 Γράψας Νούμερον. Ούτος ο Διδάσκαλος Στέργιος Καραχριστόπουλος Στουγκιώτης».⁹¹ Με τη φράση «έστω ενθύμηση δεός εμού» φανερώνει κάτι σαν: ας είναι σε ανάμνηση προσευχής

87. Ιωάννη Απ. Γκέκα, *Τα σχολεία μας. Κατά το μισό αιώνα λειτουργίας του 3^{ου} Γραφείου (Μουζακίου) Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Καρδίτσας*, Μουζάκι 2010, σ. 190.

88. Ιωάννη Απ. Γκέκα, ό.π., σ. 81, 88, 90, 93, 95.

89. Δ. Αμβροσίου: Επιστολή του στην εφημερίδα «Αγραφιώτικη Φωνή» περί παλαιών δασκάλων, αρ. φύλ. 22/1989.

90. Γιώργου Μαμούρη, «Ο Κρουονερίτης Στέργιος Καραχρήστος», εφημ. «Αγραφιώτικη Φωνή», Απρ.1992, σ. 4.

91. Γεωργίου Κλήμου, «Παλαιά έντυπα εκκλησιαστικά βιβλία περιοχής Καταφυγίου και τα χρονικά τους σημειώματα», περιοδ. «Γνώση και Γνώμη» Καρδίτσας, τόμ. ΙΔ' (1998), σ. 79. Θωμά Ζαρκάδα, *Το χωριό Καταφύγι Αγράφων*, Αθήνα 1996, σ. 192.

μου. Εντύπωση προκαλεί ο γραφικός του χαρακτήρας. Τα γράμματά του είναι βυζαντινά, όμοια με αυτά που συναντάμε σε παλιά εκκλησιαστικά βιβλία. Γνώριζε και διάβαζε βιβλίο βυζαντινής μουσικής, γι' αυτό και ήταν άριστος ψάλτης. Δίδαξε επίσης στο σχολείο του χωριού του καθώς και στο Σερμενικό (Φυλακλή). Έμεινε άγαμος και δεν άφησε απογόνους.⁹²

Βασιλείου Χρήστος. Γραμματοδιδάσκαλος που γεννήθηκε περί το 1850 στο Στούγκου (Κρυονέρι). Το 1876 τον συναντούμε να διδάσκει στην Κερασιά, όπως αποδεικνύεται από κάποια ενθύμηση που υπάρχει σε χειρόγραφο κωδικα («*Νομοκάνων*» του Μανουήλ Μαλαξού) του παρεκκλησίου «*Κοίμησις της Θεοτόκου*» του χωριού αυτού: «*ητούτω το βιβλύνον ηπάρχει της αγίας και υπερειυλογιμένης δεσποίνης ημών Θεοτόκου και Αειπαρθένου Μαρίας εκ Κόμης Κυρασίας οίτου της κοιμίσεως της μεταστάσεως ημών Θεοτόκου. 1876 Οκτωβρί(ου) 29 διδάσκαλλως Χρίστως βασιλεί(ου) εν κόμης στούγκου ήτοι εν Κυρασιάς*». Όπως σημειώνει ο κα-θηγητής Κ.Ι. Δουβουνιώτης, «*ως εκ του σημειώματος τούτου δύναται τις να εικάση, ο διδάσκαλος Χρήστος Βασιλείου θα ήτο εις των διαπρεπεστέρων διδασκάλων του παρελθόντος (19^{ου}) αιώνας*».⁹³ Υπηρέτησε επίσης για άγνωστο χρονικό διάστημα στο χωριό του (Στούγκο) μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881). Κατά μία πληροφορία, ο Βασιλείου εγκατέλειψε το επάγγελμα του δασκάλου και έγινε φοροεισπράκτορας!⁹⁴

Αβδελίδης ή Δασκάλου ή Καραγιώργος Δημήτριος. Γεννήθηκε στο Στούγκο περί το 1828. Δίδαξε στο χωριό του και στα Καλογριανά (1892-1896), όπου εγκαταστάθηκε μόνιμα.⁹⁵ Ίσως από αυτόν προέρχονται οι: **Αβδελίδης Στέφανος**, γενν. τα Καλογριανά το 1869, φοίτησε στο διδασκαλείο Θεσσαλίας, από όπου εξήλθε το 1896 τριτοβάθμιος δημοδιδάσκαλος. Υπηρέτησε στο Μεοδάνι - Αγναντερό (1898-1915)⁹⁶ και στην Παραπράσαινα-Προάστιο (1915-1918). Απεβίωσε το 1918. **Αβδελίδης Ευάγγελος**, από τα Καλο-γριανά η καταγωγή του. Φοίτησε στο Διδασκαλείο Λαμίας, από όπου εξήλθε κι αυτός τριτοβάθμιος δάσκαλος. Διορίστηκε την 1^η Νοεμβρίου 1917 στο Γ' πλήρες διτάξιο δημ. σχολείο Καρδίτσας και συνέχισε να υπηρετεί σε αυτό και μετά το 1920.⁹⁷ Αναφέρεται επίσης ο ιερέας

92. Γιώργου Κλήμου, «Δάσκαλοι του Καταφυγίου», περιοδ. «*Γνώση και Γνώμη*» Καρδίτσας, τόμ. Ε' (1986), σ. 142.

93. Κ.Ι. Δουβουνιώτη (καθηγητού Θεολογικής Σχολής Παν/μίου Αθηνών), «Δωρεά εις το σπουδαστήριον της Θεολογικής Σχολής του εν Αθή-ναις Πανεπιστημίου», φύλλον της 18^{ης} 8/βρίου 1930 του εν Αθήναις εκδομένου περιοδικού «*Εκκλησία*» = *Ιεζεκιήλ* του από Βελανιδιάς, *Έργα και Ημέραι*, τόμ. Α', εν Βόλω 1947, σ. 367. Γεωργίου Κλήμου «Ο Μητροπολίτης Ιεζεκιήλ ως δωρητής χειρογράφων βιβλίων της περιοχής μας», *Καρδιτσιώτικα Χρονικά*, τόμ. IV (1998), σ. 151.

94. Η πληροφορία προέρχεται από το ανέκδοτο αρχείο του δασκάλου Γιώργου Μαμούρη.

95. *Τσιχτής Μπάμπης*: από το ανέκδοτο αρχείο του.

96. Το 1910 περίπου ο δάσκαλος του Μεσοδανίου (Αγναντερού) **Αβδελίδης**, από τα Καλογριανά, έλεγε στους μαθητές του πως το κομμένο κεφάλι του Αγίου Σεραφείμ οι Τούρκοι το είχαν κρεμάσει, όπως είναι γνωστό, σε ένα σπίτι κοντά στο σημερινό σιδηροδρομικό σταθμό Τρικάλων. Το κεφάλι του Αγίου έκλειψαν, λέει, μαζί με άλλους και δυο Μεσοδανίτες από τις οικογένειες Τζατζά και Φλώκου (η πληροφορία προέρχεται από τον συγχωριανό τους Νικ. Μαργαρίτη, 1897-1982). Αυτοί καταδικασμένοι το πέταξαν στο ποτάμι Σαλαμβριά (Πηνεϊό). Οι ίδιοι πάλι, που ήξεραν την τοποθεσία, το βρήκαν και το παρέδωσαν στο Δεσπότη των Τρικάλων (**Αθανασίου Β. Μαγουλιώτη, Αγναντερό Καρδίτσας (Ιστορία-Λαογραφία)**, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 16-17.

97. Βλ. και **Αθανασίου Βασ. Μαγουλιώτη, Αγναντερό Καρδίτσας...**, ό.π., σ. 229.

Αβδελίδης παπα-Βασίλειος, εκ Καλογριανών, όπου και υπηρέτησε ως εφημέριος (...1914-1924).⁹⁸

Αλεξόπουλος Ματθαίος (1889-...). Κι αυτός ήταν από το Στούγκο. Το 1889 έγινε γραμματοδιδάσκαλος από την επιτροπή του Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας και δίδαξε στην Κερασιά⁹⁹ και στο χωριό του.¹⁰⁰

Παπαποστόλου Λάζαρος (...-1901 και 1910-1920). Γεννήθηκε στο Στούγκο και φοίτησε στο Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας το 1902. Για άγνωστο χρονικό διάστημα και ίσως ως γραμματοδιδάσκαλος δίδαξε στο Στούγκο μέχρι το 1901. Στη συνέχεια δίδαξε στο Βλάσι (1902-1904), Κουμπουριανά (1904-1908), Νεοχώριο (1908-1910) και Στούγκου (1910-1920..., 1931-1932).

Μήτσιου Γεώργιος (1901). Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα. Δευτεροβάθμιος δάσκαλος. Ως υποδιδάσκαλος φέρεται ότι υπηρέτησε στο σχολείο Στούγκου το έτος 1901¹⁰¹ και στη Μπεζούλα. Πέθανε το 1913.¹⁰² Πλείονα γι' αυτόν στο λήμμα «Πεζούλα».

Βαϊόπουλος Γεώργιος (1909-1910). Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα το 1879 και φοίτησε στο Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας, από το οποίο εξήλθε το 1901 υποδιδάσκαλος Α' τάξεως. Υπηρέτησε στα σχολεία Κουβανάδων-Μελισσοχωρίου (1901-1904), Μπεζούλας-Πεζούλας (1904-1909), Στούγκου (1909-1910), Νεοχωρίου (1910-1915), Τεταγίου-Λαμπερού (1915-1920), Τσαουσιού-Γεωργικού (1917), Καλυβακίων (1920-...).

Εκ Κρουονερίου: Αλεξίου Νικόλαος, ιερέας. Η καταγωγή του ήταν από το Στούγκο. Χειροτονήθηκε ιερέας στο Φανάρι-Μαγούλα και συγχρόνως εκτελούσε χρέη δασκάλου πριν από το 1845, όπως αποδεικνύεται από ενθυμητικά σημειώματα σε παλαιά εκκλησιαστικά βιβλία. Θεωρείται ο γενάρχης της οικογένειας Παπανικολάου της Μαγούλας.¹⁰³ Ως ιερέας υπηρέτησε στο Φανάρι-Μαγούλα πριν από το 1845 και μέχρι το 1851.¹⁰⁴

Παπαποστόλου Ελένη του Λαζάρου, δίδαξε και στην Κερασιά.¹⁰⁵

Από έκθεση λειτουργίας του σχολείου, του σχολικού έτους 1931-1932, πληροφορούμαστε ότι το δημοτικό σχολείο Κρουονερίου: «*Ιουνίου 17, Μονοτάξιο Σχολείο Κρουονερίου. Το διδακτήριο είναι κοινοτικό και ακατάλληλο. Διαθέτει δεκατρία (13) θρανία παλιού τύπου, δύο πίνακες, μικρούς γεωγραφικούς χάρτες όλων των ηπείρων και εικόνες ηρώων. Δεν υπάρχει βιβλιοθήκη και καλλι-εργείται από τους μαθητές μικρός σχολικός κήπος. Εγγραφέντες μαθητές εβδομήντα επτά (77), όσοι και οι υπόχρεοι προς φοίτηση. Κατά την επιθεώρηση, ήταν παρόντες*

98. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφερσάλων (Διαχρονικά)*, Καρδίτσα 2020, σ. 33, 136.

99. Βάσου Κ. Μηαρίτη, *Κερασιά η νύμφη της Νεβρόπολης και πετροπέδικα των Αγράφων*, Θεσσαλονίκη 1992 (γ' έκδοση), σ. 30.

100. Αρχείο Α' Δημ. Σχολείου Καρδίτσας, βιβλίο πράξεων 1882-1892, αρ. πράξ. 85/29-9-1889.

101. Ιωάννη Απ. Γκέκα, ό.π., σ. 190.

102. Χρήστου Μιλτ. Μηλίτση, *Άγραφα*, Καρδίτσα 1996, σ. 90.

103. Παλάντζας Νικόλαος: Από το ανέκδοτο αρχείο του.

104. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 34, 171.

105. Βάσου Κ. Μηαρίτη, *Κερασιά η νύμφη της Νεβρόπολης...*, ό.π., σ. 108.

οι εξήντα οκτώ (68). *Η υγιεινή κατάσταση των παρόντων δεν ήταν καλή, διότι υπέφεραν από ελονοσία. Δάσκαλος: Λάζαρος Παπαποστόλου, από το Κρυονέρι*.¹⁰⁶

Το 1944-1945 διδάσκει εδώ ο **Βασίλειος Δημ. Αμβροσίου** (καταγωγή από Νεοχώρι), πτυχιούχος Ιερατικής Σχολής (1930).¹⁰⁷ Ήταν παπαδοπαίδι και δάσκαλος και ήρθε από το Νεοχώρι στην Κερασιά, όπου έγινε γαμβρός του παπα-Ντούλα Ζαρκάδα, στην κόρη του Αφροδίτη. Το 1942-1943 δίδαξε στη Μπεζούλα (βλ. και λήμματα «Κερασιά», «Νεοχώρι», «Πεζούλα»).

Από τους νεότερους, εκ Κρυονερίου διδασκάλους, ξεχωρίζει ο **Γεώργιος Αν. Μαμούρης** (είναι συγχρόνως και καταξιωμένος ζωγράφος), «ένας μειλίχιος, πράος, καλόβουλος και χαμηλών τόνων εκπαιδευτικός. Ανήκει κι αυτός στη χορεία των ανήσυχων και δραστήριων δασκάλων που ξεφεύγουν από την πεζότητα της καθημερινότητας και υπηρετούν εμπράκτως τα Γράμματα και τον Πολιτισμό. Εκείνων των δασκάλων που με άγρυπνη συνείδηση και αυξημένο αίσθημα ευθύνης, αναλώνουν πολύ από τον ελεύθερο χρόνο τους, διαθέτουν κόπο και χρήμα, προκειμένου να **καταγράψουν**, να περιώσουν, να φωτίσουν και να μεταλαμπαδεύσουν στις νεότερες γενιές διάφορα ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία». Συγγραφέας και εκδότης του πολύτιμου βιβλίου: **Γεώργιος Αν. Μαμούρης, Γενεαλικά δέντρα Κρυονεριτών Καρδίτσας**, ιδιωτική έκδοση, Καρδίτσα 2020, σχ. 21 x 29, σ. 1-210.¹⁰⁸ Το δημοτικό σχολείο Κρυονερίου είναι από τα ελάχιστα που λειτουργούν ακόμη σήμερα στην περιφέρεια του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Μάλιστα, τον Οκτ. του 2025 δημιουργήθηκε εδώ και **σχολικός κήπος**.

ΛΑΜΠΕΡΟ (Τετάγι)

Το δημοτικό σχολείο Τεταγίου ιδρύθηκε το 1890. Αρχικά στεγάστηκε σε ένα πέτρινο κτίριο που βρισκόταν στο κέντρο του οικισμού, κοντά στο νάρθηκα της εκκλησίας. Στις αρχές της δεκαετίας του 1950 με **προσωπική εργασία των κατοίκων** έγινε στην κορυφή του χωριού το κανονικό διδακτήριο, στο οποίο λειτούργησε το σχολείο μέχρι το κλείσιμό του το 1987 λόγω έλλειψης μαθητών.¹⁰⁹ Δίδαξαν μέχρι το 1920 οι παρακάτω δάσκαλοι:

Μανώλης Δημήτριος (...-1901). Παλαιός γραμματοδιδάσκαλος, τον οποίο βρηκαμε να υπηρετεί στην Πορτίτσα και στο Τετάγι μέχρι το 1901.

Μούστος Θωμάς (1901-1902). Γραμματοδιδάσκαλος γεννημένος στο Τετάγι το 1875. Ήταν απόφοιτος σχολαρχείου. Σε πολύ νεαρή ηλικία δίδαξε στο σχολείο Καταφυγίου (...-1894, κατά άλλη άποψη πρέπει να υπηρέτησε εδώ ως το 1897), όπως αποδεικνύεται από ενθύμηση σε παλαιό εκκλησιαστικό βιβλίο (Μηναίο Ιουνίου) του Ιερού Ναού της Πα-ναγίας Καταφυγίου: «*Ετούτο το παρόν βιβλίον είναι του Αγίου Νικολάου της Ιεράς Εκκλησίας Καταφυγίου και όποιος το αποξενώσει να έχει την κατάραν του Αγίου Νικολάου. Εν Καταφυγίω τη 23/6/1894. Ο Γραμματοδιδάσκαλος Θ. Μούστος*».¹¹⁰ Η ιδιόχειρη αυτή σημείωσή του ενθου-

106. **Ιωάννη Απ. Γκέκα**, ό.π., σ. 55.

107. **Ιωάννη Απ. Γκέκα**, ό.π., σ. 75.

108. Βλ. βιβλιοπαρουσίαση από τον **Μάρκο Παππά**, εφημ. «*Νέος Αγών*» Καρδίτσας, φ. 7.2.2021, σ. 6.

109. **Χρήστου Μήνου**, *Το Λαμπερό*, Καρδίτσα 2002, σ. 43.

110. **Θωμά Ζαρκάδα**, *Το χωριό Καταφύγι Αγράφων*, Αθήνα 1996, σ. 196. **Γεωργίου Κλήμου**, «Παλαιά έντυπα εκκλησιαστικά βιβλία περιοχής Καταφυγίου και τα χρονικά τους σημειώματα», περιοδ. «*Γνώση και Γνώμη*» Καρδί-

σιάζει για την ωραία του γραφή και το σωστό (ορθογραφημένο) γράψιμο. Δίδαξε επίσης στο χωριό του το Τετάγι (1901-1902).¹¹¹

Γιοβάνης Γεώργιος (1902-1903). Είναι εκ των παλαιών γραμματοδιδασκάλων, ο οποίος μέχρι το 1903 δίδαξε στα χωριά Ζουλεουκάρι- Ξυνονέρι (...-1901), Ζαΐμι (1901-1902), και Τετάγι (1902-1903).

Λιαπής Χρήστος (1903-1912). Εκ Μπεζούλας, γενν. το 1882. Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «Πεζούλα».

Νάκος Βασίλειος (1912). Γεννήθηκε στο Ζωγλόπι (Ραχούλα) το 1880 και αποφοίτησε με άριστα το 1900 από το Υποδιδασκαλείο Σοφάδων. Δίδαξε σε πολλά σχολεία του νομού Καρδίτσας, μεταξύ των οποίων και σε Σέκλιζα-Καλλίθηρο (1900-1903 και 1917-1918), Μαστρογιάννη-Αμάραντο (1903-1912), Τετάγι-Λαμπερό (1912), Μπόσκλαβο-Αμπελικό (1912-1915), Τσαούσι-Γεωργικό (1915-1916), Δελή Ιμβραήμ-Αγιοπηγή (1917), Παλαιοχώρι (1917-1918), Φράγκο (1918), Κουβανάδες-Μελισσοχώρι (1919-1920), Απιδιά (1920-1921) και Καταφύγι (1921-...).

Λαμπράκης Ιωάννης (1912-1915). Γεννήθηκε στη Χόχλια Ευρυτανίας το 1884 και τέλειωσε το Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας το 1902. Εργάστηκε στα σχολεία Μπόσκλαβου-Αμπελικού (1907-1912 και 1917-1919), Τεταγίου (1912-1915), Απιδιάς (1915-1917).

Βαϊόπουλος Γεώργιος (1915-1920). Γενν. στο Μεσενικόλα το 1879. Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «Μεσενικόλας».

Πατσιούρας Ιωάννης (1920-...). Μάλλον από Παλαμά. Τον συναντάμε το 1920 να διδάσκει στο Τετάγι.

Το 1955 υπηρετούσαν εδώ οι δάσκαλοι **Ζουλούμης Βασίλειος** και **Πανοπούλου Ειρήνη**.¹¹²

Εκ Λαμπερού: Μήνος, Στέλιος Κουτής.

Μούστου Ιωάννα. Πτυχιούχος Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λάρισας. Υπηρέτησε μεταξύ άλλων στο δημ. σχολείο Βαθυλάκκου-Λακρεσίου κατά το πρώτο εξάμηνο (περίπου) του σχολ. έτους 1992-1993.¹¹³

Νάκου Χαρίκλεια. Πτυχιούχος Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λαμίας. Υπηρέτησε μεταξύ άλλων στο δημ. σχολείο Βαθυλάκκου-Λακρεσίου κατά το πρώτο εξάμηνο του σχολ. έτους 1998-1999.¹¹⁴

Στυλιανός Κουτής (απεβ. τον Απρ. 2023)

ΜΕΣΕΝΙΚΟΛΑΣ

Στον ιστορικό οικισμό του Μεσενικόλα αποδεδειγμένα λειτουργούσε σχολείο στην πε-

σας, τόμ. ΙΔ' (1998), σ. 82.

111. Γιώργου Κλήμου, «Δάσκαλοι του Καταφυγίου», περ. «Γνώση και Γνώμη» Καρδίτσας, τόμ. Ε (1986), σ. 143.

112. Γεωργίου Αθ. Κλήμου, «Στοιχεία διδακτηρίων περιοχής Ν. Καρδίτσας 1959 και 1972 (από το Αρχείο Π.Ε. Ν. Καρδίτσας)», *Καρδιτσιώτικα Χρονικά*, τόμ. ΧΙ (2009), σ. 187.

113. Μάρκου Παππά, «Το Δημοτικό Σχολείο και το Νηπιαγωγείο Βαθυλάκκου (Λακρεσίου)», *Καρδιτσιώτικα Χρονικά*, τόμ. ΧΙ (2009), σ. 243.

114. Μάρκου Παππά, ό.π., σ. 243.

ρίοδο της Τουρκοκρατίας. Το 1855 μάλιστα σε πωλητήριο συμβόλαιο υπογράφει κάποιος δάσκαλος **Νικολάκης**.¹¹⁵ Το ότι ο οικισμός ήταν πολύ σημαντικός και από άποψη πληθυσμού, αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το 1870-1871 λειτουργούσαν εδώ δύο σχολεία, ένα αλληλοδιδασκτικό με 30 περίπου μαθητές κι ένα Ελληνικό σχολείο με 20 μαθητές.¹¹⁶ Μετά την απελευθέρωση ιδρύθηκε επίσημα σχολείο το 1882, ένα **αρρένων** και ένα **θηλέων** (Παρθεναγωγείο) : «[Έχοντες υπ'όψιν] αναφοράν του δημάρχου Καρδίτσης, απεφασίσασμεν την σύστασιν των εξής δημοτικών σχολείων ταύτη τη επαρχία: ...2) Συνιστάται **εν Μεσινικόλα** έν σχολείον **αρρένων**... *Εν Αθήναις τη 30 Σεπτεμβρίου 1882*» [ΦΕΚ τεύχ. Α' φ. 124 (Αθήναι 1.10.1882) 706]. «... ε) Συνιστάται δημοτικόν σχολείον **εν Μεσινικόλα θηλέων**. *Εν Αθήναις τη 22 Οκτωβρίου 1882*» [ΦΕΚ τεύχ. Α, φ. 143 (Αθήναι 23.10.1882) 905]. «Συστήνονται **ελλην. σχολεία** με μίαν επί του παρόντος τάξιν εν ταις εξής κώμαις και χωριόις. (...) εν *Μεγάλω Παλαμά, Ρενδίνα και Μεσινικόλα* της επαρχίας Καρδίτσης. *Εν Αθήναις τη 26 Νοεμβρίου 1882*» [ΦΕΚ τεύχ. Α', φ. 180 (Αθήναι 29.11.1882) 1218].¹¹⁷ Το πρόβλημα της στέγασης υπήρχε υπήρχε και εξακολούθησε να υφίσταται. Χρησιμοποιήθηκε για αρκετό χρονικό διάστημα ο **νάρθηκας της παλαιάς εκκλησίας** και κατόπιν ως διδακτήριο λειτούργησε ένα οίκημα κοντά στην εκκλησία μέχρι το 1943, που πυρπολήθηκε από τους κατακτητές. Στη συνέχεια οι κάτοικοι τόσο με τον οβολό τους, όσο και με συνεχή προσωπική εργασία έκτισαν στα Ν.Α. του χωριού το διδακτήριο του σχολείου σε δωρηθέν από συγχωριανό τους οικόπεδο. Όπως είδαμε, το 1882 ιδρύθηκε και **σχολείο θηλέων** (Παρθεναγωγείο) που λειτούργησε για 40 περίπου χρόνια.

Ας δούμε τι γράφει σχετικά ο Χρ. Μηλίτης: «Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, δεν υπήρχαν σχολεία φανερά σε ολόκληρο τον Ελληνικό χώρο. Ο κατακτητής εμποδίζε με κάθε τρόπο τη διδασκαλία των Ελληνικών γραμμάτων. Είχε σκοπό να αφομοιώσει το λαό, όπως έκανε και σε όλα τα κράτη που είχε στην κυριαρχία του. Ήταν ευτύχημα που άφησε κατά κάποιον τρόπο ελεύθερη τη **θρησκεία μας**. Εκείνοι που με κίνδυνο της ζωής τους, προσπάθησαν μέσα στο βαθύ σκοταδισμό τόσων χρόνων, να διατηρήσουν ζωντανό ό,τι μπορούσαν, **τα γράμματα και τη γλώσσα μας** και στους οποίους ανήκει ολόκληρη η τιμή, ήταν **οι κληρικοί** και κατά κύριο λόγο αυτοί που ανήκαν στον **κατώτερο κλήρο, παπάδες και καλόγηροι**. Αυτή η κατάσταση διατηρήθηκε μέχρι το τέλος του 16^{ου} αιώνα. Από τις αρχές του 17^{ου} αι., ύστερα από τη χαλάρωση των μέτρων από τους Τούρκους και την **ίδρυση σχολών** σε ορισμένα μέρη της χώρας, **ιδίως στα Άγραφα**, ένας καινούγιος άνεμος δημιουργίας και προόδου αναπτύχθηκε γύρω από **την παιδεία μας**. **Αξιόλογοι δάσκαλοι** εμφανίζονται, που για τις μεγάλες προσφορές τους, ονομάστηκαν **δάσκαλοι του γένους**. Ο **Ευγένιος Γιαννούλης**, ο **Θεοφάνης** ο εφ' **Αγράφων**, ο **Αναστάσιος Γόρδιος**, ιδρύουν σχολές και διδάσκουν οι ίδιοι για αρκετά χρόνια. **Τα Βραγγιανά**, όπου ο **Γιαννούλης** ίδρυσε το

115. Χρήστου Μιλτ. Μηλίτης, *Άγραφα*, Καρδίτσα 1996, σ. 82.

116. Βασιλείου Κραψίτη, «Ιστοριογραφικά της Θεσσαλίας (1859-1881)», περιοδ. «*Μετέωρα*», τεύχ. 44/45 (1990-1991), σ. 13. Τα στοιχεία από την εφημ. «*Νεολόγος*» της Κωνσταντινούπολης, αρ. φ. 27/9-5-1871.

117. Βασίλη Φ. Πλάτανου, «Ίδρυση σχολείων στη Θεσσαλία την περίοδο 1882-1885», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 85 (2024), σ. 294.

Ελληνομουσείον των Αγράφων το 1661-1662 κατά κύριο λόγο αφ' ενός, και οι μικρότερες άλλες σχολές που βρίσκονταν διάσπαρτες στα **Ελεύθερα πλέον Άγραφα**, όπως, οι σχολές στο Κεράσοβο, στο **Νεοχώρι**, στη **Ρεντίνα**, και στα Μοναστήρια του Τροβάτου, Σάϊκας, Τατάρνας, Βράχας και **Κορώνας**, υπήρξαν τα πρώτα φυτώρια από τα οποία ξεπήδησαν σπουδαίοι δάσκαλοι, κληρικοί και άλλοι ονομαστοί τεχνίτες.

Σχετικά με την ιστορία του σχολείου του χωριού μας (**Μεσενικόλα**) από έρευνες που κάναμε και τις πληροφορίες που συλλέξαμε, φαίνεται ότι αρχικά το σχολείο ήταν **εκκλησιαστικό**. Ανήκε δηλαδή στην **Εκκλησία του χωριού**, που ήταν και τότε, όπως και σήμερα, αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Στεγάζονταν στο **Νάρθηκα της παλαιάς εκκλησίας**, γιατί η καινούργια ιδρύθηκε το 1904 και συντηρούνταν από το Δήμο. Στην αρχή **δίδασκαν Ιερείς**. Αμέσως όμως, μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας και συγκεκριμένα το 1882, με διάταγμα που δημοσιεύτηκε στο με αριθμό 124 Φ.Ε.Κ. της 1-10-1882, το σχολείο έγινε Δημόσιο και περιελάμβανε **δύο τμήματα: ένα διτάξιο αρρένων**, για το οποίο το Δημόσιο κατέβαλλε μίσθωμα 33,44 δραχμές και **ένα μονοτάξιο θηλέων**, που πλήρωνε 16,67 δραχμές. Όταν γκρεμίστηκε η παλαιά εκκλησία και κτίστηκε η καινούργια, μεταφέρθηκε σε ένα γειτονικό οίκημα ΝΔ της εκκλησίας, σε μικρή απόσταση από αυτή. Εδώ λειτουργήσε σαν **πενταθέσιο** μέχρι το έτος 1942. Το επόμενο έτος 1943, **πυρπολήθηκε από τους κατακτητές και καταστράφηκε παντελώς**.

Αργότερα κτίστηκε **νέο διδακτήριο** στο ΝΑ μέρος του χωριού, σε οικόπεδο που **δωρήθηκε** από τον συγχωριανό μας **Αλέξανδρο Ζούκα**. Για την ανοικοδόμησή του, **όλοι οι χωριανοί προσέφεραν προσωπική εργασία**. Εργάστηκαν σκληρά και για πολύ καιρό για να μεταφέρουν τα δομικά υλικά στο μέρος που κτίστηκε το σχολείο, με τα ζώα ή και ακόμα με τα χέρια, σε ορισμένη διαδρομή, γιατί στο χώρο αυτόν δεν πήγαινε αυτοκίνητο. Ποιος ήταν **ο δάσκαλος που πρωτοδίδαξε στο σχολείο**, παρά τις επίμονες προσπάθειες που καταβάλαμε, στάθηκε αδύνατον να εξακριβώσουμε. Λέγεται πως **ήταν παπάς**. Το 1855, σε ένα πωλητήριο συμβόλαιο υπογράφει κάποιος δάσκαλος **Νικολάκης** (βλ. το συμβόλαιο αυτό πιο κάτω). Αργότερα **δίδαξε ο Απόστολος Βασαρδάνης**. Στο **τμήμα των θηλέων**, **δίδασκε μια δασκάλα** από τη Φιλιππούπολη, ονόματι **Θεοπίστη [Θεοπέμπτη] Γεωργιάδου**. Και οι δύο αυτοί εκπαιδευτικοί είχαν αποφοιτήσει από διδασκαλεία. Τέτοια Διδασκαλεία μετά την απελευθέρωση υπήρχαν, **ένα διδασκαλείο στη Λάρισα και ένα υποδιδασκαλείο στην Καρδίτσα**.¹¹⁸

Το φθινόπωρο του 1918 ανεστάλη η λειτουργία του δημ. σχολείου λόγω της πρωτοφανούς επιδημίας ισπανικής γρίπης η οποία έπληξε και το Μεσενικόλα. Στην εφημ. «**Θάρρος των Τρικάλων**» διαβάζουμε: «**24 Νοεμβρίου 1918**. Λόγω της απότομης καιρικής με-ταβολής, σημειώθηκαν **αθρόα κρούσματα γρίπης, περισσότερα από 400** στα χωριά **Πορτίτσα, Βλάσδο και Μεσενικόλα**. Οι θάνατοι **ανέρχονται σε 23 καθημερινά**». Και επίσης: «**1 Δεκεμβρίου 1918**. Ο σταθμάρχης **Νεβροπόλεως** τηλεγραφεί ότι **η γρίπη πλήττει την περιφέρειά του με μεγάλη ένταση**. Σημειώνονται **καθημερινά 10-15 θάνατοι**. Διατάχθηκε η **διακοπή των μαθημάτων**».

118. Χρήστου Μιλτ. Μηλίτση, ό.π., σ. 81-82, 90.

¹¹⁹Σε κάθε σχολείο (αρρένων και θηλέων) χωριστά και μέχρι το 1920 δίδαξαν οι παρακάτω δάσκαλοι:

Α'. Σχολείο αρρένων

Νικολάκης (...1855...). Δάσκαλος της Τουρκοκρατίας που δίδαξε στο Μεσενικόλα το 1855. Τη χρονιά αυτή υπέγραψε σε ένα έγγραφο μεταβίβασης ακινήτων.¹²⁰ **Λαδιάς Αναστάσιος (1882)**. Βλ. γι' αυτόν πιο κάτω.

Πανόπουλος Γ. (1883). «Ο εν τω Ημετέρω διατάγματι της 23 Φεβρουαρίου διορισμός ως βοηθός εις το Ελληνικόν Σχολείον Φαναρίου του Γ. Πανοπούλου ανακαλείται, διοριζομένου τούτου βοηθού εις το εν Μεσινικόλα Ελλην. Σχολείον, επί μηνιαίω μισθώ δραχμών 81. Εν Αθήναις τη 7 Μαρτίου 1883» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 86/9.3.1883, σ. 461).¹²¹

Βασαρδάνης Απόστολος (1896-1921). Εξέχον μέλος της ιστορικής οικογένειας Βασαρδάνη. Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα το 1867 και φοίτησε στο Διδασκαλείο Αθηνών το 1888. Από το 1890 μέχρι το 1920 δίδαξε διαδοχικά στο Βουνέσι (1890-1891), Α' δημ. Σχολείο Καρδίτσας (1891-1892), Παλαιόκαστρο-Μητρόπολη (1892-1894 και 1895-1896), Μπαλταλάρ-Κυψέλη (1894-1896), Μεσενικόλα για είκοσι πέντε χρόνια (1896-1921) και Καστανιά (1921-...). Βοήθησε ποικιλότροπα το χωριό του και μάλιστα το 1914 πρωτοστάτησε στην ίδρυση Συνεταιρισμού στο Μεσενικόλα. Για την προσφορά του τιμήθηκε με ευαρέσκεια από την υπηρεσία του.

Σφέτσιος Σωτήριος (1902-1903 και 1911-1921). Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα το 1875, φοίτησε το 1894 στο Διδασκαλείο της Πελοποννήσου και πρωτοδιορίστηκε την ίδια χρονιά σε σχολείο των Τρικάλων. Κατά τη διάρκεια της διδασκαλικής του σταδιοδρομίας υπηρέτησε και σε άλλα σχολεία των Τρικάλων. Στην περιοχή μας δίδαξε στο χωριό του το Μεσενικόλα (1902-1903 και 1911-1921), στο Μαυρομάτι (1908-1911), στο Μουζάκι (1921-...) και αργότερα σε σχολεία της Αθήνας όπου μετατέθηκε. Πήρε μέρος στον ατυχήλο πόλεμο του 1897 και στους Βαλκανικούς πολέμους 1912-1913.

119. **Αποστόλη Στεφανή**, «Η Ισπανική γρίπη στην πόλη μας την Καρδίτσα (1918-1919)», εφημ. «Νέος Αγών» Καρδίτσας, φ. 11-2-2020.

120. Παραθέτουμε το έγγραφο αυτό με αναλλοίωτη την ορθογραφία του: «Με το παρών φανερώνω εγώ ο υποκάτοθι υπογραμμένος **Χριστόδουλος παναγιώτη Ψιμένος** μαζί με τη Μητέρα μου **παναγιώτινα** – (...) – / να έχωμεν μερικόν αμπέλι εις τη θέση [θέση] **λητομαγούλα** και με την θέλησή μας το επολήσαμεν εις τον Κύριον **Ιωάννην Κωτρότζιον** / και έλαβα τα γρόσια όλα μέχρι λεπτού, το οποίον αμπέλι / είναι βέργες διου [δύο] με τίμημα προς δρ: 50 = (...) γρόσια πενήν / τα τη βέργα και κανείς δεν έχει να τον διασήσει απ' τους συγγενείς μου / και τους συνορήτες και όποιος έχει άλλα θέλω εγώ να κάνω καλά, / και ο άνωθεν **Ιωάννης Κωτρότζιος** είναι ο ίδιος νικοκήρης από / την σήμερον και εις το εξής διό έγινε το παρόν μου κατέμ/προσθεν επί ορισθέντων μαρτύρων (...). / υποφαινόμεθα. / 1855 Απρηλλίου 10 / **Χριστόδουλος παναγιώτη Ψιμένος**. Επώλησα με την ευχαριστισίον μου / επαράκαλεσα του ίδιου γράφων να με υπογράψει εδώ με το δάκτυλό μου [επειδή δεν ήξεραν γράμματα, βουτούσαν το δάκτυλο στη μελάνη και αντί υπογραφής έθεταν το δακτυλικό τους αποτύπωμα]. / Και γω **παναγιώτινα Ψιμένου**, επόλισα με την ευχαριστισίον μου και παρεκάλεσα / τον ίδιον γράφων να με υπογράψει εδώ με το δάκτυλόν μου. / **Βασίλης κωτρότζιος** μάρτηρας. / **γιαννάκις νταής** μάρτηρας. / **κωσ/νίνιος σκέντζος** μάρτηρας. / **τόλιος διμίτριος** μάρτηρας (...). / **Νικολάκης διδάσκαλος** προαιρετικός γράψας επιμαρτυρώ» (βλ. Χρήστου Μιλτ. Μηλίση, Άγραφα, ό.π., σ. 85-86).

121. **Βασίλη Φ. Πλάτανου**, «Διορισμοί και μεταθέσεις δασκάλων σε σχολεία της Θεσσαλίας (1882-1885)», Θεσσαλικό Ημερολόγιο, τόμ. 88 (2025), σ. 181.

Λαδιάς Αναστάσιος, Παπαλαδιάς, ιερέας (1902-1911). Ιεροδιδάσκαλος από το Μεσενικόλα, είχε τελειώσει το Διδασκαλείο Αθηνών το 1882. «*Διορίζεται [διδάσκαλος] εις Μεσενικόλα ο Αναστάσιος Λαδιάς... Αθήναι τη 30 7βρίου 1882*» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 124/1.10.1882, σ. 710).¹²² Παράλληλα με τα θρησκευτικά του καθήκοντα δίδαξε επί εννέα χρόνια (1902-1911) αποκλειστικά στο σχολείο του χωριού του. Τον αναφέρουν ακόμα οι παλαιότεροι γιατί ήταν **πάρα πολύ αυστηρός**, δραστήριος και ενεργητικός. Υπό τη διπλή του ιδιότητα (σαν ιερέας και δευτεροβάθμιος δάσκαλος) πρόσφερε μεγάλες υπηρεσίες στους συγχωριανούς του. Ως ιερέας υπηρέτησε στο χωριό του το Μεσενικόλα (...1902-1918).¹²³

Μπαντής Νικόλαος (1/2/1921-30/9/1921). Γεννήθηκε στη Γελάνθη και τέλειωσε το Διδασκαλείο Θεσσαλίας το 1894. Δίδαξε στα σχολεία Φανάρι-Μαγουλάς (1893-1895), Σκλάταινας-Δρακότρυπας (1895-1898), Μουζακίου επί μία εικοσαετία (1901-1921), Μεσενικόλα (1/2/1921-30/9/1921), Μαυροματίου (1921-...) και σε ορισμένα σχολεία των Τρικάλων.

Κρανιάς Λάμπρος (1921-...). Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα το 1882 και φοίτησε στο Διδασκαλείο Λάρισας, το οποίο τελείωσε το 1902. Έλαβε μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους. Υπηρέτησε πολλά χρόνια στο Βλάσδο-Μοσχάτο (1902-1921) και ακόμα στα Κανάλια (1921-...) και στο Μεσενικόλα (1921-...). Ήταν πολύ μορφωμένος, υπηρεσιακός και ικανότατος εκπαιδευτικός.

Βαλάφας Αναστάσιος (1921-...). Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα το 1876. Φοίτησε στο Διδασκαλείο Θεσσαλίας (Λάρισας) και πήρε το πτυχίο του το 1894. Υπηρέτησε στα σχολεία Ρεντίνας (1894), Βουνεσίου (1894-1895 και 1905-1921), Α' Καρδίτσας (1895-1899 και 1899-1902), Β' Καρδίτσας (9/3/1899-1/10/1899), Φαναρίου (1904-1905), Μεσενικόλα (1921-...), καθώς και στο Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας. Ήταν ικανός δάσκαλος και είχε αρκετές γνώσεις για την εποχή του. Έγραψε μάλιστα και παιδαγωγική διατριβή με τίτλο «*Η καρποφόρος διδασκαλία*». Βοήθησε, με τη σειρά του, για την ανάπτυξη του Συνεταιρισμού στο χωριό του (στην ίδρυση του οποίου το 1914 είχε πρωτοστατήσει ο Απ. Βασαρδάνης) και προσέφερε αρκετές εξωσχολικές υπηρεσίες στους χωριανούς του.

Πιπίτσα Βαλάφα-Βασαρδάνη. Εξαιρετη παιδαγωγός. Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα και υπηρέτησε αρκετά χρόνια στο σχολείο του χωριού της. Αργότερα μετατέθηκε σε σχολεία της Αθήνας. Σύζυγος του **Κωνσταντίνου Βασαρδάνη**, δικηγόρου και βουλευτή.¹²⁴

122. Βασίλη Φ. Πλάτανου, «Διορισμοί και μεταθέσεις δασκάλων...», ό.π., σ. 180.

123. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 59, 177.

124. Ο **Κωνσταντίνος Νικ. Βασαρδάνης** γεννήθηκε το 1908 στο Μεσενικόλα. Απόφοιτος Νομικής Σχολής Παν/μίου Αθηνών. Διορίστηκε δικηγόρος το 1933, παραστάθηκε στην αρχή σε δίκες στο Ειρηνοδικίο Μεσενικόλα και αργότερα στην Καρδίτσα, προήχθη σε δικηγόρο παρ'Εφέταις το 1951 και το 1957 μετατέθηκε στην Αθήνα. Όταν ο Νικ. Πλαστήρας ίδρυσε το κόμμα της ΕΠΕΚ, πολιτεύτηκε με αυτό και εξελέγη βουλευτής Καρδίτσας το 1950, με 5.534 ψήφους. Επανεξελέγη βουλευτής, πάλι με την ΕΠΕΚ, το 1951, με 6.650 ψήφους. Από τη θέση αυτή προσέφερε πάρα πολλές υπηρεσίες στο χωριό του και στην περιοχή. Όταν έγινε ο επαναπατρισμός και οι κάτοικοι των ορεινών χωριών επέστρεψαν στα χωριά τους (1949-1950), η περιοχή της Νεβρόπολης μαστίζονταν από μελιταίο πυρετό. Οι ασθενείς (και ήταν πάρα πολλοί αυτοί), δεν μπορούσαν να αγοράσουν τα φάρμακα. Λεφτά

Β'. Σχολείο Θηλέων (Παρθεναγωγείο)¹²⁵

Βόρσα Ελπίς (1883). «*Μετατίθεται η Ελπίς Βόρσα εις Μεσενικόλα. Εν Αθήναις τη 30 Αυγούστου 1883*» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 350/31.8.1883, σ. 1994-1996).¹²⁶

Στεργίου Σοφία (...-1889). Η δασκάλα αυτή υπηρέτησε μέχρι το 1889 στο σχολείο θηλέων Μεσενικόλα και κατόπιν μέχρι το 1901 στο σχολείο θηλέων Μεσδανίου-Αγναντερού (το οποίο άρχισε τη λειτουργία του στα τέλη του 19^{ου} αι. και συγχωνεύτηκε με το αρρένων το 1929, ενώ σε κάποια χρονικά διαστήματα παρέμεινε κλειστό).

Γιαγιά Ευαγγελή (...-1902). Η διδασκάλισσα αυτή υπηρέτησε μέχρι το 1902 στο δημ. σχολείο θηλέων Μεσενικόλα. Δεν έχουμε άλλες πληροφορίες για την ίδια.

Οικονόμου-Ψάρρα Αγγελική (1902-1912). Γεννήθηκε στα Γιάννενα, αποφοίτησε το 1902 από το Αρσάκειο και υπηρέτησε στο δημ. σχολείο θηλέων Μεσενικόλα το διάστημα 1902-1912. Δεν γνωρίζουμε κάτι άλλο γι' αυτήν.

Γεωργιάδου Θεοπέμπτη (1913-1917). Γεννήθηκε το 1866 στη Φιλιππούπολη της Ανατ. Ρωμυλίας (σημ. Πλόβντιφ της Βουλγαρίας, πόλη με μακραίωνη και καθοριστική παρουσία

δεν υπήρχαν και τα φάρμακα ήταν πανάκριβα. Ο Βασιαρδάνης ενήργησε και ο πρωθυπουργός Νικ. Πλαστήρας έστειλε ειδικό αεροπλάνο στην Αμερική και έφερε Ινσουλίνη. Την διένειμαν δωρεάν στους ασθενείς και έτσι σώθηκαν οι κάτοικοι της περιοχής από βέβαιο θάνατο. Εξελέγη επίσης βουλευτής το 1952 με την ΕΠΕΚ, με 13.338 ψήφους. Το 1956 εξελέγη βουλευτής με τη Δημο-κρατική Ένωση, με 6.462 ψήφους. Δεν εξελέγη το 1958 με την ΠΑΔΕ και έκτοτε εγκατέλειψε την πολιτική. Πέθανε στην Αθήνα το 2000- Γιος των Κων/νου και Πυτίτσας Βασιαρδάνη-Βαλάφα είναι ο **Γεώργιος Βασιαρδάνης**. Γεννήθηκε το 1951 στην Καρδίτσα, όπου διέμενε τότε η οικογένειά του. Σπούδασε Πολιτικός Μηχανικός στο Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο. Πήρε ενεργό μέρος στην περίοδο της δικτατορίας (1967-1974) στον αντιδικτατορικό αγώνα μέσα από τις γραμμές της ΚΝΕ, σαν πρόεδρος του Συλλόγου Καρδιτσιωτών Φοιτητών-Σπουδαστών Αθήνας. Μετά την πολιτική αλλαγή του 1974, συνέχισε να συμμετέχει ενεργά στο κίνημα των Επαρχιωτών Φοιτητών της Αθήνας. Αργότερα δούλεψε στον τομέα ιδεολογικής εργασίας και προπαγάνδας της ΚΝΕ. Στις εκλογές του 1977 και του 1981 ήταν υποψήφιος βουλευτής του ΚΚΕ στην Καρδίτσα (χωρίς να εκλεγεί) και το 1990 (επί «*συγκυβέρνησης*») τοποθετήθηκε Νομάρχης Καρδίτσας (**Ιγνατίου Χρ. Παππά**, *Ο Δικηγορικός Σύλλογος Καρδίτσας και οι Δικηγόροι του*, Καρδίτσα 2006, σ. 44-45. **Χρήστου Μιλτ. Μηλίτση**, *Άγραφα*, ό.π., σ. 234-236. **Δημητρίου Γ. Σιούφα**, *ΚΑΡΔΙΤΣΑ γενναία φύτρα. Άνθρωποι και γεγονότα. Πολιτικό και ιστορικό χρονικό*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2006, σ. 139, 141-144, 152, 154, 193).

125. Γενικά η εκπαίδευση των κοριτσιών καθυστέρησε να αναπτυχθεί στο ελεύθερο Ελληνικό Κράτος. Οι γονείς δεν ήσαν καθόλου πρόθυμοι να στείλουν τις θυγατέρες τους στο σχολείο (τα κορίτσια δεν έπρεπε να μαθαίνουν γράμματα «για του σπίτ'», ενώ δεν έλειπαν κι εκείνοι που υποστήριζαν ότι τα κορίτσια δεν έπρεπε να μαθαίνουν γράμματα «για να μη μπορούν να διαβάσουν τα ραβασάκια που θα τ'ς ρίχνουν απ' του παραθύρ' οι αγα-πητικοί άμα τρανέ-ψουν»!!!). Αλλά και «*αι διδασκάλισσαι αι πλείσται των εκ του Αρσακείου απολυομένων, εισί λίαν αγράμματοι και ουχί ως προσήκει τοις δασκάλοις μεμορφωμένοι*». Ωστόσο από το 1836 έως το 1886, είχαν πάρει δίπλωμα δασκάλας 2.004 μαθήτριες της Φιλεκπδευτικής Εταιρείας. Γύρω στο 1860 αρχίζει η ίδρυση παρθεναγωγείων στις περιοχές του αλύτρωτου Ελληνισμού και φυσικά της Θεσσαλίας (**Σιδηρούλας Ζώγου-Καραστεργίου, Η Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830-1893). Ιστορική εξέλιξη της εκπαιδευτικής θεωρίας και πράξης. Κυριότερες τάσεις και προβλήματα**, (Διδακτορική Διατριβή), Θεσσαλονίκη 1983, σ. 124, 130, 195). Στην περιοχή Καρδίτσας, μετά την απελευθέρωση (1881) συνεστήθησαν και λειτούργησαν παρθεναγωγεία σε: **Ασλανάρι-Λεοντάρι** (ιδρύθηκε το 1914 και λειτούργησε μέχρι το 1929), **Γράλιστα-Ελληνόπουρο** (1898-1908), **Καίτσα-Μακρουργάχη** (1914-1929), **Κανάλια** (1882-1929), **Α' Καρδίτσας** (1882-1921...), **Β' Καρδίτσας** (1906-1921...), **Κουτσαρί-Ιτέα** (...1901-1918), **Μεσδάνι-Αγναντερό** (...1901-1929), **Μεσενικόλα** (1889-1920...), **Μουζάκι** (1906-1917...), **Παλαμά** (1896-1920...), **Παραπράστανα-Προάστιο** (...1889-1906), **Ρεντίνα** (...1900-1908), **Σοφάδες** (...1903-1921...), **Φανάρι** (1882-1930).

126. **Βασίλη Φ., Πλάτανου**, «*Διορισμοί και μεταθέσεις δασκάλων...*», ό.π., σ. 182.

του ελληνικού στοιχείου¹²⁷). Φοίτησε στο Ζαρίφειο Διδασκαλείο της ίδιας πόλης, από το οποίο το 1882 βγήκε πρωτοβάθμια διδασκάλισσα. Στην περιοχή μας υπηρέτησε μέχρι το 1926 στα σχολεία θηλέων Μεσενικόλα (1913-1917), Παλαμά (1915) και Ασλαναρίου-Λεονταρίου (1917-1926).

Σταύρου Ελευθερία (1915). Αθηναία δασκάλα. Είχε αποφοιτήσει από το Διδασκαλείο Αθηνών το 1873 και αφού εργάστηκε στη Θήβα και στην Κερατέα ήρθε στην περιοχή μας και δίδαξε στα θηλέων Παλαμά (1906-1915 και 1916-1920) και Μεσενικόλα (1915) από το 1906 μέχρι το 1920, οπότε παρητήθη.

Παπασωτηρίου Αθηνά (1917). Υπηρετούσε το 1917 στο δημ. σχολείο θηλέων Μεσενικόλα.

Ξένου Ασπασία (1919). Η δασκάλα αυτή μετά το 1917 υπηρέτησε στα σχολεία θηλέων Καϊτσας-Μακρυρράχης (1917-1919) και Μεσενικόλα (1919).

Νικηφόρου Δήμητρα (1920-...). Δίδαξε στο θηλέων Μεσενικόλα το 1920.

Πριν το 1940 δίδαξαν επίσης στο δημ. σχολείο Μεσενικόλα οι δάσκαλοι: **Περγαμίδης Κων.**, **Γουλιανού Ευτυχία**, **Αρκομάνης Φώτιος**, **Πράττος Γεώργιος**, **Κουτσολή Ευρυδίκη** και **Φωτεινή Αντωνίου (Τσαγανού)**.

Εκ Μεσενικόλα: **Σταθόπουλος Κωνσταντίνος**, γραμματοδιδάσκαλος, δίδαξε στο σχολείο της Κερασιάς μετά το 1881.

Βασαρδάνης Αριστείδης. Δάσκαλος που το 1883 δίδασκε στο σχολείο της Καρδίτσας. Αναφέρεται στον εκλογικό κατάλογο Καρδίτσας το 1883.

Αποστολίδης Δημήτριος: Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα το 1862. Κατά δική του ομολογία (από ένα πίνακα που ο ίδιος υπέβαλε στον επιθεωρητή την 1-1-1905 από το Χαλαμβρέζι) δεν είχε τελειώσει κάποια σχολή, αλλά έγινε γραμματοδιδάσκαλος, αφού κρίθηκε από επιτροπή. Υπηρέτησε στη Ρεντίνα (1891-1901), Σιαμπαλί-Φύλλο (1899-1901), Ίσαρι-Παλαιοκκλησί (1901-1903) και Χαλαμβρέζι - Κέδρο (1903-1906). Επίσης σε Μεσδάνι το 1882 και Βουνέσι το 1883.¹²⁸

Κοτρώτσιος Θωμάς. Δημοδιδάσκαλος από το Μεσενικόλα. Γεννήθηκε το 1876 και αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Λάρισας το 1895. Δίδαξε στα σχολεία Βουνεσιού-Μορφοβουνίου (1895-1902), Α' Καρδίτσας (1902-1903), Δ' Καρδίτσας (1903-1906), Β' Καρδίτσας (1906 και 1915-1920...), Αγίου Γεωργίου (1907), Α' Παλαμά (1907-1910), Ματαράγκας (1910-1915).

Βαϊόπουλος Γεώργιος. Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα το 1879 και φοίτησε στο Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας από το οποίο εξήλθε το 1901 υποδιδάσκαλος Α' τάξεως. Υπηρέτησε στα

127. Στη Φιλιππούπολη υπήρχε οργανωμένη και πολυπληθής ελληνική κοινότητα από τα πρώτα μεταβυζαντινά χρόνια ως την αυγή του 20ού αιώνα, οπότε ο ελληνικός πληθυσμός υπέστη συστηματικές διώξεις από τους Βούλγαρους εθνικιστές και αναγκάστηκε τελικά ν' αποχωρήσει (1906), τερματίζοντας έτσι την επί δύο και πλέον χιλιάδες χρόνια αδιάκοπη ελληνική παρουσία στο χώρο αυτό.

128. «Διορίζεται [διδάσκαλος] ..., εις Μεζδάνι ο Δημ. Αποστολίδης. Αθηναι η 30 7βρίου 1882» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 124/1.10.1882, σ. 710). «Μετατίθεται εκ Μεσδανίου του Δήμου Σιλάνων ο Δημ. Αποστολίδης εις Βουνέσι του Δήμου Νευρουπόλεως... Εν Αθήναις η 30 Αυγούστ. 1883» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 350/31.8.1883, σ. 1994-1996). Βλ. **Βασίλη Φ. Πλάτανου**, «Διορισμοί και μεταθέσεις δασκάλων...», ό.π., σ. 180, 182.

σχολεία Κουβανάδων-Μελισσοχωρίου (1901-1904), Μπεζούλας-Πεζούλας (1904-1909), Στούγκου-Κρουονερίου (1909-1910), Νεοχωρίου (1910-1915), Τεταγίου-Λαμπερού (1915-1920), Τσαουσίου-Γεωργικού (1917), Καλυβακίων (1920-...) κλπ.

Μήτσιου Γεώργιος. Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα. Δευτεροβάθμιος δάσκαλος. Ως υποδιδάσκαλος υπηρέτησε στο σχολείο Στούγγου-Κρουονερίου το 1901¹²⁹ και στη Μπεζούλα. Πέθανε το 1913.¹³⁰ Πλείονα γι' αυτόν στο λήμμα «Πεζούλα».

Τσιαδήμας Γεώργιος. Διορίστηκε από το Υπουργείο Παιδείας στο Θραψίκμι το 1901. Τον ίδιο χρόνο μετατέθηκε στην Παλαιά Γιαννισού.

Τσιαδήμας Θωμάς. Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα το 1880 περίπου. Αποφοίτησε από το Υποδιδασκαλείο Σοφάδων το 1900 κι αμέσως

διορίστηκε στο Παλιούρι (1900-1903). Εργάστηκε στη συνέχεια στα σχολεία Βελέσι Παζάρι-Δαφνοσπηλιάς (1903-1910), Σέκλιζας- Καλλιθήρου (1910-1915), Βλασίου (1915-...), Ζερετσίου-Κρουοπηγής (1917-1919).

Κωνσταντός Χρήστος. Γεννήθηκε το 1882 στο Μεσενικόλα και αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Λάρισας το 1903. Πήρε μέρος στου Βαλκανικούς πολέμους (1912-1913). Δίδαξε στα δημ. σχολεία Αγίου Γεωργίου (1903-1907 και 1908-1917), Β' Παλαμά (1917-1918), Μυρίνης (1918-1919) και Γ' Αρρένων Καρδίτσας (1919-1920). Στη συνέχεια μετατέθηκε στην Αθήνα. Γενικά πάντως, στην πορεία των χρόνων ο Μεσενικόλας, εκτός από πληθώρα άλλων επιστημόνων, «παρήγαγε» και πολλούς δασκάλους. Σύμφωνα με πίνακα που κατάρτισε ο Χρ. Μηλίσης (δάσκαλος και ο ίδιος), τον οποίο συμπληρώσαμε, αυτοί ήταν:

Δάσκαλοι: Αλεξίου Βασιλική Σωτηρίου, Αποστολίδης Δημήτριος, Βαλάφα Ολυμπία Αναστασίου, Βαλάφας Αναστάσιος, Βασιαρδάνης Απόστολος, Γιαννακού Αφροδίτη Χρήστου, Ζάχος Βασίλειος Νικολάου, Ζάχος Δαμασκηνός Νικολάου, Ζούκας Σεραφεΐμ Βασιλείου, Ιωακείμ Θεοδώρα Αποστόλου, Καμπούρης Κ. (1954),¹³¹ Καπέκα Μαρία Βασιλείου, Καρασιώτου Ιωάννα Θωμά, Καρασιώτου Ροδάνθη Αντωνίου, Καρβούνης Δημήτριος Νικολάου, Κορώνη Βασιλική Σωκράτη, Κορώνη Χριστίνα Σεραφεΐμ, Κοτρώτσιος Γεώργιος Βασιλείου, Κοτρώτσιος Θωμάς, Κρανιά Αθηνά Λάμπρου, Κρανιά Ελένη Τηλεμάχου, Κρανιά Στυλιανή Σωτηρίου, Κρανιά Φωτεινή Θωμά, Κρανιάς Δημήτριος Ηρακλή, Κρανιάς Λάμπρος Νικολάου, Κωνσταντός Χρήστος, Μαλαμίση Χριστίνα Αποστόλου, Μανώλη Βασιλική Σωτηρίου, Μηλίσης Απόστολος Πλάτωνος, Μηλίσης Γεώργιος Θωμά, Μηλίσης Πάρις Χρήστου, Μηλίσης Χρήστος Μιλτιάδη, Μήτσιου Αγλαΐα Κων/νου, Ξαντήρος Χρήστος Βασιλείου, Παϊζάνου Αρετή Κλεομένη, Παϊζάνου Μυρτώ Γεωργίου, Πανάγος Αριστείδης Δημητρίου, Πανάγος Σωτήριος Κων/νου, Παπαδημητρίου Δημήτριος Αποστόλου, Πράτος Γε-

129. **Ιωάννη Απ. Γκέκα,** *Τα σχολεία μας. Κατά το μισό αιώνα λειτουργίας του 3^{ου} Γραφείου (Μουζακίου) Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Καρδίτσας,* Μουζάκι 2019, σ. 190.

130. **Χρήστου Μιλτ. Μηλίση,** *Άγραφα,* Καρδίτσα 1996, σ. 90.

131. **Γεωργίου Αθ. Κλήμου,** «Στοιχεία διδακτηρίων περιοχής Ν. Καρδίτσας 1959 και 1972 (από το Αρχείο Π.Ε. Ν. Καρδίτσας)», *Καρδιτσιώτικα Χρονικά,* τόμ. XI (2009), σ. 187.

ώργιος,¹³² Σιώκος Γεώργιος Κων/νου, Σταθοπούλου Ελένη, Σφέτσιος Σωτήριος, Τσαγανού Αλίκη Πέτρου, Τσαγανού Ελπίδα Στεφάνου, Τσαγανού Ευαγγελία Σεραφείμ, Τσαδήμας Θωμάς, Τσιγάρας Κων/νος Θωμά (πτυχιούχος Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λάρισας, μεταξύ άλλων υπηρέτησε στο Βαθύλακκο-Λακρέσι ως αναπληρωτής κατά το χρονικό διάστημα 6-10-1980 μέχρι 19-1-1981¹³³), Φιλίππου Αθηνά Δημητρίου, Φιλίππου Αφροδίτη Ιωάννου, Φιλίππου Βασίλειος Κων/νου, Φιλίππου Κων/νος Αριστ., Φιλίππου Χρήστος Κων/νου, Χαλκιάς Απόστολος Κίμωνα, Ψάρρας Χρήστος Τηλεμάχου, Ψημμένος Βάιος Δημητρίου, Ψημμένος Ιωάννης Αποστόλου, Ψημμένος Ιωάννης Νικολάου, Ψημμένου Βασιλική Ερωτόκριτου. Νηπιαγωγοί: Γιαννακοπούλου Πηνελόπη Ιωάν., Κοτρώτσιου Αγορίτσα Βασιλ., Μητσιου Μαρία Κων/νου, Παπαναστασίου Γεωργία Σωτ., Στυλογιάννη Βαρβάρα Αντων., Τσαγανού Ευαγγελία Στεφάν., Τσιγάρα Καλλιόπη Θωμά.¹³⁴

Το Δημ. Σχολείο Μεσσηνικόλα λειτούργησε κανονικά και με πολλούς μαθητές προπολεμικά (πριν τον πόλεμο του 1940). Είχε φτάσει, στη μεγαλύτερη ακμή του, τους **250 μαθητές**. Στα χρόνια του Εμφυλίου σπαραγμού, όταν οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών (και του Μεσσηνικόλα) μεταφέρθηκαν αναγκαστικά σε Καρδίτσα και Μητρόπολη (1947-1949), το δημ. σχολείο λειτούργησε στη Μητρόπολη με Διευθύντρια την **Αθηνά Κρασιά** το σχολικό έτος 1947-1948. Μετά τον πόλεμο και τον επαναπατρισμό των κατοίκων λειτούργησε πάλι στο χωριό με Διευθυντές τους **Σωτ. Σουφλάκο** από το σχολικό έτος 1948-1949 μέχρι το 1950-1951 και τον **Αθανάσιο Πάντο** το 1952-1953. Τον **Φυσιλή Φώτη** από το 1953 μέχρι το 1957. Τον **Κων. Καμπούρη** από το 1957 μέχρι το 1961 και τον **Κοσμά Χρήστο** από το 1962 μέχρι το 1967. Τη σχολική αυτή χρονιά φοίτησαν στο σχολείο **157 μαθητές**. Από εδώ και πέρα όμως, χρόνο με το χρόνο, οι μαθητές λιγόστευαν αισθητά και άρχισε ο υποβιβασμός του σχολείου. Από 5/θέσιο που ήταν πριν το 1940, σε 3/θέσιο το 1973 όταν οι μαθητές κατέβηκαν **στους 85** και το 1989 σε μονοθέσιο. Το 1991 προήχθη σε διθέσιο και από το 1995-1996 λειτούργησε και πάλι σαν μονοθέσιο με δάσκαλο τον χωριανό (Μεσσηνικόλιτη) **Γεώργιο Σιώκο**. Συνάμα ιδρύθηκε και Νηπιαγωγείο. Εκτός από τους δασκάλους που αναφέραμε, στο σχολείο υπηρέτησαν κατά καιρούς και οι: Κ. Ηλιόπουλος, Τηλ. Πούλιος, Σωτηρία Πούλιος, Άννα Μπουρλώτου, Δ. Μανώλης, Κ. Κωστάκης, Γ. Μαχά, Σοφία Καραγλάνη, Κ. Κουκουλέτσος, Μαριάνθη Μαρμαντζά, Κωσταρέλου Βασιλική, Ευριπίδης Γουρνάμπασης και Χρ. Πανάγος.¹³⁵

Για τα «**Δημοτικά Σχολεία Δάσους Κερασιάς και Μεσσηνικόλα**»,
βλ. στο λήμμα «**ΚΕΡΑΣΙΑ**».

132. **Απόστολου Στρογγύλη**, *Η Πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας. Η Καρδίτσα στην Αντίσταση*, εκδ. Φυτράκης, Αθήνα 1988, σ. 236.

133. **Μάρκου Παππά**, «Το Δημοτικό Σχολείο και το Νηπιαγωγείο Βαθύλακκου (Λακρεσίου)», *Καρδιαιώτικα Χρονικά*, τόμ. XI (2009), σ. 242.

134. **Χρήστου Μιλτ. Μηλίτη**, *Άγραφα*, ό.π., σ. 257.

135. **Χρήστου Μιλτ. Μηλίτη**, *Άγραφα*, ό.π., σ. 91.

ΜΟΡΦΟΒΟΥΝΙ (Βουνέσι)

Το σχολείο Βουνεσίου, σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες που ανάγονται στο 1960, λειτουργούσε ήδη από τη δεκαετία 1850- 1860, χωρίς όμως να γνωρίζουμε ποιοι δάσκαλοι δίδαξαν. Αρχικά στεγάστηκε στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής και ίσως χρέη δασκάλου να έκανε ο ιερέας του χωριού. Στη συνέχεια ως διδακτήριο χρησιμοποιήθηκε ένα ημιερειπωμένο οίκημα δίπλα στον ίδιο ναό, το οποίο καταστράφηκε από πυρκαγιά μαζί με αυτόν. Κατόπιν στεγάστηκε σε ένα εκκλησιαστικό κτίριο απέναντι από τον ιερό ναό Κοίμησης της Θεοτόκου μαζί με το γραφείο της κοινότητας που παραδόξως κάηκε κι αυτό.¹³⁶ Το 1929 με έρανο των κατοίκων και προσωπική εργασία ολοκληρώθηκε η ανέγερση Ζτάξιου δημ. σχολείου στην κεντρική πλατεία (ήταν στη θέση μπροστά από τη σημερινή εκκλησία και καταλάμβανε περίπου τη μισή σημερινή πλατεία), το οποίο γκερέμιστηκε μετά τη δημιουργία του νέου σύγχρονου διδακτηρίου, που, όπως συμβαίνει σε ολόκληρη την ύπαιθρο, έμεινε δυστυχώς χωρίς παιδιά.

Η επίσημη ίδρυση του σχολείου Βουνεσίου έγινε το 1882: «Εγκρίνομεν την σύστασιν δημοτικών σχολείων εν Βουνεσίω [Μορφοβούνι] και Πετρίλω της επαρχίας Καρδίτσας (...). Εν Αθήναις τη 29 Δεκεμβρίου 1882» [ΦΕΚ τεύχ. Α', φ. 209 (Αθήνα 31.12.1882) 1458].¹³⁷ Είναι δηλαδή από τα πρώτα που δημιουργήθηκαν στην περιοχή της Καρδίτσας μετά την απελευθέρωση της. Το σχολ. έτος 1898-1899 στο μαθητολόγιο του δημ. σχολείου της γειτονικής Καστανιάς βρίσκουμε εγγεγραμμένο και τον «Κουσιά Κωνστ., ηλικία 7, τόπος γεννήσεως Βουνέσι, επάγγελμα πατρός σιδηρουργός».¹³⁸ Με εξαίρεση τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του, για τα οποία δεν έχουμε αρκετές πληροφορίες, από το 1890 κι ύστερα μέχρι το 1920 δίδαξαν στο δημ. σχολείο Βουνεσίου οι παρακάτω:

Αποστολίδης Δημ. (1883). Γεν. στο Μεσενικόλα το 1862. «Μετατίθεται εκ Μεσσανίου (Αγναντερού) του Δήμου Σιλάνων ο Δημ. Αποστολίδης εις Βούνεσι του Δήμου Νευρουπόλεως... Εν Αθήναις τη 30 Αυγούστου 1883» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 350/31.8.1883, σ. 1994-1996).¹³⁹ Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «Μεσενικόλας».

Πανταζής (...-1890).

Βασαρδάνης Απόστολος (1890-1891). Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «Μεσενικόλας».

Παπαδημητρίου Ηλίας (1892-1894). Γεννήθηκε στη Χωταίνα (Αηδονοχώρι) το 1867. Αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Αθηνών το 1887 και δίδαξε στα σχολεία Ρεντίνας (1887-1891, 1898-1917 και 1921-...), Καλλιφωνίου (1891-1892), Βουνεσίου (1892-1894), Α' Αρρένων Καρδίτσας (1894-1895) και Μπουκοβίτσας-Ανθηρού (1895-1896).

Βαλάφας Αναστάσιος (1894-1895 και 1905-1921). Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «Μεσενικόλας».

136. Θωμά Κυρίτση, *Λαογραφική μελέτη Μορφοβουνίου Καρδίτσας*, Μορφοβούνι 1960, σ. 17.

137. Βασίλη Φ. Πλάτανου, «Ίδρυση σχολείων στη Θεσσαλία την περίοδο 1882-1885», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 85 (2024), σ. 295.

138. Γεωργίου Αθ. Κλήμου, *Ιστορικά στοιχεία Καστανιάς και Μούχας Αγράφων*, Καρδίτσα 2010, σ. 343.

139. Βασίλη Φ. Πλάτανου, «Διορισμοί και μεταθέσεις δασκάλων στα σχολεία της Θεσσαλίας (1882-1885)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 88 (2025), σ. 182.

Κοτρώτσιος Θωμάς (1895-1902). Δημοδιδάσκαλος από το Μεσενικόλα. Γεννήθηκε το 1876 και αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Λάρισας το 1895. Δίδαξε στα σχολεία Βουνεσί-ου (1895-1902), Α' Καρδίτσας (1902-1903), Δ' Καρδίτσας (1903-1906), Β' Καρδίτσας (1906 και 1915-1920...), Αγίου Γεωργίου (1907), Α' Παλαμά (1907-1910), Ματαράγκας (1910-1915).

Παπαποστόλου Θωμάς (1902-1904). Η καταγωγή του ήταν από τη Γράλιστα (Ελληνό-πυργο), όπου γεννήθηκε το 1879 (ήταν γιος του ιερέα του χωριού Απόστολου Παπαποστόλου ή Τέττα). Αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Λάρισας το 1898 και αμέσως διορίστηκε στο Μαυρομάτι (1898-1900). Στη συνέχεια υπηρέτησε στο Βουνέσι (1902-1904), στο Σι-άμ-Οξιά (1904-1906), στο Χαλαμβρέζι-Κέδρο πολλά χρόνια (1906-1928) και το τελευταίο διάστημα της καριέρας του στο Α' αρρένων Καρδίτσας. Ως δάσκαλος δίδαξε και στο χωριό του. Πήρε μέρος και μάλιστα τραυματίστηκε στους πολέμους του 1912-1913. Πέθανε το 1964.¹⁴⁰

Ζαρκάδας Γεώργιος του Αντων., ιερέας και διδάσκαλος (δίδαξε στο Βουνέσι τα έτη 1904-1905). Γνωστός και ως Παπαζαρκάδας, ήταν ο ιερέας του Βουνεσίου και τα χρόνια της Κατοχής (1936 έως 1947). Γεννήθηκε το 1882 στην Κερασιά Καρδίτσας. Το 1907 παντρεύεται τη Φωτεινή Ζαχαρή, κόρη του Δήμου Ζαχαρή από το Βουνέσι και την ίδια χρονιά χειροτονείται ιερέας. Διορίζεται ιερέας στο χωριό Βρόστιανη-Αμυγδαλή (1907-1908) κι αργότερα στη Μέλισσα (Νταούτι), στο οποίο παρέμεινε και διακονούσε για 25 χρόνια (μέχρι το 1936). Από το γάμο του απέκτησε έξι παιδιά: **τον Δημήτρη** (1909), **τον Κώστα** (1911), **τον Λεωνίδα** (1914-2004), **την Ευαγγελία** (1917), **τον Απόστολο** (1920-1943) και **την Αγγαία** (1928). Τα χρόνια εκείνα θέριζε στην περιοχή του κάμπου η ελονοσία και ο Παπαζαρκάδας, εξασθενημένος από τις δύσκολες κλιματολογικές συνθήκες, ζήτησε από τον Μητροπολίτη Ιεζεκιήλ, να μετατεθεί για λόγους υγείας σε κάποιο ορεινό χωριό του νομού, κοντά στο δικό του. Το 1936 στο Βουνέσι, ο ιερέας του Βουνεσίου Αθανάσιος Σακελλαρίου (Παπαθανάσης), συμπληρώνοντας το όριο ηλικίας, έβγαινε στη σύνταξη.¹⁴¹ Θα τον αντικαθιστούσε ο ανιψιός του, επίσης ιερέας Γεώργιος Σακελλαρίου (Παπαγιώργης), ο οποίος όμως σκοτώθηκε απρόοπτα λίγο έξω από το χωριό στη θέση «*Ρέμα Πιπερά*». Έτσι, τη θέση του ιερέα πήρε ο Παπαζαρκάδας, ο οποίος μετακόμισε στο Βουνέσι το καλοκαίρι του 1936. Στη νέα ενορία, που ήταν και **γυναικοχώρι του**, γρήγορα αγκαλιάστηκε και αγαπήθηκε από τους χωριανούς. Το 1938, αγόρασε ένα οικόπεδο στην περιοχή Γιαννακέϊκα, όπου κατασκεύασε μεγάλο πέτρινο σπίτι. Η Κατοχή τον βρήκε στο χωριό με τα 4 από τα 6 παιδιά του. Τα δύο μεγαλύτερα, **ο Δημήτρης** που ήταν επιπλοποιός και **ο Κώστας**, ζούσαν και εργάζονταν στην Αθήνα. Με την ίδρυση τωου ΕΑΜ-ΕΛΑΣ τα παιδιά του εντάχθηκαν στην Οργάνω-

140. Παπα-Βασίλη Χαρ. Σιούφα, *Ελληνόπυργος το Χωριό μου. Ιστορία-Λαογραφία-Παραδόσεις-Έθιμα*, Αθήνα 1986, σ. 56, 364, 389.

141. Ο παπα-Αθανάσιος (Παπα)Σακελλαρίου ιερουργούσε στο Βουνέσι από το 1912 (βλ. Δημητρίου Β. Στάθης, *Ονοματολόγιον κληρικών της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος & Φαναριοφερσάλων (Διαχρονικά)*, Καρδίτσα 2020, σ. 76, 181).

ση του χωριού και πρωτοστάτησαν στον αγώνα κατά των κατακτητών. Μετά την απελευθέρωση, για τη δράση τους, διώχτηκε όλη η οικογένειά του. Σε κάθε επιδρομή των παρακρατικών στο Μορφοβούνι, το σπίτι του γινόταν στόχος. Το 1946, άντρες της ομάδας Βουρλάκη επιτέθηκαν, εισέβαλαν στο σπίτι του, συνέλαβαν τον Παπαζαρκάδα, τον χτύπησαν άσχημα και του έκοψαν (έγδαραν) τα γένια. Από τα βασανιστήρια που υπέστη έπαθε αμνησία και σταμάτησε να λειτουργεί στην εκκλησία. Για να γλιτώσει την οικογένειά του από τη μανία των παρακρατικών, φυγάδευσε τις δυο του κόρες, **Λίτσα** (Ευαγγελία) και **Αγλαΐα**, από το Βουνέσι στην Κερασιά και από εκεί στην Αθήνα στις 21-11-1946. Τέλος το 1947 εγκατέλειψε και ο ίδιος με τη γυναίκα του το χωριό και εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα κοντά στα παιδιά του. Στην Αθήνα διέμενε και διακονούσε στην περιοχή της Λυκόβρυσης όπου και απεβίωσε τον Οκτώβρη του 1959.¹⁴² (Βλ. γι' αυτόν και στο λήμμα «Κερασιά»).

142. **Ζαρκάδας Λεωνίδας του Γ.** (Κερασιά 1914-Αθήνα 17.1.2004). Τριτότοκος γιος του Παπαζαρκάδα. Ήταν ένας σπουδαίος άνθρωπος, αγωνιστής, πατριώτης και σπουδαίος επιστήμων. Σπούδασε νομικά στο Παν/μιο Αθηνών. Πολέμησε στην Αλβανία με τον βαθμό του έφεδρου αξιωματικού. Σε μια μάχη τραυματίστηκε σοβαρά στο πόδι και μεταφέρθηκε στην Αθήνα, όπου νοσηλεύτηκε για 4 μήνες. Μετά την ανάρρωσή του επέστρεψε στο Βουνέσι και μετά από ολιγοήμερη παραμονή (Μάρτιο 1941), έφυγε πάλι για το μέτωπο. Μετά το τέλος του πολέμου επέ-στρεψε στην Καρδίτσα. Στις 22-12-1941 διορίστηκε δικηγόρος, στις 11-2-1942 ορκίστηκε ως τέτοιος, στις 20-2-1942 ενεγράφη στο Μητρώο Μελών του Δικηγ. Συλλόγου Καρδίτσας και άνοιξε δικηγορικό γραφείο. Δυστυχώς, οι δύσκολες συνθήκες της Κατοχής τον ανάγκασαν να μετακομίσει και να εγκατασταθεί στο Βουνέσι κοντά στον πατέρα του. Στις 12-1-1943 συναντήθηκε με τον Άρη Βελουχιώτη στο Βουνέσι, στο σπίτι του Δ. Γόρδιου. Συμφώνησε με τις αρχές του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και εντάχθηκε στο ΕΑΜ και τον εφεδρικό ΕΛΑΣ Βουνεσιού. Από τη νέα του θέση πρωτοστάτησε στη δημιουργία και ανάπτυξη του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στην περιοχή μας και αναδείχθηκε σε κορυφαίο στέλεχος του. Διετέλεσε υπεύθυνος του εφεδρικού ΕΛΑΣ της περιοχής Νευροπόλεως και πρόεδρος του ανταρτοδικείου Βουνεσιού. Μετά την απελευθέρωση θα παραμείνει στην Καρδίτσα και θα ασκήσει το επάγγελμα του δικηγόρου, αναπτύσσοντας παράλληλα πλούσια πολιτική δράση μέσα από τις γραμμές του ΕΑΜ. Θα υποστεί όμως διώξεις από τις παρακρατικές ομάδες και θα αναγκαστεί να φύγει το 1946 στην Αθήνα κοντά στα αδέρφια του. Στην Αθήνα θα συλληφθεί το 1947 από την χωροφυλακή και θα εξοριστεί στη Μακρόνησο όπου θα κρατηθεί στο 5^ο Τάγμα. Αποφυλακίστηκε το 1952 με τα μέτρα επιείκειας του Πλαστήρα. Δικηγόρησε στην Καρδίτσα και στις 2-10-1956 μετατέθηκε ως δικηγόρος στην Αθήνα. Διά της υπ' αρ. 82/14-3-1974 πράξεως του Διοικητικού Συμβουλίου του Δικ. Συλλόγου Καρδίτσας, ανεκλήθη η υπ' αρ. 209/1949 απόφαση τούτου περί διαγραφής του εκ του Μητρώου Δικηγόρων Καρδίτσας, ως μη υποβαλών δηλώσειν ασκήσεως λειτουργήματος, καθόσον δικαιολογημένα δεν υπέβαλε, ως στρατευθείς την 6-12-1947 και απολυθείς την 7-2-1950 (**Ιγνατίου Χρ. Παππά, Ο Δικηγορικός Σύλλογος Καρδίτσας και οι δικηγόροι του**, Καρδίτσα 2006, σ. 90-91). Αγαπούσε το Βουνέσι και το θεωρούσε χωριό του. Συμμετείχε ενεργά στον Σύλλογο Μορφοβουνιωτών της Αθήνας και έχαιρε ιδιαίτερης εκτίμησης και αγάπης από τους χωριανούς. - **Απόστολος Ζαρκάδας του Γ.** (1920-3.12.1943). Γιος κι αυτός του Παπαζαρκάδα. Ένας αγνός και τίμιος πατριώτης από το Βουνέσι ο οποίος έπεσε μαχόμενος για τη λευτεριά της πατρίδας του. Τελείωσε το γυμνάσιο της Καρδίτσας με άριστα. Έδωσε εξετάσεις και πέρασε στην Ανωτάτη Εμπορική Σχολή της Αθήνας. Με το ξέσπασμα του Πολέμου επιστρέφει στο Βουνέσι κοντά στους γονείς του. Το πάθος του για τη λευτεριά της Ελλάδας τον έκανε, όπως και όλη την οικογένειά του, να ενταχθεί στο ΕΑΜ και στον τακτικό ΕΛΑΣ, με τον οποίο πήρε μέρος σε διάφορες μάχες κατά του κατακτητή. Έπεσε ηρωικά μαχόμενος από βομβαρδισμό γερμανικού αεροπλάνου στις 3-12-1943 στην περιοχή Πορτή κατά τη διάρκεια των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων των Γερμανών στη Νευρόπολη. Το πτώμα του περισυλλέχθηκε από συναγωνιστές του και ενταφιάστηκε στο μέρος που σκοτώθηκε. Αργότερα τα οστά του μεταφέρθηκαν από την μητέρα του στην Κερασιά. - **Αγλαΐα Ζαρκάδα** (1928). Το στερνοπαίδι του Παπαζαρκάδα. Από τις λίγες κοπέλες που παρακολούθησαν προπολεμικά ανελλιπώς το Δημοτικό Σχολείο. Με την ίδρυση της ΕΠΟΝ μαζί με τις Ελένη Τσούλα, Μαρία Καφαντάρη (αδερφή του Νικητάρη), Ελένη Κοντοστέργιου, Βασιλική Γόρδιου, Μαριάνθη Κυριαζή, Βικτώρια Κουτσώνα κ.ά. δημιούργησαν την ΕΠΟΝ γυναικών Βουνεσιού, βοηθώντας τον αγώνα εναντίον των κα-

Μόσιαλος Λάμπρος (1921-...). Η καταγωγή του ήταν από τη Γόλιτσα (Άγιο Ακάκιο), όπου γεννήθηκε το 1884 και τέλειωσε το Διδασκαλείο Λάρισας το 1905. Υπηρέτησε στα σχολεία Μυρίνης (1906-1907), Παραπράσταινας (1907-1909), Καναλιών (1909-1915 και 1920), Μεσσανίου-Αγναντερού (1915-1917), Φαναρίου (1920-1921) και Βουνεσίου (1921...).

Τσανάκα Αστερία (περί το 1940).

Καψάλης Ηλίας (...-1946). Καταγωγή από Ερμήτσι. Πήρε μέρος στην Εθνική Αντίσταση.¹⁴³ Ενεπλάκη στο αριστερό κίνημα, το 1949 διέφυγε στις Ανατολικές Χώρες και επέστρεψε μετά το 1974.

Το φθινόπωρο του 1918 ανεστάλη η λειτουργία του δημ. σχολείου, λόγω της πρωτοφανούς επιδημίας ισπανικής γρίπης η οποία έπληξε τότε και το Βουνέσι. Στην εφημ. «*Θάρρος των Τρικάλων*» διαβάζουμε: «*14 Οκτωβρίου 1918. Η γρίπη εξαπλώνεται. Στο χωριό Βουνέσι (Μορφοβούνι), ο πρόεδρος της κοινότητας αναφέρει πως σε μία οικία πέθαναν πέντε αδελφοί εκ της γρίπης. Παρεμφερή γεγονότα αναφέρουν και άλλοι πρόεδροι κοινοτήτων. Επίσης από το δελτίο θνησιμότητας της αστυνομίας αναφέρονται 8 θάνατοι εκ των οποίων 7 από γρίπη, προχθές 10 θάνατοι εκ των οποίων 9 από γρίπη και την Πέμπτη 11 θάνατοι εκ των οποίων 10 από τη γρίπη. Από την 1^η Οκτωβρίου μέχρι χθες απεβίωσαν 100 συνολικά άνθρωποι εκ των οποίων 88 από τη γρίπη και 12 από άλλες ασθένειες*». Επίσης: «*1 Δεκεμβρίου 1918. Ο σταθμάρχης Νεβροπόλεως τηλεγραφεί ότι η γρίπη πλήττει την περιφέρειά του με μεγάλη ένταση. Σημειώνονται καθημερινά 10-15 θάνατοι. Διετάχθη η διακοπή των μαθημάτων*».¹⁴⁴

Εκ Μορφοβουνίου: Πλαστήρας Σωτήριος του Θωμά. Γεννήθηκε το 1915. Αποφοίτησε από το Δημοτικό Σχολείο του χωριού του και το Ελληνικό Σχολείο Μεσσηνικόλα. Τέλειωσε την Ακαδημία Λαμίας και έγινε δάσκαλος. Ήταν ο πρώτος δάσκαλος που έβγαλε το Βουνέσι. Άνθρωπος με μεγάλη αγάπη για τα παιδιά και την πατρίδα του. Στη διάρκεια της Κατοχής υπηρέτησε στη Μακεδονία. Σκοτώθηκε σε ενέδρα των Ιταλών κατακτητών το 1943, στην προσπάθειά του να βρει τροφή για τα παιδιά του σχολείου.¹⁴⁵

ΜΟΣΧΑΤΟ (Βλάσδο)

Από τα πρώτα σχολεία που ιδρύθηκαν στην περιοχή της Καρδίτσας το 1883 ήταν κι αυτό του Βλάσδου: «*Εγκρίνομεν την σύστασιν των εξής δημοτικών σχολείων εν τη επαρχία Καρδίτσας. ... γ)Συνιστάται εν Μπλάσδω [Μοσχάτο] δημοτικόν σχολείον αρρένων ... Εν Αθήναις τη*

τακτητών. Μαζί με τη Μαρία Καφαντάρη πήρε μέρος σε πολλές αποστολές για τη δημιουργία οργανώσεων της ΕΠΟΝ, σε διάφορα χωριά της περιοχής μας (βλ. Δημήτρη Αγαπητού-Κυρίτση, *Το Μορφοβούνι (Βουνέσι) στην Αντίσταση και στον Εμφύλιο*, εκδόσεις Βεργίνα, Αθήνα 2020, σ. 278-280).

143. **Απόστολου Στρογγύλη**, *Η Πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας. Η Καρδίτσα στην Αντίσταση*, εκδ. Φυτράκης, Αθήνα 1988, σ. 249.

144. **Αποστόλη Στεφανή**, «*Η Ισπανική γρίπη στην πόλη μας την Καρδίτσα (1918-1919)*», εφημ. «*Νέος Αγών*» Καρδίτσας, φ. 11-2-2020.

145. **Δημήτρη Αγαπητού-Κυρίτση**, *Το Μορφοβούνι (Βουνέσι) στην Αντίσταση και στον Εμφύλιο*, εκδ. Βεργίνα, Αθήνα 2020, σ. 305.

17 Δεκεμβρίου 1882» [ΦΕΚ τεύχ. Α', φ. 198 (Αθήναι 20.12.1882) 1361].¹⁴⁶ Αρχικά στεγάστηκε σε ένα παλαιό οίκημα και στη συνέχεια στο διδακτήριο που κτίστηκε το 1925 και υπήρχε στην πλατεία του χωριού για πολλά χρόνια. Καταφέραμε να εντοπίσουμε τους παρακάτω δασκάλους που δίδαξαν μεταξύ άλλων σε τούτο το σχολείο μέχρι τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα.

Παπακωνσταντίνου Λεωνίδας. Παλαιός γραμματοδιδάσκαλος. Δίδαξε πριν από το 1895 στο σχολείο του Βλάσδου.

Παπαφώτης Λεωνίδας (1883, ...1889...). Παλαιός γραμματοδιδάσκαλος γεννημένος γύρω στα 1850 στο Βλάσδο. Ήταν γιος του **παπα-Φώτη Καραμαγκιόλα**.¹⁴⁷ Από ενθυμήσεις σε εκκλησιαστικά βιβλία του Αγίου Νικολάου Καταφυγίου μαθαίνουμε ότι το 1872-1873 δίδασκε στο χωριό αυτό. Έτσι το έτος 1873 κάνει δύο (2) αφιέρώσεις, όπου αναφέρει ότι: **α)** Το μηναίο Ιουνίου αγοράσθηκε με έξοδα Ηλία Θ. Βερετινού και Ιωάννη Β. Παπαπολύζο (ο Ηλίας Θ. Βερετινός είναι άγνωστο πρόσωπο) και **β)** Το μηναίο Αυγούστου αγοράσθηκε πάλι από τον Ι. Παπαπολύζο «...εις μνημόσυνόν του»: «*Αφηρόθη το παρόν Μηνέον εις τον Άγιον Νικόλαον του χωριού Καταφύγιη δια εξόδου του κυρίου Ιωάννου Β. Παπαπολύζο εκ του ιδίου χωριού και έστω εις μνημόσυνόν του ο γράφας Λεωνίδας παπαφώτης εκ του χωριού Βλάσδου ο ποτέ Διδάσκαλος εις το καταφύγιον. έρροσθε και καλή αντάμωση εν έτει 1873 Ιουλίου 18. Καταφύγι.*»¹⁴⁸ Από την τελευταία αυτή αφιέρωση βλέπουμε ότι ήταν γιος πατά, του **παπα-Φώτη**, που από εδώ δανείσθηκαν το επίθετό τους οι νεότεροι. Το παπα-Φώτης έγινε Παπαφωτίου. Η ημερομηνία 18 Ιουλίου πρέπει να συμπίπτει με το τέλος του σχολ. έτους. Ο Λεων. Παπαφώτης ήταν και φλέβα καλλιτεχνική. Μπορούσε να διακοσμήει σφραγίδες κάθε τύπου και υπήρξε ταλέντο στην «πλαστογραφία»: μπορούσε να ξεσηκώνει την πιο δύσκολη υπογραφή. Όταν και η Θεσσαλία εντάχθηκε στο ελεύθερο πια ελληνικό κράτος, διορίστηκε επίσημα ως γραμματοδιδάσκαλος. Δίδαξε επίσης στο Νεοχώρι (επί Τουρκοκρατίας), στο Παλαιόκαστρο-Μητρό-πολη (1886-1892) και στο Βλάσδο (από και πριν το 1889): «*Διορίζομεν τους δημοδιδασκάλους Λεωνίδαν Παπαφωτίου εις το Δημ. Σχολείον Μπλάσδου του Δήμου Νευροπόλεως... Εν Αθήναις τη 2 Μαΐου 1883*» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 180/4.5.1883, σ. 1005).¹⁴⁹ Το τέλος του όμως ήταν πολύ άδοξο. Κατά μία αξιόπιστη πληροφορία, άγνωστο ποιο έτος, ξεκίνησε για την Αθήνα με τα πόδια για να πάρει από το κράτος τα δεδουλευμένα ετών (τους καθυστερημένους μισθούς του) που ήταν αρκετά, Πήγε

146. Βασίλη Φ. Πλάτανου, «Ίδρυση σχολείων στη Θεσσαλία την περίοδο 1882-1885», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 85 (2024), σ. 294-295.

147. Ο παπα-Φώτης Καραμαγκιόλας του Παναγιώτου γενν. στο Βλάσδο το 1828, όπου και χρημάτισε ιερέας προ, κατά και μετά το 1860 (Δημη-τρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσ/δος & Φαναρ/λων (Διαχρονικά)*, Καρδίτσα 2020, σ. 51, 181).

148. Γεωργίου Κλήμου, «Παλαιά έντυπα εκκλησιαστικά βιβλία περιοχής Καταφυγίου και τα χρονικά τους σημειώματα», περιοδ. «Γνώση και Γνώμη» Καρδίτσας, τόμ. ΙΔ' (1998), σ. 80. Θωμά Ζαρκάδα, *Το χωριό Καταφύγι Αγράφων*, Αθήνα 1996, σ. 192.

149. Βασίλη Φ. Πλάτανου, «Διορισμοί και μεταθέσεις δασκάλων στα σχολεία της Θεσσαλίας (1882-1885)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 88 (2025), σ. 181

στο υπουργείο, πήρε τα χρήματά του. Όμως άνθρωποι κακοί, που δεν λείπουν δυστυχώς ποτέ, καθώς βιάδιζε στη μικρή τότε Αθήνα, του κλέψανε τα χρήματα (τον λήστεψαν). Ο έντιμος αυτός αγωνιστής της ζωής, αυτό το έφερε βαριά. Δεν μπορούσε να το παραδεχτεί ότι αυτό έγινε «εν μέσω» του ελεύθερου πια ελληνικού κράτους. Η στενοχώρια τον έκαμψε και επιστρέφοντας στο χωριό του, μετά λίγο καιρό πέθανε από τη στενοχώρια του.¹⁵⁰

Μυργιώτης Κωνσταντίνος (1895-1901). Η καταγωγή του ήταν από τη Σέκλιζα (Καλλίθηρο), όπου γεννήθηκε το 1875. Απόφοιτος του Διδασκαλείου Λάρισας εργάστηκε από το 1895 κι ύστερα στα σχολεία Βλάσδου (1895-1901), Παλαιοκάστρου-Μητρόπολης (1901-1903, 1903-1904 και 1915-1916), Δ' Καρδίτσας (4/2/1903-11/8/1903), Ίσαρι-Παλαιοκκλησίου (1904-1911), Παραπράσταινας (1911- 1915) και Καλλιφωνίου (1916-1920...).

Κρανιάς Λάμπρος (1902-1921). Ο δημοδιδάσκαλος αυτός γεννήθηκε στο Μεσενικόλα το 1882 και φοίτησε στο Διδασκαλείο Λάρισας, το οποίο τελείωσε το 1902. Υπηρέτησε πολλά χρόνια στο Βλάσδο (1902-1921) και ακόμα στα Κανάλια (1921-...) και στο Μεσενικόλα (1921...).

Παπανικολάου Δημήτριος (1921-...). Η καταγωγή του ήταν από τα Κανάλια. Αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Λάρισας το 1898 και την ίδια χρονιά διορίστηκε στο Νεοχώρι (1898-1899). Δίδαξε ακόμα στο Φανάρι (1899-1903), στην Καρδισσομαγούλα (1903), τα Κανάλια (1903-1921) και το Βλάσδο (1921-...).

Εκ Μοσχάτου: Παπαφωτίου Λάζαρος του Φωτίου. Γεννήθηκε το 1873 στο Βλάσδο – είναι συγγενής του πιο πάνω δάσκαλου **Λεωνίδα Παπαφώτη** – και αποφοίτησε από το Υποδιδασκαλείο Δαδίου της επαρχίας Λοκρίδας. Εργάστηκε στα σχολεία Μπουκοβίτσας-Ανθηρού (1896-1900), Τεκελί-Μικρού Βουνού (28/5/1900-7/10/1900), Νεοχωρίου (1901-1907) και Πορτίτσας (1907-1920...). Ως γραμματοδιδάσκαλος το 1891 είχε επιμορφωθεί στο Διδασκαλείο Λάρισας. Ήταν συγχρόνως και ιερέας. Ως τέτοιος υπηρέτησε σε Ανθηρό (1895-...), Μικρό Βουνό (-1895-), Νεοχώριο (-1895-), Μοσχάτο (1908-...), Πορτίτσα (1908-1923).¹⁵¹ Το φθινόπωρο του 1918 ανεστάλη η λειτουργία του δημ. σχολείου λόγω της πρωτοφανούς επιδημίας ισπανικής γρίπης που έπληξε και το Βλάσδο. Στην εφημ. «*Θάρρος των Τρικάλων*» διαβάζουμε: «**24 Νοεμβρίου 1918. Λόγω της απότομης καιρικής μεταβολής, ση-μειώθηκαν αθρόα κρούσματα γρίπης, περισσότερα από 400 στα χωριά Πορτίτσα, Βλάσδο και Μεσενικόλα. Οι θάνατοι ανέρχονται σε 23 καθημερινά.** Και επίσης: «**1 Δεκεμβρίου 1918. Ο σταθμάρχης Νεβροπόλεως τηλεγραφεί ότι η γρίπη πλήττει την περιφέρειά του με μεγάλη ένταση. Σημειώνονται καθημερινά 10-15 θάνατοι. Διατάχθηκε η διακοπή των μαθημάτων.**»¹⁵²

150. Γώργου Κλήμου, «Δάσκαλοι του Καταφυγίου», περιοδ. «*Γνώση και Γνώμη*» Καρδίτσας, τόμ. Ε' (1986), σ. 142-143.

151. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 76-77, 105, 180-181, 186, 202.

152. Αποστόλη Στεφανή, «Η Ισπανική γρίπη στην πόλη μας την Καρδίτσα (1918-1919)», εφημ. «*Νέος Αγών*» Καρδίτσας, φ. 11-2-2020.

ΜΟΥΧΑ

Σχολείο «κοινών γραμάτων» φαίνεται ότι λειτούργησε επί Τουρκοκρατίας στη Μούχα, όπου δίδαξε ο **Παρθένιος**, μαθητής του **Ευγένιου Γιαννούλη του Αιτωλού** στη Σχολή των Βραγκιανών (και άλλοι μαθητές του στελέχωσαν σχολεία «κοινών γραμμάτων» στην περιοχή, όπως ο Κωνσταντίνος στην Καστανιά, ο Αββακούμ στο Καταφύγι, ο Θεοφάνης στη Μονή της Πελεκητής Καρύτσας κ.ά.).¹⁵³ Τακτικός επισκέπτης της περιοχής ήταν επίσης ο **Αναστάσιος Γόρδιος**, ο οποίος από το 1713 ως το θάνατό του (8.6.1729) περιοδεύει ασταμάτητα στα γύρω από τα Βραγκιανά χωριά (Τροβάτο, Πετρίλο, Παλαιοκάτουνο, **Καρύτσα**, Βελισδόνη, Κεράσσοβο, Μύρσει), ενώ αρκετές επιστολές του, στα 1713-1714, γράφθηκαν στα γειτονικά χωριά **Καστανιά** και **Μούχα**. Στο **Τετάγι** (Λαμπερό) ο Γόρδιος είχε μία αδελφή, την ονομαστή **Φέγγω**, η οποία ήταν παντρεμένη με κάποιον Γεωργούση, επαγγελλόμενο την «*ιχθυϊκήν εμπορίαν*», και τους επισκεπτόταν τακτικά. Το Μάιο του 1723 συνάντησε στη Μονή της **Κορώνας** τον αρχιεπίσκοπο Φαναρίου και Νεοχωρίου **Συμεών**¹⁵⁴ (1718-1723) και αποφάσισε να μονάσει στην **Κορώνα**. Σύντομα, όμως, μετάνιωσε, έφυγε για τη Μονή της **Μούχας** και από εκεί πάλι στα Βραγκιανά.¹⁵⁵

Υπό καθεστώσ ελεύθερου ελληνικού κράτους ο μικρός οικισμός της Μούχας θα μείνει χωρίς δημοτικό σχολείο για πολλές δεκαετίες και τα παιδιά φοιτούσαν στο σχολείο της γειτονικής Καστανιάς. Έτσι, στο μαθητολόγιο του δημοτικού σχολείου Καστανιάς συναντούμε τα πρώτα χρόνια και μερικούς μαθητές καταγόμενους από τη Μούχα: **Σχολ. έτος 1898-1899**: ...26) **Κόκκινος Βασίλειος**, ηλικία 11, τόπος γεννήσεως Μούχα, επάγγελμα πατρός γεωργός, ...32) **Μπολτοής Κωνστ.**, ηλικία 10, τόπος γεννήσεως Μούχα, επάγγελμα πατρός γεωργός, ...56) **Ντάλης Κωνστ. Γ.**, ηλικία 7, τόπος γεννήσεως Μούχα, επάγγελμα πατρός γεωργός.¹⁵⁶ Θα χρειασθεί να φθάσουμε στο έτος 1938, όταν ο «πανταχού παρών και τα πάντα πληρών» παλαιός μητροπολίτης Ιεζεκιήλ αποφάσισε να επέμβει. Από δημοσίευμα του 1938 σε τοπική εφημερίδα πληροφορούμαστε τα εξής: «**ΣΧΟΛΕΙΟ. Εις το χωρίον Μούχα με πληθυσμό 50 οικογένειες δεν έχει ιδρυθεί σχολείον, οι δε παίδες μένουι αγράμματοι εις την σημερινήν εποχήν διότι η Καστανιά εις την κοινότητα την οποία υπάγονται ευρίσκειται εις απόστασιν ώρας είναι δε αδύνατον να επικοινωνήσωσι τον χειμώνα εις τοιαύτα ορεινά και δύσβατα μέρη Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης κ. Ιεζεήλ επανειλημμένως επισκεφθείς το χωρίον και έχων ιδίαν αντίληψιν υπέβαλεν αναφοράν συνιστών την ίδρυσιν σχολείου. Οι εν προκειμένω αρμόδιοι επιβάλλεται να δώσουν μίαν λύσιν σήμερα μάλιστα πλην (που) το κυβερνητικόν**

153. **Κώστα Αθ. Παΐση**, «Η Μονή της Παναγίας Πελεκητής στην Καρύτσα της Καρδίτσας και η σχέση της με τους δασκάλους του γένους Ευγένιο Γιαννούλη και Αναστάσιο Γόρδιο», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 49 (2006), σ. 184.

154. Ο **Συμεών** διετέλεσε αρχιεπίσκοπος Φαναρίου και Νεοχωρίου τα έτη 1718-1723. Απευθύνει προς αυτόν δύο επιστολές ο Αναστάσιος Γ'όρ-διος (7 Δεκ. 1718, 27 Φεβρ. 1723). Επίσης αναφέρεται από τον Ζωσιμά τον Εσφιγμενίτη το 1718 (**Τυμολέοντος Ν. Βλάχου**, *Η ιστορία της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφερσάλων*, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 63).

155. **Κώστα Αθ. Παΐση**, ό.π., σ. 187.

156. **Γεωργίου Αθ. Κλήμου**, *Ιστορικά στοιχεία Καστανιάς και Μούχας Αγράφων*, Καρδίτσα 2010, σ. 342-343.

ενδιαφέρον εκδηλούται αμέριστον διά την Στοιχειώδη Εκπαίδευσιν».¹⁵⁷

Δυστυχώς όμως, μέχρι το 1941 δεν ιδρύθηκε δημ. σχολείο στη Μούχα, και ο Ιεζεκιήλ επεμβαίνει και πάλι. Παραθέτουμε δύο σχετικά δημοσιεύματα που αλιεύσαμε στον τοπικό τύπο:

«ΜΙΑ ΟΡΘΟΤΑΤΗ ΥΠΟΔΕΙΞΙΣ. Ως αλλαχού γράφομεν, ο Σεβ. Μητροπολίτης κ. Ιεζεκιήλ, επεκτείνων το ενδιαφέρον του πέραν των εκκλησιαστικών καθηκόντων του και επί των εκπαιδευτικών ζητημάτων της περιφέρειάς του, από διετίας δι'εκθέσεώς του και προς τον ενταύθα επιθεωρητήν των δημοτικών σχολείων και προς το υπουργείον της Παιδείας συνέστησεν, **ίνα ιδρυθή σχολείον εις τον απομακρυσμένον ορεινόν συνοικισμόν Μούχας, της κοινότητος Καστανιάς, αφού η μεσολαβούσα χαράδρα και η απόστασις μιας ώρας καθιστά ιδίως τον χειμώνα αδύνατον την φοίτησιν των παιδών εις το σχολείον Καστανιάς και παραμένουσιν αγράμματοι. Είμεθα βέβαιοι ότι ο κ. επιθεωρητής, έχων ήδη δικαίωμα ιδρύσεως νέων σχολείων, θα προβή εις την ίδρυσιν του σχολείου αφού μάλιστα οι πτωχοί ποιμένες της Μούχας, τη προτροπή του Σεβ. και του τοποθετηθέντος ιερέως Παπαβαγγέλη,¹⁵⁸ διά προσωπικής εργασίας, οικοδομούν σχολείον, μέχρις αποπερατώσεως του οποίου τα μαθήματα δύναται να γίνωνται εις τον εκεί ιερόν ναόν της αγ. Παρασκευής. Ο Σεβ. προ διετίας εκθέτων εις το υπουργείον την ανάγκην ιδρύσεως ενορίας και σχολείου εν Μούχα, ορθώς ετόνισε την ιδίαν προσοχήν, ήτις πρέπει να δίδηται εις τους απροσίτους επί των ορέων συνοικισμούς διά της Εκκλησίας και του σχολείου».**¹⁵⁹

«ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΜΟΥΧΑΣ. Ο Σεβ. Μητροπολίτης μας κ. Ιεζεκιήλ δι'εγγράφου του προς τον κ. Επιθεωρητήν των Δημοτικών Σχολείων, ήδη ότε εδόθη δικαίωμα εις τους Επιθεωρητάς **ίνα ιδρύωσι νέα σχολεία, συνέστησεν, ίνα ιδρυθή δημοτικόν σχολείον εις τον ορεινόν και απομονωμένον συνοικισμόν Μούχας αποτελούμενον από 30 ποιμενικάς οικογενείας, των οποίων οι παίδες μένουσιν εντελώς αγράμματοι, ως ο ίδιος ο Σεβασμιώτατος επανειλημμένως επισκεφθείς το χωρίον αντελάφθη. Λόγω της απομονώσεως του χωρίου, ο Σεβ. ενήργησε και διά Βασ. Διατ/τος ιδρύθη και ενορία Μούχας [το 1936], εζήτησε δε τότε δι'εκθέσεως προς το υπουργείον της Παιδείας, ίνα ιδρυθή και σχολείον. Ο Σεβ. εγνώριμσεν εις τον κ. επιθεωρητήν ότι έως ότου αποπερατωθή το ανεγειρόμενον διά προσωπικής εργασίας των χωρικών σχολικόν οίκημα, τα μαθήματα δύναται να γίνωνται εις τον ναόν του χωρίου».**¹⁶⁰

Επακολούθησε ο πόλεμος, η Κατοχή και η εν συνεχεία έκρυθμη κατάσταση, με αποτέλεσμα το ζήτημα να βαλτώσει. Το 1945, όταν τα πράγματα φαίνονταν να ηρεμούν, ο Ιεζεκιήλ επανέρχεται στο ζήτημα της ίδρυσης δημ. σχολείου στη Μούχα, αλλά και της λειτουργίας και άλλων σχολείων σε ορεινές κοινότητες.

157. Εφημ. «Θεσσαλική Φωνή» Καρδίτσας, 10-3-1938.

158. Πρόκειται για τον παπα-Ευάγγελο Μανώλη του Αθανασίου, γενν. το 1907 στο Μπελοκομύτη, ο οποίος ιερουργούσε στη Μούχα τα έτη 1936-1947 (βλ. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 60, 184).

159. Εδημοσιεύθη εις την εφημερίδα «Θεσσαλική Φωνή» Καρδίτσας την 30-5-1941. Βλ. Ιεζεκιήλ του από Βελανιδιάς (Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφερσάλων), *Έργα και Ημέραι*, τόμ. Β', Εν Βόλω 1948, σ. 511.

160. Εδημοσιεύθη εις την εφημερίδα «Θεσσαλική Φωνή» Καρδίτσας την 31-5-1941. Βλ. Ιεζεκιήλ του από Βελανιδιάς, ό.π., τόμ. Β', σ. 511.

Αναφορά του δασκάλου για το σχολείο είναι χαρακτηριστική: *Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω, ότι το σχολείον εις ό υπηρετώ, ως νεοϊδρυθέν στερείται των πάντων. Το μετά τας φιλοτίμους προσπαθείας των κατοίκων του χωριού νεοανεγερθέν μικρόν διδασκλήριον, πλην του πατώματος και της οροφής και μερικών προχειρώς και κακοτέχνων κατασκευασθέντων θρανίων, τίποτε άλλο δεν έχει. Σοβατίσματα, υαλοπίνακες, μαυροπίνακες, βιβλία του αρχείου κλπ. είναι απαραίτητα διά την λειτουργίαν του σχολείου. Με το ολίγον ψύχος οι κατά το πλείστον γυμνοί και ανυπόδητοι μαθηταί του σχολείου τουρτουρίζουν κυριολεκτικώς από το κρύον. Διά ταύτα παρακαλώ...».*

Από τον παραπάνω φάκελλο προκύπτει, ότι το πρώτο Μαθητολόγιο ήταν της περιόδου 1945-1946 έως 1949-1950 και το άλλο με-τά το 1950-1951. Ωστόσο ανεπίσημα το σχολείο της Μούχας, κατά την παράδοση (Στυλ. Ντάλλης), άρχισε να λειτουργεί πριν το 1945, αφού αναφέρεται ότι χρέη δασκάλου στα παιδιά κατά περιόδους έκανε εδώ και ο ιερέας **Μαν. Αθανασίου**,¹⁶¹ ο εντόπιος **Φίλ. Μπολτσής** και ο **Αθ. Κασιούρας** από το Νεοχώρι (για τον **Αθ. Κασιούρα**, βλ. στο λήμμα «*Νεοχώρι*»).

Το Δελτίο Στατιστικής με ημερομηνία 24-12-1945, με δυσανάγνωστη υπογραφή, χαρακτηρίζει το Σχολείο Δημόσιο, Ελληνικό, λιθόκτιστο **54 τ.μ.** και ότι **παρέμεινε κλειστό επί 50 ημέρες λόγω έλλειψης διδασκάλων**. Κι αυτό, πιστεύουμε, συνέβη λόγω του απόμακρου της περιοχής και της ανώμαλης κατάστασης της χώρας μας την εποχή αυτή, αφού στο διάστημα των δύο μηνών που λειτουργούσε φαίνεται ότι διδάξαντες στο σχολείο έστω και μία ημέρα έχοντες οργανική θέση ως και οι μη διδάξαντες 5 δάσκαλοι **αποσπά-στηκαν σε άλλα σχολεία**. Ο αριθμός πάντως των εγγραφέντων μαθητών ήταν ο εξής: Τάξη Α' (άρρενες 23, θήλεις 21). Β' (άρρενες 9, θήλεις 9). Γ' (άρρενες 11, θήλεις 6). Δ' (άρρενες 10, θήλεις 4). Ε' (άρρενες 8, θήλεις 3). ΣΤ' (άρρενες 2, θήλεις 4). Σύνολο (άρρενες 63, θήλεις 47), ήτοι **110 μαθητές**.

Το σχολείο δεν λειτούργησε την ανώμαλη περίοδο 1946-1949, αφού την περίοδο 1946-1947 και 1947-1948 στους απολογισμούς παρουσιάζονται σύνολο εσόδων και εξόδων μηδέν. Ήταν η εποχή που, λόγω της ανώμαλης κατάστασης και του Εμφυλίου (1947-1949), όλοι οι κάτοικοι των ορεινών χωριών (και αυτοί της Μούχας) μεταφέρθηκαν στην Καρδίτσα, Μητρόπολη κλπ Από ένα ενδεικτικό που βρέθηκε στο έρημο πια και χωρίς αρχείο σχολείο, φαίνεται ότι την παραπάνω περίοδο οι μαθητές της Μούχας διδάσκονταν μαζί με τους μαθητές της Μολόχας σε σχολείο της Καρδίτσας. Τα παραπάνω επιβεβαιώνει και ένα δημοσίευμα τοπικής εφημερίδας: «*Μερίμνη των φιλοπροόδων γονέων εξευρέθησαν κατάλληλα οικήματα εις την πόλιν [της Καρδίτσας], τα οποία χρησιμοποιούνται τώρα ως σχολεία. Τοιαύτα σχολεία λειτουργούν σήμερα διά τους μαθητάς των χωριών Καταφυγίου, Καστανιάς, Ραχούλας, Μαστρογιάννι, Βαθυλάκου, Ρούσου, Μπεζούλας, Δαφνοσπηλιάς, Παληουρίου,*

161. Πρόκειται για τον ιερέα **Ευάγγελο Μανώλη του Αθανασίου**, ο οποίος γεννήθηκε στο Μπελοκομύτη το 1907 και ήταν εφημέριος στη Μού-χα τα έτη 1936-1947 (βλ. **Δημητρίου Β. Στάθη**, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 60, 184).

Μούχας και Σπινάσας Ευρυτανίας».¹⁶²

Η εκ νέου λειτουργία του σχολείου ανάγεται στη σχολική περίοδο 1950-1951, όπου όμως το σχολείο κρίνεται **ετοιμόρροπο και ακατάλληλο** και η τότε Δ/ντρια **Αντιγόνη Τσούτσου** μαζί με τους Σχ. Εφόρους **Ηλία Σπαθάρα** και **Κ. Μπολτσή**, με τη δύσκολη οικονομική συγκυρία της χώρας μας αποδύονται σε έναν τιτάνιο αγώνα για την επισκευή του. Χαρακτηριστικό μάλιστα είναι ότι η Σχ. Εφορεία πρότεινε και εγκρίθηκε **«επιβολή 10ημέρου προσωπικής εργασίας εις άπαντας τους άρρενας κατοίκους τους άγοντας ηλικίαν από 18-55 ετών και εις τα υπ'αυτών υποζύγια των»**. Τότε αναφέρεται κατεδάφιση και αποκατάσταση παλαιάς λιθοδομής της προσό-ψεως της ΒΑ γωνίας και άλλων μερών ως και κατάρριψη της παλαιάς στέγης. Η μερική όμως επισκευή του 1951 δεν ήταν και η καλύτερη λύση. Στους σεισμούς του 1954 το διδακτήριο κρινόταν από τον τότε δάσκαλο **Βασ. Ζαγορίτη** και πάλι **ακατάλληλο, η διδασκαλία γινόταν στην ύπαιθρο** και ο παραπάνω εισηγούνταν **την άμεση επισκευή**, η οποία πραγματοποιήθηκε με την ενίσχυση της 1^{ης} Στρατιάς διά του ποσού των 3.000 δραχμών.

Τελικά, από στοιχεία της Πρωτ. Εκπ/σης Ν. Καρδίτσας,¹⁶³ προκύπτει ότι η λύση δόθηκε με **νεοαναγερθέν σχολείο** τον οκτώβριο του 1958 και χρόνο αποπράτώς της του τον ίδιο μήνα του 1959. Ήταν τύπου 1/θ με μία αίθουσα διαστάσεων 9 x 6 x 3,55 μ., μονώ-ροφο, λιθόκτιστο με τσιμεντοκονίαμα, χαρακτηριζόμενο ως **αντισεισμικό** και δαπανήθηκαν εκ κρατικής αρωγής 102.111 δραχμές. Στη δαπάνη συνέβαλαν και οι ίδιοι οι κάτοικοι της Μούχας, καθώς προσέφεραν δωρεάν **την ξυλεία**. Η έναρξη χρήσεώς του έγινε στις 20-10-1959 και οι διαστάσεις του χώρου (οικοπέδου) όπου το διδακτήριο ήταν 35 x 20 = 700 τ.μ. Στο ιστορικό ανέγερσης και στα πρόσωπα τα οποία συνετέλεσαν στην ανέγερσή του αναφέρεται ο τότε Επιθεωρητής Δ.Β. Δρακόπουλος, οι δάσκαλοι Σπ. Χάκ-κας και Αθ. Γκονέτης και οι Σχολικοί Έφοροι Γ. Σκαμπαρδώνης, Κ. Μπολτσής, Φ. Μπολτσής και Π. Κωνστατίνου.

Στην ίδια καρτέλα και στο κεφάλαιο **«άλλη περιουσία του σχολείου»** αναφέρεται το παλαιό διδακτήριο ως ανεκμετάλλευτο και κατοικία διδασκάλου. Στο παλαιό σχολείο, όπως έλεγαν οι παλαιότεροι, λειτούργησε επί Κατοχής για 4 ολόκληρα χρόνια το γραφείο του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, η δε κατοικία ήταν ξύλινη. Το μαθητικό δυναμικό των περί το 1960 ετών ήταν μεγάλο, γιατί στη δύναμη του σχολείου είχαν εγγραφεί και μαθητές από το εργατικό προσωπικό του τότε κατασκευαζόμενου Φράγματος της Λίμνης Πλαστήρα. Την τελική διαμόρφωση το σχολείο έλαβε στα χρόνια του Δ/ντή **Κων.Φιλίππου** (1963-1969) με την προσθήκη της β' αίθουσας. Με βάση τα επίσημα στοιχεία, το έτος 1963 προήχθη σε 2/θ (ΦΕΚ 193/4-11-1963) και το 1977 υποβιβάστηκε από 2/θ σε 1/θ (ΦΕΚ 277/24-9-1977) Έπαψε να λειτουργεί το έτος 1987.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ: Κασιούρας Αθανάσιος (1940;), Οικονόμου

162. Εφημερίς «Αναγέννησις» Τρικάλων, 6-10-1948.

163. **Γεωργίου Κλήμου**, *Στοιχεία Διδακτηρίων-Διδακτηριακής Κατάστασης περιοχής Ν. Καρδίτσας*, έκδοση Πρωτ/θμιας Εκπ/σης Ν. Καρδίτσας, Καρδίτσα 2007, σ. 64.

Γ. (1945), Τσούτσου Αντιγόνη (1950-1951), Κατσιούλας Ιωάννης (1951-1953), Κασιούρας Δημ. (1953-1954), Ζαγορίτης Βασίλειος (1954-1956), Ρόππας Βασίλειος (1954-1957:), Χάκκας Σπ. (1957-1958), Γκονέτης Αθ. (1958-1962), Φιλίππου Κων. καταγόμενος από Αθήνα (1963-1969), Καζάκου Εραστή (1969-1970), Παπαχρήστος Λάμπρος (1970-1977), Καρλάφτη Παρασκευή (1977-1978), Λεβεντάκης Ανδρέας (1978-1979), Νάκος Δημ. (1979-1980), Κουτής Στυλιανός (1980-1981), Χλαπάνα Σταυρούλα (1981-1982), Ευαγγελίου Νικ. (1981;), Κορδής Ματθαίος (1982), Γιαννουσάς Στέφ. (1982-1983), Κουκουζέλης Γεώργιος (1983), Τσιτσιμπή Μαγδαληνή (1983), Γραββάνης Βασίλειος (1984-1985), Νασιάκος Αθ. (1985-1986), Οικονόμου Ευανθία (1986-1987), οπότε και το σχολείο έκλεισε οριστικά.¹⁶⁴

ΜΠΕΛΟΚΟΜΗΤΗΣ

Το 1680 πέρασε από το Μπελοκομύτη ο μεγάλος δάσκαλος της Σχολής Βραγκιανών, **Ευγένιος Γιαννούλης**. Πέρα από τη διδασκαλία του στα Βραγκιανά, ο Γιαννούλης έκανε συχνά περιοδείες στα γύρω χωριά των **Αγράφων** και της **Νεβρόπολης** (μάλιστα τον Ιούνιο του 1665 είχε επισκεφθεί τη Μ. Πέτρας Καταφυγίου) και επιπλέον έγραφε, όπου κι αν βρισκόταν, πολλές επιστολές με αποδέκτες μαθητές του, φίλους του και προσωπικότητες της εποχής. Μία απ' αυτές έχει γραφεί στις 17 Αυγ. 1680, στο χωριό **Μπελοκομύτη** (φαίνεται ότι στις 15 Αυγ. ήλθε στο Μοναστήρι της **Πελεκητής-Καρύτσας** και την επόμενη φιλοξενήθηκε εδώ): «...σου γράφω εκ Πελοκομητίου». ¹⁶⁵Με την απελευθέρωση (1881), δεν ιδρύθηκε κατά την πρώτη εικοσαετία δημ. σχολείο στο Μπελοκομύτη. Έτσι το σχολ. έτος 1898-1899 συναντούμε εγγεγραμμένους στο μαθητολόγιο του δημ. σχολείου **Καστανέας** τους: ...72) **Αντωνίου Γεώργιος**, ηλικία 7, τόπος γεννήσεως Μπουλοκομίτη επάγγελμα πατρός γεωργός. 73) **Αντωνίου Κωνστ. Αν.**, ηλικία 12, τόπος γεννήσεως Μπουλοκομίτη επάγγελμα πατρός μυλωθρός.¹⁶⁶

Το δημοτικό σχολείο στο Μπελοκομύτη ιδρύθηκε στις 5-1-1901 (ΦΕΚ 5/1901 τεύχ. Α'). Ως διδακτήριο χρησιμοποιούνταν ένα πα-λαιό οίκημα, εκεί που είναι ο διάδρομος από το σημερινό σχολείο μέχρι τις σκάλες προς τις σκαμνιές. Ήταν πέτρινο με μεγάλη αίθουσα, γραφείο στο ισόγειο, όπου υπήρχε και κοινοτικό τηλέφωνο και υπόγειο-αποθήκη από κάτω. Φαίνεται ότι δεν το συντηρούσαν και το χειμώνα του 1941 έπεσε (γκρεμίστηκε). Μετά από αυτό τα μαθήματα γινόταν άλλοτε στο σπίτι της Θεοδωρούλας (σπίτι Σερ. Αθανασίου), άλλοτε **στο γυναικωνίτη της εκκλησίας** και σε άλλα ιδιωτικά οικήματα μέχρι το 1955 που κατασκευάστηκε νέο διδακτήριο. Εκεί που είναι τώρα το σχολείο και η παιδική χαρά υπήρχε λόφος 4 μ. ύψους. Ανατολικά του λόφου ήταν το παλαιό νε-κροταφείο. Όταν τον ισο-

164. **Γεωργίου Αθ. Κλήμου**, *Ιστορικά στοιχεία Καστανιάς και Μούχας Αγράφων*, Καρδίτσα 2010, σ. 277-281.

165. **Πάνου Βασιλείου**, *Ο μεγάλος διδάσκαλος του Γένους Ευγένιος Γιαννούλης ο Αιτωλός*, εκδόσεις Στεφ. Βασιλόπουλου, Αθήνα 1985 (β' έκδο-ση). **Δήμητρας Χατζημάνου**, *Δραστηριότητες ελλήνων διδασκάλων και λογίων στη Δυτ. Θεσσαλία τον 17^ο-18^ο αιώνα*, Καρδίτσα 1992. **Αντώνη Ηλία Αντωνίου**, *Οι Μπελοκομιώτες των Αγράφων, από τα παλιά χρόνια μέχρι σήμερα*, Πελοκομής (αρχαίο όνομα) 2011, σ. 20.

166. **Γεωργίου Αθ. Κλήμου**, *Ιστορικά στοιχεία Καστανιάς και Μούχας Αγράφων*, Καρδίτσα 2010, σ. 343.

πέδωναν, για να γίνει το νέο δημοτικό σχολείο και αργότερα το Κοινοτικό Γραφείο και η παιδική χαρά, έβρισκαν κόκαλα παλαιών τάφων! Το νέο σχολείο έγινε το 1955, με περιπέτεια. Δόθηκε πίστωση 12.000 δραχμών για ανέγερση διδακτηρίου. Πήγε ο Πρόεδρος της Σχολ. Επιτροπής και πήρε τα χρήματα από το Καρπενήσι. Πήγε στη Λειβαδιά, αγόρασε επτά μουλάρια, να τα φέρει στο χωριό, για να τα πουλήσει και να βγάλει κέρδος (και να επιστρέψει τα χρήματα για το σχολείο). Στο δρόμο όμως, άλλα του έκλειψαν, άλλα ψόφησαν κι άλλα του έφυγαν, οπότε γύρισε στο χωριό μπατίρης. Τον έκλεισαν φυλακή, αλλά οι κάτοικοι τον λυπήθηκαν, έκαναν έρανο, στον οποίο πρωτοστάτησαν οι Μπελοκομιώτες ξυλέμποροι της Καρδίτσας. Μαζεύτηκαν τα χρήματα, βγήκε από τη φυλακή κι έγινε το σημερινό σχολείο πέτρινο και αντισεισμικό. Λειτουργήσε μέχρι το 1980 που έκλεισε οριστικά από έλλειψη μαθητών.¹⁶⁷ Ο οικισμός μέχρι το 1974 ανήκε στο νομό Ευρυτανίας, γι' αυτό δεν έχουμε ακριβή στοιχεία για τους δασκάλους που υπηρέτησαν και δίδαξαν στο σχολείο μέχρι το 1920. Περιοριζόμαστε λοιπόν στους παρακάτω:

Παπαδημητρίου Νικόλαος. Γραμματοδιδάσκαλος που υπηρετούσε περί το 1901 στο Μπελοκομύτη.

Ντότσιος. Δεν γνωρίζουμε το μικρό του όνομα. Κατά μία πολύ σημαντική πηγή δίδαξε στο Μπελοκομύτη 20 χρόνια (1910-1930).¹⁶⁸

Κατσόγιαννος Γεώργιος. Γεννήθηκε στον Κλειτσό Ευρυτανίας, τέλειωσε το Διδασκαλείο Αθηνών και δίδαξε στο Ίσαρι-Παλαιοκλήσι τη διετία 1919-1921, καθώς επίσης και στο Μπελοκομύτη.¹⁶⁹

Μπακόλας Κώστας (1930). Ο δάσκαλος αυτός έγραφε το χωριό ως *Μπελλοκομήτης* και εξηγούσε την ονομασία ως *Μπέλλα* και *κομητεία* (ωραίο χωριό) ή *κομητάτο* (ένωση κτηνοτρόφων). Όμως, το όνομα του χωριού είναι ελληνικότατο και αρχαίο Δολοπικό (από το *Πελοπία* (κόρη του Πελία, βασιλιά της Ιωλκού) + *Κομήτης* (γιος του βασιλιά της Θεσσαλίας Θεστίου).¹⁷⁰

Εκ Μπελοκομήτη:¹⁷¹ **Αντωνίου Κων/νος του Αντων.** (1887-1933). Γεννήθηκε στο Μπελοκομύτη και φοίτησε στο Διδ/λείο Αθηνών, από όπου εξήλθε δημοδιδάσκαλος Α' τάξεως. Υπηρέτησε σε σχολεία της Ευρυτανίας στις αρχές του 20ού αιώνα και στη συνέχεια στη Μυρίνη (1914-1915) και στο Νεοχώρι (1915-1920...). Αργότερα, αφού μετεκπαιδεύτηκε, έγινε Επιθεωρητής δημοτικών σχολείων. Παντρεύτηκε την Αικατερίνη Καφρίτσα (1889-

167. Αντωνίου Αντώνη του Η., *Ενα γραφιώτικο χωριό Μπελοκομύτης Δολόπων*, Καρδίτσα 1988, σ. 62. Αντώνη Ηλία Αντωνίου, *Οι Μπελοκομιώτες των Αγράφων...*, ό.π., σ. 39-40.

168. Αντωνίου Αντώνη του Η., *Ενα γραφιώτικο χωριό...*, ό.π., σ. 63. Αναφέρεται και ο ιερέας και διδάσκαλος (ιεροδιδάσκαλος) **Δημήτριος Ντότσιος** ή **Τότσιος**, ο οποίος ήταν από τον Κλειτσό Ευρυτανίας και υπηρέτησε ως ιερέας στη Μολόχα τα έτη 1919-1938, ενώ παράλληλα εργάστηκε εκεί και ως δάσκαλος από το 1914 και μετά (βλ. **Δημητρίου Β. Στάθη**, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 67, 180. **Κων/νου Κρικέλλη**, *Μολόχα-Δολοπία-Άγραφα*, Αθήνα 1974, σ. 79).

169. Αντωνίου Αντώνη του Η., *Ενα γραφιώτικο χωριό...*, ό.π., σ. 63.

170. Αντώνη Ηλία Αντωνίου, *Οι Μπελοκομιώτες των Αγράφων...*, ό.π., σ. 36, πρβ. και σ. 13επ.

171. Αντώνη Ηλία Αντωνίου, *Οι Μπελοκομιώτες των Αγράφων...*, ό.π., στα αντίστοιχα λήμματα.

1970), από τον Κλεισό Ευρυτανίας, αδελφή του Κώστα Καφρίτσα, που είχε διατελέσει και Δήμαρχος Δολόπων. Η Κατερίνα, παρότι αγράμματη, ήταν γυναίκα με προσωπικότητα, με φιλεύθερο πνεύμα και συγχρόνως η προσωποποίηση της φιλοξενίας και της καρτερικότητας. Απέκτησαν τέσσερα παιδιά, όλα δασκάλους: Σοφία, Νίκο, Αρετή, Φωτεινή (βλ. αμέσως πιο κάτω). Ο επιθεωρητής Αντωνίου ήταν φωτισμένος άνθρωπος και κατείχε μια διακεκριμένη θέση στον κόσμο των εκπαιδευτικών στη δεκαετία του 1930. Μέσα στα ρεύματα που υπήρχαν τότε και στις προσπάθειες που γίνονταν για απελευθέρωση της παιδείας απ' το πνεύμα του σκοταδισμού και στην κατεύθυνση της προόδου, είχε τη θέση του. Ήταν φιλομαθής. Είχε συγκροτήσει μια σπάνια βιβλιοθήκη για την εποχή και έγραφε διάφορες εργασίες για εκπαιδευτικά θέματα. Είχε όμως το «ελάττωμα» του υπηρεσιακού ανθρώπου, που δεν υπέκυπτε σε πολιτικές πιέσεις γύρω από τα καθήκοντά του. Αυτό θα στοιχίσει σ' αυτόν και την οικογένειά του μια δυσμενή μετάθεση στην Ελασσόνα. Δεν ικανοποιήθηκε ένα ρουσφέτι που ζήτησε ένας ισχυρός πολιτικός παράγοντας της Καρδίτσας και η μετάθεση αποτέλεσε την ποινή. Ο επιθεωρητής Αντωνίου (που έπασχε από την καρδιά του) πέθανε από καρδιακή προσβολή στην Ελασσόνα το 1933, σε περιοδεία, και η οικογένειά του επέστρεψε στην Καρδίτσα.¹⁷²

Αντωνίου Σοφία του Κων. (1917-1976), από το Μπελοκομύτη. Το πρώτον διορισθείσα στην Καστανιά (1937-1940) και η πρώτη απόφοιτος Παιδαγωγικής Ακαδημίας, γι' αυτό και δικαιολογημένα ο Επιθεωρητής αναφέρει ότι «*αύτη ολίγον κατ' ολίγον θα καταστή μία εκ των αρίστων διδασκαλισών*».¹⁷³ Τον Ιούνιο του 1941 δημιουργήθηκε ο πρώτος πυρήνας της Οργάνωσης στο Μπελοκομύτη από τα αδέρφια Νίκο, Σοφία και Αρετή Αντωνίου, η Σοφία ήταν μάλιστα υπεύθυνη γυναικών Νευρόπολης. Παντρεύτηκε τον Δημήτρη Μπακόλα, δημοσιογράφο και δικηγόρο από τη Μαυρομάτα Ευρυτανίας (απέκτησαν ένα γιο, τον Δημήτρη Μπακόλα), από τους πρωτοπόρους λαϊκούς αγωνιστές και ηγετικό στέλεχος στη Ρούμελη, ο οποίος θα δολοφονηθεί το 1948 στα κρατητήρια της Χαλκίδας (γενικά, ολόκληρη η οικογένεια Αντωνίου θα διωχθεί, εξορίες κλπ).¹⁷⁴ Μετά τη δολοφονία του πρώτου άντρα της, η Σοφία έκανε δεύτερο γάμο με τον Χρυσόστομο Γκουντέλα από τη Μαγούλα και απέκτησε τον Σταύρο και τη Φωτεινή.

Αντωνίου Νίκος του Κων. (1919-2008). Δάσκαλος. Μέλος της ΟΚΝΕ (Οργάνωση Κομμουνιστικής Νεολαίας Ελλάδας) από νέος. Στην Κατοχή, ο Νίκος και οι αδελφές του Σοφία και Αρετή παίρνουν ενεργότατο μέρος στην Αντίσταση και το σπίτι τους στο Μπελοκομύτη είναι ανοιχτό και μοιράζεται τη μπουκιά με τον καθένα που περνάει από κει. Στο τέλος του 1943 φοίτησε στην κομματική Σχολή της Ρεντίνας για τα στελέχη της Θεσσαλίας. Μαζί του και η αδελφή του **Αρετή**, επίσης δασκάλα.¹⁷⁵ Καθοδηγητικό στέλεχος του κόμμα-

172. **Απόστολου Στρογγύλη**, *Η Πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας. Η Καρδίτσα στην Αντίσταση*, εκδ. Φυτράκης, Αθήνα 1988, σ. 223-224

173. Αρχείο Π.Ε. Νομού Καρδίτσας, υπηρεσιακή έκθεση 8-4-1937. **Γεωργίου Αθ. Κλήμου**, *Ιστορικά στοιχεία Καστανιάς και Μούχας Αγράφων*, Καρδίτσα 2010, σ. 276.

174. **Απόστολου Στρογγύλη**, *Η Πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας...*, ό.π., σ. 223-224, 233, 240.

175. Στο τέλος του 1943 λειτούργησε στη Ρεντίνα Σχολή για τα στελέχη της Θεσσαλίας. Ήταν κι αυτό μία απ' της

τος (ΚΚΕ) στα ορεινά χωριά. Μετά το 1949 κατέφυγε ως πολιτικός πρόσφυγας στις Ανατολικές χώρες.¹⁷⁶ Παντρεύτηκε τη Σοφία Κουκουλάκη, καθηγήτρια Ιταλικών από την Κρήτη, χωρίς να αποκτήσουν απογόνους.

Αντωνίου Αρετή του Κων. (1921). Δασκάλα, παντρεύτηκε το δημοσιογράφο και συγγραφέα Απόστολο Στρογγύλη¹⁷⁷ (1919-2005) από την Καρδίτσα και απέκτησαν μία κόρη, την Ήβη, δημοσιογράφο. Επί Κατοχής οργανώθηκε στο αριστερό κίνημα και ήταν μέλος της ΕΠΟΝ. Στο τέλος του 1943 μάλιστα φοίτησε στην κομματική Σχολή της Ρεντίνας, μαζί με τον επίσης δάσκαλο αδελφό της Νίκο. Αποτάχθηκε από την υπηρεσία της, φυλακίστηκε και εξορίστηκε στη Μακρόνησο.¹⁷⁸

Αντωνίου Φωτεινή του Κων. (1925 ή 1927-1947). Φοίτησε στο Γυμνάσιο Καρδίτσας όπως και τ' αδελφία της, τα οποία έγιναν όλοι δάσκαλοι. Επί Κατοχής οργανώνεται στην ΕΠΟΝ και γίνεται στέλεχος της. Φοίτησε στο Παιδαγωγικό Φροντιστήριο της Τύρας (Ελάτης Τρικάλων),

πρωτοβουλίες του Κώστα Καραγιώργη, που φρόντιζε νύχτα-μέρα όχι μόνο για το πλάτεμα των Οργανώσεων της Θεσσαλίας με τη στρατολογία νέων μελών, τόσο στις κομματικές Οργανώσεις όσο και ευρύτερα στο ΕΑΜ, στην ΕΠΟΝ, στην Εθνική Αλληλεγγύη, αλλά και για την ποιότητα των στελεχών, την καλλιέργει-ά τους, τη μόρφωσή τους, την αύξηση των εμπειριών τους. Σ' αυτό το πλαίσιο οργανώνεται η Σχολή της Ρεντίνας και φτάνουν σ' αυτή, έπειτα από πορείες ημερών, στελέχη όλων των Θεσσαλικών Οργανώσεων. Από την Καρδίτσα είναι ο Σωτήρης Μπαρμπουνάκης, ο Θανάσης Τσουπαρόπουλος, ο Γιάννης Καραγιάννης, ο Άγγελος Παπαϊωάννου, ο Παναγιώτης Τσαγανός, ο Αλέκος Καρυάς, ο Νίκος Αντωνίου, η Ελένη Φαλιάγκα, η Αρετή Αντωνίου, η Βαγγελίτσα Κουσιάζα, η Φώνη Γρυμπογιάννη, η Αглаΐα Παπαδημητρίου, ο Απόστολος Στρογγύλης, ο Τάσος Τσούκης. Στη Σχολή είχαν προσκληθεί και καλλιτέχνες, που μετείχαν στις Οργανώσεις και στην Αντίσταση, όπως ο ζωγράφος Δημήτρης Γιολδάσης. Εισηγητής στο μάθημα της Ιστορίας του ΚΚΕ ήταν ο Κώστας Καραγιώργης. Τα μαθήματα Λαϊκής Αυτοδιοίκησης έκανε ο Γιάννης Κοσπενιάρης. Τα Συνδικαλιστικά μαθήματα παρέδιδε ο Αδάμ Μουζενίδης, Γραμματέας της Περιφερειακής Επιτροπής του Κόμματος (ΚΚΕ) στο Βόλο, εξάδελφος του σκηνοθέτη Τάκη Μουζενίδη (Τραπεζούνα 1911-Αθήνα 1981). Στα Οργανωτικά, εισηγητές είναι ο Γιάννης Λιανάς και ο Θανάσης Τσουμίνης. Στις ειδικές παραδόσεις για τις Εθνικοαπελευθερωτικές Οργανώσεις, ο Γραμματέας της Πανθεσσαλικής Επιτροπής ΕΠΟΝ Κυριάκος Τσακίρης και άλλοι. Μετά τις παραδόσεις γίνονταν συζητήσεις και τα απογεύματα υπήρχαν ώρες ψυχαγωγίας. Την εποχή αυτή γίνεται και αναδιάρθρωση των Οργανώσεων, με κατάργηση των μικρών Περιφερειακών Επιτροπών. Έτσι δημιουργείται και στην Καρδίτσα μια Περιφερειακή Επιτροπή, με αντίστοιχες ΕΑΜικές Οργανώσεις (Απόστολου Στρογγύλη, *Η Πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας...*, ό.π., σ. 159-160).

176. Απόστολου Στρογγύλη, *Η Πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας...*, ό.π., σ. 21, 223-224, 234-236, 240.

177. Ο Απόστολος Στρογγύλης γεννήθηκε στην Καρδίτσα το 1919. Φοίτησε στο Γυμνάσιο της πόλης και στην προτελευταία τάξη αποβλήθηκε «διά παντός», για τη συμμετοχή του στη μεγάλη μαθητική απεργία (1937). Σαν φοιτητής, ανέπτυξε πολιτιστική και δημοσιογραφική δράση. Δραστηριοποιήθηκε με το ΕΑΜ, από τις πρώτες μέρες της Κατοχής. Καταζητήθηκε από τους Ιταλούς αλλά πέτυχε να διαφύγει τη σύλληψη. Διετέλεσε Γραμματέας της Κομματικής Οργάνωσης του ΚΚΕ στην πόλη της Καρδίτσας και αργότερα του Βόλου. Στην Καρδίτσα εκλέχτηκε το 1943 στη Λαϊκή Επιτροπή (Δημοτικό Συμβούλιο), στις εκλογές που έγιναν στα πλαίσια της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης. Συνελήφθη το 1946 στο Βόλο και έμεινε 7 χρόνια στις φυλακές και εξορίες (Ικαρία, Μακρόνησο, Άη Στράτη). Από το 1953 και για 15 χρόνια (ως τη Δικτατορία του 1967) ήταν οικονομικός συντάκτης της αριστερής εφημερίδας «Αυγή». Έκανε αποστολές στο εξωτερικό, εργάστηκε σε εφημερίδες και περιοδικά και έγραψε άρθρα, αναλύσεις και μελέτες για την ελληνική Οικονομία. Συνεργάστηκε με τον Ηλία Ηλιού, το Νίκο Κιτσίκη και άλλους στην έκδοση του βιβλίου «Η Θύελλα της ΕΟΚ». Μέλος της Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ), της οποίας υπήρξε για πολλά χρόνια μέλος του Μεικτού Συμβουλίου.

178. Απόστολου Στρογγύλη, *Η Πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας...*, ό.π., σ. 122-123, 159, 210, 223-224, 228-229, 233, 236, 240.

που το διηύθυνε η **Ρόζα Ιμβριώτη**.¹⁷⁹ Θα πάρει πτυχίο από εκεί. Το 1947 θα είναι στο σπίτι της, στο χωριό της, το Μπελοκομήτη. Παρακρατικοί θα πάνε εκεί, θα μπλοκάρουν το σπίτι, θα τη συλλάβουν. Θα την κουρέψουν, θα την περιφέρουν διαπομπεύοντάς την στα γύρω χωριά και θα την αποτελειώσουν με βασανιστήρια κάπου **στα Καλύβια Μπεζούλας**, όπου και θα τη θάψουν, άγνωστο πού ακριβώς, σε ηλικία 20 μόλις ετών. Ο τάφος της (αν υπήρξε τέτοιος) είναι άγνωστος μέχρι σήμερα και θα παραμείνει για πάντα άγνωστος, όπως και τόσων άλλων.¹⁸⁰

; **Αντωνίου Ηλίας του Λ.** Υπηρέτησε σε Καστανιά (1950-1963). Λόγω των σεισμών της περιοχής Σοφάδων (1954) και για την επικινδυνότητα του κτιρίου αναφέρει ότι τα μαθήματα γίνονταν στην ύπαιθρο (**Κλήμος, Καστανιά...**, σ. 276).

Αθανασίου Όλγα του Ελευθ., νηπιαγωγός, παντρεμένη με χημικό, από Φθιώτιδα, μένουν Αθήνα.

ΝΕΟΧΩΡΙ

Ο μεταβυζαντινός οικισμός του Νεοχωρίου είχε σχολείο στην περίοδο της Τουρκοκρατίας που λειτουργούσε με την ευθύνη της **εκκλησίας**. Πολύ σημαντικός δάσκαλος από το Νεοχώρι ήταν ο ιερέας **Αντώνιος**, ο οποίος δίδαξε στην περίφημη σχολή **Τρικάλων** από το 1702 μέχρι το 1724.¹⁸¹ Στις 27 Ιανουαρίου 1717 για λόγους που δεν γνωρίζουμε βρίσκεται στη φυλακή και από εκεί γράφει επιστολή σε άγνωστο για μας παραλήπτη. Την κατάσταση περιγράφει ως εξής ο συγγραφέας Τρ. Ευαγγελίδης: «**Φαντασθήτω έκαστος ημών τί υφίσταντο οι δάσκαλοι επί της φοβεράς Τουρκοκρατίας**».¹⁸²

Επίσημη ίδρυση του σχολείου Νεοχωρίου μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας έχουμε το 1883. Εντοπίσαμε τους παρακάτω δασκάλους που δίδασκαν στο Νεοχώρι από την

179. **Ιμβριώτη Ρόζα**, το γένος Νικολάου Ιωάννου, φιλόλογος-εκπαιδευτικός (Αθήνα, 1898-1977). Σύζυγος του καθηγητή Παν/μίου Γιάννη Ιμβριώτη (Κυδωνίες 1898-Αθήνα 1979). Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Παν/μίου Αθηνών, μετεκπαιδεύθηκε στο εξωτερικό στη φιλοσοφία και στην ιστορία. Διατέλεσε από το 1917 καθηγήτρια στη Μέση Εκπαίδευση και στο Μαράσλειο Διδασκαλείο (εκπαίδευση δημοδιδασκάλων). Η διδασκαλία της θεωρήθηκε «*υλιστική*» και προκάλεσε τα «*Μαρασλειακά*». Υπήρξε θερμή οπαδός του δημοτικισμού. Από το 1934 γυμνασι-άρχης. Το 1936 ίδρυσε το «*Πρότυπο Σχολείο Ανωμάλων Παιδιών*». Προβιβάστηκε σε επιθεωρήτρια και έγινε μέλος του Εποπτικού Συμβουλίου ειδικών σχολείων ανωμάλων παιδιών. Επί Κατοχής αναμίχθηκε στην ΕΑΜική κίνηση, διετέλεσε διευθύντρια του Παιδαγωγικού Φροντιστηρίου της Τύρνας (1944) και συνεργάστηκε στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα της ΠΕΕΑ. Από το 1947 έγινε μέλος του ΚΚΕ. Το 1947 παύθηκε για τα πολιτικά της φρονήματα και εκτοπίστηκε (1948-1951). Ως στέλεχος της ΕΔΑ συνέβαλε στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές θέσεις αυτής. Έγραψε: *Διαλεκτική του Ντεμπόρν* (1927), *Διαλεκτική του Χέγκελ* (1933), *Μορφώνουμε δούλους* (1936), *Ανώμαλα και καθυστερημένα παιδιά* (1939), *Ανθρωπιστική παιδεία* (1955), *Ανασυγκρότησις και παιδεία* (1958). Μεταθανάτια εκδόθηκε το βιβλίο: *Παιδεία και Κοινωνία* (1978) που περιλαμβάνει μερικά από τα δημοσιεύματά της [βλ. λήμμα στην εγκυκλοπαίδεια «*Πάπυρος-Larousse-Britannica*», τόμ. 29 (1987), σ. 169-170].

180. **Απόστολου Στρογγύλη**, *Η Πρωτεύουσα της Ελεύθερης Ελλάδας...*, ό.π., σ. 209, 223-225, 240.

181. **Θεόδωρου Α. Ηλιά**, *Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Συμβολή στη μελέτη του Θεσσαλικού Δια-φωτισμού*, (διδασκαλική διατριβή), εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε., Θεσσαλονίκη 1995, σ. 112, 124, 193, 252. **Δήμητρας Χατζημάνου**, *Δραστηριότητες Ελλήνων διδασκάλων και λογίων στη Δυτική Θεσσαλία και στα Άγραφα κατά το δέκατο έβδομο και δέκατο όγδοο αιώνα*, [Γ.Α.Κ.-Αρχαία Ν. Καρδίτσας, αρ. 1], Καρδίτσα 1992, σ. 33.

182. **Τρύφωνος Ε. Ευαγγελίδου**, *Η παιδεία επί Τουρκοκρατίας (Ελληνικά σχολεία από της αλώσεως μέχρι Καποδιστρίου)*, Αθήνα 1936, τόμ. Α', σ. 229.

Τουρκοκρατία μέχρι το 1920:

Αμβροσίου Αγάπιος, ιερομόναχος (επί Τουρκοκρατίας). Ήταν από το Νεοχώρι, όπου γεννήθηκε το 1826. Κατά μία μη διασταυρωμένη πληροφορία έμαθε γράμματα στο σχολείο της Μονής Κορώνας. Ίδρυσε στο χωριό του σχολείο πριν από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας και δίδασκε ο ίδιος.¹⁸³ Περί το έτος 1850 ήταν μοναχός στη Μονή Κορώνας. Ως ιερωμένο τον βρίσκουμε να ιερουργεί στο Νεοχώρι προ, κατά και μετά το 1881.¹⁸⁴

Παπαφώτης Λεωνίδας (επί Τουρκοκρατίας). Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «*Μοσχάτο*».

Στεργίου Χρήστος (Καραστεργίος). Αυτοδίδακτος γραμματοδιδάσκαλος. Δίδαξε πριν την απελευθέρωση της Θεσσαλίας στο Νεοχώρι, Κερασιά και Κρουονέρι.¹⁸⁵

Ζαρκάδας Κων/νος, ιερέας και δάσκαλος. Ήταν από την Κερασιά. Δίδαξε στο Νεοχώρι τα έτη 1886-1889 και 1899-1900. Είναι ο πασίγνωστος **παπα-Ντούλας**, για τον οποίο βλ. στο λήμμα «*Κερασιά*».

Κρομμύδας Μάρκος (1889-1890). Ήγινε γραμματοδιδάσκαλος το 1889 από την επιτροπή του Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας. Δίδαξε στο Νεοχώρι που ήταν η γενέτειρά του.¹⁸⁶

Σακελλαρίου Αναστάσιος (1890-...). Ήγινε γραμματοδιδάσκαλος από την επιτροπή του Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας το 1890 και την ίδια χρονιά δίδαξε στο Νεοχώρι.¹⁸⁷

Λαμπρόπουλος Βασίλειος (1896-1897). Η καταγωγή του ήταν από την περιοχή Δωρίδας και είχε γεννηθεί το 1868. Αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Λάρισας το 1895 και δίδαξε στα σχολεία Νεοχωρίου (1896-1897), Μπουκοβίτσας-Ανθηρού (1908-1912) και πολλά χρόνια στο Πετρίλο (1896-1900 και 1912-1921...).

Παπανικολάου Δημήτριος (1898-1899). Η καταγωγή του ήταν από τα Κανάλια. Αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Λάρισας το 1898 και την ίδια χρονιά διορίστηκε στο Νεοχώρι (1898-1899). Δίδαξε ακόμα στο Φανάρι (1899-1903), την Καρδίτσομαγούλα (1903), τα Κανάλια (1903-1921) και το Βλάσδο-Μοσχάτο (1921-...).

Παπαφωτίου Λάζαρος (1901-1907). Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «*Μοσχάτο*».

Συρούκης Δημήτριος (1907-1908). Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «*Φυλακλή*».

Παπαποστόλου Λάζαρος (1908-1910). Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «*Κρουονέρι*».

Βαϊόπουλος Γεώργιος (1910-1915). Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «*Μεσενικόλας*».

Αντωνίου Κων/νος (1915-1920...). Γεννήθηκε στο Μπελοκομήτη και φοίτησε στο Διδασκαλείο Αθηνών, από όπου εξήλθε δημοδιδάσκαλος Α' τάξεως. Υπηρέτησε σε σχολεία της Ευρυτανίας στις αρχές του 20ού αιώνα και στη συνέχεια στη Μυρίνη (1914-1915) και στο

183. Δ. Αμβροσίου, Επιστολή στην εφημερίδα «*Αγραφιώτικη Φωνή*» περί παλαιών δασκάλων, αρ. φύλ. 22/1989.

184. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 34, 186, 222. Αναφέρεται επίσης ο ιερέας Δημήτριος Αμβροσίου του Γεωργ., ο οποίος γεννήθηκε στο Νεοχώρι το 1873 και ιερουργούσε στο χωριό του τα έτη 1905-1912.

185. Δ. Αμβροσίου, ό.π.

186. Αρχείο Α' Δημ. Σχολείου Καρδίτσας, βιβλίο πράξεων 1882-1892, αρ. πράξ. 91/10-12-1889. Επίσης, Δ. Αμβροσίου, ό.π.

187. Αρχείο Α' Δημ. Σχολείου Καρδίτσας (...), ό.π., αρ. πράξ. 108/30-10-1890.

Νεοχώρι (1915-1920...). Το 1916 χρημάτισε και μέλος της εκ του νόμου «Επιτροπής καθορισμού ορίων των Κοινοτήτων Μπεζιούλας-Νεοχωρίου», στην από 8-6-1916 «Έκθεση» της οποίας αναφέρονται ως μέλη της και οι: «... *Κων/νος Αντωνίου, Δ/ντής του εν Νεοχωρίω δημοτικού σχολείου APPENΩΝ και Γεώργιος Κουτσοκώστας, Δ/ντής του εν Μπεζιούλα δημοτικού σχολείου APPENΩΝ*!» Αργότερα έγινε Επιθεωρητής σχολείων. Βλ. γι' αυτόν και στο λήμμα «Μπελοκομήτης».

Εκ Νεοχωρίου: Παναγιώτης Τσιόλκας. Η καταγωγή του ήταν από το Νεοχώρι. Χειροτονήθηκε ιερέας στη Νεβροβούνιστς (Πευκόφυτο), όπου υπηρέτησε πολλά χρόνια και παράλληλα για ένα διάστημα έκανε και χρέη δασκάλου.¹⁸⁸ Ως ιερέας υπηρέτησε σε Βούνιστα-Ελληνόκαστρο (-1914-1916-), Νεβροβούνιστα-Πευκόφυτο (1891-1936).¹⁸⁹

Αθανάσιος Κασιούρας. Γεννήθηκε το 1895 στο Νεοχώρι και πήρε πτυχίο από την Ιερατική Σχολή της Άρτας το 1914. Διορίστηκε το 1917 στο Γκέρμπεσι-Καρποχώρι, όπου υπηρέτησε αρκετά χρόνια (1917-...), ενώ το σχολικό έτος 1924-1925 υπηρετούσε στο Μαστρογιάννη-Αμάραντο. Πριν το 1945 δίδαξε για μικρό διάστημα και στη Μούχα.

Βασίλειος Δημ. Αμβροσίου, απόφοιτος Ιερατικής Σχολής (1930).¹⁹⁰ Ήταν παπαδοπαίδι¹⁹¹ και δάσκαλος. Ήρθε από το Νεοχώρι στην Κερασιά, όπου έγινε γαμβρός του παπα-Ντούλα Ζαρκάδα στην κόρη του Αφροδίτη και απόχτησε: την Ελλη δασκάλα, το Δημητράκη δάσκαλο και τον Κωστάκη καθηγητή ΤΕΙ και πολιτικό μηχανικό.¹⁹² Δίδαξε μεταξύ άλλων και σε Μπεζούλα (1942-1943), Κρυονέρι (1944-1945). Μετέπειτα Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαιδευσεως. (βλ. και λήμματα «Κερασιά», «Κρυονέρι», «Πεζούλα»)

Χρήστος Κρομμύδας. Πτυχιούχος Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λάρισας. Δίδαξε μεταξύ άλλων στο δημ. σχολείο Βαθυλάκου-Λακρεσίου κατά το δεύτερο εξάμηνο του σχολ. έτους

188. Ηλία Τύμπα, *Ιστορικά και λαογραφικά Πευκοφύτου Καρδίτσας*, Έκδοση 1996, σ. 106.

189. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, σ. 88, 127, 199.

190. Βλ. δημοσίευμα της 18^{ης} Σεπτ. 1930 στην εφημ. «Θεσσαλική Φωνή» Καρδίτσας: «ΑΠΟΦΟΙΤΗΣΙΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΙΕΡΑΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ. Εκ των υ-πό του Σεβ. Μητροπολίτου κ. Ιεζεκιήλ συντηρουμένων υποτρόφων, απεφοίτησαν εφέτος εκ των Ιερατικών Σχολών Λαμίας και Άρτης με πτυχίον δημοδιδασκάλου οι Γεώργιος Καρανάσος εκ Λιασκόβου Αργιθέας, Χαράλαμπος Θέος εκ Λεοντίτου Αργιθέας και Βασ. Αμβροσίου εκ Νεχωρίου Νευρουπόλεως, εισήχθη δε εις την Στρατ. Σχολήν Κερκύρας ο εκ Κουμπουριανών Αργιθέας υπότροφος μαθητής του ενταύθα Γυμνασίου Χρ. Ράϊος. Ομοίως ενισχύθησαν διά χρηματικών βοηθημάτων και οι εφέτος αποφοιτήσαντες ως δημοδιδάσκαλοι Δημ. Τσιτσιφρίγκος εκ Μεζήλου και Γ. Κουκουσούλας εκ Πετρίλου Αργιθέας. Εξακολουθούσι δε τας σπουδάς των οι Αλέξ. Παπαξενοφών εκ Μπουκοβίτσης, Παν. Στεφανής εκ Σκλαταινης εις την Ιερατικήν Σχολήν Λαμίας και Ευάγγελος Κίτσας εκ Κουμπουριανών εις την Ιερατικήν Σχολήν Άρτης. Ο Σεβ. Μητροπολίτης κ. Ιεζεκιήλ προσέφερε δρχ. 500 διά βιβλία των απόρων μαθητών Σκλαταινης και δρχ. 500 υπέρ του ανεγειρομένου ναού του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, καταγομένου εκ Σκλαταινης» (Ιεζεκιήλ του από Βελανιδιάς, Έργα και Ημέραι, τόμ. Α', εν Βόλω 1947, σ. 340).

191. Ήταν γιος του ιερέα Δημητρίου Αμβροσίου του Γεωργίου, ο οποίος γενν. στο Νεοχώρι το 1873 και αναφέρεται ως ιερέας Νεοχωρίου τα έτη 1905-1912 (Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον Κληρικών της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσ/δος & Φαναρ/λων*, Καρδίτσα 2020, σ. 35, 186).

192. Βάσου Κ. Μηραϊτή, *Κερασιά η νύμφη της Νεβρόπολης και πετροπέδικα των Αγράφων*, Θεσσαλονίκη 1992 (γ' έκδοση), σ. 74.

ΠΕΖΟΥΛΑ (Μπεζιούλα)

Στον υστεροβυζαντινό οικισμό της Μπεζούλας, ιδιαίτερη πατρίδας του **Αγίου Σεραφείμ**, πιθανολογείται η ύπαρξη σχολείου κατά την Τουρκοκρατία. Διασώθηκε μάλιστα η πληροφορία ότι ο **Άγιος Σεραφείμ** τα πρώτα γράμματα τα έμαθε στο σχολείο που λειτουργούσε τότε (μέσα 16^{ου} αι.) στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονα.¹⁹⁴ **Επίσημα το σχολείο της Μπεζούλας ιδρύθηκε το 1890**. Στεγάστηκε αρχικά στο παλιό διδακτήριο που ήταν στην πλατεία του χωριού. Δηλαδή το δημοτικό σχολείο δεν βρισκόταν τότε εκεί που είναι σήμερα. Βορειοανατολικά της εκκλησίας της Παναγίας και του Ηρώου Πεσοντών, λίγο πιο εδώ από το οικογενειακό κέντρο «903», υπήρχε ένα μικρό ισόγειο οίκημα, «**βακούφικο**», το οποίο χρησίμευε στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα για δημοτικό σχολείο. Στο παλιό αυτό οίκημα λειτούργησε μέχρι το 1926, οπότε μεταφέρθηκε στο νεότευκτο τότε κτίριο που ξέρουμε όλοι μας σήμερα.

Σημειώνουμε στο σημείο αυτό, ότι η πλατεία του χωριού δεν ήταν όπως είναι σήμερα. Δεν υπήρχε καθόλου πλατεία εκεί. Υπήρχε η παλιά εκκλησία της Παναγίας, η οποία ήταν «**κοιμητηριακός ναός**», πολύ μικρότερη από τη σημερινή και βρισκόταν χτισμένη λίγο νοτιότερα, ανάμεσα στο «**νέο**» σχολείο και στην τωρινή εκκλησία. Η παλιά αυτή εκκλησία κάηκε το 1943 από τους Γερμανούς. Στα ανατολικά της, εκεί όπου σήμερα είναι το Ηρώο, ήταν το νεκροταφείο του χωριού, που έπιανε σχεδόν ολόκληρο το κεντρικο-ανατολικό μέρος της σημερινής πλατείας. (Όπως μάλιστα με συγκίνηση επαναφέρουμε στη μνήμη μας από τα παιδικά μας χρόνια, όταν περί το 1957-1958 με πρωτοβουλία της Κοινότητας έσκαβαν για να χτίσουν το ντουβάρι ακριβώς κάτω από το Ηρώο και να διαμορφώσουν το χώρο, έβγαζαν συνέχεια από τα χώματα οστά, που ανήκαν στους από αμνημονεύτων χρόνων αποβιώσαντες συγχωριανούς μας! Ας είναι «**αιωνία η μνήμη τους**» και αναπαυμένη η ψυχή τους...). Ανάμεσα στο νεκροταφείο και το σημερινό κέντρο «903» (το οποίο είναι «**βακούφικο**», ιδιοκτησίας δηλ. της εκκλησίας της Παναγίας) υπήρχε διαγώνια το παλιό μικρό σχολείο και διερχόταν απ' εκεί μικρός ημιονικός δρόμος («**μουλαρόδρομος**»), που οδηγούσε στο άλλο κατάστημα του **Φλώρου** (μετέπειτα **Ιω. Κρανιά**, αργότερα **Αντ. Μαλέτσικα** και ήδη **Ιω. Μαλέτσικα**). Δηλαδή, επί της ουσίας, το σχολείο βρισκόταν **μέσα στο νεκροταφείο** του χωριού.¹⁹⁵ Η τοποθεσία αυτή ονομαζόταν «**Μεσοχώρι**» (δηλαδή τόπος που βρί-

193. **Μάρκου Παππά**, «Το Δημοτικό Σχολείο και το Νηπιαγωγείο Βαθυλάκκου (Λακρεσίου)», *Καρδιτσιώτικα Χρονικά*, τόμ. XI (2009), σ. 243.

194. **Ιεζεκιήλ Μητροπ.** Θεσ/δος και Φαναρ/λων, *Αρχιερείς Αγραφιώται*, Αθήνα 1933, σ. 4.

195. Την παλιά εκείνη εποχή δεν ήταν ασύνηθες σχολεία στα χωριά να λειτουργούν σε «**βακούφικα**» κτίρια μέσα ή δίπλα στα νεκροταφεία των οικισμών. Το έτος 1883 ο «**έκτακτος των κατά τον νομό Τρικάλων δημοτικών σχολείων επιθεωρητής Ν.Κ. Σπάθης**» (στο νομό Τρικάλων περιλαμβάνονταν τότε ως «**επαρχία**» και ο σημερινός νομός Καρδίτσας), στο από 4-2-1883 πολυσέλιδο Υπόμνημά του παρατηρούσε και τα εξής: «... **Μία προς τούτοις των περιστάσεων, καθ' ός το υπάρχον διδακτήριον, κίν άλλως τύχη καλόν, είναι άχρηστον, είναι εκείνη, καθ' ήν κείται το διδακτήριον εν τω αυτώ και το νεκροταφείον μετά του ναού περιβόλω: διότι εν Θεσσαλία, ως γνωστόν, επειδή όπου κατώκουν οθωμανοί δεν επέτρεπον τοις χριστιανοίς την εκφοράν των νεκρών, οι χριστιανοί είχαν το νε-**

σκεται «στη μέση του χωριού»), και δεν έχει καμμία σχέση με την εικόνα που βλέπουμε σήμερα. Σαν υποτυπώδης δε πλατεία και «κέντρο» της κοινωνικής ζωής του χωριού, χρησιμοποιούνταν τότε μια στενή λωρίδα γης-ύψωμα, ανάμεσα στο παλιό μαγαζί του Ηλία Παπαθανασίου και την παλιά μικρή εκκλησία της Παναγίας (που, όπως αναφέραμε, βρισκόταν λίγο νοτιότερα από τη σημερινή). Ο χώρος αυτός της παλιάς πλατειούλας ονομαζόταν «Ίσιωμα», και εκεί ακριβώς χτίστηκε το 1926 το «νέο» σχολείο.

Το παλιό λοιπόν σχολείο ήταν διαγώνια χτισμένο, περίπου κάτω απ' εκεί που είναι το Ηρώο σήμερα. Ήταν ισόγειο, χαμηλοτάβανο και αποτελούνταν από μια μικρή αίθουσα, ενώ δίπλα συνεχόμενο ήταν κι ένα μικρό καμαράκι-γραφείο, όπου στην ανάγκη έμενε και ο δάσκαλος εκεί. Πολλές φορές τα παιδιά όλα δεν χωρούσαν μέσα στη μικρή αίθουσα και κάθονταν απ' έξω σ' ένα μικρό χαγιάτι ή σε πέτρες, προσπαθώντας ν' ακούσουν τί έλεγε ο δάσκαλος μέσα. Σύμφωνα με τα γραπτά του Τάκη Μαυρογιάννη (1919-1993), το έτος 1913 χρησιμοποιήθηκε σαν σχολείο ένα άλλο οίκημα, «τετράγωνο και ευρύχωρο», ιδιοκτησίας του Γιάννη Φλώρου, που βρισκόταν περίπου δίπλα ή απέναντι από το παλιό κατάστημα Παπαθανασίου, αριστερά από το υπάρχον σήμερα. Το οίκημα αυτό «το αγόρασαν αργότερα [γύρω στο 1922] οι Γιωργούλας και Φίλιππας Παπαθανασίου, ο δε Φλώρος έκτισε καλύτερο, τριώροφο», το οποίο σώζεται ως διώροφο και σήμερα, δίπλα στην εκκλησία του Αγίου Σεραφείμ. Έτσι το σχολείο επανήλθε στο παλιό οίκημα της πλατείας-νεκροταφείου, κάτω από το Ηρώο. Όπως δε θυμόταν ο αείμνηστος παλιός μυλωνάς του χωριού Άγγελος Νικ. Λιαπής (1912-1999), «το έτος 1922, το παλιό αυτό μικρό σχολείο της πλατείας το σκέπαζαν με κεραμίδια που έπαιρναν από ένα σαρισμένο μύλο, ο οποίος βρισκόταν κάτω από το σημερινό νεκροταφείο, στην όχθη του ποταμού, στη “δέση την κεραμαρίσια”». Ο μύλος αυτός ήταν “βακούφικος” [ανήκε στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονος, και από το 1907 που η Μονή συγχωνεύθηκε ως “μετόχι” με τη Μονή Κορώνας, τον εκμεταλλεύονταν η τελευταία], είχε μάλιστα και “μαντάνι” για το πλύσιμο των κλινοστρωμών κλπ, στους χρόνους δε της ακμής του τον νοίκιαζε από τον Άγιο Παντελεήμονα-Κορώνα και τον εκμεταλλεύονταν η οικογένεια Θυμιόπουλου, γι' αυτό και τον αποκαλούσαν «Θυμιοπουλείκο». Σημειωτέον δε ότι, λίγο πιο κάτω και απέναντι από το «κ' ρι (= δασάκι) του Μαλέταικα», υπήρχε κι άλλος “βακούφικος”

κροταφείον παρά την εκκλησίαν και περιετίθεντο αμφοτέροις περίβολον. Θθεν και η περίστασις αὐτὴ ἀπαντὰ συχνὰ μεν ἐν τῇ πεδιάδι, ἦν κατεῖχον οἱ τούρκοι, σπανίως δὲ καὶ εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀκατοίκητα ὄρη. Καὶ ἐπειδὴ κατ' ἐκεῖνους τοὺς χρόνους διδάσκαλος ἐν τῇ κώμῃ συνήθως ἦτο ὁ ἱερεὺς, οὗτος δὲ κατῴκει παρά τὴν ἐκκλησίαν, ἔωτο τὸ κελλίον τοῦ ἐν τῷ περιβόλῳ, ἐν τῷ περιβόλῳ εἶχε καὶ τὸ σχολεῖον. Καὶ τὸ κακὸν λοιπὸν τοῦτο, τῆς συνυπάρξεως τοῦ σχολεῖου μετὰ τοῦ νεκροταφείου ἐσημείωσα, ὡσάκις ἀπήντησα, ἐν τοῖς πίναξιν ἵνα διατάξῃ τὸ ὑπουργεῖον θατέρου αὐτῶν τὴν μεταφορὰν...» (Θεόδωρου Δ. Νημά, Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Συμβολή στη μελέτη του Θεσσαλικού Διαφωτισμού, Διδακτορική διατριβή, εκδοτ. Οἶκος Ἀφῶν Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 388-389). Ὁσαύτως τὸ ἔτος 1934 ὁ μακαριστὸς μητροπολίτης Ἰεζεκιὴλ σε δημοσίευσμά του στον τοπικὸ τύπο παρατηρεῖ: «... τὰ σχολεῖα στεγάζονται εἰς ἀκατάλληλα κτίρια. Ἔστιν ὅτε μάλιστα τὰ σχολεῖα εἶναι ἐντὸς τῶν νεκροταφείων καὶ οἱ μαθηταὶ παίζουν κατὰ τὸ διάλειμμα ἐπὶ τῶν τάφων, ὡς ἐν Παλαμᾷ καὶ ἀλλαχοῦ, με ὅλας μου δὲ τὰς ἐνεργείας δὲν ἐπέτυχον τὴν ἀρῆσιν τοῦ ἀτόπου τούτου, ὅπερ ψυχολογικῶς τόσον βλαπτικῶς ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν μαθητῶν...» (Ἰεζεκιὴλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς Μητροπ/του Θεσ/δος & Φαναρ/λων, «Κοινωνικὴ Πρόοδος», ἐφημ. Ἱ. Θεσσαλικὴ Φωνή» Καρδίτσης τὴν 9-5-1934 = Τοῦ Ἰδίου, Ἔργα καὶ Ἡμέραι, τόμ. Α', ἐν Βόλῳ 1947, σ. 631).

μύλος (ιδιοκτησίας και αυτός του Αγίου Παντελεήμονος-Κορώνας) που τον νοίκιαζε και τον εκμεταλλεύονταν κι αυτόν η οικογένεια Θυμιόπουλου. Το χωριό τότε είχε έξι (6) μύλους!

Τα πρώτα χρόνια «διάβαζαν» στη Μπεζούλα δάσκαλοι που κατάγονταν από άλλα μέρη του νομού, κι έτσι τα βράδυα κοιμόντου-σαν στο μικρό καμαράκι του παλιού μικρού σχολείου της πλατείας. Αργότερα το χωριό «έβγαλε» δύο «ντόπιους» δασκάλους, **τον Γεώργιο Αναστ. Κουτσοκώστα και τον Χρήστο Ιω. Λιαπή**, οι οποίοι δίδαξαν «εναλλάξ» στο σχολείο του χωριού από το 1901 και, ιδίως, από το 1914 και μετέπειτα (**ο Κουτσοκώστας** τα έτη 1901-1904, 1914-1917, **ο Λιαπής** τα έτη 1917-1920 και εντεύθεν).

Από το 1926 κι ύστερα χάρις στο ενδιαφέρον και τις φιλότιμες προσπάθειες του δασκάλου **Χρήστου Ιω. Λιαπή** εγκαταστάθηκε στο νέο διδακτήριο, στο κέντρο του οικισμού.¹⁹⁶ Το δε παλιό «βακούφικο» μικρό οίκημα το ενοικίασε ο Γρηγόρης Ζώτος, ο οποίος λειτούργησε εκεί το πρώτο σιδηρουργείο του. Αργότερα θα κτίσει δικό του, μαζί με το σπίτι του, απέναντι στο «Προσήλιο», αριστερά όπως ανεβαίνουμε, ακριβώς πάνω από το παλιό Κοινοτικό Ιατρείο. (Στο νέο σχολείο θα αναφερθούμε λεπτομερώς πιο κάτω).

Σύμφωνα με τα λιγοστά στοιχεία που διαθέτουμε, από τα τέλη του 19^{ου} αι. μέχρι το 1920 δίδαξαν οι εξής δάσκαλοι: **Φώτης Ιωάννης** (1890-...). Έγινε γραμματοδιδάσκαλος το 1890 από την επιτροπή του Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας και εργάστηκε στο σχολείο της Μπεζούλας.¹⁹⁷

Τσούτσιος Αθανάσιος (...-1901). Εκ των παλαιών γραμματοδιδασκάλων κι αυτός. Απελύθη το 1901 από το σχολείο της Μπεζούλας, στο οποίο μέχρι τότε υπηρετούσε.

Κουτσοκώστας Γεώργιος του Αναστ. (1901-1904, 1914-1917): Είχε γεννηθεί στη Μπεζούλα το 1884. Τέλειωσε το Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας το 1901. Πήρε μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους 1912-1913 και στη μάχη του Κιλκίς τραυματίστηκε. Πρωτοδιορίστηκε το 1901 και υπηρέτησε σε Μπεζούλα (1901-1904), Ζαίμι (1904-1907), Μπεζούλα (1914-1917), Απιδιά (1917), Τσαμάσι-Ανάβρα (1918-1919), Βατσουνιά (1919-...) και αλλού. Επίσης στη Φυλακτή (1931-1933). Διακρίνονταν για το μεγάλο χιούμορ του: στη Μπεζούλα είχε μαθητές και τα δικά του παιδιά. Όταν καμιά φορά τύχαινε να πάνε αδιάβαστα, τους έλεγε με «σοβαρό» ύφος: «αδιάβαστα μ' ήρθατε σήμερα; Το μεσημέρι που θα πάμε στο σπίτι, θα τα πω στη μάνα σας, να δείτε τι θα σας κάνει...».

Βαϊόπουλος Γεώργιος (1904-1909). Είχε γεννηθεί στο Μεσενικόλα το 1879 και φοίτησε στο Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας, από το οποίο εξήλθε το 1901 υποδιδάσκαλος Α' τάξεως. Υπηρέτησε στα σχολεία Κουβανάδων-Μελισσοχωρίου (1901-1904), Μπεζούλας (1904-1909), Στούγκου-Κρουονερίου (1909-1910), Νεοχωρίου (1910-1915), Τεταγίου-Λαμπερού (1915-1920), Τσαουσίου-Γεωργικού (1917), Καλυβακίων (1917-...) κλπ.

Μήτσιου Γεώργιος (...-1913): Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα. Απόφοιτος Υποδιδασκαλείου Καρδίτσας (1900-1901). Δευτεροβάθμιος δάσκαλος. Ως υποδιδάσκαλος υπηρέτησε στο

196. Τηλέμαχου Χρ. Λιαπή, «Μπεζούλα, ένα όμορφο χωριό της Λίμνης Πλαστήρα», εφημ. «Νέος Αγών» Καρδίτσας, 5 Φεβρ. 1989.

197. Αρχείο Α' Δημ. Σχολείου Καρδίτσας, βιβλία πράξεων 1882-1892, αριθ. πράξ. 104/16-6-1890.

σχολείο Στούγγου-Κρουονερίου το 1901¹⁹⁸ και στη Μπεζούλα. Όπως γράφει ο Τάκης Μαυρογιάννης στις ανέκδοτες «Αναμνήσεις» του (σ. 151), «... το 1913, καθώς μου έλεγε ο Χρήστος Γωγούλης, διάβαζε πρώτη και Δευτέρα τάξη με δασκάλους το Γιώργο Κουτσοκώστα και Γιώργο Μήτσιου, από Μεσενικόλα ο δεύτερος. Ο Μήτσιου παντρεύτηκε απ' το χωριό μας μια κόρη, το γένος Καλούτσα». Σχετικό είναι και το εξής δημοσίευμα στον τοπικό τύπο: «Τελέστηκαν προχθές στην Μπεζούλα οι αρραβώνες του Γεωργίου Μήτσιου με την επί κάλλει και οικοκυρωσύνη διακρινόμενη δεσποινίδα Ελένη Καλούτσα. Στους μνηστευθέντες ευχόμαστε ταχεία στέψιν» (εφημ. «Αλήθεια», 17.2.1906).¹⁹⁹ Πέθανε το 1913.²⁰⁰

Κουτσοκώστας Γεώργιος (1914-1917). Λιαπής Χρήστος του Ιω. (1917-1920 και εντεύθεν, μέχρι το 1944).

Ο δάσκαλος Χρήστος Ιω. Λιαπής (1882-1944)

Ο φωτισμένος δάσκαλος Χρήστος Ιω. Λιαπής είχε γεννηθεί στη Μπεζούλα το έτος 1882 (είναι εγγεγραμμένος στο Μ.Α., με αριθμό 1/1882). Ήταν εγγονός του αρχηγέτη της οικογένειας **Μήτρου Καρκαλέξη**, μετέπειτα **Λιαπή** (περί το 1800 με 1805-μετά το 1889), που είχε έρθει στα μέρη μας περί το 1836 από τη **Βούλπη** Ευρυτανίας όπου διέμεινε επί 9 έτη (η απώτερη καταγωγή του ήταν από την Αχρίδα και είχε λάβει μέρος στην Επανάσταση του 1821 υπό τις διαταγές του Δυοβουνιώτη στη μάχη της γέφυρας του Φραντζή και στο Χάνι της Γραβιάς, του Γ. Καραϊσκάκη σε πολλές μάχες, στην πολιορκία του Μεσολογγίου όπου κατά την Έξοδο στις 10 Απρ. 1826 έχασε και τον αδελφό του, κ.ά.). Πρωτότοκος γιος του **Γιάννου Λιαπή**, είχε αδελφια τους: **Αναστάσιο 'η Τάσιο** (1885), **Ηλία** (1888 ή 1890), **Βάϊο** (1892), **Αγαπούλα** (παντρεύθηκε στα Καλύβια το Χρήστο Θυμιόπουλο), **Ελένη** (παντρεύθηκε στο «επάνω» χωριό τον Γιαννούλη Αθ. Κρανιά ή Δημητρίου) και τη **Μαρία** (παντρεύθηκε στο Νεοχώρι με Κρομμύδα).

Ο Χρήστος από μικρός είχε δείξει ιδιαίτερη έφεση στα γράμματα. Αφού τελείωσε το σχολαρχείο του Μεσενικόλα, στη συνέχεια, με μύριες όσες στερήσεις και δυσκολίες, φοίτησε στο Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας, από όπου εξήλθε υποδιδάσκαλος Α' τάξεως το 1901 με άριστα. Το 1903, με την αριθμ. 143/1903 απόφαση του Πρωτοδικείου Καρδίτσας εγγράφηκε στους Εκλογικούς Καταλόγους του Δήμου Νεβρόπολης, με την ένδειξη «γεωργός (!), ετών 22». Δίδαξε στα δημοτικά σχολεία Λουτρού (1901-1902), Αγίου Γεωργίου (8.2.1903-7.8.1903), Τεταγίου-Λαμπερού (1903-1912), Μαστρογιάννη-Αμάραντου (1912-1917) και Μπεζιούλας (1917 και επέκεινα). Με αιματηρές οικονομίες από το μισθό του, βοήθησε την οικογένειά του και έκτισαν το νέο διώροφο σπίτι στο «Απόσκιο», από τα πρώτα πετρόκτιστα τότε στο χωριό του. Βρισκόταν στη θέση του σημερινού (ιδιοκτησίας του εγγονού του δικηγόρου Χρήστου Τηλ. Λιαπή) και, πάνω δεξιά της κυρίας εισόδου είχε εντοιχιστεί η σω-

198. **Ιωάννη Απ. Γκέκα**, *Τα σχολεία μας. Κατά το μισό αιώνα λειτουργίας του 3^{ου} Γραφείου (Μουζακίου) Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Καρδίτσας*, Μουζάκι 2010, σ. 190.

199. **Αποστόλη Στεφανή**, «Ευχάριστα γεγονότα του παρελθόντος» (μέρος 3^ο), εφημ. «Νέος Αγών» Καρδίτσας, φ. 27.11.2024, σ. 6.

200. **Χρήστου Μιλτ. Μηλίση**, *Άγραφα*, Καρδίτσα 1996, σ. 90.

ζόμενη και σήμερα λιθανάγλυφη επιγραφή: «ΙΩ. ΛΙΑΠΗΣ, 5β Οκτωβρίου 1906», με το σχήμα του Σταυρού σκαλισμένο στο κέντρο της.

Όταν υπηρετούσε στο Μαστρογιάννη (Αμάραντο) προέκυψε το προξενικό και παντρεύτηκε την **Χαρίκλεια Κων. Γρυμπογιάννη** (1890-1980) από τη **Ραχούλα** (Ζωγλόπι) – τους στεφάνωσε ο δικηγόρος και βουλευτής **Λάμπρος Καταφυγιώτης**²⁰¹, η οποία ήταν πρώτη εξαδέλφη της μητέρας του **Χαρίλαου Φλωράκη** (το γένος Λιανού). Μάλιστα, ο πρώτος τους γιος **Τηλέμαχος** (δάσκαλος μετέπειτα κι αυτός, 1914-2004) ήταν γεννημένος στη **Ραχούλα** (τον βάφτισε ο **Λ. Καταφυγιώτης**²⁰²) κι έτσι γράφονταν στην αστυνομική του ταυτότητα. Η οικογένεια **Γρυμπογιάννη** καταγόταν από το **Ματσούκι** Ιωαννίνων, το οποίο εγκατέλειψαν περί το 1800 εξαιτίας της βαριάς φορολόγησής τους από τον τρομερό **Αλή Πασά** και εγκαταστάθηκαν στο **Ζωγλόπι**, γύρω στις είκοσι συνολικά οικογένει-ες.²⁰³ Ενώ αναφέρεται και ο αγωνιστής του 1821 **Μήτρος Γρυμπογιάννης**.²⁰⁴ Ένας αδελφός της **Χαρί-**

201. Ο **Λάμπρος Καταφυγιώτης** γεννήθηκε στο Καταφύγι το 1873 ή, κατ' άλλους, το 1867. Αρχικά το επώνυμό του ήταν Γαγκλίσης. Σπούδασε νομικά στην Αθήνα, αφού πρώτα πήρε το πτυχίο του δασκάλου από το Διδασκαλείο Λαμίας (υπηρέτησε ως δάσκαλος στη Λαμία και στην Αμφίκλεια). Τον κέρδισε όμως η νομική την οποία παρακολουθούσε και στην οποία αργότερα διακρίθηκε ως άριστος και διαπρεπής νομικός αλλά και πολιτικός. Πήρε μέρος ως έφεδρος αξιωματικός στους πολέμους του 1897 (όπου διακρίθηκε ως έφεδρος του 9^{ου} Τάγματος Ευζώνων, τον οποίο πόλεμο εν μέρει περιέγραψε και σε σχετικό βιβλίο του) και του 1912-1913. Μάλιστα ήταν από τους πρώτους που εισήλθε στη νήσο Χίο, στην οποία έγινε και φρουράρχος. Εξελέγη βουλευτής στις επαναληπτικές εκλογές του 1905 (κατέλαβε την έδρα του Δημ. Τερτίπη) με το Λαϊκό Συνδυασμό, καθώς και στις εκλογές του 1923. Πολιτεύτηκε έχοντας ως σημαία του την υπεράσπιση των λαϊκών ελευθεριών, την αποτίναξη του ζυγού των κολίγων στις πεδινές περιοχές και την αναγνώριση ως κοινοτικών των δασών στις ορεινές περιοχές. Συνέγραψε πολλά βιβλία νομικού, αλλά και ιστορικού περιεχομένου: «Πολεμικά Χρονολογήματα. Το 9^ο Τάγμα Ευζώνων κατά τον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897» (Αθήνα 1898), «Προθεσμιαί Πολιτικές και Ποινικής Δικονομίας» (Αθήνα 1903), «Ιστορία των Αγράφων. Τα δάση των Αγράφων κοινοτικά» (Βόλος 1907), «Ελληνική Δημοκρατία και σύγχρονα Πολιτικά» (Ιούλιος 1926), «Εθνομάρτυρες κληρικοί και ο πάτερ Κοσμάς» (Καρδίτσα 1940), «Οι ανάρται» (Βόλος 1946), «Ιστορία της Θεσσαλίας και οι Θεσσαλοί αγρότες» (Αθήνα 1947) κ.ά. Ενώ αρθρογραφούσε και σε εφημερίδες της Καρδίτσας, των Τρικάλων, του Βόλου, καθώς επίσης και στο «Ελεύθερο Βήμα» των Αθηνών. Στις εκλογές του 1905, με το φυλλάδιό του «Η εν Καρδίτση πολιτική κωμωδία εις πράξεις τρεις» (Βόλος 1905) σατύριζε τους παλαιούς πολιτικούς. Πέθανε το 1962 στην Αθήνα (βλ. **Δ.Γ. Σιούφα**, *Καρδίτσα γενναία φύτρα. Άνθρωποι και γεγονότα. Πολιτικό και ιστορικό χρονικό*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2006, σ. 179. **Γ.Α.Κλήμου**, *Βιογραφικό Καταφυγιωτών Καρδίτσας 1820-1920. Δέλτος μνήμης και τιμής*, Καρδίτσα 2016, σ. 113-114).

202. Ο **Λάμπρος Καταφυγιώτης** είχε την τάση στα παιδιά που βάφτιζε να δίνει αρχαία ελληνικά ονόματα. Το ίδιο έπραξε και με τα δικά του παιδιά: **Αχιλλέας** (1901-1974), **Μαρίκα** (1904-1986), **Πάτροκλος** (1909-...), **Καλυψώ** (1913-1930), **Σόλωνας** (1920-2014).

203. Βλ. λεπτομερέστερα, **Λάμπρου Α. Γριβέλλα**, «Η παροικία των Ζωγλοπιτών στην Κωνσταντινούπολη και οι Ματσουκιώτες (Ματζικιώτες) των Ιωαννίνων», *Καρδιτσιώτικα Χρονικά*, τόμ. XI (2009), σ. 71-82 και ιδίως σ. 79-81.

204. **Γρυμπογιάννης Μήτρος**. Αγωνιστής από τον Ασπροπόταμο, καπετάνιος στο σώμα του Νικ. Στουρνάρη. Πήρε μέρος σε πολλές μάχες. Μετά το χαμό του Στουρνάρη, κατά την Έξοδο του Μεσολογγίου, ο Γρυμπογιάννης πολέμησε στην Αράχωβα και σε άλλες μάχες στην Ανατολική Ελλάδα. Όταν ήρθε ο Καποδίστριας, ονομάστηκε πεντηκόνταρχος. Υπηρετώντας δε στη Β' χιολιάρχια σκοτώθηκε, τον Ιούλιο του 1829, κοντά στη Θήβα, κατά τις επιχειρήσεις που έγιναν για την ανακατάληψη της Στερεάς Ελλάδας (**Χρήστου Α. Σταϊνιόπουλου**, *Λεξικό της Ελληνικής Επανάστασης του 1821*, εκδ. Δεδεμάδη, Αθήνα 1979, τόμ. Α', σ. 442. Πρβλ. και **Νικολάου Κασομούλη**, *Ενθυμήματα στρατιωτικά...*

κλειας, ο Δημήτριος Γριμπο-γιάννης, χωροφύλακας, έλαβε μέρος στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και πέθανε στις 8 Αυγ. 1917 στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Λάρισας.²⁰⁵ Ενώ έτερος αδελφός της, ο Γριμπογιάννης Αναστάσιος του Κων/νου, που γενν. στη Ραχούλα το 1894, ήταν Υπομοίραρχος (1927), μετείχε των πολέμων 1917-1923²⁰⁶ και ήταν στην προσωπική φρουρά του Ελ. Βενιζέλου κατά την απόπειρα δολοφονίας του το βράδυ της 6^{ης} Ιουν. 1933 στη λεωφόρο Κηφισίας (όπου ο Αναστάσιος επιβαίνων μοτοσυκλέτας τραυματίστηκε σοβαρά).²⁰⁷

Ο Χρήστος Ιω. Λιαπής ήταν κληρωτός της απογραφής του 1903 και, ως πρωτότοκος πολυμελούς οικογένειας, απαλλάχτηκε από τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις. Το 1912, νιόπαντρο κιόλας, τον κάλεσαν για εκγύμναση επί δίμηνο. Στη συνέχεια, πήρε μέρος στους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913 και ήταν από τους πρώτους που είχαν εισέλθει ως ελευθερωτές στη Θεσσαλονίκη την ημέρα της εορτής του Αγίου Δημητρίου, στις 26 Οκτ. 1912. Την ξεχωριστή αυτή ημέρα τη θυμόταν έντονα σε όλη την υπόλοιπη ζωή του και κάθε φορά που την διηγούνταν στα παιδιά του έτρεχαν δάκρυα πολλά από τα μάτια του. Θυμόταν επίσης έντονα την είσοδο στη Θεσσαλονίκη δύο ταγμάτων του Βουλγαρικού στρατού. Δεν ξεχνούσε «τα μούτρα τους, την κουτοπονηριά στα γουρουνίσια μάτια τους, το ύφος των καταχτητάδων»! Όπως έλεγε ο ίδιος, «βούϊξε ο τόπος από τα “γιούρα” και τους πανηγυρισμούς των Βουλγάρων. Εμείς, κατά διαταγή των ανωτέρων μας, είχαμε κλειστεί στους στρατώνες, και για πολλές ημέρες ήμασταν επιφυλακή με το δάχτυλο στη σκανδάλη και “εφ’ όπλου λόγην”. Ήμασταν όλοι μας αποφασισμένοι να πεθάνουμε εκεί, παρά ν’ αφήσουμε τη Θεσσαλονίκη μας στα χέρια των κομιτατζήδων»!

Στη συνέχεια έλαβε μέρος σε όλες τις μετέπειτα επιχειρήσεις, μέχρι τη μάχη του Νευροκοπίου, όπου και τραυματίστηκε σοβαρά. Συγκεκριμένα, το μεσημέρι της 5^{ης} Ιουλίου 1913, το προπορευόμενο 21^ο σύνταγμα (στο οποίο υπηρετούσε) έφτασε κοντά στην Κοπρίβλιανη (ή Κοπρίβα = σημ. Χείμαρρος ν. Σερρών), όπου βρίσκονταν οχυρωμένες σημαντικές Βουλγαρικές δυνάμεις. Το σύνταγμα, υπό αμόρητο καύσωνα, επιτέθηκε με ορμή και εκτόπισε τον εχθρό από τις θέσεις του με τη λόγην. Οι απώλειές του ήταν σημαντικές και ανήλθαν σε 22 νεκρούς και 170 τραυματίες. Το πρωί της άλλης μέρας, 6 Ιουλίου 1913, απελευθέρωσε το Νευροκόπι.²⁰⁸ Μεταξύ, λοιπόν, των 170 τραυματιών της μάχης του Νευ-

205. Νικολάου Β. Παλάντζα, «Αφιέρωμα στους εκ του Νομού Καρδίτσας νεκρούς κατά τους πολέμους: 1897, Μακεδονικό Αγώνα, Α΄ και Β΄ Βαλ-κανικούς, Α΄ Παγκόσμιο και εκστρατεία στην Ουκρανία», *Καρδίτσιώτικα Χρονικά*, τόμ. ΙΧ (2007), σ. 165, αριθ. 62.

206. Δημητρίου β. Στάθη, «Ελληνες αξιωματικοί όλων των όπλων (ξηράς, θαλάσσης και χωροφυλακής), που πήραν μέρος στους πολέμους 1821-1922, καταγόμενοι από το Νομό Καρδίτσας», *Καρδίτσιώτικα χρονικά*, τόμ. Χ (2008), σ. 120.

207. Αναλυτικά για την απόπειρα αυτή κατά του Ελ. Βενιζέλου, βλ. σε Σπ.Β. Μαρκεζίνη, *Πολιτική Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος*, εκδ. Πάπυρος, Αθήναι 1978, τόμ. 4^{ος} (1932-1936), σ. 67-80. Γρηγορίου Δαφνή, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923-1940*, Αθήνα 1955, τόμ. Β΄, σ. 220-226, 235-240, 265-267 = επανέκδοση, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 2009, τόμ. Γ΄, σ. 636-643, 693-696, 771-772.

208. Βλ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, της Εκδοτικής Αθηνών, τόμ. ΙΔ΄, σ. 348. Ελένης Κ. Δημητρίου, *Βαλκανικοί πόλεμοι 1912-1913. Εμπειρία, αφηγήματα, διεκδίκηση της μνήμης*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2024, σ. 301, 306,

ροκοπίου ήταν και ο δάσκαλος Χρήστος Λιαπής, όταν μια οβίδα του έσπασε τον πήχυ του δεξιού του χεριού, λίγο πάνω από τον καρπό και τα θραύσματα είχαν μείνει σφηνωμένα ανάμεσα στα δύο οστά για όλη την υπόλοιπη ζωή του. Ενώ του προκάλεσε ελαφρότερα τραύματα στην κεφαλή και σε άλλα σημεία του σώματός του. Κατά την επιστράτευση του 1915 μεταφέρθηκε στη δεύτερη σειρά εφεδρείας, γιατί είχε τρεις ακόμη αδελφούς που υπηρετούσαν στο Στρατό, τους **Τάσιο** (έλαβε και αυτός μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους), **Ηλία** (μετέσχε και της Μικρασιατικής εκστρατείας) και **Βάιο**.²⁰⁹

Ο δάσκαλος Χρήστος Λιαπής, εκτός από τα κυρίως καθήκοντά του, είχε πληθώρα άλλων ενδιαφερόντων και **πάνω απ' όλα έβαζε το «κοινό καλό»**. Ήταν επαρκής γνώστης της βυζαντινής μουσικής, την οποία «διάβαζε» με μεγάλη ευχέρεια μέσα από τα μουσικά του βιβλία, τη δίδασκε μάλιστα και σε άλλους, ενώ κάθε Κυριακή στην εκκλησία του χωριού το αναλόγιο του δεξιού ψάλτη κατέχονταν απ' αυτόν. Ήταν εκείνος που πρωτοδίδαξε στους συγχωριανούς του το «*κέντριωμα*» των δέντρων και γέμισε τις αυλές των σπιτιών τους με «*ήμερα*» οπωροφόρα (μηλιές διαφόρων τύπων, αχλαδιές, κυδωνιές, κερασιές, μουριές κλπ). Ήταν επίσης πρωτοπόρος στη μελισσοκομία και ακάματος στην καλλιέργεια των αγρών και κήπων του, σε επάνω χωριό και Καλύβια. Μεγάλη δε αδυναμία του ήταν το ψάρεμα με «*ριχτάρι*» στα ποτάμια της περιοχής, και ιδίως της πέστροφας και της караβί-δας που αφθονούσαν τότε. Με το **Νικόλα Αθ. Θυμιόπουλο** (1908), τον Τασιό Ιω. Μαυρογιάννη (1871) και άλλους... Αλλά πάνω απ' όλα ο Χρήστος Λιαπής ήταν **και πνευματικός άνθρωπος**: είχε στο επάνω δωμάτιο του σπιτιού του αξιοπρόσεκτη για την εποχή εκείνη βιβλιοθήκη, στην οποία ξεχώριζαν μια επτάτομη «*Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια*», ιστορικά βιβλία, βυζαντινής μουσικής, δενδροκομίας, μελισσοκομίας κλπ. Σ' ένα μεγάλο σεντούκι

308, 320, 324, 328-330, 332. Το **Νευροκόπι** είναι η ελληνική ονομασία της βουλγαρικής πόλης **Νεβροκόπι**, η οποία το 1951 μετονομάστηκε σε **Γκότσε Ντέλτσεφ** προς τιμή του Βούλγαρου επαναστάτη (1872-1903), στα ΝΔ της Βουλγαρίας, στην κοιλάδα του άνω ρου του ποταμού Νέστου. Υπήρξε κατά την τουρκοκρατία σημαντικό κέντρο του μακεδο-νικου έλλητισμού. Το 1721 ήταν αξιόλογη κωμόπολη και στην περιοχή του δρούσαν αρματολοί. Το 1908 είχε 5.900 κατοίκους (3.865 Τούρκους, 900 Βουλγάρους, 595 Έλληνες και 490 μουσουλμάνους ρομά-τσιγγάνους) και από το 1883 ήταν έδρα Έλληνα μητροπολίτη (βλ. και **Β. Λαούρδα**, *Η μητρόπολις Νευροκοπίου 1900-1907. Εκθέσεις των μητροπολιτών Νικοδήμου και Θεοδωρήτου*, Θεσσαλονίκη 1961). Το 1860 ιδρύθηκε ελληνικό αρρεναγωγείο κι αργότερα παρθεναγωγείο και νηπιαγωγείο στα οποία φοιτούσαν 150 περίπου μαθητές. Το 1912, κατά την διάρκεια του Α' Βαλκανικού πολέμου υπήρξε βάση του βουλγαρικού στρατού ως τον Ιούλιο του 1913, οπότε καταλήφθηκε από τους Έλληνες, ύστερα από σφοδρή μάχη. Τελικά στις 18 Ιουλ. 1913 έγινε ανακωχή και στις 28 Ιουλ. υπεγράφη η συνθήκη του Βουκουρεστίου, με την οποία το **Νευροκόπι** αποδόθηκε στη Βουλγαρία. Τότε οι Έλληνες κάτοικοί του έφυγαν και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της **Δράμας**, στην επαρχία **Ζυρνόβου**, που μετονομάστηκε σε (**Κάτω**) **Νευροκόπι**. Βρίσκεται στο δυτικό τμήμα του ν. Δράμας, σε υψόμε. 560 μ. στην υψηλή κοιλάδα του Νευροκοπίου που σχηματίζεται ανάμεσα στον Όρβηλο και στο Φαλακρό Όρος, 12 χλμ. από τα βουλγαρικά σύνορα. Κάτοικοι 2.157 (2011), 1.855 (2021). Είναι μία από τις περιοχές, στις οποίες σημειώνονται από τις χαμηλότερες θερμοκρασίες της χώρας [βλ. λήμμα στην εγκυκλοπαίδεια «*Πάπυρος-Larousse-Britannica*», τόμ. 45 (1991), σ. 114. **Τηλέμαχος Τσελεπίδη**, *Νευροκόπι, -Συνοπτικό ιστορικό χρονικό 1850-1913*, Δράμα 1995].

209. Στοιχεία για την πολεμική δράση του Χρ. Λιαπή και ιδίως για τη διδασκαλική του πορεία, βλ. και στο βιβλίο του **Βασίλη Ν. Μαγούπουλου**, *Σχολεία και δάσκαλοι της περιοχής Καρδίτσας, από την Τουρκοκρατία μέχρι το 1920*, Καρδίτσα 2007, σ. 50, 113, 115, 133, 174 και κυρίως 231.

φύλαγε παλιά τουρκικά έγγραφα, συμβόλαια κλπ, πολλά αποκόμματα εφημερίδων με ιστορικό, κοινωνικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον και διάφορα μεγάλα τετράδια στα οποία έγραφε την ιστορία του χωριού μας. Δυστυχώς, όλα αυτά χάθηκαν κι έγιναν στάχτη, κατά την πολυαίμακτη επιδρομή των Γερμανών στα χωριά μας, στα τέλη Νοεμβρίου του 1943.

Σημειώνουμε, τέλος, ότι είχε μέσα του ξεχωριστή και την αίσθηση του δικαίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα: στενότατοι συγγενείς του προσπάθησαν κάποτε να διεκδικήσουν σαν δική τους την Κοινοτική δασική έκταση στην τοποθεσία «*το πριόνι του Λιαπή*», όπου είχαν εγκαταστήσει νεροπρίονο και προέβαιναν αθρόως σε υλοτομίες. Εκείνος, όμως, αντέδρασε σθεναρά και δεν δίστασε να συγκρουσθεί σφοδρά μαζί τους, προκειμένου να προστατεύσει την Κοινοτική περιουσία!²¹⁰

210. Όπως ήδη αναφέραμε, γύρω στα 1930 προέκυψε θέμα **κυριότητας του δάσους** που περιβάλλει τη Μπεζούλα. Το όλο ζήτημα ξεκίνησε από την τοποθεσία «*το πριόνι του Λιαπή*», που βρίσκεται Β.Δ. και κάτω από τη Νεράϊδα, προς την πλευρά του βουνού Βουτσικάκι («*Γκαβέλο*»). Εκεί, στην όχθη ενός ρέματος, ορισμένοι από τους Λιαπαίους είχαν κατασκευάσει ένα «*νεροπρίονο*», που λειτουργούσε με τη φυσική δύναμη του τρεχόμενου νερού και έκοβαν τα ξύλα που υλοτομούσαν, τόσο αυτοί, όσο και οι άλλοι χωριανοί, από το υπάρχον πλούσιο δάσος. Με την πάροδο του χρόνου, οι Λιαπαίοι αυτοί προσπάθησαν να ιδιοποιηθούν τη γη και διατεινονταν ότι ήταν ιδιοκτησία τους. Αντέδρασε όμως σθεναρά ο δάσκαλος Χρήστος Ιω. Λιαπής, που δε δίστασε να συγκρουσθεί εντονότατα με τους συγγενείς του, προκειμένου να προστατεύσει την Κοινοτική περιουσία! Το ζήτημα έλαβε έκταση και τότε επενέβη το Ελληνικό Δημόσιο, χαρακτηρίζοντας το δάσος ως «*δημόσιο*». Αλλά τότε, υπήρξε ακόμη εντονότερη η αντίδραση του Χρ. Λιαπή, που ξεσήκωσε τους συγχωριανούς του και πήγαν μάλιστα όλοι μαζί κι **έκαψαν «το πρι-όνι»** (το έκαψε ο **Γιάννης Καλούτσας**, παππούς από μητέρα των Κων. και Γεωρ. Καλαμπάκα), γιατί όπως έλεγε «*το δάσος είναι Κοινοτικό, και δεν έχουν να κάνουν μ' αυτό, ούτε το Δημόσιο, αλλά ούτε και οι άλλοι Λιαπαίοι*». Επιλήφθηκαν τότε οι Αστυνομικές και Δικαστικές Αρχές και το θέμα οδηγήθηκε στις αίθουσες των Δικαστηρίων. Οι Λιαπαίοι που διεκδικούσαν το δάσος **καταδικάστηκαν σε ποινές φυλάκισης**, πράγμα που το απέδωσαν στο Χρήστο Λιαπή, «*κρατώντας του έχθρα για όλη τη ζωή*» (η απόφαση βρίσκεται στο αρχείο του εκ Μπεζουλάς καταγόμενου δικηγόρου Αθηνών Γεωργίου Αριστ. Φλώρου), ενώ ακολούθησαν και άλλοι δικαστικοί αγώνες. Και τελικά, το έτος 1932, μετά από σύντομες ενέργειες του Χρ. Λιαπή προς τους «*υψηλά ισταμένους*» πολιτικούς του φίλους (ήταν ακόμη κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου), το δάσος ολόκληρο παραχωρήθηκε οριστικά κατά «*πλήρες ιδιοκτησίας δικαίωμα*» στην Κοινότητα Μπεζουλάς με απόφαση του Υπουργού Γεωργίας Απ. Αλεξανδρή. Σε επίσημη Έκθεση του Δασαρχείου Καρδίτσας διαλαμβάνονται τα εξής:

«*Το δάσος του Δ.Δ. Πεζούλας ανήκει στα Κοινοτικά δάση και παραχωρήθηκε στο ν.π.δ.δ. της τότε Κοινότητας Πεζούλας με την αριθ. 174680/ 27.1.1932 απόφαση του Υπ. Γεωργίας, δυνάμει της παραγρ. 1 του άρθρου 7 του Ν. 5263 οριστικά κατά κυριότητα (εξαιρουμένων των τυχόν εντός του δάσους ευρισκομένων ιδιωτικών εκτάσεων)*. Σήμερα όμως το μελετούμενο δάσος διαχειρίζεται από τον Δήμο Νεβρόπολης Αργαφών, στον οποίο ανήκει διοικητικά η πρώην Κοινότητα Πεζούλας, με βάση τον Ν. 2539/1997 (ΦΕΚ 244/Α'/4.12.1997, Νόμος "Καποδίστριας").

Επί Τουρκοκρατίας το δάσος χαρακτηρίζονταν "Μπαλταλίκ" και ικανοποιούσε τις ανάγκες των κατοίκων της Πεζούλας, σε τεχνικό και καύσιμο ξύλο, τις ανάγκες βοσκής του ζωικού κεφαλαίου της τότε εποχής, την συλλογή καρπών, χωρίς αποζημιώσεις ή καταβολή φόρου από τους κατοίκους. ["Μπαλταλίκι(ον)" λεγόταν το δάσος, που σύμφωνα με την Οθωμανική νομοθεσία ανήκε στο δημόσιο, αργότερα όμως, σύμφωνα με τις ελληνικές διατάξεις, παραχωρήθηκε στις Κοινότητες για τη χρήση του από τους αγρότες].

Το έτος 1906 μοιράστηκαν οι καστανιές από τους κατοίκους του χωριού άτυπα, για τη συλλογή των καρπών (κάστανα), χωρίς τίτλους ιδιοκτησίας. - Στη θέση "Στάρια" το έτος 1928 δημιουργήθηκε ο Τουριστικός Οικισμός "ΝΕΡΑΪΔΑ". Η έκταση του οικισμού αποτελούνταν από γεωργικές καλλιέργειες και πουλήθηκε από τους κατοίκους της Πεζούλας στον Οικοδομικό Συνεταιρισμό, που δημιούργησε το Τουριστικό θέρετρο της "ΝΕΡΑΪΔΑΣ". Μετά την δημιουργία του οικισμού υπήρξε ανάγκη απαλοτρίωσης και γειτονικής δασικής έκτασης, και η οποία απαλοτρίωση έγινε με βάση το αριθ. 93850/24-9-1936 Β.Δ.

Το έτος 1930 το Δημόσιο διεκδίκησε την κυριότητα του δάσους, με αποτέλεσμα να ξεσηκωθούν οι κάτοικοι και να

Ο Χρήστος Λιαπής δημιούργησε πολυμελή και επιτυχημένη οικογένεια: Τηλέμαχος

κάψουν “το Πριόνι”, με-τά από κινητοποιήσεις των κατοίκων με την καθοδήγηση κάποιου δασκάλου. Μετά από καταδίκες κατοίκων και αγώνες δικαστικούς, το δάσος παραχωρήθηκε οριστικά στο Δημ. Διαμέρισμα Πεζούλας του Δήμου Νεβρόπολης Αγράφων. Το δάσος δεν αντιμετωπίζει αμφισβητήσεις των ορίων του με γειτονικά δάση, γιατί τα όρια ακολουθούν φυσικές γραμμές, όπως ρέματα, ράχες, δρόμους κλπ. - Σήμερα η διαχείριση του δάσους διενεργείται από το Νομικό πρόσωπο του “Δήμου Νεβρόπολης Αγράφων”, χωρίς να το βαρύνουν δικαιώματα υπέρ τρίτων». Στη συνέχεια παραθέτουμε πλήρες το κείμενο της πιο πάνω ιστορικής απόφασης του Υπ. Γεωργίας, που εκδόθηκε ύστερα από τις πείσμονες προσπάθειες του δασκαλου Χρήστου Ιω. Λιαπή, αλλά και των άλλων Μπεζουλιωτών που τον ακολούθησαν στον αγώνα του αυτό:

«ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Εν Αθήναις τη 27 Ιανουαρίου 1932

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΑΣΩΝ

ΤΜΗΜΑ

ΓΡΑΦΕΙΟΝ Π Ρ Ο Σ

Αριθ. Πρωτ. 174680 Τον Πρόεδρον της Κοινότητος Μπεζούλας
Καρδίτσαν

Λαβόντες υπ’ όψει: 1) Την υπ’ αριθμόν 186 του έτους 1931 Αίτησιν της υπ’ υμών εκπροσωπούμενης Κοινότητος Μπεζούλας, περί παραχωρήσεως εις αυτήν του ομνώνου δάσους, βάσει του άρθρου 7 παράγ. 1 του Νόμου 5263, 2) Την 2363 του έτους 1931 αναφοράν του Επιθεωρητού Δασών Θεσσαλίας, δι’ ής βεβαιούται ότι η Κοινότης Μπεζούλας **υφίστατο επί Τουρκοκρατίας ως συνοικισμός** και οι κάτοικοι αυτής εξύλευον [το] εκ του αιτουμένου προς παραχώρησιν ομνώνου δάσους, 3) Το άρθρον 7 παρ. 1 του Νόμου 5263, δυνάμει του οποίου τα ταιούτα δάση παραχωρούνται εις τας Κοινότητας,

Παραχωρούμεν οριστικώς

Εις το Νομικόν πρόσωπον της Κοινότητος Μπεζούλας το παρ’ αυτής ομνώνου δάσος κατά κυριότητα, εξαιρουμένων της παραχωρήσεως των τυχόν εντός του δάσους ευρισκομένων ιδιωτικών κτήσεων.

Το παραχωρούμενον δάσος έχει εμβαδόν επτά χιλιάδων εξακοσίων πενήκοντα (7.650) στρεμμάτων, ομού μετά των εντός αυτού υπαρχουσών κτήσεων και συνορεύεται ως εξής: Ανατολικώς με δάσος Νεοχωρίου και Μπελάγιας. Δυτικώς με δάσος Σερμενίκου. Αρκτικώς με δάσος Στούγκου και Μεσημβρινώς με δάσος Καρίτσης Ευρυτανίας. -Ο Υπουργός - Α. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ».

Όπως βλέπουμε πιο πάνω, τη σημαντική αυτή απόφαση υπογράφει ο τότε Υπουργός Γεωργίας **Απόστολος Αλεξανδρής** (καταγωγή από Λιάσκοβο - Πετρωτό Αργιθέας). Η μεγάλη οικογένεια των Αλεξανδραίων ήταν γέννημα θρέμμα της Αργιθέας και είχε μεγάλη συμμετοχή στις Επαναστάσεις των Αγράφων των ετών 1854, 1866-1867 και 1878, από την οποία προήλθε και η απελευθέρωση της Θεσσαλίας το έτος 1881. Ο **Απόστολος** είχε αδελφό τον Εισ. Εφετών, μετέπειτα πολιτικό και αυτόν, **Περικλή Αλεξανδρή**, σεντότατο φίλο του **Νικ. Πλαστήρα**, είχε σπίτι και αυτός στη **Νεραίδα** και κατασκεύασε μάλιστα δαπάναις του την, σωζόμενη ακόμη και σήμερα, ονομαστή για το ιαματικό της νερό «**βρύση του Αλεξανδρή**». Είναι οφθαλμοφανές, κατόπιν τούτου, ότι ο Λιαπής χρησιμοποίησε τη στενή του φιλία με το **Νικ. Πλαστήρα** (που μέχρι το 1932 ερχόταν κάθε καλοκαίρι στη Νεραίδα), αλλά και τη γνωριμία του με τον αδελφό του Υπουργού, πετυχαίνοντας έτσι την κατοχύρωση και διασφάλιση του Κοινοτικού δάσους της Μπεζούλας. - Η συνολική έκταση του δάσους ήταν 7.650 στρέμματα, μαζί όμως «**μετά των εντός αυτού υπαρχουσών κτήσεων**». Η δε «**καθαρή**» έκταση του Κοινοτικού δάσους ήταν και είναι 6.057,144 στρέμματα, και αναλύεται ως εξής:

Δασική έκταση ελάτης: 2.717,144 στρ.

Δασική έκταση καστανέας: 1.310,000 στρ.

Δασική έκταση δρυός («**Προσήλιο**»): 440,000 στρ.

Δασική έκταση δρυός («**Μ. Λόγγος**»): 1.230,000 στρ.

Δασική έκταση: 360,000 στρ.

ΣΥΝΟΛΟ: 6.057, 144 στρ.

Η πιο πάνω απόφαση μεταγράφηκε στο Υποθ/κείο Νεβρόπολης το έτος 1972 και ειδικότερα: Την 5-6-1972 καταχωρήθηκε στο Βιβλίο Α' με αριθμό 891, και μεταγράφηκε στον τόμο 11 και αριθμό μεταγραφής 36 των Βιβλίων Μεταγραφών του ίδιου Υποθ/κείου.

(δάσκαλος, 1914-2004), **Ιωάννης** (Εισαγγελέας Πλημ/κών, μετέπειτα Εισηγητής-μέλος του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, 1915-1987), **Ζωή** (1917-1995, παντρεύθηκε το δάσκαλο Κων/νο Τζωαννόπουλο στη Ραχούλα), **Δημητράκης** (1918-2014, ο «Κάϊν» της οικογένειας, ο οποίος ανέλαβε τα χωράφια στα Καλύβια, ενώ χρημάτισε και Ελεγκτής στο υπεραστικό ΚΤΕΛ Καρδίτσας), **Αγορίτσα** (1920-2012, παντρεύθηκε στην Καρδίτσα τον εκ Καρύτσας ταχυδρομικό υπάλληλο Γεώργιο Κοντοχρήστο), **Γεώργιος** (1921-1932, πέθανε νέος από τύφο), **Ανδρομάχη** (ασχολήθηκε και κοινωνικό και φιλανθρωπικό έργο στη «Χριστιανική Αγωγή Καρδίτσας», 1923-2010) και **Κωστάκης** (τραπεζικός υπάλληλος της ΑΤΕ, 1926-Σεπτ. 2003).

Όπως και αλλού σημειώσαμε, τα πρώτα χρόνια «διάβαζαν» στη Μπεζούλα δάσκαλοι που κατάγονταν από άλλα μέρη του νομού. Αργότερα το χωριό «έβγαλε» δύο «ντόπιους» δασκάλους, **το Γεώργιο Κουτσοκώστα** και **το Χρήστο Λιαπή**, που δίδαξαν «εναλλάξ» στο σχολείο του χωριού από το 1901 και, ιδίως, από το 1914 και μετέπειτα. Ο Χρ. Λιαπής, μετατέθηκε από το Μαστρογιάννη στη Μπεζούλα το 1917. Ήταν τα χρόνια τότε του εθνοκτόνου «Εθνικού Διχασμού» και τα πάθη τα πολιτικά «αναμμένα» και πολύ έντονα. Ο μεν Κουτσοκώστας ήταν φανατικός «Βασιλικός», ο δε Λιαπής φανατικός «Βενιζελικός». Δεν υπήρχε τότε και η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων, κι έτσι, όταν επικρατούσαν οι «Βασιλικοί» απολύονταν ο Λιαπής και ασχολούνταν με τα ζώα και τα κτήματά του για να θρέψει την πολυμελή οικογένειά του.²¹¹ Το ίδιο συνέβαινε και με τον Κουτσοκώστα, όταν επικρατούσαν οι «Βενιζελικοί».

Έτσι είχε αναπτυχθεί μεταξύ τους μια κάποια αντιπαλότητα. Το οξύμωρο της υπόθεσης είναι ότι, αργότερα επί Κατοχής, ο μεν «Βασιλικός» από αντίδραση προς το Λιαπή οργανώ-

Το ίδιο αυτό έτος (1972), οι πιο πάνω πέντε (5) δασικές εκτάσεις, καταχωρήθηκαν στο επίσημο Κτηματολόγιο της Κοινότητας Μπεζουλάς, με αριθμούς αντίστοιχα 6, 7, 8, 9 και 10. Έτσι λουπόν η Κοινοτική αυτή περιουσία είναι πλήρως κατοχυρωμένη και από νομικής άποψης.

Κλείνουμε μ' αυτό, που χαρακτηριστικά μας έλεγε προ ετών ο παλιός Γραμματέας της Κοινότητας Παντελής Αθαν. Μαλέτσικας (1930-2021), ο οποίος ήταν πλήρης γνώστης του θέματος: «*Η Μπεζούλα χρωστάει την κατοχύρωση του Κοινοτικού δάσους σαν δικού της, στον παππού σου, το δάσκαλο Λιαπή, ο οποίος μάλιστα μάλωσε γι' αυτό με τους άλλους Λιαπαίους, που του έκοψαν την καλημέρα και τον θεωρούσαν από τότε το μεγαλύτερο εχθρό τους...*». Σε γενικές δε γραμμές, ο χαρακτηρισμός αυτός του δάσους ως «Κοινοτικού» είχε μεγάλα ευεργετικά αποτελέσματα για το χωριό μας (όπως έσοδα της Κοινότητας από υλοτομίες), αλλά και για τους κατοίκους, όπως ξύλευση για θέρμανση και κατασκευή οικιών κλπ, συλλογή καρπών (κάστανα, βελανίδια), βοσκή των πολλών τότε ζώων κλπ κλπ.

211. Ένα μικρό χαρακτηριστικό παράδειγμα της πίστης του Λιαπή στο Βενιζελισμό: όταν με τη Μικρασιατική καταστροφή ο Πλαστήρας κατέλαβε με Επανάσταση την εξουσία και παρέπεμψε «*τους Εξ*» στο Στρατοδικείο, ο Λιαπής ήταν «σε πρόσκαιρη αργία» από το 1920 που είχαν επικρατήσει οι «Βασιλικοί». Αντί να σπεύσει να φροντίσει για την επαναπρόσληψή του, εκείνος από τις εφημερίδες είχε μάθει απ' έξω την αγόρευση του Επαναστατικού Επιτρόπου Νεόκοσμου Γρηγοριάδη, και μ' αυτήν κατακεραύνωνε τους πολιτικούς του αντιπάλους: «*Εν ονόματι τούτου του κινδύνου του εθνικού του παρόντος, εν ονόματι των μυριάδων νεκρών του Μικρασιατικού Μετώπου, εκλήθητε έντιμοι κύριοι Στρατοδίκαι, την ισχύν σας αρυόμενοι εκ της ενσάρκου του Έθνους ελπίδος, να δικάσετε έγκλημα εθνικών κλπ κλπ*». Τα έλεγε τόσες φορές μέσα στο σπίτι του, που τα μικρά παιδιά του τα είχαν μάθει κι αυτά απ' έξω! Και μια μέρα, που η συμβία του τού υπενθύμισε, ότι έπρεπε να κατεβεί στην Καρδίτσα για την επαναπρόσληψή του, εκείνος της απάντησε φεύγοντας δρομέως για τα μαγαζιά: «*Άλλη μέρα Χαρική, τώρα καίγεται το κεφάλι μου!*» Έπρεπε ν' απαντήσει πρώτα στους «Βασιλικούς» και μάλιστα απαγγέλλοντας την αγόρευση του Επαναστ. Επιτρόπου!

θηκε στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, ο δε «Βενιζελικός» Λιαπής οργανώθηκε στον ΕΔΕΣ, λόγω κυρίως των ιδιαίτερων δεσμών του με το Νικόλαο Πλαστήρα, που ήταν ο αφανής αρχηγός του ΕΔΕΣ και κινούσε τα νήματα από τη Νίκαια της Γαλλίας, όπου βρισκόταν αυτοεξόριστος τότε.

1950-51. Τα παιδιά του Δημοτικού Σχολείου Πεζούλας με τον δάσκαλο Τηλέμαχο Χρ. Λιαπής

Το νέο δημοτικό σχολείο της Μπεζιούλας (1926)

Το «νέο σχολείο», αυτό που ξέρουμε όλοι μας σήμερα, κτίσθηκε τα έτη 1925-1926 στο «Ίσιωμα», την τότε υποτυπώδη πλατειούλα του χωριού από τον Χρήστο Ιω. Λιαπή. Ο οποίος, βλέποντας τις άθλιες συνθήκες κάτω από τις οποίες μάθαιναν γράμματα τα παιδιά, αλλά και την πληθώρα των μαθητών, συνέλαβε την πρωτοποριακή ιδέα να εξοπλίσει το χωριό του με ένα σύγχρονο για την εποχή διδακτήριο. Ήταν από τα πρώτα «νέα» σχολεία που οικοδομήθηκαν στην περιοχή ολόκληρη. Και μάλιστα, με την πρωτοβουλία όχι του Κράτους, αλλά με το μεράκι, το μόχθο και τον προσωπικό αγώνα ενός απλού υποδιδασκάλου των κακοτράχαλων Αγραφιώτικων βουνών...²¹²

Ήταν όμως άλλα τα χρόνια τότε και άλλες οι νοοτροπίες, και ο Λιαπής (ίσως και για πολιτικούς λόγους) συνάντησε από μεγάλη μερίδα συγχωριανών του έντονες αντιδράσεις για την πρωτοβουλία του αυτή. Έφτασαν μάλιστα στο σημείο να χρησιμοποιήσουν σαν επιχείρημα και το, ότι «κινδύνευε το Κοινοτικό δάσος, γιατί θα απαιτούνταν μεγάλες ποσότητες ξυλείας για τα πατώματα και τη στέγη»! Ο πολύς ο κόσμος, λόγω ακριβώς και της φτώχειας που τους κατάτρυχε, θεωρούσαν την ενασχόληση με τα γράμματα σαν «χαμένο χρό-

212. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι «νέα» διδακτήρια κατασκευάστηκαν στην περιοχή μας: 1927 Καταφύγι, 1929 Μορφοβούνι, 1950 Κρουπιγγή, 1952 Κερασιά, 1953 Φυλακτή, 1955 Μπελοκομήτης, δεκαετία 1950 Λαμπερό και Μεσενικόλας κλπ.

νο», γιατί απασχολούσε τα παιδιά τους και δεν τα άφηνε «να τα πάρουν μαζί τους στο χωράφι». Ενώ άλλοι υποστήριζαν ότι «μι τα μυρμήγκια απ' θέλ' να τς μάθ' ου δάσκαλους, τα παιδιά δε θα γλέπουν, θα γκαβουθούν»! Μυρμήγκια έλεγαν τα γράμματα... Έτσι, λοιπόν, «**αν μάθαιναν γράμματα, θα γκαβώνονταν**»!!! Τα δε κορίτσια δεν τα έστελναν καθόλου στο σχολείο, γιατί ήταν προορισμένα «για την πυροστιά και την κουζίνα». ²¹³ Δεν έλειπαν μάλιστα κι εκείνοι που επικαλούνταν και... «λόγους ηθι-κής»: «άμα τα κουρτσούλια μας μάθουν γράμματα, θα μπορούν να διαβάζουν τα ραβασάκια απ' θα τς ρίχνουν απ' του παραθύρ' οι αγαπητ' κοί. Θα τα χάσουμε, θα πάρουν τον κακό του δρόμου»! Προσπάθησε τότε ο Λιαπής «να βάλει τα μεγάλα μέσα». Άρχισε να πιάνει τις μάνες των παιδιών και να τις θερμοπαρακαλεί να στέλνουν και τα κορίτσια τους στο σχολείο. Αλλά μ' αυτές τα πράγματα ήταν ακόμα χειρότερα: «*Ούιιιι, δάσκαλέ μ', τι μι λίες τώρα; Μι σακατεύ'ς, μι κόβ'ς τα χέρια ντιπ απ' τη ρίζα! Ποιος θ' αρμέξ' τη γίδα, ποιος ζιμός', ποιος θα βρασ' του γάλα, ποιος θα βάλ' του χαρανή στη φρουτιά, ποιος..., ποιος..., ποιος...; Αδειάζου ιγώ να τα κάμου ούλα μαναχή μ' η έρμ'; Κράτα τα θ'κά σ' τα κουρίτσια στου σκουλιό, άσι μας ιμάς...*». Αρκεί να αναφέρουμε πως, όταν ο Λιαπής άρχισε να στέλνει τα παιδιά του στο Γυμνάσιο στο Μεσενικόλα και αργότερα στην Παιδαγωγική Ακαδημία Λαμίας (τον Τηλέμαχο) και στη Νομική Σχολή Αθηνών (το Γιάννη) για να σπουδάσουν, μεγάλη μερίδα του χωριού τον κατέκρινε δριμύτα-τα, γιατί «*δουλεύει σαν σκλάβος ο ίδιος στα χωράφια του, ενώ τα παιδιά καλοπερνούν στις μεγαλουπόλεις*»! Ενώ, αντίθετα, τα παιδιά σπούδασαν με μεγάλες στερήσεις και χάρη στη μεγάλη τους θέληση. Αλλά είπαμε, άλλα τα χρόνια, άλλα και τα μυαλά τότε...

Μέσα λοιπόν σ' αυτό το πνεύμα της εποχής, ήταν φυσικό επακόλουθο ο Λιαπής να συναντήσει μεγάλα εμπόδια για την ανέγερση του νέου σχολείου. Και όχι μόνον εμπόδια, αλλά και ύβρεις και απειλές, ακόμη και για τη ζωή του τον ίδια! Οι άνθρωποι ήταν άγριοι τότε και δεν έλειπαν, όχι μόνο οι χειροδικίες, αλλά και αυτοί οι φόννοι... Είναι χαρακτηριστική, μάλιστα, η παρακαταθήκη που είχε αφήσει στα παιδιά του ο φιλοπρόδοος δάσκα-

213. Είναι χαρακτηριστική η από 8-6-1916 «Έκθεση καθορισμού ορίων των Κοινοτήτων **Μπεζιούλας-Νεοχωρίου**», όπου σαν μέλη της Επιτροπής αναφέρονται μεταξύ των άλλων και οι: «...**Κων/νος Αντωνίου, Δ/ντής του εν Νεοχωρίω δημοτικού σχολείου ΑΡΡΕΝΩΝ και Γεώργιος Κουτσοκώστας, Δ/ντής του εν Μπεζιούλα δημοτικού σχολείου ΑΡΡΕΝΩΝ**»!!! Αργότερα βέβαια τα δημοτικά σχολεία έγιναν «μικτά». Αλλά και πάλι τα κορίτσια έφθαναν μέχρις εκεί και δεν τα έστελναν να σπουδάσουν. Ένα χαρακτηριστικό γεγονός που μας είχε διηγηθεί ο αείμνηστος δάσκαλος Τηλέμαχος Χρ. Λιαπής: Κάποτε, στα μέσα της δεκαετίας του 1950, ξεχώριζε για τις επιδόσεις της στη ΣΤ' τάξη η Φανή Θ.-Κ. Άριστη μαθήτρι-α, επιμελής κι έξυπνη πολύ. Μια μέρα την κάλεσε στο γραφείο ο Τηλέμαχος και της είπε: «**Φανή, να πεις στον πατέρα σου να σε στείλει στο Γυμνάσιο. Είναι κρίμα να πας χαμένη, γιατί είσαι πολύ καλή μαθήτρια**». Την άλλη μέρα, στο διάλειμμα, την ζανακάλεσε. Εκείνη είχε χαμηλώσει το κεφάλι και τα μάτια της είχαν βουρκώσει. «**Τι έγινε, Φανή, το είπες στον πατέρα σου αυτό που του παράγγειλα;**». «**Το είπα, Κυρ'**», απάντησε εκείνη με το κεφάλι κατεβασμένο. «**Και τι σου είπε;**». «**Μ' είπε, Κυρ', "Ο δάσκαλος τόσο ξέρει, τόσο μιλάει. Δεν ξέρει τίποτ' άλλο από γράμματα"**»!», απάντησε η Φανούλα με την αφέλεια που χαρακτηρίζει τα μικρά παιδιά. Τότε κι Τηλέμαχος, **απότομος όπως ήταν**, δεν κρατήθηκε: «**Τον κακό του τον καιρό και τον ανάποδο, να του πεις**»!!! Αλλά δεν έμεινε εκεί μόνο. Φρόντισε να εντάμωσε ο ίδιος τον πατέρα του κοριτσιού. Του είπτε πολλά, προσπάθησε να τον μεταπείσει, έφθασε στο σημείο να τον εξορκίζει και να τον ικετεύει. Εκείνος όμως ήταν ανένδοτος: «**Εσύ, δάσκαλε, να κοιτάς τη δουλειά σου και να μην ανακατώνεσαι σε ξένες ρούγες**»!!! Αυτές ήταν, δυστυχώς, οι νοοτροπίες τότε...

λος: «φυλαχθείτε από τους Μπεζουλιώτες, δεκατέσσερεις φόννοι επί των ημερών μου, εκ των οποίων οι εννέα ανεξιχνίαστοι!»! Μάταια λοιπόν προσπαθούσε ο καφερός να τους εξηγήσει, με το διάλογο και τη λογική, ότι το νέο σχολείο «θα βοηθήσει τα παιδιά τους να μάθουν γράμματα, να γίνουν χρήσιμοι άνθρωποι στην κοινωνία, να προκόψουν»... Εκείνοι ήταν ανένδοτοι:

- Δεν θέλουμε τα παιδιά μας να μάθουν γράμματα! Εσύ με το “έτσι θέλω” θα τα κάμεις γραμματιζούμενα; Θ’ κά μας είναι τα παιδιά, εμείς τα κάνουμε κουμμάντο... Εσύ να κουμαντάρεις τα δικά σου παιδιά...

Μάλιστα κάποτε, καταμεσής στην πλατεία και ενώ ο πολύς «όχλος» ορύονταν και τον προπηλάκιζε, εκείνος γύρισε και τους είπε με δυνατή φωνή και τελείως ατάραχα: - Εγώ το σχολείο θα το φτιάξω, έστω και με το στανιό. Κι εσείς αν θέλετε γκρεμίστε το, αλλά όχι όσο θα ζω εγώ! Μετά από μένα!

Μ’ αυτά και μ’ αυτά λοιπόν προχώρησε το όλο έργο. Γιατί υπήρξαν και χωριανοί που είχαν αντιληφθεί τη σπουδαιότητά του για το μέλλον των παιδιών τους και βοήθησαν στην όλη προσπάθεια. Όπως ο Αθανάσιος Παπακώστας [τέκνα του οι Δημήτριος (1904), Βασίλειος (1910), Στέφανος (1914)], που ήταν μάλιστα και Σχολικός Επίτροπος, Έτσι, την άνοιξη του 1926 ήλθε η μεγάλη μέρα και έγιναν τα επίσημα εγκαίνια από τον τότε ιερέα του χωριού παπα-Γιάννη Αντωνάκη. Αριστερά της εισόδου υπάρχει εντοιχισμένη μαρμάρινη επιγραφή, όπου αναγράφεται: «ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ / Χρις. Λιαπή Διδασκάλου / Αθ. Παπακώστα σχολ. Επιτρόπου / 1926».

Μετά διετία ο Επιθεωρητής Α’/θμιας Εκπαίδευσης έκανε την τακτική επιθεώρησή του. Στην έκθεσή του κάνει ειδική μάλιστα αναφορά και στο νέο δημοτικό σχολείο, για το οποίο παραθέτει σημαντικά περιγραφικά στοιχεία, ενώ αναφέρεται με ιδιαίτερα κολακευτικούς χαρακτηρισμούς και στον πρωτεργάτη της ανοικοδόμησής του. Γράφει σχετικά στην από 26 Μαΐου 1928 έκθεσή του:²¹⁴

«*Εν Μπεζιούλα τη 26-5-1928. Ο δάσκαλος Χρήστος Λιαπής, πτυχιούχος υποδιδασκαλείου, επιμελής, φιλότιμος, ενήργησε για ανέγερση νέου διδακτηρίου, το οποίο είναι Κοινοτικό. Ευάερο, ευήλιο. Με υπόγειο, διάδρομο, καλοχτισμένο και με καλό φωτισμό. Έχει 30 διέδρα θρανία, 2 πίνακες, ένα τραπέζι, ένα κάθισμα, μία θερμάστρα, πέντε χάρτες και ένα πίνακα φυσ. ιστορίας. Μαθητές 86. Στην Α’ τάξη 42, απ’ τους οποίους οι 21 προοδευμένοι...*».

Στη συνέχεια ο Επιθεωρητής προβαίνει σε διάφορες διδακτικής φύσεως παρατηρήσεις:

«...Διδάσκει την ανάγνωση κατά τμήματα. Λέει εκείνος, επαναλαμβάνουν οι μαθητές. Δεν γίνεται απόδοση του νοήματος. Δεν δίνει ασχολίες στους μαθητές των άλλων τάξεων. Δεν ασκεί αρκετά τους μαθητές στην ορθογραφία. Στις ανώτερες τάξεις η αναγνωστική ικανότητα των μαθητών είναι καλύτερη. Δεν δίδαξε στη Γ’ και Δ’ με πρακτικό τρόπο τους δεκαδικούς αριθμούς. Κατακλύζει τους μαθητές με ερωτήσεις, χωρίς να τους αφήνει να σκεφθούν και προπαντός να

214. Αντώνη Αντωνίου, Σχολ. Συμβούλου, «Η Δημοτική Εκπαίδευση στο Νομό μας, στο παρελθόν και τώρα», περιοδική έκδοση «Γνώση και Γνώμη» Καρδίτσας, τόμ. Γ’ (1984), σ. 23επ. και ιδίως σ. 25.

αυτενεργήσουν. Σε πολλές περιπτώσεις ορίζει τον μαθητή που θ' απαντήσει πριν κάνει την ερώτηση. Συγχέει τη γραμματική της καθαρεύουσας με τη γραμματική της δημοτικής. Του έγιναν συστάσεις να διδάσκει τη γραμματική της δημοτικής.

Δίδαξε επιπόλαια την Πατριδογνωσία και Γεωγραφία. Στην Ιστορία έφτασε ως το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου, χωρίς όμως να χρησιμοποιήσει το χάρτη και να δείξει πάνω σ' αυτόν τις εκστρατείες του Μ. Αλεξάνδρου. Από τη Φ. Ιστορία δεν δίδαξε σχεδόν τίποτε. Στην Ωδική λίγους θρησκευτικούς ύμνους. Γυμναστική ελάχιστα με δικαιολογία τις καιρικές συνθήκες». ²¹⁵

Αυτές τις απαιτήσεις είχαν τότε οι Επιθεωρητές από τους υποδιδασκάλους της υπαίθρου. Που μόνοι τους προσπαθούσαν, ένας μόνο δάσκαλος (!), να επιμορφώσουν 86 παιδιά όλων των τάξεων, πολλές φορές νηστικά και ξυπόλυτα, χωρίς καμμία βοήθεια από το σπίτι. Ήταν δυνατό να διδάξει μόνος του ο υποδιδάσκαλος, όλα αυτά τα αντικείμενα ταυτόχρονα σε όλα τα παιδιά όλων των τάξεων; Και μάλιστα παιδιά «άγρια», που έρχονταν απ' το «λόγγο» και το «ζάβατο»; ²¹⁶ Έτσι κι αυτοί δίδασκαν μόνο τα «βασι-κά». Το μόνο πά-

215. Γενικά πάντως οι παρατηρήσεις των Επιθεωρητών έπεφταν τότε κατά ριπάς. Μερικά ακόμη παραδείγματα: ΠΙΤΣΑΡΙ (ΑΡΤΕΣΙΑΝΟ), 25-4-1928: «Οι μαθητές δεν είναι πολύ καθαροί. Από τους 28 μαθητές της Α' τάξεως μόνον οι 8 γνωρίζουν τα γράμματα, δεν έχουν ασκηθεί στη σύνδεση γραμμάτων. Δεν γνωρίζουν διφθόγγους. Στη Β' τάξη ο δάσκαλος χωρίς να θέτει σκοπό του νέου διαβάζει 2-3 σειρές και το επαναλαμβάνουν μόνον 2 από τους μαθητές. Από τους μαθητές της Γ' τάξης μόνον οι μισοί διαβάζουν κι αυτοί δύσκολα και με λάθη. Η ανάγνωση των μαθητών της Δ' συλλαβιστή και με πολλά λάθη. Ο δάσκαλος δίδαξε αμέθοδα ύλη γραμματικής. Οι μαθητές της Β' τάξης δεν ασκήθηκαν να αισθητοποιήσουν τους τους αριθμούς με συγκεκριμένα αντικείμενα. Της Γ' και Δ' τάξης οι μαθητές αδυνατούν να συλλογιστούν στην αριθμητική. Διδάχθηκαν ανεπαρκή ύλη Πατριδογνωσίας, αρκετή ύλη Γεωγραφίας, αλλά δεν την κατέχουν. Οι μαθητές δεν κατέχουν σχεδόν τίποτε απ' το χάρτη. Δεν σχημάτισαν την έννοια του χώρου. Έλεγαν (ότι) ο Νομός Φθιώτιδος προς Νότον συνορεύει με τα Τρίκαλα! Ίδια κατάσταση και στην Ιστορία: έλεγαν ότι ο Μενέλαος ήταν βασιλιάς της Κολχίδας! Στη Φ. Ιστορία δίδαξε λίγα ζώα κι αυτά μόνο μορφολογικά, χωρίς να τα εντάσσει σε βιολογικές κοινότητες και ν' αναλύει τη χρησιμότητα των οργάνων ως προς τον τρόπο της ζωής τους. Δεν δίδαξε Γυμναστική-Ιχνο-γραφία. Παίζει ο δάσκαλος συνέχεια το κομπολόγι του καθώς διδάσκει. Δεν καταγίνεται πολύ στο έργο του, ούτε προσπαθεί να βελτιώσει τη διδακτική του εργασία. Δεν απολαύει κοινωνικής εκτίμησης». ΚΟΣΚΙΝΑΣ 16-5-1928: «Ο δάσκαλος Κ.Α. (Κων. Αγγελούσης) είναι και ιερέας του χωριού. Εδώ η εκπαίδευση υφίσταται τύποις, διότι έτυχε ο ιερέας να είναι και δάσκαλος. Ουδένα όμως προορισμό εκπληροί και καθ' ημάς καλύτερον να κλείσει το σχολείον, παρά να έχουμε αργόμισθο δάσκαλο. Ουδέν ενδιαφέρον για τους μαθητές του σχολείου». ΠΑΛΑΜΑΣ, σχολείο Θηλέων, 30-5-1928: «Η ανάγνωση των μαθητριών των μεγάλων τάξεων είναι καθυστερημένη και με λάθη. Στη Γραμματική τεχνο-λογούν τις λέξεις παπαγαλιστί. Η διδασκάλισσα διδάσκει την καθαρεύουσα, ίσως οι μαθήτριες να μην κατανοούν τα λεγόμενά της. Στη Δ' τάξη δίδαξε μόνο τις 4 πράξεις των ακεραίων και όχι των δεκαδικών. Πατριδογνωσία δίδαξε αλλά χωρίς να δείξει στις μαθήτριες πώς να ερμηνεύουν το χάρτη. Κατά τη διδασκαλία ορίζει τη μαθήτρια πριν κάνει την ερώτηση, έτσι οι άλλες μαθήτριες δεν σκέφτονται και αδρανοποιούνται» (Αντώνη Αντωνίου, ό.π., σ. 24-25).

216. Με την ευκαιρία αναφέρουμε ένα χαρακτηριστικό επεισόδιο, με πρωταγωνιστή τον αείμνηστο συμμαθητή μας Πάνο Πασχάλη (+2007), στα τέλη της δεκαετίας του 1950. Είχαμε δάσκαλο τον Γεώργιο Κανέλλο, έναν θαυμάσιο εκπαιδευτικό και άνθρωπο, καταγόμενο από την Ιστιαία της Εύβοιας, και φοιτούσαμε στην Α' τάξη, στην αριστερή μικρή αίθουσα του ισογείου του σχολείου. Ο Πάνος, ορφανός από πατέρα, ήταν ένα πολύ καλό και ήσυχο παιδί, αλλά δεν μπορούσε να προσαρμοσθεί στη σχολική ζωή και στην «κλεισούρα» της αίθουσας. Την πρώτη μέρα της σχολικής χρονιάς, ήλθε παρέα με τους συνομηλικούς του από το «Προσήλιο» όπου έμενε, κάθισε αμίλητος σε μια γωνιά και δεν άρχα μέχρι που τελείωσε το μάθημα. Αλλά μέσα του υπέφερε, το παιδί είχε «αγριψει». Έτσι, τις επόμενες ημέρες δεν ξαναήλθε στο σχολείο. Μια μέρα, δυο μέρες, μια βδομάδα, δέκα ολόκληρες μέρες! Ο Κανέλλος ανησυχούσε και συνέχεια ρωτούσε γι' αυτόν τα γειτονόπουλά του. Με τα πολλά, τα επιφόρτησε «να τον φέρουν οπωσδήποτε». Ήρθε λοιπόν ένα πρωί ο Πάνος, ή μάλλον «τον έφεραν»,

ντως που δεν έλειπε απ' τους μικρούς μαθητές ήταν ...«η *Γυμναστική*» και μάλιστα ασχέτως «*καιρικών συνθηκών*»), γιατί όλο τον «*ελεύθερο*» χρόνο τους ήταν συνέχεια στα πρόβατα και στα χωράφια... Αν αντί για Γυμναστική, όμως, είχαν και λίγο ψωμάκι, κι ας μην ήταν χάσιμο...²¹⁷

κάθησε και πάλι αμίλητος σε μια γωνιά κι' όλο κοίταζε προς την πόρτα. Ο Κανέλλος προσπάθησε να τον καλοπιάσει: -«*Βρε καλώς το, το καλό μας το παιδί, τον Πάνο... Πού ήσουνα βρε Πανάκο τόσες μέρες, έλα να μας πεις τα νέα σου, να σου πούμε κι εμείς τα δικά μας... Μας έλειψες πολύ, εμείς σ' αγαπάμε και σε θέλουμε κοντά μας. Πώς τα πέρασες λοιπόν όλον αυτόν τον καιρό;*». Ο Πάνος τον κοίταζε με μισό μάτι. Κι ύστερα ξεστομίσε: -«*Αϊ Κυρ' πήγα μια βόλτα στις καρυές!*». Ήταν η εποχή τότε που μάζευαν τα καρύδια κι όπως φαίνεται ο φουκαράς το μυαλό του το είχε συνέχεια στις καρυδιές... Τότε ο Κανέλλος, δεν άντεξε και αγκαλιάζοντάς τον στοργικά από τους ώμους, του είπε σκασμένος στα γέλια: -«*Βρε Πάνο, δέκα ολόκληρες μέρες “στις καρυές”; Βόλτα ήταν αυτή, ή ...κρουαζιέρα ολόκληρη;*» (!).

Κι ένα ακόμη «*νόστιμο*» της ίδιας εποχής. Ίσως φανεί παράξενο σήμερα, αλλά υπήρχαν τότε παιδιά που δεν ήξεραν ούτε το όνομα της μάνας τους. Το 1959-1960 διδάσκει στην Α' τάξη η Αλεξία ..., νεοδιόριστη και πολύ ευγενική. Την πρώτη μέρα στην αίθουσα προσπαθεί να «*γνωριστεί*» με τα μαθητόπουλά της, ρωτώντας τους τα βασικά. Πλησιάζει τη μικρή Μαρούλα που κάθεται συνεσταλμένη στο θρανίο. -«*Πώς σε λένε εσένα, κοίτλα μου;*». -«*Μάρου*», απαντάει εκείνη ξερά. -«*Το μπαμπά σου;*». -«*Κώτσιο*». -«*Τη μαμά σου;*». -«*Κώτσινα!*». -«*Το όνομα της μαμάς σου, κορίτσι μου*». -«*Κώτσινα, κυρία*». -«*Καλά, ο μπαμπάς πώς τη φωνάζει τη μαμά σου;*». -«*Έλα δω μαρή Κώτσινα κι άσι τ'ς κουβέντις*». -«*Ο παππούς σου πώς τη φωνάζει τη μαμά σου;*». -«*Νύφη, άμα έχουμι γιορτή τη λέει και νυφαδιά!*» Τέζα η Κυρία Αλεξία...

Και αν αυτά γίνοντουσαν στα τέλη της δεκαετίας του 1950, δεν είναι δύσκολο να φαντασθεί κανείς τι γινόταν προ 30/ετίας, στη δεκαετία του 1920. Καλή, λοιπόν, η θεωρία της Παιδαγωγικής, αλλά τα παιδιά τότε δεν ήταν εύκολο, ούτε στην αίθουσα να μπορέσουν να τα συμμαζέψουν οι δάσκαλοι, των ορεινών ως επί το πλείστον περιοχών...

217. Κι ένα ακόμη γεγονός της δεκαετίας του 1950, για τις «*παραξενιές*» των Επιθεωρητών. Απρίλιος μήνας και τα χιόνια της χρονιά εκείνη δεν είχαν λιώσει τελείως στο «*Απόσκιο*». Στη Φυλακτή μάλιστα κυκλοφορούσε «*μελιταίος πυρετός*», που ευτυχώς δεν είχε εξαπλωθεί ακόμη στη Μπεζούλα. Κατέφθασε λοιπόν κι ο Επιθεωρητής για την ετήσια επιθεώρησή του και το πρώτο που ρώτησε ήταν «*αν ο μελιταίος πυρετός είχε φθάσει και στο χωριό μας*». Ο Τηλέμαχος Λιαπής τον διαβεβαίωσε κατηγορηματικά, πως «*όχι*», κι εκείνος ανακουφισμένος τον πληροφορήσε ότι «*θα μείνει το μεσημέρι για φαγητό στη Μπεζούλα*». Αμέσως ο Τηλέμαχος παράγγειλε τις σχετικές ετοιμασίες στο κατάστημα του Ηλία Παπαθανασίου, κι άρχισε η επιθεώρηση. Εξέτασε τα πάντα, από το κτίριο μέχρι και τα παιδαγωγικά, ανά τάξη, σ' όλα τα γνωστικά αντικείμενα. Τα βρήκε εντάξει, έδωσε και τις συμβουλές του. «*Γυμναστική*» βεβαίως δεν ζήτησε, αφού ακόμη το χιόνι δεν είχε λιώσει για καλά και η θερμάστρα στην αίθουσα έκαιγε συνέχεια. Αλλά τούτος εδώ, εκτός από την παθολογική φοβία του για το «*μελιταίο πυρετό*», είχε άλλη αδυναμία: το «*σχολικό κήπο*». Ρωτάει σοβαρός-σοβαρός: -«*Πού έχεις, κύριε Λιαπή, το σχολικό κήπο να τον επιθεωρήσουμε κι αυτόν; Τα φυτά σου είναι μόνον ανθώδη ή και της καρποφορίας;*». Ο Τηλέμαχος έκπληκτος του έδειξε στην αυλή το σημείο όπου υπό κανονικές συνθήκες έφτιαχνε κάθε χρόνο το «*σχολικό κήπο*» και του εξήγησε το οφθαλμοφανές: ότι δηλαδή δεν τον καλλιέργησαν ακόμη, εξαιτίας του χιονιού που δεν είχε λιώσει και πάνω του πατούσε ο κ. Επιθεωρητής... Εκείνος όμως επέμενε: -«*Εγώ πάντως στην έκθεσή μου επιθεώρησης πρέπει να βαθμολογήσω. Τι να γράψω;*». Ο Τηλέμαχος, απότομος όπως ήταν, γυρίζει και του λέει κοφτά: -«*Τι θα πει “τι να γράψεις”, κ. Επιθεωρητά, δεν το βλέπεις το χιόνι μπροστά σου; Γράψε ό,τι θέλεις...*». Κι εκείνος έγραψε: «*Δεν διατηρεί σχολικών κήπον, επικαλούμενος αβασίμως και προαχματικώς τας καιρικές συνθήκας!* Την ...άριστη βαθμολογήσή του για το «*σχολικό κήπο*» την πληροφορήθηκε βέβαια αργότερα ο Τηλέμαχος, κι η καρδιά του έγινε «*περιβόλι*». Το κράτησε όμως μέσα του. Και την επόμενη χρονιά, που ο Προϊστάμενος ξαναήρθε για επιθεώρηση, φρόντισε να «*του ξεκαθαρίσει*» ευθής εξ αρχής, ότι: -«*Κύριε επιθεωρητά, αν πρόκειται να μείνετε το μεσημέρι για φαγητό, να σας φιλέψουμε όπως πέρυσι, πείτε μου να κάνω τις σχετικές παραγγελίες. Οφείλω όμως να σας ενημερώσω, ότι ο μελιταίος πυρετός, εν αντιθέσει με πέρυσι, έπληξε δυστυχώς και δεινώς εφέτος το χωριό μας. Δεν ανησυχώ ιδιαίτερα για εμάς τους μεγάλους. Περισσότερον όμως προβληματίζομαι διά τους μαθητάς μου, αφού εσημειώθησαν ήδη τα πρώτα κρούσματα και μεταξύ αυτών...*» (περιττό να σημειώσουμε ότι μελιταίος πυρετός δεν είχε εμφανισθεί ούτε αυτή τη χρονιά στη

Από τότε το σχολείο λειτούργησε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980 (1984-1985), οπότε κι έκλεισε οριστικά ελλείψει μαθητών. Όλα αυτά τα χρόνια πέρασαν από τα θρανία του εκατοντάδες, για να μην πούμε χιλιάδες «*τρυφερά βλαστάρια*», πολλά από τα οποία έγιναν καταξιωμένοι επιστήμονες, αξιωματικοί, δημόσιοι υπάλληλοι, πετυχημένοι επαγγελματίες και άνθρωποι γενικά χρήσιμοι στην κοινωνία. Υπήρξε μάλιστα εποχή, στα μέσα της δεκαετίας του 1950 περίπου, που φοιτούσαν εδώ 172 μαθητές (!) – όλα τα παιδιά από τη Μπεζούλα, τα Καλύβια Μπεζούλας, ακόμη και από τα Καλύβια Φυλακτής! –, οπότε χρησιμοποιούνταν και οι μικρές αίθουσες του ισογείου ορόφου. Τέλος, από το 1998 μέχρι το 2006, ο επάνω όροφος λειτούργησε σαν αίθουσα συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου του νεοσύστατου τότε Δήμου Νεβρόπολης (είχε έδρα την Πεζούλα), ενώ για πολλά χρόνια στεγάζονταν εδώ και τα δύο εκλογικά τμήματα του χωριού. Σήμερα λειτουργεί εδώ το Λαογραφικό Μουσείο. Είχε δίκιο λοιπόν ο Λιαπής, όταν επέμενε φορτικά το 1926

*Ο δάσκαλος Χρήστος Λιαπής (1882-1944)
με τη σύζυγό του Χαρίκλεια (1890-1980)*

στην ανέγερση νέου διδακτηρίου. Μην λησμονούμε, άλλωστε, ότι «*κάθε καινούργιο σχολείο που ανοίγει, μπορεί να κλείσει μια φυλακή!*», όπως έλεγε και κάποιος παλιός σοφός.

Στη διάρκεια της Κατοχής, για όσο καιρό λειτούργησε το σχολείο, δίδαξαν εδώ οι εξής δάσκαλοι:

Χρήστος Ιω. Λιαπής (...-1944). Τηλέμαχος Χρ. Λιαπής (1942-1946, 1948-1949, 1950-1960).

Βασίλειος Δημ. Αμβροσίου (καταγωγή εκ Νεοχωρίου), πτυχιούχος Ιερατικής Σχολής. Ήταν παπαδοπαίδι και δάσκαλος. Ήρθε από το Νεοχώρι στην Κερασιά, όπου έγινε γαμβρός του παπα-Ντούλα Ζαρκάδα στην κόρη του Αφροδίτη και απόχτησε: την Έλλη δασκάλα, το Δημητράκη δάσκαλο και τον Κωστάκη καθηγητή ΤΕΙ και πολιτικό μηχανικό.²¹⁸ Δίδαξε στην Μπεζούλα το 1942-1943. Ένας παλιός του μαθητής, ο μετέπειτα καθηγητής στην Παιδαγωγική Ακαδημία της Λάρισας **Βασίλειος Αναστ. Λιαπής** (γενν. το 1935) θυμάται γι' αυτόν: «*Τον Σεπτέμβριο του '42 αρχίζω να πηγαίνω στο δημοτικό σχολείο, μαζί με τη δίδυμη αδερφή μου Ελένη. Δάσκαλό μου στην Α' τάξη*

Μπεζούλα). Τι ήταν να το πει; Ο κ. Επιθεωρητής περιορίσθηκε άρον - άρον σε μια τυπική μόνον επιθεώρηση, μπήκε για μια στιγμή μέσα στην αίθουσα χωρίς όμως να έλθει σε επαφή με τους μαθητές, και αναχώρησε εσπευσμένα για τη Φυλακτή. Ούτε «*σχολικός κήπος*», ούτε «*πράσινα άλογα*» και ... «*κρεμαστοί κήποι της Βαβυλώνας*»! Μονάχα φεύγοντας, ρώτησε για τη Φυλακτή: -«*Εκεί πώς τα πάνε, έχουν τα ίδια με πέρυσ;*». Κι ο Τηλέμαχος του απάντησε ψυχρά: -«*Θα σας γελάσω, κύριε Επιθεωρητά. Μετά τα περυσινά, ούτε και οι ίδιοι οι Σερμικιώτες δεν λένε την αλήθεια. Καλύτερα πάντως να το διαπιστώσετε "ιδίοις όμμασιν"*»!

218. **Βάσου Κ. Μηραϊτή**, Κερασιά η νύμφη της Νεβρόπολης και πετροπέδρικα των Αγραφών, Θεσσαλονίκη 1992 (γ' έκδοση), σ. 74.

(1942-1943) είχα τον Βασίλη Αμβροσίου από το γειτονικό Νεοχώρι, ένας ήρεμος δάσκαλος (...). Έγραφε ο μειλίχιος αυτός δάσκαλος στον πίνακα λέξεις και φράσεις απλές,, από Αναγνωστικό φαντάζομαι της εποχής, όπως “μια εικόνα, η Λόλα έκανε καλάθι”, και εμείς μαθαίναμε να τις διαβάζουμε και να τις γράφουμε στην πλάκα μας. Μαγεύτηκα από την πρώτη στιγμή από τα καλλιτεχνικά γράμματα του δασκάλου μου. Ένωθα μια ακαθόριστη έλξη, μια λατρεία προς τα γράμματα. Έτσι ευχάριστα πέρασε η πρώτη χρονιά στο σχολείο». Το 1944-1945 δίδαξε στο Κρουονέρι (Στούγκο).²¹⁹ Μετέπειτα Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαιδύσεως. (βλ. και λήμματα «Κερασιά», «Κρουονέρι», «Νεοχώρι»).

Απόστολος Χρ. Ευθυμίου (1943-1944), γενν. στα Καλύβια Μπεζούλας, νέος τότε δάσκαλος. Η μητέρα του Αγαπούλα ήταν αδελφή του δάσκαλος Χρήστου Ιω. Λιαπή.

Αρετή Κων. Αντωνίου, μετέπειτα σύζ. **Απ. Στρογγύλη**, δημοσιογράφου και συγγραφέα. Δίδαξε εδώ το 1943-1944. Η καταγωγή της ήταν από το Μπελοκομήτη. Δραστήριο μέλος του Αριστερού κινήματος μέσα από την ΕΠΟΝ. Στη Μπεζούλα είχε και μία περιπέτεια, μέσα στο εμφυλιοπολεμικό κλίμα που είχε αρχίσει ήδη να κατατρώγει τις σάρκες της Ελλάδας. Όπως γράφει η ίδια, «όλα τα σημα-ντικά μέσα στο χώρο της ΕΠΟΝ (...), παρουσιάστηκαν εντελώς απ' την ανάποδη μεταπελευθερωτικά, στην προσπάθεια συκοφάντη-σης (...) του ΕΠΟΝίτικου κινήματος. Όταν, για παράδειγμα, με άρπαξαν απ' την Μπεζούλα το 1945 [μάλιστα το 1944], όπου υπηρετούσα σαν δασκάλα, δεν περιορίστηκαν στον άγριο ξυλοδαρμό μου σαν τιμωρία (...), αλλά έβριζαν χυδαία την ΕΠΟΝ με ακατανόμαστες κουβέντες».²²⁰

Στην περίοδο του Εμφυλίου (1947-1949), λόγω της ανώμαλης τότε κατάστασης, οι Μπεζουλιώτες, όπως και οι άλλοι κάτοικοι των ορεινών χωριών μεταφέρθηκαν ως «καταδιωκόμενοι-ανταρτόπληκτοι» στην Καρδίτσα, όπου οι μικροί μαθητές με δαπάνες των γονιών τους και με το διδακτικό προσωπικό, αυτό των αργούντων δασκάλων, παρακολουθούσαν τα μαθήματα μέχρι τα μέσα Απριλίου του 1950. Το δημοτικό σχολείο Μπεζούλας, με δάσκαλο **τον Τηλέμαχο Χρ. Λιαπή** (1914-2004) λειτούργησε από το φθινόπωρο του 1948 σε ένα παλιό μικρό οίκημα παραπλεύρως του Ι.Ν. Ευαγγελίστριας Καρδίτσας: «*Μερίμνη των φιλοπροόδων γονέων εξερέθησαν κατάλληλα οικήματα εις την πόλιν τα οποία χρησιμοποιούνται τώρα ως σχολεία. Τοιαύτα σχολεία λειτουργούν σήμερα διά τους μαθητάς των χωρίων Καταφυγίου, Καστανιάς, Ραχούλας, Μαστρογιάννι, Βαθυλάκου, Ρούσσου, Μπεζούλας, Δαφνοσπηλιάς, Παληουρίου, Μούχας και Σπινιάσας Ευρυτανίας*» (εφημ. «Αναγέννησις» Τρικάλων, 6-10-1948). Επίσης στη Μητρόπολη, όπου και εκεί είχαν μεταφερθεί ως «καταδιωκόμενοι» κάτοικοι της Μπεζούλας, λειτούργησε σχολείο για τα Μπεζουλιωτάκια με δασκάλα κάποια Ρέππα, η οποία ήταν σύζυγος Βρόντου, από τη Μπεζούλα. Την άνοιξη του 1950 άρχισε ο επαναπατρισμός²²¹

219. Ιωάννη Απ. Γκέκα, ό.π., σ. 75.

220. Απόστολου Στρογγύλη, *Η Πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας. Η Καρδίτσα στην Αντίσταση*, εκδ. Φυτράκης, Αθήνα 1988, σ. 123.

221. Εφημ. «*Νέος Αγών*» Καρδίτσας, 18-3-1950: «*Ήρchiσεν ο επαναπατρισμός των Συμμοριοπληκτων Νομού... Ο αρξάμενος επαναπατρισμός δέον να συντελεσθή μέχρι τέλους Απριλίου. Α' 15/ήμερο Απριλίου οι κάτοικοι των χωρί-*

Μαθητές του Σχολείου Πεζούλας (1948) στην εκκλησία Ευαγγελίστρια Καρδίτσας, όταν το χωριό μετακινήθηκε αναγκαστικά λόγω Εμφυλίου

και από το φθινόπωρο του 1950 το δημ. σχολείο λειτούργησε πάλι στη Μπεζιούλα.

Μεταπολεμικά δίδαξαν στο σχολείο της Μπεζιούλας:

Λιαπής Τηλέμαχος του Χρ. (γενν. το 1914). Απόφοιτος Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λαμίας (1936). Πρωτοδιορίστηκε στο ορεινό (στα Χάσια) χωριό Φλαμπουρέσι Τρικάλων (1936-1940). Στη συνέχεια υπηρέτησε στη Μπεζούλα (1942-1946, 1948-1949, 1950-1960). Το 1949-1950, μετά τον επαναπατρισμό, υπηρέτησε για ένα χρόνο στη Φυλακτή. Άφησε στη Μπεζούλα τεράστιο έργο (υπήρξε εποχή που μόνος του διηύθυνε το σχολείο με 172 μαθητές(!), διακρινόταν για τη μεγάλη ενεργητικότητά του αλλά και την υπέρμετρη μερικές φορές αυστηρότητά του. Το φθινόπωρο του 1960 αποσπάστηκε στο δημοτικό σχολείο Παλαιοκκλησίου και μετά 6/τία υπηρέτησε σε δημοτικά σχολεία της πόλης της Καρδίτσας (6^ο Αγ. Παρασκευής, 3^ο και 2^ο Αγίου Κωνσταντίνου). Συνταξιοδοτήθηκε το 1975.

Γεώργιος Κανέλλος, από Ιστιαία Ευβοίας (1957-1959). **Αλεξία ...** (1959-1960). **Τασόπουλος Βασίλειος** (1960-...). Καταγωγή από Κουτσιαρί-Ιτέα. **Τσούλας Θωμάς** (1969-1970), εκ Κρυονερίου. **Γαλιός Αντώνιος**, εκ Συκουρίου Λάρισας. **Γκέκας Γεώργιος** (1973-1974), από Μεσαλάρι-Συκιές Καρδίτσας. **Αποστόλου Βασίλης**, από Φουντωτό Αργιθέας. **Τρυπογιώργος Παναγιώτης**, από Καρδίτσα, **Χαρί-κλεια Δημ. Λιαπή**, σύζ. του θεολόγου καθηγητού Βαΐου Ανυφαντή, γενν. στα Καλύβια Φυλακτής. **Ζούκας Παναγιώτης**. Υπηρέτησε σε Φυλακτή (1982-1983) και εν συνεχεία στη Μπεζούλα μέχρι που καταργήθηκε το δημ. σχολείο (1984-1985).

Περί το 1964-1965 δημιουργήθηκε δημ. σχολείο στα Καλύβια Μπεζούλας, στο οποίο

ων Λουτροπηγής, Καταφυγίου, Θραψιμίου, Απιδιάς, Καστανιάς...».

υπηρετήσε ο Τηλέμαχος Πούλιος, πρώην Φυλακτής (1960-1964) και επί πολλά έτη ο Αποστόλης Πυργιώτης, καταγωγή από Κανάλια Καρδίτσας.

Εκ Πεζούλας: Καλούτσας Αριστοτέλης. Δημοδιδάσκαλος, που από το 1920 και μετά δίδαξε στο δημ. σχολείο Ορφανών.

Καλούτσας Δημήτριος. Δημοδιδάσκαλος κι αυτός. Υπηρετήσε στη Λαζαρίνα από το 1921 κι έπειτα.

Απόστολος Θυμιόπουλος του Χρ. (πρώτος εξάδελφος του Τηλέμαχου Χρ. Λιαπή), δίδαξε μεταξύ άλλων σε Φυλακτή (1956-1957).

Δαφνούλα Χρ. Θυμιόπουλου, σύζ. του δάσκαλου **Ξενοφ. Τσιώνου** 1935-30.1.2024 (αδελφή του προηγούμενου).

Αντώνιος Αντωνάκης, γενν. στη Μπεζούλα. Υπηρετήσε σε Φυλακτή (1970-1971), Κέδρο, Καρδίτσα.

Ιωάννης Ζαχαρής του Γεωργ., υπηρετήσε επί πολλά χρόνια σε σχολεία της Λάρισας, όπου και διαμένει.

Μαθητές Δημοτικού Σχολείου Πεζούλας, εκδρομή 1958

Μαλέτσικας Απόστολος του Παντελή, ομοίως σε σχολεία της Λάρισας, όπου και διαμένει.

Χρήστος Δημ. Λιαπής, εκ Καλυβίων Πεζούλας (απεβ. Οκτ. 2020).

Γεώργιος Δημ. Λιαπής, εκ Καλυβίων Πεζούλας.

Χαρίκλεια Δημ. Λιαπή (εκ Καλυβίων Πεζούλας), σύζ. του θεολόγου καθηγητή Βάϊου Ανυφαντή.

ΠΟΡΤΙΤΣΑ

Η Πορτίτσα, ένα μικρό χωριό σήμερα στα ΒΑ Άγραφα, ήταν σημαντικός οικισμός κυρίως κατά τον 17^ο αιώνα. Από ενθυμητικά σημειώματα που υπάρχουν σε παλαιά εκκλησιαστικά βιβλία, διαπιστώνουμε ότι λειτουργούσε σχολείο τουλάχιστον από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα στην Πορτίτσα. Τα μαθήματα, όπως και σε όλα τα υποτιθέμενα σχολεία της περιόδου αυτής γινόταν **στο νάρθηκα της εκκλησίας**. Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας ιδρύθηκε επίσημα το σχολείο του οικισμού το 1884. Τη χρονιά αυτή οι φιλοπρόοδοι κάτοικοι ανήγειραν το επιβλητικό διώροφο διδακτήριο, στο οποίο στεγάστηκε το σχολείο για πολλά χρόνια. Σήμερα φιλοξενεί τα αντικείμενα του λαογραφικού μουσείου του συλλόγου «*Το Πνεύμα*» της Πορτίτσας.²²²

Το φθινόπωρο του 1918 ανεστάλη η λειτουργία του δημ. σχολείου λόγω της πρωτοφανούς επιδημίας ισπανικής γρίπης που έπληξε και την Πορτίτσα. Στην εφημ. «*Θάρρος των Τρικάλων*» διαβάζουμε: «**24 Νοεμβρίου 1918**. Λόγω της απότομης καιρικής μεταβολής, σημειώθηκαν **αθρόα κρούσματα γρίπης, περισσότερα από 400 στα χωριά Πορτίτσα, Βλάσδο και Μεσενικόλα**. Οι θάνατοι **ανέρχονται σε 23 καθημερινά**». Και επίσης: «**1 Δεκεμβρίου 1918**. Ο σταθμάρχης **Νεβροπόλεως** τηλεγραφεί ότι η **γρίπη πλήττει την περιφέρειά του με μεγάλη ένταση**. Σημειώνονται **καθημερινά 10-15 θάνατοι**. Διατάχθηκε η **διακοπή των μαθημάτων**».²²³

Από την περίοδο της Τουρκοκρατίας μέχρι το 1920 δίδαξαν μεταξύ άλλων και οι εξής δάσκαλοι και γραμματοδιδάσκαλοι:

Παυλόπουλος Δημήτριος (1859-1882). Η καταγωγή του ήταν από τον ίδιο οικισμό. Η παρουσία του ως δασκάλου στην Πορτίτσα για μεγάλο χρονικό διάστημα (1859-1882) με αρκετά πάντως ενδιάμεσα κενά αποδεικνύεται από μια σειρά ενθυμήσεων σε παλαιά εκκλησιαστικά βιβλία των ιερών ναών του χωριού αυτού. Μια ενθύμηση γραμμένη από το δάσκαλο Δ. Παυλόπουλο είναι η εξής: «*1882 απριλίου 6 ημέρα Τρίτη η ώρα τρεις εγένη το παιδί του αγγελί εβαπίτσι εκ του ιερέος παπαδημήτρι διάδοχος [ανάδοχος, νουνός] ο κύριος νηκόλαος γιοβάνη το γρά(φω) δια ενθύμησιν Δημήτριος Διδάσκαλος Παυλόπουλο κε το όνομά του το ήπαν αποστολάκι*».²²⁴

Μαυριάς. Παλαιός γραμματοδιδάσκαλος από τη Νεβροβούνισα (Πευκόφυτο). Δίδαξε μετά το 1881 στο σχολείο της Πορτίτσας.²²⁵

Παπαϊωάννου Βασίλειος (1885). Ήταν από τον Άγιο Γεώργιο, όπου γεννήθηκε το 1854. Έγινε γραμματοδιδάσκαλος το 1885 από την επιτροπή του Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας.²²⁶ Δίδαξε για ένα χρόνο στην Πορτίτσα (1885). Κατόπιν **έγινε ιερομόναχος** με το

222. Σύλλογος Πορτίτσας «*Το Πνεύμα*», ειδικό φυλλάδιο.

223. **Αποστόλη Στεφανή**, «*Η Ισπανική γρίπη στην πόλη μας την Καρδίτσα (1918-1919)*», εφημ. «*Νέος Αγών*» Καρδίτσας, φ. 11-2-2020.

224. **Πέτρου Κομπορόζου**, «*Ενθυμήσεις από εκκλησιαστικά βιβλία της Πορτίτσας*», περιοδ. «*Γνώση και Γνώμη*» Καρδίτσας, τόμ. Η' (1990-1991), σ. 62.

225. **Πέτρος Κομπορόζος**. Από το ανέκδοτο αρχείο του.

226. Αρχείο Α' Δημ. Σχολείου Καρδίτσας, βιβλίο πράξεων 1882-1892, αρ. πράξ. 12/1-6-1885.

όνομα **Βενέδικτος**.²²⁷ Προ του 1902 και μέχρι το 1909 και επέκεινα τον βρίσκουμε να μονάζει στην Ιερά Μονή «Κοιμήσεως της Θεοτόκου» Πέτρας Καταφυγίου.²²⁸ Το έτος 1902 αναγράφεται ως συνδρομητής ενός βιβλίου του ιεροδιακόνου Πολυκάρπου Ζάχου, ιε-ρο-κήρυκα της Ι. Μητροπόλεως Φαναρίου και Θεσσαλιώτιδος που κυκλοφόρησε το 1904.²²⁹ Το έτος 1909 ο Βενέδικτος αναγράφεται ως ένα από τα μέλη του Μοναστ. Συμβουλίου που υπέγραψαν τον προϋπολογισμό του έτους αυτού. Στα αρχεία της Μονής Κορώνας (στην οποία είχε υπαχθεί η Μ. Πέτρας) λανθασμένα αποδίδεται ως Παπανικολάου.²³⁰

Οικονόμου Ματθαίος (1886). Έγινε γραμματοδιδάσκαλος το 1886 από την επιτροπή του Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας και δίδαξε στην Πορτίτσα.²³¹

Χατζηγιαννόπουλος Λεωνίδας (1886-...). Το 1886 έγινε γραμματοδιδάσκαλος από την επιτροπή του Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας και δίδαξε στο σχολείο της Πορτίτσας.²³²

Μπακάλης Βασίλειος. Έγινε γραμματοδιδάσκαλος το 1887 από την επιτροπή του Α' δημ. σχολείου Καρδίτσας και δίδαξε στο Σερμενικό-Φυλακή (1887-...) και στην Πορτίτσα.²³³

Ιωάννου Ιωάννης (1893 και 1907). Παλιός γραμματοδιδάσκαλος από τα Γιάννενα. Δίδαξε στην Πορτίτσα το 1893 και 1907.²³⁴

Κωνσταντίνιδης Ιωάννης (1892-1896). Δημοδιδάσκαλος από τα Γιάννενα. Υπηρέτησε το διάστημα 1892-1896 στο δημ. σχολείο Πορτίτσας, όπως αποδεικνύεται από ενθυμητικά σημειώματα που έχει γράψει σε παλαιά εκκλησιαστικά βιβλία του χωριού αυτού: «*Εν Πορτίτση τη 1^η Μαΐου 1892. Ο διδάσκαλος εξ Ιωαννίνων Ιωάννης Κωνσταντινίδης*». ²³⁵ Το 1882-1884 είχε υπηρετήσει στα Τρίκαλα και το 1884 στην Καλαμπάκα.²³⁶

Χαραλάμπους Ευάγγελος (1899). Ήταν Καναλιώτης την καταγωγή και πήρε το απολυτήριο από το Υποδιδασκαλείο Σοφάδων το 1900. Αμέσως διορίστηκε στο Γκέρμπεσι-Καρποχώρι (1900-1904) και στη συνέχεια εργάστηκε στο Παλιούρι (1904-1911), Κουβανάδες-Με-

227. Πέτρος Κομπορόζος. Από το ανέκδοτο αρχείο του.

228. Δημητρίου Β. Στάθη, *Ονοματολόγιον κληρικών...*, ό.π., σ. 227.

229. Πολ. Ζάχου, ιεροδιακόνου, *Λόγοι Εκκλησιαστικοί-πανηγυρικοί-εγκωμιαστικοί-περιστατικοί εκφωνηθέντες εν Βόλω και Καρδίτση*, Εν Βό-λω, εκ του τυπογραφείου της Θεσσαλίας, 1904, σ. 230.

230. Γεωργίου Αθ. Κλήμου, *Το χρονικό της Ιεράς Μονής Πέτρας Καταφυγίου*, Καρδίτσα 2001, σ. 273.

231. Αρχείο Α' Δημ. Σχολείου Καρδίτσας, ό.π., αρ. πράξ. 31/16-5-1886.

232. Αρχείο Α' Δημ. Σχολείου Καρδίτσας, ό.π., αρ. πράξ. 51/5-12-1886.

233. Αρχείο Α' Δημ. Σχολείου Καρδίτσας, ό.π., αρ. πράξ. 62/18-6-1887. Και Πέτρος Κομπορόζος, από το ανέκδοτο αρχείο του.

234. Πέτρος Κομπορόζος. Από το ανέκδοτο αρχείο του.

235. Πέτρος Κομπορόζος, «Ενθυμήσεις από εκκλησιαστικά βιβλία της Πορτίτσας», ό.π., σ. 62.

236. «*Διορίζομεν τον πρωτοβάθμιον δημοδιδάσκαλον Ιωάννην Κωνσταντινίδην, ιεροδιάκονον, εν τω πρώτῳ Δημοτικῷ Σχολείῳ Τρικάλων. Εν Αθήναις τη 18 Δεκεμβρίου 1882*» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 200/21.12.1882, σ. 1382). «*Μετατίθεται ο δεύτερος δημοδιδάσκαλος του νομαρχιακού Δημοτικού Σχολείου Τρικάλων Ιωάννης Κωνσταντινίδης εις το εν αυτή πόλει Βον σχολείον ως δημοδιδάσκαλος κατ' αίτησίν του. Εν Αθήναις 5 Ιανουαρίου 1884*» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 15/13.1.1884, σ. 70). «*Μετατίθεται ..., του Θεοδώρου Μωραΐτου μετατιθεμένου εις το εν Τρικάλους Β' Δημοτικόν Σχολείον, αντί του Ιωάννου Κωνσταντινίδου, μετατιθεμένου εις Καλαμπάκαν...* Εν Αθήναις τη 29 Αυγούστου 1884» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 347/30.7.1884, σ. 1854-1858). Βλ. Βασίλη Φ. Πλάτανου, «Διορισμοί και μεταθέσεις δασκάλων στα σχολεία της Θεσσαλίας (1882-1885)», τόμ. 88 (2025), σ. 178, 179, 180, 183.

λισσοχώρι (1911-1915), Ζαΐμι (1915-1919), Βελέσι Παζάρι-Δαφνοσπηλιά (1919-1920) και Παλαιοχώρι (1920-...). Το 1899 είχε εργαστεί στην Πορτίτσα ως Γραμματοδιδάσκαλος.²³⁷

Σαμαράκης Αριστοτέλης. Δίδαξε μετά το 1900 για λίγο στο σχολείο της Πορτίτσας. Κατόπιν εργάστηκε στα ναυπηγεία του Πειραιά ως μηχανικός.²³⁸

Μανώλης Δημήτριος. Παλαιός γραμματοδιδάσκαλος, τον οποίο βρήκαμε να υπηρετεί στην Πορτίτσα και στο Τετάγι-Λαμπερό μέχρι το 1901.

Κουτσιούμπας Ιωάννης (...-1901). Δημοδιδάσκαλος. Γενν. το 1878 στον Άγιο Γεώργιο. Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «Άγιος Γεώργιος».

Πετσιάς Χρυσόστομος (1901-1905). Υπηρέτησε ως δάσκαλος στο σχολείο της Πορτίτσας το διάστημα 1901-1905. Στη συνέχεια ξενιτεύτηκε στην Αμερική και δεν επέστρεψε ξανά στην Ελλάδα.

Συρούκης Δημήτριος (1905-1906). Γραμματοδιδάσκαλος από τη Φυλακτή. Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «Φυλακτή».

Καρπαλέξης Στυλιανός (1906). Ο δάσκαλος αυτός υπηρέτησε για πολύ μικρό χρονικό διάστημα στο σχολείο της Πορτίτσας κι αντικαταστάθηκε από το Δημήτριο Συρούκη.

Παπαφωτίου Λάζαρος, ιερέας (1907-1920...). Βλ. γι' αυτόν στο λήμμα «Μοσχάτο».

Εκ Πορτίτσας: Τσουτσιος Αθανάσιος, μάλλον εκ Πορτίτσας. Εκ των παλαιών γραμματοδιδασκάλων, απελύθη το 1901 από το σχολείο της Μπεζούλας, στο οποίο μέχρι τότε υπηρετούσε.

Γιοβάνης Ιωάννης. Η καταγωγή του ήταν από την Πορτίτσα, όπου γεννήθηκε το 1882. Φοίτησε στο Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας και το 1901 εξήλθε υποδιδάσκαλος Β' τάξεως. Δίδαξε από το 1903 και μετά στα χωριά Σέκλιζα-Καλλίθηρο (1903-1910), Βελέσι Παζάρι-Δαφνοσπηλιά (1910-1919), Απιδιά (1919-1920) και Ζαΐμι (1920-...).

Τσακανίκας Παναγιώτης. Η καταγωγή του ήταν από την Πορτίτσα και ως υποδιδάσκαλος που είχε τελειώσει το Υποδιδασκαλείο Σοφάδων το 1900 υπηρέτησε μέχρι το 1914 στα σχολεία Κουβανάδων-Μελισσοχωρίου (...-1900), Πιτσαρί-Αρτεσιανού (1900-1903), Νταουτίου-Μέλισσας (1904-1906), Εκίμ Βελέσι-Πεδινού (1906-1912) και Βάναρι-Μαραθέας (1912-1914).

Τσιούτσιος Απόστολος. Υποδιδ/λος από την Πορτίτσα που τέλειωσε το 1903 το Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας και δίδαξε στο Τσιαούσι-Γεωργικό (1904-1907), Πιτσαρί-Αρτεσιανό (1907-1910), Ζουλευκάρι-Ξυνονέρι (1910-1914 και 1915-1920...), Φράγκο (1914-1915).

ΦΥΛΑΚΤΗ (Σερμενίκο)

Όπως γράφει ο Αθ. Τσιαμαντάς,²³⁹ στη Θεσσαλία μετά την κατάκτηση της από τους Τούρκους δεν διατηρήθηκε κανένα σχολείο. Στους χρόνους της Τουρκοκρατίας οι κάτοικοί της εί-

237. Πέτρος Κομπορόζος. Από το ανέκδοτο αρχείο του.

238. Πέτρος Κομπορόζος. Από το ανέκδοτο αρχείο του.

239. Αθανασίου Χρ. Τσιαμαντάς, *Η Φυλακτή, Η πατρίδα μου μέσα από ιστορικές πηγές, από προσωπική έρευνα και την παράδοση*, Καρδίτσα 2022, σ. 86-89.

ναι βυθισμένοι στην αμάθεια και στον εθνικό τομέα επικρατεί σύγχυση και άγνοια. Πριν από το 1760 δεν ήξεραν αν υπάρχουν ελληνικά γράμματα και πολλοί νόμιζαν ότι «Έλληνες» είναι μια ονομασία που ανήκε στους ειδωλολάτρες. Οι ίδιοι ονομάζονταν «Γραικοί» και η περιοχή τους η Θεσσαλία «Βλαχία». Έτσι η παιδεία στη Θεσσαλία ουσιαστικά ξεκίνησε σχεδόν από το τίποτα, από τα μοναστήρια, όπου οι σκλαβωμένοι μαθαίνουν για το δοξασμένο παρελθόν και νοιώθουν υπερηφάνεια. Αφυπνίζεται η ελληνική συνείδηση και οι «Γραικοί» ονομάζονται πάλι «Έλληνες» και η περιοχή τους ξαναπαίρνει το όνομα Θεσσαλία.

Το σύνολο των κατοίκων του χωριού μόλις μεγάλωναν τ'αγόρια, «τα παιδιά», διότι τα κορίτσια δεν υπολογίζονταν για τέκνα της οικογένειας αλλά αποκαλούνταν και «βάσανα», γι' αυτό ακόμη και σήμερα λένε έχω «ένα παιδί και ένα κορίτσι ή και μια τσούπρα» αντί να πούνε «έχω δύο παιδιά» και όταν γίνονταν 11-12 χρονών οι περισσότεροι φτωχοί γονείς τα «ρόγιαζαν», δηλαδή τα έδιναν σε τσοπάνηδες για να φυλάνε τα κοπάδια τους και γενικά σε ανθρώπους που ήταν σε καλύτερη οικονομική κατάσταση και διατηρούσαν μεγάλο αριθμό ζώων (πρόβατα-γίδια ή γελάδια).

Μέχρι το 1900 περίπου οι περισσότεροι κάτοικοι ήταν εντελώς αγράμματοι, εκτός ορισμένων που ήξεραν να συλλαβίζουν λίγο και να βάζουν κάπως την υπογραφή τους. Ήταν ο απλός και απαιδευτος κόσμος που εσποκύδασε τη «γραφή της φύσεως και των βράχων». Η ζωή μέσα στο φως, την ομορφιά και την γαλήνη της ορεινής φύσεως τους edίδαξε μια σοφή εμπειρία, τους επροίκισε με αισθήματα που ανεβάζουν σε υψηλή ψυχική στάθμη.

Πιθανότατα για κάποιο διάστημα να λειτούργησε εδώ σχολείο και επί Τουρκοκρατίας (στην εκκλησία ή σε σπίτια). Το πρώτο δημοτικό σχολείο Σερμενίκου κτίσθηκε μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881), ήταν οίκημα εκκλησιαστικό και ευρίσκετο στη θέση όπου είναι και σήμερα το λιθόκτιστο σχολείο δίπλα στην Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Επρόκειτο για ένα μικρό λιθόκτιστο κτίσμα με δύο δωμάτια και υπόγειο, με δύο εισόδους, ξύλινο πάτωμα και τσίγκινη στέγη. Κτίσθηκε με πέτρες από τον «Παλιόπυργο» στη διετία 1882-1883 και λειτούργησε με το διάταγμα που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ με αριθμό 124 την 1-10-1882 ως μονοθέσιο δημόσιο σχολείο. [Ο Βασίλης Ν. Μαγόπουλος αναφέρει ότι το σχολείο του Σερμενίκου ιδρύθηκε το 1894]. Ο πρώτος ή ένας από τους πρώτους δασκάλους ήταν ο **Στέργιος Καραχρήστος ή Καραχριστόπουλος** από το Στούγκο (Κρυονέρι), γιός του **Χρήστου Καραχρήστου**, πρακτικού γιατρού του **Γεωργίου Καραϊσκάκη**. Η φοίτηση μέχρι και το 1915-1916 ήταν τετραετής, πρώτοι αποφοιτήσαντες οι γεννηθέντες το 1876. Από τους πρώτους αποφοιτήσαντες ήταν και ο **Αθανάσιος Μαντζιάρας του Κων/νου (Σιούλας)**, ο οποίος μετά την αποφοίτησή του από το δημ. σχολείο Σερμενίκου φοίτησε στο σχολαρχείο Σοφάδων και διορίστηκε δάσκαλος στο χωριό του από το 1900 με 1904 έως το 1930 περίπου.

Για το πρώτο σχολείο δεν γνωρίζουμε παρά ελάχιστα πράγματα. Οι μαθητές καθόταν αρχικά σταυροπόδι γύρω από το δάσκαλό τους πάνω σε προβιές και ψάθες ώσπου να γίνουν τα πρώτα υποτυπώδη θρανία. Το πρώτο σχολικό μέσο μάθησης ήταν το «πινακίδι» που ήταν τεμάχιο σανιδιού γυαλιστερό, από κέδρο συνήθως σε μέγεθος τετραδίου, στο

οποίο χάρασαν με μαχαίρι (σουγιά) το αλφαβητάρι, που αποτελούσε το βασικό καθημερινό μάθημα και έσβηνε με ξύσιμο του σουγιά ή γυαλιού. Είναι χαρακτηριστική η φράση «*από μικρός στα γράμματα, μικρός στα πινακίδια*». Μετά ήλθε η «*πλάκα*», ένα είδος σχιστόλιθου (λεπτό φύλλο πέτρας) και τα γράμματα εγράφοντο με το «*πλακοκόκνδυλο*», έσβηναν με ένα σφουγγάρι που ήταν δεμένο στο πλευρό της και με το μανίκι υποκαμίσου όπου δεν υπήρχε σφουγγάρι. Το τετράδιο ήλθε μετά το 1900 και ήταν δυσεύρετο γιατί και το χαρτί ήταν δυσεύρετο, αφού και οι εφημερίδες εχρησιμοποιούντο για τσιγαρόχαρτα και για το τύλιγμα της πίτας και του «*πλαστού*». Άλλα βοηθήματα του μαθητή ήταν το «*καλαμάρι*» (είδος μελανοδοχείου), ο χάρακας και ο κονδυλοφόρος με τις πένες. Τα παραπάνω βοηθήματα ετοποθετούντο στη «*Μαρούδα*» (τσάντα πάνινη από ντριλι ή υφαντή στον αργαλειό). Η διδασκαλία γινόταν πρῶι και απόγευμα και τα παιδιά πήγαιναν στο σχολείο όταν χτυπούσε η καμπάνα. Υπήρχε ένα κενό για να πάνε το μεσημέρι για φαγητό στο σπίτι τους και το απόγευμα ξαναρχίζαν το μάθημα. Ως παιδαγωγικό μέσο υπήρχε και το απαραίτητο «*ξυλοφόρτωμα*». Η ανάγνωση άρχιζε από το αλφάβητο, μάθαιναν πρώτα τα γράμματα από το α ως το ω και από το ω ως το α και ακολουθούσε ο συλλαβισμός. Εκτός από την ανάγνωση διδάσκονταν και «*καλλιγραφία*» και αριθμητική.

Καθημερινά τον χειμώνα οι μαθητές κουβαλούσαν στη μασχάλη τους ένα - δυο ξύλα απαραίτητα για τη θέρμανση του σχολείου τους. Οι μαθητές από τα **Καλύβια Φυλακτής** ερχόταν στο σχολείο με τα πόδια μέσα στο χειμώνα και στις κακοκαιρίες. Στη δεκαετία του 1950-1960 πάντως μερικοί μαθητές από εκεί φοιτούσαν στο σχολείο της **Μπεζούλας**, που ήταν κοντύτερα και έφθαναν εκεί διαβαίνοντας καθημερινά το ποτάμι στο ύψος του «*κρι του Μαλέτσια*». Η διδασκαλία άρχιζε πάντοτε με προσευχή και ακολουθούσε το μάθημα. Πριν οι δάσκαλοι γίνουν δημόσιοι υπάλληλοι, οι υλικές αποδοχές των δασκάλων ήταν πενιχρές και ποικίλες από τόπο σε τόπο. Ορισμένα χρήματα έδινε η εκκλησία βγάζοντας «*δίσκο*» και, ιδιαίτερα στα χωριά μας, έδιναν στον δάσκαλο καλαμπόκι ή σιτάρι.

Το παλιό σχολείο λειτούργησε μέχρι το 1952, οπότε κατεδαφίστηκε για να κτιστεί στη θέση του το υπάρχον σήμερα σχολείο. Μέχρι την ανέγερση του νέου σχολείου οι μαθητές έκαναν μάθημα στα κρύα λιθόστρωτα των εκκλησιών Αγίου Γεωργίου, Αγίας Τριάδας και «*Αγιάννη*», και για μικρό χρονικό διάστημα στο σπίτι του Γεωργίου Σιάτρα (Σιατράκη). Το νέο σχολείο έγινε με προσωπική εργασία των κατοίκων και με την αμέριστη και σοβαρή προσπάθεια του τότε (1952-1955) δασκάλου **Βασιλείου Κίσσα**, ο οποίος διέθεσε και την άδεια του καλοκαιριού του 1953 για να παρακολουθεί τις εργασίες.²⁴⁰ Τα χρήματα δεν δι-

240. Η καταγωγή του **Βασ. Κίσα** ήταν από τη Ραχούλα (Ζωγλόπι) Καρδίτσας. Από το 1956 μέχρι το 1970 υπηρέτησε στο δημ. σχολείο **Καστανιάς**, όπου και πάλι ανέπτυξε δραστηριότητα για την κατασκευή νέου **διδασκτηρίου**. Το 1963 η Σχολ. Εφορεία, αποτελούμενη από τους Αθ. Ζαχαρό, Απ. Οικονόμου και τον Δ/ντή **Βασ. Κίσα** με τη σκέψη ότι η Κοινότητα Καστανιάς πάντοτε ενίσχυε το σχολικό ταμείο, παραχώρησε ένα οικοπεδό διαστάσεων 15,50 x 7,80 μ. κείμενο επί της κεντρικής πλατείας, για την ανέγερση κοινοτικού καταστήματος (αρ. πράξεως Σ.Ε. 3/28-9-1963), καθώς η τελευταία υποσχέθηκε ότι σε περίπτωση κατεδαφίσεως του παλαιού διδασκτηρίου θα την ενίσχυε οικονομικά. Στην αρχή του επόμενου έτους (24-8-1964) ο Δ/ντής **Βασ. Κίσα** αναφέρει: «*Το*

ετέθησαν από το Δημόσιο αλλά από τον προϋπολογισμό της Κοινότητας, περίπου 150.000 δρχ. (ποσό αρκετά σεβαστό για την εποχή εκείνη). Για την ανέγερσή του χρησιμοποιήθηκε η παλιά πέτρα (του παλιού σχολείου) και συμπληρώθηκε με λίγη καινούργια. Οι χωρικοί εργάστηκαν σκληρά και για πολύ καιρό για να μεταφέρουν τα υλικά, άμμο και ασβέστη από το ποτάμι με τα μουλάρια τους, διότι τότε δεν υπήρχε δρόμος προς το σχολείο. Η ασβέστη κατασκευάστηκε στην ασβεσταριά του Τάσιου Πρίτσα (Σαβάκη).

Το σχολείο της Φυλακτής έπαψε να λειτουργεί στα 1991 συμπληρώνοντας εκατό και πλέον χρόνια λειτουργίας, βγάζοντας από την αμάθεια τους χωριανούς μας, προσφέροντας έργο πνευματικό με πρωτοπόρους τους δασκάλους μας.

Δίδαξαν μεταξύ άλλων στο σχολείο Σερμενίκου και οι εξής δάσκαλοι μέχρι το 1920:²⁴¹

Μπακάλης Βασίλειος (1887-....). Έγινε γραμματοδιδάσκαλος το 1887 από την επιτροπή του Α' δημ. Σχολείου Καρδίτσας και δίδαξε στο Σερμενικό (1887-....) και στην Πορτίτσα.²⁴²

Καραχριστόπουλος Στέργιος. Παλιός γραμματοδιδάσκαλος από το Στούγκο (Κρουονέρι), που γεννήθηκε περί το 1849, γιος του Χρήστου Καραχρήστου, πρακτικού γιατρού του Γεωργίου Καραισκάκη.²⁴³ Δίδαξε στο Καταφύγι μέχρι το 1872, όπως αποδεικνύεται από μια ενθύμηση σε ημικατεστραμμένο πεντηκοστάριο του Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου Καταφυγίου: «*Το παρόν πεντηκοστάριον υπάρχη του Αγίου Νικολάου από εκόμής Καταφύγιον έστω ενθύμησην δεός εμού το παρόν εισιώς το χιλιοστόν οκτακοσιο-στόν εβδομήνδύο – 1872 Ιανουαρίου 27 Γράψας Νούμερον.*

*διδασκῆριον εις ό στεγάζεται το σχολείον μας είναι παλαιού τύπου και ακατάλληλον... Επειδή επίκειται η έναρξις του σχολ. έτους και ημείς φοβούμεθα να εισαγάγωμεν τους μαθητάς εντός των ως άνω αιθουσών διδασκαλίας, διότι υπάρχει κίνδυνος να φονευθώσι μαθηταί εκ της καταπτώσεως λίθων εκ του μεσοτοιχίου ή της τυχόν καταρρεύσεως του διδασκῆριου» και παρακαλεί διά τα περαιτέρω. Σημειωτέον ότι είχαν προηγηθεί οι μεγάλοι σεισμοί της Θεσσαλίας (1954) με επίκεντρο την κωμόπολη των Σοφάδων. Οι αρμόδιες υπηρεσίες αποφασίζουν την κατεδάφιση όσο το δυνατόν γρηγορότερα του κτηρίου με σκοπό την ανέγερση νέου διδασκῆριου. Το σχολείο κατεδαφίζεται και χρησιμοποιείται αντ' αυτού μισθωμένο οίκημα. Το σχολικό οικόπεδο χαρακτηρίζεται μικρό και κατά πολλούς ακατάλληλο και αρχίζει ένας ...Γολγοθάς. Ο Βασ. Κίσσας αναφέρει σχετικώς ότι «στον οικισμό Καστανιάς..., επί υψομέτρου 820 μ. ..., υπάρχει σπάνις ευρέων οικοπέδων διά σχολικούς χώρους» και τελικά αποφασίζεται με έξοδα της Καρταλικής Επιτροπής να αγορασθεί το, γειτονικό προς το σχολικό, οικόπεδο ιδιοκτησίας Σερ. Παπαθέου, εκτάσεως 2.400 τ.μ. περίπου, αντί 50.000 δρχ. για να συμπληρωθεί μια έκτα-ση 4.385 τ.μ. η οποία έχρηζε δι-αμόρφωσης εδάφους, τοίχων αντιστηρίξεως κλπ. Μετά από πολλές περιπέτειες, μια και η σύμβαση με τον ιδιοκτήτη του μισθωμένου οικήματος έληγε τον Σεπτ. του 1967, προτάθηκε η τοποθέτηση 3/θ προκατασκευασμένου διδασκῆριου προς στέγαση των μαθητών. Τελικά στις 11-5-1972 εγκαινιάστηκε από τον τότε Υφυπουργό-περιφερειακό διοικητή Θεσσαλίας Ιω. Λαδά το νέο διδασκῆριο, για το οποίο διατέθηκαν 1.100.000 δρχ. (εφημ. «Θεσσαλική Ηχώ» Καρδίτσας, 12-5-1972). Το 1977 το σχολείο λόγω έλλειψης μαθητών υποβιβάζεται από 3/θ σε 2/θ (ΦΕΚ αρ. 277/24-9-1977 τεύχ. Α'). Το 1987 ανεστάλη η λειτουργία του δημ. σχολείου Καστανιάς ελλείψει μαθητών (Γε-ωργίου Αθ. Κλήμου, *Ιστορικά στοιχεία Καστανιάς και Μούχας Αγράφων*, Καρδίτσα 2010, σ. 271-274).*

241. Βασίλη Ν. Μαγόπουλου, *Σχολεία και δάσκαλοι της περιοχής Καρδίτσας από την Τουρκοκρατία μέχρι το 1920*, Καρδίτσα 2007, σ. 162.

242. Αρχείο Α' Δημοτικού Σχολείου Καρδίτσας, βιβλίο πράξεων 1882-1892, αρ. πράξ. 62/18-6-1887. Και Κομπορόζος Πέτρος, από το ανέκδοτο αρχείο του.

243. Γιώργου Μαμούρη, «Ο Κρουονερίτης Στέργιος Καραχρήστος», εφημ. «Αγραφιώτικη Φωνή», Απρίλιος 1992, σ. 4.

Ούτος ο Διδάσκαλος Στέργιος Καραχριστόπουλος Στουγκιώτης».²⁴⁴ Δίδαξε επίσης στο σχολείο του χωριού του, καθώς και στο Σερμενικό (Φυλακτή). (βλ. και λήμμα «ΚΡΥΟΝΕΡΙ»).

Σταθόπουλος Αριστείδης (...-1900). Στις αρχές του 20ού αιώνα δίδαξε στα σχολεία Πιτσαρί-Αρτεσιανού (1899-1900), Σερμενικού-Φυλακτής (...-1900) και Λιασκόβου-Πετρωτού (1900-1903).

Μαντζιάρας Αθανάσιος (Σιούλας) του Κων/νου (1900-1930 περ.). Η καταγωγή του ήταν από το Σερμενικό, όπου γεννήθηκε το 1882. Φοίτησε στο Υποδιδασκαλείο Σοφάδων το 1899-1900 και διορίστηκε τον ίδιο χρόνο της αποφοίτησης, δηλαδή το 1900 στο χωριό του, όπου υπηρέτησε πάρα πολλά χρόνια (μέχρι το 1930 περίπου). Στη συνέχεια δίδαξαν στο Σερμενικό οι δάσκαλοι:²⁴⁵

Κουτσοκώστας Γεώργιος (1931-1933): Γεννήθηκε στη Μπεζούλα το 1884. Τέλειωσε το Υποδιδασκαλείο Καρδίτσας το 1901. Πήρε μέρος στους πολέμους του 1912-1913 και στη μάχη του Κιλκίς τραυματίστηκε. Υπηρέτησε από το 1901 και μετά στη Μπεζούλα (1901-1904 και 1914-1917), Ζαΐμι (1904-1907), Απιδιά (1917), Τσαμάσι-Ανάβρα (1918-1919) και Βατσουνιά (1919-...)²⁴⁶ [βλ. και λήμμα ΠΕΖΟΥΛΑ]. Ακολουθούν οι: **Παυλίδης Κωνσταντίνος**²⁴⁷ (1934-1936). **Αμβροσίου Λάζαρος** (1936-1938), εκ Νεοχωρίου. **Καρπέτα Θεοδώρα** (1938-1940). **Σουφλάκος Σωτήριος** (1945-1945). **Καραγιώργος Βασίλειος** (1946-1947). **Καψάλης Πέτρος** (1947-1948). **Συρούκης Παναγιώτης** (1948-1949). **Λιαπής Τηλέμαχος του Χρ.** (1949-1950). Γενν. το 1914 στη Μπεζούλα και πέθανε στην Καρδίτσα το 2004. Το 1950 μετατέθηκε στο χωριό του τη Μπεζούλα (1950-1960) [βλ. λήμμα ΠΕΖΟΥΛΑ]. **Πανάγος Χρήστος** (1950-1951). **Μπουρναβέα Μάχη** (1951-1952). **Λάππα Αναστασία** (1951-1952). **Κίσσας Βασίλειος** (1952-1955). **Οικονομίδης Αθανάσιος** (1955-1956). **Γκονέτης Αθανάσιος** (1955-1956). **Θυμιόπουλος Απόστολος του Χρ.** (1956-1957). Εκ Καλυβίων Μπεζούλας, πρώτος εξάδελφος του προαναφερθέντος Τηλέμαχου Χρ. Λιαπή. **Μά-γκου-Ραμούζη Ευθαλία** (1956-1957). Ο σύζυγός της, αστυνομικός **Κώστας Ραμούζης** ήταν από το Σερμενικό. Ο γιος τους **Γεώργιος Κ. Ραμούζης**, γενν. το 1959, δικηγόρος Καρδίτσας από το 1984, δετέλεσε Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Καρδίτσας από το 2005 και επί τρεις συνεχείς θητείες. **Τσίντζος Βασίλειος** (1957-1960). **Τασιόπουλος Βασίλειος** (1959-1960), εξ Ιτέας (Κουτσαίρι). Το φθιν. 1960 μετετέθη στη Μπεζούλα, σε αντικατάσταση του αποσπασθέντος στο Παλαιοκκλήσι (Ίσαρι) Τηλέμαχου Χρ. Λιαπή. **Καραντζαφέρη Βάσω** (1957-1960). **Πούλιος Τηλέμαχος** (1960-1964). Στη συνέχεια μετετέθη στο νεοϊδρυθέν δημ. σχολείο Καλυβίων Μπεζούλας, όπου υπηρέτησε για πολλά χρόνια.

244. Γεωργίου Κλήμου, «Παλαιά έντυπα εκκλησιαστικά βιβλία περιοχής Καταφυγίου και τα χρονικά τους σημειώματα», περιοδ. «Γνώση και Γνώμη» Καρδίτσας, τόμ. ΙΔ' (1998), σ. 79. **Θωμά Ζαρκάδα**, *Το χωριό Καταφύγι Αγράφων*, Αθήνα 1996, σ. 192.

245. **Αθανασίου Χρ. Τσιμαντάς**, *Η Φυλακτή, Η πατρίδα μου...*, ό.π., σ. 89-90, με δικές μας προσθήκες και βελτιώσεις.

246. **Βασίλη Ν. Μαγόπουλου**, *Σχολεία και δάσκαλοι της περιοχής Καρδίτσας...*, ό.π., σ. 226.

247. Αναφέρεται και ο **Παυλίδης Αθανάσιος**, ο οποίος υπηρέτησε το σχολικό έτος 1913-1914 στο Β' Δημοτικό Σχολείο Παλαμά (βλ. **Βασίλη Ν. Μαγόπουλου**, ό.π., σ. 143, 259).

Σιφνιώτης Γ. (1964-1966). Κάκου Σωτηρία (1964-1966). Γαλανίτσα Καίτη (1966-1967). Κοντούλης Θωμάς (1968-1971). Αντωνάκης Αντώνιος (1970-1971), εκ Μπεζούλας. Στη συνέχεια μετατέθηκε στο σχολείο Κέδρου, ενώ αργότερα υπηρέτησε στην Καρδίτσα, διευθυντής 14^{ου} δημ. σχολείου, συνταξιοδοτηθείς μετά το 1990. Κάλπικος Νικόλαος (1970-1971). Το 1971 έστησε δίπλα στο Ναό του Αγίου Γεωργίου ένα μικρό ηρώο όπου γινόταν η κατάθεση των στεφανιών από τους μαθητές του δημ. σχολείου. Παππιάς Χριστόφορος (1971-1974). Μπαρτατίλα Μαρία (1972-1973). Ντούρλιας Κωνσταντίνος (1971-1974). Φλουρής Γεώργιος (1974-1978). Μακρής Ιωάννης (1979-1980). Παπαδημητρίου Δημήτριος (1980-1981). Δήμου Χρήστος (1981-1982). Ζούκας Παναγιώτης (1982-1983). Στη συνέχεια μετατέθηκε στο δημ. σχολείο Μπεζούλας, μέχρι που αυτό καταργήθηκε (1984-1985). Γιος του ο δικηγόρος Καρδίτσας Κων/νος Ζούκας. Δελιδέρης Πέτρος (1983-1984). Μανουσάκη Ζωή (1984-1985). Θωμοπούλου Βασιλική (1985-1986). Κωτσώνη Αικατερίνη (1986-1987). Σκρέτας Γεώργιος (1987-1988). Τσιαμαντάς Κωνσταντίνος (1988-1989). Ξιφοκώστας Θεοδόσιος (1989-1990). Μπούτας Βάιος (1990-1991), οπότε το σχολείο καταργήθηκε οριστικά ελλείψει μαθητών. Επίσης λειτούργησε στα Καλύβια Φυλακτής από το 1978 έως το 1988 δημοτικό σχολείο στο σπίτι του Χρήστου Βασιλάκου.

Εκ Φυλακτής: Συρούκης Δημήτριος, Γραμματοδιδάσκαλος από το Σερμενικό. Το 1901-1902 δίδαξε, ως «*γραμματιστής*», στο χωριό 'Αγραφα του δήμου Αγράφων.²⁴⁸ Το σχολικό έτος 1905-1906 υπηρετούσε στην Πορτίτσα σύμφωνα με σχετική ενθύμηση.²⁴⁹ Και το 1907-1908 στο Νεοχώρι.

Συρούκης Ιωάννης. Κατά μία πληροφορία ο δάσκαλος αυτός δίδαξε πριν από το 1900 στο Καροπλέσι.²⁵⁰

Συρούκης Κ. (ίσως ο προηγούμενος). Το 1901-1902 δίδαξε, ως «*γραμματιστής*», στο χωριό Τροβάτο του δήμου Αγράφων.²⁵¹

Σάντος Δημήτριος. Η καταγωγή του ήταν από το Σερμενικό, όπου γεννήθηκε περί το 1876. Φοίτησε στο Διδασκαλείο Λάρισας το 1898 και δίδαξε για πάνω από είκοσι χρόνια στο Α' δημ. σχολείο αρρένων Καρδίτσας (1898-1921). Υπήρξε και Διευθυντής του το διάστημα 1917-1921.

ΕΠΙΜΥΘΙΟ: Από τη δεκαετία του 1980 άρχισαν να κλείνουν ένα ένα τα δημοτικά μας σχολεία, «*ελλείψει μαθητών*». Μπελοκομύτη (1980), Πεζούλας (1984-85), Λαμπερού (1987), Μούχας (1987), Καλυβίων Φυλακτής (1988), Φυλακτής (1991), Μεσενικόλα (2025), Μορφοβούνι (2006). Σιγά σιγά έσβησαν, σαν πυγολαμπίδες οι εστίες αυτές της

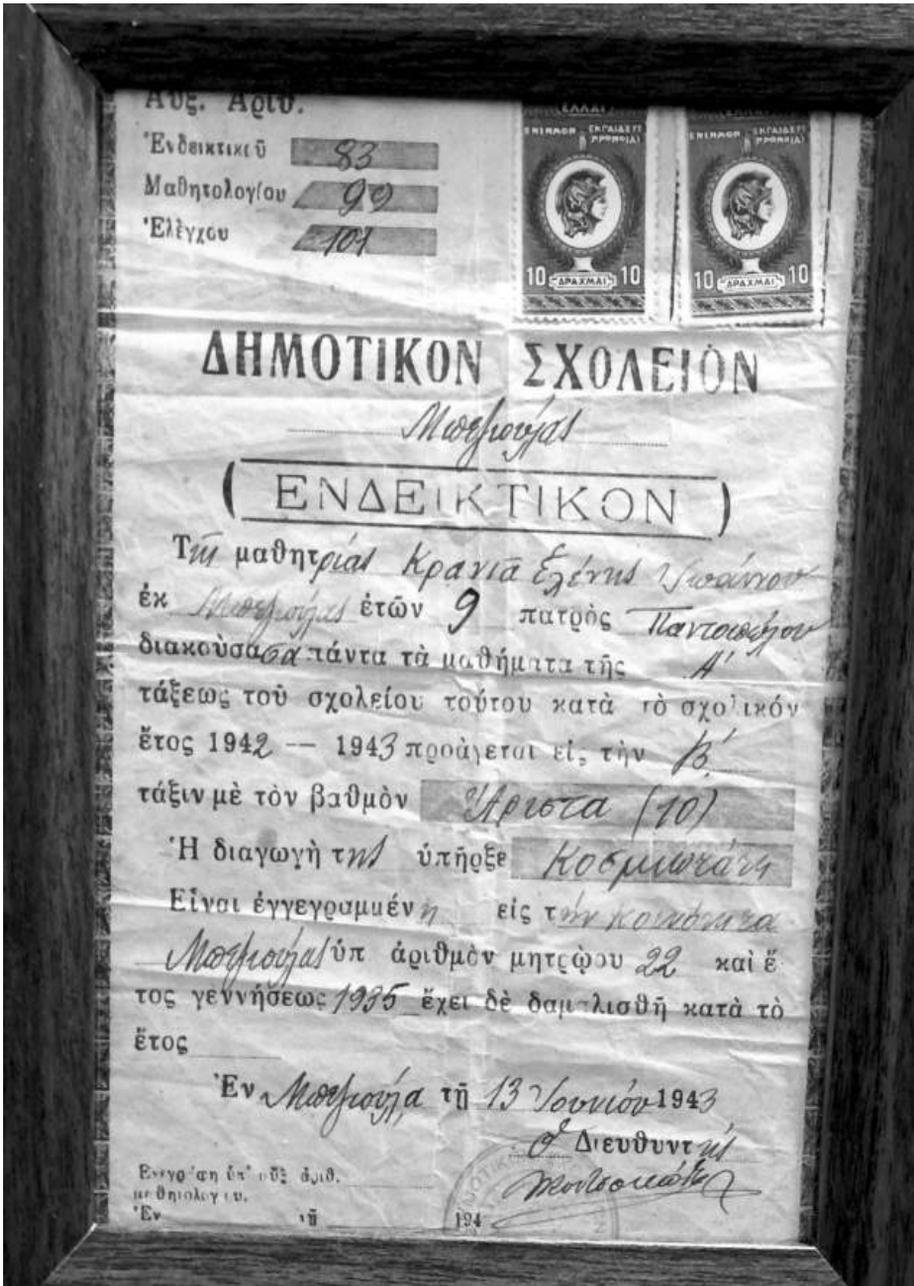
248. Γιάννη Παν. Μάκκα, «Ονόματα δασκάλων των σχολείων της Ευρυτανίας στις αρχές του προηγούμενου αιώνα (1901-1902)» [από το βιβλίο Γ. Μπουκουβάλα, *Επετηρίς της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως*, 1902], περιοδ. «*Ευρυτανικά Χρονικά*», τεύχ. 41 (Ιαν.-Φεβρ.-Μάρτ. 2012), σ. 20.

249. Πέτρου Κομπορόζου, «Ενθυμήσεις από εκκλησιαστικά βιβλία της Πορτίτσας», περιοδ. «*Γνώση και Γνώμη*» Καρδίτσας, τόμ. Η' (1990-1991), σ. 62. Βασίλη Ν. Μαγόπουλου, ό.π., σ. 269-270.

250. Δημητρίου Τόλη, *Το χωριό Καροπλέσι και η περιοχή των Αγράφων*, Θεσσαλονίκη 1969. σ. 140. Βασίλη Ν. Μαγόπουλου, ό.π., σ. 270.

251. Γιάννη Παν. Μάκκα, ό.π., σ. 20.

μάθησης και η τελευταία έμεινε του Κρουνερίου με 5 μαθητές να «φυλάττουν τις Θερμοπό-
λες» της γνώσης. Για πόσο όμως ακόμα;

Ενδεικτικό της μαθήτριας Ελένης Κρανιά 13/6/1943

Αγώνες για την Παιδεία στην Ελεύθερη Ελλάδα της Εθνικής Αντίστασης (1941-1944)

Λάππα Π. Βασιλική

Εκπαιδευτικός, Δασοπόνος, MDs, υποψήφια Διδάκτωρ Γεωπονικού Παν. Αθηνών

Στις αρχές του προηγούμενου αιώνα, η έννοια της δωρεάν και υποχρεωτικής δημόσιας εκπαίδευσης, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, δεν υπήρχε στην ελληνική πραγματικότητα. Την χρονική περίοδο 1920-1928 θήτευσαν στο Υπουργείο παιδείας 28 υπουργοί, ο καθένας από τους οποίους καταργούσε το νομοθετικό έργο του προκατόχου του, με αποτέλεσμα τη δημιουργία πραγματικού χάους στον τομέα της εκπαίδευσης στην Ελλάδα (Μουτζούρης 2020). Παρά το «επαναστατικό» πρόσημο που διεκδίκησαν και η βενιζελική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929, αλλά και το εκπαιδευτικό σύστημα της 4ης Αυγούστου, στην κοινωνική πραγματικότητα των ανισοτήτων, τόσο στα αστικά κέντρα, όσο και στην επαρχία της επικράτειας πρόσφεραν ευκαιρίες ουσιαστικής μόρφωσης, μόνο σε όσους είχαν την οικονομική δυνατότητα.

Στη διάρκεια της τριπλής Φασιστικής Κατοχής, μέσα σε συνθήκες εξαθλίωσης και καθημερινού αγώνα για επιβίωση, το *Σχέδιο μιας Λαϊκής Παιδείας* της Π.Ε.Α. οραματίστηκε και καλλιέργησε ελπίδες, όσον αφορά τη μόρφωση όλου του λαού, ανεξαρτήτως κοινωνικής καταγωγής. Σχεδίασε μια δημόσια και δωρεάν υποχρεωτική εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, επαγγελματική και τεχνική εκπαίδευση και σύνδεσή της με την οικονομία και εργασία του αποδεδειγμένου ελληνικού κράτους, ώστε να δημιουργηθούν οι συνθήκες κοινωνικής προόδου χωρίς αποκλεισμούς. Μετά την Απελευθέρωση όμως, το Σχέδιο δεν εφαρμόστηκε, αφού οι μετακατοχικές κυβερνήσεις εφάρμοσαν άλλες κοινωνικές και εκπαιδευτικές πολιτικές, που υπονόμισαν την ενδυνάμωση των πολιτών και τις πραγματικές κοινωνικές αλλαγές που είχε ανάγκη η Ελλάδα στο τέλος του 20^{ου} αιώνα. Η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας στο σχολείο και σειρά δυναμικών καινοτομιών, έγιναν πραγματικότητα πολλές δεκαετίες αργότερα. Τρανταχτό παράδειγμα, η πανεπιστημιακή εκπαίδευση των δασκάλων που οραματιζόταν οι συντάκτες του *Σχεδίου Λαϊκής Παιδείας*, καθιερώθηκε νομοθετικά το 1986!

Για να σχηματίσει κάθε σημερινός αναγνώστης μια ολοκληρωμένη εκτίμηση της κατάστασης της εκπαίδευσης που επικρατούσε στην Ελλάδα, πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, θα πρέπει να γνωρίζει δεδομένα που αφορούν στη δεκαετία 1930-1940 και που την περιγράφουν, τόσο στις αστικές περιοχές, όσο και στις πολυπληθείς επαρχίες της, ηπειρωτικές και νησιωτικές. Η πανεπιστημιακή μόρφωση ήταν προνόμιο ελαχίστων. Αρκεί να σημειωθεί ότι τη δεκαετία 1929-1939 αποφοίτησαν από Ιδρύματα Ανώτερης Εκπαίδευσης μόνο το 0,13% των εγγραφέντων των Δημοτικών Σχολείων (Κάτσικας, Θεριανός 2007).

Το Δημοτικό σχολείο και η βασική εκπαίδευση συρρικνώνεται. Το τυπικά εξατάξιο Δημοτικό είναι στην σκληρή πραγματικότητα τετρατάξιο, καθώς οι μαθητές υποχρεώνονται

σε εισαγωγικές για το Γυμνάσιο εξετάσεις από την Τετάρτη τάξη και μετά. Έτσι το ποσοστό των μαθητών που εγκατέλειπαν το Δημοτικό, χωρίς να φοιτήσουν στις δυο τελευταίες τάξεις, το σχολικό έτος 1937-1938 έφτανε το 57–65% στο σύνολο της χώρας. Το ποσοστό αναλφαβήτων έφτανε το 40,91%.

Το «ελέω βασιλέως» φασιστικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου 1936 ανακηρύσσοντας τον Γ' Ελληνικό Πολιτισμό αναστέλλει τα άρθρα του Συντάγματος που κατοχυρώνουν ελευθερίες και δικαιώματα του πολίτη, επιβάλλει αυστηρή λογοκρισία στον Τύπο και τέλος καταργεί το συνδικαλισμό και το δικαίωμα της απεργίας και διαλύει τις συνδικαλιστικές οργανώσεις. Μεταξύ όλων και η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος (Δ.Ο.Ε.). Ο ίδιος ο δικτάτορας το 1938 ανέλαβε το Υπουργείο Παιδείας! Ένα Ανώτερο Εποπτικό Συμβούλιο για τον έλεγχο και την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών συστήθηκε σε κάθε Νομό, στο οποίο προέδρευε ανώτερος αξιωματικός του Στρατού (Μουντζούρης 2020).

Με τον Αναγκαστικό Νόμο του 1937 οι στρατιωτικοί εισάγονται ως εποπτεύουσα αρχή σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, με την Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (ΕΟΝ) να αναλαμβάνει τις στρατιωτικές ασκήσεις των φοιτητών και στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες! Οι μαθητές από 6–19 ετών υποχρεώνονται να εγγραφούν στην ΕΟΝ, στα πρότυπα των υπόλοιπων ευρωπαϊκών φασιστικών νεολαιών, και γίνονται *φαλαγγίτες* και *σκαπανείς*. Βιβλία ρίχνονται στη φωτιά και 752 τίτλοι τίθενται υπο απαγόρευση.

Εικ. 1. Άστεγος μαθητικός πληθυσμός στην ορεινή επαρχία, τα σχολεία κατεστραμμένα από αντίποινα του ναζιστικού στρατού κατοχής. Παιδιά στο χωριό Στρούνη της Ηπείρου, από το φωτογραφικό φακό της Βούλας Παπαϊωάννου, το 1946.

Μετά την κατάρρευση του Αλβανικού Μετώπου οι συνθήκες λειτουργίας των σχολείων είναι εφιαλτικά τραγικές, καθώς οι δυνάμεις του Άξονα λεηλατούν την ελληνική οικονομία (Λούκος 2007), με τα Έξοδα Κατοχής να εκτινάσσονται τον Αύγουστο του 1943 σε 850 δισεκατομμύρια δραχμές (Γλέζος 2009) με καταστροφικές συνέπειες για τον κατεχόμενο μαθητικό πληθυσμό :

- Υπερπληθωρικές τάξεις των 60, 80 ή και 100 μαθητών
- Έλλειψη εποπτικών υλικών και βιβλίων
- Χιλιάδες ελλείψεις σε διδακτικό προσωπικό

Στα χρόνια του πολέμου τα παιδιά υποφέρουν: Το σχολικό έτος 1941-1942 κράτησε μόνο 3 μήνες! Το επόμενο του 1942 – 1943 μόνο 20 μέρες!

Ο χειμώνας του σχολικού έτους 1940 – 1941 είναι τραγικός:

- 60.000 παιδιά πέθαναν από πείνα
- 140.000 έπαθαν σοβαρές βλάβες στην υγεία τους
- 400.000 έμειναν ορφανά από μητέρα ή πατέρα ή και από τους δυο γονείς
- 450 κλείστηκαν στο Δημόσιο Ψυχιατρείο
- Τα ορφανά του Ορφανοτροφείου Χατζηκώστα διωχτήκαν για να λειτουργήσει το ίδρυμα ως φυλακή.

Τον Σεπτέμβριο του 1942 ο Γληνός προτρέπει να παραμεριστούν προσωπικές φιλοδοξίες, πάθη και μίσση πολιτικά (Γληνός 1944) και το Φεβρουάριο του 1943 ιδρύεται η Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων Ε.Π.Ο.Ν. στην οποία συμμετέχουν δέκα αντιστασιακές οργανώσεις νέων και η οργάνωση νεολαίας του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (Ε.Α.Μ.). Τις ζοφερές συνθήκες για το μαθητικό πληθυσμό και τα δημόσια σχολεία κλήθηκε να διαχειριστεί η Ελεύθερη Κυβέρνηση του Βουνού, που με την ιδρυτική της διακήρυξη, έθεσε πρωταρχικό στόχο της και την εκπαίδευση του ελληνικού λαού. Η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (Π.Ε.Ε.Α.), ήταν η κυβέρνηση που σχηματίστηκε από το ΕΑΜ και τα συνεργαζόμενα με αυτό κόμματα και οργανώσεις, κατά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στην Ελεύθερη Ελλάδα.

Οι εμπνευσμένοι παιδαγωγοί Γληνός και Σωτηρίου του «Εκπαιδευτικού Ομίλου» συμμετέχουν ενεργά στην ίδρυση της ΕΠΟΝ και τη στόχευσή της. Ο Σωτηρίου έγραψε το

«Δωδεκάλογο» της οργάνωσης νεολαίας και υπήρξε βασικός συντελεστής του εκπαιδευτικού έργου της ΠΕΕΑ. Στο έργο του «Η Παιδεία μας σήμερα» (1946) υποστήριζε ότι ήταν τρεις οι κατάρες του εκπαιδευτικού συστήματος της Ελλάδας: 1) ο ψευδοκλασικισμός, 2) ο άγονος ιστορισμός και 3) ο στείρος εγκυκλοπαιδισμός. Στην ίδια κατεύθυνση αγωνίζονται ο Μ. Παπαμαύρος και η Ρόζα Ιμβριώτη, η πρώτη γυναίκα Γυμνασιάρχης, στην Ελλάδα.

Στο βιβλίου του Χάρη Σακελλαρίου «Μιχάλης Παπαμαύρος: η ζωή, οι διώξεις, το έργο του», διαβάζουμε... *Το Γραφείο Παιδείας με επικεφαλής το Γραμματέα –υπουργό Παιδείας, καθηγητή Αλέξανδρο Σβώλο, πήρε την απόφαση να κάμει ότι μπορεί για να μειώσει το δυνατό*

ελάχιστο τις δυσάρεστες επιπτώσεις από τα δεινά του πολέμου. Κατά τα μέσα του Απρίλη γίνεται στο χωριό Βίνιανη της Ευρυτανίας, στο γυναικωνίτη της εκκλησίας, σύσκεψη στην οποία πήραν μέρος, εκτός από το Γραμματέα Παιδείας της ΠΕΕΑ, οι τρεις παιδαγωγοί: Κ.Δ. Σωτηρίου, Μ. Παπαμαύρος και Ρόζα Ιμβριώτη καθώς και πέντε-έξι δάσκαλοι και καθηγητές(Τάσος Βαφειάδης, Αλέκος Παπαγεωργίου, Κώστας Παπανικολάου, κ.α.).

Στη σύσκεψη αυτή έγινε μια ευρύτατη ανάλυση της κατάστασης της Εκπαίδευσης και αποφασίστηκε να παρθούν αμέσως τα πιο πρόσφορα και αποτελεσματικά μέτρα για συγκράτηση του κατήφορου, στον οποίο είχαν σπρώξει τα εκπαιδευτικά πράγματα η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου και οι κατακτητές και ανόρθωση της αποδιοργανωμένης Εκπαίδευσης.

Τόσο όμως η ΠΕΕΑ όσο και αυτοί που πήραν μέρος στη σύσκεψη είχαν μια πολύ αόριστη και θολή ιδέα για το ποια ακριβώς ήταν η κατάσταση. Γι' αυτό και έστειλαν μια εγκύκλιο στα γραφεία των επιθεωρήσεων, ζητώντας να καταγράψουν την κατάσταση σε κάθε περιοχή. Οι απαντήσεις ήρθαν πολύ γρήγορα και η εικόνα που έδιναν δεν θα μπορούσε διαφορετικά ν' αποδοθεί παρά μονάχα με τη λέξη χάος. Και βέβαια το σπουδαιότερο, το πιο καυτό από τα προβλήματα ήταν οι **τεράστιες ελλείψεις σε διδακτικό προσωπικό**.

Στην αρχή το πρόβλημα είχε αντιμετωπιστεί από τις αντιστασιακές οργανώσεις πρακτικά, αλλά βραχυπρόθεσμα. Όσοι από τους αντάρτες του ΕΛΑΣ ήταν δάσκαλοι ή καθηγητές αποσπάστηκαν σε σχολεία κλειστά και πρόσφεραν εκεί τις υπηρεσίες τους. Και δεν ήταν λίγες οι φορές που, αρκετοί από αυτούς, άλλαζαν το μολύβι και την κιμωλία με το ντουφέκι και το πολυβόλο και τη σχολική αίθουσα με το ταμπούρι της μάχης, σαν η περίπτωση το καλούσε.

Μα όλα τούτα ήταν μια «λύση ανάγκης». Για να λειτουργήσουν σωστά τα σχολεία, έπρεπε να επανδρωθούν με το κατάλληλο εκπαιδευτικό προσωπικό. Και το γραφείο Παιδείας της ΠΕΕΑ αποφάσισε να δώσει στο σοβαρότατο τούτο πρόβλημα μια λύση από τις καλύτερες που θα μπορούσαν να δοθούν μέσα από τις τόσο αντίξοες για τέτοια τολμήματα συνθήκες .

Με την Πράξη της 8-6-1944, υπογραμμένη από τον καθηγητή Πέτρο Κόκκαλη, που αναπλήρωνε τον Αλ. Σβώλο, η ΠΕΕΑ αποφάσισε την ίδρυση δυο Παιδαγωγικών Φροντιστηρίων στην Ελεύθερη Ελλάδα, το ένα στο Καρπενήσι και το άλλο στην Τύρνα της Θεσσαλίας.

§ Άρθρο 1. *Ιδρύονται δυο Παιδαγωγικά Φροντιστήρια με έδρα το Καρπενήσι και την Τύρνα (Θεσσαλίας) που θα λειτουργήσουν από τις 5 Ιούλη ως τις 10 Σεπτέμβρη 1944.*

§ Άρθρο 2. *Σκοπός των Φροντιστηρίων είναι ο καταρτισμός προσωρινών δασκάλων για τα σχολεία του 1ου βαθμού (δημοτικά) στην ελεύθερη Ελλάδα .*

Και τα δυο πλαισιώθηκαν από πεπειραμένους δασκάλους και καθηγητές της Μέσης. Περιστασιακά δίδαξαν σ' αυτά και πανεπιστημιακοί καθηγητές, όπως ο καθηγητής Γεωλογίας Κ. Γεωργαλάς.

Με το Άρθρο 4 καθορίστηκε άρτια το πλαίσιο σπουδών :

§ Άρθρο 4. *Οι σπουδαστές των Φροντιστηρίων θα διδαχθούν :*

Στοιχεία Παιδαγωγικής, Στοιχεία Ψυχολογίας και Διδακτικής με τις σχετικές εφαρμογές, Νέα Ελληνικά και Ελληνική Ιστορία

Με το Άρθρο 5 ορίστηκε το πλαίσιο διοίκησης και στελέχωσης με εκπαιδευτικό προσωπικό αξιώσεων :

§ Άρθρο 5. Σε κάθε Φροντιστήριο εγγράφονται 40-50 σπουδαστές.

Το διδακτικό προσωπικό του Φροντιστηρίου αποτελείται από ένα παιδαγωγό , που θα είναι ο προϊστάμενός του, και από 3-4 φιλόλογους, καθηγητές και δασκάλους.

Στη λειτουργία των Φροντιστηρίων, όποτε παραστεί ανάγκη, μπορούν να βοηθήσουν εκπαιδευτικοί και άλλοι ειδικοί επιστήμονες, που τους προσκαλεί ο προϊστάμενος του Φροντιστηρίου.

Συνδιευθυντές του Παιδαγωγικού Φροντιστηρίου Καρπενησίου ορίστηκαν οι διακεκριμένοι παιδαγωγοί Κώστας Σωτηρίου και Μιχάλης Παπαμαύρου.

Ο παιδαγωγός **Κώστας Δ. Σωτηρίου** δίδαξε *Ψυχολογία του Αναπτυσσόμενου Ανθρώπου* και *Εκπαιδευτική Πολιτική*. Γεννήθηκε στο Μαρκόπουλο Αττικής (1889 – 1966). Σπούδασε στη Φιλοσοφική Παν/μίου Αθηνών και στο Διδασκαλείο, δίπλα στο Δημ. Γληνό. Συνέχισε στο Παν/μιο της Ζυρίχης και στο Ινστιτούτο Ζαν-Ζακ Ρουσώ στη Γενεύη. Εργάστηκε στη Δημόσια εκπαίδευση, από όλες της τις βαθμίδες. Ως Διευθυντής Δημοτικής Εκπ/σεως στο Υπουργείο Παιδείας (1923-1925) και ως Διευθυντής στη Ράλλιο Παιδαγωγική Ακαδημία Θηλέων Πειραιώς (1925-1935 και 1946-1947). Υπήρξε μέλος της Διοικούσας Επιτροπής του «Εκπ/κού Ομίλου» (1921-1927). Εργάστηκε στη Γραμματεία της ΠΕΕΑ. Πήρε μέρος στο Εθνικό Συμβούλιο Κορυσχάδων ως Εθνοσύμβουλος Αττικής (1944). Εκλέχθηκε βουλευτής Αττικής με το κόμμα της ΕΔΑ (1959-1961).

Ο μεγάλος παιδαγωγός **Μιχάλης Παπαμαύρος** δίδαξε *Γενική Παιδαγωγική* και *Γενική Διδακτική*. Γεννήθηκε στη Βολισσό της Χίου (Βολισσός 1893 - Αθήνα 1963). Ως πρωτεύσας απόφοιτος Γυμνασίου σπούδασε στη Γερμανία φιλοσοφία και παιδαγωγικά με υποτροφία Χιώτη εφοπλιστή. Το 1919 επέστρεψε και υπηρέτησε ως Επόπτης της Παιδείας στην Ανατολική Θράκη (Ανδριανούπολη). Υποδιευθυντής στο Μαρμάσειο Διδασκαλείο με Διευθυντή τον Αλ. Δελμούζο. Διευθυντής Διδασκαλείου Λαμίας (1928 – 1933). Υπήρξε ένας από τους συγγραφείς του αναγνωστικού Ε' & ΣΤ' «Ελεύθερη Ελλάδα». Από τις μετακατοχικές κυβερνήσεις διώχτηκε, φυλακίστηκε και εξορίστηκε για τις δημοκρατικές του ιδέες και τη δράση του.

Η επίσημη τελετή έναρξης του Παιδαγωγικού Φροντιστηρίου Καρπενησίου έγινε στα κράσπεδα του Καρπενησίου, στο εξοχικό κέντρο «Νεράιδα» που η αντιστασιακή οργάνωση της νεολαίας ΕΠΟΝ το είχε μετατρέψει σε Παιδικό Σταθμό και «Φωλιά», δηλαδή κέντρο ψυχαγωγίας παιδιών. Κεντρικός ομιλητής των εγκαινίων ήταν ο Μιχάλης Παπαμαύρος. Κόσμος πολύς από το Καρπενήσι και από τα γύρω χωριά. «Αντάρτες με τις γραφικές γενειάδες και τα σταυρωτά φισεκλίκια τους και, φυσικά, και εμείς, οι υποψήφιοι σπουδαστές, όλοι καμιά εξηνταριά είχαμε μαζευτεί εκεί» αφηγείται στο βιβλίο του ο εκπαιδευτικός και αντιστασιακός Χάρης Σακελλαρίου, μεταφέροντας την προσωπική του μαρτυρία.

« Μετά από ένα σύντομο προλογισμό του παιδαγωγού Κ.Δ. Σωτηρίου, ανέβηκε πάνω σ' ένα πρόχειρο έδρανο να μιλήσει ο Μ. Παπαμαύρος. Μελαψός, κάπως εύσωμος, στάθηκε μπροστά στο σκεπασμένο μ' ένα κεντητό καρπενησιώτικο τραπεζομάντιλο τραπέζι, κι ακούμπησε πάνω

Αποφασίζομε

Άρθρο 1. Ιδρύονται δύο Παιδαγωγικά Φροντιστήρια, με έδρα το Καρπενήσι και την Τύρνα (Θεσσαλίας), που θα λειτουργήσουν από τις 5 Ιούλη ως τις 10 Σεπτεμβρίου 1944.

Άρθρο 2. Σκοπός των Φροντιστηρίων είναι ο καταρτισμός προσωρινών δασκάλων για τα σχολεία 1ου βαθμού (Δημοτικά) στην Ελεύθερη Ελλάδα.

Άρθρο 3. Στα Φροντιστήρια θα φοιτήσουν προσωρινοί δάσκαλοι, που δεν έχουν παιδαγωγική μόρφωση, και νέοι και νέες τελειόφοιτοι γυμνασίου, που επιθυμούν να διοριστούν προσωρινοί δάσκαλοι στα σχολεία του 1ου βαθμού (Δημοτικά) της Ελεύθερης Ελλάδας.

Άρθρο 4. Οι σπουδαστές των Φροντιστηρίων θα διδάχτούν: Στοιχεία Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας και Διδακτικής, με τις σχετικές εφαρμογές, καθώς και Νέα Ελληνικά και Ελληνική Ιστορία.

Άρθρο 5. Σε κάθε Φροντιστήριο εγγράφονται 40 - 50 σπουδαστές. Το διδακτικό προσωπικό κάθε Φροντιστηρίου αποτελείται από έναν παιδαγωγό, που θα είναι ο προϊστάμενός του, και από 3-4 φιλολόγους, καθηγητές και δασκάλους. Στη λειτουργία των Φροντιστηρίων, όποτε παραστεί ανάγκη, μπορούν να βοηθήσουν εκπαιδευτικοί και άλλοι ειδικοί επιστήμονες, που τους προσκαλεί ο προϊστάμενος του Φροντιστηρίου.

Άρθρο 6. Οι απόφοιτοι των Παιδαγωγικών Φροντιστηρίων διορίζονται προσωρινοί δάσκαλοι. Για να γίνουν μόνιμοι και να εξισωθούν με τους πτυχιούχους δασκάλους του 1ου βαθμού, θα πρέπει να μετεκπαιδευθούν, όπως θα καθοριστεί από ειδική πράξη.

Στην έδρα της Επιτροπής, 8 Ιούνη 1944
Ο Γραμματέας της Παιδείας
(Τ.Σ.) Π. Κόκκαλης

Εικ. 2. Τα ιδρυτικά άρθρα της ΠΕΕΑ το 1944 (Πηγή: Χ. Σακελαρίου, 1984)

του τα δυο του χέρια... Έχει συνεπαρθεί κιάλας από το όραμά του ... τα μάτια του αστράφτουν. Τα φλογερά του λόγια αντηχούν ολόγυρα στις ράχες του Καρπενησίου και συγκλονίζουν τις καρδιές. Μιλά με ενθουσιασμό, με πάθος, το πάθος του επιστήμονα που έχει γίνει ένα με το έργο του και συνταράζει βαθύτατα τις καρδιές όλων μας. Κάποια στιγμή γυρίζει και κατά μας, τους υποψήφιους σπουδαστές του Παιδαγωγικού Φροντιστηρίου και απλώνοντας τα χέρια του κατά το μέρος μας, τον ακούμε να μας κράζει:

- Ελάτε να πλάσουμε ένα λαό!

Τα λόγια του αυτά, που τη στιγμή εκείνη δεν ήταν δυνατό να συλλάβουμε το πραγματικό τους νόημα, ήχησαν μέσα μας σαν μια άλλη φωνή, κι ηχούν ακόμα σε όσους από εμάς επιζούν σαν ένα μεγάλο κάλεσμα, σαν εκείνο του Ναζωραίου: «και ποιήσω υμάς αλιείς ανθρώπων». Γιατί, αλήθεια, όχι μόνο παιδοπλάστης μα και λαοπλάστης είναι ο δάσκαλος, κι ο μεγάλος παιδαγωγός είχε συλλάβει σ' όλο του το βάθος και την έκταση τον τεράστιο ρόλο που είναι δυνατό να διαδραματίσει ανάμεσα σ' ένα λαό- όταν είναι πραγματικός δάσκαλος. Από την άλλη κιάλας μέρα άρχισε η λειτουργία του Φροντιστηρίου και από τα πρώτα μαθήματα καταλάβαμε πως είχαμε, πως ευτυχίσαμε να έχουμε δασκάλους μας τις υψηλότερες κορυφές της Παιδαγωγικής Επιστήμης του τόπου μας.

Τα μαθήματα γίνονταν στην αίθουσα του Δημοτικού Σχολείου Καρπενησίου όπου παρακο-

Εικ. 3. Ο παιδαγωγός Μιχάλης Παπαμαύρος ως ομιλητής στην τελετή εγκαινίων του Παιδαγωγικού Φροντιστηρίου Καρπενησίου (Πηγή: Χ. Σακελλαρίου, 1984) λουθούσαμε και τις πρακτικές ασκήσεις. Τη διατροφή μας είχε αναλάβει η Επιμελητεία της 13^{ης}

Εικ.4,5 Οι παιδαγωγοί διευθυντές του Παιδαγωγικού Φροντιστηρίου Καρπενησίου – Τροβάτου, Μιχάλης Παπαμαύρος και Κώστας Σωτηρίου.

Εικ. 6. Η παιδαγωγός Ρόζα Ιμβριώτη διευθύντρια του Παιδαγωγικού Φροντιστηρίου Τύρνας.

Μεραρχίας του ΕΛΑΣ. Με το αλουμίνιο μας πιάτο ή την καρβάνα στο χέρι, μπαίναμε στη γραμμή για το καθημερινό μας συσσίτιο. Μαζί μας στην ίδια γραμμή και οι καθηγητές μας. Όλοι ήμασταν ίσοι μπροστά στο ίδιο πρόβλημα, όπως δεν υπήρχαν ταμπού, ούτε θέμα αυθεντίας και στην επιστημονική έρευνα .

Στο Παιδαγωγικό Φροντιστήριο Καρπενησίου – Τροβάτου δίδαξαν οι :

1. *Αλέκος Παπαγεωργίου* (με το ψευδώνυμο Τόμπρος) δίδαξε Νεοελληνική Λογοτεχνία και Αισθητική.
 2. *Τάσος Βαφειάδης* (με το ψευδώνυμο Μακεδονίτης) φιλόλογος, δίδαξε Ελληνική Ιστορία.
 3. *Νίκος Μπρούζος* (με το ψευδώνυμο Λύρης) μαθηματικός – οικονομολόγος, δίδαξε Πολιτική Οικονομία και Φιλοσοφία.
 4. *Μήτσος Βαΐτσος*, καθηγητής Φυσικής, δίδαξε Φυσικές Επιστήμες.
 5. *Δημήτρης Πάλλας*, θεολόγος, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, εκλεγμένος Εθνοσύμβουλος στην Εθνοσυνέλευση των Κορυτσάδων από την περιφέρεια της Σαλαμίνας, δίδαξε Βυζαντινή Τέχνη.
 6. *Κώστας Παπανικολάου*, δάσκαλος Κρικέλλου, αγωνιστής συνδικαλιστής και προεδρεύων στο Συνέδριο της Λάσπης, δίδαξε Αρχές τήρησης των Βιβλίων του Σχολείου.
- Για ένα διάστημα δίδαξε Γεωλογία ο καθηγητής Γεωλογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών *Κ. Γεωργαλάς*. Υπεύθυνος για τις Πρακτικές Ασκήσεις των σπουδαστών ήταν ο δάσκαλος *Γιώργος Μυρισιώτης*, πτυχιούχος της Ανώτατης Σχολής Πολιτικών Επιστημών, συνδικαλιστής και γνωστός ποιητής που δίδαξε και την Ειδική Διδακτική των επιμέρους μαθημάτων και η *Τερψιχόρη Γουβέλη* που δίδαξε Οικιακή Οικονομία στις σπουδάστριες και Οργάνωση της εξωσχολικής ζωής.

Η Ρόζα Ιμβριώτη, γεννήθηκε το 1898 στο Γκύζη της Αθήνας. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και το 1930 μετεκπαιδεύτηκε στο Παρίσι και το Βερολίνο με υποτροφία του Υπουργείου Παιδείας. Ήταν μέλος του *Εκπαιδευτικού Ομίλου* και του Φεμινιστικού Κινήματος στην Ελλάδα. Το 1933 έγινε Γυμνασιάρχης και το 1936 το καθεστώς Μεταξά τη μετέθεσε στο Κιλκίς όπου εφάρμοσε τις αρχές του *Σχολείου Εργασίας* (Καλαντζής 2002). Διεύθυνε το πρώτο Ειδικό Σχολείο στην Καισαριανή. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της ΕΠΟΝ και συνέβαλε ουσιαστικά στο εκπαιδευτικό έργο της ΠΕΕΑ, ως διευθύντρια του Παιδαγωγικού Φροντιστηρίου στην Τύρνα της Θεσσαλίας.

Όταν ανέλαβε το έργο του Φροντιστηρίου το χωριό ήταν ολότελα κατεστραμμένο και δεν υπήρχε δυνατότητα, ούτε για εκπαιδευτικό υλικό, ούτε για βιβλιοθήκη, ούτε καν για κατα-

λύματα των σπουδαστών που έφταναν τους 107. Διδακτικό προσωπικό και φοιτητές φιλοξενήθηκαν σε σπίτια. Τα μαθήματα γίνονταν στο δημοτικό σχολείο του χωριού από τις 7:30 έως τις 13:00 και τα απογεύματα 16:00 έως 19:00 οι μελλοντικοί δάσκαλοι εφάρμοζαν τις αρχές και πρακτικές του Σχολείου Εργασίας, ενώ παράλληλα υπήρξε ειδική μέριμνα για την εκπαίδευση των αναλφάβητων. Κατά τη διάρκεια της δέμηνης λειτουργίας του έγιναν πολιτιστικές εκδηλώσεις και εκδρομές που επηρέασαν ιδιαίτερα τους κατοίκους, όσο και τους φοιτητές (Ιμβριώτη 1962).

Άλλα τρία φροντιστήρια λειτούργησαν στο Ερημόκαστρο Θηβών, στα Γρεβενά και στη Μέση Μηλιά Πιερίας. Το φροντιστήριο Θηβών λειτούργησε τον Ιούνιο και Ιούλιο του 1944 με διευθυντή τον δάσκαλο Νικόλαο Αυγουλά. Το

φροντιστήριο Γρεβενών λειτούργησε με διευθυντή τον δάσκαλο Κώστα Καραπατάκη από τον Ιούνιο μέχρι το Σεπτέμβριο στο νέο-ιδρυθέν μονοθέσιο σχολείο και οι σπουδαστές του εξετάστηκαν με την ολοκλήρωση των σπουδών τους από τη Ρόζα Ιμβριώτη. Το φροντιστήριο στην Πιερία λειτούργησε τον Ιούνιο και τον Αύγουστο του 1944 με ευθύνη του δασκάλου Κώστα Λουκόπουλου, με σαράντα σπουδαστές στο Δημοτικό Σχολείο της Μέσης Μηλιάς.

Και ενώ τα Παιδαγωγικά Φροντιστήρια λειτουργούσαν, οι δάσκαλοι δεν έπαψαν ούτε στιγμή να δραστηριοποιούνται και να κινητοποιούνται για τη συλλογική αντιμετώπιση των προβλημάτων της παιδείας του ελληνικού λαού. Και πρώτα – πρώτα ήταν αναγκαίο να επανασυστήσουν τη διαλυμένη από το δικτάτορα Ι. Μεταξά, Διδακταλική Ομοσπονδία (1935-36). Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε στο χωριό Παπαδιά (Τέρνοβο) Ευρυτανίας, στα τέλη του 1942 με χίλιους κόπους και κινδύνους έκτακτη συνέλευση του Κλάδου, που πήρε απόφαση να επανασυστήσει τη Δ.Ο.Ε.. Στη συνέλευση αυτή προέδρευσε ο συνδικαλιστής δάσκαλος Σεραφεΐμ Στρατίκης. Παράλληλα η συνέλευση έστειλε σύνδεσμο στην Αθήνα και εκεί, σε «παράνομη» συνέλευση, εκλέχθηκε προσωρινό αγωνιστικό συμβούλιο, που το αποτελούσαν οι :

Εικ. 7 Οι δάσκαλοι Σεραφεΐμ Στρατίκης και η γυναίκα του Ειρήνη Λαλαγιάνη- Στρατίκη πρωτοπόροι του Διδακταλικού Κινήματος και της Εθνικής Αντίστασης, εκπαιδευτικοί του Δημοτικού Σχολείου Καρπενησίου, που καταστράφηκε ολοσχερώς από τα ναζιστικά στρατεύματα κατοχής.

- Βασίλης Παπάς, στέλεχος τότε του ΕΑΜ, αργότερα εξορίστηκε και πέθανε στην εξορία.
- Παναγής Δημητράτος, τον σκότωσαν οι φασίστες στις φυλακές Χατζηκώστα.
- Κώστας Θ. Παπανικολάου
- Βαγγέλης Νικολάου
- Θεόδωρος Βανιώτης, που ήταν και σύνδεσμος με την Πανυπαλληλική Επιτροπή.

Στις 20 Ιουλίου 1944, συγκροτείται στο χωριό Λάσπη (Άγιος Νικόλαος) της Ευρυτανίας, το πρώτο από τη δικτατορία του Μεταξά Παιδαγωγικό Συνέδριο με θέματα : Τη θέση του Κλάδου στον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα και η μέχρι τώρα συμβολή του σ' αυτόν, την τρέχουσα κατάσταση των σχολείων και τα μέτρα για τη βελτίωσή της, την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση: αρχές και οργάνωση μιας λαϊκής Παιδείας, οργανωτικά και οικονομικά ζητήματα του Κλάδου και τη διοίκηση της Παιδείας.

Εικ. 8. Οι εκπαιδευτικοί στο Συνέδριο της Λάσπης Ευρυτανίας. Στο κέντρο με το μαύρο σακάκι ο Παιδαγωγός Μιχάλης Παπαμαύρος με καταγωγή από τη Χίο. (Πηγή: Χ. Σακελλαρίου, 1984)

Στο Συνέδριο πήραν μέρος 100 αντιπρόσωποι από 20 Διδασκαλικούς Συλλόγους και σύμφωνα με τα στοιχεία που είχαν στα χέρια τους οι οργανωτές του Συνεδρίου, ο Διδασκαλικός Σύλλογος Ευρυτανίας και το αγωνιστικό συμβούλιο, η συμμετοχή θα ήταν μεγαλύτερη, αν οι επικεφαλής των συλλόγων είχαν πάρει έγκαιρα τις προσκλήσεις κι αν αρκετοί από τους αντιπροσώπους δεν συλλαμβάνονταν στη διαδρομή από τους κατακτητές.

Στις 6 Αυγούστου 1944 ο φασιστικός στρατός επέλεξε να χτυπήσει το ελληνικό αντάρτικο στην καρδιά του και έτσι από το Ε.Α.Μ. δόθηκε εντολή να εκκενωθεί το Καρπενήσι και οι κάτοικοί του να μετακινηθούν σε ασφαλέστερες περιοχές. Μαζί με όλους μετακινήθηκε και το Παιδαγωγικό Φροντιστήριο. Κι ήταν τούτο για όλους τους, σπουδαστές και καθηγητές, μια εμπειρία και ταλαιπωρία που πρώτη φορά δοκιμάζανε. Να πως περιγράφει αυτή την έξοδο και τη μετακίνηση ο ίδιος ο Μιχάλης Παπαμαύρος:

«... Ξεκινήσαμε βαδίζοντας απάνω στο Ξηροπόταμο προς τον Αϊ-Θανάση. Άντρες, γυναίκες, άλογα, γελάδια, κατσίκια, σκύλοι και κότες του σπιτιού στέναζαν και αγκομαχούσαν ν' ανεβούν τον ανήφορο. Όλα αυτά τα ετερόκλητα όντα αποτελούσαν μια άγρια, μια τραγική εικόνα. Τέτοια άγρια εικόνα είχα αντικρίσει άλλη μια φορά μέσα στον κεντρικό δρόμο της Ανδριανούπολης, στο τέλος της Μικρασιατικής καταστροφής, όταν ολόκληρος ο ελληνικός πληθυσμός του εσωτερικού της Ανατολικής Θράκης προσπαθούσε να προφτάσει να καταφύγει στη Δυτική Θράκη.

Ο βράδυ της πρώτης εκείνης μέρας της φυγής από το Καρπενήσι φτάσαμε στο γεφύρι της Μέγδοβας. Έπρεπε να μείνουμε εκεί. Επειδή όμως στο μέρος εκείνο δεν υπάρχει ούτε ένα αλώνι ίσιο μέρος, για να κοιμηθούμε, αναγκαστήκαμε να κατεβούμε στην κοίτη του ποταμού και ξαπλώσαμε δίπλα στο νερό, απάνω στις κοτρώνες. Είχαμε βάλει σκοπούς που μας ξύπνησαν μόλις βγήκε το φεγγάρι. Ξεκινήσαμε πάλι. Μόλις περάσαμε τη διασταύρωση των δρόμων, είδαμε τους Γερμανούς σε απόσταση μισής ώρας να έρχονται κατά κεί. Μα και όταν, ύστερα από 20 λεπτά της ώρας, φτάσαμε στο Κεράσοβο και βάλαμε το καζάνι για να βράσουμε φασόλια, βλέπουμε πάλι τους Γερμανούς σε απόσταση 500 μέτρων να έρχονται κατά το χωριό. Αφήσαμε τότε τα φασόλια και πεινασμένοι ακολουθήσαμε το δόμο μας προς τ' Αγραφα, βαδίζοντας σε απότομες πλαγιές βουνών, σε κατοικόδρομους, που έμοιαζαν με μυρμηγκόδρομους... Τέλος φτάσαμε στο χωριό Τροβάτο, υψόμετρο 1200 μέτρα...»

Και συνεχίζει ο ηρωικός παιδαγωγός :

«Μέσα στην εκκλησία του κάτω μαχαλά του Τροβάτου στεγάστηκε τώρα η Παιδαγωγική Ακαδημία των βουνών. Είμαστε το κρυφό Σχολείο του Αγώνα... Μέσα στην εκκλησία αυτή συνεχίσαμε τη διδασκαλία μας. Σ' αυτή γινόταν, με τα παιδιά του χωριού, και υποδειγματικές και δοκιμαστικές διδασκαλίες όλων των μαθημάτων. Η διδασκαλία ήταν μυσταγωγία. Όχι μόνο επικρατούσε άκρα σιωπή ανάμεσα στους σπουδαστές μα και η αθρόα επίσκεψη των κατοίκων του χωριού έδινε ένα πανηγυρικό τόνο σ' όλη την εργασία.

Ο παπάς του χωριού, με την αγκλίτσα του στο χέρι, καθόταν σ' ένα σασίδι, δίπλα στο δεσποτικό, κι αφουγκραζόταν. Ο πρόεδρος του χωριού, ο εφυέστατος Αλέξης, καθόταν στα σκαλοπάτια του τέμπλου και κάθε τόσο κουνούσε προς τα κάτω το κεφάλι, σημείο πως παραδεχόταν ότι άκουε.

Και κάθε βράδυ κάτω από την καρυδιά, μαζεύονταν αρκετοί κάτοικοι του απάνω και του κάτω μαχαλά κι εκεί τους εξηγούσαμε και τους αναλύαμε ζητήματα του Αγώνα».

Το μάθημα δεν έκλεινε με τη λήξη της διδακτικής ώρας. Συνεχιζόταν και έξω από την αίθουσα διδασκαλίας – την εκκλησία του χωριού - όλες τις άλλες ώρες της μέρας, στις καθημερινές συζητήσεις με τους καθηγητές, στους περιπάτους των σπουδαστών, στην ώρα του συσσιτίου, σε κάθε ευκαιρία. Η αγωγή και η διδασκαλία ήταν εκεί, στα Αγραφιώτικα λημέρια, ζωή και βίωση καθημερινή, μέσα στην προβληματική της βιοπάλης και της ζοφερής πραγματικότητας .

Ο ίδιος ο Μιχάλης Παπαμαύρος συγκέντρωνε γύρω του τους σπουδαστές και τις σπουδάστριες και κατατόπιζε, συμβούλευε, οδηγούσε. Έκανε ο ίδιος υποδειγματικές διδασκαλίες και θαύμαζε τότε κανείς, μας μαρτυράει ο σπουδαστής Σακελλαρίου, όχι μονάχα το δεξιότεχνη δάσκαλο, που ξέρει να ζωντανεύει τη διδασκαλία και να την κάνει αληθινή μυσταγωγία και δημιουργική βίωση, αλλά και το βαθυνούστατο σοφό, που ξέρει να κατεβαίνει από το ύψος της σοφίας του και να οδοιπορεί μέσα στα λιβάδια της παιδικής απλότητας κι αφέλειας, πιασμένος χέρι χέρι με τις αγνές ψυχές των παιδιών, που ήξερε να τις ενθουσιάζει, να τις μαγεύει και να τις συνεπαίρνει.

Τον θυμάμαι σαν να τον βλέπω ακόμα, σε μια υποδειγματική του. Δίδασκε μουσική. Κι είχε για διδακτική ενότητα το ποίημα « Ο Τζιτζίκας » του Ζ. Παπαντωνίου, μελοποιημένο από το Γ. Λαμπελέτ. Ήταν η πρώτη φορά που τον είδαμε έτσι στεναχωρημένο. Όσο και αν προσπάθησε, όσο μεθοδικά και αν προχώρησε, τελικά δεν κατάφερε να κάμει τα παιδιά ν' αφομοιώσουν το τραγούδι. Γρήγορα όμως ο μεγάλος παιδαγωγός με την πλούσια πείρα που είχε, κατάλαβε πως καμιά γνώση δεν είναι δυνατό να αφομοιωθεί και να ριζώσει στην ψυχή του παιδιού, αν δεν βρει μέσα της κάποια στηρίγματα, κάποιες βάσεις υποδοχής. Και τα στηρίγματα αυτά είναι οι λεγόμενες προσλαμβανόμενες παραστάσεις. Και οι προσλαμβανόμενες ακουστικές παραστάσεις των παιδιών του ορεινού απρόσιτου εκείνου χωριού των Αγραφών, ήταν αποκλειστικά και μόνο δημοτικά τραγούδια, αρθρωμένα βασικά σε ελάσσονα κλίμακα και στο μέτρο των 7/8. Πώς να αφομοιώσουν ένα τραγούδι που τους ήταν εντελώς παράταιρο και ξένο; Γι' αυτό και την άλλη μέρα αποφάσισε να τους διδάξει ένα ποίημα του Ζ. Παπαντωνίου και πάλι, αλλά μελοποιημένο (από το Γ. Λαμπελέτ) πάνω σε ελάσσονα κλίμακα και στο μέτρο και το ρυθμό του τσάμικου, τον «Πεύκο». Η επιτυχία ήταν απόλυτη. Και βέβαια η συζήτηση μετά από αυτό εστιάστηκε πάνω στη σημασία που έχει ο λαϊκός πολιτισμός, σα βάση που πάνω του πρέπει να στηρίζεται κάθε διδασκαλία, και η διδακτική αρχή « από τα γνωστά στα άγνωστα ».

Ο παιδαγωγός Παπαμαύρος τις πιο πολλές από τις ελεύθερες ώρες που περνούσε στο Τροβάτο, τις περνούσε, είτε κουβεντιάζοντας με τους σπουδαστές του, είτε με τα παιδιά του χωριού και τους απλούς ορεσίβιους Τροβατιανούς.

- Μες τους απλούς ανθρώπους του χωριού μας έλεγε, καταθέτει ο Σακελλαρίου, βρίσκεις τη σοφία αιώνων, βρίσκεις το μεγαλείο της ανθρώπινης ψυχής. Στα χωριά που θα πάτε μην τους περιφρονείτε, μην κρατιέστε μακριά τους, παρά σταθείτε δίπλα τους και αφουγκραστείτε τους πόνους τους και τους καημούς τους. Θα γίνεται πιο πλούσιοι και πιο δυνατοί. Μήπως τα δημιουργήματα της λαϊκής ψυχής και της φαντασίας, τα δημοτικά τραγούδια και τα παραμύθια, δεν είναι τα απαραίτητα υποδείγματα του έντεχνου λόγου; Αλλά και την αληθινή ανθρωπιά θα βρείτε μέσα στον απλό και αμόρφωτο λαό. Η επίσημη παιδεία δεν τον άγγιξε κι έτσι δεν κατάφερε να του καταστρέψει την ψυχή. Και, βέβαια, μείνετε και εσείς απλοί και καθαροί στην καρδιά, γεμάτοι αγάπη για το συνάνθρωπό σας. Τότε μόνο θα είστε αληθινά ευτυχημένοι.

Ο γερο-δάσκαλος του χωριού, ο κύριος Ντελής, είχε γίνει και αυτός ένα μαζί μας, λέει ο σπουδαστής Σακελλαρίου. Μας βοηθούσε στις υποδειγματικές διδασκαλίες κι η στεναχώρια του ήταν, ύστερα από όσα έβλεπε και άκουγε, που δεν είναι πια παιδί, να ξαναρχίσει τη διδασκαλική σταδιοδρομία του από την αρχή.

Οι μέρες κυλούσαν και το κρύο άρχισε να σφίγγει στα αποτομώτατα βουνά των Αγράφων, ο Χάρης Σακελλαρίου μάλιστα καταθέτει πως μια από κείνες τις μέρες ξύπνησαν με χιόνι!

Στις 10 του Σεπτεμβρίου του 1944, απέξω από την εκκλησία του Άι- Δημήτρη του Τροβάτου είναι μαζεμένοι οι σπουδαστές. Στο χωριό αυτό τελείωσαν τα μαθήματά τους και τώρα διορίστηκαν όλοι δάσκαλοι και δασκάλες στην Ελεύθερη Ελλάδα. Μπροστά σ' ένα τραπέζι στέκονται ο παπάς του χωριού, ο παπα-Γιώργης, ο πρόεδρος της Αυτοδιοίκησης, οι διευθυντές και οι καθηγητές του Φροντιστηρίου. Ολονών η καρδιά είναι σφιγμένη. Μερικά μάτια είναι βουρκωμένα. Οι τελευταίες περιπέτειες της εχθρικής επίθεσης, οι κόποι και τα βάσανα της πορείας από το Καρπενήσι ως το Τροβάτο έχουν ενώσει τις ψυχές τους. Καθηγητές και σπουδαστές είχαν όλοι την ίδια τύχη και ζήσαν όλοι σαν φίλοι, σαν αδερφοί. Μα τώρα ήρθε η ώρα να χωριστούν. Ο παπα-Γιώργης έβαλε «ευλογητός». Ευλόγησε όλους που εργάζονται στον αγώνα είτε με το ντουφέκι, είτε με την πένα. Ύστερα ο Διευθυντής του Φροντιστηρίου διέταξε «Προσοχή!» Όλοι στάθηκαν ακίνητοι. Ο παπάς διαβάζει μια μια τις λέξεις του όρκου και οι σπουδαστές τις επαναλαμβάνουν με υψωμένο το δεξιό τους χέρι :

«Ορκίζομαι ότι θα εκτελέσω σωστά τα καθήκοντά μου σαν υπάλληλος της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης, έχοντας σαν γνώμονα το συμφέρον της Πατρίδας μου και του Ελληνικού λαού. Ότι θα αγωνιστώ με αυτοθυσία για την απελευθέρωση της χώρας μου από το ζυγό των κατακτητών. Ότι θα υπερασπίζω παντού και πάντοτε τις λαϊκές ελευθερίες και θα είμαι παραστάτης και οδηγός του λαού στον αγώνα για τη λευτεριά του και τα κυριαρχικά του δικαιώματα».

Από τους σπουδαστές – αποφοίτους ο Χάρης Σακελλαρίου διασώζει τα παρακάτω στοιχεία :

1. Παπαθανασόπουλος Λεωνίδας, από το Θέρμο Τριχωνίδας, εκλεγμένος εκπρόσωπος των σπουδαστών στο Διοικητικό Συμβούλιο του Φροντιστηρίου.
2. Κατσιμάνη Ελένη του Αντωνίου, από τη Σπερχειάδα Φθιώτιδας.
3. Χειμάρρα Ευδοξία, από τη Ναυπακτία.
4. Μποσινάκου Αγγελική, από την Ευρυτανία.
5. Ρεντζή Παναγιώτα, από το Θέρμο Τριχωνίδας.
6. Κωστούκου Αναστασία, από το Καρπενήσι.
7. Νεοφύτου Δήμητρα, από την Αγία Σοφία Τριχωνίδας.
8. Καροπλεσίτου Αλεξάνδρα, από το Θέρμο Τριχωνίδας.
9. Κοκμοτός Γιάννης, από τη Μυγδαλιά (Πλέσσα) Φωκίδας.
10. Παπακώστας Στέφανος, από την Αράχοβα Ναυπακτίας.
11. Καραγιάννης Κώστας, από το Θέρμο Τριχωνίδας.
12. Καραγιάννης Γιάννης, από το Παλιόκαστρο Ευρυτανίας.
13. Ζηροπούλου Δανάη του Κων. , από τις Μεξιάτες Φθιώτιδας.
14. Παπανικολάου Έλλη, από τα Μάρμαρα Φθιώτιδας.
15. Πασπαλιάρης Παναγιώτης, από το Μεσολόγγι.
16. Πασπαλιάρης Γεώργιος, από το Μεσολόγγι.
17. Λιούμης Παναγιώτης, από το Μεσολόγγι.

18. Ηλιοπούλου Μαρία, από το Μεσολόγγι.
19. Μαυρίκας Χαράλαμπος από τις Κορυσχάδες.
20. Μαυρογόνατος Στέλιος.
21. Αναγνωστόπουλος Στέργιος, από τα Φάρσαλα Θεσσαλίας.
22. Κυρίτσης Αλέκος από τη Λαμία.
23. Σκοτίδας Ξενοφώντας από τη Λειβαδιά.
24. Πανάγος Αθανάσιος, από τα Σιταράλωνα Τριχωνίδας.
25. Πολύζος Ανέστης, από την Ευρυτανία.
26. Νταλής Δημήτριος, από το Τροβάτο Ευρυτανίας.
27. Σακελλαρίου Χάρης, από το Θαυμακό Φθιώτιδας.
28. Κακανά Αστερία, από την Ιτέα Φωκίδας.
29. Πρίμπας Επαμεινώνδας, από τη Λάσπη Ευρυτανίας.
30. Καρφής Σπύρος, από τη Λάσπη Ευρυτανίας.
31. Πολύζου Φωτεινή, από τη Σπερχειάδα Φθιώτιδας.
32. Παπαϊωάννου Έλλη, από τη Μακρακώμη Φθιώτιδας.
33. Τζεβελέκας Ηλίας, από την Κολοκυθιά Φθιώτιδος.
34. Αναστάσης Αθανάσιος
35. Καραγεωργοπούλου Μαρία
36. Πατσιούρης
37. Τζιώρας...

Απευθυνόμενους σε αυτούς ο Διευθυντής του Φροντιστηρίου τους προέτρεψε :

« Συναγωνιστές και συναγωνίστριες! Το έργο μας τελείωσε. Πρέπει να χωριστούμε. Από σήμερα είστε δάσκαλοι των παιδιών του Ελληνικού λαού. Δουλέψτε με ενθουσιασμό, για να πλάσετε χαρακτήρες, ευγενική ψυχή, γερή καρδιά στα παιδιά. Φανείτε αντάξιοι του ηρωικού λαού μας. Γίνετε οδηγοί του. Κάμετε το λαό μας μεγάλο στην ψυχή, εργατικό και χαρούμενο. Εργαστείτε και σεις να γίνει η Ελλάδα μας ελεύθερη, χαρούμενη και ευτυχισμένη!

Πηγαίνετε και μη μας ξεχνάτε! Εμείς, με το νου μας, θα είμαστε πάντα κοντά σας».

Μετά το Διευθυντή πήρε το λόγο ο εκπρόσωπος των σπουδαστών, που εκ μέρους όλων έδωσε την υπόσχεση και τη διαβεβαίωση πως θα εργαστούν και μέσα στο σχολείο τους για τα παιδιά και στο λυτρωτικό αγώνα για τα δικαιώματα του λαού. Μετά ένας ένας περνούσε από το τραπέζι, έπαιρνε το διορισμό του, χαιρετούσε και έφευγε. Τραγούδησαν τον ύμνο της ΠΕΕΑ και τον Εθνικό Ύμνο και η τελετή τελείωσε. Την άλλη μέρα, πριν καλά καλά ξημερώσει, οι σπουδαστές κι οι σπουδάστριες, δάσκαλοι και δασκάλες πιά, έφυγαν για τα χωριά που είχαν τοποθετηθεί να υπηρετήσουν ως προσωρινοί δάσκαλοι.

Ο Χάρης Σακελλαρίου εργάστηκε σ' ένα χωριό της επαρχίας Δομοκού, αφού ολοκληρώθηκε η διαδικασία σύνταξης και έκδοσης των αναγνωστικών για τις τάξεις Ε' και ΣΤ' με τίτλο «*Ελεύθερη Ελλάδα*» με ευθύνη του Φροντιστηρίου Καρπενησίου και για τις τάξεις Γ' και Δ' Δημοτικού με τίτλο «*Τ' Αετόπουλα*», από τη συντακτική ομάδα του Φροντιστηρίου της Τύρας. Το αναγνωστικό «*Τ' Αετόπουλα*» ήταν γραμμένο εξ' ολοκλήρου στη δημοτική και

περιλάμβανε ποιήματα και πεζά που αναφέρονταν στην Αντίσταση και στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων της υπαίθρου. Το αναγνωστικό «*Ελεύθερη Ελλάδα*» είχε 126 σελίδες με 21 ποιήματα και 30 πεζά, γραμμένα στη δημοτική, αλλά και πολλά τυπογραφικά λάθη, καθώς ο Παπαμαύρος δεν μπόρεσε να επιβλέψει την εκτύπωσή του (Σακελλαρίου 1986).

Με την ολοκλήρωση της συγγραφής, τα αναγνωστικά δόθηκαν στο τυπογραφείο των Αντιστασιακών Οργανώσεων για εκτύπωση. Τυπώθηκαν το καθένα σε πάνω από 100.000 αντίτυπα και μοιράστηκαν στα ελληνόπουλα της Ελεύθερης Ελλάδας, για πρώτη φορά στην ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης, δωρεάν!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Mazower M. Στην Ελλάδα του Χίτλερ, Η εμπειρία της Κατοχής, Αθήνα
- Richter H. 1975 «1936-1946, Δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα», στην: Ελληνική Αντίσταση 1936-1949, Αθήνα, τ.2
- Woodhouse C. M. 1976 Το μήλο της Έριδος. Η ελληνική Αντίσταση και η πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων, Αθήνα
- Γκόντζος Χ., Αναστασάκος Κ. 1985 Οι Εκπαιδευτικοί στην Εθνική Αντίσταση, Αθήνα
- Γκόντζου Χ., Αναστασάκου Κ. 1985 Οι εκπαιδευτικοί στην Εθνική Αντίσταση, Εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα
- Γλέζος Μ. 2009 Εθνική Αντίσταση 1940-1945, Αθήνα, τ.1
- Γληνός Δ. 1944 Τι είναι και τι θέλει το Ενιαίο Απελευθερωτικό Μέτωπο
- Γρηγοριάδη Σ. Συνοπτική Ιστορία της Εθνικής Αντίστασης (1941-1945) Τόμοι Α & Β, Εκδόσεις Κ. Καπόπουλος, Αθήνα
- Δημαράς Α. 1998 Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια Ιστορίας) 1895-1967, Αθήνα, τ.2
- ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ Περιοδική Έκδοση Πανελληνίας Ένωσης Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης Ζορμπάλας Σ. 1995 «Η Νεολαία και η Αντιστασιακή μορφωτική και πολιτιστική της δραστηριότητα» στο:

Εικ. 9. Παιδιά τρόφιμοι του Εθνικού Αγροτικού Οικοτροφείου Αρρένων στα Γιάννενα, μετά τη λήξη του πολέμου, δέχονται τρόφιμα της αμερικανικής συμμαχικής βοήθειας. Φωτογραφία της Βούλας Παπαϊωάννου, Ιωάννινα 1946

Εθνική Αντίσταση στην Ευρυτανιά. 50 χρόνια από την Ίδρυση και το Εθνικό Συμβούλιο της Π.Ε.Ε.Α. (1944-1994) (Επιμ. Κ. Κουτσούκης), Αθήνα, τ.1

Ιμβριώτη Ρ. 1962 «*Δύο αναγνωστικά της Αντιστασιακής Παιδείας*» στην: Επιθεώρηση Τέχνης, τεύχος 87-88, (σελ. 472-473)

Ιμβριώτη Ρ. 1962 «*Το Φροντιστήριο της Τύρας*» στην: Επιθεώρηση Τέχνης, τεύχος 87-88, (σελ. 315-316)

Καλαντζής Κ. 2002 *Η Παιδεία εν Ελλάδι 1935-1951*, Αθήνα

Καλαντζής Κ.Γ. 1985 *Στον ασερισμό του Δημήτρη Γληνού*, Αθήνα

Κανελλόπουλος Σ. 1992 «Πρόλογος» στα: Εθνικό Συμβούλιο. *Περιληπτικά Πρακτικά Εργασιών της πρώτης συνόδου του*. (Κορυσχάδες 14-27 Μαΐου 1944), Κοινότητα Κορυσχάδων

Κάτσικας Χ, Θεριανός Κ.Ν. 2007 *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης. Από την Ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 2007*, Αθήνα

Λούκος Χ. 2007 «*Η πείνα στην Κατοχή, Δημογραφικές και κοινωνικές διαστάσεις*», στην : *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος 1940-1945 Κατοχή – Αντίσταση* (Επιμ. Χ. Χατζηιωσήφ – Π. Παπαστράτης) Αθήνα, τ.Γ2

Μαργαρίτης Γ. 2003 «*Η ένοπλη Αντίσταση. Κατακτήσεις και συγκρούσεις 1942-1944*» στην: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ.8

Μουτζούρης Μ. 2020 *Διεκδικώντας το δικαίωμα της μόρφωσης στην Κατοχή και τον Εμφύλιο: Οι εκπαιδευτικές προτάσεις της ΠΕΕΑ και το εκπαιδευτικό πλαίσιο της ΕΒΟΠ*

Μπαρτζιώτα Β. 1984 *Η Εθνική Αντίσταση στην αδούλωτη Αθήνα*, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα

Μπουζάκης Σ. 2011 «*Μεταρρυθμιστικά επεισόδια στην Γενική και Τεχνική – Επαγγελματική Εκπαίδευση κατά την πρώτη (1910-1920) και τη δεύτερη (1928-1932) Βενιζελική περίοδο*», στο *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης: Όψεις και Απόψεις*, Αθήνα, τ.2

Μωραΐτης Γ. 2001 «*Η διαχρονική επικαιρότητα της παιδαγωγικής της προσωπικότητας*» στο: *Η Ρόζη της Εκπαίδευσης, της Επανάστασης, Αθήνα*

Νούτσος Χ. 2001 «*Ο δρόμος της καμήλας*» και το σχολείο. *Η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα: 1944-1946*, Αθήνα

Παπαδόπουλου Κ. 2001 *Γιάννης Βράχας: ο δάσκαλος, ο αγωνιστής, ο λογοτέχνης*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Περαίου Κ.Θ. 1962 «*Οι εκπαιδευτικοί στην Εθνική Αντίσταση*» στην: Επιθεώρηση Τέχνης, τεύχος 87-88

Σακελλαρίου Χ. 1985 *Μιχ. Παπαμαύρος*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Σακελλαρίου Χ. 1984 *Η παιδεία στην Αντίσταση*, Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα

Σβορώνου Ν. 1987 *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα

Σβορώνου Ν. 1999 *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα

Σχέδιο Μιας Λαϊκής Παιδείας. Εισήγηση του Ε.Α.Μ. και της Ε.Π.Ο.Ν. στη Γραμματεία Παιδείας της Π.Ε.Ε.Α. χ.τ.1944(6.1-3)

Τσουπαρόπουλος Θ. 1989 *Λαοκρατικοί Θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης*, Ιστορική και Νομική προσέγγιση, Αθήνα

Χατζηστεφανίδης Θ.Δ. 1986 *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (1821-1986)*, Αθήνα

Χόνδρος Ι. Λ. 1984 «*Η ελληνική Αντίσταση 1941-1944. Επανεκτίμηση*» στο: *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, (Επιμ. Γ.Ο. Ιατρίδη), Αθήνα

Από "Τα Ψηλά Βουνά" στα "Αετόπουλα" της "Ελεύθερης Ελλάδας" τρία (3) ιστορικά αναγνωστικά που γράφηκαν στα Άγραφα.

Νάννος Παναγιώτης

Σε ένα αφιέρωμα για την Παιδεία, θα ήταν παράληψη να μην αναφερθούμε σε τρία (3) αναγνωστικά, ιστορικά πλέον βιβλία τα οποία αν και γράφηκαν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και ανάγκες, μιλούν για μια άλλη πατρίδα και άλλες αξίες, με σημείο αναφοράς τα Άγραφα της Πίνδου: Ο λόγος για «**Τα ψηλά βουνά**» του Ζαχαρία Παπαντωνίου, ένα βιβλίο που έγινε αθέατος πρεσβευτής των ιστορικών Αγράφων, ο οποίος από το 1918 μέχρι σήμερα φέρνει τον ορεινό τόπο στις καρδιές αμέτρητων μαθητών και αναγνωστών διαφορετικών εποχών και ηλικιών. Έπειτα ακολουθούν δύο παράλληλα αναγνωστικά «**Τα Αετόπουλα**» για τα παιδιά της Γ' και Δ' τάξης του Δημοτικού, από την παιδαγωγό Ρόζα Ιμβριώτη και η «**Ελεύθερη Ελλάδα**», για παιδιά Ε' και ΣΤ' τάξης Δημοτικού, από τον παιδαγωγό Παπαμαύρο και συνεργάτες των Παιδαγωγικών Φροντιστηρίων Τύρνας Τρικάλων και Ευρυτανικών Αγράφων. Αναλυτικά:

Α. «**Τα ψηλά βουνά**»: από τα Άγραφα στις καρδιές αμέτρητων αναγνωστών

Το αναγνωστικό τα «**Ψηλά Βουνά**», γράφτηκε το 1918 από τον Ευρυτάνα λογοτέχνη Ζαχαρία Παπαντωνίου και ήταν από τα πρώτα αναγνωστικά δημοτικού σχολείου γραμμένο μάλιστα στη Δημοτική γλώσσα. Τούτο ήταν απόρροια της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης του Βενιζέλου, που το 1917 εισήγαγε τη δημοτική γλώσσα στο Δημοτικό σχολείο. Η εικονογράφηση του εξωφύλλου ήταν του ζωγράφου και γλύπτη Πέτρου Ρούμπου ενώ οι εικόνες στο εσωτερικό ήταν του Ρούμπου αλλά και πολλές από αυτές του ίδιου του Παπαντωνίου. Το βιβλίο αγαπήθηκε όσο ίσως κανένα άλλο και είναι από τα πλέον πολυδιαβασμένα, κι αυτό γιατί η γραφή του είναι απλή, ζωντανή και παραστατική. Έχει μια αμεσότητα, κερδίζει τον μαθητή, αποδίδει με ομορφιά τοπία, συναισθήματα και καταστάσεις, χωρίς ίχνος διδακτισμού. Κτίζει δεσμούς ανάμεσα στη Φύση και τον άνθρωπο, υπενθυμίζει την αξία των απλών πραγμάτων, είναι ένα βιβλίο που μπορούν να το αγαπήσουν ταυτόχρονα τα παιδιά και οι έφηβοι, αλλά και ενήλικες, όλοι τους θα ήθελαν να είναι μέρος της παρέας των παιδιών και να βιώσουν όσα διαβάζουν. Ακόμα και σήμερα θεωρείται από τα γνωστά έργα της νεανικής / παιδικής λογοτεχνίας στην Ελλάδα και κυκλοφορεί σε διάφορες εκδόσεις, με

230 περίπου σελίδες.

Η υπόθεση φαινομενικά είναι απλή: Μια παρέα εικοσιπέντε παιδιών που μόλις τελείωσε το σχολείο αποφασίζει να περάσει τις καλοκαιρινές διακοπές της στα «Ψηλά Βουνά» που δεν είναι άλλα από τα Ευρυτανικά Άγραφα. Εδώ αφού οργανώσουν το χώρο τους θα αντιμετωπίσουν τις πρώτες δυσκολίες της ζωής στη φύση. Παράλληλα όμως θα γνωρίσουν την οργάνωση της Κοινότητας, την κάλυψη αναγκών και λύση των προβλημάτων μέσα από συνεργασία. Μαθαίνουν τη ζωή του βουνού, τις συνήθειες της άγριας ζωής, την παράδοση, τους μύθους. Κεντρικό πρόσωπο ο Λάμπρος, ένα τσοπανόπουλο, ο οποίος μαθαίνει στα παιδιά τα πράγματα της φύσης, αλλά και ο ίδιος από τα παιδιά, η μάθηση δεν έχει ηλικία. Το κείμενο αναδεικνύει αξίες όπως η ομαδικότητα, η εργασία, η αλληλεγγύη, ο σεβασμός προς τη φύση και η αγάπη για τη μάθηση. Στο τέλος τα παιδιά μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν όχι μόνο τις δυσκολίες της Φύσης, αλλά και αυτές του ίδιου τους του εαυτού.

Ο Ζ.Π. με γραφή απλή κι ανεπιτήδευτη, γι' αυτό ζωντανή και παραστατική, παρουσιάζει τον κόσμο και τις αξίες της υπαίθρου. Αποδίδει με ωραίο τρόπο τοπία, καταστάσεις και συναισθήματα που γεννιούνται μέσα από μία πρωτόγνωρη βιωματική εμπειρία η οποία μεταφέρεται αυτούσια μέσα από το κείμενο και ζει ο αναγνώστης κάθε εποχής και ηλικίας. Το έργο δημιουργεί έλξη του αναγνώστη για την Φύση και του θυμίζει την αξία απλών πραγμάτων, αλλά με ιδιαίτερη σημασία για μια άλλη ποιότητα ζωής. Πρόκειται για ένα αληθινό σπουδαίο έργο το οποίο μπορεί να χαρούν διαφορετικά επίπεδα αναγνωστών, από παιδιά και εφήβους, μέχρι ενήλικες. Ειδικά όσοι έχουν αναφορά στην Ύπαιθρο, θα συναντήσουν με συγκίνηση τον εαυτό τους και εκτιμήσουν ιδιαίτερα το έργο.

Έναν και πλέον αιώνα μετά την κυκλοφορία του βιβλίου, όταν έχουν μεταβληθεί όλες οι κοινωνικές συνθήκες και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, αλήθεια ποια αξία μπορούν να έχουν τα «Ψηλά Βουνά»;

Την απάντηση δίνει ο στίχος του δημοτικού τραγουδιού, το οποίο υπάρχει στο βιβλίο:

*Καλότυχα είναι τα βουνά, ποτέ τους δεν γερνάνε!
το καλοκαίρι πράσινα και το χειμώνα χιόνι
και καρτερούν την άνοιξη, τ' όμορφο καλοκαίρι, κλπ.*

Ομοίως και τα «Ψηλά Βουνά» παραμένουν αγέραστα, καθώς η βαθύτερη αξία του βιβλίου είναι ότι αποτελεί κλεισμένο στις μέρες μας μονοπάτι, το οποίο οδηγεί στη γνωριμία με την αιώνια Φύση, αλλά και έναν άλλο τρόπο ζωής. Είναι η οικο-λογική προσέγγιση μιας αναθεωρημένης πρότασης, η οποία μπορεί να γίνει επιλογή για όποιον αναζητεί ποιότητα ζωής και εναλλακτική διαβίωση. Είναι ζωντανό προσκλητήριο γνωριμίας με την ορεινή Ελλάδα με το αξιακό της σύστημα. Μέσα από το πρόγραμμα «Επιστροφή στην Πατρίδα» εμείς αυτό υπηρετούμε γι' αυτό και τα «ψηλά βουνά» είναι συνειδητή επιλογή.

Η βαθύτερη αξία κρύβεται στην ανάδειξη της αγάπης για τη φύση και την πατρίδα, την εξοικείωση των παιδιών με τη Γλώσσα και την Ιστορία του τόπου, μέσα από βιωματική μάθηση και εμπειρία μέσα από τις Κοινότητες. Η περιβαλλοντική συνείδηση, η εθνική ταυτό-

τητα, ο πολιτισμός, η καλλιέργεια αξιών, το αίσθημα του ανήκειν στο Κοινό των Ελλήνων δεν είναι θέμα γνώσης, αλλά αποτέλεσμα επίγνωσης εννοιών που οφείλουμε να παραδώσουμε στις επόμενες γενιές.

Αυτό βέβαια προϋποθέτει την ανάληψη της προσωπικής μας ευθύνης και της ανάβασης στα δικά μας «Ψηλά Βουνά», κάποτε ίσως και στην κορυφή του προσωπικού μας Ολύμπου...

Β. «Τα Αετόπουλα» και η «Ελεύθερη Ελλάδα» τα αναγνωστικά ΠΕΕΑ

Για την Κατοχή και την Εθνική Αντίσταση δεν χρειάζεται εισαγωγή, είναι τόσο γνωστά που δεν έχει νόημα η επανάληψη. Το ΕΑΜ εκτός από την ένοπλη δράση, μέσα σε αντίξοες και δύσκολες συνθήκες της Κατοχής, είχε ως στόχο και την ανάπλαση της Παιδείας, ειδικά στις περιοχές που ήδη έλεγχε από την αρχή της Εθνικής Αντίστασης, τα βουνά της Ελεύθερης Ελλάδας, ήτοι τα ιστορικά Άγραφα της Πίνδου και άλλες περιοχές προς Τρίκαλα και Ήπειρο. Η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ), της λεγόμενης «Κυβέρνησης του Βουνού», έπρεπε να αντιμετωπίσει και τις ανάγκες της Εκπαίδευσης.

Δεν θα μπορούσε να ξεκινήσει η σχολική χρονιά και οι απόφοιτοι των Παιδαγωγικών Φροντιστηρίων Τύρνας και Αγράφων να μην έχουν δικά τους βιβλία να διδάξουν τις ιδέες και τις αξίες του ΕΑΜ. Τις εκδόσεις χρειαζόταν και για ένα άλλο λόγο: έπρεπε να δείχνει ότι είναι έτοιμο σε όλα τα επίπεδα να αναλάβει την πολιτική τύχη της χώρας και η κυβέρνηση του βουνού να κατέβει στην Αθήνα για να κυβερνήσει, ανεξάρτητα αν το παιχνίδι είχε πουληθεί στη Γιάλτα και οι Εγγλέζοι ετοιμάζονταν για τον Ελληνικό Εμφύλιο...

Έτσι λοιπόν γράφηκε από το Παιδαγωγικό Φροντιστήριο της Τύρνας το **αναγνωστικό «Τα Αετόπουλα» για τα παιδιά της Γ και Δ΄ τάξης** του Δημοτικού, από την παιδαγωγό Ρόζα Ιμβριώτη και συνεργάτες. Αξίζει να πάρουμε κλίμα για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες γράφτηκε, περιγράφει η ίδια το 1962:

«Με φώναξαν στην έδρα της ΠΕΕΑ: «Θα γράψεις το αναγνωστικό της Γ και Δ΄ τάξης του Δημοτικού» μου λέει ο γραμματέας της παιδείας, Πέτρος Κόκκαλης. «Σε ένα μήνα πρέπει να είναι και τυπωμένο. Έχεις γράψει αναγνωστικά και θα τα βγάλεις πέρα»...

Το αναγνωστικό «Αετόπουλα» γράφτηκε μέσα σε 17 μέρες. Γράφτηκε τη νύχτα με το λυχνάρι. Όμως στην πραγματικότητα καταγραφόταν στη μνήμη μου όλη τη μέρα, μέσα στο Φροντιστήριο από τις αφηγήσεις που μου έκαναν τα Αετόπουλα, οι σπουδαστές, οι καθηγητές, από τα έγγραφα που παίρναμε από την ΠΕΕΑ»

«Τ΄ Αετόπουλα», δημιουργήθηκαν από τη συντακτική ομάδα του Φροντιστηρίου της Τύρνας, ήταν γραμμένο εξ΄ ολοκλήρου στη δημοτική και περιλάμβανε ποιήματα και πεζά που αναφέρονταν στην Αντίσταση και στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων της υπαίθρου.

Το αναγνωστικό «Ελεύθερη Ελλάδα» για τις τάξεις Ε΄ και ΣΤ΄ δημιουργήθηκε με ευ-

θύνη του Φροντιστηρίου Καρπενησίου. Είχε 126 σελίδες με 21 ποιήματα και 30 πεζά, γραμμένα στη δημοτική, αλλά και πολλά τυπογραφικά λάθη, καθώς ο Παπαμαύρος που είχε την ευθύνη, δεν μπόρεσε να επιβλέψει την εκτύπωσή του. Την έκδοση προετοίμασε ο Χάρης Σακελλαρίου, ο οποίος εργάστηκε σ' ένα χωριό της επαρχίας Δομοκού.

"Με απόφαση της Ολομέλειας του διδακτικού προσωπικού, των δασκάλων και των σπουδαστών του Παιδαγωγικού Φροντιστηρίου Καρπενησίου, που εκείνο τον καιρό λειτούργουσε στο χωριό Τροβάτο Ευρυτανίας, συγκροτήθηκε η συντακτική επιτροπή για τη συγγραφή του Αναγνωστικού που προοριζόταν για τις Ε' και ΣΤ' τάξεις του δημοτικού. Η επιτροπή έπρεπε ν' αποτελείται από έναν παιδαγωγό, ένα δάσκαλο (από το προσωπικό του Φροντιστηρίου) κι ένα σπουδαστή. Από τους παιδαγωγούς ορίστηκε ο Μιχάλης Παπαμαύρος, που είχε ασχοληθεί και παλιότερα με τη συγγραφή βιβλίων για παιδιά του δημοτικού, από τους δασκάλους ο Γιώργος Μυρσιωτής, που είχε ήδη παρουσιάσει δείγματα της καλλιτεχνικής προσφοράς του και από τους σπουδαστές ο Χάρης Σακελλαρίου, που πριν από το Παιδαγωγικό Φροντιστήριο δούλευε στο εκπαιδευτικό τμήμα του Συμβουλίου Στερεάς της ΕΠΟΝ και στη σύνταξη του περιοδικού «Τ' Αετόπουλα».

Αποφασίστηκε το βιβλίο να μην ξεπερνά τα 8-9 τυπογραφικά φύλλα, το περιεχόμενό του να εκφράζει τον αγώνα του λαού για τη λευτεριά του και το πνεύμα του να είναι αγωνιστικό. Τα περισσότερα από τα κεφάλαια του Αναγνωστικού γράφτηκαν από τη συντακτική επιτροπή, αλλά και άλλοι όπως την «Ανταρτομάνα», που κατά τον Μ. Παπαμαύρου «έγραψε μια δασκάλα, που εργαζόταν στην Ακαδημία», πρόκειται για τη δασκάλα του Φροντιστηρίου Τερψιχόρη Γουβέλα. Εκτός από τα ποιήματα και πεζά των τριών μελών της συντακτικής επιτροπής, στις σελίδες του περιλαμβάνονταν: «Ο Ύμνος του ΕΑΜ» του Β. Ρώτα, «Καισαριανή», «Καμαρωτά, χαρούμενα τα νιάτα», «Επίγραμμα», «Σαν θρύλος» της Σ. Μαυροειδή - Παπαδάκη, «Βροντάει ο Ολυμπος» του Ν. Καρβούνη, «Ύμνος της Π.Ε.Ε.Α.» των Γ. Σταύρου - Αλ. Μυριαλή, «Το μήνυμά της» του Π. Λεκατσά κ.ά.

Με την ολοκλήρωση της συγγραφής, τα αναγνωστικά δόθηκαν στο τυπογραφείο των Αντιστασιακών Οργανώσεων για εκτύπωση. Τυπώθηκαν το καθένα σε πάνω από 100.000 αντίτυπα και μοιράστηκαν στα ελληνόπουλα της Ελεύθερης Ελλάδας, για πρώτη φορά στην ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης, δωρεάν.

Το βιβλίο κυκλοφόρησε από την ΠΕΕΑ, τον Σεπτέμβρη του 1944 και επανεκδόθηκε από τη «Σύγχρονη Εποχή» το 1983.

Πηγές: Ρόζα Ιμβριώτη, «Τα Αετόπουλα», περ. «Επιθεώρηση Τέχνης» τχ. 87-88 [1962], σ. 472.

Κυριακάτικος "Ριζοσπάστης", ένθετο "7 μέρες μαζί", 7/10/2001,

Λάπλα Π. Βασιλική, Αγώνες για την Παιδεία στην Ελεύθερη Ελλάδα της Εθνικής Αντίστασης (1941-1944)

ΟΨΕΙΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1975

Νάννος Παναγιώτης

Οι κοινωνίες αντιλαμβάνονται το ρόλο του σχολείου ανάλογα με το αξιακό σύστημα που τις διέπει και τις ανάγκες όπως οι ίδιες αντιλαμβάνονται. Το σχολείο από την δημιουργία του νέου Ελληνικού Κράτους μετά την Επανάσταση του 1821, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση και την κοινωνικοποίηση των μαθητών στο νεότευκτο περιβάλλον της κρατικής οντότητας που μόλις δημιουργήθηκε.

Ο Καποδίστριας με το **Κεντρικό Σχολείο της Αίγινας (1829)** το πρώτο δημόσιο σχολείο του νέου ελληνικού κράτους, εκπαιδεύει δασκάλους και λειτουργεί ως πρότυπο σχολείο για την Εκπαίδευση μέσα από τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία. Οι μαθητές εκτός από γραφή και ανάγνωση έχουν ανάγκη να εκπαιδευτούν στη νέα εθνική συνείδηση ελεύθερων Ελλήνων. Έπρεπε να κτιστεί ένα εθνικό πρότυπο, το οποίο θα βοηθούσε στην επίλυση των πολλών και δύσκολων προβλημάτων, με πρώτο να αποκαταστήσουν ένα λειτουργικό κράτος που θα ανταποκρίνονταν στοιχειωδώς στις κοινωνικές και εθνικές ανάγκες της εποχής. Συνεπώς ο κοινωνικός ρόλος των πρώτων σχολείων και των αλληλοδιδασκτικών που ακολούθησαν, ήταν προς μάθηση των βασικών γνώσεων, γραφής, ανάγνωσης, αριθμητικής, αλλά και στην καλλιέργεια πειθαρχίας, αναγνώρισης κοινών αξιών με πρώτη την πατρίδα. Αυτός ο πατριωτικός ρόλος του σχολείου και η “εθνική διαπαιδαγώγηση” συνεχίστηκε και τις επόμενες δεκαετίες, ανάλογα με τις εκάστοτε πολιτικές και ιδεολογικές συνιστώσες, όπου η Εκπαίδευση έπαιρνε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Η ενδυματολογική εμφάνιση των μαθητών και η συμπεριφορά τους μέσα από ένα συλλογικό σχολικό ήθος, αποτέλεσε μέριμνα από τα πρώτα κιόλας χρόνια ίδρυσης των σχολείων από τον Ιωάννη Καποδίστρια, το 1829. Τα ρούχα των μαθητών (φουστανέλα κλπ) δίδονται από το νεοσύστατο κράτος με τα γνωστά οικονομικά, οργανωτικά και άλλα προβλήματα. Η τήρηση των κανόνων του σχολείου ήταν απόλυτη προτεραιότητα, ειδικότερα η εμφάνιση των μαθητών και η παρουσία τους στο σχολείου τιμωρούνταν βαριά αν δεν ήταν εντός του σχολικού πλαισίου. Στην πραγματικότητα ο Καποδίστριας ήθελε τους Έλληνες μορφωμένους αλλά και πειθαρχημένους, γι’ αυτό και ξεκίνησε από την εκπαίδευση των νέων.

Στο ίδιο κλίμα κινείται και ο Οδηγός της Αλληλοδιδασκτικής (1842), των Βαυαρών του Όθωνα ο οποίος αναφέρει: *«Οι μαθητές χρεωστούν να εμβαίνουν στο σχολείον έχοντες τας χείρας και το πρόσωπον καθαρά, κτενισμένοι και υποδημένοι. Ποτέ δεν πρέπει να έρχονται ανυπόδητοι ή με άπλυτα ποδάρια, ή με σχισμένα και λερωμένα ρούχα»*. Αν και την εποχή αυτή κυριαρχεί η φτώχεια και εξαθλίωση, παρεκκλίσεις από τον κανονισμό έχουν ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό από την Εκπαίδευση. (πηγή: *Εγχειρίδιον ή Οδηγός της Αλληλοδιδασκτικής Μεθόδου κλπ, υπό Ι.Π. Κοκκώνη, Αθήνα, 1850, διαθέσιμο σε ψηφιακή μορφή από την Βιβλιοθήκη Ανέμη*).

Το 1857 ο Εσωτερικός Κανονισμός Γυμνασίων και Ελληνικών Σχολείων, προχωρά σε νέα απαγόρευση: «έκαστος μαθητής προσερχόμενος εν τη σχολή πρέπει να είναι καθαρός το σώμα και κόσμιος την ενδυμασίαν αποφεύγοντας πάντα περιττόν στολισμόν...».

Το 1876 με απόφαση του υπουργικού συμβουλίου θεσπίζεται η στολή που οφείλουν να φορούν οι μαθητές των σχολείων. Εκτός από την στολή οι μαθητές υποχρεούνται να φορούν πηλήκιο ίδιο με αυτό των στρατιωτικών, όμως αντί για το στέμμα του βασιλιά, είχε χιαστί κλάδο ελιάς και δάφνης, καθώς και την κουκουβάγια, (γλαύκα) σύμβολο της θεάς Αθηνάς, ως ένδειξη σοφίας και κάτω από αυτό, τα αρχικά γράμματα του σχολείου.

Τέλη Απριλίου 1883, στην «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως» δημοσιεύεται διάταγμα με το οποίο εισάγονταν ως υποχρεωτικό μάθημα οι στρατιωτικές ασκήσεις στα διδασκαλεία του κράτους. Κατά την διάρκεια των ασκήσεων, οι μαθητές όφειλαν να φέρουν κυανό πηλήκιο και χιτώνιο παρεχόμενα από το κράτος.

Στη φωτογραφία μαθητές Γυμνασίου Φαναρίου Καρδίτσας, δεκ. 1950, φορούν ειδικό γυμνασιακό καπέλο το οποίο παραπέμπει σε υπηρεσιακά καπέλα των ένστολων της δημόσιας τάξης και τα κορίτσια τις μαύρες ποδιές.

Φωτογραφία μαθητών Γυμνασίου Φαναρίου Καρδίτσας, δεκ. 1950, ο καθηγητής στο κέντρο με τους μαθητές και λιγοστές μαθήτριες με τις μαύρες ποδιές. (Φωτ. Απ. Φλωρίδη)

Οι μαθητές είχαν την υποχρέωση να φορούν το καπέλο σε κάθε έξοδο, τις ημέρες αργιών, ακόμα και όταν δεν ήταν στο σχολείο, διότι το καπέλο ήταν το σύμβολο της ιδιότητας του έφηβου και νέου και ταυτοτικό στοιχείο. Μάλιστα ήταν ήταν υποχρεωμένοι όταν συναντούσαν καθηγητή στο δρόμο ή άλλο σημαντικό πρόσωπο, να αποκαλύπτονται σε ένδειξη χαιρετισμού και σεβασμού. Η απουσία καπέλου επέσυρε ποινή αποβολής από το σχολείο και μείωση της διαγωγής από “κοσμιωτάτη” σε “καλώς”.

Σε συμβούλιο καθηγητών του Β Γυμνασίου Αρρένων Καρδίτσας, ο καθηγητής εισηγήθηκε την τιμωρία μαθητού ο οποίος πέρασε από το πάρκο Παυσιλύπου της Καρδίτσας, όπου για κακή του τύχη την ίδια ώρα έκαμαν την βόλτα δύο καθηγητές του. Την επόμενη μέρα στο Συμβούλιο καθηγητών ο ένας ανέφερε ότι Χ μαθητής “*Συνελήφθη ασκεπής (χωρίς καπέλο) και καπνίζων αριμανείως (κάπνιζε με πάθος τσιγάρο)*” και ο άλλος πρόσθεσε ότι “*μάλιστα έκαμε ότι δεν μας έβλεπε και δεν μας χαιρέτισε*”. Μετά την πρωινή προσευχή ανακοινώθηκε δημόσια μία ημέρα αποβολή του μαθητή “*λίαν επιεικώς*”. Οι δύο στις τρεις αποβολές των μαθητών ήταν για το καπέλο. (Πηγή: *πτυχ. Εργασία του Κ. Κρυστάλλη, «Τα σχολεία της Μαγνησίας μέσα από τον τύπο της εποχής το διάστημα 1881 – 1900*»).

Το πηλίκιο τυπικά καταργήθηκε επί Γεωργίου Παπανδρέου το 1964, αν και στα σχολεία της Αθήνας οι νέοι είχαν καταργήσει σιωπηρά το πηλίκιο με την κουκουβάγια. Όπως είπε στη Βουλή ο πρωθυπουργός και υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, «*το μέτρον τούτο εφαρμόζεται σήμερα όχι εις την πρωτεύουσαν, αλλά μόνον εις τας επαρχίας, ωσάν να μη έχουν τα ίδια δικαιώματα εις την αμφίεσίν των οι επαρχιώται μαθηταί με τους μαθητάς των Αθηνών*». Στην πραγματικότητα το πηλίκιο στα Γυμνάσια των χωριών καταργήθηκε με την μεταπολίτευση, απόδειξη ότι οι μαθητές του Γυμνασίου Μεσενικόλα το φορούσαν μέχρι και το 1970.

Παρέλαση μαθητών Γυμνασίου Μεσενικόλα την 25/3/1970, οι μαθητές φορούν καπέλο με την κουκουβάγια (φωτ. Mesenikolas.gr)

Το 1965 με τις πολιτικές ταραχές και τις διαδηλώσεις, η ανάγκη ελέγχου των νέων και αποτροπής συμμετοχής στις διαδηλώσεις, αλλά και για ενίσχυση του εθνικού φρονήματος, με υπουργική απόφαση οι ποδιές των μαθητριών από μαύρες πρέπει να γίνουν «*μπλε του ουρανού και της θάλασσας*» και το μήκος της ποδιάς πρέπει να είναι κάτω από το γόνατο.

Επιπλέον, κάθε μαθητής πρέπει να φέρει στο πέτο κονκάρδα, στην οποία να αναγράφεται το σχολείο και η τάξη στην οποία φοιτά.

Η Χούντα (1967-1974) περιβάλλει την Εκπαίδευση με ασφυκτικούς κανονισμούς «ευπρεπούς ένδυσης και συμπεριφοράς» διδασκομένων και διδασκόντων. Η ποδιά δεν αρκεί για να «πιστοποιήσει» τη σοβαρότητα του μαθητή. Κατά την προσέλευσή του στο σχολείο πρέπει να είναι καθαρή και καλοσιδερωμένη, κυρίως «κατά τας Κυριακάς, εις τον υποχρεωτικόν εκκλησιασμόν».

Με την πτώση της Χούντας επιχειρείται εκπαιδευτική μεταρρύθμιση με υπουργό Παιδείας τον Γ. Ράλλη. Τα κεντρικά σημεία είναι η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας σε όλη την εκπαίδευση (με βάση τον νόμο 309/1976) και οριστική εγκατάλειψη της καθαρεύουσας. Η υποχρεωτική εκπαίδευση επεκτάθηκε σε 9 χρόνια (6 Δημοτικό + 3 Γυμνάσιο) και έγινε διαχωρισμός Γυμνασίου – Λυκείου. Δόθηκε έμφαση στη γενική παιδεία και όχι στη στενή αποστήθιση, ανανεώθηκαν τα αναλυτικά προγράμματα και άλλαξαν στα σχολικά βιβλία. Οι σχολικές ποδιές παρέμειναν για να καταργηθούν στα δημόσια σχολεία το 1982, από την κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ του Α. Παπανδρέου που είχε κερδίσει τις εκλογές το 1981, με το σύνθημα “Αλλαγή”. Η ποδιά θεωρήθηκε ότι προωθούσε την «ομοιομορφία των μαθητών», που για περίπου έναν αιώνα έμοιαζαν περισσότερο με εργάτες σε εργοστάσια. Στην πραγματικότητα η φανέρωση της ταυτότητας ενίσχυε τον κοινωνικό έλεγχο στους νέους, οι οποίοι φοβόνταν την τιμωρία του σχολείου και την ντροπή.

Αναμνηστική φωτογραφία μαθητριών με ποδιά Γυμνασίου Μεσσηνικόλα από το Μορφοβούνι, 1980.

Ο παιδονόμος ήταν έμμισθος υπάλληλος του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων, έπαιρνε ένα επίδομα και από το πρωί μέχρι το βράδυ παρατηρούσε ποιος δε φόραγε καπέλο, ποιος περιφέρονταν εκτός σχολείου σε ώρα λειτουργίας, έκανε σκασιαρχείο, ποιος πήγε σε πάρτυ, στον κινηματογράφο σε ακατάλληλο έργο, ποιος είχε παραποιημένα στοιχεία στο καπέλο, ποιος κυκλοφορούσε μετά τις 8 το βράδυ χωρίς συνοδεία γονέων, ποιός αγοράζει τσιγάρα χύμα, ποιός βάζει τσιγάρο στο αυτί και φορά στραβά το καπέλο, αυτό δήλωνε μεγάλη μαγκιά και αμφισβήτηση των κανόνων του σχολείου.

Οι παιδονόμοι ήταν σε πόλεις που ο έλεγχος και η εποπτεία των νέων δεν μπορούσε να ασκηθεί αποτελεσματικά από τους γονείς ή την τοπική κοινωνία. Στα χωριά δεν υπήρχαν παιδονόμοι, διότι τον έλεγχο των παιδιών ασκούσε η ίδια η Κοινότητα, πρώτα απ' όλα το αξιακό σύστημα που μάθαινε στα παιδιά να σέβονται. Η βία μεταξύ των παιδιών ήταν περιορισμένη διότι η αυτοδικία λειτουργούσε αποτρεπτικά, ή αν μεγαλύτερα παιδιά έβλεπαν να δέρνει ξάδελφο κάποιος, έπεφτε στον καυγά ταράζοντας στις φάπες τον πρώτο που ήρξατο χειρών αδίκων.

Το κούρεμα με την "ψιλή"- "εν χρω κουρά"

Το μήκος των μαλλιών και ο τρόπος κουρέματος διαχρονικά αντανακλά σε κώδικα αξιών άμεσα αναγνωρίσιμων. Οι "κουρεμένες" ήταν χαρακτηρισμός για γυναίκες που έχασαν την αξιοπρέπεια τους και γι' αυτό τιμωρήθηκαν με το κούρεμα. Στα σχολεία το υποχρεωτικό η Η "εν χρω κουρά" με την "ψιλή" όλων των μαθητών, καθιερώθηκε από τις αρχές του 20ού αιώνα, περισσότερο από την ανάγκη αντιμετώπισης της ψείρας. Σταδιακά και με την άνοδο του ναζισμού, το κοντό κούρεμα των μαθητών που χαιρετούσαν φασιστικά τον Μεταξά, ήταν μέρος μιας διεθνούς αντίληψης που ήθελε τους ναζιστές κουρεμένους, με στολές, στρατιωτικό πρότυπο και συνήθειες.

Την δεκαετία του '50 τα παιδιά που φοιτούσαν στο σχολείο (από τις πρώτες τάξεις μέχρι και την ογδόη του Γυμνασίου) έπρεπε να φορούν και καπέλο με κουκουβάγια, καλύπτοντας κάπως την αντιασθητική κόμμωση, ενώ οι μαθήτριες φορούσαν ποδιές. Πολλές φορές, το κούρεμα των αγοριών γινόταν όχι σε κουρεία αλλά στο προαύλιο του σχολείου, τις περισσότερες φορές από τους μεγαλύτερους μαθητές προς τους μικρότερους, σπανιότερα αν δεν υπήρχαν πρόθυμοι μαθητές από τους μεγάλους, κούρευε ο δάσκαλος. Από τη μεριά των μαθητών, ειδικά των μεγαλύτερων τάξεων, υπήρξαν αντιδράσεις, που έφτασαν και σε μαθητικές κινητοποιήσεις. Το 1958 ο Υπουργός Παιδείας Γ. Βογιατζής υπέγραψε εγκύκλιο, βάσει της οποίας «η εν χρω κουρά των μαθητών στα σχολεία καθίστατο μη υποχρεωτική» Το μέτρο ίσχυσε αρχικά μόνο στα Γυμνάσια της Αθήνας και τέθηκε θέμα «φιλοτίμου» των μαθητών στα σχολεία της επαρχίας.

Στις 11/5/1965 καταργήθηκαν οι κανονισμοί αυτοί, όπως έγραψε ο Τύπος της εποχής τερματίστηκε η βασιλεία της «κουκουβάγιας», της «μαύρης ποδιάς» και της «κουράς εν χρω» που βασάνιζαν τους μαθητές. Ο υπουργός Παιδείας και πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου έδωσε εντολή οι αρμόδιοι να ανακοινώσουν στα σχολεία τα νέα μέτρα που

αποφασίστηκαν για την εξωτερική εμφάνιση των μαθητών και μαθητριών. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε η αλλαγή στο χρώμα που είχαν οι ποδιές των μαθητριών σε χρώμα ανοιχτό γαλάζιο του ουρανού. Επίσης, καταργήθηκε για τα αγόρια το υποχρεωτικό κούρεμα «εν χρω», δηλαδή το κούρεμα με ψιλή μηχανή στο σχολείο. Τέλος, μαθητές και μαθήτριες έπρεπε να φορούν κονκάρδα ενδεικτική της μαθητικής ιδιότητας.

Εθνική εορτή 25/3/1971 ποίημα απο 3 μαθητές, Δ. Δημοτικού, από δεξιά Δημήτρης Β. Τουλιάς, στη μέση ο γράφων Παναγιώτης Ι. Νάνος και αριστερά, ο Ηλίας Φ. Γρηγορίου, άπαντες κουρεμένοι με την ψιλή “εν χρώ κουρά” 1971, στα ορεινά χωριά τα σχολικά ήθη και έθιμα διατηρήθηκαν ανέπαφα μέχρι την πτώση της δικτατορίας 1974. Λίγα χρόνια μετά άλλαξαν πολλά με την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του Γ. Ράλλη.

Β. ΟΙ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Οι σχολικές εκδηλώσεις και οι εθνικές γιορτές στα σχολεία αποτελούν δομικό στοιχείο της σχολικής ζωής και αγωγής των μαθητών. Οι εκδηλώσεις αυτές έχουν ως στόχο την καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης και του σεβασμού προς την Ιστορία και τους αγώνες του έθνους, δευτερευόντως την ανάπτυξη της δημιουργικότητας των μαθητών μέσα από μουσική, θέατρο, χορό, εικαστικά κ.ά., αλλά και την ενίσχυση συνεργασίας του ομαδικού πνεύματος και της συνεργασίας μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών. Την ψυχαγωγία και την ευχάριστη συμμετοχή στη σχολική ζωή, πέρα από το καθαρά διδακτικό πλαίσιο. Η εθνική γιορτή της 25ης Μαρτίου, επέτειο της Επανάστασης του 1821 και του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, είναι ο συνδυασμός εθνικής και θρησκευτικής σημασίας, τονίζοντας την πίστη, την ελευθερία και την ανεξαρτησία. Μετά προστέθηκε ως δεύτερη γιορτή η επέτειος του “Όχι”, 28.10.1940. Με την μεταπολίτευση καθιερώθηκε η γιορτή της 17ης Νοεμβρίου 1973 για να τιμηθεί η φοιτητική εξέγερση στο Πολυτεχνείο. Γιορτές οργανώνονται τα Χριστούγεννα και το Πάσχα, καθώς και μεγάλη γιορτή με την Λήξη της σχολικής χρονιάς. Σε όλες τις εκδηλώσεις οργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις (θεατρικές παραστάσεις, μουσικές βραδιές, εκθέσεις ζωγραφικής) κ.α. Τελος, οργανώνονται Περιβαλλοντικές και κοινωνικές δράσεις (δενδροφυτεύσεις, εθελοντισμός, φιλανθρωπικές εκστρατείες). Οι εκδηλώσεις αυτές έχουν σημαντική παιδαγωγική αξία και σημασία, διότι εμπλουτίζουν τη σχολική εμπειρία, καλλιεργούν αισθήματα σεβασμού, υπευθυνότητας και συμμετοχής και βοηθούν στη διατήρηση της συλλογική μνήμης.

Το περιεχόμενο των εκδηλώσεων ήταν ευθέως ανάλογο με την ιδεολογική και πολιτική θέση της εκάστοτε κυβέρνησης η οποία καθόριζε το περιεχόμενο. Όταν κυβερνούσαν αυταρχικά καθεστώτα όπως οι δικτάτορες από την εποχή του Μεσοπολέμου μέχρι το 1974, οι εκδηλώσεις είχαν περισσότερο θέαμα, όπως οι λαμπαδηδρομίες το βράδυ, την ημέρα ποιήματα, θεατρικά σκετς, αγώνες γυμναστικοί, κ.α.

Το πρόγραμμα των εκδηλώσεων στις εθνικές γιορτές ήταν σηματοστολισμός την παραμονή, με χειροποίητες σημαίες από χαρτί που έκαναν τα παιδιά και τις κολλούσαν με ζυμάρι σε δεκάδες μέτρα σπάγκου και διακοσμούσαν το προαύλιο του σχολείου. Εκκλησιασμός κατάθεση στεφάνων, παρέλαση, πανηγυρική ομιλία, ποιήματα και θεατρικά σκετς, όπου έπαιρναν μέρος όλα τα παιδιά, στη φωτ. θεατρικό έργο από μαθητές της 6ης τάξης του σχολικού έτους 1970-71.

Λαμπαδηδρομίες - λαμπαδηφορίες

Η λαμπαδηδρομίες ή λαμπαδηφορίες αποτελούν έθιμο με πάμπολλους συμβολισμούς και βαθιές ρίζες, οι οποίες έρχονται από την Αρχαία Ελλάδα. Η αναμμένη δάδα συμβολίζει το φως το οποίο παίρνει το περιεχόμενο που ο καθένας θέλει να δώσει: Είναι το φως στο σκοτάδι, το φως ως πυρά και καθαρισμός, το φως της Ανάστασης του Ιησού για τους χρι-

σιανούς, το φως για την ανάσταση του υπόδουλου Ελληνικού Έθνους, κ.ά. Από το φως του Απόλλωνα μέχρι τις λαμπαδηδρομίες, μεσολαβούν χιλιάδες χρόνια, αλλά και ιστορικές συνθήκες.

Πρώτη “αξιοποίησε” η Ναζιστική Γερμανία τη λαμπαδηδρομία των Ολυμπιακών Αγώνων του 1936, με σχεδιασμό του Υπουργείου Προπαγάνδας και ευθύνη του ίδιου του Γκαίμπελς, θέλοντας να συνδέσει τη ναζιστική ιδεολογία με τον αρχαίο Ελληνικό Πολιτισμό. Με όχημα την Ολυμπιάδα του Βερολίνου, οργανώθηκαν μαζικές λαμπαδηδρομίες με σκοπό να δημιουργήσουν αίσθημα εθνικής υπερηφάνειας στους Γερμανούς και πολιτικής αφοσίωσης στο καθεστώς. Από την πρώτη λαμπαδηδρομία που ξεκίνησε από την Αρχαία Ολυμπία μέχρι το Βερολίνο, περισσότεροι από 13.000 αθλητές κάλυψαν ισάριθμη σχεδόν απόσταση χιλιομέτρων, δημιουργώντας ένα πρωτόγνωρο θέαμα το οποίο οικειοποιήθηκαν οι ναζιστές και γρήγορα βρήκε μιμητές από ιδεολογικά φίλα καθεστώτα.

Ανάμεσα σε αυτούς και το καθεστώς της 4ης Αυγούστου με τον δικτάτορα Μεταξά να την αναβιώνει, δίνοντας “πατριωτική νομιμοποίηση” στο καθεστώς, μέσα από την ανάσταση του έθνους και την αναδημιουργία με βάση τις αρχές και τις ιδέες του ελληνικού εθνικοσοσιαλισμού. Μη έχοντας στρατιωτικό ή κομματικό μηχανισμό ο Μεταξάς, δημιούργησε την Εθνική Οργάνωση Νέων, (ΕΟΝ), στην οποία συμμετείχαν υποχρεωτικά οι πρόσκοποι και οι μαθητές. Για να αποκτήσει λαϊκό έρεισμα ο δικτάτορας έλαβε ευνοϊκές αποφάσεις για τους εργάτες και τους αγρότες, ενώ μέσα από τον μηχανισμό προπαγάνδας προωθούνταν ο χαρακτηρισμός του Μεταξά ως “πρώτου αγρότη” και “πρώτου εργάτη”. Βαθύτερος στόχος του ήταν η αντιμετώπιση των κομμουνιστικών ιδεών, γι’ αυτό το καθεστώς ήταν διώκτης των αριστερών σε όλα τα επίπεδα.

Από τις εκδηλώσεις που οργάνωσε η ΕΟΝ και ρίζωσαν στα χωριά, ήταν οι λαμπαδοφορίες ή λαμπαδηδρομίες, διότι στα χωριά ήταν ήταν πολύ εύκολο να κατασκευαστούν δάδες αδάπανα για τα παιδιά. Ένα λεπτό ξύλο 1,2 μέτρα περίπου ύψους, ένα άδειο κονσερβοκούτι το οποίο κάρφωναν στην κορυφή, λίγα πίτουρα, ή πριονίδια, ή κουρέλια από ύφασμα με λίγο πετρέλαιο και η δάδα ήταν έτοιμη! Οι πρώτες λαμπαδηδρομίες έγιναν με την ΕΟΝ (1938 – 1941) και οι επόμενες με τους Μορφωτικούς Συλλόγους Αγροτοπαίδων, τους οποίους ίδρυσε το Υπουργείο Γεωργίας στα μεγάλα χωριά και λειτούργησαν το 1955 – 1967 σε όλη τη χώρα. Τα δημοτικά σχολεία υιοθέτησαν αυτή την δράση και την ενσωμάτωσαν στα νυχτερινά προεόρτια των εθνικών εορτών, ή σε άλλες εκδηλώσεις που ήθελαν να γνωστοποιήσουν με τον τρόπο αυτό και γίνονταν κατά την διάρκεια της 7χρονης δικτατορίας (1967 – 1974) κυρίως από τους προσκόπους με την βοήθεια των ΤΕΑ.

Οι λαμπαδηδρομίες ήταν από τις αγαπημένες αδάπανες εκδηλώσεις διότι τα χωριά την εποχή αυτή είχαν δεκάδες παιδιά τα οποία ήθελαν να συμμετέχουν σε δρώμενα και εκδηλώσεις. Το θέαμα δεκάδων λαμπαδηδρόμων που διατρέχουν τους δρόμους του χωριού τραγουδώντας εθνικά εμβατήρια και πατριωτικά τραγούδια, για να συναντηθούν στο τέλος όλοι μαζί στις πλατείες, τα προαύλια των σχολείων ή των κεντρικών εκκλησιών για να συγχέσουν τις εκδηλώσεις με ποιήματα και εμβατήρια. Με σύγχρονους όρους σήμερα θα λέ-

γαμε ότι ήταν μια συλλογική νυκτερινή κοινοτική performance, με συμμετοχή δεκάδων ή και εκατοντάδων εθελοντών νέων στα κεφαλοχώρια, με δρώμενα, πατριωτικά τραγούδια και δάδες που έκαιγαν δημιουργώντας ψυχική ευφορία και μέθεξη πρώτα για τους συμμετέχοντες σε μια ιδιότυπη “παγανιστική” εκδήλωση με επίκεντρο την “πατρίδα”, όπως την αντιλαμβάνονταν οι νικητές του Εμφυλίου.

Οι Γυμναστικές Επιδείξεις

Ήταν η κορύφωση των σχολικών εκδηλώσεων, οι οποίες είχαν πανηγυρικό χαρακτήρα και απευθύνονταν στους γονείς και τις τοπικές κοινωνίες. Συνδέονταν με την λήξη του σχολικού έτους και την απονομή ενδεικτικών και απολυτηρίων των μαθητών. Οι εκδηλώσεις ξεκίνησαν το 1883, ενισχύθηκαν στα χρόνια της Μεταξικής ΕΟΝ και καταργήθηκαν μετά την πτώση της χούντας το 1975. Οι μαθητές κάθε τάξης παρουσίαζαν τοπικών αρχών, προέδρου, παπά, χωροφύλακα ή έστω εκπροσώπου ΤΕΑ παρουσίαζαν πρόγραμμα αθλητικές ασκήσεις, παρελάσεις, χορούς και αθλητικούς αγώνες.

Ο σκοπός ήταν η επίδειξη των σωματικών ικανοτήτων των μαθητών, η εντυπωσίαση του κοινού με ασκήσεις ακριβείας και τέλειου συντονισμού, κινήσεις ακριβείας, κ.α. Άλλες φορές συμπεριλάμβαναν και ακροβατικές ασκήσεις και το θέαμα ήταν εντυπωσιακό για γονείς και τοπική κοινωνία που έβλεπαν τα δικά τους παιδιά με θαυμασμό για όσα έκαναν. Βαθύτερος στόχος βεβαίως ήταν η καλλιέργεια πνεύματος πατριωτισμού, συνεργασίας και υποταγής στις απαιτήσεις του προγράμματος, υπερηφάνειας για την συμμετοχή, στοιχεία τα οποία συνδέονταν άμεσα με τις ιστορικές συνθήκες εκάστης εποχής. Την εποχή της χούντας λ.χ. είχαμε μικρά σημαιάκια ένα σε κάθε χέρι και κάναμε ασκήσεις συγχρονισμού, δημιουργώντας ένα θέαμα με δεκάδες σημαίες με συγχρονισμό.

Με την πτώση της χούντας στο πλαίσιο εκπαιδευτικών αλλαγών με με στόχο να αποστασιοποιηθούν από καθεστώς, καταργήθηκαν κανονισμοί και εκδηλώσεις που θεωρού-

Γυμναστικές επιδείξεις στο Δημοτικό Σχολείο Μορφοβουνίου, πρώτη χρονιά μετά τον Εμφύλιο 1950, με τα ερείπια ακόμα να καπνίζουν. Όρθιος ο δάσκαλος Χρήστος Πανάγος από το Μεσσηνικόλα, δίνει παραγγέλματα. Φτώχεια και πείνα, αλλά και παιδιά ξυπόλυτα, όπως το πρώτο αγόρι από την τρίτη σειρά, τα κορίτσια μαύρη ποδιά με λευκό γιακά, αναλυτικά για την σχολική χρονιά πιο κάτω. Φωτ. Αρχείο Παναγιώτη Νάνου.

νταν ότι προωθούσαν την ομοιογένεια, λ.χ. σχολική ποδιά, την στρατιωτική πειθαρχία και γενικά θύμιζαν τις δικτατορίες Μεταξά (1936 – 1941) και Χούντας (1967 – 1974). Η παρουσίαση γινόταν στα προαύλια των σχολείων, πιο σπάνια σε γήπεδα και η οργάνωση απαιτούσε προετοιμασία. Σήμερα θεωρούνται παρωχημένες, ωστόσο δεν παύουν να είναι μέρος της ιστορίας των σχολείων, προπαντός γλυκειά ανάμνηση όσων στα παιδικά τους χρόνια βίωσαν το δρώμενο.

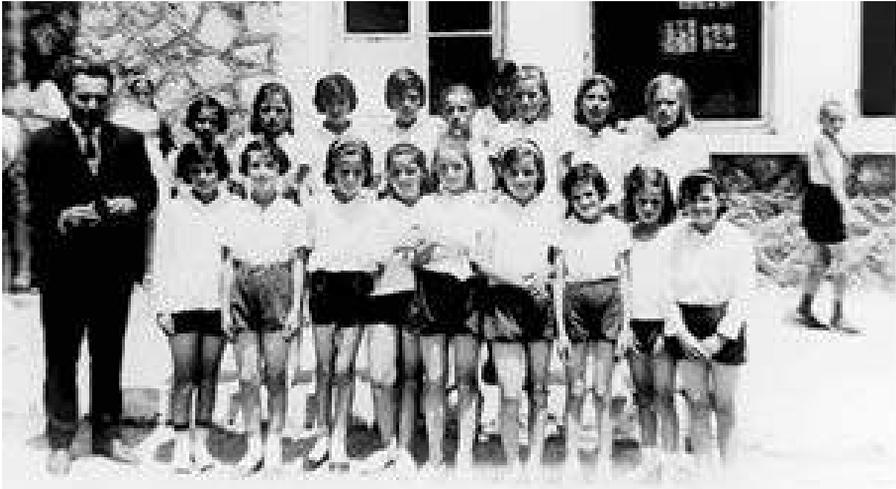
Με την πτώση της χούντας στο πλαίσιο εκπαιδευτικών αλλαγών με στόχο να αποστασιοποιηθούν από το καθεστώς, καταργήθηκαν κανονισμοί και εκδηλώσεις που θεωρούνταν ότι προωθούσαν την ομοιογένεια, λ.χ. σχολική ποδιά, την στρατιωτική πειθαρχία κ.α.

Η παρουσίαση γινόταν στα προαύλια των σχολείων, πιο σπάνια σε γήπεδα και η οργάνωση απαιτούσε προετοιμασία. Σήμερα θεωρούνται παρωχημένες, ωστόσο δεν παύουν να είναι μέρος της ιστορίας των σχολείων, προπαντός γλυκειά ανάμνηση όσων στα παιδικά τους χρόνια βίωσαν το δρώμενο. Παραθέτουμε λίγες φωτογραφίες γυμναστικών επιδείξεων του Δημ. Σχ. Μορφοβουνίου, ενδεικτικές του κλίματος.

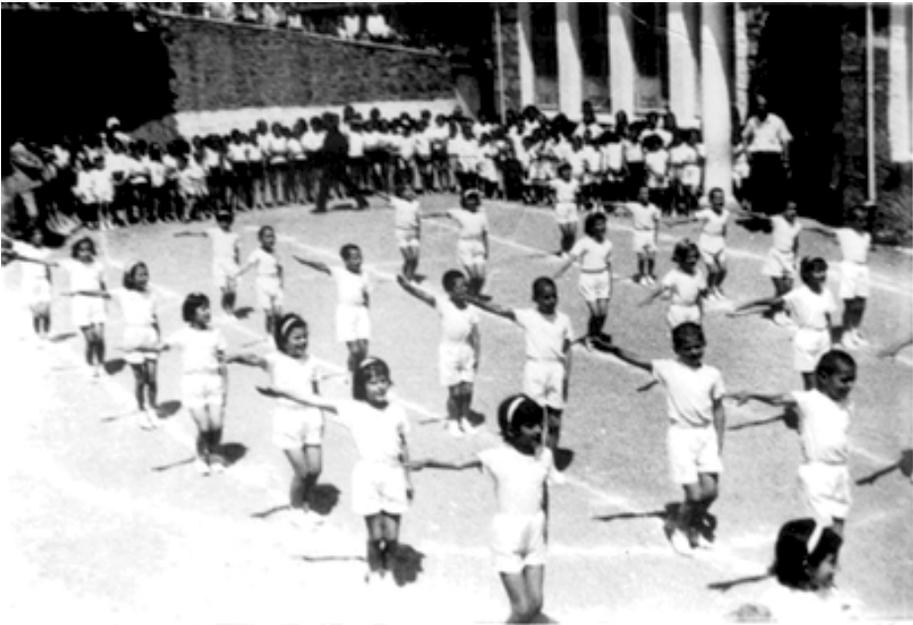
Η πρώτη είναι αναμνηστική φωτογραφίας αγοριών της 5ης τάξης 1966, με τον διευθυντή του Σχολείου Θ. Τζαβάρα και τους μαθητές από δεξιά επάνω σειρά, Κώστας Γρηγορίου, Γιώργος Λατίνος, Δημήτρης Χ. Καλαντζής (Βερολίνο), ο Ηλίας Θ. Γάτος (πέθανε 19 ετών) και ο Χρήστος Θ. Τσάβαλος, συνταξ. Αστυνομικός. Στην κάτω σειρά από δεξιά, ο Γιάννης Μπαλτάς, συνι. Μαραγκός, Κώστας Η. Σταύρου, Χρήστος Λ Ζαχαρής, Βασίλης Χρ. Κοτοπούλης, και Γιώργος Δ. Βλάχος, Στο παράθυρο μέσα η μαθήτρια Ελένη Κοντοστεργίου του Θωμά, ενώ λείπουν από την φωτογραφία αρκετοί μαθητές και όλες οι μαθήτριες.

Οι μαθητές φορούσαν από κάτω ελαφρύ και άνετο κοντό παντελόνι για να μην δυσκολεύονται, το οποίο έραβαν στις μοδίστρες του χωριού. Μετά τις επιδείξεις ενίοτε χρησιμοποιούνταν είτε ως κοντό παντελόνι, αν ήταν καλοραμμένο, ή και ως εσώρουχο, ανάλογα με τις ανάγκες. Από φορούσαν κοινό φανελάκι, κλασικό εσώρουχο. Τα κορίτσια φορούσαν λίγο πιο κοντό παντελόνι, στις ίδιες μοδίστρες ραμμένο, κάπως πιο κομψό, λευκό φανελάκι με λαιμό και μανίκι, ή πουκάμισο λευκό για να μην φαίνονται γυμνά τα χέρια.

Γυμναστικές επιδείξεις 1972, στην πρώτη σειρά από αριστερά: Γιάννης Γόρδιος (με σκυμμένο κεφάλι), πίσω ο Βασίλης Ρεφενές, στην επόμενη σειρά πρώτος ο Πέτρος Νάνος, Ηλίας Γρηγορίου, Νάνος Παναγιώτης (γράφων), Καραθάνος Θωμάς, Καφαντάρης Κώστας, Ζαχαρή Φώτης, κ.α. που διακρίνονται ευκρινώς. Στο βάθος το μνημείο ηρώων, δωρεά του στρατηγού Πειζόπουλου, με τον κήπο περιφραγμένο, έργο του διευθυντή Θ.Κοντούλη. Η κάτω φωτογραφία στον ίδιο χώρο, ίσως το 1968- 69, δεν υπάρχει ο κήπος με το μνημείο των πεσόντων στους εθνικούς αγώνες.

Γυμναστικές επιδείξεις, δεκαετία 1970

Λίγο αργότερα την εποχή της χούντας, οι μαθητές υποχρεώνονταν να έχουν ομοιόμορφα μπλε ή λευκά κοντά παντελονάκια με το εθνόσημο στο δεξί πόδι και λευκή φανέλα κλειστού τύπου κοντομάνικη, με εθνόσημο πάντα.

Σχολικές παρελάσεις

Οι σχολικές παρελάσεις είχαν σημαντική θέση στην κοινωνική ζωή των χωριών, συνδέονταν με την εθνική ταυτότητα, την πολιτική κατάσταση και τις παιδαγωγικές αντιλήψεις κάθε εποχής. Αποτελούσε βασικό μέρος των σχολικών εορτών και εκδηλώσεων, είτε γίνονταν οργανωμένα σε δημόσιο δρόμο, ή με απλή διέλευση των μαθητών από το σχολείο μέχρι την εκκλησία και επιστροφή για το υπόλοιπο πρόγραμμα με τα ποιήματα και τα θεατρικά σκετς.

Σχολική παρέλαση στο Μεσενικόλα, δεκ. 1970, μαθητές Δημοτικού Σχολείου

Η παράδοση των μαθητικών παρελάσεων είναι παλαιά, οι ρίζες φθάνουν στα τέλη του 19ου αιώνα, οι πρώτοι που παρέλαυναν ήταν οι φοιτητές σε στιγμές εθνικής κινητοποίησης. Τα Σχολεία για πρώτη φορά παρελαύνουν την 25η Μαρτίου 1924, ημέρα που συνέπιπτε με την ανακήρυξη της αβασίλευτης Δημοκρατίας. Τα επόμενα χρόνια συμμετέχουν οι πρόσκοποι και μαθητές στρατιωτικών σχολών που πλαισιώνουν τη στρατιωτική παρέλαση. Το 1932 στην Αθήνα τα σχολεία συμμετέχουν μαζί με τους προσκόπους, τη “φρουρά της πόλης” και τις “εθνικιστικές οργανώσεις” σε παρέλαση ενώπιον επισήμων στον Άγνωστο Στρατιώτη. Για πρώτη φορά η μαθητική παρέλαση παίρνει χαρακτήρα επίσημο και συμπληρωματικό ως προς τη στρατιωτική, από το 1936. Το Μάρτιο της χρονιάς αυτής παρελαύνουν τα σχολεία επικεφαλής της πομπής, μπροστά στον Μεταξά υπουργό των στρατιωτικών και τον Βασιλιά, ο οποίος στις 4/8/1936 αναθέτει πραξικοπηματικά στον Μεταξά την πρωθυπουργία, με αναστολή άρθρων του συντάγματος, απαγορεύσεις και περιορισμούς που θέτουν οι δικτάτορες στην λειτουργία της χώρας.

Πηγή: Πότε και πώς ξεκίνησαν οι μαθητικές παρελάσεις, iospress.gr — *Ελευθεροτυπία* 29/10/1995

Οι μαθητικές παρελάσεις ενισχύθηκαν την μετεμφυλιοπολεμική περίοδο, διότι υπηρετούσαν τον ιδεολογικό στόχο διατήρησης του “εθνικού φρονήματος” και της πειθαρχίας των νέων. Το σχολείο θεωρούνταν φορέας εθνικής διαπαιδαγώγησης· η συμμετοχή στις παρελάσεις δεν ήταν απλώς τιμή αλλά και υποχρέωση για την Α/θμια και Β/θμια Εκπαίδευση. Οι μαθητές στο μάθημα της Γυμναστικής προετοιμάζονταν για εβδομάδες: πρόβες, στολές (λευκό πουκάμισο – μπλε φούστα/παντελόνι), συντονισμός και σημειολογία των κινήσεων. Οι δάσκαλοι και καθηγητές είχαν ρόλο “εκπαιδευτών” της παρέλασης, διδάσκοντας πειθαρχία, ομοιομορφία και υπακοή.

Στην παρέλαση, ανάλογα με την δυναμική της κοινότητας, εκτός από μαθητές συμμετείχαν πρόσκοποι, αθλητικοί σύλλογοι, πολιτιστικά σωματεία, κάποιες φορές στρατιωτικά αγήματα ή τα Τάγματα Εθνικής Ασφαλείας (ΤΕΑ), παραστρατιωτικές οργανώσεις. Οι παρελάσεις ήταν δομημένες στο στρατιωτικό πρότυπο, ακούγονταν εμβατήρια, πατριωτικά τραγούδια, λόγοι που τόνιζαν την αξία της “φιλοπατρίας”, αλλά και κρίσεις για τον “αντικομμουνιστικό αγώνα”, κατάλοιπα του εμφυλιοπολεμικού κλίματος.

Παρέλαση ΤΕΑ Φαναρίου Καρδίτσας σε εθνική γιορτή δεκαετία 1950, φωτ. Απ. Φλωρίδης.

Η αμφισβήτηση των μαθητικών παρελάσεων άρχισε λίγο πριν την δικτατορία, ωστόσο με το πραξικόπημα άλλαξε στο χειρότερο η κατάσταση, με ενίσχυση των στατιωτικών χαρακτηριστικών των μαθητικών παρελάσεων, περισσότερο σε ρητορικό επίπεδο. Με τις εκλογές του 1981 και την κυβέρνηση “Αλλαγής” του Ανδρέα Παπανδρέου, έρχεται η αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης, η κατάργηση της ποδιάς στο σχολείο, οι άλλες πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές που έγιναν δημιούργησαν θετικό κλίμα για την κατάργηση των μαθητικών παρελάσεων. Τον Φεβρουάριο του 1984 στη φιλοκυβερνητική εφημερίδα “Ειδήσεις” προαναγγέλεται η κατάργηση των μαθητικών παρελάσεων ως εξής: «Αξια για κάθε έπαινο η πρωτοβουλία του υπουργείου Παιδείας να θέσει τέρμα στις παρελάσεις των μαθητών. Το ολοκληρωτικής νοοτροπίας έθιμο της στρατιωτικοποίησης των νέων, ακόμα και των εξά-

χρονων παιδιών, με τη 'ζύγιση' και τη 'στοίχιση', με την 'κεφαλή δεξιά', με την απόδοση τιμών στον υπουργό, στο νομάρχη ή στο δεσπότη, δεν συναντάται στις περισσότερες χώρες του κόσμου. Όχι πάντως στις κοινοβουλευτικές δημοκρατίες. Γιατί καλλιεργεί στη νέα γενιά ψυχολογία μαζικής πειθαρχίας, τέτοια που ελάχιστα συμβάλλει στη διαμόρφωση ελεύθερων κι ανεξάρτητων συνειδήσεων.» Υπήρξαν άμεσα αντιδράσεις και την ίδια μέρα ο υπουργός Απόστολος Κακλαμάνης ανακοινώνει ότι δεν πρόκειται να καταργηθούν οι παρελάσεις, οι οποίες συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

Πομπή του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου για εκκλησιασμό στην Αγία Παρασκευή, εθνική εορτή, 1972, σημαιοφόρος ο Κώστας Γούλας, παραστάτης πίσω αριστερά ο γράφων, δεξιά η Κ. Γρηγορίου, λίγο πιο πίσω ο Δημ. Τουλιάς (φουρτούνας), πιο πίσω ο Βασ. Γρηγορίου.

Σε κάθε περίπτωση για τις τοπικές κοινωνίες, τις αρχές, τους γονείς, ήταν και είναι σημαντικό γεγονός, ενώ ο εκκλησιασμός με επισημότητα έδινε και δίνει τελετουργικό χαρακτήρα. Το λάβαρο του σχολείου κατείχε κεντρική θέση, ενώ η επιλογή σημαιοφόρου και παραστατών που θα πλαισίωναν τη σημαία, είχαν μεγάλη συμβολική βαρύτητα διότι συνδέονταν με την σχολική επίδοση αλλά και την "ηθική διαγωγή" των μαθητών. Ήταν η ευκαιρία για δημόσια εμφάνιση και η επιβράβευση της "σχολικής αριστείας".

Αν και έχουν αλλάξει πολλά σε σχέση με το παρελθόν, αν και έχει εκλείψει το εμφυλιοπολεμικό κλίμα των περασμένων δεκαετιών, οι παρελάσεις έχουν πάρει άλλο περιεχόμενο. Το γεγονός ότι την σημαία σηκώνουν αριστούχοι μαθητές, παιδιά μεταναστών είναι αντικείμενο συζητήσεων με περιεχόμενο που ξεφεύγει από το σκοπό των παρελάσεων.

Ολοκληρώνοντας την αναφορά για τις παρελάσεις, αξίζει να αναφέρουμε ότι στην μικρή κοινότητα Καρβασαρά Λίμνης Πλαστήρα, χωριό μετακινούμενης κτηνοτροφίας όπου δεν γιόρταζαν ποτέ εθνικές επετείους, δεν έκαμαν ποτέ παρελάσεις, δεν έχουν μνημείο

πесόντων να καταθέτουν στεφάνι στις εθνικές εορτές. Το 2024 έγινε η πρώτη παρέλαση των κατοίκων αυθόρμητα και χωρίς οργάνωση. Το 2025 την 28/10/2025 παρέλασαν ενήλικες και έφηβοι από μικρά παιδιά 3 ετών μέχρι 73 ετών, κάποιοι ντυμένοι με παραδοσιακές στολές και το αξιοσημείωτο ήλθαν από την Αθήνα, τον Αλίαρτο, τα Φάρσαλα και τη Λάρισα όπου διαμένουν μόνιμα για να παρελάσουν στο χωριό με τις οικογένειές τους. Αυτό φανερώνει μία βαθύτερη κοινωνική ανάγκη, την οποία οφείλουμε να διαβάσουμε προσεκτικά και με όρους σύγχρονους τις έννοιες ταυτότητα, πατρίδα, κοινότητα, ένστικτο διατήρησης καταγωγικών αξιών, κ.α.

Ο Επιθεωρητής

Ο επιθεωρητής ήταν ο φόβος και τρόμος των δασκάλων, έμμεσα και των μαθητών. Ήταν εκείνος ο αυστηρός άγνωστος που μια φορά το χρόνο έμπαινε στην τάξη και έτρεμαν όλοι τις εκθέσεις του, ειδικά ο δάσκαλος. Η κρίση του έπαιζε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των εκπαιδευτικών σε θέματα μισθολογικά, προαγωγικά και μεταθέσεων και τους συνόδευαν σ' όλη τους τη σταδιοδρομία.

Γι' αυτό μια μέρα πριν έλθει γινόταν όσα δεν γίνονταν τις άλλες ημέρες, από καθαριότητα, ευταξία, αερισιμός, βαψίματα με ασβέστη, απομάκρυνση άσχετων υλικών στο προαύλιο, αποκαταστάσεις ραγισμένων τζαμιών, θέρμανση, τουαλέτες, βιβλιοθήκη, και ό,τι άλλο μπορούσε να χτυπήσει άσχημα στο μάτι του επιθεωρητή. Ακόμα και ο πιο αυστηρός δάσκαλος της τάξης μαλάκωνε, γινόταν διαλλακτικός, καλόπιανε τα παιδιά.

Ο θεσμός του επιθεωρητή είναι τόσο παλαιός όσο και η Εκπαίδευση όπως προέκυψε στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Οι πρώτοι επιθεωρητές διορίζονται με διάταγμα 1372/5/10/1830), με κύριες αρμοδιότητες, την επιτήρηση της εφαρμογής της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στα σχολεία και την αξιολόγηση των δασκάλων αν θα συνεχίσουν ή θα απολυθούν. Το διδακτικό προσωπικό των σχολείων εκείνης της περιόδου δεν διέθετε υψηλή παιδαγωγική κατάρτιση και είχε περιορισμένο γνωστικό και παιδαγωγικό υπόβαθρο, με αποτέλεσμα να είναι εκτεθημένο στην κρίση του αξιολογητή – επιθεωρητή.

Διαχρονικά έχουν εκδοθεί πολλές αποφάσεις και διατάγματα, έτσι ώστε να διορίζονται επιθεωρητές άτομο με κύρος, γνώση, εκπαιδευτική εμπειρία, με στόχο την βελτίωση του εκπαιδευτικού έργου. Σε κάθε περίπτωση ήταν μία ζωντανή μορφή εκπαιδευτικής αξι-

ολόγησης η οποία προκαλούσε πάντα αντιδράσεις από την πλευρά των αξιολογούμενων δασκάλων, μερικές φορές δίκαια διότι η εσφαλμένη διαχείριση της εξουσίας του επιθεωρητή, ή ενδεχόμενα άδικες κρίσεις στο πρόσωπο του δασκάλου, ειδικά τις εποχές με ιστορική και ιδεολογική φόρτιση. Ειδικότερα σε εποχές δικτατοριών (ή και απλώς αυταρχικών καθεστώτων) ο θεσμός της «επιθεώρησης» χρησιμοποιήθηκε πάντα κατασταλτικά. Το τέλος του, άλλωστε, συνδυάζεται απολύτως με τον τρόπο λειτουργίας του κατά τη Χούντα.

Στο σύνολό τους όμως οι επιθεωρητές μέσα από ολιγόλογες αναφορές συνέβαλαν στην λήψη αποφάσεων, ειδικά στις ανεγέρσεις νέων σχολείων και την βελτίωση των συνθηκών. Για την κατανόηση του θέματος παραθέτουμε ορισμένες κρίσεις επιθεωρητών για τα σχολεία των κοινοτήτων σήμερα λίμνης Πλαστήρα.

Ο θεσμός του επιθεωρητή καταργήθηκε το 1982 και την θέση του ανέλαβε ο Σχολικός Σύμβουλος, ο οποίος θεσπίστηκε για να αλλάξει το κλίμα που επικρατούσε ως τότε, αλλά δεν είχε διαχρονική ουσιαστική υποστήριξη από τις κυβερνήσεις με αποτέλεσμα να υποβαθμιστεί. Τέλος, ιδρύθηκαν τα Περιφερειακά Κέντρα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, με σκοπό την βελτίωση του εκπαιδευτικού έργου, την στήριξη και ενημέρωση των εκπαιδευτικών σχετικά με τα προγράμματα σπουδών και την εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Άτυπα εκ-παιδευτικά... πειθαρχικά όργανα: από τους χάρακες στις βέργες μέχρι... την “κρανιά από το ζαβατάκο”!

Οι τάξεις των παιδιών στο σχολείο δημιουργούνται από παιδιά διαφορετικών οικογενειών, μεγαλωμένα με διαφορετικό τρόπο και συνθήκες, με ανεκτές από τους γονείς συμπεριφορές που μερικές φορές να μην συνάδουν με την πειθαρχία και την αυστηρότητα των κανόνων του σχολείου. Οι ανάγκες ανάπτυξης κοινωνικής συμπεριφοράς, η προσαρμογή σε κανόνες εκμάθησης της συνύπαρξης και της συνεργασίας, ο σεβασμός στους άλλους, είναι στοιχεία ενός νέου κοινωνικού πλαισίου το οποίο θέτει το σχολείο. Μέσα από αυτό τα παιδιά θα συνειδητοποιήσουν ότι η συμπεριφορά τους πρέπει να προσαρμόζεται σε ένα ευρύτερο σύνολο κανόνων, μακριά από την απόλυτη ελευθερία του οικογενειακού περιβάλλοντος. Αυτό, με τη σειρά του, καλλιεργεί την ανάληψη ευθύνης και την αυτόνομη λήψη αποφάσεων εκ μέρους των παιδιών που όμως να μην είναι πάντοτε ορθές και αποδεκτές από τη σχολική κοινότητα. Τα “θέλω” των παιδιών συγκρούονται κάποιες φορές με τα “πρέπει” των κανόνων του σχολείου και οι αντιδράσεις τότε να είναι έντονες, ένθεν και κείθεν.

Η βία δασκάλων σε βάρος μαθητών σήμερα αναγνωρίζεται ως σοβαρό κοινωνικό και παιδαγωγικό ζήτημα, με όποια μορφή και αν εκδηλώνεται, σωματικής, λεκτικής, ψυχολογικής και άλλη μορφή. Ειδικότερα η σωματική τιμωρία μαθητών απαγορεύεται νομικά από το 1998, οι εκπαιδευτικοί θεωρούνται δημόσιοι λειτουργοί και υπόκεινται σε πειθαρχικές και ποινικές κυρώσεις αν ασκήσουν οποιαδήποτε μορφή βίας, αλλά και ο Ποινικός Κώδικας προστατεύει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τη σωματική ακεραιότητα, εννοείται και

Σχολείο Φυλακτής περί 1965, δεξιά η δασκάλα με την “εκπαιδευτική” βέργα συνετισμού στο χέρι, η φράση «όπου δεν πίπτει λόγος, πίπτει ράβδος» αποδίδεται στον Ι. Μεταξά, ο οποίος την χρησιμοποίησε για να δικαιολογήσει την επιβολή της δικτατορίας το 1936, δηλώνοντας ότι σε περιπτώσεις που οι συζητήσεις και οι διαπραγματεύσεις δεν αποδίδουν, η βία είναι η μόνη λύση.

των μαθητών. Βέβαια σπάνια φθάνει σε ποινικό επίπεδο, ωστόσο τις παλαιότερες δεκαετίες η χειροδικία του δασκάλου σε βάρος του μαθητή και η τιμωρία ήταν μέρος μιας αποδεκτής εκπαιδευτικής πραγματικότητας.

Τα παλαιότερα χρόνια οι μαθητές τιμωρούνταν από τις θεσμοθετημένες ποινές τις οποίες το ίδιο το κράτος πρότεινε. Αυτές στόχευαν στη δημιουργία **αισθημάτων ντροπής και ενοχής** στους μαθητές για κάτι που έκαναν ή κάτι που παρέλειψαν, όπως π.χ. να γράψουν μία άσκηση την οποία “έγραφαν τιμωρία” 50 ή 100 φορές μετά. Άλλες φορές ο μαθητής παρέμενε κλεισμένος στο υπόγειο του σχολείου για να εκτίσει την ποινή της νηστείας, δηλαδή θα συνέχιζε το μάθημα το απόγευμα χωρίς να φάει το μεσημέρι. Μία σχετικά συνηθισμένη θεσμοθετημένη ποινή ήταν ο «πελαργός», τα παιδιά στέκονταν δίπλα από τον πίνακα στο ένα πόδι όρθια... μέχρι εξαντλήσεως. Το μεγάλο πρόβλημα όμως ήταν οι μη θεσμοθετημένες ποινές οι οποίες ήταν βίαιες, προκαλούσαν σωματικό πόνο, αβάστακτο μερικές φορές. Τα χαστούκια συνετισμού που έδιναν οι δάσκαλοι ήταν συνηθισμένη εκπαιδευτική πρακτική και σχεδόν από όλους αποδεκτά, εξάλλου ας μην ξεχνάμε ότι το “ξύλο βγήκε από τον Παράδεισο”, σύμφωνα με τον τίτλο της αγαπημένης ταινίας του Ελληνικού κινηματογράφου (1959). Ωστόσο το θέμα της επιβολής της τάξης, η αντιμετώπιση της εφηβικής αμφισβήτησης των πάντων, η καλλιέργεια της πειθαρχίας, ο σεβασμός σε δασκάλους και συμμαθητές, η διαχείριση της όποιας νεανικής σχολικής παραβατικότητας στους αυστηρούς κανόνες του σχολείου, πέρναγε μέσα από το φόβο του ξύλου με πρώτο ανώδυνο το χαστούκι.

Οι ξυλιές με βέργες στους μαθητές έρχονται από αιώνες, ο Λ. Γριβέλας διασώζει έμμετρο το οποίο αναφέρει πόσες ξυλιές να δώσει αύριο το πρωί ο καλός διδάσκαλος στα παιδιά:

*«... και σύ, καλέ διδάσκαλε, έχε την καληνύχτα και το καλό ταχύ οπού θα ελθεί,
τα μικρά από δώδεκα (ξυλιές) και τα τρανά εικοσιτέσσερις
και τον πρωτόσχολον σαρανταοχτώ και δύο δια την ευχήν πενήντα. Αμήν, αμήν, αμήν!»*

Εκτός από το χαστούκι, το πλέον σύνθηες ήταν το χτύπημα στην παλάμη με χάρακα ή βέργα, όταν ήταν από μία σε κάθε παλάμη ήταν ένδειξη συμπάθειας και εύνοιας του δασκάλου. Από 3 σε κάθε παλάμη ήταν επιεικής, ειδικά αν δεν ήταν θυμωμένος ήταν μαλακές. Ανάλογα με το παράπτωμα και το θυμό του δασκάλου η επόμενη κλίμακα ήταν 5 ή 10 και αν ήταν δυνατές τα χέρια μούδιαζαν για αρκετή ώρα και κάθε κίνηση να απαλύνει το τσούξιμο και το μούδιασμα προκαλούσε οξύ πόνο. Το αντίδοτο στο σύμπτωμα αυτό ήταν να τρίβεις τσουκνίδα στις παλάμες. Άλλες επώδυνες τιμωρίες ήταν το τράβηγμα των μαλλιών στις φαβορίτες, τις κοτσίδες στα κορίτσια, χτύπημα στην πλάτη, χτύπημα με βέργα στα πόδια ειδικά το καλοκαίρι με κοντά παντελόνια έτσουζε. Υπήρχαν δάσκαλοι που αντί του κτυπήματος της παλάμης, υποχρέωναν τους μαθητές να βγάζουν τα παπούτσια και κτυπούσαν τα πέλατα με την βέργα (το γνωστό βασιανιστήριο φάλαγγα). Πιο έξυπνο και αποτελεσματικό ήταν το τράβηγμα των μαλλιών, συνήθως στα κορίτσια, και τις φαβορίτες των αγοριών όταν δεν ήταν πρόσφατα κουρεμένα... οπότε την πλήρωνε το αυτί! Το τράβηγμα της φαβορίτας προκαλούσε οξύ πόνο και δεν άφηνε σημάδι, σε αντίθεση λ.χ. με το αυτί που κοκκίνιζε ή τα χτυπήματα με ράβδο ή χάρακα που μελάνιαζαν σε ευθεία γραμμή όταν περνούσαν τις 10 οι ξυλιές και ήταν δυνατά τα χτυπήματα, τα μεσαία κτυπήματα κοκκίνιζαν (η γνώση... από βιωματική μάθηση και εμπειρία!)

Πιο σπάνια ο δάσκαλος έβγαζε τη ζώνη (λουρί) και τότε η βέργα φάνταζε ανώδυνη. Ακόμα πιο σπάνια η τιμωρία εξελίσσονταν σε κανονικό ξυλοδαρμό με γρονθοκτυπήματα και γενικά βίαιη συμπεριφορά έξω από όρια. Θυμάμαι δάσκαλο να είχε ρίξει στο γεμάτο νερά δάπεδο τον μαθητή πολύ βροχερή μέρα και τον κλωτσούσε με δύναμη στα πλευρά, τον πατούσε στην κοιλιά, ο καημένος είχε βάλει τον ένα χέρι στο κεφάλι, το άλλο στα γεννητικά όργανα για να προστατευτεί. Το έγκλημά του; Μπήκε μέσα στην τάξη μόλις είχε χτυπήσει το πρώτο κουδούνι για την έξοδο, οι μπότες του ήταν γεμάτες λάσπη, η ομπρέλα του έτρεχε νερό, ο μαθητής μούσκεμα μέχρι το κόκκαλο πήγε στη σόμπα να στεγνώσει. Στο διάβα του όμως άφησε λάσπη, την πάτησε ο δάσκαλος και γλίστρισε στο νερό που άφηνε η ομπρέλα, οπότε έγινε το κακό. Ο Π.Σ. καθυστέρησε διότι έρχονταν καθημερινά από τον κτηνοτροφικό οικισμό Ραχωβίτσα Μορφοβουνίου όπου διέμεινε μόνιμα, μακριά περίπου

μια ώρα με τα πόδια υπό κανονικές συνθήκες, όταν τα ρέματα κατέβαζαν νερό και ήταν αδιάβατα, έπρεπε να βρεις τρόπο να περάσεις με ασφάλεια.

Η τιμωρία του μαθητή απο το δάσκαλο (θεσμοθετημένη ή μη), ήταν αποδεκτή από το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας, ακόμα και τους ίδιους τους γονείς. Είναι γνωστή η έκφραση «**Σι φέρνου κρέας, να μι του γυρίσ'ς τουμάρ', άμα δε μάθ' γράμματα**», την οποία έλεγαν οι γονείς στο δάσκαλο όταν πήγαιναν στην αρχή της σχολικής χρονιάς το παιδί στο δάσκαλο, ίσως περισσότερο να το ακούει το παιδί. Βέβαια, ο ξυλοδαρμός δεν ήταν αποκλειστικά “προνόμιο” του σχολείου, αλλά ως ένα βαθμό και της ίδιας της οικογένειας. Οι μέθοδοι αγωγής που χρησιμοποιούνται στην οικογένεια διαφέρουν για κάθε παιδί, με αποτέλεσμα να διαμορφώνονται ανάλογες στάσεις και συμπεριφορές εκ μέρους του παιδιού. Υπάρχουν περιπτώσεις που τα παιδιά προκαλούν τους γονείς με τη συμπεριφορά τους, με συνέπεια βίαιες στάσεις και αντιδράσεις από την πλευρά των γονέων. Ομοίως καυγάδες ξέσπασαν και μεταξύ συνομηθίκων με αποτέλεσμα ο ξυλοδαρμός ήταν η φυσική εξέλιξη.

ΠΙΝΑΚΙΔΙΑ – ΠΛΑΚΕΣ ΤΑ ΠΡΩΤΑ “ΤΕΤΡΑΔΙΑ”

“Από μικρός στα γράμματα, μικρός στα πινακίδια/και τώρα στα γεράματα αρματολός και κλέφτης”, λέει το δημοτικό τραγούδι για τον παπα-Θύμιο Βλαχάβα, ο οποίος ανέλαβε αρχηγός στο αρματολίκι, και σταμάτησε να τελεί τα ιερατικά του καθήκοντα, αλλά ποτέ δεν έβγαλε το ράσο. Από το 1794 εμφανίζεται ως δραστήριος οπλαρχηγός, κάτι που ανησύχησε τον Αλή Πασά και επιζήτησε να τον εξοντώσει χωρίς πάντως επιτυχία, έως το 1809., οπότε έσβησε το προεπαναστατικό κίνημα που έκαμε στη Δυτ. Θεσσαλία.

Τα πινακίδια ήταν τα πρώτα “τετράδια” των μαθητών, πρόκειτο για σανιδένιες πλάκες, τις οποίες όταν ήθελαν να σβήσουν τα γραμμένα το έξυναν με το σουγιά, καθάριζε και ξανά πάλι ήταν καθαρές για γράψιμο.

Τα αβάκια ή πλάκες με τα πλακοκόντυλα, ήταν πιο σύγχρονες, ορθογώνιες λεπτές επεξεργασμένες πλάκες από σχιστόλιθο, εντός ξύλινου πλαισίου και καθαρίζονταν πιο εύκολα με πανί, ή σφουγγάρι... ή με το χέρι!

Οι μαθητές δεν είχαν τσάντες όσο δεν υπήρχαν βιβλία και τετράδια, αργότερα έραβαν πάνινες μαύρες τσάντες ή αργαλίσιες υφαντές στον αργαλειό τσάντες μάλλινες, μικροί τροβάδες στους οποίους έβαζαν τα σχολικά βιβλία και τετράδια. Οι σχολικές τσάντες με κασετίνες για μολύβια άρχισαν να εμφανίζονται την δεκαετία του 1970.

Ο διάκοσμος των αιθουσών ήταν χάρτες γεωφυσικοί και πολιτικοί, μορφές ηρώων, αλλά και τοπικών αγίων, ομοίως και στους διαδρόμους. Σχεδόν σε όλες τις τάξεις επάνω από τον πίνακα, στο κέντρο, ήταν η εικόνα του Χριστού και από κάτω η φράση σε καλλι-

γραφημένη χάρτινη ταμπέλα, “Τον Θεόν Φοβού”. Πιο κάτω από το Χριστό δεξιά και λίγο πάνω από τον πίνακα η φωτογραφία του Βασιλιά και η ταμπέλα “Τον Βασιλέα Τίμα”. Σε άλλα σημεία της τάξης ή στους διαδρόμους άλλες ταμπέλες χάρτινες έγραφαν “Αγάπα τον πλησίον σου όσο τον εαυτό σου”, “αγάπα τους γονείς σου, τους διδασκάλους σου, τον βασιλέα ημών και την Πατρίδα”, ή άλλα διδακτικά ρητά, όπως “Η καθαριότητα είναι μισή αρχοντιά”

Πέρα απο την αξιολόγηση στις επιδόσεις των μαθημάτων γινόταν τακτικά και σχεδόν κάθε μήνα αξιολόγηση της συμπεριφοράς, υπήρχαν χαρακτηρισμοί όπως “εύτακτος”, “επιμελής”, ‘φιλήσυχος’, ενώ επιτροπή αποφαινόταν ως προς την διαγωγή η οποία έπρεπε να είναι “κοσμιωτάτη”.

Τα σισίτια στα σχολεία των ορεινών κοινοτήτων

Τα μαθητικά συσσίτια στα σχολεία έχουν πορεία ανάλογη με αυτές τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες με την τραγικότητα των πολέμων και των καταστροφών που γνώρισε η χώρα μας, με πρώτη την Μικρασιατική Καταστροφή και τον ξεριζωμό 1,5 εκατομ. προσφύγων. Την δεκαετία 1920–1930, οργανώθηκαν περιστασιακά συσσίτια σε φτωχές περιοχές και σχολεία, με πρωτοβουλία φιλανθρωπικών οργανώσεων, εκκλησιαστικών ιδρυμάτων, σπανιότερα δήμων. Δεν υπήρξε οργανωμένο κρατικό πρόγραμμα, αλλά μεμονωμένες προσπάθειες για τη σίτιση παιδιών απόρων οικογενειών.

Το Πατριωτικόν Ίδρυμα Κοινωνικής Προστασίας και Αντιλήψεως - (Π.Ι.Κ.Π.Α.) ήταν η νομική μετεξέλιξη «Πατριωτικού Ίδρύματος Προστασίας Παιδιού» - Π.Ι.Π.Π. (1929 - 1939) το οποίο με τη σειρά του, προέκυψε από την αλλαγή καθεστώτος και ονομασίας του Πατριωτικού Συνδέσμου των Ελληνίδων, που είχε ιδρυθεί από τη Βασίλισσα Σοφία το 1914 . Ο φορέας αυτός κάλυψε ευρύ φάσμα κοινωνικών αναγκών, μεταξύ των άλλων και σισίτια και σταδιακά εξελίχθηκε σε σημαντικό φορέα κοινωνικής πρόνοιας. Τα πρώτα μαθητικά συσσίτια λειτουργούν το 1931 επί Υπουργού Παιδείας Γ. Παπανδρέου στην κυβέρνηση Βενιζέλου, η οποία είχε μια σχετικά ήρεμη 4ετία (1928-1932) για να υλοποιήσει το πρόγραμμά της.

Το 1936 τη διοργάνωση των σισσιτίων αναλαμβάνει το Πατριωτικό Ίδρυμα το οποίο οργανώνει και επεκτείνει χρονικά τα συσσίτια μέχρι και το ξέσπασμα του πολέμου του 1940. “Το μαθητικό συσσίτιο παρέχονταν υπό την μορφή: α) Πρωινού ροφήματος μόνο. Αυτό δίδονταν μετά το πέρας του πρώτου μαθήματος ή κατά το μέσο της διδασκαλίας (10 π.μ. το βραδύτερο), με τρόπο ώστε

να μη επηρεάζεται η όρεξη των μαθητών για το φαγητό της μεσημβρίας. Ως τοιούτο παρέχονταν γάλα (75-100 δρ.), όπου τούτο ήταν εφικτό, μετά ολίγου άρτου, κακάο, ελαφρύ τσαγιού μετ' άρτου, σούπα από ρύζι ή φιδέ ή ρυζόγαλο, τυριού μετ' άρτου, μαρμελάδα, φρούτα εποχής κ.λπ

Στο διάστημα της Γερμανικής Κατοχής, (1941/44) η παροιμιώδης πείνα του 1941, προκάλεσε επισιτιστική κρίση με χιλιάδες νεκρούς, ανάμεσά τους πολλά παιδιά. Τότε οργανώθηκαν μαζικά μαθητικά συσσίτια από φορείς όπως ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, η Σουηδική Επιτροπή Βοήθειας με την υποστήριξη του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού. Τα συσσίτια παρείχαν φακές, όσπρια, σούπες, ψωμί, γάλα σε σκόνη και συμμετείχαν χιλιάδες μαθητές καθημερινά, κυρίως σε πόλεις όπως Αθήνα, Πειραιάς, Θεσσαλονίκη.

Στη μεταπολεμική περίοδο (1945–1950) τα μαθητικά συσσίτια συνεχίστηκαν με διεθνή βοήθεια την διεθνή οργάνωση UNRRA και το Σχέδιο Μάρσαλ, με στόχο την αντιμετώπιση του υποσιτισμού και την μείωση της παιδικής θνησιμότητας.

Την δεκαετία του 1950, τα μαθητικά συσσίτια θεσμοθετήθηκαν με κρατική υποστήριξη, δημιουργήθηκαν μαγειρεία σε σχολεία, οργανώθηκαν τοπικές επιτροπές γονέων και ετοίμαζαν φαγητό για τα παιδιά. Το κράτος παρείχε πρώτες ύλες και τα σχολεία συμμετείχαν στην προετοιμασία του υποτυπώδους συσσιτίου. Το πρωϊνό ήταν ένα κύπελο 100 γραμμάρια αγελαδινό γάλα σκόνη που ζεσταίνονταν στο καζάνι επί τόπου. Το γάλα διανέμονταν σε κάθε μαθητή που είχε ένα τσίγκινο ποτηράκι.

Από το 1963 προστέθηκε και μεσημβρινό γεύμα. Τα μαθητικά συσσίτια αποτελούσαν πλέον δραστηριότητα της καθημερινής λειτουργίας του σχολείου, το οποίο είχε και την ευθύνη της αγοράς τροφίμων και της παρασκευής και διανομής των γευμάτων μέσα στους χώρους τους (Γ.Γ.Ν.Γ. 2005). Επίσης παγιοποιείται ο θεσμός των συσσιτίων και καθιερώνεται η...

Επίσης είναι ενδιαφέρον ότι το αλεύρι, το γάλα, τα μακαρόνια, το κριθαράκι και το λίπος τα προμηθεύονται από κρατική αποθήκη, το λάδι από την κρατική ενώ τα υπόλοιπα τρόφιμα από το ελεύθερο εμπόριο

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 τα συσσίτια περιορίστηκαν σταδιακά διότι καλύτερευσαν κάπως οι συνθήκες, έπειτα άρχισε η μετανάστευση και πολλές οικογένειες έφυγαν, ενώ τα σχολεία σταμάτησαν λόγω κόστους και γραφειοκρατίας.

Σε κάθε σχολείο υπήρχε μαγειρίσσα που ετοίμαζε το πρωϊνό και το μεσημεριανό, στο Μορφοβούνι ήταν η Σταυρούλα Γκανούρη, η οποία κάθε πρωϊ ετοίμαζε γάλα σκόνη ή συ-

κορίτσια του Σχολείου Φυλακτής, 1965, στην πρώτη σειρά κρατάνε τα κύπελα του σιαιτίου

μπυκνωμένο εβαπορέ. Τα παιδιά κρατώντας το τσίγκινο κύπελο έπαιρναν 100 γραμμάρια γάλα και βιταμίνη ψαρόλαδου.

Το μεσημέρι τριγωνικό τυρί κασέρι αγελαδινό, το οποίο τα περισσότερα παιδιά το πέταγαν, λίγο ψωμί, κάποτε και κονσέρβες συνήθως σαρδέλα, σπανιότερα χοιρινό.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Οι μαθητές των σχολείων συμμετείχαν ενεργά με συλλογικές δράσεις στην Κοινότητα. Μέσα από την εθελοντική προσφορά, πρώτα προς το σχολείο το ίδιο: από την μεταφορά και αποθήκευση των καυσόξυλων για την θέρμανση του σχολείου, την καθαριότητα και τον ευπρε-

πισμό στο προαύλιο, μεταφορά νερού από τις βρύσες του χωριού για καθαριότητα στις τουαλέτες. Έπειτα τα παιδιά αναλάμβαναν τον καθαρισμό των κοινοτικών δρόμων και κοινόχρηστων χώρων από τις πέτρες, τον εξωραϊσμό με ασβέστωμα.

Η δενδροφύτευση ήταν αναπόσπαστο μέρος της δράσης των σχολείων, δεν υπάρχει κοινότητα που σήμερα να μην έχει δέντρα της περιόδου 1950 – 1970. Στο Μεσενικόλα όλα τα πεύκα που περιβάλλουν την κοινότητα, μέχρι το δρόμο προς την βρύση του Βασιαρδάνη, και συνέχεια είναι έργο των μαθητών της δεκαετίας 1960. Τα σπάρτα στη θέση “σκάλες” του Μορφοβουνίου, καθώς και οι ακακίες στη θέση ισιώματα τα φύτευσαν οι μαθητές, ομοίως σχεδόν σε όλα τα χωριά υπάρχουν πράσινοι χώροι που φέρουν την σφραγίδα των μαθητών και των δασκάλων από το 1950 μέχρι το 1975.

Βέβαια οι δενδροφυτεύσεις και η εκπαίδευση των μαθητών στη δημιουργία σχολικών κήπων ξεκίνησε από τις αρχές του 20ού αιώνα στη χώρα μας με την πράσινη εορτή το 1916. Ο σχολικός κήπος ήταν ήδη θεσμός σε κάποιες Ευρωπαϊκές χώρες, ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα. Το 1869 ο όρος «σχολικός κήπος» εντάχθηκε στη νομοθεσία της Αυστρίας και της Σουηδίας, ενώ λίγα χρόνια αργότερα ακολούθησαν το Βέλγιο και η Γαλλία. Στην Ελλάδα από το 1850 περιγράφεται ήδη ως αναγκαία υποδομή των σχολείων 2 στρέμματα

Αγόρια και κορίτσια του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου μεταφέρουν πέτρα, με την οποία κτίστηκε ο τοίχος του προαυλίου του σχολείου περίπου 1953, φωτ. αρχείου Παναγιώτη Νάννου.

σχολικός κήπος, αλλά περισσότερο ως προτροπή προς δήμους να εξασφαλίσουν το χώρο. (βλ. Κοκκώνης).

Το 1916 με Βασιλικό Διάταγμα καθιερώθηκε σε όλα τα σχολεία της Ελλάδας η «Σχολική Πράσινη Εορτή», σύμφωνα με το οποίο «1.-Καθιερώνεται σε όλα τα σχολεία της δημοτικής

παιδιά του Δημοτικού Σχολείου Μεσσηνικόλα φυτεύουν δέντρα (1955 περίπου) στην είσοδο του χωριού, πίσω στο βάθος διακρίνεται το κτίριο του Σχολείου

και της μέσης εκπαίδευσης, αμφοτέρων των φύλων, δημόσια και ιδιωτικά, “πράσινη εορτή”. Αυτή τελείται κάθε χρόνο εντός των μηνών Νοεμβρίου, Δεκεμβρίου, Ιανουαρίου και Φεβρουαρίου, αναλόγως των τοπικών κλιματολογικών συνθηκών και συνίσταται στη φύτευση ενός ή περισσότερων δένδρων από κάθε μαθητή ηλικίας 11 ετών και άνω σε επιλεγμένα προς τούτο κατάλληλα γήπεδα, ιδίως δημόσια, δημοτικά ή εκκλησιαστικά, της περιφέρειας της πόλης ή του χωριού, όπου λειτουργούν τα σχολεία.”

Με τον τρόπο αυτό χιλιάδες δέντρα φυτεύονται στην ύπαιθρο, αλλά και τις πόλεις που έχουν δημοτικές εκτάσεις ελεύθερες και έρχονται μέχρι σήμερα πάρα και ζώνες πρασίνου που τις οφείλουμε στους μαθητές που έκαμαν στάση ζωής την προστασία του Περιβάλλοντος και την αγάπη στη Φύση, αιτούμενο και έλλειμμα στις μέρες μας.

Το 2025 με πρωτοβουλία της ΑΜΚΕ “Ιταμος” υλοποιήθηκε πρόγραμμα Πρότυπων Σχολικών Κήπων, με την στήριξη των Δήμων και του Επιμελητηρίου Καρδίτσας, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, κ.α. Στόχος του προγράμματος είναι οι μαθητές βιωματικά να προσεγγίσουν τη διαδικασία παραγωγής καθημερινών τροφίμων, να έλθουν σε επαφή με το χώμα, τα εργαλεία, να φυτέψουν μόνοι τους τα λαχανικά που θα γνωρίσουν σε όλη την διάρκεια της ανάπτυξης φρέσκων λαχανικών και να μάθουν για τις συνθήκες καλλιέργειας λαχανικών και φρούτων. Στη φωτογραφία σχολικός λαχανόκηπος στο Κρουονέρι Λίμνης Πλαστήρα (2025), τα λιγοστά παιδιά με τη δημοτική αρχή φυτεύουν λαχανικά.

Μέρος της σχολικής ζωής ήταν οι εκδηλώσεις αλληλεγγύης των μαθητών των σχολείων, σε φτωχούς και άπορους, σε ηλικιωμένους και γενικά πρόσωπα με ανάγκες. Οι συνηθισμένη

Σχολικός Κήπος Κρουονερίου 2025

μορφή στήριξης ήταν με τρόφιμα και αργότερα με χρήματα κατόπιν εράνου που έκαμε το σχολείο. Δεν έχει τόσο σημασία το πόσα χρήματα μάζευαν τα παιδιά, όσο ότι τα ίδια πρώτα εκπαιδεύονταν στην κοινωνική αλληλεγγύη και την ενσυναίσθηση. Στη φωτογραφία, παιδιά του Δημοτικού Σχολείου Μεσενικόλα στην είσοδο του χωριού, επάνω από το κτίριο του Σχολείου, είναι έτοιμα να μοιράσουν τρόφιμα σε φτωχούς του χωριού. (Πηγή: ιστοσελίδα Mesenikolas.gr)

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Τα προαύλια των Σχολείων σε πολλές κοινότητες λειτούργησαν ως πλατείες των χωριών για πολλές δεκαετίες. Ειδικά όσα χωριά δεν είχαν πλατείες, οι αυλές των σχολείων ήταν ο φυσικός τόπος όπου γινόταν εκεί όλες οι κοινωνικές εκδηλώσεις, όπως γάμοι, ήθη και έθιμα όπως ο διπλός χορός, λοκατζάρια, συνεσιάσεις, χοροί και πανηγύρια, προβολές ταινιών, θεατρικές παραστάσεις, ενημερωτικές εκδηλώσεις, κ.α. Το Δημοτικό Σχολείο Μορφοβουνίου είναι ένα τυπικό δείγμα φιλοξενίας όλης της Συλλογικής έκφρασης της Κοινότητας. Πέραν των σχολικών εκδηλώσεων, εδώ η συλλογική δράση έβρισκε το χώρο της και το αμφιθεατρικό της περιοχής ήταν ιδανικό.

ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΕΣΕΝΙΚΟΛΑ ΠΡΟΣΦΕΡΟΥΝ ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΕ ΦΤΩΧΟΥΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Η φωτογραφία είναι από θεατρική παράσταση που έδωσαν νέοι του Μορφοβουνίου, μέσα από το Μορφωτικό Σύλλογο Αγροτοπαίδων, ο οποίος την δεκαετία του 1950 και μέσα της δεκαετίας 1960 ανέβασε αρκετές θεατρικές παραστάσεις, όπως εδώ η "Γκόλφω". Αναλυτικά για τον ΜΣΑ σε άλλη εργασία προσεχώς.

Από το 1930 μέχρι την κατασκευή της Πλατείας 1976, όλοι οι γάμοι γινόταν στο προαύλιο του ΔΣ Μορφοβουνιου, ο φωτογράφος πιάνει κυριολεκτικά στον αέρα τον Σωτήρη Κοτοπούλη, να χορεύει τσάμικο, πίσω μαθητές ανεβασμένοι στα παράθυρα για να έχουν καλύτερη θέα του γάμου. (φωτ. Σωτ. Κοτοπούλη), νύφη η Κλειτία Κατοίκου, σύζυγος του Θωμά, περί το 1960.

Στην αυλή του σχολείου Μορφοβουνίου, αναμνηστική φωτογραφία της παρέα του Σούηλου – στα λοκατζάρια δεκ.1950, σουηλάς (αρχηγός με τα κυπριά ζωσμένα) ο Αγγελάκης Ταπές, αριστερά με με την φουστανέλα ο Βάϊος Νάνος και άλλοι Βουνεσιώτες. Με την λήξη του τραγουδιού στα σπίτια η παρέα του Σούηλου, με όλα τα λοκατζάρια, έστηνε απογευματινό χορό στην αυλή του σχολείου.

Αντί επιλόγου:

Ανιχνεύσαμε όψεις της σχολικής ζωής, οικείες και γνώριμες για όσους ζήσαμε τα σχολικά μας χρόνια τις δεκαετίες 1960s και 1970s, άγνωστες ίσως και ακατανόητες καταστάσεις για τις νεώτερες γενιές, οι οποίες ενδεχόμενα να διακρίνουν στοιχεία συναισθηματικών προσεγγίσεων στα όσα ήδη αναφέρθηκαν. Χωρίς νοσταλγική διάθεση, με την ματιά της εμπειρίες ενός βιωμένου κόσμου που χάθηκε, ενός αξιακού συστήματος που αμφισβη-

Μορφοβούνι, στη δεκαετία 1960 (φωτ. Θ. Πίτσαβου)

Διπλός χορός Αγράφων στο προαύλιο του Σχολείου Μορφοβουνίου, δεκ. 1960

τείται φανερά ή εγκαταλείπεται ακόμα και από όσους μέχρι πρότινος το πίστευαν, οφείλουμε να κοιτάζουμε με καθαρό βλέμμα το σημερινό και μελλοντικό Σχολείο, τους μαθητές, τους δασκάλους, τους γονείς. Την ίδια την Κοινωνία και το Μέλλον.

Το Σχολείο χθες, σήμερα και αύριο είναι ο καθρέφτης εκάστης εποχής. Είναι το αξιακό μας σύστημα που καθρεφτίζεται εκεί μέσα. Είναι το Βλέμμα και το Είναι μας. Είναι ο Άλλος μας εαυτός. Ενίστε ο ευδιάκριτος ατομικισμός μας, ο δικαιωματισμός που αναπτύξαμε σε βάρος της ανάληψης της προσωπικής μας ευθύνης, διότι το Δικαίωμα είναι απόρροια ανάληψη της ευθύνης την οποία καλλιέργησε το σχολείο διαχρονικά. Συνήθως

όποιος την αναλαμβάνει, στο τέλος αποποιείται των δικαιωμάτων του, δεν κάμει χρήση, διότι απλά δεν τα έχει πλέον ανάγκη όντας άνθρωπος της προσφοράς. Η μετάβαση από το Λόγο στην Πράξη, από την Γνώση στην Παιδεία μέσω της εκπαίδευσης, προϋποθέτει κάτι βαθύτερο: την βιωματική εμπειρία ενός Οδύσσειου ταξιδιού και το ενστάλαγμα της γνώσης που θα αποκτηθεί, αυτό το βαθύτερο περιεχόμενο του βίου που μας οδηγεί στην εσωτερική αυτογνωσία ενός Οίκαδε Νόστου.

Κάθε εποχή έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και αν κάτι δεν μας αρέσει στην Εκπαίδευση, είναι πράγματι καιρός να το αλλάξουμε, ξεκινώντας πάντα από τον εαυτό μας. Αλλάζοντας την ματιά μας, αλλάζει ο κόσμος. Αν κάτι δεν μας αρέσει στην εκπαίδευση, αν κάτι πρέπει να αλλάξει, ας ξεκινήσουμε τώρα την ειρηνική επανάσταση αντιστρέφοντας τους όρους: Ας ξεκινήσουμε πρώτα από την πληροφορία, να την κάνουμε Γνώση, έπειτα Αυτογνωσία και Οίκαδε Νόστο, ο οποίος θα μας οδηγήσει στην καταγωγική εστία όπου το Φώς που μας γέννησε.

Αντίθετα, αν συνεχίσουμε τον κατακερματισμό της Γνώσης που μας κληροδότησε το ιστορικό παρελθόν στις εκπαιδευτικές βαθμίδες και την μετατροπή σε Πληροφορία, την οποία θα συνθέτη για λογαριασμό μας η Τεχνητή Νοημοσύνη, τότε είμαστε καταδικασμένοι να χαθούμε στην ψηφιακή έρημο, χωρίς ταυτότητα, χωρίς μνήμη, χωρίς καταγωγική συνείδηση του Όλου και του Είναι.

Αντί επιλόγου μία φωτογραφία ενός ευρηματικού παιδιού από την Κόνιτσα του 1967, ένας “μικρός τυμπανιστής” που είχε την ευκαιρία να μετατρέψει το δοχείο από ελιές Πηλίου που πέταξε ο μπακάλης, σε ταμπούρλο για να συνοδεύσει ο μικρός τα κάλαντα.

Το γέλιο της ψυχής του μοναδικό, όπως τα χρόνια της αθωότητας! Έρρωσο!

Προφορικές πηγές:

α) βιωματικές εμπειρίες που ο ίδιος βίωσε από το 1969 στο Δημοτικό Σχολείο Μορφοβουνίου μέχρι και το 1975 και από το 1975 μέχρι και 1978 χρονιά αποφοίτησης από το Γυμνάσιο Μεσσηνικόλα.

β) συνεντεύξεις από ηλικιωμένους του Μορφοβουνίου, όπως ο Σωκράτης Τουλιάς, (πρόεδρος κοινότητας 1967 – 1973, Δημητράκης Μαστραπάς, Νάνος Ιωάννης, Νάνου Ροδάνθη, Καλατζή Στυλιανή, κ.α.

γ) συνεντεύξεις με δασκάλους του Μορφοβουνίου Θωμά Κυρίτση (1950 – 1957), Θωμά Κοντούλη διευθυντή (1970 – 1980), Ιωαννίδη Γιώργο (τελευταίος δάσκαλος 2001 – 2007) Θωμάς Νάνος, Τάσος Τσάβαλος, κ.α.

Βιβλιογραφία:

“Εγχειρίδιον ή Οδηγός της Αλληλοδιδασκτικής Μεθόδου κλπ”, υπό Ι.Π. Κοκκώνη, Αθήνα, 1850, διαθέσιμο σε ψηφιακή μορφή από την Βιβλιοθήκη Ανέμη.

Χρ. Λέφας, *Ιστορία της Εκπαίδευσης*, ΟΕΣΒ, Εν Αθήναις, 1942.

Σ. Ν. Παπαδημητρίου, *Ιστορία του Δημοτικού Σχολείου, Μέρος Α' (1843-1895)*, Αθήνα, 1950.

Ελένη Μαυρίδου, Η καθιέρωση των Σχολικών γιορτών στο Δημοτικό Σχολείο – Ιστορικόδιάγραμμα (19ος και 20ος αιώνας), άρθρο δημοσιεύτηκε 12/7/2010, tgramma, <https://gtheodore.wordpress.com/2010/07/12>

Γριβέλας Λάμπρος, *Ιστορία τ.9/2025*

Νάνος Παναγιώτης, - Σύλλογος Μορφοβουνιωτών Καρδίτσας, “Αναβίωση εθίμου Διπλού Χορού Αγράφων”, Μορφοβούνι Καρδίτσας, 2006.

Πηγές: **Νίκος Μάστορας**, “Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα: 150 χρόνια επιθεωρητισμού”, κείμενο στο πλαίσιο του μεγάλου αφιερώματος του alfavita.gr για την αξιολόγηση, δημοσιευμένο στο <https://anthologio.wordpress.com/2020/05/08/%CF%8C-%CF%8E-ep/>

Δαμιανός Τραγιανός: “Ο θεσμός του Επιθεωρητή και η λειτουργία των Δημοτικών σχολείων στην Εκπαιδευτική Περιφέρεια Κοζάνης την περίοδο 1930-1970”, πτυχιακή εργασία του Πανεπιστημίου Δυτ. Μακεδονίας, Φλώρινα 2021.

Κ. Κρυστάλλης, «Τα σχολεία της Μαγνησίας μέσα από τον τύπο της εποχής το διάστημα 1881 – 1900».

ιστοσελίδα Mesenikolas.gr, σχετικά άρθρα και φωτογραφικό υλικό

*Πότε και πώς ξεκίνησαν οι μαθητικές παρελάσεις, iospress.gr — *Ελευθεροτυπία* 29/10/1995*

www.mixanitouxronou.gr/h-ekpaideytiki-metarrythmisi-poy-ekane-yprochreotiki-tin-exachroni-ekpaideysi-tin-epochi-poy-oi-ellinise-megalo-pososto-den-ixeran-kan-na-diavazoun/

Ελληνική οικογένεια δεκαετίας 1950, από σχολικό αναγνωστικό

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΑΡΡΕΝΩΝ ΚΑΙ ΘΗΛΕΩΝ ΤΟΥ ΜΕΣΕΝΙΚΟΛΑ

Νάννος Παναγιώτης

Ο Μεσενικόλας στο διάβα των αιώνων ήταν δυναμική κοινότητα σε ότι αφορά την αμπελοκαλλιέργεια, ωστόσο δεν είχε πρωταγωνιστικό ρόλο, όπως λ.χ. το “Μέγα Νεοχώρι” το οποίο ήταν επισκοπική έδρα την μεταβυζαντινή περίοδο, ή το γειτονικό Βουνέσι, κεφαλοχώρι της περιοχής με βάση τον πληθυσμό όπως μας έρχεται μέσα από τις Οθωμανικές φορολογικές πηγές 1454/55 και εφεξής.

Η ανάπτυξη του Μεσενικόλα αρχίζει να γίνεται τοπικό κέντρο διοικητικό και οικονομικό κέντρο από το 1932 οπότε χαράζονται τα σύνορα του Νέου Ελληνικού Κράτους. Οι οθωμανοί επιλέγουν το χωριό αυτό για την επιτήρηση των συνόρων στην περιοχή της Νευρόπολης και των κεντρικών Αγράφων, δεδομένου ότι απέχει από τα σύνορα περίπου 5 χιλιόμετρα, είναι σχετικά κοντά στο Φανάρι και την Καρδίτσα, βρίσκεται στην άκρη του οροπεδίου της Νευρόπολης με ευκολότερη επιτήρηση των συνόρων Κούλιες και Καζάρμα στην κορυφή, αλλά και την ασφάλεια που προσφέρει η ανοιχτότητα του οροπεδίου της Νευρόπολης. Ο ορισμός του Μεσενικόλα ως διοικητικό, οικονομικό κέντρο της περιοχής καθιστά την κοινότητα έδρα υπηρεσιών ασφαλείας και παροχή κρατικών υπηρεσιών για τα γειτονικά χωριά. Έτσι σύμφωνα με τον Θ. Νημά, “Το 1870-71 λειτουργούσαν στον Μεσενικόλα δύο σχολεία - ένα αλληλοδιδασκτικό με 30 περίπου μαθητές και ένα ελληνικό με 20 περίπου μαθητές”.

Με την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881 και την ενσωμάτωση στον εθνικό κορμό, ο Μεσενικόλας ορίζεται έδρα του Δήμου Νεβροπόλεως και το 1882 συστήνονται τρία σχολεία στην κοινότητα: α) Συνιστάται εν Μεσενικόλα έν σχολείον αρρένων, [ΦΕΚ τεύχ. Α' φ. 124 (Αθήναι 1.10.1882)], β) “Συνιστάται δημοτικόν σχολείον εν Μεσενικόλα θηλέων» [ΦΕΚ τεύχ. Α, φ. 143 (Αθήναι 23.10.1882) 905] και γ) «Συστήνονται ελληνικά σχολεία με μίαν επί του παρόντος τάξιν εν ταις εξής κώμαις και χωρίοις. (...) εν Μεγάλω Παλαμά, Ρενδίνα και Μεσενικόλα της επαρχίας Καρδίτσης. Εν Αθήναις τη 26 Νοεμβρίου 1882» [ΦΕΚ τεύχ. Α', φ. 180 Αθήναι 29.11.1882].

Δύο ήταν τα ουσιαστικά προβλήματα: της στέγασης και της έλλειψης δασκάλων. Αρχικά για το Σχολείο Αρρένων χρησιμοποιήθηκε ο νάρθηκας της παλαιάς εκκλησίας και κατόπιν ως διδακτήριο λειτούργησε ένα οίκημα κοντά στην εκκλησία. Για το σχολείο Θηλέων για πολλά χρόνια τα μαθήματα γίνονταν στο Γυναικωνίτη της εκκλησίας Κοίμησης της Θεοτόκου, με μία μόνο δασκάλα.

Ο Χρ. Μηλίτσης αναφέρει: “Σχετικά με την ιστορία του σχολείου του χωριού μας (Μεσενικόλα) από έρευνες που κάναμε και τις πληροφορίες που συλλέξαμε, φαίνεται ότι αρχικά το σχολείο ήταν εκκλησιαστικό. Ανήκε δηλαδή στην Εκκλησία του χωριού, που ήταν και τότε, όπως και σήμερα, αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Στεγάζονταν στο Νάρθηκα της παλαιάς εκκλησίας, γιατί η καινούργια ιδρύθηκε το 1904 και συντηρούνταν από το Δήμο. Στην αρχή δίδασκαν Ιερείς. Αμέσως όμως, μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας και συγκεκριμένα το 1882, με διάταγμα

που δημοσιεύτηκε στο με αριθμό 124 Φ.Ε.Κ. της 1-10-1882, το σχολείο έγινε Δημόσιο και περιελάμβανε δύο τμήματα: ένα διτάξιο αρρένων, για το οποίο το Δημόσιο κατέβαλλε μίσθωμα 33,44 δραχμές και ένα μονοτάξιο θηλέων, που πλήρωνε 16,67 δραχμές. Όταν γκρεμίστηκε η παλαιά εκκλησία και κτίστηκε η καινούργια, μεταφέρθηκε σε ένα γειτονικό οίκημα ΝΔ της εκκλησίας, σε μικρή απόσταση από αυτή. Εδώ λειτούργησε σαν πενταθέσιο μέχρι το έτος 1942. Το επόμενο έτος 1943, πυρπολήθηκε από τους κατακτητές και καταστράφηκε παντελώς. Αργότερα κτίστηκε νέο διδακτήριο στο ΝΑ μέρος του χωριού, σε οικόπεδο που δωρήθηκε από τον συγχωριανό μας Αλέξανδρο Ζούκα. Για την ανοικοδόμησή του, όλοι οι χωριανοί προσέφεραν προσωπική εργασία. Εργάστηκαν σκληρά και για πολύ καιρό για να μεταφέρουν τα δομικά υλικά στο μέρος που κτίστηκε το σχολείο, με τα ζώα ή και ακόμα με τα χέρια, σε ορισμένη διαδρομή, γιατί στο χώρο αυτόν δεν πήγαινε αυτοκίνητο. Ποιος ήταν ο δάσκαλος που πρωτοδίδαξε στο σχολείο, παρά τις επίμονες προσπάθειες που καταβάλαμε, στάθηκε αδύνατον να εξακριβώσουμε. Λέγεται πως ήταν παπάς. Το 1855, σε ένα πωλητήριο συμβόλαιο υπογράφει κάποιος δάσκαλος Νικολάκης (βλ. το συμβόλαιο αυτό πιο κάτω). Αργότερα δίδαξε ο Απόστολος Βασαρδάνης. Στο τμήμα των θηλέων, δίδασκε μια δασκάλα από τη Φιλιππούπολη, ονόματι Θεοπίστη [Θεοπέμπτη] Γεωργιάδου. Και οι δύο αυτοί εκπαιδευτικοί είχαν αποφοιτήσει από διδασκαλεία. Τέτοια Διδασκαλεία μετά την απελευθέρωση υπήρχαν, ένα διδασκαλείο στη Λάρισα και ένα υποδιδασκαλείο στην Καρδίτσα».

Προπολεμική αναμνηστική φωτογραφία με μαθητές και των δύο σχολείων, στα σκαλιά της ιστορικής πλατείας Μενικόλα, επάνω δεξιά ευδιάκριτο το κτίριο του Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Μεσσηνικόλα, τα κορίτσια στο Γυναικωνίτη του ναού.

Για το Σχολείο Αρρένων του Μεσσηνικόλα δεν θα γίνει άλλη αναφορά εδώ, δεδομένου ότι ο Χρήστος Λιαππής έχει αρκετά στοιχεία, καθώς και ο Χρίστος Γ. Κοτρώτσος, εκπαιδευτικός συμπληρώνει με πολλά βιωματικά στοιχεία, ενώ ο ερευνητής Γ.Κλήμος δίνει στοιχεία για το μεταπολεμικό κτίριο μέσα από την καρτέλα της Α/θμιας Εκπαίδευσης.

Για το Σχολείο Θηλέων είδαμε ότι τα μαθήματα γινόταν στο Γυναικωνίτη της εκκλησίας Κοίμησης της Θεοτόκου και με μία μόνο δασκάλα. Με την ανέγερση μεγάλου νέου ναού το 1904, μητροπολιτικών διαστάσεων, ο χώρος του Γυναικωνίτη αναβαθμίστηκε, καθώς και το προαύλιο του ναού που φιλοξενούσε εκπαιδευτικές και άλλες εκδηλώσεις του σχολείου θηλέων. Για τις δασκάλες που υπηρέτησαν ο Χρ. Λιαππής σημειώνει ως εξής:

Βόρσα Ελπίς (1883). «Μετατίθεται η Ελπίς Βόρσα εις Μεσενικόλα. Εν Αθήναις τη 30 Αυγούστου 1883» (Εφημ. Κυβ., τεύχ. Α', φ. 350/31.8.1883, σ. 1994-1996)

Στεργίου Σοφία (...-1889). Η δασκάλα αυτή υπηρέτησε μέχρι το 1889 στο σχολείο θηλέων Μεσενικόλα και κατόπιν μέχρι το 1901.

Γιαγιά Ευαγγελή (...-1902). Η διδασκάλισσα αυτή υπηρέτησε μέχρι το 1902 στο δημ. σχολείο θηλέων Μεσενικόλα.

Οικονόμου-Ψάρρα Αγγελική (1902-1912). Γεννήθηκε στα Γιάννενα, αποφοίτησε το 1902 από το Αρσάκειο και υπηρέτησε στο δημ. σχολείο θηλέων Μεσενικόλα το διάστημα 1902-1912. Το δεύτερο επώνυμο δηλώνει ότι παντρεύτηκε γόνο της γνωστής οικογένειας Ψάρρα του Μεσενικόλα.

Μοναδική φωτογραφία στο προαύλιο του ναού Κοίμησης της Θεοτόκου Μεσενικόλα, μαθήτριες μιας τάξης (;) του Δημοτικού Σχολείου Θηλέων, με την δασκάλα (ίσως) Οικονόμου – Ψάρρα Αγγελική. Εντυπωσιάζει η ενδυματολογική εμφάνιση των κοριτσιών, το χτένισμα, φιόγκοι, καπέλα και γιακάδες, δείγμα ενός άλλου βιωτικού και κοινωνικού επιπέδου το οποίο ξεχώριζε για την εποχή αυτή και την κοινωνική πραγματικότητα των χωριών της Νευρόπολης.

Γεωργιάδου Θεοπέμπη (1913-1917). Γεννήθηκε το 1866 στη Φιλιππούπολη της Ανατ. Ρωμυλίας, ημ. Πλόβνιφ της Βουλγαρίας, πόλη με μακραίωνη και καθοριστική παρουσία του Ελληνικού πληθυσμού.

Δεν έχουμε μέχρι στιγμής στοιχεία για τις δασκάλες εποχής Μεσοπολέμου, το βέβαιον είναι ότι η Ολυμπία Βαλάφα, κόρη του δασκάλου Αναστασίου Βαλάφα μετά από ένα σύντομο πέρασμα στο Μορφοβούνι τοποθετήθηκε στο Δημοτικό Σχολείο Μεσενικόλα, οπότε παντρεύτηκε τον Βασιαρδάνη και υπηρέτησε αρκετά χρόνια, ώσπου έφυγε με τον σύζυγό της αρχικά για την Καρδίτσα.

Ο αριθμός των μαθητριών ήταν μεγάλος, ακριβώς διότι το σχολείο ήταν θηλέων και είχε δασκάλες οι οποίες ήταν κοντά στις οικογένειες. Επιπλέον η αξία της εκπαίδευσης είχε αναγνωριστεί από τις προηγούμενες δεκαετίες από τους κατοίκους της τοπικής κοινότητας, όπως είδαμε στα χρόνια της τουρκοκρατίας φοιτούσαν στο σχολείο περίπου 50 μαθητές το χρόνο. Αποκαλυπτικά είναι τα στοιχεία όπως παρατίθενται στην εργασία για το Δημοτικό Σχολείο Μορφοβουνίου, (βλ. Νάννος):

Δημοτικό Σχολείο	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970
Μεσενικόλα (Αρρένων και Θηλέων)	214	209	251	198	123	74	48
Μορφοβούνι (Αρρένων Β τάξης)	117	105	168	218	223	160	128

Προαύλιο εκκλησίας Κοίμησης Θεοτόκου Μεσενικόλα, δεκ. 1920, έκθεση χειροτεχνημάτων που έκαναν μαθήτριες μετά από εκπαίδευση με μηχανές της Sigger, ένας αιώνας πριν.

Για τις δεκαετίες 1910 – 1920 και 1930, οι μαθήτριες του Σχολείου Θηλέων του Μεσενικόλα είναι περίπου 100 για κάθε χρόνο, ενώ στο Αρρένων Μορφοβουνίου φοιτούν μόνο αγόρια και είναι τα μισά, ακριβώς διότι δεν επιτρέπεται στα κορίτσια η φοίτηση. Αντίθετα από τις μεταπολεμικές δεκαετίες στο Μορφοβούνι διπλασιάζονται οι μαθητές με την είσοδο των κοριτσιών στο μικτό πλέον δημοτικό, ενώ στο Μεσενικόλα ακολουθούν φθίνουσα πορεία, μεταξύ των άλλων και λόγω της μετανάστευσης που ξεκινά επιθετικά την δεκαετία 1960 και μετά.

Προπολεμική αναμνηστική φωτογραφία με μαθητές και των δύο σχολείων, στα σκαλιά της ιστορικής πλατείας Μεσσηνικόλα, περί το 1933 – 1934

Αναμνηστική φωτογραφία μαθητριών του Σχολείου Θηλέων 1935, στην είσοδο της κεντρικής εκκλησίας Μεσσηνικόλα.

Αναμνηστική φωτογραφία (1949) μαθητριών και μαθητών και των δύο σχολείων που πλέον έχουν ενοποιηθεί, μπροστά στην εκκλησία Κοίμησης της Θεοτόκου. Διακρίνονται τα ερείπια της Κατοχής και του Εμφυλίου, οι κάτοικοι μόλις έχουν επιστρέψει στα χωριά, μετά τον αναγκαστικό από το Στρατό στα χρόνια του Εμφυλίου 1947-49, εκτοπισμό στη Μητρόπολη και αλλού

Αντί επιλόγου: Η λειτουργία του Δημοτικού Σχολείου Θηλέων Μεσενικόλα, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Κοινότητας. Το γεγονός ότι από το 1882 μόνο στο Μεσενικόλα από όλα τα άλλα χωριά της Νευρόπολης φοιτούν όλα τα κορίτσια στο σχολείο, αυτό και μόνο αποτελεί σημαντική κοινωνική κατάκτηση. Αγόρια και κορίτσια φοιτούν και παίρνουν μόρφωση, τα παιδιά και τα εγγόνια τους μεγαλώνουν σε άλλο αξιακό κόσμο.

Το μορφωτικό τους επίπεδο βελτιώνει το επίπεδο παραγωγής οίνου και άλλων παραγώγων, εισάγουν καλλιεργητικές μεθόδους και πρακτικές, βελτιώνουν τις συνθήκες παραγωγής προϊόντων τα οποία παράγουν οι ίδιοι, τα μεταποιούν και τελικά τα εμπορεύονται, δημιουργώντας ουσιαστικά καθετοποιημένη παραγωγή, όπου όλα τα στάδια εξελίσσονται στην ίδια οικογένεια όπου συσσωρεύεται το τελικό κέρδος από “το χωράφι στο ράφι” και από την παραγωγή στην κατανάλωση. Η βελτίωση του εισοδήματος, της μόρφωσης και της πνευματικότητας, δημιουργούν συνθήκες για αληθινή κοινωνική πρόοδο.

Προπαντός έδωσε στη Γυναίκα του Μεσενικόλα την θέση που της αξίζει και γι’ αυτό είναι η μόνη κοινότητα όπου οι έφηβες συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή ισότιμα και γενικά αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες σε πολλά επίπεδα, γεγονός που συνεισφέρει στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Πηγές – Βιβλιογραφία:

Χρήστος Μιλτ. Μηλίτσης, «ΑΡΜΑΤΟΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΣΤΑ. ΑΓΡΑ-ΦΑ».,(ΕΚΔΟΣΗ. ΚΑΡΔΙΤΣΑ, (2009)

Νάννος Π., Ιστορία Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου, Ιστόρηση τ.9

Νημάς Θ.

Χρήστος Μιλτ. Μηλίτσης, «ΑΡΜΑΤΟΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΣΤΑ. ΑΓΡΑ-ΦΑ».,(ΕΚΔΟΣΗ. ΚΑΡΔΙΤΣΑ, (2009)

Μηνιαία Εφημερίδα “Νεβρόπολη” του Μεσενικόλα, από την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Δήμου, φύλλα πολλών ετών, κυρίως μηνός Σεπτεμβρίου, όπου αναφέρονται ειδήσεις για το Γυμνάσιο, σχολικές αναμνήσεις καθηγητές, μαθητές, κλπ.

Φωτογραφικό υλικό: Συλλογή της ιστοσελίδας www.mesenikolas.gr, οικογένεια Ιωάννας Ποδηματά, αρχείο Παναγιώτη Νάνου, αρχείου Κώστα Η.Κάτσανου, κ.α.

Μηνιαία Εφημερίδα “Νεβρόπολη” του Μεσενικόλα, από την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Δήμου, σχολικές αναμνήσεις μαθητές, κλπ.

Φωτογραφικό υλικό: Συλλογή της ιστοσελίδας www.mesenikolas.gr, οικογένεια Ιωάννας Ποδηματά, αρχείο Παναγιώτη Νάνου, αρχείου Κώστα Η.Κάτσανου, κ.α.

ΑΠΟ ΤΟ "ΣΧΟΛΑΡΧΕΙΟ" ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΜΕΣΕΝΙΚΟΛΑ (1889 - 2008)

Νάννος Παναγιώτης

Τα παιδιά των Κοινοτήτων Λίμνης Πλαστήρα, σύμφωνα με την δομή του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας με την ένταξη στο Ελληνικό κράτος το 1881, αρχικά φοιτούσαν στο Δημοτικό Σχολείο 4 τάξεων. Η επόμενη βαθμίδα ήταν το «Ελληνικό Σχολείο» ή λαϊκά Σχολαρχείο του Μεσενικόλα, το οποίο ιδρύθηκε το 1889 ή και «Ελληνοδιδασκαλείο» είχε τρεις τάξεις και σ' αυτό πήγαιναν μαθητές απόφοιτοι του τετρατάξιου Δημοτικού Σχολείου.

Το σχολαρχείο, ή «Ελληνοδιδασκαλείο» Μεσενικόλα λειτούργησε για πρώτη φορά το 1889 και ήταν αυτό που συνέβαλε στην μόρφωση των περισσότερων παιδιών του χωριού. Αποτέλεσμα ήταν πολλοί να σπουδάσουν και να αποκτήσουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο το οποίο συνέβαλε στην πρόοδο του Μεσενικόλα. Εκτός όμως των παιδιών του χωριού, στο Σχολαρχείο φοιτούσαν και από τα γειτονικά χωριά του Δήμου, όπως το Βουνέσι και το Βλάσδο, λιγότερα από τα άλλα χωριά της Νευρόπολης. Ειδικά του Μορφοβουνίου, λόγω μικρής σχετικά απόστασης, πηγαينوέρχονταν, κάτι που προλάβαμε κι εμείς για τρία χρόνια στο Γυμνάσιο Μεσενικόλα, αλλά με την μεγάλη πολυτέλεια του ασφάλτινου δρόμου, το οποίο καθάριζαν τα κρατικά μηχανήματα.

Για τις συνθήκες φοίτησης αρχών του 20ού αιώνα, αφήνουμε τον μαθητή – συγγραφέα Ηλία Γιαννάκο να αφηγηθεί: «... τα δύο πρώτα χρόνια της φοιτήσής μου η διαδρομή, παρά την έλλειψη ομπρελών, παπουτσιών, παλτών, κλπ, ήταν υποφερτή γιατί είμασταν απ' το χωριό πολλά παιδιά (περί τα 12) κι αντιμετωπίζαμε ομαδικά τους διάφορους κινδύνους, είτε από λύκους, είτε από σκυλιά, είτε από φίδια, αλλά και το χιόνι κατά το χειμώνα ξεπερνούσε τα 70-80 εκατ. του μέτρου, από κοινού και με χαρές ανοίγαμε δρόμο». Στα ανωτέρω πρέπει να προστεθεί και η απουσία δρόμου και γεφυριών για να διαβούν με ασφάλεια οι μαθητές που καθημερινά, ανεξάρτητα συνθηκών έπρεπε να διαβούν τις κατεβασιές των χειμάρους, για να φθάσουν έγκαιρα στο σχολείο ή να επιστρέψουν στο σπίτι τους. (Σε μια τέτοια περίπτωση μαθητής από το Βουνέσι παρασύρθηκε και πνίγηκε στα θολά ορμητικά νερά, στο ρέμα του Νταήραγα, τραγωδία...)

Πέραν όσων αναφέρθηκαν, οι μαθητές είχαν να αντιπαρέλθουν και άλλες ... αόρατες πτυχές του εκπαιδευτικού συστήματος, μία εξ αυτών αναφέρει ο Γιαννάκος: «Η κατάσταση για μένα έγινε δραματική, στην τελευταία τάξη, γιατί έτυχε να'μαι ο μόνος από τους 12 συγχωριανούς που προβιβάστηκε...». Το γιατί ήταν ο μόνος από το Βουνέσι που προβιβάστηκε και γιατί από τα 80 περίπου παιδιά της Β τάξης, απ' όλα τα χωριά της Νευρόπολης, πέρασαν μόνο 15 μας το εξηγεί ο ίδιος γλαφυρά: «Καθηγητή – σχολάρχη είχαμε τον Στέργ. Παπαγεωργίου, ρουμανόβλαχο απ' τη Σαμαρίνα..... κατά τη συνήθειά του ο Σχολάρχης, προκειμένου να εξασφαλίσει όχι μόνο το ψωμί της χρονιάς του, άφηνε μετεξεταστούς σ' ένα – δυό μαθήματα πρωτεύοντα ένα σοβαρό αριθμό μαθητών, τους οποίους με τυπικές εξετάσεις προβίβαζε το φθινόπωρο, αφού κατά τους καλοκαιρινούς μήνες... ο πατέρας κάθε μετεξεταστέου μαθητή πήγαινε και παράδινε ένα φόρτωμα σάρι (ντεβέτα ή μαυραγάνι) αν ήταν γεωργός!...ή ανάλογο τυρί ή βούτυ-

ρο αν ήταν κτηνοτρόφος! Κι ενώ ... το σιτάρι είχε παραδοθεί κι ο καθένας... επίστευε, και δικαιολογημένα, ότι δεν χρειάζεται και να διαβάσει... μεσολαβεί η μετάθεσι του Παπαγεωργίου. Κι αντ' αυτού τοποθετείται ο Τσουχαντάρης, ο οποίος διενεργεί τον διαγωνισμό των μετεξεταστέων και με αυστηρότητα κριτήρια και εντελώς αψυχολόγητα, απορρίπτει όλους τους μετεξεταστέους, οι περισσότεροι δεν στερούσαν από άποψη γνώσεων και ικανοτήτων από εμάς που προαχθήκαμε.»

Στο Σχολαρχείο σύμφωνα με τον Μηλιτση, “δίδαξαν σπουδαίοι καθηγητές, όπως ο Παναγιωτόπουλος το 1916, ο Πολέμης, ο Κρασούλης, ο Βανδούρος, ο Γεωργιάδης” οι Μεσσηνικοίτες “Βελιμέζης Αλέξανδρος και Βαϊόπουλος Χαρίλαος, ο Χρύσανθος Χρυσανθάκης, ο Κορδέλας, ο Καστανάς και ο Παπαθανασίου επί των ημερών του οποίου καταργήθηκε”.

Το 1929 καταργήθηκαν τα Σχολαρχεία και στη θέση τους άρχισαν να λειτουργούν το Ημιγυμνάσια, στο οποίο γίνονταν δεκτοί οι απόφοιτοι μαθητές του νέου εξατάξιου Δημοτικού Σχολείου. Όσοι αποφοιτούσαν με επιτυχία από τα Σχολαρχεία, μπορούσαν να συνεχίσουν στο εξατάξιο Γυμνάσιο της Καρδίτσας, καθότι τέτοια ιδρύονταν μόνο στις πρωτεύουσες επαρχιών. Σύμφωνα με τον Χ. Μηλιτση, το Ημιγυμνάσιο Μεσσηνικόλα αυτή την εποχή “στεγάζονταν στο πρώτο όροφο της οικίας του Θεοδώση Βαλάφα, σήμερα την κατέχει ο Ποδηματάς Χρήστος”. Εποχή του Μεσοπολέμου την λειτουργία του αναλαμβάνει ο φιλόλογος **Αλέκος Βελιμέζης**, έντονη προσωπικότητα. Γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Μεσσηνικόλα με ευκατάστατους γονείς. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, διορίστηκε καθηγητής και το 1927 τοποθετήθηκε στο Ελληνικό Σχολείο Μεσσηνικόλα. Ως καθηγητής ήταν αυστηρός, αλλά υπερασπιστής του δικαίου, οι μαθητές τον φοβόντουσαν, ενώ ο ίδιος λόγω υποστελέχωσης του σχολαρχείου, αναγκάζονταν εκτός από τα φιλολογικά να διδάσκει θρησκευ-

Ο σχολάρχης Αλ. Βελιμέζης με μαθητές α τάξης στο χώρο του σχολαρχείου, περί το 1929 – 1930, οι μαθητές φορούν τα σχολικά पहλίκια.

τικά, Φυσική, Γεωγραφία, μαθηματικά, κ.α. Ο ίδιος αντιμετώπιζε κάποια θέματα τα οποία απέκτησε κατά το διάστημα της αιχμαλωσίας του στη Μικρασία όπου υπηρέτησε την θητεία του και επέστρεψε μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή.

Το σχολαρχείο αυτή την εποχή στεγάζεται σε ένα σπίτι στις βρύσες, μάλλον ακατάλληλο, αφού δεν έχει προαύλιο και τα παιδιά ξεχύνονται στα σοκάκια, δεν έχει τουαλέτες, ούτε κάποιο άλλο χώρο να σταθούν τα παιδιά στο διάλειμμα σε περίπτωση βροχής. Την εποχή αυτή μαθήματα παρακολουθούν πέντε κορίτσια, από τα ελάχιστα που τα επέτρεψαν να εγγραφούν. Πρόκειται για τις μαθήτριες Καρασιώτου Φωτεινή, Βαγιοπούλου Πολυξένη, Φιλίππου Ευτυχία, Άρτεμις Βαλάφα και Κατίνα Ξαντήρου, οι οποίες διέκοψαν την φοίτηση, διότι δεν ήταν απέναντι στις απαιτήσεις και το επίπεδο που έπρεπε να είναι περισσότερο υψηλό κατά την κρίση του καθηγητή. Μετά τον γάμο του ο Αλ. Βελημέζης έφυγε από το Μεσενικόλα, υπηρέτησε στο Γυμνάσιο της Καρδίτσας και εξελίχθηκε γυμνασιάρχης με καθολική αναγνώριση από τους συναδέλφους και τους μαθητές. Καθοριστικό ρόλο έπαιξε η γυναίκα του, αλλά και το επίπεδο των συναδέλφων του, το οποίο λειτούργησε θετικά.

Το 1938 ονομάστηκε 5/τάξιο Αστικό Σχολείο, χωρίς ουσιαστικές διαφοροποιήσεις. Ακολουθούν τα χρόνια της φωτιάς 1940 – 1944 με την Κατοχή και την Εθνική Αντίσταση όπου ο Μεσενικόλας με το Βουνέσι κήκαν ολοκληρωτικά δύο φορές, από Ιταλούς και Γερμανούς και τα σχολεία δεν λειτούργησαν. Μετά ολοκλήρωσε την καταστροφή ο τραγικός Εμφύλιος, ο οποίος τελείωσε το 1949, ωστόσο σημάδεψε για πάντα την Ελλάδα και τις συνέπειες υφιστάμεθα ακόμα και σήμερα.

Αναμνηστική φωτογραφία του Χρήστου Πανάγου από Σχολαρχείο Μεσενικόλα, δεκ.1930, διακρίνονται δύο καθηγητές και 30 μαθητές, από δεξιά, ο νέος με το μαύρο κουστούμι ο καθηγητής Αλεξ. Βελημέζης. (αρχείο Παναγιώτη Νάνου)

Για αρκετά χρόνια στο διάστημα της Κατοχής δεν λειτούργησε, ενώ με την μετακίνηση του πληθυσμού των χωριών στα καμποχώρια και την Καρδίτσα το Γυμνάσιο έπαψε να λειτουργεί και οι όποιοι μαθητές φοίτησαν στο Β Γυμνάσιο Καρδίτσας με Γυμνασιάρχη τον Χρυσόστομο Ξαντήρο από το Μεσενικόλα. Με την λήξη του Εμφυλίου και τα πρώτα χρόνια της ανασυγκρότησης, λειτούργησε σαν παράρτημα του Β' Γυμνασίου Καρδίτσας και από τον Οκτώβριο του 1967 μεταφέρθηκε στο Μεσενικόλα. Αρχικά στεγάστηκε σε κτίριο που ήταν μύλος των αδερφών Χρυσούλη και Παναγιώτη Ποδηματά, σήμερα οικία Χρυσούλη Ποδηματά, στην άκρη του Μεσενικόλα, σήμερα δίπλα στο Οινοποιείο Καραμήτρου.

Το κτίριο αρχικά ήταν κυλινδρόμυλος, σταμάτησε να λειτουργεί και μετατράπηκε σε Γυμνάσιο, είχε τρεις αίθουσες, γραφείο καθηγητών, ενώ στο ισόγειο λίγο αργότερα στεγάστηκε το Νηπιαγωγείο. *Φωτογραφία πιθανότατα από τα εγκαίνια του Γυμνασίου 28/10/1967.*

Βουνεσιώτες μαθητές 1968 – 1969

Παρέλαση μαθητών Γυμνασίου Μεσσηνικόλα με το καπέλο περί 1970

Καθηγητές που δίδαξαν στο Γυμνάσιο στη δεκαετία 1960 – 1970 είναι οι παρακάτω: Κων/νος Σακελλαρίου, Τσίπρας Φώτης (Καρδίτσα), Ιφιγ. Παπανικολάου (Πειραιάς), Νικόλ. Ψωμάς (Καρδίτσα), Ευανθία Ελευθεριάδου, Καλλιόπη Τσιλίκη (Αμπελάκια), Α. Οικονόμου, Δ. Μπουγουλιάς, Δ. Αγρογιάννης, Α. Μαρμαράς, Ι. Παλλιούρα, Ηλίας Τρόχαλος, Αικατερίνη Βαρδαλά, Ζ. Διακομής, Ε. Ζιντζαράς, Ιωάννης. Γκόνος, Ε. Πίττος, Β. Παπαθανασίου, Μαργ. Μερεντίτη (Τρίκαλα), Αθαν. Βαΐτου, Ευαγγ. Τσέλκα, Αικατ. Ιορδανίδου, Αθηνά Ρίζου, Απόστ. Παπάς, Β. Ανυφαντής, Σωτ. Αργύρης (Κύπριος), Ελπ. Χρυσάφη (Βόλος), Σ. Καλουψής, Ιωάννης Δροσογιάννης, Χατζηλία - Παπαργύρη, Κίμων Νιαβής, Ευαγ. Πελεκούδα, Α. Οικονόμου, Βουϊμτας Δημ., κ.α., ο Γεώργιος Μακρυνίκας 1977, (Μεσσηνικόλα),

Το σχολικό έτος 1980 και εντεύθεν Απ Βλάχος (γυμνασιάρχης) Νικ. Βλάχος, Γεωργ. Κουρδή – Μανωλοπούλου, Κώστας Ιωακείμ (Μεσσηνικόλα), Παπαγεωργίου, Μ.Σουβλέρης, Νικ. Χριστίδης, Μιχ. Σινάνης, Κ. Οικονόμου, Κολομπάτσος, Παλιούρα Ιωάν., κ.α.

Το σχολικό έτος 1995-96 και μέχρι το κλείσιμο υπηρέτησαν Δ. Θεοδωρόπουλος (Γυμνασιάρχης) από το Δομοκό, Αντ. Ντάνης (Φυσικός) από τη Θεσσαλονίκη. Η Αγγαία Δήμου που δίδασκε Ιστορία. Ο Βασίλης Κ. Μηλίτσης (Μεσσηνικόλα) Αγγλικά. Η Γιώτα Γρηγορίου (φιλόλογος). Η Σοφία Παπαλέξη Θρησκευτικά και ο Σπύρος Παππάς από την Καρδίτσα Γυμναστής, Αγγελίνα Νίκη (Γαλλικά)

Το Γυμνάσιο Κατωτέρου Κύκλου Μεσσηνικόλα

Λίγα χρόνια μετά την πτώση της δικτατορίας, (1974) τέθηκε το θέμα της ανέγερσης νέου σύγχρονου κτιρίου για την στέγαση του Γυμνασίου Μεσσηνικόλα. Η συγκυρία ήταν ευνοϊκή για το αίτημα, καθώς υφυπουργός Παιδείας ήταν ο Αθανάσιος Ταλιαδούρος, ισχυ-

ρός τοπικός πολιτικός παράγοντας της Μεταπολιτευτικής περιόδου, διετέλεσε υφυπουργός Παιδείας, μετά υπουργός Γεωργίας στην κυβέρνηση Καραμανλή (1974-78) καθώς και υπουργός Παιδείας στις κυβερνήσεις Καραμανλή και Γ. Ράλλη. Σημαντικό ρόλο στην προώθηση του έργου έπαιξε ο Γιώργος Καζάσης (από το Μεσενικόλα), ιδιαίτερος γραμματέας και δεξί χέρι του υπουργού.

Επί προεδρίας Πausανία Μηλίτη (1979-1982), το Γυμνάσιο Μεσενικόλα απέκτησε δικό του κτίριο. Κτίστηκε σε οικόπεδο που βρίσκεται επάνω από το χωριού, με θαυμάσιο φυσικό περιβάλλον, πευκοδάσος που φύτεψαν οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου τη δεκαετία 1960, κοντά στη θέση που εικάζεται ότι ήταν η αρχαία Πολίχνα, με εξαιρετική θέα στον κάμπο. Το πρόβλημα που αναδείχθηκε ήταν η δύσκολη πρόσβαση και η φιλοξενία των μαθητών από τα άλλα χωριά της Νευρόπολης.

ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΜΕΣΕΝΙΚΟΛΑ

Το Γυμνάσιο εγκαινιάστηκε με μεγάλη επισημότητα στις 6/9/1980 από τον υπουργό Παιδείας Αθανάσιο Ταλιαδούρο, παρουσία όλων των αρχών του νομού, από τον μητροπολίτη Κλεόπα που τέλεσε τον αγιασμό, τους βουλευτές του νομού, το Νομάρχη Καρδίτσας,

Φωτογραφία λίγο πριν τα εγκαινία του Γυμνασίου Μεσενικόλα, 6/9/1980 στο κέντρο ο μητροπολίτης Κλεόπας, οι τοπικές αρχές εν αναμονή αφίξεως του υπουργού Αθ. Ταλιαδούρου, μπροστά από τον χωροφύλακα ο βραχύσωμος γραμματέας της Κοινότητας Παναγιώτης Ποδημάτας, ο οποίος έθεσε σφραγίδα με την εργατικότητα του για την Ανάπτυξη του Μεσενικόλα. κάτω οι μαθητές με την ανθοδέσμη εν αναμονή.

τον Δ/ντή του ΟΣΚ που κατασκεύασε το κτίριο, πλήθος άλλων επισήμων, προέδρων όμορων κοινοτήτων, κ.α. Ο πρόεδρος της Κοινότητας, αλλά και της Ένωσης Μεσεσικολιτών αναγνώρισαν την καθοριστική συμβολή του υπουργού στην υλοποίηση του έργου και τέθηκε το θέμα της ανέγερσης οικοτροφείου 100 κλινών για τα παιδιά των κοινοτήτων της Νευρόπολης, κατά το πρότυπο του οικοτροφείου Μουζακίου για τους μαθητές της Αργιθέας. το οποίο εγκαινιάσε λίγες ώρες μετά το Γυμνάσιο.

Μάλιστα λίγες εβδομάδες πριν ο κοινοτάρχης έστειλε έγγραφο στον υπουργό, ζητώντας χρηματοδότηση για την σκάλα, αλλά και την ανέγερση οικοτροφείου δίπλα στο Γυμνάσιο για την φιλοξενία των παιδιών της Νευρόπολης.

Α/Α	ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ	ΤΑΞΙΣ			ΣΥΝΟΛΟΝ
		Α	Β	Γ	
1	Εν γένει άγνοια ανήλικων	54	36	11	101
2	Πολυμερήματα εδ. άγνοια ανήλικων	-	-	-	-
3	Επίσημη παραγωγή	54	36	11	101
4	Πολυμερήματα εδ. άγνοια ανήλικων	12	1	-	13
5	Πολυμερήματα	42	35	17	94

Δ/ν. Μεσεσικολίας Νομ. 24/7/1974
 Ο Κοινοτάρχης
 1) Μερκούρης Μαρμαρακωτάκης
 2) Καμνισσάρης Κωνσταντίνος Φρασιδάκης

φωτ. από το κλείσιμο του μαθητολογίου στις 24/7/1974, ημέρα αποκαταστάσεως της Δημοκρατίας, η σφραγίδα του Γυμνασίου με τον φοίνικα, έμβλημα της δικτατορίας 1967 – 1974 με καθηγητές τον Φ. Τσίπρα, (δ/ντή), την φιλόλογο Μαργ. Μερεντίτη, και Κ. Σακελαρίου.

Σε απάντηση σε σχετικό έγγραφο του κοινοτάρχη, ο υπουργός Παιδείας έστειλε έγγραφο το περιεχόμενο του οποίου δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Νέος Αγών» Καρδίτσας, φ. 26.8.1980 όπου μεταξύ των άλλων αναφέρει στον πρόεδρο: “Εσύ εν τω μεταξύ να κάνεις αναφορά στον Νομάρχη και να ζητήσεις την διάθεση αναλόγου χρηματικού ποσού για την δωρεάν μετακίνηση των μαθητών της κατηγορίας αυτής συνεννοούμενος σχετικώς με τους προέδρους των γειτονικών Κοινοτήτων. Για την χορήγηση πιστώσεως για την κατασκευή της σκάλας στο Γυμναστήριο να μου γράψεις τί ποσόν θα χρειασθεί. Όσον αφορά για την κατασκευή μαθητικής Εστίας παραπλευρώς του Γυμνασίου, σε πληροφορώ ότι επί του παρόντος δεν υπάρχει οικονομική δυνατότητα για ένα τέτοιο έργο – θα συνεννοηθούμε σχετικά το νέο έτος 1981”». Έκτοτε το οικοτροφείο εγκαταλείφθηκε ως ιδέα, διότι οι μαθητές από τα άλλα χωριά επέστρεφαν αυθημερόν στα σπίτια τους με το λεωφορείο και στο Βουνέσι... με τα πόδια, ενώ σταδιακά ο αριθμός των μαθητών έβαινε διαρκώς μειούμενος:

Από σχετική έρευνα στα μαθητολόγια του Γυμνασίου Μητρόπολης όπου μεταφέρθηκαν τα αρχεία μετά το κλείσιμο του Γυμνασίου Μεσσηνικόλα, προκύπτει ότι οι μαθητές ήταν:

Σχολικό έτος 1972-1973: 94 μαθητές, 1973-1974 ομοίως 97, 1974-1975, 101. 1975-1976, 114. 1976-1977: 99. 1977-1978: 72. 1978-1979: 58. 1980 – 1981: 57, 1982 περίπου 90, 1983: 89, 1984: 84, 1985: 87. Προσεκτική ανάγνωση των στοιχείων μας δίνει την εικόνα της πραγματικότητας της εποχής όπου λόγω της μετανάστευσης τα παιδιά φεύγουν από το Γυμνάσιο Μεσσηνικόλα σε άλλες σχολικές μονάδες. Το 1973 εγγράφονται 107 μαθητές, καθώς 12 μαθητές της Α Τάξης και 1 της Β, μεταγράφηκαν σε άλλα σχολεία. Μέχρι τον Απρίλιο του 1976, ήταν χαρακτηρισμένο ως “Γυμνάσιον Κατωτέρου Κύκλου”. Με το Νόμο 309/ΦΕΚ Α΄ 100/30.4.1976 “Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσε-

Παρέλαση μαθητριών του Γυμνασίου Μεσσηνικόλα με παραδοσιακές φορεσιές, δεκ. 1980, παραστάτης η μαθήτρια Βάσω Τσούλα, από το Κρυονέρι.

ως”, μετονομάζεται σε Γυμνάσιο Μεσενικόλα, με όλες πλέον τις ειδικότητες των καθηγητών και όχι τις βασικές, ωστόσο ο αριθμός των εγγραφέντων μαθητών ακολουθεί φθίνουσα πορεία. Την χρονιά των εγκαινίων έχει 57 παιδιά, τα περισσότερα απο το Βουνέσι και τα άλλα χωριά της Νευρόπολης.

Η κατάργηση του κατωτέρου κύκλου με παρουσία καθηγητών όλων των ειδικοτήτων, η δημιουργία του νέου διδακτηρίου, η δρομολόγηση γραμμής του ΚΤΕΛ με λεωφορείο που εξυπηρετούσε το πρωί και το μεσημέρι τα παιδιά και μάλιστα με δωρεάν μεταφορά στα χωριά, οι μαθητές αυξήθηκαν. Το 1982 για μια πενταετία οι μαθητές κυμαίνονταν περίπου στους 90 με 80, σταδιακά όμως μειώνονταν καθώς λιγόστευαν τα παιδιά στα Δημοτικά σχολεία. Το σχολικό έτος 1992 ήταν 31 παιδιά, το 1995 27 μαθητές και στις 3 τάξεις, το 1994, 28, το 1997 με 18 μαθητές, οπότε η φθίνουσα πορεία ήταν προδιαγεγραμμένη.

Μαθητική θεατρική ομάδα του Γυμνασίου Μεσενικόλα

Το 1996 συνεδρίασε η Επιτροπή Παιδείας της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Καρδίτσας με θέμα την υποβίβαση του Γυμνασίου και την υπαγωγή στο Γυμνάσιο Μητρόπολης. Το πληροφορήθηκε αυτό ο τότε πρόεδρος της κοινότητας Απόστολος Σταφυλάς και απρόσκλητος μπήκε την ώρα της συνεδρίασης στο Συμβούλιο, οπότε με την επιχειρηματολογία του αλλά και τον δυναμικό του χαρακτήρα, ακύρωσε την απόφαση και παρέμεινε το Γυμνάσιο στο Μεσενικόλα. Ωστόσο λίγα χρόνια μετά (2008) το κλείσιμο δεν αποφεύχθηκε.

Το σχολικό έτος 2007- 2008 το Γυμνάσιο Μεσενικόλα είχε 10 μαθητές συνολικά από αυτούς κάποιοι αποφοίτησαν και προήχθησαν από την πρώτη στη δεύτερα τάξη 1 (Καραπάνος Θ.) και από την β στη γ τάξη 1 μαθητής (Τουλιάς Ε) και έτσι έκλεισε οριστικά. Τελευταίοι καθηγητές που δίδαξαν ήταν ο Παναγ. Σώζος, (φιλόλογος - Δ/ντής), ο Άρης Γκάτσος

(Φυσικός από Νεοχώρι), Τσιαντούλα Αμαλία (Θεολόγος από Μορφοβούνι), Νίκη Αγγελίνα (Γαλλικά από Θεσσαλονίκη) Κατερίνα Δόβα (Αγγλικά), Ακρίβος Βασίλης (Πληροφορική), Χατζή Ευαγγελία (φιλόλογος), και ο Απόστολος ..., Γυμναστής από Τρίκαλα.

Το αρχείο μεταφέρθηκε στο Γυμνάσιο Μητρόπολης Καρδίτσας, η Βιβλιοθήκη του σχολείου μεταφέρθηκε σε αίθουσα του Πολιτιστικού Κέντρου Μεσσηνικόλα και τοποθετήθηκαν πρόχειρα, χωρίς ταξινόμηση και συντήρηση, το δε κτίριο έκτοτε αφέθηκε στην τύχη του.

Επανάχρηση του Γυμνασίου Μεσσηνικόλα και μετατροπή σε Κέντρο Ιστορίας και Πολιτισμού

Το 2019 με πρωτοβουλία του δημάρχου Παναγιώτη Νάνου, αποφασίζεται η επανένταξη του Γυμνασίου Μεσσηνικόλα στην αναπτυξιακή διαδικασία, με στόχο την μετατροπή σε Δημοτικό Μουσείο Ιστορίας και Πολιτισμού και ανατέθηκε η μελέτη. Παράλληλα με εισήγηση του δημάρχου με την αριθ. 183/8/10/2019 απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, ο Μεσσηνικόλας προτάθηκε ως ιστορική έδρα του Δήμου και αναγνωρίστηκε από το ΥΠΕΣ με ΦΕΚ το 2022.

Με την με αριθμ. 281/2020 απόφαση της Οικονομικής Επιτροπής του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα (ΑΔΑ ΕΓΥΦΩΛΥ-Β3Γ) έγινε αποδοχή της δωρεάν σύνταξης αρχιτεκτονικής μελέτης για το έργο «Επανάχρηση κτιρίου γυμνασίου Μεσσηνικόλα και μετατροπή σε κέντρο πολιτισμού Μεσσηνικόλα» από γραφείο μελετών των Μαρία και Θέη Κανδήλα, πολιτικοί μηχανικοί από Μορφοβούνι η καταγωγή τους.

Στόχος των πρωτοβουλιών αυτών η ανάδειξη της ιστορικής Κοινότητας ως τουριστικό προορισμό. Σύμφωνα με δήλωση του δημάρχου η οποία εξηγεί την επιλογή: «ο ιστορικός Μεσσηνικόλας μετά τις συνενώσεις το 1999 και την απόδοση στην κυκλοφορία του νέου δρόμου Μητρόπολη – Λίμνη Πλαστήρα, τέθηκε ουσιαστικά στο περιθώριο της Ανάπτυξης. Εμείς σήμερα επι-

Αναμνηστική φωτογραφία μαθητών και καθηγητών Γυμνασίου περί το 1994 με περίπου 30 μαθητές

χειρούμε να τον επαναφέρουμε στο προσκήνιο μέσα από την Ιστορία, τον Πολιτισμό, την Εκπαίδευση, τον Αθλητισμό. Τα στοιχεία αυτά σε συνδυασμό με την ζώσα οιοποιητική παράδοση, το Σχολείο Δάσους στην Παναγία, το πεδίο αστροπαρατήρησης στο Διάσελο, την αναβάθμιση της Γιορτής Κρασιού, δημιουργούμε μία ολοκληρωμένη χωρική επένδυση, με στόχο να καταστήσουμε τον Μεσενικόλα διεθνές τοπόσημο και ποιοτικό σημείο αναφοράς με προστιθέμενη αξία στο τουριστικό προϊόν της Λίμνης Πλαστήρα». Αξίζει να σημειωθεί ότι σημαντικό ρόλο έπαιξε η δωρεά ιστορικού και λαογραφικού υλικού του Μεσενικόλα από τον Κώστα Κάτσιανο, καθώς και η από 15ετίας αναξιολογητή δωρεά ενός τηλεσκοπίου από τον Γιάννη Λαδιά.

Το 2020 από αιρετούς και εθελοντές οργανώθηκε η Βιβλιοθήκη του Γυμνασίου στο χώρο του Πολιτιστικού Κέντρου, ενώ καθαρίστηκε ο χώρος του Γυμνασίου και έγινε προσωρινό στέκι νεολαίας ο οποίος λειτούργησε τα καλοκαίρια 2020 – 2023.

Τον Μαΐο του 2023 αποφασίστηκε η ένταξη του έργου στο Ειδικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Αγράφων, το 2024 από το Υπουργείο Ανάπτυξης εκδόθηκε πράξη ένταξης και το έργο δημοπρατήθηκε.

Το 2025 ήταν το πρώτο έργο που εντάχθηκε στο «ΠΠΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ 2021-2025», στον Άξονα Προτεραιότητας «Υποδομές και δράσεις Σύγχρονου Πολιτισμού», με προϋπολογισμό 830.000 ευρώ. Το 2025 υπογράφηκε η σύμβαση με τον ανάδοχο του έργου και ξεκίνησαν άμεσα οι οικοδομικές εργασίες ανάπλασης. Εντός του 2026 αναμένεται η ολοκλήρωση της μετατροπής του κτιρίου σε χώρο Ιστορίας και Πολιτισμού και η έναρξη δημιουργίας του Μουσείου.

Πρόκειται για σημαντική επένδυση, η οποία αυξάνει την κοινωνική αλληλεπίδραση και συμμετοχή κυρίως των νέων σε δράσεις, μεταξύ των άλλων η αστροπαρατήρηση και το σύμπαν. Παράλληλα μέσα από την έκθεση ιστορικών τεκμηρίων του Μεσενικόλα δημιουργείται ένας νέος πόλος έλξης για τους επισκέπτες της περιοχής και εισάγει το ιστορικό κεφαλοχώρι στα τουριστικά σημεία ενδιαφέροντος. Το αναγεννημένο κτίριο θα στεγάσει τις παρακάτω χρήσεις: Έκθεση Τεκμηρίων Ιστορίας Μεσενικόλα, η οποία περιλαμβάνει σπάνια είδη από τον περασμένο αιώνα. Τα τεκμήρια είναι εξασφαλισμένα μετά από δωρεά του κ. Κώστα Κάτσιανου με 2.500 είδη και σπάνιες φωτογραφίες. Όλα τα αντικείμενα χρονολογούνται από τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα και είναι μοναδικά, διότι σώθηκαν σαν από θαύμα από το διπλό κάψιμο του χωριού το 1943 από τους Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές. Επίσης προβλέπεται χώρος Πολιτιστικών εκθέσεων, φωτογραφίας, ζωγραφικής κ.α. αίθουσα μικρού συνεδριακού χώρου πολλαπλών χρήσεων &

προβολών για την φιλοξενία επιστημονικών και άλλων εκδηλώσεων, βιβλιοθήκη και χώρο πρόσβασης στο διαδίκτυο (internet room), Κέντρο Νεολαίας με ψυχαγωγικό χαρακτήρα, κ.α. Θα δημιουργηθεί ειδικός χώρος τηλεσκοπικής αστροπαρατήρησης, το τηλεσκόπιο θα εγκατασταθεί στο προαύλιο, δωρεά του καθηγητή του Harvard κ. Γ. Λαδιά, η οποία για πολλά χρόνια δεν είχε γίνει αποδεκτή. Τέλος, προβλέπεται μικρό υπαίθριο θέατρο για πολιτιστικές και άλλες εκδηλώσεις, στο προαύλιο, βοηθητικοί χώροι για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών, κ.α.

Πηγές – Βιβλιογραφία:

Βογιατζής Φώτης, το θέατρο στην Καρδίτσα τομ. Β για θεατρική παράσταση μαθητών
Γιαννάνος Ηλίας, «Σελίδες μιας Μικρής Ιστορίας για ένα Μεγάλο Σκοπό – Μια λαϊκή κατάθεση – μαρτυρία για την Εθνική Αντίσταση», έκδοση της οικογενείας, λίγο μετά το θάνατό του, Αθήνα, 1988

Χρήστος Μιλτ. Μηλίτσος, «ΑΡΜΑΤΟΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΣΤΑ. ΑΓΡΑΦΑ».(ΕΚΔΟΣΗ. ΚΑΡΔΙΤΣΑ, (2009)

Μηνιαία Εφημερίδα “Νεβρόπολη” του Μεσενικόλα, από την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Δήμου, φύλλα πολλών ετών, κυρίως μηνός Σεπτεμβρίου, όπου αναφέρονται ειδήσεις για το Γυμνάσιο, σχολικές αναμνήσεις καθηγητές, μαθητές, κλπ.

Μαθητολόγια του Γυμνασίου Μεσενικόλα, τα οποία κρατά το Γυμνάσιο Μητρόπολης, ως διάδοχος Φωτογραφικό υλικό: Συλλογή της ιστοσελίδας www.mesenikolas.gr, οικογένεια Ιωάννας Ποδηματά, αρχείο Παναγιώτη Νάνου, αρχείου Κώστα Η.Κάτσιανου, κ.α.

Φάκελος έργου Επανάχρηση Γυμνασίου Μεσενικόλα όπως τηρείται στο Δήμο Λίμνης Πλαστήρα

Εργασίες ανακατασκευής του κτιρίου Γυμνασίου Μεσενικόλα για μετατροπή σε Ιστορικό Μουσείο (2025)

Η ΚΑΡΤΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΕΣΣΕΝΙΚΟΛΑ

Γεωργίου Αθ. Κλήμου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στον φάκελλο της Α΄ Περιφέρειας με τα υπάρχοντα διδακτήρια μέχρι το 1959 δε βρέθηκε η κάρτα του Σχολείου Μεσσηνικόλα και γι' αυτό δεν το συμπεριλάβαμε στην αρχική έκδοση του 2007. Ευτυχίσαμε όμως να βρεθεί κατά την τοποθέτηση των φακέλων λίγο αργότερα και γι' αυτό την προσθέσαμε στον τ. 13 του περιοδικού Καρδισιωτικά Χρονικά (2018) στη σελ. 234-235. Επειδή ο τόμος αυτός διατίθεται μόνο ηλεκτρονικά και για το ότι, πέραν των άλλων σημαντικών στοιχείων, αναφέρεται και στο όνομα του Νικολάου Πλαστήρα, τότε πρωθυπουργού, στα δαπανηθέντα ποσά για την ανέγερση του διδακτηρίου, τη θεωρήσαμε απαραίτητη να τη συμπεριλάβουμε στη μικρή μας αυτή εργασία.

Η κάρτα αυτή με τον τίτλο: Α΄ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ - 3/ΞΙΟΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΕΣΣΕΝΙΚΟΛΑ περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία:

Θέση φωτογραφίας του Σχολείου (η φωτογραφία απουσιάζει)

Α΄ Στοιχεία Διδακτηρίου

- 1) Διαστάσεις χώρου εφ' ου το διδακτήριον: μήκος 52μ., πλάτος 18μ., τ. μ. 936.
- 2) Κυριότης Διδακτηρίου: *Σχολικής Εφορείας*
- 3) Διαστάσεις Διδακτηρίου: μήκος 19,80, πλάτος 10,90, ύψος 8μ.
- 4) Αριθμός αιθουσών και διαστάσεις αυτών κεχωρισμένως: *Αίθουσαι 2. Αμφότεραι έχουν τας αυτάς διαστάσεις ήτοι πλάτος 6μ., μήκος 8,85μ., ύψος 4,25μ.*
- 5) Διαστάσεις διαδρόμων: μήκος 18, 40μ., πλάτος 3μ., ύψος 4,25μ.
- 6) Εκτίσθη βάσει σχεδίου ή άνευ σχεδίου – Τύπος αυτού: *Βάσει σχεδίου του Υπουργείου Παιδείας, τύπου τετραταξίου. Εσταμάτησαν εις τον α΄ όροφον λόγω περικοπής της πιστώσεως. Είναι μονώ'οφον μεθ' υπογείου.*
- 7) Υλικά μεθ' ων είναι κτισμένον: *Λιθόκτιστον μετ' ασβέστου.*

Β΄ Υπάρχοντα ε βοηθητικοί χώροι

- 1) Υπάρχουν: *Αποθήκη εις το ισόγειον καταλαμβάνουσα το ήμισυ του χώρου του διδακτηρίου.*
- 2) Αποχωρητήρια: *Ναι. Διθέσια.*
- 3) Τα αποχωρητήρια είναι κτισμένα εκ τούβλων μετ' ασβέστου. *Εκτθησαν το 1958, Δ/ντής Κων/νος Καμπούρης.*
- 4) Ύδρευσις σχολείου: *Δεν υπάρχει*
- 5) Μαθητική Εστία. *Ανηγέρθη 1958. Υλικά τούβλα μετ' ασβέστου. Δ/ντής Κων/νος Καμπούρης*

Γ΄ Ανέγερσις διδακτηρίου

- 1) Χρονολογία ανεγέρσεως διδακτηρίου: *Χρόνος ενάρξεως 1951, χρόνος αποπερατώσεως 1954. Έναρξις χρήσεως 1954.*
- 2) Χρονολογία ανεγέρσεως και πρόσωπα συντελέσαντα εις την ανέγερσίν του: *1951 –*

1954. Πρόσωπα: 1) Επιθεωρητής Ιωάννης Γ. Παπαϊωάννου 2) Δ/ντής Σχολείου Σωτήριος Σουφλάκος 3) Σχολικοί Έφοροι α) Αναστάσιος Ποδηματάς β) Ιωάννης Βασιλάκος 4) Πρόεδρος κοινότητας Αναστ. Ποδηματάς 5) Αλέξανδρος Θ. Ζούκας, δωρητής του οικοπέδου.

3) Δαπανηθέν ποσόν και προέλευσις αυτού: 1) δρχ 180.000 εκ του εράνου της Α. Μ. του Βασιλέως Παύλου 2) δρχ. 10.000 δωρεά Ν. Πλαστήρα, τότε Πρωθυπουργού 3) Προσωπική εργασία των κατοίκων.

Δ' Κατάστασις Διδακτηρίου

1) Κατάστασις εις ην ευρίσκεται το διδακτήριον: 1) τοίχων αρίστη 2) δαπέδου αρίστη 3) στέγης αρίστη 4) θυρών πολύ καλή 5) παραθύρων πολύ καλή.

2) Τυχόν γενόμενα μέχρι τούδε επισκευαί: 1) κλείσιμον κλιμακοστασίου και κατασκευή κορνίζης, έτος 1956 δρχ. 5.460 Δ/ντής Αθαν. Πάντος

3) Τυχόν αναγκαίους επισκευαί: Επισκευαί έξ κουφωμάτων παραθύρων, φθαρέντων υπό των ομβρίων υδάτων.

Ε' Αυλή του Διδακτηρίου

1) Διαστάσεις σχολικής αυλής και κατάστασις αυτής εμβαδόν: πλάτος 19 μ. , μήκος 22μ., εμβαδόν 418 τ. μ. Κατάστασις πολύ καλή. Αύτη έχει περιφραχθή και δενδροφυτευτή.

2) Σχολικός κήπος: Υπάρχει μικρός ιδιοκτησίας της εκκλησίας. Το σχολείον δεν έχει.

ΣΤ' Ακίνητος περιουσία του σχολείου

1) Εάν το σχολείον έχει γεωργικόν κλήρον ή άλλην καλλιεργήσιμον έκτασιν τετραγ. μέτρα συνολικώς : ----

2) Κατάστασις αυτού: -----

Ζ' Άλλη περιουσία του σχολείου: -----

1. -----

2. Τρόπος αποκτήσεως αυτώ κεχωρισμένως : -----

ΜΙΑ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΑ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΝΟΜΟΥ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ (1959, 1972)

Γεωργίου Αθ. Κλήμου

Τις πρώτες προδιαγραφές σχολείων, αμέσως μετά την ανεξαρτησία και την ίδρυση του Ελληνικού κράτους, ως διακριτού οικοδομήματος (με αίθουσες, γραφεία, αποχωρητήρια κλπ.) έθεσαν με τους Οδηγούς των παιδαγωγών Κοκκώνης το 1830, και, περίπου 50 χρόνια μετά, ο Οδηγός του Σπ. Μωραΐτη. Οι παραπάνω προτιμούν το ορθογώνιο σχήμα, με προσανατολισμό της αίθουσας νότια προς ηλιασμό, ύψος αιθουσών 4-5μ. και όταν χρειαζόταν επέκταση του σχολείου, λόγω αύξησης του αριθμού των μαθητών, προτιμούνταν η προσθήκη μιας νέας αίθουσας κατά μήκος παρά η προσθήκη ορόφου.

Με την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881) και την ενσωμάτωσή της στη μητέρα Ελλάδα δεν αναφέρονται ή μνημονεύονται, παρά σπάνια, κτιριακά υπόλοιπα κοινών σχολείων. Στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας αναφέρεται λειτουργία σχολείων κυρίως στους νάρθηκες των εκκλησιών ή σε βακουφικά κτίρια της εκκλησίας τόσο στον πεδινό όσο και στον ορεινό όγκο του Νομού μας.

Μελέτη –έρευνα των διδακτηρίων της περιοχής μας, απ’ ότι μας είναι γνωστό μέχρι πρόσφατα, δεν υπήρχε.¹ Μια πρώτη αντιμετώπιση του παραπάνω θέματος είναι η έκδοση από τη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, σε λίγα αντίτυπα σε συγγραφή και επιμέλεια του γράφοντος, του περιεχομένου δύο φακέλλων του αρχείου της με στοιχεία των υπαρχόντων διδακτηρίων από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας μέχρι το 1959, για την Α΄ Περιφέρεια, και 1972 για τη Β΄ Περιφέρεια. Απουσιάζουν δηλ. στοιχεία μόνο από την περιοχή του Μουζακίου.

Σύμφωνα με το παραπάνω αρχείο τα πρώτα αρχαιότερα σχολεία που κτιριακά διασώζονταν κατά τον χρόνο καταγραφής της έρευνας, που αναφέραμε προηγουμένως, ήταν των: Αγίου Γεωργίου (αρχικά 1/θ. Κτίσθηκε με δαπάνες του Ι. Ναού). Αμπελικού (1/θ. Κτίσθηκε με τη μέριμνα Επιτρόπων της Εκκλησίας το 1883). Καρδίτσας 1^ο (αρχικά ήταν τζαμί και το 1883 επισκευάστηκε σε διδ/ριο με 4 αίθουσες). Μεταμόρφωσης, άγνωστης χρονολογίας, και Καλογριανών παλαιό, που αρχικά ήταν τούρκικο κονάκι.

Από το 1898 ως τα 1911 σχολικά κτίρια κατασκευάζονταν με χρηματοδότηση από τα εκπαιδευτικά τέλη. Τα παραπάνω όμως σχολεία στα 1910 αντιπροσώπευαν μόνο το 11,5% ενώ τα στεγαζόμενα σε μισθωμένα κτίρια το 61%. Στην περίοδο περίπου αυτή 1906-1912

1. Σήμερα αντίστοιχες έρευνες κατά χρονολογική σειρά είναι οι παρακάτω:

Κλήμος Γ., *Στοιχεία διδακτηρίων περιοχής Ν. Καρδίτσα (Από το Αρχείο Π. Ε. Ν. Καρδίτσας, έκδοση Διεύθυνσης Π. Ε. Ν. Καρδίτσας, Καρδίτσα 2007, σ. 114.* Η παραπάνω εργασία δημοσιεύθηκε και στο περιοδικό *Καρδίτσιώτικα Χρονικά*, τ. 11 (2009) σ. 183-232 και *Καρδίτσιώτικα Χρονικά*, τ. 13 (2018) σε ηλεκτρονική μορφή.

Μαγούπουλος Β., *Σχολεία και δάσκαλοι της περιοχής Καρδίτσας από την Τουρκοκρατία μέχρι το 1920*, Καρδίτσα 2007, σ. 326.
Γκέκας Ιω., *Τα σχολεία μας κατά το μισό αιώνα λειτουργίας του 3^{ου} Γραφείου Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Καρδίτσας, έκδοση Δήμος Μουζακίου, Μουζάκι 2010, σ. 296.*

Κουτρομόνος Δ., Μαντουύδη Κατ., *Εν Καρδίτση τη...Διδακτήρια, Γέφυρες, Δημόσια κτίρια 1950-1960*, χορηγία της «Τεχνικής Εταιρίας Κατασκευών Τ.Ε.Κ. Α. Ε.» Καρδίτσα 2021, σ. 190.

έχουμε 4 σχολεία (Καναλίων, Καστανιάς, Ραχούλας και Ρεντίνας) δωρεά Ανδρέα Συγγρού από κεφάλαιο 750.000 δρ., που διέθεσε ο δωρητής για κατασκευή σχολείων εκτός της πρωτεύουσας.

Το θέμα των διδακτηρίων με πιο συνολικό τρόπο έθεσε ο νόμος ΓΩΚΖ του 1911, όπου η απόφαση για ανέγερση ανήκε στον Υπουργό Παιδείας μετά από γνωμοδότηση Επιτροπής αποτελούμενης από το Νομάρχη ή Ειρηνοδίκη, τον οικείο Επιθεωρητή και Μηχανικό των Δημοσίων Έργων. Κριτήριο για ανέγερση ήταν να λειτουργεί για μια τριετία Δημοτικό Σχολείο και να μην υπάρχουν κτίρια κατάλληλα για ενοικίαση. Προτεραιότητα όμως δίνεται στις περιπτώσεις εκείνες όπου ο δήμος ή η κοινότητα προσφέρει δωρεάν το γήπεδο και το μεγαλύτερο ποσοστό από την προϋπολογιζόμενη δαπάνη σε σχέδιο όμως της τεχνικής υπηρεσίας του Υπουργείου. Τα παραπάνω ισχύσαν, με μικρές μεταβολές, μέχρι το 1962 με τη δημιουργία του Οργανισμού Σχολικών Κτιρίων (Ο.Σ.Κ).

Οι χαρακτηριστικότεροι αρχιτεκτονικοί τύποι που κυριάρχησαν είναι των: 1/θ, ως αυτό της Μούχας (1959), των 2/θ ως αυτό της Αχλαδιάς (1959), των 3/θ ως αυτό των Καναλίων (1965), των 4/θ ως αυτό του 5^{ου} Δημοτ. Καρδίτσας (1932) και των 6/θ ως αυτό του 3^{ου} Δημ. Σχ. Καρδίτσας (1932) με προσθήκη του 1966.

Για να σχηματίσουμε μια εικόνα των εσόδων του σχολείου θα παρουσιάσουμε τα έσοδα τριών περιόδων του 5^{ου} Δημοτικού Σχολείου Καρδίτσας

ΕΣΟΔΑ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 1935

- α) Από προαιρετικές εισφορές γονέων και κηδεμόνων 1.966 δρ.
- β) Από εισφορά Δήμου 1.474 δρ.
- γ) Από εκποίηση χόρτου της αυλής..... 100 δρ.

ΕΣΟΔΑ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 1941

- α) αξία 65 οκάδων γεωμήλων του σχ. κήπου 650 δρ
- β) εισφορά Δήμου για θέρμανση..... 1.000 δρ.
- γ) εισφορά γονέων και κηδεμόνων για εγγραφή στην Α΄ τάξη..... 590 δρ.
- δ) εισφορά γον. και κηδ/νων κατά την απονομή ενδεικτ. και απολλυτ. ..5.790 δρ.

ΕΣΟΔΑ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 1964

- α) εκ προαιρετικής εισφοράς γονέων 110 δρ.
- β) εκ χορηγίας του κράτους..... 115.000 δρ.
- γ) εκ τόκων 237 δρ.

Στην περίοδο 1940-1949, λόγω της εμπόλεμης κατάστασης και του εμφύλιου που ακολούθησε, δεν έχουμε καμιά ανέγερση διδακτηρίου στην περιοχή. Καθώς η χώρα μας εξήλθε τραυματισμένη από τα παραπάνω γεγονότα, ανίκανη φαίνεται να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της, βρίσκουμε αργό σε ανεγέρσεις, επεκτάσεις ή αποπερατώσεις το Ταμείο Πρόνοιας Συμμοριοπλήκτων Βασιλέως Παύλου σε 8 σχολεία.

Ο σεισμός των Σοφάδων του 1954 με τις καταστρεπτικές του συνέπειες λειτούργησε ευνοϊκά για την μετέπειτα θετική αντιμετώπιση του διδακτηριακού προβλήματος. Οι καταστροφές που προκάλεσε συγκλόνισαν τον ελληνισμό συναισθηματικά και δραστηριοποίησε, πέραν του κράτους, φορείς τους οποίους σήμερα, εμείς παντελώς

αγνοούμε. Τα περισσότερα διδακτήρια αυτής της περιόδου, συνολικά 14, ήταν ξυλόπηκτα ή πηλόπηκτα δηλ. ξύλινα επιχρισμένα εσωτερικά και εξωτερικά με αμμοκονίαμα ή μόνο από την εσωτερική πλευρά με πεπιεσμένο χαρτί. Ήταν προσωρινά διδακτήρια ανάγκης που δημιουργήθηκαν κοντά στον εστιακό χώρο των Σοφάδων, με υψηλό κόστος συντήρησης, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, μέχρι να πάψει η σεισμική δραστηριότητα και ανεγερθούν νέα αντισεισμικά πια με χρήση σενάζ και οπλισμένου σκυροδέματος/

Οι φορείς που συμμετείχαν στην αντιμετώπιση των διδακτηρίων την περίοδο αυτή ήταν: Η 1^η Στρατιά Λάρισας. Η Βασιλική Τεχνική Σχολή Λέρου- με τους μαθητές της- φυλακισμένους. Η δαπάνη Εράνου Βασιλέως Παύλου. Η Βρετανική βοήθεια και η Πρόνοια Βορείων Επαρχιών.

Η κατάσταση όμως των σχολείων μη νομίσετε πως ήταν ιδανική. Στα 1959 στον τομέα **ύδρευσης και αποχωρητηρίων** των σχολείων της Α΄ περιφέρειας είχαμε την παρακάτω εικόνα:

Δική τους ύδρευση κατείχαν.....	20/62, ποσοστό 32%.
Στερούνταν ύδρευσης.....	26/62, ποσοστό 42%.
Ύδρευση από παρακείμενη πηγή	17/62, ποσοστό 26%.

Ως πηγές ύδρευσης αναφέρονται βρύσες, υδραντλίες (τουλούμπες), φρέατα (πηγάδια) και αρτεσιανά

<u>Αποχωρητήρια</u>	
Μόνιμα	27/62, ποσοστό 43%.
Πρόχειρα	22/62, ποσοστό 35%.
Στερούνταν αποχωρητήρια	14/62, ποσοστό 22%.

Στα πρόχειρα, υλικό που χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες των αποχωρητηρίων σανίδες, πεπιεσμένο χαρτί και κλάδοι δέντρων.

Λίγα χρόνια αργότερα (1972) η κατάσταση των βοηθητικών χώρων των σχολείων έχει ριζικά αλλάξει όπως φαίνεται από τα αμέσως επόμενα στατιστικά στοιχεία της Β΄ Εκπαιδευτικής Περιφ. που ακολουθούν:

<u>Εσωτερική ύδρευση</u>	9/28, ποσοστό 32%
Ύδρευση στο χώρο της αυλής.....	8/28, ποσοστό 29%
Από παρακείμενη ύδρευση	7/28, ποσοστό 25%
Στερούνταν ύδρευσης.....	4/28, ποσοστό 14%

<u>Αποχωρητήρια μόνιμα</u>	24/28, ποσοστό 86%
Αποχωρητήρια προσωρινά	3/28, ποσοστό 11%
Αποχωρητήρια υπό ανέγερση	1/28, ποσοστό 3%

Από το 1962 η όλη ευθύνη των διδακτηρίων ανήκει στον Οργανισμό Σχολικών Κτιρίων (Ο.Σ.Κ.). Από την αδυναμία του κράτους να ανταπεξέλθει στο κτιριακό πρόβλημα των σχολείων νέα πρωτόγνωρα διδακτήρια της εποχής αυτής είναι τα λυόμενα **προκατασκευασμένα διδακτήρια** με δοκούς ΝΤΕΞΙΟΝ, λαμαρίνες από αλουμίνιο,

πεπιεσμένο μονωτικό χαρτόνι και μπετόν, με γνώρισμα το εξωτερικό υπόστεγο, που πρωτοεμφανίζονται το 1966 και τώρα, αφού διέγραψαν με την παρουσία τους μια ζωή περίπου 40 χρόνων, κατεδαφίζονται λόγω του αμιάντου.

Η νεότερη μεταβολή που παρατηρούμε στα τελευταία χρόνια είναι αυτή του 1991 (αρ. 64748/ 5-12-1991 του Υπ. Εσωτερικών) όπου η ακίνητη περιουσία όλων των δημοσίων σχολείων καθώς και τα σχολικά κτίρια μεταβιβάστηκαν στην κυριότητα των κατά τόπους Ο.Τ.Α.

Στο αρχείο του 1959 κανένα Νηπιαγωγείο δεν αναφέρεται, ενώ σ' αυτό του 1972 αναφέρονται 20 Νηπιαγωγεία εκ των οποίων τα 15 ήταν συστεγαζόμενα σε Δημοτικά Σχολεία και 5 σε μισθωμένα οικήματα.

Φωτογραφία από το λυόμενο (τύπου dexion) Δημοτικό Σχολείο Κερασιάς, δεκαετία 1970.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΟΡΦΟΒΟΥΝΙΟΥ

Νάννος Παναγιώτης

Η Εκπαίδευση αποτελεί σημαντική παράμετρο Ανάπτυξης των τοπικών κοινωνιών, τα Δημοτικά Σχολεία με την τοπική Εκκλησία στα ορεινά χωριά, αποτέλεσαν σημείο αναφοράς της μορφωτικής, πολιτιστικής και κοινωνικής ζωής. Η παρουσίαση της ιστορίας του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου αποτελεί αντίδωρο για τα πρώτα γράμματα που μάθαμε εδώ, αντίδοτο στις πληγές που χαράξαμε στα θρανία με τις παιδικές μνήμες, τα ευτράπελα και τα δύσκολα που βιώσαμε ως μαθητές. Δεν πρόκειται για συναισθηματική προσέγγιση, το αντίθετο: στόχος μας είναι να αποδώσουμε την ιστορία του σχολείου με τα φωτογραφικά και άλλα τεκμήρια, με επιβεβαίωση τη βιωματική διαδρομή και μαρτυρίες διαφορετικών γενεών. Η ανάδειξη της ιστορίας του ως τυπικό δείγμα σχολείου μεγάλης ορεινής κοινότητας, αντανακλά στην πραγματικότητα ανάλογων χωριών της Ελλάδας του 20ού αι. σε όλες τις ιστορικές περιόδους.

Με την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το καλοκαίρι του 1881 και την ενσωμάτωση στον εθνικό κορμό, το Ελληνικό κράτος στο Δήμο Νευροπόλεως ίδρυσε Σχολεία “Β τάξεως Αρρένων” (1882), πλην του Μεσενικόλα, έδρας του Δήμου όπου λειτούργησαν δύο σχολεία, Α τάξεως Αρρένων και ξεχωριστά Α τάξεως Θηλέων. Ο διαχωρισμός Α και Β τάξεως ήταν ότι στο πρώτο δίδασκαν απόφοιτοι Παιδαγωγικής Ακαδημίας, ενώ στα σχολεία Β τάξεως απόφοιτοι Υποδιδασκαλείων, και ιεροδάσκαλοι (παπα-δάσκαλοι), η διαφορά εμφανής. Η στέγαση των σχολείων σχεδόν σε όλα τα χωριά, και στο Βουνέσι Αγράφων, αρχικά έγινε σε μικρή εκκλησιαστική αίθουσα η οποία ήταν *«κοντά στην Αγία Παρασκευή, αλλά κήκε μαζί με την εκκλησία, άγνωστο πότε. Αργότερα στεγάστηκε σε εκκλησιαστικό κτίριο που ήταν απέναντι από την εκκλησία Κοίμησις της Θεοτόκου, αλλά και αυτό κήκε από απροσεξία, επειδή ένα δωμάτιο του σχολείου εχρησιμοποιείτο και ως κοινοτικό γραφείο. το οποίο κήκε από φωτιά, που άφησαν αναμμένη τη νύχτα.»*, σημειώνει ο δάσκαλος Θ. Κυρίτσης, με βάση προφορικές αφηγήσεις ηλικιωμένων.

Για τις συνθήκες λειτουργίας αντί άλλης περιγραφής, θα δώσουμε το λόγο σε έναν μαθητή, όπως θυμάται το σχολείο το 1910. Πρόκειται για τον Ηλία Γιαννάκο, ο οποίος σπούδασε Νομικά στην Αθήνα, άθλος για παιδί ορεινού χωριού εποχής Μεσοπολέμου: *«Τούτο ήταν μια μικρή αίθουσα για όλες τις τάξεις, εκεί που σήμερα είναι τα κοινοτικά ουρητήρια. Ευτυχώς είχε καεί και μεταφερθήκαμε σε μια αίθουσα αρκετά μεγάλη, που βρίσκονταν εκεί που είναι σήμερα η κεντρική πλατεία. Δάσκαλος για όλες τις τάξεις (4 τάξεις) ήταν ένας και μόνος ήρωας για την εποχή μας, ο Αναστ. Μπαλάφας από το Μεσενικόλα...»* «... τα παιδιά της πρώτης τάξης από έλλειψη θρανίων βρισκόταν σε μειονεκτικότερη θέση...(διότι)... παρακολουθούσαν και έγραφαν καθημένα στο πάτωμα. Γι’ αυτό η τάξη αυτή (1^η) λεγόταν απ’ τα παιδάκια «τάξι κατ’ή», σε διάκριση απ’ τις άλλες που οι μαθητές κάθονταν κι έγραφαν στα θρανία.» Αυτά σημει-

ώνει ο Ηλίας Γιαννάκος, στο αυτοβιογραφικό του βιβλίο *«Σελίδες μιας Μικρής Ιστορίας για ένα Μεγάλο Σκοπό – Μια λαϊκή κατάθεση – μαρτυρία για την Εθνική Αντίσταση»*.

Από αναφορά επιθεωρητή της 8/7/1922 μαθαίνουμε πως «το διδακτήριο είναι εκκλησιαστικό χωρίς ενοίκιο, τελείως ακατάλληλο από άποψη θέσης και αερισμού, φωτισμού και χώρων. Όπως πληροφορήθηκα δεν υπάρχει οίκημα για ενοικίαση. Η επίπλωση του σχολείου είναι πενιχροτάτη από κάθε άποψη, τα δε υπάρχοντα θρανία είναι ανεπαρκή, όχι μόνον κατά το ποιόν, αλλά και το ποσόν.»

Η επιθεώρηση έγινε στις 8/7/1922 με μόνο δάσκαλο τον Λάμπρο Μόσιαλο, ο οποίος έχει στη δύναμη 126 μαθητές και μόνον επτά (7) κορίτσια! Ο επιθεωρητής βρήκε 58+24+25+18 στις 4 τάξεις... αλλά διαπιστώνει ότι κανένας δεν αποφοίτησε! Εννοείται ότι ο δάσκαλος εργάζεται πρωί – απόγευμα με δύο τάξεις ταυτόχρονα.

Από άλλη αναφορά για το μονοτάξιο σχολείο Βουνεσίου με ημερομηνία επιθεώρησης τις 22/11/1925 με δάσκαλο τον Α. Μπαλάφα από το Μεσενικόλα και 95 μαθητές, ο επιθεωρητής διαπιστώνει: «Διδακτήριο παλαιό και ελεεινό από κάθε άποψη. Παρ' όλες τις προσπάθειες δεν έγινε ακόμα έναρξη εργασιών κατασκευής νέου. Θρανία παλαιά τελείως ακατάλληλα».

Ενδιαφέροντα στοιχεία για την ιστορία του σχολείου αντλούμε από το υπόμνημα - αίτηση 120 κατοίκων, οι οποίοι υπογράφουν στις 30 Ιουνίου το 1924, κοινή αίτηση, «προς το επί των Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως Σεβαστόν Υπουργείον», την οποία διαβιβάζει στις 30 Ιουνίου 1924 ο πρόεδρος της κοινότητας Δ. (ημήτριος) Νάνος. Οι κάτοικοι ζητάνε την ανέγερση σύγχρονου σχολείου, στο οποίο «φοιτώσι τακτικώς από πολλών ετών πλέον των 120, εργάζεται εις μόνος δημοδιδάσκαλος, ελλείψη διδακτηρίου» Από την αναφορά μαθαίνουμε επίσης ότι «πρότινων ετών απόφαση της τότε Κυβερνήσεως ενεκρίθη δια χρημάτων του αιμνήστου Συγγρού η ανέγερση διταξίου σχολείου και τρις εγένετο μειοδοτική δημοπρασία, αλλ' ένεκα της αποτόμου υπερτιμήσεως των υλικών και των ημερομισθίων, εματαιώθη αυτή. Ήδη ελλείψη διδακτηρίου οι μαθηταί συναγελάζονται εις κελλίον υποφέρουσι εξ..... απειλουμένης εκάστοτε της υγείας των. Η κοινότης μας κατά τον χρόνον εκείνον εδωρίσατο το οικόπεδον προς το Δημόσιον όπερ υφίσταται ήδη άθικτον.»

Πράγματι ο Α. Συγγρός με διαθήκη που συντάχθηκε το 1896 αφήνει στο κράτος το ποσό των 750.000 με προορισμό την κατασκευή δημοτικών σχολείων σ' όλη τη χώρα, εκτός από την πρωτεύουσα. Όμως, το κεφάλαιο αυτό, που κατατέθηκε στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος την 1 Ιανουαρίου 1904, παρέμεινε για πολύ καιρό ανενεργό, έτσι ώστε να καλλιεργεί ελπίδες στις κοινότητες ότι μπορούν να ενταχθούν στο πρόγραμμα. Ακόμα και να έκαμε το Κράτος άμεση χρήση του κληροδοτήματος Συγγρού, το πολύ να κατασκευάζονταν περίπου 50 μονοθέσια σε όλη τη χώρα. Το Υπουργείο όμως είχε ήδη σχέδια έτοιμα από τον νομομηχανικό Καλλία (ονομάστηκαν σχολεία τύπου «Καλλία») τα οποία αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου, ενώ αποτυπώνουν την βάση του πρώτου κρατικού προγράμματος δημιουργίας σχολικών μονάδων της χώρας. Το τριτάξιο κτίριο του Βουνεσίου ήταν «τύπου Καλλία.»

Τον Μάιο του 1925 ο επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων Χρ. Λιούτας με το μηχανικό της Νομαρχίας Λεοντόπουλο επισκέπτονται το Βουνέσι προκειμένου να γνωματεύσουν περί της καταλληλότητας του οικοπέδου και την διαπίστωση των αναγκών. Σε σχετική βεβαίωση οι ανωτέρω απαντούν στο υπουργείο ότι «*εύρομεν αυτό από πάσης απόψεως καταλληλότερον, δια τον δι' ού προορίζεται σκοπόν*». Μάλιστα ο επιθεωρητής τονίζει ότι ήδη οι μαθητές είναι περίπου 100 και άμα κτιστεί το σχολείο «*οι μαθηταί αυτού θέλουν υπερβεί τους εκατόν*» να «*ανεγερθεί εν Βουνεσίου διδακτήριον λάβη τον τύπον του διταξίου.*»

Εγκρίνεται η ανέγερση του σχολείου αλλά δάσκαλοι και αρχές βλέποντας ότι δεν θα λύνονταν το πρόβλημα, αποφασίζουν να συνεισφέρουν με κάθε τρόπο. Στα χρήματα για το διτάξιο προστίθενται και αυτά που προκύπτουν «*ύστερα από υποχρεωτικό έρανο μεταξύ των κατοίκων 300 – 400 δραχμές για κάθε οικογένεια*». Επιπλέον συμμετέχουν με εθελοντική προσωπική εργασία, κουβαλούν πέτρα και ξυλεία οι ίδιοι, για να δημιουργήσουν ένα μεγάλο σχολείο τριτάξιο, «*αν και οι ανάγκες είναι μεγαλύτερες γιατί το σχολείο έχει πάνω από 200 παιδιά και πρέπει να λειτουργεί ως 4/θέσιο*» γράφει ο Θ. Κυρίτσος.

Σε επιθεώρηση της 29/5/1928 ο επιθεωρητής σημειώνει: «*μαθητές 63 εκ των οποίων 5 κορίτσια. Α τάξη 23 μαθητές, ανάγνωση ολίγο καθυστερημένη. Β τάξη 15 μαθητές ταλανευόμενου τύπου. Γ + Δ υπολειπομένη.*» Για το κτίριο δεν αναφέρει τίποτα, είτε διότι προφανώς είναι στο στάδιο ανέγερσης, αν είχε ολοκληρωθεί θα το σχολίαζε ως νεόδμητο κλπ.

Μοναδική φωτογραφία (1969), απεικονίζει το ιστορικό κέντρο Μορφοβουνίου όπως ήταν εποχή Μεσοπολέμου, με τρία εμβληματικά κτίρια που σήμερα δεν υπάρχουν, το πετρόκτιστο Δημοτικό Σχολείο (κατεδαφίστηκε και έγινε πλατεία), η παλαιότερη κεντρική εκκλησία (κατεδαφίστηκε και ανεγέρθη άλλη στη θέση της) και το πέτρινο καμπαναριό, κατεδαφίστηκε για την διευκόλυνση της κυκλοφορίας οχημάτων αρχές δεκ.1990)

Το σχολείο ολοκληρώνεται το σχολικό έτος 1929-30, πέτρινο κτίριο για την εποχή εμβληματικό, το οποίο μαζί με την εκκλησία και το καμπαναριό, καθορίζουν το ιστορικό κέντρο. Η αμφιθεατρική αυλή του σχολείου μετατρέπεται σε πλατεία και εκεί μεταφέρεται από “τα μαγαζιά” η κοινωνική και πολιτιστική ζωή του χωριού. Σχολικές και άλλες γιορτές, γάμοι, κάθε είδους εκδηλώσεις γίνονται πλέον εδώ με την συμμετοχή πλήθους κόσμου οι οποίοι στέκονται αμφιθεατρικά, χωρίς να ενοχλούν τα καταστήματα και να κλωθούν οι ίδιοι.

Το 1934 διορίζεται η πρώτη γυναίκα δασκάλα Ιουλία Γ. Θανοπούλου, η οποία γεννήθηκε το 1914 στο Μεσενικόλα. Ήταν απόφοιτος Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λάρισας, καλλιεργημένη και με υψηλό επίπεδο ευθύνης έναντι των μαθητών. Πρωτοδιορίστηκε το 1934 στο Βουνέσι του Μεσοπολέμου, εγκαταστάθηκε μόνιμα στο χωριό και έμεινε στη θέση της στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής 1940 – 44, αφοσιωμένη στα παιδιά, συνεχίζοντας να διδάσκει, παρά τις δύσκολες συνθήκες της Κατοχής. Όταν ήρθαν για πρώτη φορά στο χωριό οι Ιταλοί, το 1942, με κουκουλοφόρους προδότες για να μαζέψουν τα όπλα, φωνάζοντας, δέροντας και απειλώντας τους Βουνεσιώτες, διέταξαν να παραδώσουν τα όπλα και ως τόπο όρισαν το σχολείο. Ορισμένοι έφεραν κάτι παλιές καρμπίνες, κυνηγητικά και όπλα ιστορικής αξίας, αλλά οι Ιταλοί πίεζαν για να πάρουν τον νέο οπλισμό των ανταρτών. Η Θανοπούλου έμεινε στο χωριό με τη μάνα της και τον αδερφό της και παρακάλεσε τον αξιωματικό να σταματήσουν τους ξυλοδαρμούς γιατί στο χωριό ήταν φιλήσυχοι οι άνθρωποι και έφεραν ό,τι είχαν και σταμάτησε εκεί η βία. Το 1943 με το κάψιμο των χωριών η δασκάλα ακολούθησε τους χωριανούς στα βουνά και εμψύχωνε τα παιδιά στα δύσκολα. Έφυγε από το χωριό με την λήξη του πολέμου, το 1945, διότι μετατέθηκε στη Μακρυνάχη Πηλίου και εγκαταστάθηκε εκεί.

Αξίζει να αναφερθεί ότι διατήρησε τις επαφές της με τους παλαιούς μαθητές και τους χωριανούς που μετανάστευσαν στο Βόλο. Όταν οι Βουνεσιώτες δημιούργησαν τον Σύλλογο Μορφοβουνιωτών Μαγνησίας, η δασκάλα έπαιρνε μέρος στις εκδηλώσεις, μάλιστα έπαιζε βιολί και μαντολίνο, χαρίζοντας μελωδίες στους παρευρισκόμενους, μέχρι τα βαθιά γεράματα.

Η αείμνηστη Ιουλία Θανοπούλου ήταν η αιτία να αυξηθεί η φοίτηση των κοριτσιών στο Δημοτικό σχολείο. Δεν είναι τυχαίο ότι από τις 5 έως 7 μαθήτριες που φοιτούσαν την εποχή του Μεσοπολέμου στα χρόνια του Εμφυλίου γράφηκαν 42 κορίτσια το 1947. Τα κορίτσια δεν τα έστελναν στο σχολείο, όπως και πολλά αγόρια, διότι τα χρειαζόνταν σε διάφορες οικιακές και άλλες εργασίες. Άλλος ένας λόγος ήταν οι κοινωνικές αντιλήψεις της εποχής, αλλά και οι συνθήκες εκπαίδευσης οι οποίες με την ανέγερση του νέου τριτάξιου σχολείου βελτιώθηκαν αισθητά.

Γράφει ο Ηλίας Νασιάκος για την δασκάλα Ι. Θ.: «Γεννήθηκε στο Μεσενικόλα το 1914 και στη δεκαετία του 1920 η οικογένεια Θανοπούλου (Καραφέρη) μετακινήθηκε στη Λάρισα, όπου τελείωσε γυμνάσιο και Ακαδημία. Είχε και άλλους τρεις αδελφούς: τον Θωμά, τον Πελοπίδα και τον Ηλία. Στο χωριό μας πρωτοδιορίστηκε Δασκάλα το 1934 και εγκαταστάθηκε με τη μάνα της και τον μικρότερο αδελφό της Ηλία, στο δικό μας σπίτι, διότι είχαμε και κάποια μακρινή συγγέ-

νεια. Το 1937 εγκαταστάθηκε στην οικία Χρ. Γκανούρη και έμεινε μέχρι τέλος του 1944 στο χωριό μας δηλαδή μια δεκαετία.

Συνουπηρέτησε αρχικά με τους δασκάλους Στέφανο Κόφφα από την Κερασιά και Ηλία Γερούκη από το Καταφύγι και στη συνέχεια με τους δασκάλους Ηλία Μόσιαλο από τα Κανάλια και Ιωάννη Οικονόμου από τον Άγιο Γεώργιο, με τον οποίο είχε και αισθηματικές συγκρούσεις και αψιμαχίες.

Όλα τα χρόνια στο χωριό μας, τα αφιέρωσε προσπαθώντας με πάθος και ζηλευτή ευσυνειδησία για την πρόοδο των πολυπληθών τότε μαθητών του νεόκτιστου τότε σχολείου μας στη θέση της σημερινής κεντρικής πλατείας, εργαζόμενη πρωί και απόγευμα όπως και οι άλλοι βέβαια συνάδελφοι της.

Ξεχωριστό τόνο έδινε στο σχολείο μας και με το καλλιτεχνικό της ταλέντο, καθιερώνοντας και το μάθημα της ωδικής και χειροτεχνίας. Το ωδικό της ταλέντο συνδυάζονταν και έδενε με το γενικότερο κλίμα του χωριού μας, που καθημερινά ακούγονταν καλλικέλαδο τραγουδιστές στα μαγαζιά κέντρου, αλλά και στις γειτονιές και τους δρόμους. Τον μουσικό της οίστρο, τον συνέχιζε με το περίφημο βιολί της και στο σπίτι της τις βραδινές ώρες, σε σημείο που προκαλούσε ψυχική ευφορία και κάποτε βροντόφωνες επαινετικές αναφωνήσεις «παίζτο κούκλα μου, παίζτο» του Δ. Σανιδά, που της προκάλεσε συστολή και φόβο και σταματώντας έσβησε τη λάμπα και τυλίχτηκε στις κουβέρτες από παρεξήγηση!

Ο πόλεμος του '40 και η κατοχή την βρήκε στο χωριό μας και το '41 που οι Ιταλοί κατακτητές γέμισαν στο κέντρο του χωριού, τις αίθουσες του σχολείου με συγχωριανούς μας και τους βασάνιζαν νυχθημερόν για να παραδώσουν τα όπλα τους, ο αξιωματικός Ιταλός, την επισκέφθηκε στο σπίτι του Γκανούρη για κάποια στοιχεία και πληροφορίες. Τη βρήκε να κλαίει απαρνηγόρητα για τους βασανισμούς αθώων, όπως τον έλεγε και απέσπασε υπόσχεση του να σταματήσει το κακό. Αργότερα το 1943 το καλοκαίρι με την επιδρομή των Ιταλών και το ολοκληρωτικό κάψιμο των χωριών Μορφοβούνι και Μεσενικόλα, ακολούθησε στη φυγή, τους συγχωριανούς μας και από το Βουτσικάκι πάνω από τη Νεράιδα παρακολουθούσε κι αυτή την καταστροφή των χωριών μας. Το 1945 μετατέθηκε στη Μακρυνάχη Πηλίου, όπου υπηρέτησε αρκετά κι εκεί χρόνια, καθώς και σε άλλα σχολεία της Μαγνησίας.

Σήμερα βρίσκεται στο Βόλο με το σύζυγό της Επαν/ντα Παπαγιάννη, την κόρη της Ελένη με το σύζυγό της Αντώνη Σοφουλάκη και τα δυο της εγγόνια. Παρά τη φανερή κάμψη της που την εμπόδιζε να παραστεί σήμερα εδώ, το ωδικό της ταλέντο το ασκεί με πάθος αλλάζοντας μόνο το βιολί με μαντολίνο για ευκολία κινήσεων.

Τα χρόνια που πέρασε στο χωριό μας, τα θεωρεί τα πιο σημαντικά στη ζωή της και τους Βουνεσιώτες, τους θεωρεί δικούς της ανθρώπους, γι' αυτό και κάθε χρόνο συμμετέχει στο Βόλο στην κοπή της πίτας των Βουνεσιωτών, παίζοντας με το μαντολίνο της, τα Κάλαντα της Πρωτοχρονιάς.

Με εξουσιοδότηση να μεταφέρω για λογαριασμό της σ' όλους τους συγχωριανούς μας εγκάρδιους χαιρετισμούς και φιλάει σ' όλους που υπήρξαν μαθητές της, δίνοντας μου και μια φωτογραφία των μαθητών του σχολείου μας, χρονολογίας 1935, στην οποία μου επισήμανε καμιά 15αριά ονόματα που θυμάται τις τότε φατσούλες τους και είναι οι εξής: 1. Αγγέλα Τουλιά, 2. Μαριγούλα Πίντζιου, 3. Αλεξάνδρα Ζαχαρή, 4. Στυλιανή Γορδίου, 5. Κασιανή Νασιάκου, 6. Ιφιγένεια Μαυ-

ρατζά , 7 Ιουλία Μανώλη, 8. Ηλίας Τσατσαρώνης, 9. Θωμάς Ραχωβίτσας, 10. Σωτήρης , 11. Κώστας Σταμογιώργος, 12. Άγγελος Γκανούρης, 13. Άρτεμις Γκανούρη. Στη μεσαία σειρά εικονίζονται οι δάσκαλοι και ο παππούς: Είναι από αριστερά Ηλίας Γερούκης, Γ. Παπαζαρκάδας, Ιουλία Θανοπούλου και Στέφανος Κόφφας. Η φωτογραφία αυτή παραδόθηκε στο Μουσείο φωτογραφιών του πολ/κου μας Κέντρου. Τέλος ευχαριστεί εγκάρδια τους διοργανωτές αυτής της εκδήλωσης και εκφράζει την ευγνωμοσύνη της για την τιμητική αναφορά στο πρόσωπό της».

Ουσιαστικά πρόκειται για τη μοναδική προπολεμική φωτογραφία με μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Βουνεσίου (1935), την οποία είχε διασώσει η δασκάλα, θυμίζουμε ότι το 1943 το Βουνέσι καταστράφηκε ολοσχερώς από το κάψιμο των Ιταλών και Γερμανών και δεν έμειναν τεκμήρια της τοπικής ιστορίας. Στη μέση η δασκάλα, η οποία έδωσε τα ονόματα ορισμένων παιδιών της εποχής αυτής. Δυστυχώς η φωτογραφία χάθηκε με την ανακαίνιση του Πολιτιστικού Κέντρου Μορφοβουνίου, αφού δεν λήφθηκε μέριμνα ούτε για βιβλία ούτε για τεκμήρια ιστορικής μνήμης. Οι πόρτες που φαίνονται είναι από το μαγαζί του Γκανούρη, τα παιδιά είναι στη θέση που σήμερα βρίσκεται το βραχосυντριβάνι της πλατείας.

Στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης το σχολείο αποτελεί σημείο αναφοράς για τους αντάρτες, οι οποίοι το μετατρέπουν σε βάση τους. Το κτίριο έμελλε να δοκιμαστεί με το κάψιμο του χωριού το 1943, τον Ιούνιο το έκαψαν οι Ιταλοί, τέλος Νοέμβρη οι Γερμανοί.

Την περίοδο της Κατοχής το σχολείο λειτούργησε κανονικά διότι η δασκάλα Θανοπούλου ουδέποτε αποχωρίστηκε τα παιδιά της, συνέχισε να διδάσκει κανονικά.

Ομοίως και ο παπα-Ζαρκάδας ιερέας και δάσκαλος, γεννήθηκε το 1882 στην Κερασιά, παντρεύτηκε (1907) στο Μορφοβούνι και το ίδιο έτος χειροτονείται ιερέας, αναλυτικά για τους δασκάλους στην εργασία του Χρ. Λιαπή.

Στα χρόνια του Εμφυλίου, το σχολείο μετατρέπεται περιοδικά σε ιδιότυπο αντάρτικο στρατόντα, θρανία, γραφεία και άλλα ξύλινα είδη μετατρέπονται σε προσάναμα για να ζεσταθούν οι αντάρτες, αλλά επιπλέον φθορές υπέστη από τον Στρατό και τους ΜΑΥδες στα χρόνια του Εμφυλίου, οι οποίοι καταστρέφουν πόρτες και παράθυρα για να μην κάνουν χρήση του κτιρίου οι αντάρτες.

Την εποχή αυτή στην αυλή αντί παιδικών φωνών αυλή κάνουν γυμναστική οι αντάρτες και τραγουδούν εμβατήρια με ανάλογο των ιδεών περιεχόμενο, τα παιδιά ακούν τα τραγούδια και πολύ εύκολα τα μαθαίνουν, οπότε εξοικειώνονται με τους αντάρτες και διάκεινται φιλικά. Βέβαια όταν αγριεύουν τα πράγματα, το 1947, το χωριό μετακινείται στη Μητρόπολη υποχρεωτικά και για 3 χρόνια ζουν ως “συμμοριόπληκτοι” κατά το κράτος, ως “καταδικωμένοι” αυτοπροσδιορί-

Στη φωτογραφία ο παπα-Γιώργης Ζαρκάδας, δάσκαλος στο Μορφοβούνι, με την σύζυγό του Φωτεινή Ζαχαρή, από το Μορφοβούνι.

Αναμνηστική φωτογραφία άνοιξη 1950, το σχολείο ακόμα χωρίς παράθυρα, με την τάξη μαθητών που γεννήθηκαν το 1939, στο κέντρο διακρίνονται οι δασκάλες Κάκκου Καλλιόπη και Ζησοπούλου Βασιλική, από την Καρδίτσα (Φωτ. Αρχείο Παναγιώτη Νάννου).

στηκαν οι ίδιοι. Επέστρεψαν το φθινόπωρο του 1949 και η ζωή ξανάρχισε ανάμεσα σε σωρούς ερειπίων της Κατοχής και του Εμφυλίου.

ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΒΟΥΝΕΣΙΟΥ ΤΟΝ 20ό αι.

Ο αριθμός των μαθητών του σχολείου είναι το σημαντικότερο στοιχείο όχι μόνο για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, αλλά μαρτυρά και την κοινωνική δυναμική της κοινότητας. Στο Βουνέσι τα εγγεγραμμένα παιδιά του σχολείου υπολείπονταν από τον πραγματικό αριθμό των παιδιών της κοινότητας. Αυτό συνέβαινε αφενός μεν διότι τα κορίτσια δεν φοιτούσαν πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, 5 – 7 κορίτσια στα 100, αλλά και πολλά αγόρια είτε γράφονταν και δεν παρακολουθούσαν, είτε έμεναν σε οικισμούς όπως λ.χ. η Ραχωβίτσα και δεν έρχονταν στο σχολείο. Τα παιδιά ηλικίας 10 χρονών και πάνω είχαν ενεργό ρόλο στην οικιακή οικονομία και εργάζονταν στα χωράφια και τα αμπέλια, κρατούσαν την οικοσπιτη κτηνοτροφία και γενικά απασχολούνταν με τους γονείς τους στην αγροτική παραγωγή. Για τα κορίτσια ούτε λόγος, μεταπολεμικά άρχισαν να τα στέλνουν σχολείο, τα στοιχεία είναι αποκαλυπτικά και δίνουν ανάγλυφη την εικόνα για την εκπαιδευτική και την ζοφερή κοινωνική πραγματικότητα.

Δεν έχουμε στοιχεία από τα πρώτα χρόνια (1882 μέχρι και το 1920, αποσπασματικά για την εποχή του Μεσοπολέμου, καθόλου για την δεκαετία του 1930. Δυστυχώς το βιβλίο 100 και πλέον σελίδων για την ιστορία του Δημοτικού Σχολείου καταστράφηκε μαζί με το αρχείο μετά την αποχώρηση του δημαρχείου, (2008) οπότε χάθηκαν πολύτιμες πληροφορίες.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ.....ΑΓΟΡΙΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΣΥΝΟΛΟ

1910			117
1920			105
1925 - 1926			95
1928 - 1929	58.....	5	63
1921 – 1922;.....	119.....	7	126;
1930			168
1940 (Σεπτέμβριος)			218
1941 – 44 ΚΑΤΟΧΗ			
1945–49 ΕΜΦΥΛΙΟΣ			
1947 -1948.....	97.....	42	139
1949 -1950	131.....	78	209
1950 -1951	147.....	76	223
1951 -1952	126.....	73	199
1952 -1953	133.....	51	184
1953 -1954	124.....	56	180
1954 -1955	133.....	64	197
1955 -1956	119.....	78	197

1956 -1957	112	72	184
1957 -1958	101	71	172
1958 -1959	85	74	159
1959 -1960	74	74	148
1960 -1961	73	73	146
1961 -1962	87	82	169
1962 -1963	85	76	161
1963 -1964	95	84	179
1964 -1965	108	83	191
1965 -1966	109	90	199
1966 -1967	100	94	194
1967 -1968	91	94	185
1968 -1969	96	94	190
1969 -1970	92	85	177
1970 -1971	90	89	179
1971 -1972	90	89	179
1972 -1973	90	81	171
1973 -1974	79	69	148
1974 -1975	77	72	149
1975 -1976	67	64	131
1976 -1977	55	58	113
1977 -1978	52	51	103
1978 -1979	50	45	95
1979 -1980	48	36	84
1980 -1981	48	32	80
1981 -1982	41	29	70
1982 -1983	36	22	58
1983 -1984	29	24	53
1984 -1985	27	18	45
1985 -1986	18	17	35
1986 -1987	16	16	32
1987 -1988	17	10	27
1988 -1989	17	7	24
1989 -1990	13	8	21
1990 -1991	2	5	17
1991 -1992	14	3	17
1992 -1993	7	4	11
1993 -1994	5	4	9

1994 -1995	8.....	10	18
1995 -1996	6.....	4	10
1996 -1997	8.....	6	14
1997 -1998	6.....	3	9
1998 -1999	6.....	2	8
1999 -2000	6.....	2	8
2000 -2001.....	7.....	2	9
2001 -2002	4.....	2	6
2002 -2003.....	2	5
2003 -2004.....	3.....	1	4
2004 -2005.....	1.....	1	2
2005 -2006.....	1.....	0	1
2006 -2007	0	0	0

Τα στοιχεία όπως τα παρουσιάζουμε ζητήσαμε και μας παρέδωσε το 2006, ο τελευταίος δάσκαλος του Μορφοβουνίου Γιώργος Ιωαννίδης, χρονιά που έκλεισε το Δημοτικό Σχολείο. Τα στοιχεία είναι αξιόπιστα ειδικά μετά το 1950, για τα πρώτα σχολικά έτη δεν υπάρχουν στοιχεία, διότι το σχολείο κάηκε από τους Ιταλούς και Γερμανούς, ενώ στα χρόνια του Εμφυλίου περιστασιακά μετατρέπονταν σε αντάρτικο στρατώνα. Ο αριθμός των μαθητών αποτελεί τον καθρέπτη της κοινωνικής πραγματικότητας του Βουνεσίου από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας και την ένταξη στον εθνικό κορμό και το Ελληνικό κράτος. Πέραν του πλήθους των μαθητών και του φανερού αποκλεισμού των κοριτσιών, αρχικά με ευθύνη του κράτους το οποίο συστήνει το 1883 μονοθέσια δημοτικά σχολεία “Β τάξεως αρρένων”. Προσεκτική ανάγνωση των στοιχείων σε συνδυασμό με τα δημογραφικά δεδομένα κάθε δεκαετίας και συσχέτιση με τα ιστορικά γεγονότα κάθε εποχής, εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα, τα οποία ακροθιγώς αναφέρουμε εδώ και ερμηνεύουν την γενικότερη αναπτυξιακή πορεία της κοινότητας:

Από το 1881 και μέχρι το 1910 απουσιάζουν τα στοιχεία, ωστόσο από προφορικές και άλλες μαρτυρίες προκύπτει ότι από το 1854 και μέχρι το 1881 έχουμε 1 δάσκαλο, σε μία εκκλησιαστική αίθουσα, για όλα τα παιδιά του χωριού. Ομοίως και από το 1882 και μετά που συστήνεται σχολείο αρρένων β τάξεως εγγράφεται περίπου το 70% των αγοριών και κανένα κορίτσι. Η φοίτηση είναι πλημμελής, τα παιδιά παρακολουθούν το χειμώνα κυρίως που δεν υπάρχουν αγροτικές εργασίες και πολλά παιδιά εγκαταλείπουν για λόγους ανάγκης τα θρανία. Οι συνθήκες των σχολείων και η ποιότητα της Εκπαίδευσης παρουσιάζεται ανάγλυφα στις περιγραφές των επιθεωρητών που ακροθιγώς παραθέτουμε.

Τα ιστορικά γεγονότα κάθε εποχής καθόρισαν και την πορεία του σχολείου, τις συνθήκες και το επίπεδο της εκπαίδευσης. Για τις συνθήκες μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας από τους τούρκους, 1881 και εντεύθεν, έχουμε ήδη αντιληφθεί διότι έφθασαν μέχρι το 1930 και είδαμε αυτούσια την πραγματικότητα μέσα από τις περιγραφές. Οι δύο «δεκα-

ετίες της φωτιάς» από το 1912 – 13 μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, αλλά και το 1940 – 49 (Κατοχή – Αντίσταση – Εμφύλιος) επηρέασαν την κοινωνική πραγματικότητα, με θανάτους, αναπηρίες, διωγμούς και άλλες απώλειες, πείνα, φτώχεια, οικονομική και κοινωνική ανέχεια.

Οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες δεν επέτρεπαν σε πολλά παιδιά να πάνε σχολείο διότι έμπαιναν αμέσως στην αγροτική παραγωγή ή την κτηνοτροφία. Τα περισσότερα αγόρια τις προπολεμικές δεκαετίες εγγράφονταν στο σχολείο, αλλά σημαντικός μέρος αυτών εγκατέλειπε και δεν αποφοιτούσε ποτέ. Τα κορίτσια ήταν ουσιαστικά αποκλεισμένα από το σχολείο, ελάχιστα φοιτούν και αυτά μόλις στα χρόνια του Μεσοπολέμου, συνήθως κόρες των ίδιων των δασκάλων, του ιερέα, του πρόεδρου. Μεγάλο ποσοστό αγοριών μα προπαντός κοριτσιών μένουν αναλφάβητα και μόλις από το 1958 και μετά αποκαθίσταται η ισορροπία αγοριών και κοριτσιών. Αντίθετα στο Μεσενικόλα τα κορίτσια από το 1883 φοιτούν κανονικά στο δημοτικό σχολείο Θηλέων, το μοναδικό στην περιοχή της Νευρόπολης, γεγονός που ερμηνεύει ως ένα βαθμό τη διαφορετικότητα των χωριών στη μόρφωση, την πρόοδο και την ανάπτυξη.

Η μετανάστευση έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα και το μαθητολόγιο είναι καθρέπτης, ειδικά από το 1950 και μετά που έχουμε αναλυτικά στοιχεία για κάθε χρονιά. Ο μαθητικός πληθυσμός ακολουθεί σταθερά φθίνουσα πορεία από τη δεκαετία του 1970 και μετά, με αποκορύφωμα τη δεκαετία του 1980, περισσότερα στον 7ο τόμο της “Ιστορίας”, με θέμα την Μετανάστευση. (Η μόνη περίπτωση που έχουμε ...αύξηση των παιδιών όπου από τα 9 παιδιά το σχολικό έτος (1993 -4) διπλασιάζονται σε 18 με στόχο «ιερό» να παραμείνει διαθέσιμο το σχολείο για λόγους άσχετους την εκπαίδευση και τα παιδιά που γράφονταν κάθε Σεπτέμβριο, αλλά μετά έπαιρναν «μεταγραφή» για την Καρδίτσα (!)

Η ελληνής Εκπαίδευση καλύφθηκε σε μεγάλο βαθμό από την κοινωνικοποίηση των παιδιών μέσα σε αρχές, αξίες, άγραφους κανόνες, ήθη και έθιμα του τόπου. Ένα Κοινωνικό αξιακό σύστημα το οποίο έρχεται από τους αιώνες της αυτονομίας των Αγράφων. Γι’ αυτό και το Βουνέσι ήταν ανυπόκτακτο χωριό και πάντα ξεπερνούσε τα προβλήματα με το δικό του δυναμικό τρόπο, συχνά τραγουδώντας κλέφτικα τραγούδια, στα οποία έχει σπουδαία παράδοση.

Οι δάσκαλοι υπήρξαν οι στυλοβάτες των τοπικών κοινωνιών, ειδικά στις πρώτες δεκαετίες ήταν οι μεγάλοι πρωταγωνιστές της Εκπαίδευσης των παιδιών, των ενηλίκων που ζητούσαν τη γνώμη του, ... αλλά και των κοινοταρχών που συχνά πυκνά οι δάσκαλοι βοηθούσαν στην άσκηση των καθηκόντων τους, διεκπεραιώνοντας την αλληλογραφία. Το τρίπτυχο της εξουσίας ήταν παπάς – δάσκαλος – πρόεδρος, κεφαλές του χωριού που συνήθως αποφάσιζαν για όλα. Η ερώτηση “ισύ τι λες δάσκαλε;” στο καφενείο ήταν καθοριστική, διότι η γνώμη του δασκάλου ήταν βαρύνουσα, όσο κι αν ήθελε να αποφύγει την απάντηση, ειδικά επί διαφωνίας με τον πρόεδρο. Στην πραγματικότητα ήταν οι αφανείς ήρωες της εκπαίδευσης, διότι ήταν μόνοι τους έχοντας το σύνολο των παιδιών της κοινότητας!

Η δυσκολία να κρατήσουν τις τάξεις ήταν σε συνάρτηση με την δική τους κατάρτιση, η οποία διαβαθμιζόταν ως εξής:

Οι Γραμματοδιδάσκαλοι, ή «δάσκαλοι τριών μαρτύρων», διότι προσλαμβάνονταν ως δάσκαλοι με τη μαρτυρία τριών πολιτών, συνήθως ιερέων και δασκάλων.

Οι Υποδιδάσκαλοι, απόφοιτοι των τοπικών Υποδιδασκαλείων, *(βάμνηνης εκπαίδευσης από δασκάλους της πόλης)*

Οι Δημοδιδάσκαλοι, οι οποίοι ανάλογα με την αποφοίτηση κατατάσσονταν σε Α, Β, Γ κατηγορία.

Οι δασκάλες ήταν απόφοιτες του Αρσακείου, ή των Παρθεναγωγείων που ήταν σε μεγάλες για την εποχή πόλεις. Τέλος, μία ολιγάριθμος κατηγορία ήταν οι **παπα-δάσκαλοι**, οι οποίοι συνδύαζαν την ιδιότητα του ιερέα του χωριού και του δασκάλου ταυτόχρονα, κατά κανόνα ήταν δημοδιδάσκαλοι τρίμηνης ή εξάμηνης κατάρτισης.

Οι δάσκαλοι προσλαμβάνονται από το Δήμο, ως άλλοι ιδιώτες που αναλαμβάνουν με «σύμβαση έργου» να διεκπεραιώσουν την μόρφωση των παιδιών. Οι αποδοχές είναι συζητήσιμες, όπως και η διάρκεια απασχόλησης των δασκάλων. Δεν ήταν σπάνια η αμοιβή σε είδος, όπως σιτάρι, κρέατα και τυρί από τους κτηνοτρόφους, συνήθεια που έφτασε μέχρι και τη δεκαετία του 1970 ως ευχαριστήρια χειρονομία. Τα έξοδα των σχολείων μοιράζονται ανάμεσα στο Δήμο και τους μαθητές, γεγονός που αναγκάζει τις φτωχές πολυμελείς οικογένειες, δηλαδή τη συντριπτική πλειοψηφία του λαού, να μη στέλνει «στα γράμματα» τα παιδιά, ή έστω όλα τα παιδιά.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΑ ΑΛΛΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ Τ. ΔΗΜΟΥ ΝΕΒΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Κρίνουμε σκόπιμο στο σημείο αυτό να καταχωρήσουμε στοιχεία για τους μαθητές ανά δεκαετία, για όλα τα χωριά του τ. Δήμου Νευρόπολης αλλά και του σημερινού Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Τα οποία αντιμετωπίζουν τις ίδιες συνθήκες όπως περιγράψαμε για το Μορφοβούνι, αν όχι χειρότερες.

Η κατάσταση των σχολικών κτιρίων είναι φανερά ανεπαρκής, ο εξοπλισμός ανύπαρκτος ένας δάσκαλος έχει όλες τις τάξεις.

Τα κορίτσια στα χωριά του δήμου Νεβροπολεως είναι ελάχιστα, αν και στα στατιστικά φαίνεται ότι η αποχή των κοριτσιών είναι «μόνο» 74%, δεδομένου ότι στα καμποχώρια είναι 95% η αποχή! Στο Μεσενικόλα η φοίτηση των κοριτσιών είναι εφάμιλλη των αγοριών, ο επιθεωρητής στις 19/11/1925 βρίσκει *«μαθήτριες παρούσες 71, οι 16 κάθονται κατά γης λόγω ελλείψεως θρανίων»*.

Το γεγονός ότι όλα σχεδόν τα κορίτσια του Μεσενικόλα φοιτούσαν στο Σχολείο Θηλέων, προκύπτει από τα στοιχεία των δεκαετιών 1910 – 1940 σε σύγκριση με τα παιδιά του Μορφοβουνίου ανάλογα με τον πληθυσμό κάθε κοινότητας.

Δημοτικό Σχολείο	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970
Μεσενικόλα	214	209	251	198	123	74	48
Μορφοβούνι	117	105	168	218	223	160	128
Κερασιά	44	51	69	85	89	97	75
Κρουνέρι	62	54	72	91	80	92	86
Μπεζούλα α σχολείο	37	57	99	117	170	50	38
Καλύβια Πεζούλας, β σχολείο						46	45
Νεοχώρι Α σχολείο	45	132	166	172	226	98	73
Νεοχώρι Β σχολείο					78	72	48
Φυλακτιή	50	47	81	134	109	86	68
Μοσχάτου	78	78	72	89	68	71	
Πορτίτσα	52	47	45	56	29	23	21
Λαμπερού	52	44	64	71	88	106	90
Αγ. Αθανάσιος Λαμπερού				29	;	32	34
Καστανιά	103	111	154	108	113	110	98
Μούχα Καστανιάς			34	36	43	41	47
Καταφύγι	59	83	67	58	92	61	45
Καροπλέσι*	58	68	95	115	128	70	
Μπελοκομύτη*	24	26	35	48	35	26	
Καρίτσα*	38	42	56	68	125	75	
σύνολο	1033	1154	1528	1693	1819	1390	944

* Τα χωριά ανήκαν μέχρι το 1975 στην Ευρυτανία
πηγές: από 1930-1985 Α.Αντωνίου Εισήγηση Β Συνέδριο ΕΑΧ Καστανιά 1986

Η μεταπολεμική – μετεμφυλιοπολεμική αναγέννηση Σχολείου και Κοινότητας

Με την λήξη του Εμφυλίου το καλοκαίρι του 1949, αρχίζει επιστροφή των κατοίκων από την Μητρόπολη και τα άλλα χωριά, αρχίζει η προσπάθεια ανασυγκρότησης, μεταξύ αυτών και του σχολείου, με προτεραιότητα η αποκατάσταση της στέγης. Το κράτος βάζει μέρος των υλικών, κυρίως ξυλεία και οι κάτοικοι την “προσωπική εργασία”, ένας άγραφος θεσμός στις Αγραφιώτικες κοινωνίες με τις αρχές της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, σχετ. βλ. Νάννος Π, Ιστορία τομ.7.

Δύο σπάνιες και μοναδικές φωτογραφίες από το αρχείο του Παναγιώτη Νάννου, ανήμερα σχολικής εορτής 28/10/1949, τα παιδιά του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου να τιμούν την εθνική εορτή. Αριστερά διακρίνονται μαδέρια από καστανιές που Βουνεσιώτες πελέκησαν με εθελοντική εργασία για την αποκατάσταση της στέγης του σχολείου. Στο βάθος ανοιχτές οι πηγάδες του Εμφυλίου: Αριστερά το σπίτι του Λευτέρη Τσιπρά και της Αγορούλας, χωρίς πόρτες και παράθυρα. Στη μέση το σπίτι με το ξύλινο μπαλκόνι είναι του Ηλία Κοτοπούλη και σώθηκε από το κάψιμο του 1943 σαν από θαύμα, από έλλειψη οξυγόνου!

Με προσεκτική παρατήρηση της επάνω φωτογραφίας διακρίνουμε στρατιώτες να παρυσιάζουν όπλα, οι επίσημοι στέκονται όρθιοι, ο δάσκαλος Χρήστος Πανάγος διευθύνει

την σχολική χορωδία η οποία ψέλνει τον εθνικό ύμνο. Η σχολική γιορτή γίνεται παρουσία στρατιωτών οι οποίοι φρουρούν το μετεμφυλιοπολεμικό Βουνέσι μαζί με τα ΤΕΑ. Στην κάτω φωτογραφία ευδιάκριτοι οι στρατιώτες σε στάση ημianάπαυσης, παρακολουθούν την σχολική εκδήλωση δίπλα τους δεκάδες παιδιά.

Την άνοιξη του 1950 το κράτος στέλνει καινούρια θρανία, τα οποία... αφήνουν τα φορτηγά στη στάση Μεσενικόλα τα φορτηγά, λόγω του ότι ο χωματόδρομος ήταν προβληματικός. Επιστρατεύονται οι μαθητές, τα πιο γεροδεμένα αγόρια και κορίτσια, πηγαίνουν με τα πόδια στη στάση Μεσενικόλα (περίπου 5 χλμ) και ανά δύο μαθητές φέρνουν τα θρανία βουλιάζοντας στις λάσπες! *(Μαρτυρία της μαθήτριας Νάνου Ροδάνθης η οποία συμμετείχε στη*

μεταφορά). Παράλληλα επισκευάζονται πόρτες, παράθυρα, το κτίριο ασβεστώνεται και σταδιακά επανήλθε σε λειτουργική κατάσταση.

Τον Απρίλιο του 1950 φθάνει στο κατεστραμένο Βουνεσί και μπαίνει στην τάξη ο Θωμάς Κυρίτσης από τα γειτονικά Κανάλια Καρδίτσας. Από τη σχολική χρονιά 1951 – 52 ως διευθυντής αφοσιώνεται παράλληλα τόσο στην αποκατάσταση του σχολείου, όσο και στην ανόρθωση του χωριού συνολικά. Τα συσσωρευμένα ερείπια του Εμφυλίου είναι εμφανή και ακόμα νωπές οι εστίες από τη φωτιά του αδελφοκτόνου πολέμου με 58 νεκρούς στο χωριό.

Το Δημοτικό Σχολείο Βουνεσίου (1953), έχει αποκατασταθεί η λειτουργικότητα του σχολείου, ο περιβάλλοντας χώρος παραμένει αδιαμόρφωτος.

Για να δώσουμε το μέγεθος της εργασίας του Κυρίτση, αναφέρουμε τηλεγραφικά μέρος από την εξωσχολική δραστηριότητά του Κυρίτση, η οποία αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση και δείγμα δασκάλου – κοινωνικού μαχητή: Λειτουργεί **Νυκτερινό Σχολείο** για τους έφηβους που δεν πρόλαβαν να φοιτήσουν στο δημοτικό λόγω πολεμικών καταστάσεων. Ιδρύει **δανειστική βιβλιοθήκη** για μαθητές και γονείς, με λιγοστά στην αρχή βιβλία τα οποία σταδιακά αυξάνουν. Δημιουργεί τους **«Φίλους του Σχολείου»**, ένα άτυπο σωματείο το οποίο συγκεντρώνει απλούς ανθρώπους του χωριού, μαστόρους διαφόρων ειδικοτήτων, μεταφορείς ξύλων, οι οποίοι προσφέρουν εθελοντική – προσωπική εργασία. Τα υλικά πληρώνουν οι “αμερικάνοι” Βουνεσιώτες, οι πρώτοι μετανάστες στην Αμερική, τους οποίους ο Κυρίτσης κινητοποιεί. Με πρωτερ-

*Ο μαθητής Δημήτρης Γούλας λέει
ποίημα την 28/10/1949, λίγους μήνες
μετά την λήξη του Εμφυλίου
Πολέμου, φωτ. Οικ. Δ. Γούλα.*

γάτη τον «αμερικάνο» Νίκο Κατσακιώρη, συγκέντρωσαν 40.000 δραχμές, σημαντικό ποσό για την εποχή. Για την εξεύρεση πόρων, απευθύνεται σε μία οργάνωση για την «Σωτηρία του Παιδιού», τον Ερυθρό Σταυρό, κάθε δυνατή πηγή.

Έτσι επισκευάζει και επεκτείνει το σχολείο, κτίζει τουαλέτες, αποθήκη, κλπ. Για την ενίσχυση του κοινού αγώνα οι κατοικοί έφεραν από δύο φορτώματα ξύλα με σκοπό να πουληθούν και να έχει έσοδα το σχολείο. Ο Κυρίτσης τα πούλησε στην Καρδίτσα, αλλά και στην ασβεσταριά του Φ. Καφεντζή, ο οποίος έδωσε ανάλογη ποσότητα ασβέστη για το άσπρισμα των τοίχων του σχολείου.

Παιδιά του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου μεταφέρουν πέτρες για την αποκατάσταση του περιβάλλοντος του σχολείου, 1952 – 53, κάτω φωτογραφία από σχολική γιορτή 1955, φωτ. αρχείου Παναγιώτη Νάνου.

Ο δάσκαλος ως μέλος της τριμελούς επιτροπής που είναι υπεύθυνη για την εποπτεία του νεοσύστατου **Μορφωτικού Συλλόγου Αγροτοπαίδων Μορφοβουνίου**, συμβάλλει δυναμικά στη δημιουργία και ανάπτυξη του. Ο ΜΣΑ Μορφοβουνίου είναι το πρώτο πολιτιστικό σωματείο για νέους που ιδρύεται στο Μορφοβούνι και οργανώνεται με κρατική ευθύνη και συντονισμό. Η λειτουργία του υπήρξε σημαντική διότι για πρώτη φορά **ιδρύεται ποδοσφαιρική ομάδα** “ο Μαύρος Καβαλάρης” Μορφοβουνίου, οργανώνεται **θεατρική ομάδα** με σπουδαίες παραστάσεις, δημιουργείται **η πρώτη βιβλιοθήκη** και το σημαντικότερο εκπαιδεύονται εκατοντάδες νέοι στην συλλογική δράση, γεγονός που συνέβαλλε στην επιτυχή λειτουργία των μετέπειτα Συλλόγων Μορφοβουνιωτών Αθήνας, Βόλου και Καρδίτσας. *(Αναλυτικά για τους Μρφωτικούς Συλλόγους Αγροτοπαίδων και τις Λέσχες Αγροτονεανίδων, θα παρουσιάσουμε προσεχώς σε ειδική έκδοση της Ιστορήσης).* Στο πλαίσιο αυτό δημιουργείται και λειτουργεί **Τεχνική Σχολή Μαθητείας** στο Βουνέσι για δύο περιόδους, την οποία υποστηρίζει οργανωτικά και διοικητικά ο δάσκαλος Κυρίτσης. Οι έφηβοι - απόφοιτοι κτίζουν

τη βρύση στον Αη – Γιώργη και ανοιχτό δίκτυο με τσιμενταύλακα για την μεταφορά νερού, ένα δίκτυο διανομής νερού στα χωράφια του Αγίου Γεωργίου, έργο το οποίο εγκαταλείφθηκε οριστικά το 1990.

Το διάστημα 1954 – 1958, ο δάσκαλος προβαίνει στη νυκτερινή λειτουργία του Σχολείου, με ενήλικες μαθητές. Δημιουργεί Κέντρο Επιμόρφωσης Ενηλίκων, στους οποίους

Ενήλικες μαθητές του Νυκτερινού Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου διασκεδάζουν στην τάξη τους, έτος 1955, φωτ. Δημητρίου Γούλα, ο 2ος από αριστερά, το κορίτσι είναι παιδί ενήλικα μαθητή.

παραδίδει μαθήματα γραφής, ανάγνωσης και αριθμητικής, καθώς και ομιλίες με προοδευτικό περιεχόμενο. Στο πλαίσιο αυτό οργανώνει και εκδηλώσεις με καθαρά ψυχαγωγικό περιεχόμενο για τους ενήλικες μαθητές και οι αίθουσες του δημοτικού σχολείου... μετατρέπονται σε χώρο γλεντιού και τραγουδιού!

Παράλληλα για τα παιδιά ο Κυρίτσος συστήνει **τμήμα Νέων του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού**, με στόχο την καλλιέργεια της φροντίδας και δράσης των παιδιών σε όλες τις γειτονιές, τόσο για τους ανθρώπους, όσο και για τον τόπο με καθαρισμούς δρόμων από πέτρες, με ασβέστωμα τοίχων κ.α.

Οργανώνει πολιτιστικές εκδηλώσεις, γράφει ο ίδιος μικρά θεατρικά με εικόνες από την καθημερινή ζωή των κατοίκων, όπως λ.χ. το σκετς «οι λαθροϋλοτόμοι», τα οποία παρουσιάζουν οι μαθητές σε εκδηλώσεις και ακριβώς επειδή βλέπουν τη ζωή τους αλλιώς, είναι έτοιμοι να στηρίξουν το δάσκαλο που γράφει και αγωνίζεται γι' αυτούς. **Το 1960 ήταν το τελευταίο σχολικό έτος για το Θωμά Κυρίτση**, έχοντας ολοκληρώσει ένα πραγματικά σπουδαίο έργο όχι μόνο για το Σχολείο, αλλά για την Κοινότητα. Τελευταίο έργο μία ιστορική και λαογραφική καταγραφή από προφορικές μαρτυρίες των ηλικιωμένων κατοίκων για την ιστορία του χωριού. Έχει τίτλο **“Λαογραφική Μελέτη Μορφοβουνίου”**, η οποία κατατέθηκε στην Ακαδημία Αθηνών το 1960 και απέσπασε έπαινο με χρηματικό έπαθλο 1.000 δραχμές, χωρίς να εκδοθεί ποτέ! (*Η μελέτη αυτή σχεδιάζεται να εκδοθεί από την “Ιστορήση”*).

Κοντολογίς, ο δάσκαλος Κυρίτσος καταθέτει ψυχή, κτίζει, καθαρίζει, δημιουργεί, γράφει, διασώζει μνήμες, προβάλλει το χωριό σε Ελλάδα και Αμερική, αποσπά χορηγίες και γενικά συμβάλλει για δέκα χρόνια στη πρόοδο του Βουνεσίου και αγαπήθηκε από όλο το χωριό, όπως το αγάπησε και ο ίδιος. Επέστρεψε τον Αύγουστο του 2000 όταν με δική μας πρωτοβουλία και φορέα το Κέντρο Ιστορικών Μελετών “Ν.Πλαστήρας” έγινε Ημερίδα για την ιστορία του Δημοτικού Σχολείου Βουνεσίου, όπου τιμήθηκε ο δάσκαλος Κυρίτσος σε μία συγκινητική συνάντηση με τους παλαιούς του μαθητές, μετά από μισό αιώνα! Η εκδήλωση αυτή αποτέλεσε και αφορμή για συλλογή εποπτικού υλικού και άλλων τεκμηρίων τα οποία εκτίθενται σήμερα στην “Αίθουσα Σχολικής Ζωής” και έτσι διασώθηκε μέρος της ιστορίας του Σχολείου. Δυστυχώς το αρχειακό και άλλο υλικό, έγγραφα, αλληλογραφία, καταστάσεις, μαθητολόγιο, η παλαιά βιβλιοθήκη, καταστράφηκε με την διαμόρφωση των γραφείων των δασκάλων σε Αστυνομικό Τμήμα, καθώς δεν υπήρξε μέριμνα διάσωσης. Μεγάλη απώλεια τεκμηρίων ήταν η εργασία του Βουνεσιώτη δασκάλου Θωμά Κοντούλη για την ιστορία του Δημοτικού Σχολείου, πλέον των 100 σελίδων, την οποία έγραψε ως διευθυντής του Σχολείου και την παρέδωσε όταν μετατέθηκε στην Καρδίτσα.

Θωμάς Απ. Κυρίτσος (Κανάλια 1920 – 2006)

Γεννήθηκε το 1920 στα Κανάλια Καρδίτσας και μεγάλωσε σε έντονα αγροτικό περιβάλλον, με ισχυρές κοινοτικές αξίες. Φοίτησε στο Δημοτικό Σχολείο Καναλίων, συνέχισε στο Γυμνάσιο Τρικάλων και ολοκλήρωσε τις ανώτερες σπουδές στην Παιδαγωγική Ακαδημία Λάρισας. Μετεκπαιδεύτηκε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, αποκτώντας στέρεη παιδαγωγική και επιστημονική κατάρτιση.

Με τη λήξη του Εμφυλίου και την εκπλήρωση της στρατιωτικής του θητείας διορίστηκε δάσκαλος στο Μορφοβούνι Καρδίτσας, σε μία ιδιαίτερα δύσκολη μεταπολεμική περίοδο για την περιοχή των Αγράφων, αλλά και ένα χωριό που δοκιμάστηκε σκληρά στον Εμφύλιο με 57 νεκρούς. Ο δάσκαλος βρήκε ανοιχτές πληγές και ερείπια, για μια δεκαετία ανέπτυξε αξιοθαύμαστη δράση με πρωτοβουλίες για ανάπτυξης εκπαιδευτικής, κοινωνικής και πολιτιστικής δράσης, συμβάλλοντας ενεργά στην αποκατάσταση των σχολικών υποδομών και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, έχουμε ήδη αναφερθεί.

Από τις αρχές έως τα τέλη της δεκαετίας 1960 υπηρέτησε ως δάσκαλος και στη συνέχεια από 1970 – 1976 ως Διευθυντής στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Καρδίτσας. Τα χρόνια αυτά το παιδαγωγικό και διοικητικό του έργο αναγνωρίστηκε τόσο από συναδέλφους, όσο και από παλιούς του μαθητές. Ενδεικτικά, σε δημοσιευμένες εργασίες και αναφορές στο πρόσωπό του «ο δάσκαλος Θωμάς Κυρίτσης από τα Κανάλια Καρδίτσας, διευθυντής του Δημοτικού Σχολείου» αποκαλείται ως ο «μνηστός» δάσκαλος, πρότυπο ήθους και προσφοράς με ευρύτερη αναγνώριση στην πόλη της Καρδίτσας.

Το 1976 έως και την συνταξιοδότησή του η διδακτική εμπειρία και η διοικητική του επάρκεια από τη μακρά υπηρεσία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, οδήγησε στη μετάβασή του στο Επιθεωρητικό Σύμμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Διορίστηκε (1976), Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαίδευσης στην ακριτική Περιφέρεια Κάτω Νευροκοπίου Δράμας, με εποπτεία απομακρυσμένων και ακριτικών σχολικών μονάδων και στη συνέχεια ακολούθησε η μετάθεσή του, στην περιφέρεια Νομού Φλώρινας με ανάλογο έργο καθοδήγησης και υποστήριξης δασκάλων σε δυσπρόσιτες περιοχές. Τέλος, από μέσα δεκαετίας 1980 ως το τέλος της, υπηρέτησε ως Γενικός Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαίδευσης στο Νομό Τρικάλων, ολοκληρώνοντας έτσι με την συνταξιοδότησή του την υπηρεσιακή του διαδρομή, αφήνοντας ιδιαίτερα έντονο αποτύπωμα στην οργάνωση και στήριξη της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Παράλληλα με την εκπαιδευτική του σταδιοδρομία, ανέπτυξε αξιόλογη πνευματική και συγγραφική δραστηριότητα, με έμφαση στη λαογραφία και την τοπική ιστορία. Έγραψε δύο λαογραφικές μελέτες, μια για το Μορφοβούνι και τη δεύτερη για το χωριό του τα Κανάλια, οι οποίες βραβεύθηκαν από την Ακαδημία Αθηνών, στο πλαίσιο των διαγωνισμών συλλογής λαογραφικού υλικού που οργανώνει το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, γεγονός που αποτελεί κορυφαία αναγνώριση της επιστημονικής και πνευματικής του προσφοράς. Επίσης δημοσίευσε εργασίες για έθιμα, παραδόσεις, καθημερινές πρακτικές και ιστορικές μνήμες, άρθρα στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο της Θεσσαλίας, σε τοπικά ιστορικά έντυπα, όπως το «Θεσσαλικό Ημερολόγιο». Η θεματολογία του συνδέεται με την ανάδειξη της ιστορικής διαδρομής των χωριών γύρω από τη σημερινή λίμνη Πλαστήρα, των μετοικεσιών και των κοινωνικών μεταβολών στον ορεινό χώρο της Καρδίτσας, στοιχεία που ενισχύουν τη συλλογική μνήμη και την πολιτιστική ταυτότητα της περιοχής.

Ο Θωμάς Κυρίτσης απεβίωσε το 2006. Υπήρξε έγγαμος και πατέρας τεσσάρων παιδιών μεταδίδοντας στην οικογένειά του τις αξίες της μόρφωσης, του ήθους και της προσφοράς. Η συνολική του προσφορά στην εκπαίδευση, στον πολιτισμό και στη διαφύλαξη της τοπικής ταυτότητας της περιοχής Καναλίων, Μορφοβουνίου και ευρύτερα της αγροτικής Καρδίτσας αποτελούν σημείο αναφοράς για τις νεότερες γενιές εκπαιδευτικών και ερευνητών της τοπικής ιστορίας που αντλούν

Σχολική εορτή την δεκαετία 1960, στο τραπέζι των επισήμων ο παπα- Αγόρης, δεξιά του ο Παύλος Καφαντάρης.

από αυτό, πολύτιμο υλικό για τη μελέτη της εκπαίδευσης και της κοινωνικής ζωής στην ελληνική επαρχία της εποχής του. Το Μορφοβούνι τίμησε τον δάσκαλο το έτος 2000, σε Ημερίδα για την Ιστορία του Δημοτικού Σχολείου που οργάνωσε το Κέντρο Ιστορικών Μελετών "Ν. Πλαστήρας".

ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ (1975)

Με την αποχώρηση του Θ. Κυρίτση, (1957) διευθυντής ανέλαβε ο Θ. Τζαβάρας, για ένα χρόνο η Ελένη Μανώλη, στη συνέχεια ο **Θωμάς Κοντούλης**, Βουνεσιώτης δάσκαλος. Το σχολείο, λόγω έλλειψης αιθουσών λειτουργούσε πρωϊ και απόγευμα, ενώ είχε και μία νοικιασμέ-

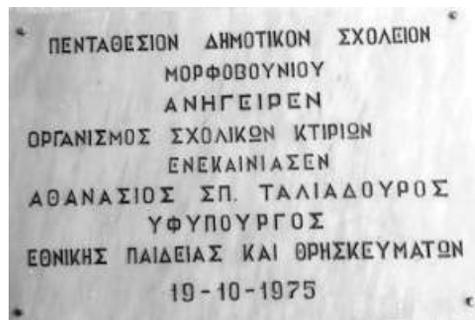
Η δασκάλα Κλεοπάτρα Δρανδάκη με την τάξη στο ξυουργείο του χωριού του Δημ. Γούλα, 1966 π., ο οποίος ήταν ερασιτέχνης φωτογράφος του χωριού και είχε τη φωτογραφική μηχανή στο ξυουργείο.

νη αίθουσα στο σπίτι του Πλαστήρα. Ο Θ. Κοντούλης δημιούργησε κατηχητικό σχολείο (απογευματινό) μερίμνησε να φυτευθούν τα πλατάνια της πλατείας, συντόνισε την ανέγερση του Μνημείου Πεσόντων. Το σημαντικότερο όμως όλων είναι ότι συνέβαλε στην ανέγερση νέου διδαστηρίου, μία σημαντική επένδυση με την οποία λύθηκε το πρόβλημα της έλλειψης σχολείου.

Πρόεδρος κοινότητας την περίοδο 1967 – 1973 ήταν ο Σωκράτης Τουλιάς, ο οποίος είχε ασχοληθεί με τα Κοινοτικά και την δεκαετία του 1960 και όπως ο ίδιος μας αφηγούνται, από την επαναστατική κυβέρνηση ζήτησε δύο έργα σπουδαίας σημασίας για το χωριό, ύδρευση και σχολείο. Το αίτημα υπέβαλλε προφορικά στον τότε υφυπουργό Εσωτερικών Ι. Λαδά, ο οποίος ήταν και περιφερειακός διοικητής Θεσσαλίας. Ο Λαδάς ανήκε στην ηγετική ομάδα της χούντας των συνταγματάρχων και ήταν από τους σκληροπυρηνικούς του καθεστώτος, εκπρόσωπος της “σίδηρας πυγμής”. Ο ίδιος είχε άριστη γνώση της περιοχής, δεδομένου ότι συχνά επισκέπτονταν ιδιωτικά και διέμενε στη Νεράιδα, κατανόησε την ανάγκη των 180 παιδιών που δεν χωρούσαν στις 3 τάξεις και μία μικρή αίθουσα ενοικιασμένη. Σημαντικό ρόλο στην ανέγερση του νέου δημοτικού σχολείου έπαιξε ο επιθεωρητής Α/θμιας Εκπαίδευσης Ιωάννης Λαμπαδάρης από το Λαύκο Πηλίου. Αυτός έγινε επιθεωρητής από το καθεστώς της δικτατορίας και μάλιστα είχε αναβαθμισμένο ρόλο καθώς ήταν στον πυρήνα των υποστηρικτών της κυβέρνησης Παπαδόπουλου στο Νομό Καρδίτσας. Για την ιστορία αξίζει να αναφερθεί ότι η ομάδα αποτελούνταν από τον νεοδιορισμένο Μητροπολίτη Κωνσταντίνο, τον στρατιωτικό διοικητή της Καρδίτσας, τον δήμαρχο Καρδίτσας Τσικρίκα και τον Ι. Λαμπαδάρη. Επιπλέον ο τελευταίος συνδέονταν έμμεσα με το Βουνέσι, διότι είχε γαμπρό στην αδελφή του τον Βουνεσιώτη Λάμπρο Μπαλαδώρο, ο οποίος διέμενε στο Βόλο και με την αποστράτευσή του άνοιξε εκεί κατάστημα.

Το πρόβλημα που ανέκυψε ήταν η εξεύρεση κατάλληλου οικοπέδου. Αρχικά προτάθηκε η εξαγορά των κήπων στη θέση «ζάβα» - Αγίου Νικολάου, αλλά από τους μηχανικούς της Νομαρχίας η θέση μέσα στο ρέμα, η κλίση του εδάφους και η προβληματική πρόσβαση, κρίθηκαν στείρα απαγορευτικά. Η λύση που επιλέχθηκε ήταν η εξαγορά χωραφιού (Κ. Κατσακιώρη) στην είσοδο του χωριού, το οποίο ισοπέδωσαν τα μηχανήματα του Νομαρχιακού Ταμείου Καρδίτσας. Με σχέδια του Οργανισμού Σχολικών Κτιρίων (ΟΣΚ) ξεκίνησαν οι εργασίες για την ανέγερση σχολείου και νηπιαγωγείου για 200 μαθητές προϋπολογισμού 90 εκατομ. δραχμών, ενώ για την ολοκλήρωση δόθηκαν συμπληρωματικά άλλα 20 εκ δρχ.

Η θεμελίωση έγινε από τον ίδιο τον Λαδά, την άνοιξη του 1972, ακολούθησαν χωματουργικές εργασίες και διαμόρφωση του οικοπέδου. Το 1973 ξεκίνησαν οι εργασίες με ευθύνη ανέγερσης τον Οργανισμό Σχολικών Κτιρίων. Το κτίριο ολοκληρώθηκε το καλοκαίρι του 1975, οπότε έγινε και η μεταφορά του Σχολείου. Στις 19/10/1975 ο τότε υπουργός Παιδείας Αθ. Ταλιαδούρος εγκαινίασε επίσημα το κτίριο λέγοντας ότι το κράτος μεριμνά

για την εκπαίδευση, αλλά η πατρίδα χρειάζεται και ανθρώπους στην αγροτική παραγωγή και προέτρεψε τους γονείς να μην σπρέφουν το ενδιαφέρον των παιδιών στη συνέχιση των σπουδών, αλλά και στην αγροτική παραγωγή και την κτηνοτροφία, γεγονός που προκάλεσε δυσμενή σχόλια.

Επάνω κορίτσια του ΔΣ Μορφοβουνίου με τον δάσκαλο Λάμπρο Μούστο απο το Λαμπερό, κάτω τα αγόρια του σχολείου την 25η Μαρτίου 1979.

Το κτίριο ήταν ιδανικό από κάθε άποψη: για πρώτη φορά οι μαθητές Δημοτικού και Νηπιαγωγείου είχαν συνθήκες άριστες, με γυμναστήριο, βιβλιοθήκη, όργανα γυμναστικής, θαυμάσιο εξωτερικό περιβάλλον, εσωτερικό χώρο για τα διαλείμματα σε περίπτωση βροχής και χιονιού. Σταθερή θέρμανση με καλοριφέρ, WC με τους καλύτερους όρους υγιεινής, ντουζιέρες, πλεονάζοντες χώρους, διότι στο μεταξύ λόγω μετανάστευσης, σταδιακά τα παιδιά άρχισαν να μειώνονται.

ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΠΟΥ ΥΠΗΤΕΤΗΣΑΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΟΥΝΕΣΙΟΥ

Οι πρώτοι που δίδαξαν αποσπασματικά στο χώρο της Εκκλησίας ήταν οι εκάστοτε ιερείς του χωριού, αυτοί μάθαιναν τα παιδιά «πέντε κολλυβογράμματα». Κολλυβογράμματα εννοούνται οι πρώτες βασικές γνώσεις στο αλφαβητάρι, με δυσανάγνωστο χαρακτήρα. Ονομάστηκαν έτσι ίσως από την από την εντύπωση του “λίγου” που δίνουν τα κόλλυβα, κατ’ άλλους η ελλιπής εκπαίδευση οδηγεί στα κολυβογράμματα, από τη κολυβός, ατελής, ή και τα λίγα γράμματα που διαβάζει ο παππας ευχές για τα κόλλυβα. Εκτός των ιερέων, ήταν και οι επαγγελματίες δάσκαλοι οι οποίοι προσλαμβάνονταν ανάλογα με τη διαθεσιμότητα των δασκάλων ... αλλά και της δυνατότητας που είχε η κοινότητα, η οποία έπρεπε να πληρώσει το δάσκαλο του σχολείου.

Από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας από τους τούρκους (1881), μέχρι και την πρώτη δεκαετία του 20ού αι. στο σχολείο δίδαξαν αποσπασματικά οι ιερείς Σακελλαρίου, δύο ιεροδιδάσκαλοι (παπα-δάσκαλοι) από την Κερασιά, πρώτος είναι ο παπα – Γιώργης Ζαρκάδας, ο οποίος υπηρέτησε στο Βουνέσι πό το 1905 μέχρι το 1925 και με σύζυγο την Βουνεσιώτισσα Φωτεινή Ζαχαρή δημιούργησε σπουδαία οικογένεια. Μεταξύ των παιδιών ήταν και ο μετέπειτα δικηγόρος Λεωνίδα Ζαρκάδα, έφεδρος υπολοχαγός στον πόλεμο του 1940, ήρωας της Εθνικής Αντίστασης, ταγματάρχης του ΕΛΑΣ, ο οποίος υπηρέτησε κι αυτός στα νεϊάτα του ως «ανταρτοδάσκαλος» για ένα μικρό διάστημα. Το σχολικό έτος 1925 – 26 ο παπα – Γιώργης, μετατέθηκε στο Νταούτι (Μέλισσα) ως παπάς και δάσκαλος. Ο δεύτερος ήταν ο παπα – Ντούλας (Κωνσταντίνος) Ζαρκάδας.

Ο δάσκαλος και ερευνητής της Τοπικής Ιστορίας αείμνηστος Βασίλης Μαγόπουλος, (προσωπικός φίλος και λάτρης του Βουνεσίου, *μπατζανάκης του Δωρόθεου Κουσιά*), στο βιβλίο του για την Ιστορία της Εκπαίδευσης Καρδίτσας αναφέρει για τους δασκάλους του Βουνεσίου, ως εξής:

Από τα στοιχεία της Α/θμιας Εκπαίδευσης φαίνεται ότι πρώτος διορισμένος δάσκαλος είναι ο Λάμπρος Πανταζής, επώνυμο το οποίο απαντάται στο χωριό, αλλά δεν είναι βέβαιο ότι είναι χωριανός, το αντίθετο. Ακολουθούν οι Βασαρδάνης Απόστολος 1891, Παπαδημητρίου Ηλίας 1892-1894, Κοτρώτσιος Θωμάς 1895-1902, Παπαποστόλου Θωμάς 1902-1904.

Ο Αναστάσιος Μπαλάφας ήταν δημοδιδάσκαλος, γεννήθηκε στο Μεσενικόλα το 1876, φοίτησε στο Διδασκαλείο της Λάρισας στο Βουνέσι υπηρέτησε τα περισσότερα χρόνια της υπαλληλικής του ζωής, αρχικά (1894-1895 και 1905-1925), απο προσωπική επιλογή... διότι ήταν ιδιαίτερα αγαπητός στους μαθητές και τους Βουνεσιώτες, με τους οποίους ταύτιστηκε. Δεινός κυνηγός, στις εκδρομές έφερνε κυνήγια τα οποία μοιράζονταν με τους μα-

θητές, μαζί και με την παρέα Βουνεσιωτών που έφερναν κρασί και...το συνόδευαν με δημοτικά τραγούδια! Για ένα χρόνο συνυπηρέτησε με την κόρη του Ολυμπία Βαλάφα, μάλλον το 1924 με 1925. Ο Χρ. Λιαπής αναφέρει ότι ήταν ικανός δάσκαλος και είχε αρκετές γνώσεις για την εποχή του. Έγραψε μάλιστα και παιδαγωγική διατριβή με τίτλο «*Η καρποφόρος διδασκαλία*». Βοήθησε, με τη σειρά του, για την ανάπτυξη του Συνεταιρισμού στο χωριό του (στην ίδρυση του οποίου το 1914 είχε πρωτοστατήσει ο Απ. Βασαρδάνης) και προσέφερε αρκετές εξωσχολικές υπηρεσίες στους χωριανούς του.

(Περισσότερα στοιχεία για τους δασκάλους του Μορφοβουνίου στην εκτεταμένη εργασία του Χρ. Λιαπή “Σχολεία και Δάσκαλοι”, στο παρόν τεύχος.

Την εποχή του Μεσοπολέμου στο Βουνέσι, πλην του Μπαλάφα, υπηρέτησαν, ο Μόσιαλος Λάμπρος από τον Άγιο Ακάκιο (1921-23), Βαϊόπουλος Γιώργος από Μαγουλίτσα (1929 – 34), Θανοπούλου Ιουλία, από Μεσενικόλα (1934 – 1945), Κόφφας Στέφανος από Κερασιά, (1935-36), Γερούκης Ηλίας, από Καταφύγι, 1935-36, Αμβροσίου Βασιλίας από Νεοχώρι, 1935, Μόσιαλος Ηλίας, από Κανάλια, 1936-39.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε για τις δύο δασκάλες από το Μεσενικόλα, γεννημένες και οι δύο το 1914, οι οποίες υπηρέτησαν διαδοχικά στο προπολεμικό Βουνέσι. Πρώτη δασκάλα του σχολείου ήταν η Ολυμπία (Πιπίτσα) Βαλάφα, η οποία ήταν τρίτη κόρη του δασκάλου Τάσου Βαλάφα που ήδη υπηρετούσε στο Βουνέσι. Γεννήθηκε το 1914 και με την αποφοίτηση από το Γυμνάσιο φοίτησε στην Αρσάκειο Παιδαγωγική Ακαδημία Αθηνών. Με την ολοκλήρωση των σπουδών της τοποθετήθηκε αρχικά στο Βουνέσι, το 1924, ίσως δίδαξε μέρος δεύτερης χρονιάς και έπειτα μετακινήθηκε στο σχολείο του Μεσενικόλα όπου και εργάστηκε μέχρι το 1945. Την χρονιά αυτή παντρεύτηκε τον δικηγόρο Κώστα Βασαρδάνη, ο οποίος μεταπολεμικά εκλέχθηκε βουλευτής της ΕΠΕΚ του Πλαστήρα και έφυγαν για την Αθήνα. Η Ολυμπία ήταν πολύ καλή δασκάλα, είχε μεταδοτικότητα και οργανωτικότητα, αλλά δεν έμεινε πολύ στο Βουνέσι. Αμέσως μετά ήλθε Ιουλία Θανοπούλου, πάλι από το Μεσενικόλα, η οποία δίδαξε από το 1934 μέχρι το 1945, οπότε έφυγε για το Βόλο όπου παντρεύτηκε και έμεινε μόνιμα εκεί, αναλυτικά στη συνέχεια.

Στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης (1940 – 1944) το σχολείο ακολουθεί την μοίρα του λαού που υπομένει στα δεινα του πολέμου. Εκτός της Θανοπούλου, δίδαξαν ο Αμβροσίου Βασίλειος και ο Νικόλαος Ανυφαντής. Από το Εποπτικό Συμβούλιο της ΕΠΟΝ, για βραχύ διάστημα, τοποθετούνται οι “ανταρτοδάσκαλοι” Λεωνίδας Ζαρκάδας και Χρήστος Μηλίτσης, όπως λέγονταν οι δάσκαλοι της Αντίστασης. Ήταν απόφοιτοι της αντάρτικης Παιδαγωγικής Ακαδημίας της Τύρνας, με διευθύντρια τη Ρόζα Ιμβριώτη, (αναλυτικά βλ. σχετ. άρθρο της Λάππα, σελ.). Κατά διαστήματα και ανάλογα με τα γεγονότα, έρχονται η Τσιανάκα Αστερία 1943 από το Φανάρι, το 1945-46, λίγο πριν τον εκτοπισμό του χωριού, ο Καψάλης Ηλίας 1944 και οι “ανταρτοδάσκαλοι”. Πρόεδρος της Σχολικής Επιτροπής στα χρόνια της Αντίστασης ήταν ο Παιδαγωγικός Τσούλας, χάθηκε με τον Εμφύλιο στην τραγωδία της Νιάλας, Απρίλη του 1947.

Το 1947 τοποθετείται ένας νεαρός δάσκαλος ο Θωμάς Απ. Κυρίτσης από τα Κανάλια Καρδίτσας, αλλά δεν παρουσιάστηκε διότι παράλληλα κλήθηκε να υπηρετήσει την στρατι-

ωτική του θητεία. Την ίδια χρονιά το χωριό αδειάζει και οι κάτοικοι μετακινούνται υποχρεωτικά στο Παληόκαστρο – Μητρόπολη Καρδίτσας, λίγοι σε Κανάλια και Φανάρι.

Το διάστημα 1947 – 1949, το σχολείο δεν λειτουργεί και οι μαθητές ενσωματώνονται στα σχολεία των χωριών φιλοξενίας. Εννοείται για μια τριετία τα όποια μαθήματα γίνονται πρωϊ – απόγευμα με υπερπληρώρα μαθητών σε υποστελεχωμένα απο δασκάλους σχολεία, με φόβο, σωματική και ψυχική βία, πείνα, κακές συνθήκες διαβίωσης μιας εσωτερικής προσφυγιάς και ανανεούμενου πένθους από την απώλεια συγγενών και φίλων.

Με τη λήξη του Εμφυλίου και τον επαναπατρισμό των «καταδικωμένων» (Οκτώβρης 1949), το σχολείο μέσα στα χαλάσματά του προσπαθεί να ορθοποδήσει. Δάσκαλοι αυτή την εποχή, είναι η Κρανιά Αθηνά και ο Χρήστος Πανάγος από το Μεσενικόλα, ο Γιαννακός Λάμπρος, η Κάκκου Καλλιόπη (1946 -56).

Άλλοι δάσκαλοι που υπηρέτησαν στο Βουνέσι από το 1950 ήταν οι Ζησοπούλου Βασιλική, από Καρδίτσα (1950-53), Ζαμπετάκης Μιχάλης (1957-59) και άλλοι πολλοί δάσκαλοι, δεδομένου ότι το σχολείο έχει πλέον έξη τάξεις και περίπου 200 παιδιά. Το πλήθος των μαθητών επαναφέρει το αίτημα για ανέγερση νέου κτιρίου, το οποίο θα στεγάσει με όρους σύγχρονους τα παιδιά παρέχοντας αξιοπρεπείς συνθήκες εκπαίδευσης. Μέχρι και την δεκαετία του 1970 το σχολείο λειτουργούσε πρωϊ και απόγευμα, εκ περιτροπής, ενώ μία αίθουσα νοικιάστηκε στο σχολείο και έτσι έγιναν 4 οι πρωινές τάξεις.

Από το 1950 και μέχρι τη δεκαετία του 1980, το σχολείο αυτό έβγαλε εκατοντάδες επιστήμονες, μεταξύ αυτών και πολλούς εκπαιδευτικούς. Κάποιοι από αυτούς υπηρέτησαν

Αναμνηστική φωτογραφία δασκάλων και μαθητών τάξης, λήξη σχολικού έτους 1965-66, την πίσω σειρά, από δεξιά προς αριστερά, ο Καρτέρης Κώστας, ο Ντούρλιας Κώστας, η Δρανδάκη Κλεοπάτρα, ο Θόδωρος Τζαβάρας, διευθυντής του σχολείου, ο Μίμης Μανώλης με τα γυαλιά και ο Λάμπρος Νασιάκος τέλος δεξιά στη σκιά στην πόρτα. Διάπλατα τα παράθυρα, τα κεραμίδια που διακρίνονται είναι η σκεπή της παλαιάς εκκλησίας, η οποία κατεδαφίστηκε το 1969.

Εθνική εορτή 25/3/1966, απο αριστερά οι ενήλικες: Μανώλης Μίμης δάσκαλος, ο πρόεδρος της Κοινότητας Γιώργος Πλαστήρας, θα τον παύσει το καθεσώς της Χούντας, πίσω ο Βασίλης Πανταζής, μπροστά ο δάσκαλος Κώστας Καρτέρης, δίπλα του ο γραμματέας της Κοινότητας Στεριάδης Κοντοστέργιος, πίσω του ο Βάιος Κοντοστέργιος, μετά ο Φώτης Γούλας, δίπλα του ο Λάμπρος Κοντοστέργιος, πίσω του Τάσιος Καλαντζής, μπροστά ο δάσκαλος Λάμπρος Νασιάκος (με γυαλιά), δίπλα του ο διευθυντής Θόδωρος Τζαβάρας δίπλα με το καπέλο ο σιδεράς Βασίλης Κυρίτσης και ο μικρός φουστανελάς είναι ο μαθητής Χρήστος Πανταζής. Διακρίνονται στο πλαϊ κάποιοι μαθητές.

και ως δάσκαλοι στο Σχολείο του Βουνεσίου, οι εξής: Ο Θωμάς Κοντούλης (διευθυντής), η Ελένη Μανώλη-Ρόπη, ο Παναγιώτης Ζούκας και ο Θωμάς Νάνος.

Στο σημείο αυτό αξίζει για την Ιστορία να αναφέρουμε τα ονόματα Βουνεσιωτών δασκάλων οι οποίοι υπηρέτησαν την δημόσια και ιδιωτική Εκπαίδευση. **Προπολεμικά οι δάσκαλοι από το Βουνέσι ήταν λιγοστοί και η συλλογική μνήμη έχει διασώσει τον Σωτήρη Πλαστήρα, ο οποίος σκοτώθηκε το 1943 από τους Ιταλούς.**

Μεταπολεμικά, κυρίως από την δεκαετία του 1970 και εντεύθεν, οπότε βελτιώνεται το βιωτικό και μορφωτικό επίπεδο αρκετοί νέοι επιλέγουν να σπουδάσουν σε Παιδαγωγικές Ακαδημίες της χώρας, κατά αλφαβητική σειρά έχουν ως εξής: ΒΑΛΤΑΔΩΡΟΥ Β. ΑΓΑΠΗ, ΒΑΛΤΑΔΩΡΟΥ Β. ΜΑΡΙΑΝΑ, ΒΑΣΙΛΟΥΛΗ Γ. ΑΡΕΤΗ, ΒΑΣΙΛΟΥΛΗΣ Θ. ΚΩΝ/ΝΟΣ, ΒΛΑΧΟΥ Δ. ΕΛΕΝΗ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ, ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ Θ. ΝΤΙΝΑ, ΓΙΟΛΒΑΝΗ Δ. ΕΥΗ, ΓΚΙΟΥΡΗΣ Θ. ΣΩΤΗΡΗΣ, ΓΟΡΔΙΟΥ Χ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ, ΖΟΥΚΑ Χ. ΜΕΝΙΑ, ΖΟΥΚΑΣ Κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, ΚΑΤΣΑΚΙΩΡΗ ΣΤ. ΜΥΡΤΩ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ, ΚΑΤΣΙΚΑ Α. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ, ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ Π. ΗΛΙΑΣ, ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ Β. ΦΩΤΗΣ, ΚΑΦΕΝΤΖΗΣ ΗΛΙΑΣ, ΚΟΝΤΟΣΤΕΡΓΙΟΥ Μ. ΒΙΟΛΕΤΑ, ΚΟΝΤΟΣΤΕΡΓΙΟΥ Μ. ΓΩΓΩ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ, ΚΟΝΤΟΣΤΕΡΓΙΟΣ Σ. ΓΙΩΡΓΟΣ, ΚΟΝΤΟΥΛΗΣ Κ. ΘΩΜΑΣ, ΚΟΤΟΠΟΥΛΗΣ Β. ΘΩΜΑΣ, ΚΟΥΤΣΩΝΑ Γ. ΖΩΗ, ΚΟΥΤΣΩΝΑΣ Γ. ΣΤΕΡΓΙΟΣ, ΚΥΡΙΑΖΗ Α. ΕΥΘΥΜΙΑ, ΚΥΡΙΑΖΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Λ. ΓΙΩΡΓΟΣ, ΚΩΣΤΑΡΕΛΟΥ Σ. ΒΑΣΩ ΛΑΤΙΝΟΥ, Ι. ΞΑΝΘΗ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ, ΛΑΤΙΝΟΣ Β. ΒΑΙΟΣ, ΜΑΝΩΛΗ ΕΛΕΝΗ, ΜΑΝΩΛΗΣ ΣΕΡ.

ΒΑΙΟΣ, ΜΠΑΛΤΑ ΕΥΡ.ΝΙΚΟΛΕΤΑ, ΝΑΝΟΣ ΧΡ.ΘΩΜΑΣ, ΝΑΣΙΑΚΟΥ Κ. ΜΕΡΟΠΗ, ΠΑΤΣΙΑΟΥΡΑ Η.ΕΛΕΝΗ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ, ΠΙΤΣΑΒΟΥ Δ. ΕΥΗ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ, ΠΛΑΣΤΗΡΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ, ΠΟΛΥΖΟΥ Π. ΝΙΚΟΛΕΤΑ, ΡΑΧΩΒΙΤΣΑΣ Α. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, ΡΕΦΕΝΕ Α. ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ, ΣΑΝΙΔΑ ΣΕΡ. ΝΙΚΗ, ΣΑΝΙΔΑΣ ΣΕΡ. ΗΛΙΑΣ, ΣΚΟΥΦΗ Γ. ΑΛΙΚΗ, ΣΚΟΥΦΗΣ Ε. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, ΣΚΟΥΦΗΣ Θ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, ΣΚΟΥΦΗΣ Ε. ΘΩΜΑΣ, ΣΚΟΥΦΗΣ Β. ΛΑΜΠΡΟΣ, ΣΤΑΜΟΓΙΩΡΓΟΣ Κ.ΓΙΩΡΓΟΣ, ΣΤΑΥΡΟΥ Γ. ΑΝΘΗ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ, ΣΤΑΥΡΟΥ Κ. ΒΙΒΗ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ, ΤΣΑΒΑΛΟΣ Θ.ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, ΤΣΙΑΝΤΗ Ε.ΜΑΡΙΑ, ΤΣΙΑΝΤΗΣ ΣΤ.ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ

Στην ομαλή λειτουργία του Σχολείου συνέβαλλαν επικουρικά οι εκάστοτε Σχολικές Επιτροπές ή «Σχολική Εφορεία», όπως αρχικά ονομάζονταν. Αποτελούνταν από γονείς παιδιών με γραμματέα το δάσκαλο. Στην πράξη ο πρόεδρος και ο ταμίας συμμετείχαν στη λύση πρακτικών προβλημάτων, όπως το σημαντικότερο που ήταν η θέρμανση των σχολείων. Η επιτροπή εξασφάλιζε από ένα «φόρτωμα» ξύλα, περίπου 120 κιλά για κάθε παιδί. Ανάλογα με το ενδιαφέρον του δασκάλου ενεργοποιούνταν λιγότερο ή περισσότερο, ενώ η έξοδος των μαθητών από το σχολείο, ήταν μία ακόμα αιτία της εναλλαγής προσώπων. Στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης πρόεδρος ήταν ο Πausανίας Τσούλας, με τη λαϊκή επιτροπή. Μετά τη λήξη του Εμφυλίου ο Θωμάς Κυρίτσης αναβαθμίζει την τυπική «Σχολική Εφορεία Μορφοβουνίου», σε ενεργό «Σύλλογο Φίλων του Σχολείου»! (Περισσότερο βλ. σχετ. Κεφ.). Επιπλέον οι γονείς μπορούσαν να πείσουν καλύτερα τους άλλους για να προσφέρουν εθελοντική – προσωπική εργασία για το σχολείο.

ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ ΚΑΙ ΔΩΡΗΤΕΣ

Οι ευεργέτες και οι δωρητές για την ανάπτυξη του Σχολείου, είναι το αποτέλεσμα της προσπάθειας του Θ. Κυρίτση να κινητοποιήσει όλους τους Βουνεσιώτες, αλλά και άλλους φίλους του. Ο δάσκαλος απευθύνει επιστολές σε όλους τους ξενιτεμένους χωριανούς, κυρίως στην Αμερική, «οίτινες είναι διασκορπισμένοι ανά τα πέρατα των ΗΠΑ και εις τους καλούς πατριώτας μας του εσωτερικού». Η Σχολική Εφορεία ανακηρύσσει «ευεργέτας εκείνους οίτινες προσέφερον άνω των 100 δολαρίων (3.000) δρχ., δωρητάς άνω των 30 δολ. (1000 δραχμές)», ενώ στους υπολοίπους εκφράζονται «ευχαριστίες και ευγνωμοσύνη». Οι αναγνωρισθέντες ευεργέτες ήταν όλοι εξ Αμερικής σε δολλάρια: Νίκος Γ. Κατσακιώρης, (299), Κώστας Δ. Πλαστήρας (250), Δημήτρης Γόρδιος, (133) Αναστάσιος Μερσιιώτης (110). Θωμάς Κοντοστέργιος (103), και οι δωρητές Απόστολος Μερσιιώτης (80) Γεωργία χήρα Δημητρίου Πεντζοπούλου (45), Νικόλαος Καφαντάρης (45), ακολουθούν άλλοι δέκα με 20 και 10 δολ. (πηγή Πράξις 10/1956).

Χρήματα όμως ο δραστήριος δάσκαλος εξασφάλισε και από τη «Συνομοσπονδία Δια την Σωτηρία του Παιδιού», η οποία σε επιστολή της 20/11/1958 προς τον Δ/ντή τον ενημερώνει ότι «υπάρχει εις χείρας μας νέα χρηματική ενίσχυσις δια το σχολείον σας. [...] «από την προστασία του κ. Σήβερ δραχμές 5.980, της Δίδος Λάμπη 1.495, έκτακτον δώρον 5.382[...]] το

Δείπνο προς τιμήν των αμερικάνων Βουνεσιωτών, ευεργετών του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου το καλοκαίρι του 1957, τους έφερε δάσκαλος Θ. Κυρίτσης και τους τίμησε για την προσφορά τους.

στέλλει ο κ. Κάρολος Λάμπης, εξάδελφος της Δίδος Λάμπη, διότι εξετίμησαν αμφότεροι τα προσπαθείας των κατοίκων του Μορφοβουνίου και το γεγονός ότι προσέφερον οικειοθελώς εργασίαν των δια τη βελτίωσιν του σχολείου των.» [...] Δεδομένου 'το ποσόν των 12.857 είναι αρκετά μεγάλο και πιθανώς να δυσκολευτήτε να εξασφαλίσητε ίσης αξίας προσωπικήν εργασίαν εις έργα του σχολείου σας, πληροφορούμεν ότι αν οι κάτοικοι επιθυμούν, είναι δυνατόν να προσφέρουν εργασίαν και εις άλλα κοινοτικά έργα, όπως π.χ. ο δρόμος, το νερό, αρδευτικά έργα, κ.τ.λ.» Ο αμερικανός Σήβερ και τα ξαδέλφια Ρωξάνη και Κάρολος Λάμπη, εντυπωσιάζονται από τον κοινοτισμό (προσωπική εργασία) των Βουνεσιωτών. Για την φιλοσοφία της Αμερικής είναι αδιανόητο να εργάζεται κάποιος οικειοθελώς χωρίς αμοιβή... για το κράτος! Το βέβαιο είναι ότι ο Κυρίτσης με την ευγένεια και την μεθοδική προσωπική του αλληλογραφία εξασφαλίζει χρήματα και λύνει προβλήματα του σχολείου, η Ρ. Λάμπη στηρίζει το σχολείο επί οκτώ (8) χρόνια!

Ολοκληρώνουμε με τους δωρητές με το Νίκο Γόρδιο, ισχυρό πολιτικό παράγοντα της δεκαετίας 1960, (ο οποίος ήθελε να κατεβεί υποψήφιος βουλευτής στην Καρδίτσα με την δεξιά παράταξη αλλά αποκλείστηκε από τους τότε τοπικούς βουλευτές), ο οποίος κατάγονταν απο το Μορφοβούνι. Ήταν γιος του Γιώργου Γόρδιου και είχε αδελφή την Μαρία την οποία σκότωσαν οι αντάρτες το 1943, με την προσωρινή απελευθέρωση της Καρδίτσας όταν έδιωξαν τους Ιταλούς.

Αυτός σε συνεργασία με τον διευθυντή Θωμά Κοντούλη έστειλε αθλητικό και άλλο υλικό, μπάλες ποδοσφαίρου, πρωτόγνωρες μπάλες μπάσκετ και ράγκμπυ, τα «πεπόνια» όπως τις ονομάζαμε... με τις οποίες μάταια προσπαθούσαμε να παίξουμε ποδόσφαιρο! Επίσης έρχονται για πρώτη φορά στρώματα γυμναστικής και άλλα πρωτόγνωρα παιχνίδια όπως κύκλοι «χουλαχού»... τα οποία χρησιμοποιούσαμε για «στεφάνια» (παιχνίδια δεξιότητας, κυλούσαμε στεφάνια από βαρέλια, ή ελαστικά από μηχανάκια). Επίσης ο ίδιος στέλνει δεκάδες τόμους του περιοδικού «Διάπλαση των Παίδων» καθώς και πολλά βιβλία για τη σχολική βιβλιοθήκη.

Ολοκληρώνοντας εδώ την αναφορά στην ιστορία του Δημοτικού Σχολείου Βουνεσίου, θεωρούμε ότι εκπληρώνουμε το χρέος έναντι του σχολείου όπου κοινωνήσαμε της Παιδείας και των αξιών. Η αναφορά στο σχολείο είναι επιβεβλημένη και διότι βοηθά στην ερμηνεία γεγονότων, συνθηκών και γενικά το βαθμό προόδου της Κοινότητας. Δεν είναι τυχαίο ότι οι προσωπικότητες που αναδείχθηκαν μέχρι τα προπολεμικά χρόνια είναι εκείνες που έζησαν στα αστικά κέντρα, είχαν ανάλογη Παιδεία, για αυτό και διακρίθηκαν στο στίβο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής.

Από τα μέσα του 20ού αιώνα που αρχίζει να ισορροπεί η κατάσταση και δίνεται πρόσβαση στη Γνώση, ξεπήδησαν δεκάδες επιστήμονες σε όλα τα επιστημονικά πεδία, δασκάλοι, μηχανικοί, δικηγόροι, οικονομολόγοι, εξ αυτών κάποιοι διδάσκουν σε πανεπιστημιακές σχολές στην Ελλάδα και το Εξωτερικό. Τη δεκαετία του 1970 με τη μεγάλη μετανάστευση αναδείχθηκαν επιχειρηματίες εργολάβοι στον κατασκευαστικό τομέα. κυρίως στην Αθήνα, Βόλο, κ.α.

ΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΜΟΡΦΟΒΟΥΝΙΟΥ (1973 - 1974)

Το νηπιαγωγείο στο Μορφοβούνι ακολουθεί την τυπική πορεία της εκπαίδευσης της Υπαιθρου και έρχεται με σχετική καθυστέρηση. Οι προσπάθειες ανάπτυξης προσχολικής εκπαίδευσης στη χώρα είχαν ξεκινήσει το 1963, όμως ανακόπηκαν με την επιβολή της 7χρονης Δικτατορίας. Για δύο τουλάχιστον χρόνια πάγωσε κάθε σχετική διαδικασία, ενώ μετά από διεθνείς συστάσεις και εγχώριες πιέσεις αρχίζουν το 1969 να ιδρύονται νηπιαγωγεία στα αστικά κέντρα. Το έλλειμμα νηπιαγωγών αναγκάζει τους διοικούντες να αλλάξει το καθεστώς των σχολών που ήταν μονοετής φοίτηση σε 4 Παιδαγωγικές Ακαδημίες.

Το 1971 ιδρύονται με υπουργική απόφαση οι δύο πρώτες Ανώτερες Σχολές Νηπιαγωγών στην Καρδίτσα και τη Θεσσαλονίκη, διετούς φοιτήσεως, ενώ αναβαθμίζεται λίγο αργότερα, η Σχολή Νηπιαγωγών Καλλιθέας. Έτσι εγκαινιάζεται μία νέα περίοδος ανάπτυξης

του νηπιαγωγείου σε εθνική πια κλίμακα. Ο αριθμός των δημόσιων νηπιαγωγείων από 2.090 το 1971 φτάνει το 1972 τα 2.507 και των νηπιαγωγών από 2.343 σε 2.811. Για να αντιμετωπισθεί η ζήτηση ιδρύεται το 1973 τέταρτη Ανώτερη Σχολή Νηπιαγωγών στα Χανιά.

Στο Μορφοβούνι φθάνει το 1973 η πρώτη νηπιαγωγός κ. Πασιαλή, από τον Ελληνό-πυργο και οργανώνει στο υπάρχον παλαιό κτίριο του Δημοτικού Σχολείου, με δύσκολες συνθήκες και με ομοίμορφες ποδιές που φορούσαν όλα τα παιδιά, προκαλώντας αν όχι αντιδράσεις, τουλάχιστον θυμηδία στους ντόπιους. Την σχολική χρονιά 1974 – 75, έρχεται η νεοδιόριστη νηπιαγωγός κ. Φωτεινή Αλπού, μετέπειτα σύζυγος του δάσκαλου και διευθυντή Θωμά Κοντούλη, η οποία υπηρετεί για αρκετά χρόνια στο Μορφοβούνι. Το 1975 το νηπιαγωγείο μεταφέρθηκε στο νέο Δημοτικό Σχολείο, οπότε αποκτά τον δικό του χώρο και οργανώνεται καλύτερα.

Σχολική χρονιά 1974 – 75, στη φωτογραφία η νεοδιόριστη νηπιαγωγός κ. Φωτεινή Αλπού (μετέπειτα σύζυγος του δάσκαλου και διευθυντή Θωμά Κοντούλη). Τελευταία χρονιά λειτουργίας στο παλαιό σχολείο. Το νηπιαγωγείο μεταφέρθηκε στο νέο Δημοτικό Σχολείο. Τα παιδιά είναι γεννημένα το 1969, πρώτη από αριστερά: Ολγα Ρεφενέ, Βασιλης Τουλιας, Ηλιας Πολυζος, Βασιλουλης Βαγγελης. Αριστερα της κ. Φωτεινης: Πολυδευκης Χουτας, Φωτης Σταμογιωργος, Κωστας Κοντοστεργιος, Ειρήνη Κατσάικα. Καθισμενες κι από αριστερα: Πιτσαβου Ευαγγελια, Ιωαννα Ζαχαρη, Χαρούλα και Χρυσουλα Κατοίκου, Βασιλικη Γκανουρη, Βασιλικη Κοτοπούλη. Αξίζει να σημειωθεί, έλλειπαν 4 παιδιά την ημέρα της φωτογράφισης, όσα είναι όλα τα παιδιά όλου του Δήμου στο δημοτικό σχολείο Κρουονερίου...

ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΟΡΦΟΒΟΥΝΙΟΥ

Η σταδιακή μείωση του μαθητικού πληθυσμού στο Μορφοβούνι, σε συνδυασμό με τις δυνατότητες που είχε το κτίριο, αποτέλεσε αφετηρία συζητήσεων για αξιοποίηση και για άλλες χρήσεις. Στις 14/2/1988, ο γνωστός και καταξιωμένος δημοσιογράφος της εφημερίδας “Νέος Αγών” της Καρδίτσας κ. Βασίλης Ραχωβίτσας, δημοσίευσε άρθρο στην εφημερίδα με το οποίο αναδεικνύει την αναγκαιότητα ίδρυσης **Λυκείου Νευρόπολης**. Ήταν μια πρόταση ρεαλιστική διότι το κτίριο του Δημοτικού Σχολείου στο Μορφοβούνι επαρκούσε και για την στέγαση Λυκείου που θα κάλυπτε τις ανάγκες των νέων από τα χωριά της Λίμνης Πλαστήρα. Επιπλέον η φοίτηση των παιδιών στο σπίτι τους, δεν θα ανάγκαζε τους εφήβους 15 – 16 χρονών να νοικιάζουν σπίτι στην Καρδίτσα και να ζουν μόνοι, με ό,τι σήμαινε για τα έξοδα της οικογένειας αλλά και για την ασφάλεια των παιδιών.

Η πρόταση Ραχωβίτσα προκάλεσε τριγμούς σε τοπικό επίπεδο και αντιδράσεις εκ μέρους κοινοτικών και κάποιων παραγόντων του Μεσενικόλα, οι οποίοι έβλεπαν παραγκώνιση του χωριού τους και ανάδειξη του Μορφοβουνίου σε νέο δυναμικό πόλο. Εννοείται δεν έγινε τίποτα τελικά, με την έννοια ότι δεν εξασφαλιζονταν αληθινά η βιωσιμότητα ενός Λυκείου, διότι πληθυσμιακά η περιοχή έφθινε φανερά και δεν είχε τον αναγκαίο αριθμό μαθητών. Πάντως η εφημερίδα “Νεβρόπολη” και ο Σύλλογος του Μεσενικόλα δεν έδωσε έμφαση στο θέμα, αντίθετα δεν δημοσίευσε άρθρο Μορφοβουνιώτη φιλόλογου Απόστολου Κατοίκου, ούτε και επιστολή του προέδρου Κοινότητας Μεσενικόλα, θεωρώντας ότι οξύνουν αντιθέσεις και τοπικιστικές αντιλήψεις που δεν βοηθούν κανέναν. Ανεξάρτητα αν ήταν εφικτή η πρόταση, στην ουσία για πρώτη φορά που έμπαινε το αίτημα της έγκαιρη αξιοποίηση ενός κτιρίου που οι αίθουσες έμειναν άδειες, διότι τα παιδιά λιγότευαν ανη-

συχρητικά και σε λίγα χρόνια θα έκλειναν τα σχολεία και το Γυμνάσιο Μεσσηνικόλα, όπως και έγινε. Πηγή: *Βουνεσιώτικη Φωνή*, φ.7/1988, σελ. 1, άρθρο Απόστολου Κατοίκου

Τον χειμώνα του 1992, στην περιοχή Κοντοστεργειϊκα - Αγίου Νικολάου – Δημοτικού Σχολείου σημειώθηκε σοβαρή καθίζηση του εδάφους, με αποτέλεσμα το κτίριο να υποστεί σοβαρή ζημιά. Κλιμάκιο του ΙΓΜΕ και μηχανικός της Νομαρχίας επισκέφθηκαν το σχολείο και εισηγήθηκαν την κατεδάφιση του γυμναστηρίου του σχολείου, η κατεδάφιση έγινε το 2001

Το 1994 ανέκυψε πρόβλημα φιλοξενίας προγράμματος επιμόρφωσης γυναικών της Λίμνης Πλαστήρα που οργάνωσε η ΝΕΛΕ Καρδίτσας στο Μεσσηνικόλα, με αποτέλεσμα να κινδυνεύσει να ματαιωθεί. Με την ιδιότητα του εκπαιδευτή στο πρόγραμμα προτείναμε την μεταφορά στο Δημοτικό Σχολείο Μορφοβουνίου. Μέσα από εκείνο το πρόγραμμα ξεκίνησε ο Συνεταιρισμός Γυναικών Λίμνης Πλαστήρα, ο οποίος για ένα διάστημα αποτέλεσε θετικό παράδειγμα συνεργατισμού και απασχόλησης των γυναικών το οποίο κράτησε αρκετό διάστημα.

Το 1998 με την δημιουργία του Καποδιστριακού Δήμου Πλαστήρα, με πρωτοβουλία του τότε κοινοτάρχη Δημήτρη Τσιαντή, στο Δημοτικό Σχολείο στεγάστηκε ο νεότευκτος δήμος Πλαστήρα στο πρώτο όροφο, ενώ το γραφείο του διευθυντή μετατράπηκε σε γραφείο δημάρχου. Το σχολείο ήδη είχε υποβιβαστεί σε μονοθέσιο διότι τα παιδιά περιορίστηκαν κάτω από δέκα, ανάμεσα σε αυτά και 3 παιδιά του τελευταίου δασκάλου και διευθυντή Γιώργου Ιωαννίδη, ο οποίος λειτούργησε το σχολείο μέχρι το **2006, οπότε οριστικά έκλεισε.**

Το 2000 με εισήγηση του προέδρου του Δημοτικού Συμβουλίου Παναγιώτη Νάνου το Δημοτικό Συμβούλιο αποφάσισε να δεσμεύσει 200 τμ στο ισόγειο για την μετατροπή σε Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης της Νομαρχιακής Επιτροπής Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΝΕΛΕ). Το ΚΕΚ ΝΕΛΕ Δήμου Πλαστήρα δημιουργήθηκε και μάλιστα πιστοποιήθηκε την ίδια χρονιά με υψηλή βαθμολογία, με οργανωτικό και επιστημονικό υπεύθυνο τον Παναγιώτη Νάνο. Τοποθετήθηκε το πρώτο δίκτυο ηλεκτρονικών υπολογιστών, με σύνδεση στο INTERNET, CD ROM, διαμόρφωση αιθουσών, εξοπλισμός και γραφεία, συνολική επένδυση 6.000.000 δρχ, χρήματα τα οποία εξασφαλίστηκαν από την Γ.Γ. Λαϊκής Επιμόρφωσης και το έργο υλοποίησε η ΝΕΛΕ Καρδίτσας.

Ο επιστημονικός υπεύθυνος για τη λειτουργία του ΚΕΚ κατέθεσε δύο προτάσεις για υλοποίηση επιδοτούμενων προγραμμάτων κατάρτισης για ανέργους και επαγγελματίες της παραλίμνιας περιοχής, ένα για την Βιολογική γεωργία και το άλλο για τεχνίτες πέτρας. Παράλληλα έγιναν τα πρώτα προγράμματα εκμάθησης ηλεκτρονικών υπολογιστών (όχι επιδοτούμενα) για ενήλικες, ενώ από την επόμενη χρονιά ξεκίνησε ανάλογο πρόγραμμα για τους μαθητές των δημοτικών σχολείων και του Γυμνασίου του Δήμου.

Το καλοκαίρι του 2000 έγινε ημερίδα για την ιστορία του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου και συγκεντρώθηκαν πολλά αντικείμενα, φωτογραφικά και άλλα τεκμήρια, ενώ οργανώθηκε έκθεση στην “Αίθουσα Σχολικής Ζωής” από την εθελόντρια Ροδάνθη Π. Νάνου. Πηγή: *Μορφοβουνιώτικη Φωνή* φ.4/2001, σελ. 7

Το 2008 με την ολοκλήρωση του δημαρχείου και την μεταφορά των υπηρεσιών, το κτίριο εγκαταλείφθηκε.

Το 2014 ο Σύλλογος Μορφοβουνιωτών Καρδίτσας για να μειώσει τα έξοδα του ενοικίου, μετέφερε τα βιβλία και τις ντουλάπες στο δημοτικό σχολείο, στην αίθουσα του ΚΕΠ Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Οι ανάγκες συναντήσεων στην Καρδίτσα καλύφθηκαν σε αίθουσες φιλικών Συλλόγων, τελευταία στη συνοικία Άγιος Παντελεήμονας Καρδίτσας, όπου και παραμένει μέχρι σήμερα.

Το 2016 με τον ανασχεδιασμό του οργανογράμματος της Ελληνικής Αστυνομίας και την πολιτική απόφαση για δημιουργία Αστυνομικών Τμημάτων σε κάθε Δήμο, προέκυψε η δημιουργία του ΑΤ Λίμνης Πλαστήρα. Με απόφαση του δημοτικού Συμβουλίου, επί δημαρχίας Δ.Τσιαντή, παραχωρήθηκε μέρος του κτιρίου του Δημοτικού Σχολείου για την στέγαση του ΑΤ Λίμνης Πλαστήρα.

Τα εγκαίνια έγιναν 16/7/2017, από τον Γ.Γ. Δημόσιας Τάξης Δημήτρη Αναγνωστάκη, ο οποίος στην ομιλία του ανέφερε ότι «Αυτό που συμβαίνει σήμερα εδώ, συμβαίνει σε ολόκληρη τη χώρα. Σε κάθε Δήμο, μία αστυνομική δομή και μάλιστα σε επίπεδο αστυνομικού τμήματος και ότι το νέο Α.Τ. θα έχει δύναμη 22 αστυνομικών”.

Πηγή: www.iefimerida.gr

Την ίδια χρονιά (2016), τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, παράρτημα Καρδίτσας, ζήτησαν από το Δήμο την παραχώρηση του δημοτικού σχολείου για να δημιουργηθεί Τοπικό Αρχείο. Ο χώρος αν και παραχωρήθηκε, ωστόσο δεν προχώρησε η υλοποίηση του τοπικού αρχείου, αν και Μορφοβουνιώτες στήριξαν με εθελοντική εργασία την προσπάθεια.

Το 2021 ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα στο πλαίσιο ανάδειξης της Τοπικής Ιστορίας και με αφορμή τα 200 χρόνια από την Επανάσταση του 21, αναβάθμισε τη συνεργασία με τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Ν. Καρδίτσας. Έπειτα από πρόσκληση του δημάρχου και ερευνητή της Τοπικής Ιστορίας Παναγιώτη Νάνου η προϊσταμένη των ΓΑΚ Καρδίτσας κ. Νίκης Αγγελίνα επισκέφθηκε το δήμαρχο και αποφασίστηκε η **αξιοποίηση του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου από τα ΓΑΚ**, είχε ζητηθεί να παραχωρηθεί στα ΓΑΚ από το 2016, αλλά δεν είχε προχωρήσει ουσιαστικά η συνεργασία. Επιλέχθηκαν συγκεκριμένοι χώροι στο ισόγειο του κτιρίου για την ανάπτυξη παραρτήματος ΓΑΚ, τοποθετήθηκαν μεταλλικές και ξύλινες βιβλιοθήκες, οργανώθηκε το αρχειακό υλικό του Μουσείου Πλαστήρα, κ.α. Από το Δήμο διατέθηκε ανάλογο προσωπικό για την ταξινόμηση του Αρχείου Παναγιώτη Νάνου το οποίο παραδόθηκε στα ΓΑΚ το 2016.

Ξεκίνησε πιλοτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ανάδειξης της Τοπικής Ιστορίας με θέμα «*Μαθαίνω το χωριό του παππού*» για τα παιδιά που επισκέπτονται το καλοκαίρι τα χωριά, το οποίο υλοποιήθηκε το καλοκαίρι του 2021. Τα ΓΑΚ Ν. Καρδίτσας συμμετείχαν στις εκδηλώσεις του Δήμου για τα 200 χρόνια από την Επανάσταση του 1821 στα Άγραφα με εκδήλωση. Εκδόθηκαν τα πρακτικά του Συνεδρίου για το Δημοτικό Τραγούδι που έγινε το 2018 στο Μορφοβούνι.

Το 2022 δημιουργήθηκε θεματικό αρχείο και αίθουσα Σχολική Ζωής, με έκθεση ιστορικών τεκμηρίων του ΔΣ Μορφοβουνίου από το 1950 μέχρι και το 2000, με βάση το διασωθέν υλικό από την Ημερίδα του 2000.

Το 2023 ξεκίνησε η οργάνωση Αρχειακών Βιβλιοθηκών, αρχικά η φιλοσοφική βιβλιοθήκη του καθηγητή Παπαδάκη (1.100 βιβλία), του δημοσιογράφου Ν. Βαρδιάμπαση (3.200 βιβλία), έπειτα του ιατρού Ελευθερίου (1.200 βιβλία), της καθηγήτριας Καρβούνη (1000) βιβλία, τελευταία, Σεπτέμβριος 2025 του δάσκαλου και συγγραφέα Μάρκου Παππά, και του μηχανικού Χρήστου Τσάβαλου, κ.α. μικρότερες δωρεές. Οι κατάλογοι των βιβλίων διαθέσιμοι από την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. *(αναλυτικά για τις Βιβλιοθήκες στο σχετικό άρθρο της Ιστορησης στον παρόντα τόμο).*

Το 2024 ολοκληρώθηκε η ψηφιοποίηση αρχειακού υλικού του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα και η διάθεση αυτού μέσα από την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη που ετοίμασε ο Δήμος και είναι ήδη διαθέσιμη στο κοινό διαδικτυακά. Σε πρώτη φάση ψηφιοποιήθηκαν εκατοντάδες φύλλα των εφημερίδων των Πολιτιστικών Συλλόγων κοινότητων της Λίμνης, καθώς και οι τοπικές εκδόσεις.

Το 2024 στο πλαίσιο του προγράμματος “Επιστροφή στην Πατρίδα”, το οποίο εκπόνησε ο δήμαρχος Παναγιώτης Νάνος, με στόχο την επανακατοίκηση των χωριών, το κτίριο σχεδιάζεται να μετατραπεί σε **Κέντρο Καινοτόμου Νεανικής Επιχειρηματικότητας**, (Innovation Hub για Startup επιχειρήσεις). Συντάχθηκε μελέτη ενεργειακής αναβάθμισης

του κτιρίου για κατάταξη στην κατηγορία Α, πλήρη ενεργειακή αυτονομία με ιδιοπαραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος από φωτοβολταϊκά.

Το 2025 υποβλήθηκε προς ένταξη στο Ειδικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Αγράφων – ΕΣΠΑ, με προϋπολογισμό 600.000, ενώ ολοκληρώθηκε η μελέτη για την κυψέλη καινοτομίας - Innovation Hub.

Το 2025 για την διοικητική υποστήριξη των βιβλιοθηκών και του αρχείου ο δήμος εξασφάλισε μέσω προγράμματος του ΟΑΕΔ πρόσληψη ατόμου για δύο χρόνια, αναλυτικά για τις Βιβλιοθήκες, βλ. τ.9 Ιστορία.

πηγές – Βιβλιογραφία

- Ηλίας Γιαννάκος, «Σελίδες μιας Μικρής Ιστορίας για ένα Μεγάλο Σκοπό – Μια λαϊκή κατάθεση – μαρτυρία για την Εθνική Αντίσταση», Αθήνα, 1986.
- Κυρίτσης Θωμάς, “Λαογραφική Μελέτη Μορφοβουνίου”, 1960, έργο ανέκδοτο μέχρι σήμερα.
- Α.Αντωνίου Εισήγηση Β Συνέδριο ΕΑΧ Καστανιά 1986, για την Εκπαίδευση στα χωριά της Λίμνης Πλαστήρα, δεν εκδόθηκαν πρακτικά.
- Βουνεσιώτικη Φωνή, φ.7/1988, σελ. 1, άρθρο Απόστολου Κατοίκου
- Μορφοβουνιώτικη Φωνή φ.4/2001, σελ. 7
- Πηγές – βιβλιογραφία:
- Νάννος Π. (1) Ιστορία Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου, περιοδικό «Ιστορία», том 9/2025
- Νασιάκος Ηλίας, εφημερίδα «Βουνεσιώτικη Φωνή», φ. 49/1999, σελ. 11

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΑΡΥΤΣΑ ΔΟΛΟΠΩΝ και το Δημοτικό Σχολείο της.

Κώστας Αθ. Παΐσης, Δικηγόρος

Α) Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΑΡΥΤΣΑ ΔΟΛΟΠΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ.

Το αποκλειστικό βάρος της εκπαίδευσης στην Καρύτσα κατά τα χρόνια της Οθωμανικής κατοχής το έφεραν οι εκκλησίες του χωριού, όπως ο ναός του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου μέσα στο χωριό και κύρια το ονομαστό μοναστήρι της ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ (αρχικά πιο γνωστό -μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνας- ως "Μονή του Σωτήρος"). Το μοναστήρι που βρίσκεται πολύ κοντά στο χωριό αποτελούσε ασφαλές καταφύγιο για μοναχούς και ιδανικό τόπο εκμάθησης των γραμμάτων, διότι διαθέτετε πλούσια βιβλιοθήκη εκκλησιαστικών και όχι μόνο βιβλίων. Μάλιστα σε περιόδους επικείμενων εχθρικών επιδρομών οι καλόγεροι ήταν συνεχώς αναγκασμένοι να αναζητούν τρόπο και τόπο φύλαξης όχι μόνο για τα πολυτίμα κειμήλια, αλλά και για τα βιβλία της μονής. Έτσι τα πιο σπουδαία βιβλία της μονής τα έκρυβαν συχνά σε μια μικρή ασφαλή σπηλιά σε δύσβατο βράχο στο πέτρινο στεφάνι απέναντι απ' το μοναστήρι, τη σπηλιά του «Χαρτολόγου», η οποία πήρε το όνομά της απ' αυτό ακριβώς το γεγονός και το διατηρεί μέχρι και σήμερα, κάποιες άλλες, όμως, φορές κατασκεύαζαν αθέατες κρύπτες σε τοίχους της μονής και τα τοποθετούσαν εκεί. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός, ότι σε μια τέτοια κρύπτη μέσα στα υπόγεια της μονής βρέ-

*Ο πρώτος Καρυταιώτης δάσκαλος
Δημήτριος (Μητράκος) Μανιώλης*

*Ο Καρυταιώτης δάσκαλος
Γεώργιος Παπαδόπουλος, το 1917.*

θηκε πρόσφατα, το 1995, το σπουδαίο βιβλίο των «**ΜΥΘΩΝ ΤΟΥ ΑΙΣΩΠΟΥ**» με τον τίτλο : «**ΑΙΣΩΠΟΥ ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΜΥΘΟΠΟΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙΣΩΠΟΥ ΜΥΘΟΙ**», έκδοση Βενετίας το 1564 “υπο Μαξίμω τω Πλανούδη παρά του Ιακώβου Λεονκίνου (Jacopo Leoncini)”, φύλλα 42, ακέραιο, σε άριστη κατάσταση, αλλά χωρίς εξώφυλλα. Είναι το παλαιότερο εκ των βιβλίων της μονής και το οποίο θεωρώ, ότι ήταν –αρχικά- κτήμα του μεγάλου διδάσκαλου του γένους και όσιου Ευγένιου Γιαννούλη, φέρει δε δυσανάγνωστη –λόγω φθοράς- ιδιόχειρη σημείωσή του στο οπισθόφυλλο, όπου αναγράφονται τα ονόματα : «**Βαρθολομαίος και Αντώνιος**», που ήταν συνταξιδιώτες του μοναχοί επίσης στο ταξίδι του στα Ιεροσόλυμα.

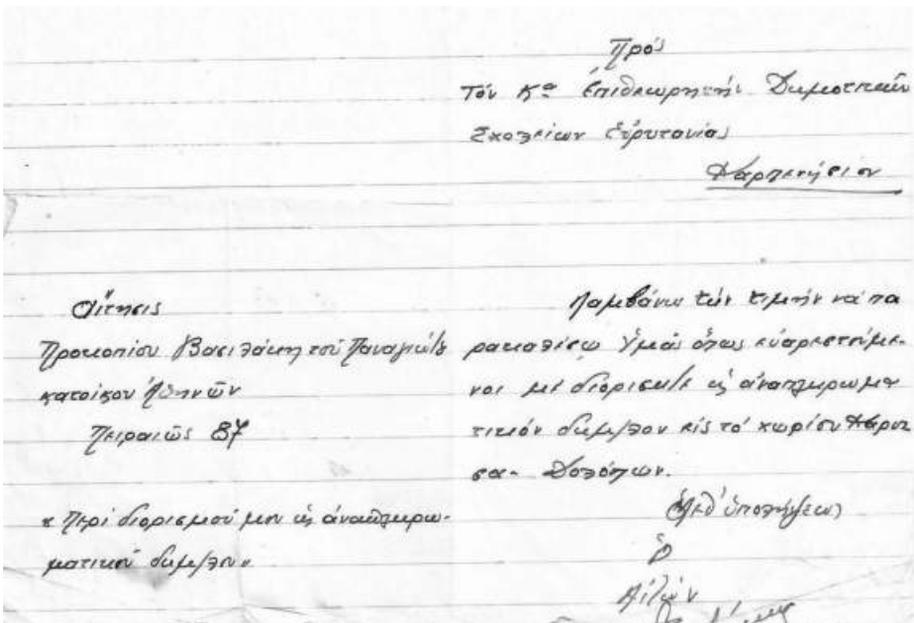
Θεατρική σχολική παράσταση στην Καρύτσα προπολεμικά

Στην τρέχουσα βιβλιογραφία για τη μονή αναφέρεται κατά κόρον η ύπαρξη παλαιότερα πλούσιας βιβλιοθήκης καθώς και η συνεχής λειτουργία στη μονή σχολείου εκμάθησης γραμμάτων, ένα άτυπο διδασκαλείο, που μεταγενέστερα έγινε παραδοσιακά γνωστό ως «*κρυφό σχολειό*». Στο μοναστήρι υπήρχε αγάπη για τα βιβλία και ιδιαίτερη φροντίδα για τη φύλαξή τους μέσα στα θυελλώδη χρόνια της σκλαβιάς. Αποτελεί ιστορικό γεγονός το ότι στη μονή διδάσκονταν συστηματικά τα κοινά γράμματα, μέσα από θρησκευτικά λειτουργικά και όχι μόνο βιβλία (αφού στο μοναστήρι βρέθηκε και το ως άνω παλαιότατο διδακτικό βιβλίο των “**Μύθων του Αισώπου**”, που φανερώνει και διδασκαλία της θύραθεν κλασικής παιδείας), βιβλία που εξασφάλιζαν και τη συνέχεια της λειτουργίας της με μορφωμένους ιερωμένους μερικοί απ’ τους οποίους είχαν ήδη λάβει ανώτερη παιδεία, είτε γιατί φοίτησαν στο Ελληνομουσείο των Γιαννούλη και Γόρδιου στα Βραγγιανά, είτε γιατί μαθή-

τευσαν στη μονή Πελεκητής σε κάποιους απ' τους μαθητές αυτών των μεγάλων δασκάλων του γένους, όπως ο αγαπημένος μαθητής του **Γιαννούλη Χριστοφόρος ο Αιτωλός, οι ηγούμενοι της Πελεκητής Θεοφάνης Β', Παχώμιος Β'** κ.ά. κατά τη χρονική περίοδο απ' το 1670 ως το 1731, τουλάχιστον, που απεβίωσε στην Πελεκητή και ο Χριστοφόρος ο "Διδάσκαλος", ο κληρονόμος της παιδείας του Ευγένιου Γιαννούλη καθώς και ενός τμήματος της πλούσιας βιβλιοθήκης του.

Το γεγονός ότι στο μοναστήρι μάθαιναν τα γράμματα και μικρά παιδιά αποδεικνύεται απ' τις πολλές και διάφορες σημειώσεις (δοκίμια του κονδυλίου), ασκήσεις εκμάθησης αλφαβήτας, γραφής και αριθμητικής και διάφορες καρικατούρες (σκίτσα), που βρίσκονται πάνω σε βιβλία της μονής κυρίως από ένα "άτακτο" μαθητούδι της Πελεκητής, που γέμισε τα βιβλία με ζωγραφιές και που υπογράφει συχνά ως «**γιοργάκις**», και ήταν μαθητής μάλλον του Παχώμιου Β' (ηγουμένου της μονής μεταξύ 1712-1730), αφού κάπου αλλού ζητάει την ευλογία του «**κυρ Παχώμιου**» και του «**ασπάζεται την δεξιάν**». (βλ. ΜΗΝΑΙΟΝ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, σελ. λζ'). Οι γονείς έδιναν αμοιβή στους καλογήρους για την εκμάθηση των γραμμάτων στα παιδιά τους, δώριζαν στο μοναστήρι χωράφια, ζώα ή καρπούς ή πρόσφεραν κάποιες υπηρεσίες που οι μοναχοί χρειάζονταν, όπως μεταφορές καυσοξύλων ή σοδειάς με τα ζώα τους. Αυτή η παράδοση συνεχίστηκε στα χωριά αργότερα και για τους πρώτους δασκάλους, στους οποίους οι χωριανοί πρόσφεραν αυγά, τυρί, γάλα, τραχανά, όσπρια, ψάρια κλπ.

Το διδασκαλείο αυτό της Πελεκητής φαίνεται ότι δεν περιορίστηκε στα κοινά γράμματα, αλλά έβγαλε επίσης και σημαντικούς αντιγραφείς κωδίκων, όπως ο ιερέας πα-

Χειρόγραφη αίτηση του δάσκαλου Προκόπιου ΒΑΣΙΛΑΚΗ το 1950

πα-Γιώργης (μεταξύ 1730-1750) και καλλιγράφους όπως ο **ιεροδιάκονος Σεραφείμ** (περί το 1725), που μαθήτευσε αρχικά στον Παχώμιο Β΄ και μετά στον Αναστάσιο Γόρδιο και έγινε ο βασικός γραφέας των Επιστολών του, ενώ τα επιμελημένα -απ΄ τα ελάχιστα διασωθέντα- σπάργανα χειρογράφων της μονής φανερώνουν, ότι προέρχονται σίγουρα από ένα μικρό εργαστήρι αντιγραφής και καλλιγραφίας που λειτουργούσε ασφαλώς μέσα στην Πελεκητή .

Η συνεχής ύπαρξη εγγράμματων και πεπαιδευμένων ιερωμένων στην Πελεκητή βοήθησε πολλά Καρυσιωτόπουλα μέσα στην τουρκοκρατία να μάθουν γράμματα και να επανδρώσουν και να στηρίξουν τη μονή και την Καρύτσα με τις εκκλησιές της μέσα σε κρίσιμα χρόνια σκλαβιάς και σκοταδισμού . Παράλληλα ένα ακόμα γραμματοδιδασκαλείο λειτουργούσε μέσα στο χωριό, στον ιερό ναό της **Αποτομής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου**, ο οποίος υπήρχε ήδη τουλάχιστον απ΄ τις αρχές του 17^{ου} αιώνα (σύμφωνα με ενθύμηση σε ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ του 1589 της μονής, όπου αναφέρεται : «*εν τω δασκαλήον ώδε του Προδρόμου*» . Ο νυν ενοριακός ναός του Αη-Γιάννη αναφέρεται και σε παλαιότερη ενθύμηση (σε ΜΗΝΑΙΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟΥ του 1603), στην τελευταία σελίδα του οποίου ο ιερέας του Δημήτριος Αμπατζής σημειώνει : «*Δημητρίου του αμπατζή εν τω ναώ του αγίου Ιωάννου Προδρόμου*», ενώ επίσης αναφέρεται και σε χάραγμα πάνω σε ασημένια πόρπη σε ιερατική ζώνη του 1815.

Το 1682 ο ενάρετος μαθητής του Ευγένιου Γιαννούλη **ΘΕΟΦΑΝΗΣ** έγινε ηγούμενος της Πελεκητής . Τον χειμώνα του **1682 προς 1683** βρίσκουμε ήδη τον Θεοφάνη να διδάσκει στο μοναστήρι της Καρύτσας, όπως τούτο αναπάντεχα μας μαρτυρά μία επιστολή του Αναστάσιου Γόρδιου γραμμένη στις 16-4-1683 απ΄ τα Βραγκιανά προς τους ιερομονάχους της μονής Δουσίκου Γρηγόριο και Παρθένιο, όπου, αναφερόμενος στη μαθησιακή πορεία των

Πανηγυρική τελετή θεμελίωσης του νέου Δημοτικού Σχολείου το 1951

μαθητών του ο Γόρδιος γράφει τα εξής για τον μαθητή του **Ιγνάτιο**: «ο δε ιερομόναχος **Ιγνάτιος**, έμεινε εις την Καρύτζαν περιμένοντας να ιδή τι γίνεται και εκλείσθη από τον χειμώνα εκεί και **εδιάβασε μερικά μαθήματα εις τον κυρ Θεοφάνην**» .

Η εκμάθηση των ελληνικών γραμμάτων ήταν σχετικά ανεκτή απ' τους κατακτητές, γι' αυτό και δεν ήταν απαραίτητο να συμβαίνει αυτό κρυφά προπάντων σε περιοχές, όπου δεν ζούσαν Τούρκοι, όπως ήταν τα 'Αγραφα. Ωστόσο αυτό που συστηματικά γίνονταν κρυφά και με φόβο στα γραμματοδιδασκαλεία των μοναστηριών ήταν η θωράκιση της πίστης και κυρίως η εμφύσηση στους μαθητές των ιδανικών της ελευθερίας και του πνεύματος της απελευθέρωσης του γένους και της πατρίδας με την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού. Αυτή η μεταλαμπάδευση των «ανατρεπτικών» απελευθερωτικών ιδεών και στόχων απ' τους μοναχούς-δασκάλους στους μαθητές τους γίνονταν οπωσδήποτε κρυφά. **“Κρυφά” ήταν, λοιπόν, μόνο αυτά τα σχολειά, της Λευτεριάς.**

Η αντιγραφή των επιστολών του Γόρδιου απ' τον **ιεροδιάκονο της Πελεκητής Σεραφείμ**, που έγινε απ' το αρχείο που τηρούσε ο ίδιος ο Γόρδιος και κατ' εντολήν του, φανερώνει στενή σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στον δάσκαλο και τον μαθητή, ενώ επιπλέον αυτή καθ' αυτή η γραφή, απόλυτα ορθογραφημένη και καλλιγραφική, αποδεικνύει ότι ο Σεραφείμ έτυχε ανάλογης παιδείας και υπήρξε άξιος μαθητής του σοφώτατου Γόρδιου¹. Συνεπώς ο μοναχός της Πελεκητής Σεραφείμ, ο βασικός γραφέας των επιστολών του Γόρδιου, είναι ο σημαντικότερος απ' τους τελευταίους μαθητές του Γόρδιου. Στα λίγα, πάντως, σπάργματα χειρόγραφων εκκλησιαστικών κειμένων, που διασώζονται σήμερα στη μονή, διακρίνει κανείς –με επιφύλαξη– και τη γραφή του Σεραφείμ ή παρόμοιες πιθανόν γραφές απ' το ίδιο αυτό «**καλλιγραφικό εργαστήρι**» της Πελεκητής . Είναι προφανές ότι ο Σεραφείμ και οι λοιποί γραφείς μοναχοί της μονής παρέδωσαν μέγα έργο καλλιγραφικής αντιγραφής εκκλησιαστικών βιβλίων, τα οποία δεν διασώθηκαν στη μονή πέραν του ότι μεγάλος αριθμός χειρογράφων κειμένων (1.080 σελίδες ;) παραλήφθηκαν απ' τον μητροπολίτη Ναυπακτίας και Ευρυτανίας Δαμασκηνό Κοτζιά «προς φύλαξη» το 1970 και μάλλον μεταφέρθηκαν αργότερα στην Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών ή στη βιβλιοθήκη της Ιεράς Μονής Πετράκη, χωρίς όμως να έχουν εντοπισθεί μέχρι σήμερα ².

Σε κάποια επιστολή του μεταξύ των ετών 1683-1686, ο Γόρδιος απευθύνεται απ' τα Βραγκιανά στον ιερομόναχο της Πελεκητής Παχώμιο, γράφοντάς του πάντα με συντομία και στο γνωστό ιδιαίτερα φιλικό προς αυτόν ύφος τα εξής: «**Πανοσιώτατε εν ιερομονάχοις και ημέτερε εν Χριστώ αδελφέ κύριε Παχώμιε, πάλιν υγίανε μετά των φίλων. Δί' ολίγον γράφομεν της πανοσιότητός σου, διότι ο καιρός δεν μας συγχωράει να της γράψωμεν περισσότερα.**

1. «ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΟΡΔΙΟΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ (1675-1728)», Έκδοση ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ με επιμέλεια Χαρίτωνος Καρανάσιου-Ιωάννας Κόλλια, Αθήνα 2011, τόμος Α', σελ. 125-132, 180-182.

2. Σύμφωνα δε με τη μαρτυρία του τότε εφημέριου της Καρύτσας παπα-Κώστα Τσιλικά, ο οποίος και τα παρέδωσε στο δεσπότη Δαμασκηνό και απ' τη Μητρόπολη Ναυπακτίας και Ευρυτανίας λέγεται ότι μεταφέρθηκαν στην Αθήνα (Αρχιεπισκοπή, Μονή Πετράκη ;) Κατ' άλλη, μάλλον αβάσιμη, πληροφορία τα χειρόγραφα αυτά αποτελούσαν 50 περίπου δεμένα βιβλία και όχι σκόρπιες σελίδες .

Ας ηξεύρει γουν ότι το βιβλίον οπού της υποσχεθήκαμεν εις τα χέρια μας το έχομεν, οπού το γράφομεν. Μόνον ας φροντίση ακόμη μερικάς κόλλαις, σχεδόν άλλαις τόσαις, ή ταις μι-
σαίς..... Ταύτα μεν και πάλιν υγίαινε. Υμέτερος εν Χριστώ αδελφός, Αναστάσιος ιερο-
μόναχος ο Γόρδιος». Απ' την επιστολή αυτή προκύπτει ότι ο Γόρδιος είχε αναλάβει για τον Παχώμιο την αντιγραφή κάποιου βιβλίου και του ζητάει κι άλλο χαρτί (κόλλες) για να μπορέσει να το τελειώσει, γεγονός που δείχνει την ασταμάτητη προσπάθεια αντιγραφής βιβλίων και την εν γένει εκπαιδευτική δραστηριότητα και συνεργασία των μονών μεταξύ τους. Η Πελεκητή και τα άλλα, λοιπόν, μοναστήρια της περιοχής αποτελούσαν κέντρα παι-
δείας και μόρφωσης σε κάθε εποχή και με κάθε τρόπο³.

Την απόλυτη και στενή σχέση της Πελεκητής στην Καρύτσα με τα γράμματα την καταδει-
κνύει και η αναγραφή στον τοίχο της μονής τριών ενθυμήσεων για τους θανάτους των δασκά-
λων του γένους οσίου Ευγενίου Γιαννούλη (1682), οσίου Αναστάσιου Γόρδιου (1729) και Χριστοφόρου του Αιτωλού (1731)⁴, όπου αποκαλούνται απ' τους γραφείς των ενθυμήσεων αυτών ως "διδάσκαλοι" και "διδάσκαλοι της οικουμένης" καθόσον υπήρξαν φορείς ανώτα-
της παιδείας και πρόσφεραν τεράστιες υπηρεσίες στην εκπαίδευση στην περιοχή των Αγρά-
φων κατά την Οθωμανική περίοδο, έργο που συνέχισε μετέπειτα και ο Κοσμάς ο Αιτωλός.

Μια αγαπημένη παράδοση των Καρυτσιωτών για το μοναστήρι ήταν και αυτή της ύπαρ-
ξης και λειτουργίας στη μονή «Κρυφού» Σχολείου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Στο
μοναστήρι δίδασκαν, όντως, ιδιαίτερα μορφωμένοι καλόγεροι (όπως οι μαθητές του Ευγέ-
νιου Γιαννούλη: Γόρδιος, Θεοφάνης, Χριστοφόρος κ. ά.), που είχαν σπουδάσει στο Ελλη-
νομουσείο Αγράφων στα Βραγκιανά και οι οποίοι με τη σειρά τους μάθαιναν γράμματα στα
παιδιά της Καρύτσας και των γύρω χωριών. Τα μαθήματα στη μονή γίνονταν συνήθως βρά-
δυ, γιατί την ημέρα οι καλόγεροι απασχολούνταν στο μοναστήρι και οι μαθητές βοηθούσαν
τους γονείς τους σε αγροτικές και κτηνοτροφικές εργασίες. Επίσης περισσότερα μαθήματα
διδάσκονταν κατά την περίοδο του χειμώνα, που υπήρχαν λιγότερες γεωργικές δουλειές
και ακραίες καιρικές συνθήκες στην περιοχή μας, που έκλειναν στα σπίτια τους τους χω-
ρικούς. Πιθανότατα, όμως, η διδασκαλία των γραμμάτων στην απόμερη μονή γίνονταν
χωρίς τον άμεσο φόβο των Τούρκων. Οι ντόπιοι, πάντως, δείχνουν ακόμα ως «Κρυφό
σχολείο» ένα μικρό κελί, που βρίσκεται κάτω απ' το δάπεδο του ναού της Φανερωμένης
και υπήρχε κάθετη πρόσβαση σ' αυτό από μη εμφανή καταπακτή καθώς και από απόμερη
είσοδο, ενώ διέθετε παράλληλα και εξόδους διαφυγής. Σε κάθε περίπτωση, όμως, η λει-
τουργία γραμματοδιδασκαλείου στη μονή αποτελεί ένα πραγματικό ιστορικό γεγονός, στο

3. Κώστα Αθ. Παΐση : Η ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΡΥΤΣΑ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕ
ΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΕΥΓΕΝΙΟ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟ ΓΟΡΔΙΟ ", Θεσσαλικό Ημερολόγιο, τόμος 49,
Λάρισα 2006, σελ. 181-192. Στοίχεία επίσης προέρχονται και απ' το υπό έκδοση βιβλίο μου "ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΝΑ-
ΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΠΕΛΕΚΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΡΥΤΣΑ ΔΟΛΟΠΩΝ ΚΑΙ Ο ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΔΑΜΙΑΝΟΣ Ο ΝΕΟΣ "Ο
κτήτωρ της μονής ταύτης."

4. Κώστα Αθ. Παΐση : "Ο ιερομόναχος ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ "Ο Διδάσκαλος" .Μια ενθύμηση για το θάνατο
του στο μοναστήρι της Παναγίας της Πελεκητής", ΚΑΡΔΙΤΣΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, τόμος XI, Εταιρία Καρδιτσιωτικών Με-
λετών, Καρδίτσα 2009, σε3λ. 17-27.

Το σχολείο ως εκλογικό κέντρο στις κοινοτικές εκλογές του 1959

οποίο - με τη βοήθεια της ομίχλης της ιστορίας - απλώς η τοπική λαϊκή παράδοση πρόσθεσε το προφανώς μυθικό, κατ' ουσίαν, στοιχείο του «κρυφού», επηρεασμένη κι' απ' το σχετικό κλίμα της εποχής μετά την απελευθέρωση της χώρας απ' τους Τούρκους.

Β) Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΑΡΥΤΣΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ.

Μετά την απελευθέρωση της Καρύτσας απ' τον Οθωμανικό ζυγό και την ανεξαρτησία της χώρας το 1830, η ανάγκη εκπαίδευσης των νέων επανήλθε επίσημα στο προσκήνιο. Γνωρίζουμε ότι και πάλι το κύριο βάρος εδώ το σήκωσε το μοναστήρι της Πελεκητής, διότι ήταν ο μοναδικός ναός που δεν είχε καταστραφεί απ' την επιδρομή του Σκόδρα-πασά το 1823, ο οποίος είχε καταστρέψει ολοσχερώς όλο το χωριό. Η Πελεκητή ήταν το μόνο διασωθέν κτίσμα της Καρύτσας απ' το ολοκαύτωμα αυτό που προξένησαν τα τουρκαλβανικά στίφη. Χρέη πρώτου διδασκάλου, λοιπόν, στην Καρύτσα έκανε περί το 1835 —με εντολή του επίσκοπου Ευρυτανίας Δοσίθεου- ο ιερομόναχος **Διονύσιος ο Θετταλός**, ο οποίος ήταν αρχιμανδρίτης, εγκαταστάθηκε στην Πελεκητή και προφανώς υπήρξε και ηγούμενος τότε της μονής. Εκεί υπήρξε η δυνατότητα στέγασης μαθητών και διδασκαλίας τους μέσα απ' τα εκκλησιαστικά κυρίως βιβλία, εκ των οποίων και τα γράμματα που μάθαιναν ονομάστηκαν λαϊκά ' ' *κολυβογράμματα*' ... Το γεγονός αυτό συντέλεσε στο να βγούν πολλοί Καρυτσιώτες ιερείς τις πρώτες αυτές δεκαετίες της απελευθέρωσης.

Συνεπώς, μέχρι που ιδρύθηκε επίσημα το 1893 το γραμματοδιδασκαλείο της Καρύτσας ως τότε οι καλόγεροι της Πελεκητής και οι παπάδες της Καρύτσας είχαν αναλάβει επί τέσσερις περίπου αιώνες το βάρος και την ευθύνη να διδάσκουν τα γράμματα στα Καρυτσιωτόπουλα και τους οφείλουμε απέραντη ευγνωμοσύνη γι' αυτό.

Γυμναστικές Επιδείξεις το 1959 με δασκάλα την Τασία Μανωλοπούλου (άνω)

Ωστόσο, σημαντική βοήθεια την περίοδο αυτή του 19ου αιώνα πρόσφερε και το περίφημο “**Αλληλοδιδασκτικό σύστημα**” σύμφωνα με το οποίο οι μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων, που ήταν επίσης και πολύ μεγαλύτεροι σε ηλικία, δίδασκαν στους μικρότερους μαθητές κι έτσι επιτυγχάνονταν αφ’ ενός μεν οικονομία δασκάλων, αφ’ ετέρου δε απόκτηση διδακτικής εμπειρίας απ’ τους ίδιους τους μαθητές, γεγονός που τους ωθούσε μετά στο χώρο της εκπαίδευσης. Επίσης συνηθισμένη ήταν την περίοδο αυτή και η περίπτωση των ιερέων που εργάζονταν παράλληλα και ως δάσκαλοι, είτε περιστασιακά για να καλύψουν τρέχουσες εκπαιδευτικές ανάγκες λόγω έλλειψης δασκάλων, είτε συστηματικά. Στην Κα-

ρύτσα τέτοιοι παπάδες-δάσκαλοι υπήρξαν οι παπα-Βασίλης Μίσσας, παπα-Μελέτης Κερασιώτης, παπα-Αποστόλης Τσιτσιμπίκος, παπα-Αριστείδης Μίσσας κ.ά. Σημειωτέον, ότι όσοι νέοι επιθυμούσαν ανώτερες σπουδές πήγαιναν στην έδρα του δήμου (στο Φουρνά ή στο Καροπλέσι) μέχρι και το Καρπενήσι, ωστόσο μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας κατεθύνονταν στο Σχολαρχείο του Μεσενικόλα ή στην Καρδίτσα.

Γ) Η ΕΠΙΣΗΜΗ ΙΔΡΥΣΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΡΥΤΣΑ.

Η επίσημη ίδρυση σχολείου στην Καρύτσα χρονολογείται το 1893, όταν με το ΦΕΚ 36/19-2-1893 ιδρύθηκε για πρώτη φορά στο χωριό, που τότε είχε 346 κατοίκους, "Γραμματοδιδασκαλείο". Το σχολείο αυτό έγινε στη συνέχεια, το 1906, δευτεροβάθμιο "Κοινό Σχολείο", πολύ αργότερα δε, στις αρχές της δεκαετίας του 1950, αναβαθμίστηκε σε διθέσιο δημοτικό σχολείο, ενώ το 1970-71 ξαναέγινε μονοθέσιο μέχρι που έκλεισε οριστικά τη σχολική χρονιά 1985-1986, μετά από σχεδόν εκατό χρόνια αδιάκοπης λειτουργίας.⁵

Το ξύλινο εστιατόριο του σχολείου (1967) που δεν υπάρχει πια

5. Η ιστορική αυτή έρευνά μου για το δημοτικό σχολείο της Καρύτσας Δολόπων βασίζεται κυρίως σε βιωματικά στοιχεία καθώς και σε διηγήσεις και πληροφορίες που έλαβα από συγχωριανούς μου που έζησαν γεγονότα, πρόσωπα και καταστάσεις, αυτά ήταν κυρίως που θέλησα να καταγράψω και να διασώσω εδώ, γιατί αυτά ήταν που κόντευαν να λησμονηθούν και να χαθούν για πάντα. Τούτο δε έπραξα συνειδητά στα πλαίσια μια "σωστικής" κατ' ουσίαν έρευνας. Τα Αρχεία της εκπαίδευσης σε Καρπενήσι (ως το 1974) και Καρδίτσα (από 1974 ως το 1985) που αφορούν την πορεία του σχολείου της Καρύτσας περιλαμβάνουν διορισμούς, μαθητολόγια, τίτλους, καταστάσεις, σχολικές-πιτροπές, δασκάλους, επισκευές κτηρίων, έσοδα, δαπάνες και πολλά άλλα, τα αρχεία αυτά υπάρχουν και διατηρούνται για να βοηθήσουν τους μελλοντικούς ερευνητές στο έργο τους. Δυστυχώς δεν υπάρχει χρόνος και χώρος για να καταχωρηθούν εδώ. Εγώ αυτοπεριορίζομαι σήμερα στην παρούσα συνοπτική μου έρευνα στο να καταγράψω σχολικά γεγονότα του χωριού έτοιμα να διολισθήσουν στην αιώνια λήθη και να περιγράψω ανθρώπους της εκπαίδευσης, που κάποιους είχα την τύχη και την τιμή να γνωρίσω ο ίδιος.

Το πρώτο σχολείο λειτούργησε σ' ένα οίκημα που κτίστηκε τότε για το σκοπό αυτό ανατολικά και κάτω απ' τον ενοριακό ναό του Αη-Γιάννη του Πρόδρομου και δίπλα σ' ένα μεγάλο διώροφο κτήριο, το "Μετόχι", που ανήκε στην ιερά μονή της Παναγίας της Πελεκητής. Το σημείο αυτό σήμερα, που ακόμα λέγεται "**παλιό σχολείο**", είναι η μικρή πλατεία δίπλα στο σημερινό Αγροτικό Ιατρείο. Το παλιό σχολείο ήταν ισόγειο υπερυψωμένο κτήριο με εξωτερική σκάλα που οδηγούσε σε μια μεγάλη αίθουσα διδασκαλίας και ένα γραφείο για τον δάσκαλο. Εκεί λειτούργησε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1940, περίπου. Την περίοδο 1947-1950, που οι Καρυτσιώτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το χωριό - σε εφαρμογή σκληρού σχεδίου εκτόπισης του ορεινού πληθυσμού προς απομόνωση των ανταρτών του ΔΣΕ-το κτήριο του σχολείου, που ήταν ήδη πολύ παλιό, και το οποίο είχε γλυτώσει απ' το κάψιμο του χωριού απ' τους Γερμανούς, έπαθε μεγάλες ζημιές, εγκαταλείφθηκε και τελικά κατέρρευσε. Δυστυχώς τα αρχεία και τα βιβλία του σχολείου αυτού είχαν μεταφερθεί το 1943 στο κοντινό σπίτι του ψάλλη Βαΐου Τσιλικά για να διασωθούν, αλλά κήκον εκεί μαζί με το σπίτι αυτό, που πυρπολήθηκε απ' τους Γερμανούς στις 29-11-1943, όταν καταστράφηκε ολοσχερώς το χωριό.

Το 1941 ο δάσκαλος Ιωάννης Αργυρόπουλος επιστρατεύτηκε και το σχολείο έκλεισε. Το 1942 έμεινε κλειστό, αλλά το 1943 μέχρι και τον Μάρτιο του 1945 το σχολείο λειτούργησε με δάσκαλο τον Καρυτσιώτη Γεώργιο Θεοδωρόπουλο, που όμως κι αυτός επιστρατεύτηκε μετά στην Εθνοφυλακή. Κατά την απελευθέρωση της χώρας απ' τη Γερμανική Κατοχή και κατά το επόμενο διάστημα γίνονταν μαθήματα τότε στο σχολείο και τότε στην εκκλησία από δασκάλους του ΕΑΜ (κυρίως από έναν αντάρτη δάσκαλο που έμεινε στο σπίτι του Θύμιου Μίσσα). Την περίοδο αυτή φυλάσσονταν στον γυναικωνίτη του Αη-Γιάννη άφθονο τυπογραφικό υλικό, βιβλία και χαρτί για το τυπογραφείο της "**ΚΟΚΚΙΝΗΣ ΣΗΜΑΙΑΣ**", εφημερίδας που τυπώνονταν στο απόμερο σπίτι του Ηλία Γιαταγάνα, όπου πολλοί μαθητές βοηθούσαν στη στοιχειοθεσία, στις διορθώσεις και στη βιβλιοδεσία πολλών βιβλίων που εκτυπώνονταν στο αντιστασιακό αυτό τυπογραφείο. Το καλοκαίρι του 1947 δίδασκε μαθήματα στην αυλή της εκκλησίας ο Καρυτσιώτης δάσκαλος Χαράλαμπος Παπαθωμάς, ο οποίος το 1950 διορίστηκε ως ο πρώτος δάσκαλος του Καρβασαρά. Απ' το φθινόπωρο του 1947 μέχρι τον Μάιο του 1950 οι Καρυτσιώτες εκτοπίστηκαν λόγω του εμφυλίου απ' το στρατό στην περιοχή της Καρδίτσας, το χωριό ερήμωσε και το σχολείο παρέμεινε κλειστό και σχεδόν ερειπώθηκε.

Τα λιγοστά επίσημα στοιχεία που έχουμε για τον βασικό αριθμό των μαθητών δείχνουν τα εξής : Το 1910 φοιτούσαν στην Καρύτσα 38 μαθητές, το 1913 ήταν 35 μαθητές, το 1920 οι μαθητές ήταν 42, το 1930 είχαμε 56 μαθητές, το 1940 οι μαθητές ήταν 68, το 1950 οι μαθητές έφτασαν στο μεγαλύτερο αριθμό τους, ήταν 125, ενώ το 1960 είχαμε 75 μαθητές. Η αστυφιλία, η μετανάστευση και η δημιουργία νέων σχολείων σε Ράφηνα και Πλακωτό επέφεραν τη σταδιακή μείωση των μαθητών στο χωριό και το 1985-1986 το σχολείο στην Καρύτσα έκλεισε οριστικά, ενώ κάποιοι μαθητές απ' το Πλακωτό μεταφέρονταν με μισθωμένα απ' το Δήμο ταξί στο Κρουονέρι.

Σχολικές Εξετάσεις 1966 και 1967 στο Δημοτικό σχολείο της Καρύτσας

Να σημειώσουμε, πάντως, ότι γύρω στα 1910 είχαμε και τις **πρώτες μαθήτριες** στο σχολείο του χωριού, που ήταν η Αγορίτσα Κολοβού του Ευαγγέλου (μετέπειτα σύζ. Ευαγ. Θεοδ. Κολοβού), η Φωτεινή Παναγ. Μίσσα (μετέπειτα σύζυγος Σπύρου Ανδρώνη), η Ζωγράφω Τσιτσιμπίκου (μετέπειτα σύζυγος Ιωάσαφ Ζαχαρού) και η Ευθυμία Κων. Ντόβολου. Τα παιδιά αγόραζαν με δικά τους χρήματα τα βιβλία (το "αναγνωστάρι") και τα λι-

Τρία ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ
του σχολείου τη δεκαετία του 1960

γοστά σχολικά τους είδη (κοντύλια, πλάκες, μελάνι, κιμωλίες, σφουγγάρι κλπ) . Συχνά ένα βιβλίο, το περίφημο "Πασαύλη" (που εμπειρείχε περιληπτικά "άπανα την ύλη" όλων των διδασκόμενων βασικών μαθημάτων), όπως και ένα τετράδιο το μοιράζονταν δύο και τρία παιδιά μαζί.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950 τα Καρυσσιωτόπουλα χρησιμοποιούσαν ως σχολείο ένα μικρό ισόγειο βακούφικο οίκημα που βρίσκονταν ακριβώς πίσω και πάνω απ' την εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής στο χωριό. Αυτό κράτησε δυο-τρία χρόνια και τα παιδιά μοιράζονταν σε πρωινή και απογευματινή βάρδια για να χωρέσουν στο κτήριο. Αργότερα το οίκημα αυτό εγκαταλείφθηκε, έγινε καλύβα και σταύλος και τελικά κατέρρευσε γύρω στα 1970. Το σημείο, όπου βρίσκονταν, δεν θυμίζει σήμερα το παραμικρό, διότι διαπλατύνθηκαν οι δρόμοι προς τη Βρυσάλωνα και ο χώρος αλλοιώθηκε.

Το καινούργιο Δημοτικό Σχολείο της Καρύτσας ήταν ένα ιδιαίτερα φιλόδοξο έργο, που **θεμελιώθηκε το 1951**. Κατασκευάστηκε σ' ένα βακούφικο οικόπεδο, όπου παλιά βρίσκονταν ο πύργος της οικογένειας Φανάρα, ο οποίος καταστράφηκε απ' τις ορδές του Σκόδρα-πασά το 1823 (στο μπαζωμένο προαύλιο του σχολείου διακρίνεται αμυδρά ένας θαμμένος τοίχος του πύργου αυτού, που το διασχίζει) . Το εκκλησιαστικό αυτό οικόπεδο παραχωρήθηκε άτυπα απ' τον εφημέριο του χωριού παπα-Κώστα Τσιλικά προκειμένου να συνδράμει και η ενορία στο θεάρεστο έργο της ανέγερσης ενός νέου σχολείου . Ωστόσο, αργότερα, ο ιερέας του χωριού καταγγέλθηκε στον Μητροπολίτη Ναυπακτίας και Ευρυτανίας Δαμασκηνό, ότι *"παραχώρησε δωρεάν οικόπεδο της εκκλησίας χωρίς την άδειά του"* και ο ιδιαίτερα αυστηρός Μητροπολίτης τον τιμώρησε με αργία δύο μηνών....!!!

Το νέο πέτρινο, καλοκτισμένο και μεγαλοπρεπές σχολείο κτίστηκε με σύγχρονο τρόπο και με την προσωπική εργασία όλων των χωριανών, που κουβάλησαν τα οικοδομικά υλικά με τα χέρια ή με τα ζώα τους .Οικοδομικά υλικά χρησιμοποιήθηκαν απ' τον ερειπωμένο πύργο του Φανάρα και απ' το γκρεμισμένο παλιό σχολείο . Μάλιστα το αρχικό αρχιτεκτονικό σχέδιο του σχολικού συγκροτήματος (το οποίο υπάρχει και στα αρχεία του σχολείου) προέβλεπε να γίνει προς τη δεξιά πλευρά του, άλλη μία όμοια αίθουσα και γι' αυτό προβλέφτηκε να αφήσουν πέτρες σε αναμονή για τη σύνδεση του κτηρίου, ενώ κατασκευάστηκε και πόρτα επικοινωνίας του αρχικού κτηρίου με το μελλοντικό. Η κλίση του εδάφους επέτρεπε και τη δημιουργία ενός νέου μεγάλου ισόγειου χώρου για πολλαπλή σχολική χρήση . Έργο τεράστιο και σπουδαίο, που δυστυχώς έμεινε στα χαρτιά και δεν ολοκληρώθηκε κι έτσι η τοπική κοινότητα έχασε τη μοναδική ευκαιρία να αποκτήσει τότε ένα σπουδαίο εκπαιδευτήριο και ίσως σήμερα ένα μεγάλο κέντρο πολιτισμού.

Το καινούργιο δημοτικό σχολείο λειτούργησε κανονικά τη σχολική χρονιά 1953-1954 αρχικά ως μονοθέσιο και πολύ σύντομα έγινε διθέσιο. **Το σύνολο των μαθητών της κοινότητας ανέρχονταν τότε στα 125 παιδιά, αριθμός που αυξάνονταν κατά 25 περίπου ακόμα παιδιά, κατά τους θερινούς μήνες**, δηλαδή απ' τον Μάιο μέχρι και τον Οκτώβριο, που έρχονταν στο σχολείο αυτό τα παιδιά των Σαρακατσάνων ποιμένων απ' την Καρύτσα και απ' τον οικισμό Έλατο Βραγκιανών, κάποια δε χρόνια επίσης απ' τον οικισμό Καρυά Βραγκιανών, αλλά ακόμα και απ' τον Καρβασαρά.

Το έτος 1954 δόθηκαν απ' το Εκκλησιαστικό Ταμείο της ενορίας το ποσό των 500 δραχμών για επείγουσες εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών της κοινότητας και για αγορά εποπτικού υλικού στο νεόκτιστο σχολείο της χωριού. Επίσης δόθηκε και ποσό 300 δραχμών για αγορά θερμάστρας, επίπλων και διαφόρων εποπτικών μέσων στο νεοϊδρυθέν σχολείο του Πλακωτού προς εξυπηρέτηση των 36 μαθητών του.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, που το σχολείο ήταν ήδη διθέσιο, λόγω του μεγάλου αριθμού των μαθητών, χρησιμοποιήθηκαν συμπληρωματικά και άλλες σχολικές αίθουσες σε σπίτια του χωριού. Συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκε το παλιό ισόγειο μαγαζί του Γώγου Παπαθωμά, όπου μεταφέρθηκαν οι τάξεις Α', Γ' και Δ' με δάσκαλο τότε τον Φώτιο Σαμαρά απ' τον Κλειτσό Ευρυτανίας, που άφησε φήμη καλού, αλλά αυστηρού δάσκαλου. Σε μια

πρόχειρη παράγκα δίπλα στο χώρο αυτό λειτούργησε και πρόχειρο μαγειρείο με πρώτο μάγειρα τον Ντίνο Ευαγ. Κολοβό και οι μαθητές σερβίρονταν στο ύπαιθρο, ακόμα κι όταν χιόνιζε, μόνο πρωινό (γάλα σκόνη, παξιμάδια και κασέρι μαζί με κάποιες βιταμίνες σε απαίσια στρογγυλά κόκκινα χαπάκια...).

Τρία χρόνια αργότερα λειτούργησε συμπληρωματικά ως σχολική αίθουσα για τις ίδιες τάξεις (Α΄, Γ΄ και Δ΄) το σπίτι του Νίκου Στεργίου που ήταν δίπλα στο κτήριο του μεγάλου δημοτικού σχολείου και διευκολύνονταν έτσι οι μαθητές σε κοινό διάλειμμα στην ίδια αυλή. Σ΄ αυτή τη μονόχωρη αίθουσα πήγα και εγώ δύο τάξεις (1965-1967) .Δασκάλα μας εδώ ήταν η νεοδιόριστη Ευτυχία Οικονόμου απ΄ το Βρυσοχώρι Ιωαννίνων, που ενσωματώθηκε εύκολα στην τοπική κοινωνία και οι μαθητές την λάτρεψαν για τη νεότητά της, τον χαρακτήρα της και τον καινούργιο εκπαιδευτικό αέρα που έφερε.

Τα παιδιά της Καρύτσας ξυπνούσαν κάθε πρωί για να πάνε στο σχολείο με το χτύπημα της καμπάνας του Αη-Γιάννη, που ένας επιφορτισμένος γι΄ αυτό μαθητής τη σήμαινε σ΄ ένα ειδικό γρήγορο ρυθμό . Το “καμπανάκι” αυτό είχε επιλεγεί λόγω έλλειψης ρολογιών με ξυπνητήρι σε κάποια σπίτια και επιπλέον για να μην έχει κανείς εύκολη τη δικαιολογία ότι δεν ξύπνησε γιατί δεν άκουσε το ρολόι ή γιατί αυτό χάλασε...

Στο σχολείο της Καρύτσας, του κεντρικού χωριού, έρχονταν πάντα και τα παιδιά απ΄ τους γύρω οικισμούς (΄΄Εξοχές΄΄) δηλαδή απ΄ τη Λογγά, το Χόλιανο, τα Στεργέικα (Κατεείκα), το Μέγα Ρέμα (κάποια χρόνια πήγαιναν στον Καρβασαρά), τη Ράφηνα, το Πλακωτό, τη Σμείξη και τα Παϊσείκα. Κάποια χρόνια το Πλακωτό και η Ράφηνα απέκτησαν δικά τους σχολεία, αλλά πολλές φορές μέχρι να αναλάβει στα σχολεία αυτά ο νέος δάσκαλος τα παιδιά έρχονταν και πάλι στο σχολείο της Καρύτσας, πράγμα που έγινε κι όταν τα σχολεία αυτά έκλεισαν οριστικά. Τότε κάποιοι μικροί μαθητές απ΄ τους οικισμούς μετακόμισαν στην Καρύτσα για να μην πηγαينوέρχονται καθημερινά όλο το χειμώνα. Επίσης στην Καρύτσα έρχονταν κανονικά τους θερινούς μήνες (από Μάιο μέχρι και Οκτώβριο) και τα Σαρακατσάνοπουλα απ΄ τον μακρινό Έλατο Βραγκιανών βαδίζοντας μια κακοτράχαλη ορεινή διαδρομή επί 1, 5 περίπου ώρα δύο φορές την ημέρα, κάτι το αδιανόητο σήμερα ! Είναι αυτονόητο, ότι τα μικρά σχολιαρόπαιδα υπέφεραν να πηγαينوέρχονται απ΄ τους οικισμούς στο σχολείο της Καρύτσας και το έκαναν αυτό καθημερινά και υπομονετικά κάτω από άγριες καιρικές συνθήκες και κινδύνους, κουβαλώντας όχι μόνο την τσάντα τους, αλλά κι ένα ξύλο στα παγωμένα χέρια τους για τη σόμπα του σχολείου....

Τα βιβλία, στα μέσα της δεκαετίας του ΄60, αγοράζονταν δυο δραχμές το αναγνωστικό της Α΄ τάξης απ΄ τα καταστήματα του χωριού και μεταφέρονταν πάντα στα μικρότερα αδέρφια, όπως και τα άλλα βιβλία, μέχρι την εφαρμογή του προγράμματος της “*Δωρεάν Παιδείας*”, που ξεκίνησε απ΄ την κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου και επεκτάθηκε στην πορεία. Μέχρι και το 1963 οι μαθητές παρακολουθούσαν μαθήματα στο σχολείο πρωί και απόγευμα .Την Τετάρτη το απόγευμα είχαν εργασίες στο “σχολικό κήπο” (στο χώρο που σήμερα είναι το Αγροτικό Ιατρείο) φυτεύοντας καρότα και άλλα κηπευτικά καθώς και καρυδιές μερικές απ΄ τις οποίες υπάρχουν ακόμα στον κήπο αυτό, που σήμερα φιλοξενεί και

Σύναξη δασκάλων στην Καρύτσα το 1966. Από αριστερά Γεώργιος Θεοδωρόπουλος, Βασίλειος Πουλιόπουλος (Ράφηνα), Ευτυχία Οικονόμου, Στρατής Μπίμπας (Καρβασαρά), Γιάννης Επίσκοπος (Πλακωτού).

Σχολικές τάξεις Β, Ε' και ΣΤ' το 1965 του δασκάλου Γ. Θεοδωρόπουλου (αριστερά) και τάξεις Α', Γ και Δ' το 1965 με δασκάλα την Ευτυχία Οικονόμου (δεξιά).

δημοτική “Παιδική Χαρά”. Παλαιότερα τα παιδιά πήγαιναν στο σχολείο ακόμα και το Σάββατο, αλλά μόνο το πρωί.

Μέχρι το 1963 ήταν ακόμα σε χρήση το μελανοδοχείο και ο κονδυλοφόρος ή το φτερό και τα παιδιά είχαν πάνινες τσάντες (τσατσούλια). Τα επόμενα χρόνια οι Ευρυτανές των ΗΠΑ άρχισαν να εφοδιάζουν τα σχολεία της Ευρυτανίας με σύγχρονη γραφική ύλη και σπουδαίο εποπτικό υλικό, ενώ παράλληλα έστελναν και ρουχισμό, παιχνίδια κλπ. που θα ζήλευαν ακόμα και οι μαθητές των πόλεων. Να σημειωθεί ότι η Καρύτσα είχε ήδη ηλεκτρικό ρεύμα απ' το μακρινό 1959, οπότε οι μικροί μαθητές, που όλη μέρα αλώνιζαν με τα παιχνίδια τους το χωριό, είχαν πλέον την πολυτέλεια να διαβάζουν άνετα και τη νύχτα... Το μόνο πρόβλημα που υπήρχε για τα ατελείωτα παιχνίδια των ζωντανών μαθητών ήταν ο ίδιος ο δάσκαλος του χωριού που ήταν ενήμερος για όλες τις κινήσεις τους και την επόμενη μέρα τους καλούσε στο μάθημα, πιάνοντάς τους συνήθως αδιάβαστους.... κι αυτό δεν ήταν χωρίς συνέπειες καθότι ικανός αριθμός μαθητών έμενε στην ίδια τάξη. Μόνο τα παιδιά των οικισμών απολάμβαναν

Σχολικές Εξετάσεις με μαθητές Ε' και ΣΤ' τάξης το 1967 (άνω) και η Στ' τάξη του 1968 (κάτω).

ελεύθερα τη χαρά του παιχνιδιού γιατί βρίσκονταν έξω και μακριά απ' το πεδίο παρακολούθησης του δασκάλου.

Η χαρά των παιδιών ήταν βέβαια οι **εκδρομές** και οι περιπάτοι. Μικροί πρωϊνοί περιπάτοι γίνονταν συνήθως απροειδοποίητα προς τη Βλαχόβρυση, τον Έλατο της Γιαννούλας, τα Παλιοχώραφα κλπ. Μεγάλες ημερήσιες εκδρομές διοργανώνονταν προς το μοναστήρι της Πελεκητής, το οροπέδιο του Καραμανώλη, όπου γίνονταν συνάντηση με τα σχολεία Ράφηνας, Καρβασαρά κλπ. καθώς και στην Αγία Παρασκευή σε κοινή μέρα με Νεοχώρι, Μπελοκομύτη, Πλακωτό και Ράφηνα. Στις μεγάλες αυτές εκδρομές οι δάσκαλοι διασκέδαζαν περισσότερο κι απ' τους μαθητές τους, αφού έψηναν, έπιναν και τραγουδούσαν

με τον δάσκαλο Στρατή Μπίμπα να πρωτοστατεί παίζοντας επιδέξια το ακορντεόν του και τον Γ. Θεοδωρόπουλο να τραγουδάει το αγαπημένο του σουξέ : “*Άστα τα μαλλάκια σου ανακατεμένα.....*” .Συναντήσεις δασκάλων απ’ τα γύρω χωριά για συνδιασκέδαση γίνονταν επίσης σε κάποιες γιορτές ή αργίες και στα καταστήματα της Καρύτσας.

Μεγάλη μέρα άγχους και αγωνίας κυρίως για τους δασκάλους μας ήταν αυτή που έρχονταν απ’ το Καρπενήσι ο **Επιθεωρητής** της Εκπαίδευσης και έπρεπε να είναι όλα εντάξει, ευτυχώς που είμαστε πάντα άριστα προετοιμασμένοι και έγκαιρα ειδοποιημένοι για την έλευσή του, αφού τελευταίος έφτανε στα δικά μας χωριά . Οι πιο γνωστοί απ’ τους επιθεωρητές αυτούς, που έρχονταν στην Καρύτσα ήταν ο **Άγγελος Γιούρτσας** και κυρίως ο **Γεώργιος Καλτσούλας** (με καταγωγή από Λαμία).

Το ενδιαφέρον των μαθητών και των χωριανών κάθε χρόνο συγκέντρωναν οι “**Γυμναστικές Επιδείξεις**”, που διεξάγονταν πάντα στο προαύλιο της εκκλησίας του Αη-Γιάννη, όπου ο χώρος ήταν πιο ομαλός και πιο κατάλληλος για τις ασκήσεις γυμναστικής, τους χορούς και τα αγωνίσματα, που περιελάμβανε το πρόγραμμα, ενώ το κοινό παρακολουθούσε απ’ τα γύρω πέτρινα πεζούλια.

Μεγάλη στιγμή στο τέλος κάθε σχολικής χρονιάς ήταν οι “**Εξετάσεις**” που γίνονταν στο προαύλιο του σχολείου με τους μαθητές να απαγγέλουν ποιήματα, να τραγουδάνε και να συμμετέχουν σε διάφορα θεατρικά δρώμενα και “σκετσάκια” και τη γιορτή έκλειναν οι μαθητές της Έκτης τάξης με το ποίημα : “*Σχολείο μου αγαπημένο, σχολείο μου τιμημένο θα μείνεις στην ψυχή μας ως τη στερνή πνοή μας...!*” .Όλο το χωριό συγκεντρώνονταν στην αυλή του σχολείου με τις αρχές του χωριού και τους γεροντότερους να κάθονται τιμητικά στις πρώτες σειρές και να χειροκροτούν συγκινημένοι όλα τα παιδιά και κυρίως τα παιδιά της ΣΤ΄, που άφηναν πίσω τους όχι μόνο το σχολείο και το χωριό, αλλά και αυτή την παιδική τους ηλικία....

ΤΑ ΣΥΣΣΙΤΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ.

Ευτυχώς οι Ευρυτάνες της Αμερικής με τους ισχυρούς συλλόγους τους ανέλαβαν το 1962 να ενισχύσουν τα δημοτικά σχολεία των φτωχών ορεινών χωριών της Ευρυτανίας (όπου ανήκε η Καρύτσα μέχρι και το 1974) με οργανωμένα συσσίτια για τους μαθητές και τους δασκάλους τους, αρχικά μόνο για πρωϊνό και στη συνέχεια πλήρες γεύμα. Για το σκοπό αυτό κατασκευάστηκε σ’ ένα σημείο του σχολικού κήπου ένα πολύ μεγάλο μονόχωρο ξύλινο οίκημα, που αποτέλεσε μια αξιοπρεπή αίθουσα φαγητού με ενιαία τραπέζια σε σχήμα “Π” και πάγκους για όλα τα παιδιά του σχολείου, που χρησιμοποιούσαν εμαγιέ πιάτα και κύπελλα κι έτρωγαν κάτω απ’ την άγρυπνη επίβλεψη των δασκάλων, που ζόριζαν υπερβολικά τους λιγόφαγους μαθητές. Το γάλα σκόνη, που συνήθως “τσούκωνε” στο βράσιμο, όπως και το πλιγούρι, ήταν σκέτη τραγωδία, ένα βασιανιστήριο που έπρεπε να υποστούμε κάθε πρωϊ, αφού το γάλα αυτό δεν άρεσε σε κανέναν σχεδόν, πόσο μάλλον στα παιδιά του χωριού που ήταν μαθημένα να πίνουν φρέσκο γάλα . Το φαγητό παρασκευάζονταν επιτόπου σ’ ένα μικρό μαγειρείο στα δεξιά του εστιατορίου αυτού. Στο ξύλινο

αυτό κτήριο τοποθετήθηκαν τα παράθυρα και η εξώθυρα του δημοτικού σχολείου, που τότε αντικαταστάθηκαν με σιδερένια, που υπάρχουν μέχρι και σήμερα. Οι Ελληνοαμερικάνοι Ευρυτάνες έστειλαν για την ενίσχυση των συσσιτίων και πολλά τρόφιμα απευθείας. Τα βασικά ήταν αλεύρι, σπορέλαιο, κασέρι σε κονσέρβες, πελτές ντομάτας, αλάτι, ζάχαρη, γάλα σκόνη, κακάο, γάλα εβαπορέ, μικρά άσπρα φασόλια, ρύζι, ζυμαρικά, πλιγούρι, μαργαρίνη, θρεψίνη, βιταμίνες κλπ., τρόφιμα και είδη ξένα προς τη δική μας διατροφή στο χωριό. Το αλεύρι το έπαιρναν οι γυναίκες του χωριού και ζύμωναν με τη σειρά το ψωμί που τρώγαμε στο σχολείο. Κάποια άλλα τρόφιμα νωπά, όπως πατάτες, κηπευτικά κλπ τα αγοράζαμε με χρήματα των σχολικών επιτροπών. Κάποιες φορές το συσσίτιο περιελάμβανε κρέας, μπακαλιάρο ή άλλο ψάρι που τα πρόσφεραν οικογένειες του χωριού ως μνημόσυνο συγγενούς τους προσώπου. Σχολικοί μάγειροι υπήρξαν **οι Ντίνος Κολοβός, Σεραφείμ Κερασιώτης, Ζωγράφω Ζαχαρού, Αριστείδης Λιάκος κ.ά.** Όταν έκλεισε οριστικά το σχολείο και μετατράπηκε σε Κοινοτικό Γραφείο, το εστιατόριο αυτό έγινε αποθήκη σχολικών ειδών, βιβλίων και αρχείων, που με την πάροδο του χρόνου καταστράφηκαν ολοσχερώς, αφού η ξύλινη κατασκευή κατέρρευσε σιγά-σιγά και τα υλικά της λεηλατήθηκαν και χάθηκαν έτσι σπουδαία στοιχεία της τοπικής σχολικής ζωής και ιστορίας. Ωστόσο διατηρήθηκαν σημαντικά σχολικά είδη, βιβλία, εποπτικό υλικό, θρανία και αρχεία που φυλάσσονται σήμερα στο κτήριο του σχολείου, το οποίο έχει παραχωρηθεί κατά χρήση απ' το Δήμο Λίμνης Πλαστήρα στο Σύλλογο Καρυτσειωτών "ΠΑΝΑΓΙΑ ΠΕΛΕΚΗΤΗ" που το έχει ως έδρα του και πραγματοποιεί στο χώρο του συγκεντρώσεις και πολιτιστικές εκδηλώσεις κάθε καλοκαίρι.

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ.

Απ' τα μέσα της δεκαετίας του '50, όταν το σχολείο είχε φτάσει στους 125 μαθητές, που αυξάνονταν σε 150, όταν τους θερινούς μήνες έρχονταν να φοιτήσουν και τα Σαρακατσάνοπούλα, δημιουργήθηκε η ανάγκη να ιδρυθούν δύο ακόμα σχολεία στους πολυπληθέστερους οικισμούς της κοινότητας, αρχικά το σχολείο του Πλακωτού το 1956 και δέκα χρόνια αργότερα το σχολείο της Ράφνης. Τα σχολεία αυτά ήταν παραρτήματα του Δημοτικού Σχολείου Καρύτσας και Διευθυντής σε όλα ήταν ο δάσκαλος της Καρύτσας Γεώργιος Θεοδωρόπουλος.

α) **ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΠΛΑΚΩΤΟΥ** : Το σχολείο στο Πλακωτό (νυν Αγία Μαρίνα) πρωτολειτούργησε τη σχολική περίοδο 1954-55 με 36 μαθητές. Αρχικά στεγάστηκε σ' ένα παλιό μαγαζί του Χαραλ. Τσιτσιμπίκου (Λέλα) και στη συνέχεια επί τρία περίπου χρόνια σ' ένα ειδικά προκατασκευασμένο μεγάλο λυόμενο οίκημα στην κορυφή του χωριού μέχρι και το 1969-70, που το σχολείο αυτό έκλεισε. Πρώτος δάσκαλος στο Πλακωτό υπήρξε το 1956 ο **Σοφοκλής Δεφίγκος** που αρχικά είχε διοριστεί το 1953 στην Καρύτσα, ακολούθησε ο **Κων/νος Αθανασόπουλος** (1959-1960) απ' τη Καλαμάτα, ο **Βασίλης Παπακωνσταντίνου** απ' τη Λαμία, ο **Στρατής Μπίμπας** από Μυτιλήνη ο **Γιώργος Κωνσταντάκος** απ' το Ροπωτό Τρικάλων και τελευταίος ο **Γιάννης Επίσκοπος** απ' τη Λαμία, που χάθηκε νέος.

Με τον Επιθεωρητή Γεώργιο Καλτσούλα (στο μέσον) και τους δασκάλους Γεώργιο Θεοδωρόπουλο και Παναγιώτα (Γιούλα) Κωνσταντίνου -Θερμογιάννη το 1968.

β) **ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΗΣ ΡΑΦΗΝΑΣ** : Το μικρό αυτό σχολείο πρωτολειτούργησε στα μέσα της δεκαετίας του '60 και για πέντε μόλις χρόνια . Στεγάστηκε στο σπίτι του Ηλία Θεοδ. Κολοβού, ενώ διάθετε και μικρό μαγειρείο στην αυλή, όπου μαγείρευαν με τη σειρά οι μητέρες των μαθητών . Ο πρώτος δάσκαλος που υπηρέτησε για τρία χρόνια στη Ράφηνα ήταν ο **Βασίλης Πουλιόπουλος** απ' το Δάσκιο Βέρροιας⁶, ο οποίος έμενε στο σπίτι του Νικ. Ευαγ. Κολοβού και επόμενος και τελευταίος ο **Αθανάσιος Περιστεράς** απ' την Αγχιάλο Μαγνησίας, που δίδαξε για ένα έτος.⁷

ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΚΑΡΥΤΣΑ .

α) Την προπολεμική περίοδο :

Αρχικά οι δάσκαλοι (γραμματιστές ή δημοδιδάσκαλοι) δεν ήταν μόνιμοι, αλλά διορίζονταν απ' τον εκάστοτε Πρόεδρο της Κοινότητας, γι' αυτό και σε κάθε νέα εκλογή Προέδρου, άλλαζαν συνήθως και οι δάσκαλοι, τότε με το καλό και τότε όχι. Όταν αργούσε η τοποθέτηση δασκάλου συνήθως το κενό καλύπτονταν από κάποιον ιερέα του χωριού ή από κάποιον άλλο "γραμματιζόμενο".

Η παλαιότερη πληροφορία για διορισμένο δάσκαλο στην Καρύτσα μας δίνει το όνομα

6. Ο Βασίλης Πουλιόπουλος, που μετά τη συνταξιοδότησή του εγκαταστάθηκε στην Καβάλα, ήρθε προ ετών στην Καρύτσα και τη Ράφηνα, φιλοξενήθηκε από εμάς και πρόλαβε εν ζωή και τον παλιό διευθυντή του δάσκαλο Γ. Θεοδωρόπουλο.

7. Ευχαριστώ όλους όσους βοήθησαν την έρευνά μου αυτή με φωτογραφίες και πληροφορίες και προπάντων τους : Αναστασία και Δήμητρα Δημ. Ντόβολου, Αγγελική και Βάνα Δημητρακάκη, Κώστα Ελευθ. Λιάκο, Βασίλη Τσιλίκα κ. ά.

του **Α. Φωλή** (το σχολικό έτος **1901-1902**) που ήταν Γραμματιστής, δηλαδή είχε φοιτήσει στο Υποδιδασκαλείο.⁸

Μετά απ' αυτόν δίδαξε στην Καρύτσα μεταξύ **1903-1907 ο Δημήτριος (Μητράκος) ΜΑΝΩΛΗΣ** του Κων/νου και της Αγορίτσας, που είχε γεννηθεί στην Καρύτσα το 1880. Ο Δημ. Μανώλης φοίτησε στο Υποδιδασκαλείο Καρπενησίου, υπηρέτησε σε Πορτίτσα και Τιτάγι μεταξύ των ετών 1899-1903 και απ' το 1918 και μετά υπηρέτησε σε Κουμάδες, Μακρυχωρί κ.ά . Είναι χαρακτηριστικό της εποχής και της μοίρας των τότε δασκάλων το γεγονός, ότι ενώ ο Μητράκος υπηρετούσε στην Καρύτσα, άλλαξε ο Πάρεδρος του χωριού και απαιτούσε απ' αυτόν να παραιτηθεί για να τοποθετήσει άλλο δάσκαλο της αρεσκείας του (μάλλον τον Δημ. Καλλιαντέρη απ' το Φουρνά), αλλά αυτός δεν δέχονταν να φύγει. Τότε εμφανίστηκε στο σχολείο ο πάρεδρος με τους μαγκουροφόρους "μπράβους" του για να τον εκδιώξουν με τη βία. Ο Μανώλης, όμως, τους είδε έγκαιρα και για να γλυτώσει πήδηξε απ' το πίσω παράθυρο του σχολείου και έφυγε.... Ο Μητράκος Μανώλης, ήταν αδελφός της γιαγιάς μου Γιαννούλας Παΐση το γένος Κων. Μανώλη, ζούσε στο κοινό πατρικό τους σπίτι και είχε αδελφό του τον Παντελή και τον Μιλτιάδη, που ήταν μοίραρχοι της Χωροφυλακής. Η κόρη του, Παρασκευή Μανώλη, έγινε δασκάλα στην Καρδίτσα, όπου και απεβίωσε πρόσφατα σε ηλικία 97 ετών.⁹ Τα βιβλία και τα αρχεία του βρίσκονταν στο μεγάλο διώροφο σπίτι της γιαγιάς μου στην Καρύτσα και δυστυχώς κάηκαν εκεί το 1943 απ' τους Γερμανούς.

Τον Μητράκο Μανώλη αντικατέστησε κατά το **1908** στην Καρύτσα ο **ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΛΛΙΑΝΤΕΡΗΣ** απ' το Φουρνά της Ευρυτανίας . Ενωρίτερα, το 1901, ο Καλλιαντέρης είχε υπηρετήσει στη Χώταινα (Αηδονοχώρι) .

Ο **ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΣΙΤΣΙΜΠΙΚΟΣ** υπήρξε δάσκαλος και ιερέας. Γεννήθηκε στην Καρύτσα το 1875 . Δίδαξε στα Κουμπουριανά Καρδίτσας το 1904-1908 ¹⁰, στο Τιτάι και στην Καρύτσα δίδαξε μάλλον μεταξύ των ετών **1910-1913** ως λαϊκός και άλλα δυο χρόνια ως ιερέας. Το 1914 χειροτονήθηκε ιερέας και υπήρξε εφημέριος της Καρύτσας απ' το 1918 μέχρι το 1927, σταδιακά δε και μεταγενέστερα. Δάσκαλος έγινε και ο γιος του Χαράλαμπος που έλαβε το επίθετο "Παπαποστόλου".

Ο **ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ** ήταν κι αυτός Καρυτσιώτης, γιος του παπα-Μελέτη Κερασιώτη. Υπήρξε ο πρώτος δάσκαλος της Καρύτσας που πληρώθηκε κανονικά απ' το Δημόσιο ως υπάλληλος. Δίδαξε στην Καρύτσα απ' το **1915 ως το 1932**. Παραδοσιακός δάσκαλος, φορούσε τσαρούχια και ήταν πολύ αυστηρός. Έμεινε για κάποια χρόνια και στο Μετόχι, το βακουφικό κτήριο που βρίσκονταν δίπλα στο παλιό σχολείο του χωριού.

8. Αντώνη Αντωνίου : Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΝΜΟ ΜΑΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ (1900-1950) "ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ", Περιοδική έκδοση της Ένωσης Επιστημόνων, ΚΑΡΔΙΤΣΑ 1989, τόμος Ζ' , ΣΕΛ. 30-50. Επίσης Βασιλή Μαγδόπουλου : ΣΧΟΛΕΙΑ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ της περιοχής Καρδίτσας απ' την Τουρκοκρατία μέχρι το 1920" Καρδίτσα 2007, σελ. 50.

9. .Κατά το κτίσιμο του σπιτιού τους στην Καρύτσα το 1906 ένας μάστορας αστεειευμένος χάραξε έγκυλη τη μορφή του παρευρισκόμενου εκεί Μητράκου Μανώλη σε ένα ακρογωνιαίο αγκωνάρι του σπιτιού, που διασώζεται μέχρι και σήμερα στην αριστερή γωνία του παλιού ισόγειου τμήματος του πετρόκτιστου σπιτιού μας, που είναι ενσωματωμένο στο νέο διώροφο οίκημα .

10. Γ. ΔΗΜΟΥ - ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ ΘΑΝΑΣΙΑ - ΠΑΝΑΓ. ΝΤΑΒΑΡΙΝΟΣ, έκδοση συλλόγου Κουμπουριαντών Αττικής, 2020.

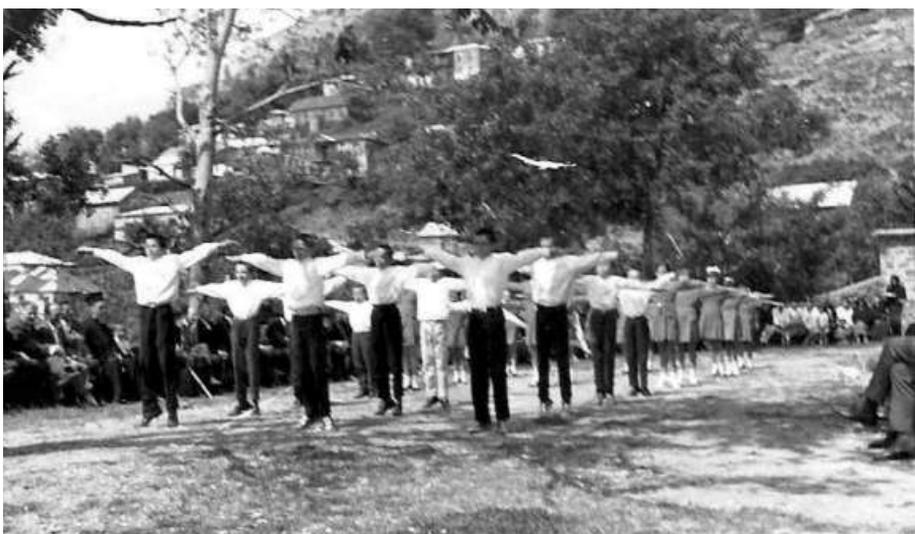

Εκδρομή στην Αγία Παρασκευή με τον δάσκαλο Γ. Θεοδωρόπουλο (άνω δεξιά) και Γυμναστικές επιδείξεις κοριτσιών στην αυλή της εκκλησίας του Αη-Γιάννη με τη δασκάλα Γιούλα Κωνσταντίνου το 1969 (κάτω)

Ο **ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΤΣΙΤΣΙΜΠΙΚΟΣ** ήταν γιος του παπα-Αρισειδή Μίσσα απ' την Καρύτσα και είχε γεννηθεί το 1908 . Υπηρέτησε στην Καρύτσα το **1932-1934** και αργότερα σε άλλα χωριά της Καρδίτσας (Ρούσσο, Γοργοβίτες κ.ά.), ενώ ως αδιόριστος δάσκαλος είχε υπηρετήσει και στον Καρβασαρά.

Η **ΣΟΦΙΑ ΓΙΑΝΝΕΛΗ** απ' την Κοκκινιά του Πειραιά ήταν η πρώτη γυναίκα δασκάλα στο χωριό και δίδαξε στην Καρύτσα μεταξύ 1934-1936.

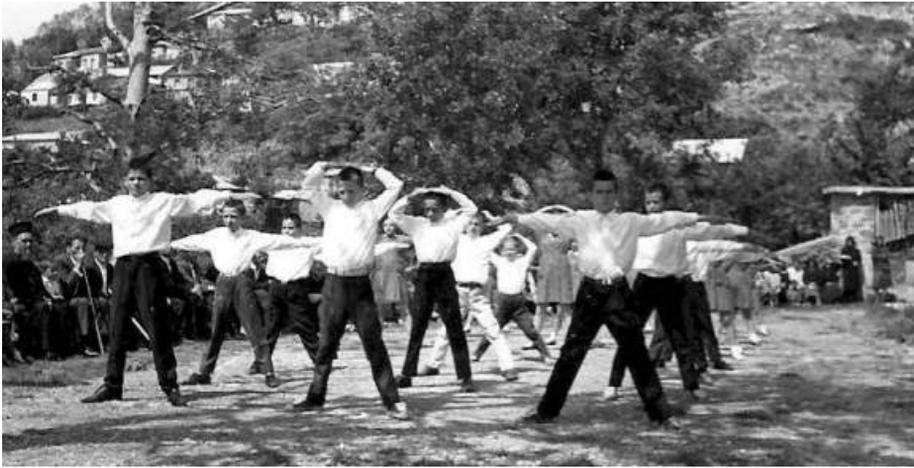
Ο **ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ** απ' το ηρωϊκό Μεσολόγγι δίδαξε στην Καρύτσα απ' το 1936 μέχρι τον Φεβρουάριο του 1938.

Ο **ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ** απ' το Μοσχοχώρι Λαμίας διορίστηκε δάσκαλος στην Καρύτσα απ' τον Φεβρουάριο του 1938 και έμεινε μέχρι το 1941 που επιστρατεύτηκε στον πόλεμο.

Το 1942 και το 1943 το σχολείο έμεινε κλειστό λόγω της Γερμανοϊταλικής Κατοχής. Όμως, μετά το κάψιμο της Καρύτσας απ' τους Γερμανούς στις 29-11-1943 ο Καρυτσίωτης δάσκαλος **ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ**, που βρίσκονταν στο χωριό, λειτούργησε με δική του πρωτοβουλία το σχολείο απ' τα τέλη του 1943 μέχρι και τον Μάρτη του 1945, που επιστρατεύτηκε ως "εθνοφύλακας" στο 119 Τάγμα Εθνοφυλακής Τρικάλων .

Το 1945, κατά την απελευθέρωση και το μετέπειτα διάστημα γίνονταν στο χωριό μαθήματα από δασκάλους που ανήκαν στο **ΕΑΜ** και είχαν βγει στο βουνό . Ένας αντάρτης δάσκαλος, που έμεινε στο σπίτι του Θύμιου Μίσσα, έκανε μαθήματα στα παιδιά συνήθως μέσα

Γυμναστικές Επιδείξεις αγοριών με τον δάσκαλο Γεωργ. Θεοδωρόπουλο το 1970

στην εκκλησία (στον μεγάλο τότε γυναικωνίτη) του Αη-Γιάννη .Επίσης το καλοκαίρι του 1947 έκανε μαθήματα στην αυλή της εκκλησίας ο Καρυτσιώτης δάσκαλος **Χαράλαμπος Παπαθωμάς**, (γεννημένος το 1926), ο οποίος πρωτοδιορίστηκε μετά στον Καρβασαρά.

Κατά τη διάρκεια του ΕΜΦΥΛΙΟΥ, που οι Καρυτσιώτες υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν το χωριό και εκτοπίστηκαν στην περιοχή της Καρδίτσας **απ' το Φθινόπωρο του 1947 μέχρι τον Μάιο του 1950**, που επέτρεψαν, το χωριό ήταν έρημο και πεδίο μαχών και το σχολείο του, φυσικά, κλειστό.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κάποια κενά χρονικά διαστήματα που το σχολείο περίμενε τον διορισμό του νέου δασκάλου πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στα παιδιά κάποιοι Καρυτσιώτες αδιόριστοι ακόμα δάσκαλοι, κάποιοι παπάδες, ακόμα και κάποιοι "γραμματιζόμενοι", όπως ο **Βάιος Τσιλίκας** του Γεωργίου (γεννημένος το 1890) , ψάλτης και γραμματι-

κός, που δούλεψε ιδιωτικά ως δάσκαλος σε Καρυά και Καρβασαρά με πληρωμή απ' τους γονείς των παιδιών, ο Ντίνος Αντωνίου απ' το Μπελοκομύτη και άλλοι. Ειδικότερα στα παιδιά των Σαρακατσάνων σε Καρβασαρά, Καρυά κλπ πήγαιναν προπολεμικά για να κάνουν ιδιωτικά μαθήματα τους θερινούς μήνες επί πληρωμή (συνήθως σε είδος) ο Βασίλειος Τσιούρης, ο Σωτήρης Τσιτσιμπίκος, ο παπα-Γεράσιμος Τσιτσιμπίκος (στο Μπελοκομύτη), ο Παναγιώτης Γ. Κερασιώτης (Κωσταρέλλος από Πλακωτό), ο Σωτήρης Σκαμπαρδώνης κ.α.

β) Την μεταπολεμική περίοδο.

Στην κανονική πλέον εκπαιδευτική περίοδο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ο πρώτος δημοδιδάσκαλος που διορίστηκε στην Καρύτσα το 1950-1951 ήταν ο **Προκόπιος ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ του Παναγιώτου** απ' την Αθήνα . Χαρακτηριστική είναι η -ευρισκόμενη στα χέρια μου- Αίτησή του για τον διορισμό του στην Καρύτσα και η οποία έχει επί λέξει ως εξής :

"Προς

Τον Κον Επιθεωρητήν Δημοτικών Σχολείων Ευρυτανίας

Καρπενήσιον.

Αίτησις

Προκοπίου Βασιλάκη του Παναγιώτου,

κατοίκου Αθηνών

Πειραιώς 87.

"Περί διορισμού μου ως αναπληρωματικού δημ/λου."

Λαμβάνω την τιμήν να παρακαλέσω Υμάς όπως ευαρεστούμενοι με διορίσητε ως αναπληρωματικόν δημ/λον εις το χωρίον Καρύτσα Δολόπων.

Μεθ' υπολήψεως.

Ο Αιτών"

(υπογραφή)

Ακολούθησε ο **Δημήτριος ΜΗΤΣΙΟΥ** απ' την Ήπειρο που δίδαξε για ένα μικρό χρονικό διάστημα το 1952 .

Το 1952-1953 διορίστηκε στην Καρύτσα ο **Χρήστος ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ** απ' το Δώριον Μεσσηνίας .

Τον ακολούθησε ο **Σοφοκλής ΔΕΦΙΓΚΟΣ** απ' το Καπαρέλι Θηβών το 1953 -1955, οπότε και τοποθετήθηκε στο νέο σχολείο του Πλακωτού.

Το 1956 διορίστηκε στην Καρύτσα ο **Γεώργιος ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ**, που υπήρξε διαχρονικά η πλέον εμβληματική φυσιογνωμία του Δημοτικού Σχολείου Καρύτσας. Ο Γιώργος Θεοδωρόπουλος του Ευαγγέλου και της Βασιλικής (το γένος Στεργίου), που οι Καρυτσιώτες τον αποκαλούσαν '*Γιωργούλη*' γεννήθηκε στην Καρύτσα στις 1-10-1918 .Είχε δάσκαλο τον Γεωργ. Παπαδόπουλο και φοίτησε στο Γυμνάσιο της Καρδίτσας το 1931-1937. Τα έτη 1937-1938 γύρισε στο χωριό και το 1938 εισήχθη στην Παιδαγωγική Ακαδημία Λαμίας έως το 1938, διότι το 1939 η Ακαδημία μεταφέρθηκε στη Λάρισα .Το Φθινόπωρο του 1940 πρωτοδιορίστηκε δάσκαλος στο Βοσκοχώρι Κοζάνης στην περιοχή Εορδαίας Πτολεμαΐδας έως

Παν-Καρυτσαϊτική συγκέντρωση στην Εθνική εορτή της 25ης Μαρτίου στο σχολείο του χωριού το 1976

το 1941 που επιστρατεύτηκε .Το φθινόπωρο του 1941 τοποθετήθηκε στην Ασβεστόπετρα Κοζάνης και τον ίδιο χρόνο ξαναγύρισε στο Βοσκοχώρι ως τον Απρίλιο του 1943, που επέστρεψε στην Καρύτσα.

Με τη σύζυγό του Ζωή, κόρη του Γώγου Παπαθωμά απ' το χωριό, απέκτησαν τρία τέκνα, τον Ευάγγελο (μηχανικό στο Καρπενήσι, που δεν ζει πια), την Παναγιώτα και τη Βασιλική.

Υπηρέτησε ως δάσκαλος στην Καρύτσα από 20-2-1943 μέχρι 10-8-1943 που επιστρατεύτηκε στο 119 Τάγμα Εθνοφυλακής Τρικάλων. Το 1946 επέστρεψε στο Βοσκοχώρι και τον Οκτώβριο του 1947 μετατέθηκε στο Βόλο (Άγιο Γεώργιο Φερρών Βελεστίνου) μέχρι τα Χριστούγεννα του 1955, οπότε τοποθετήθηκε μόνιμα στην Καρύτσα μέχρι και το 1972 ως **Διευθυντής του διθέσιου Δημοτικού Σχολείου** της. Μετά από 17 χρόνια στην Καρύτσα το φθινόπωρο του 1972 μετατέθηκε στο 4ο Δημ. Σχολ. Αγίου Νικολάου Καρδίτσας μέχρι 11-3-1974. Στη συνέχεια έγινε αναπληρωτής Επιθεωρητής Β΄ Περιφέρειας Μαγνησίας στο Βόλο μέχρι και 30-6-1976, που συνταξιοδοτήθηκε και επέστρεψε στο χωριό.¹¹

Ο Γ. Θεοδωρόπουλος υπήρξε η ψυχή του σχολείου της Καρδίτσας και υπόδειγμα διδασκάλου για τα μέτρα και τις συνθήκες της εποχής εκείνης. Τυπικός, αυστηρός και ιδιαίτερα μεταδοτικός στη διδασκαλία του .Υπήρξε ο μακροβιότερος δάσκαλος του σχολείου της Καρδίτσας και σήκωσε το μεγαλύτερο βάρος της εκπαίδευσης των μαθητών του χωριού και

11. Οι πληροφορίες για τη ζωή και την πορεία του δάσκαλου Γ. Θεοδωρόπουλου δόθηκαν σε μένα απ' τον ίδιο σε συνέντευξη τον Αυγ. Του 2007, αλλά και μέσα από ατέλειωτες ώρες συζητήσεων μαζί του .Υπήρξε πολύ καλός και ευχάριστος συνομιλητής και με βοήθησε σημαντικά στις ιστορικές έρευνές μου με στοιχεία, πληροφορίες και φωτογραφίες . Αιωνία του η μνήμη.

ομολογουμένως βγήκαν απ' τα χέρια του δεκάδες επιστήμονες, σε ποσοστό δυσανάλογα μεγάλο για ένα τόσο μικρό και φτωχό χωριό.

Υπήρξε ακμαίος, εργατικός και ασταμάτητος . Ήταν βασικός ψάλτης στο χωριό και απεβίωσε σε βαθύτατο γήρας, 99 ετών. Με το έργο του και την όλη παρουσία του σφράγισε και σηματοδότησε γενικά την εκπαίδευση, αλλά και την κοινωνική ζωή του χωριού.

Τα έτη 1959-1961 υπηρέτησε στην Καρύτσα η **Αναστασία (Τασία) ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΥ** απ' την Πάτρα .Μετά την Σοφία Γιαννέλη ήταν η δεύτερη γυναίκα δασκάλα στο χωριό. Η Τασία Μανωλοπούλου ήταν μια νέα, ψηλή και λεπτή γυναίκα, σοβαρή, αυστηρή και τυπική στη δουλειά της.

Τη διαδέχτηκε το 1962-1963 ακόμα μία δασκάλα, η **Όλγα ΒΕΛΕΝΤΖΑ**, που κατάγονταν από κάποιο χωριό της Ευρυτανίας και δίδαξε μόνο ένα σχολικό έτος στο χωριό και ακολούθως μετατέθηκε μάλλον στα Βραγκιανά.

Ο επόμενος δάσκαλος ήταν ο **Φώτιος ΣΑΜΑΡΑΣ** απ' τον Κλεισό Ευρυτανίας τα έτη 1963-1964.Υπήρξε ικανός, αλλά πολύ αυστηρός δάσκαλος και δίδαξε στο σχολείο που δημιουργήθηκε στο παλιό ισόγειο μαγαζί του Γώγου Παπαθωμά.

Το φθινόπωρο του 1964 διορίστηκε στην Καρύτσα η **Ευτυχία ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ (μετέπειτα συζ. Σπ. Γεωργόπουλου)** απ' το Βρυσχώρι Ιωαννίνων, 21 ετών σε πρώτο διορισμό, απόφοιτος της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Ιωαννίνων. Έφτασε στην Καρύτσα στις 15-11-1964 με μουλάρι που τη μετέφερε απ' το Νεοχώρι, συνοδευόμενη κι απ' τον επίσης δάσκαλο πατέρα της. Έγκαταστάθηκε αρχικά στο πάνω όροφο της οικίας του δασκάλου Χαράλαμπου Παπαθωμά .Έμεινε στην Καρύτσα τρία χρόνια (έφυγε το 1967) και δίδαξε στο σχολείο που δημιουργήθηκε στο σπίτι του Νίκου Στεργίου τις τάξεις Α΄, Γ και Δ΄ . και οι μικροί μαθητές τη λάτρεψαν. Η νεαρή Ευτυχία δέθηκε με τους χωριανούς και υπήρξε ιδιαίτερα αγαπητή σε όλους. Μάλιστα έγινε κουμπάρα στη φίλη της Αικατερίνη Τσιλικά στο χωριό και επισκέφτηκε την Καρύτσα αρκετές φορές .

Τη διαδέχτηκε το 1968-1969 στην Καρύτσα η **Παναγιώτα (Γιούλα) ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ** σύζυγος Ηλία Θερμογιάννη από Λαμία, που είχε προηγουμένα υπηρετήσει και σε ελληνικό σχολείο στην Αντίς Αμπέμπα της Αιθιοπίας.

Ακολούθησε μία ακόμα δασκάλα, η **Ιωάννα ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΗ** για την περίοδο 1970-1971. Όλοι οι παραπάνω δάσκαλοι συνυπηρέτησαν με τον Γ. Θεοδωρόπουλο, ο οποίος δίδαξε στην Καρύτσα μέχρι το 1972.

Το φθινόπωρο του 1972, στο μονοθέσιο πλέον σχολείο, τοποθετήθηκε ο δάσκαλος **Βασίλειος ΠΑΠΑΓΑΤΣΑΣ** απ' την περιοχή της Καλαμπάκας.

Μέχρι το οριστικό κλείσιμο του σχολείου το 1985, τους μαθητές του, που όλο και λιγόστευαν, δίδαξαν οι παρακάτω δάσκαλοι :

Κωνσταντίνος **ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ** από Καρδίτσα,

Παναγιώτης **ΖΟΥΚΑΣ** από Μορφοβούνι,

Ευάγγελος **ΔΗΜΑΚΗΣ** από Αρτεσιανό (γαμπρός Κων.Ντόβολου),

Η εκκλησία του Αη-Γιάννη με το ξύλινο καμπαναριό της και το σχολείο πίσω της, όπως ακριβώς ήταν όλος ο χώρος μέχρι και τη δεκαετία του 1970

Βάιος **ΛΑΤΙΝΟΣ** από Μορφοβούνι και
Αριστέιδης **ΓΙΟΒΑΝΙΤΗΣ** από Φύλλο Καρδίτσας.

Οι ξένοι δάσκαλοι του χωριού, που κατά κανόνα ήταν νέοι και πρωτοδιόριστοι, έμεναν συνήθως σε άδεια σπίτια Καρυτσειωτών που τα μίσθωναν μόνο για τη σχολική περίοδο, διότι οι χωριανοί επέστρεφαν τον Αύγουστο στο χωριό για διακοπές. Τέτοια σπίτια που μισθώνονταν κατά καιρούς στους δασκάλους ήταν το σπίτι του Χαράλαμπου Παπαθωμά, του Κων/νου Ηλ. Κολοβού, του Ιωάσαφ Ζαχαρού, της Ευθυμίας Κολοβού, του Νικ. Ευαγ. Κολοβού στη Ράφηνα κ.ά., αλλά κάποιοι δάσκαλοι επέλεξαν να συγκατοικούν με οικογένεια για να έχουν περαιτέρω φροντίδα (καθαριότητα, διατροφή κλπ).

Επισκεπτόμενοι σήμερα τη μεγάλη αίθουσα του παλιού Δημοτικού σχολείου μας βλέπουμε ξεχασμένα σε κάθε γωνία απομεινάρια μιας χαμένης ανεπιστρεπτή σχολικής ζωής, πίνακες, έδρα, βιβλιοθήκες, εγκυκλοπαίδειες, σκόρπια βιβλία σε καθαρεύουσα και πολυτονικό σύστημα, ζωγραφιές και παράξενα όργανα φυσικής ή άλλο ξεπερασμένο οπτικό και εποπτικό υλικό. Καθισμένοι σε κάποιο θρανίο, που ξέμεινε στην άκρη και σώθηκε, αναζητάμε κάποιο όνομα μικρό που χαράχτηκε κρυφά από κάτω και δεν έσβησε, ενώ αντηχεί ακόμα σ' αυτιά μας ο αντίλαλος απ' τις φωνές εκατοντάδων παιδιών να συλλαβίζουν ρυθμικά την αλφαβήτα ή να παπαγαλίζουν την προπαίδεια σε μια ατμόσφαιρα φορτισμένη απ' τις παιδικές αγωνίες και το βάρος τόσων χρόνων, μια ατμόσφαιρα που καμία χρονομηχανή και καμία δύναμη δεν θα μπορέσει ποτέ να ζωντανέψει, χάθηκε κάθε ελπίδα πια να ξαναφέρουμε εδώ παιδιά και δασκάλους, ο κύκλος έκλεισε. Ας κρατήσουμε τουλάχιστον ζωντανές για πάντα τις αναμνήσεις μας.

Το Νεοχώρι με τα δύο Σχολεία από το 1883 έως και το 1997

Ελπίδα Μπασδέκη, Εκπαιδευτικός

Το Νεοχώρι φαίνεται να γνώρισε μεγάλη ακμή στα ύστερα Βυζαντινά χρόνια ως έδρα της Επισκοπής Φαναρίου και Νεοχωρίου. Διέθετε μοναστηριακό συγκρότημα και αρκετές εκκλησίες, με αποτέλεσμα να έχει σχολείο όλη αυτή την περίοδο που λειτουργούσε με την ευθύνη της Εκκλησίας. Με το κίνημα του Διονυσίου του Φιλόσοφου και τις απίστευτες καταστροφές στα χωριά, τις εκκλησίες και τις μονές της Νευρόπολης χάθηκαν πολλά, γι' αυτό και ελάχιστα στοιχεία έχουμε για την περίοδο αυτή.

Τον 16ο αι. το Μέγα Νεοχώρι, είναι πληθυσμιακά ακμάζουσα Κοινότητα. (βλ. Νάννος, Ιστορία τομ.8/2025) Είναι έδρα της επισκοπής Φαναρίου και Νεοχωρίου, με 3 ιερείς, 5 μοναχούς και εντυπωσιακά μεγάλο αριθμό γυναικών μοναχών, 21 καλόγριες. Είναι φανερό ότι την εποχή αυτή η έδρα της επισκοπής Φαναρίου και Νεοχωρίου είναι στο Νεοχώρι, με επίκεντρο το χώρο που σήμερα ορίζεται από την κεντρική εκκλησία Παναγία, το κοινοτικό γραφείο, όπου ήταν το κοιμητήριο πριν μεταφερθεί στις εκκλησίες, μέχρι το ξενοδοχείο “Πανδίων”, στον Τσέρνο, και τον σημερινό χώρο στον Οβρό. Στο ίδιο συγκρότημα ήταν το επισκοπείο, αλλά και ακμάζουσα γυναικεία μονή, με άγνωστο αριθμό μοναχών. Με αυτή την εκκλησιαστική πραγματικότητα θεωρείται βέβαιο ότι λειτουργούσε σχολείο, κάτι που αναφέρει ο ερευνητής και συγγραφέας Λάμπρος Γριβέλλας στον παρόντα τόμο.

Επί Τουρκοκρατίας στο σχολείο του Νεοχωρίου δίδαξαν οι δάσκαλοι Αμβροσίου Αγάπιος, ιερομόναχος, Παπαφώτης Λεωνίδας, Στεργίου Χρήστος (Καραστεργίος). Πολύ σημαντικός δάσκαλος από το Νεοχώρι ήταν ο ιερέας Αντώνιος, ο οποίος δίδαξε στην περίφημη Σχολή Τρικάλων (1702-1724).

Η εκπαίδευση σε όλη την Ελλάδα, επομένως και στην Κοινότητα Νεοχωρίου, μετά την απελευθέρωση του 1881 οργανώθηκε, όπως και στην παλιά Ελλάδα, με το εκπαιδευτικό σύστημα των Βαυαρών. Την ευθύνη της εκπαίδευσης είχαν οι Δήμοι. Ο Δήμαρχος προσλάμβανε τους δασκάλους κάθε χωριού (με πρόταση του τοπικού Προέδρου) και σύμφωνα με τον νόμο έπρεπε να τους πληρώνει και το μισθό. Τα ταμεία όμως ήταν άδεια και παρά του ότι τα σχολεία ονομάστηκαν δημοτικά και οι δάσκαλοι Δημοδιδάσκαλοι την ευθύνη για τα σχολεία ανέλαβαν οι γονείς κάθε χωριού. Με προσωπικές προσφορές και προσωπική εργασία κατασκεύασαν τα σχολεία, αυτοί τάζαν τον δάσκαλο με τη σειρά και στα αλώνια έδιναν κάποια προϊόντα για την αμοιβή των δασκάλων.

Δραματικές λοιπόν οι συνθήκες εκπαίδευσης των παιδιών, όπως και όλης της ορεινής Ελλάδας. Έκθεση επιθεωρητή στο τέλος του 19^{ου} αι. προς το υπουργείο Παιδείας αναφέρει: αμαθείς δημοδιδάσκαλοι, άθλια διδακτήρια, ακατάλληλες Εφορευτικές επιτροπές, ελλιπέστατα και κάκιστα διδακτικά όργανα, ακατάλληλα βιβλία, αψυχολόγητοι διδακτικοί μέθοδοι, απαίδευτο και αγράμματο με παντελή απουσία στην σχολική φοίτηση το θή-

λυ φύλου, ελλιπέστατη η φοίτηση του άρρενος φύλου κατά το ήμισυ, μη εφαρμογή των νόμων του κράτους για την υποχρεωτική φοίτηση, μηχανιστική ανάγνωση, τελεία αγροικία των μαθητών, άξεστο ήθος και καταπληκτική ρυπαρότητα. Οι δε Δημοδιδάσκαλοι αναφέρει η ίδια επιθεωρητική έκθεση, ότι διαθέτουν ελλιπέστατη διδακτική εμπειρία και κοινωνική θέση ταπεινότατη.

Επίσημη ίδρυση του σχολείου Νεοχωρίου μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας έχουμε το 1883 και ανήκει στην κατηγορία Β τάξεως Αρρένων. Οι δάσκαλοι που δίδαξαν στο Νεοχώρι από το 1883 μέχρι το 1920 είναι οι: Ζαρκάδας Κων/νος, ιερέας, 1886-1889 και 1899-1900, Κρομμύδας Μάρκος 1889-1890, Σακελλαρίου Αναστάσιος 1890-....., Λαμπρόπουλος Βασίλειος 1896-1897, Παπανικολάου Δημήτριος 1898-1899, Παπαφωτίου Λάζαρος 1901-1907, Συρούκης Δημήτριος 1907-1908, Παπαποστόλου Λάζαρος 1908-1910, Βαϊόπουλος Γιώργος 1910- 1915, Αντωνίου Κων/νος 1915-1920.

Μετά τον Εμφύλιο τα χωριά της ευρύτερης περιοχής της Νεβροπόλεως είχαν σχεδόν όλα δασκάλους μορφωμένους και ικανούς. Στα μονοτάξια ή διτάξια σχολεία διορίζονταν αρχικά μόνον άρρενες δάσκαλοι. Δυστυχώς λόγω της πλημμύρας του “Ιανού” το 2020 καταστράφηκαν αρκετά από τα αρχεία της Α/βάθμιας Εκπαίδευσης Καρδίτσας, που φυλάσσονταν στο υπόγειο του κτηρίου που αφορούσαν και τη λειτουργία των σχολείων του Νεοχωρίου. Επίσης στα ΓΑΚ (Γενικά Αρχεία του Κράτους), παράρτημα Καρδίτσας, παραδόθηκαν αρχεία των σχολείων Νεοχωρίου για τα σχολικά έτη από το 1953 και εντεύθεν. Κατά ομολογία ντόπιων ηλικιωμένων, προς εκκαθάριση του αποθηκευτικού χώρου που φιλοξενούσε αρχεία λειτουργίας του Β΄ Δημοτικού Σχολείου Νεοχωρίου, στο υπόγειο του κτηρίου, μαθητολόγια, ενδεικτικά επίδοσης κ.ά. παραδόθηκαν στις φλόγες θεωρώντας τα ως

άχρηστα υλικά, προφανώς λόγω άγνοιας της αξίας τους. Οι πληροφορίες που πηγάζουν από τα διασωθέντα αρχεία αφορούν τα σχολεία του Νεοχωρίου από το σχολικό έτος 1950 και εντεύθεν με κάποια κενά σε σχολικές χρονιές.

Στο Νεοχώρι λειτούργησε από το 1950 μονοτάξιο σχολείο, το Α΄ Δημοτικό Σχολείο και από το 1955 το Β΄ Δημοτικό Σχολείο Νεοχωρίου, για να καλύψουν τις ανάγκες των πολλών μαθητών, καθώς το Νεοχώρι διέθετε ικανό πληθυσμό, ώστε να απαιτούνται δύο σχολικές μονάδες για τους μαθητές του Δημοτικού σχολείου. Κατά ομολογία των ηλικιωμένων πριν κτιστεί το κτήριο του Β΄ Δημοτικού σχολείου, που σήμερα λειτουργεί ως Πολιτιστικό Κέντρο, λειτούργησε ως παράρτημα του Α΄ Δημοτικού το σπίτι ιδιοκτησίας αργότερα του Στέφανου Θεολόγη, επίσης στην Συνοικία Αγίου Γεωργίου, όπου αργότερα ιδρύθηκε το Β΄ Δημοτικό Σχολείο Νεοχωρίου, το σχολικό έτος 1955-56.

Στοιχεία Α΄ Δημοτικού Σχολείου Νεοχωρίου:

Το σχ. Έτος	Σύνολο.....	Άρρενες	Θήλειες
1950-1951:.....	201	123	78
1951-1952:.....	187	118	69
1952-1953:.....	208	112	75
1953-1954:.....	197	109	79
1954-1955:.....	205	111	93
1955-1964.....	Δεν υπάρχουν στοιχεία		
το 1955 δημιουργείται το Β Δ.Σ. Νεοχωρίου			
1964-1965	92		
1965-1966	94		

1966-1967	96
1967-1968	97
1968-1969	91
1969-1970	85
1970-1971	81
1971-1972	69
1972-1973	55
1973-1974	34
1974-1975	32
1976-1977	17

*Οι δάσκαλοι Άνθιμος και Παπαδάκης
στη μέση η νηπιαγωγός, Νεοχώρι δεκ 1960.*

Στα μέσα της δεκαετίας του 1950, λόγω μεγάλου αριθμού μαθητών και μη επάρκειας του Α Σχολείου (σήμερα είναι το Περιβαλλοντικό Κέντρο), δημιουργήθηκε δεύτερο σχολείο στη συνοικία του Αγίου Γεωργίου. Αν και δεν έχουμε στοιχεία των μαθητών, αν αθροίσουμε τον αριθμό των μαθητών των δύο σχολείων, αντιλαμβανόμαστε ότι το Νεοχώρι τις δεκαετίες 1950 και 1960 είχε περίπου 150 μαθητές και η κοινότητα έσφυζε από ζωή. Επίσης φαίνεται ότι μετά τον Εμφύλιο η φοίτηση των κοριτσιών υπολείπεται και από το 1955 και μετά αρχίζουν να φοιτούν ισότιμα.

Στοιχεία Β' Δημοτικού Σχολείου Νεοχωρίου (συνοικία Αγίου Γεωργίου):

Το σχ. έτος	Σύνολο μαθητών
1955-1956.....	80
1956-1957.....	81
1957-1958.....	74
1958-1959	73
1959-1960	72
1960-1961.....	68
1961-1962.....	65
1962-1963	68
1963-1964	66
1964-1965	70
1965-1966	69

1966-1967	73
1967-1968	74
1968-1969	74
1969-1970	85
1970-1971	80
1971-1972	71

Γυμναστικές επιδείξεις με την καθοδήγηση του δασκάλου.

Δάσκαλοι που υπηρέτησαν μεταπολεμικά στο Νεοχώρι: Δ, Σηρούκης, Λ. Παπαποστόλου (Κρυονέρι), Γ. Βαϊόπουλος, Λ. Παπαφωτίου (Βλάσι), Κ. Αντωνίου (Μπελοκομύτη)-

Τσουβαλοδρομίες μαθητών μπροστά στον καμένο ναό του Αγίου Γεωργίου.

αργότερα έγινε Επιθεωρητής Δ.Σ.), Γ. Μήτσιου, Α. Κασιούρας (ντόπιος), Μ. Σακελλαρίου (ντόπιος), Σ. Αντωνίου (Μπελοκομύτη), Χ. Αντωνοπούλου, Π. Αντωνίου (ντόπιος), Σ. Καραγιάννη, Μανώλης Παπαδάκης, Άνθιμος, Γεωργία Χατζή, Κ. Σακκάς, Κων/νος Φλώρος, Στέργιος Κομματάς, Αλαχιώτης, Δεδούλη, Ηλίας Κρομμύδας, Δημήτρης Τσαντής, Χρήστος Κατσαρός.

Γυμναστικές επιδείξεις κάτω από τον πλάτανο στην αυλή του νέου κτηρίου Αγ.Γεωργίου.

Νεοχώρι 1962. Ερυθροσταυρίτες μαθητές του Δημοτικού Σχολείου σε εθελοντική εργασία

Βιβλιογραφία

«Γνώση και Γνώμη» περιοδική έκδοση της ένωσης επιστημόνων Νομού Καρδίτσας, τόμος Ζ , Εκδ. Καρδίτσα 1989, άρθρο του Αντώνη Αντωνίου «Η Δημοτική Εκπαίδευση στον Νομό μας στις αρχές του Αιώνα»), σελ. 169

«Σχολεία και δάσκαλοι της περιοχής Καρδίτσας» από την Τουρκοκρατία μέχρι το 1920, Βασίλης Ν. Μαγόπουλος, εκδ. Καρδίτσα 2007.

«Γνώση και Γνώμη» περιοδική έκδοση της ένωσης επιστημόνων Νομού Καρδίτσας, τόμος 24^{ος} , Εκδ. Καρδίτσα 2016, άρθρο του Αντώνη Αντωνίου «Αργιθέα . Η εκπαίδευση στα χωριά της Αργιθέας από την Τουρκοκρατία μέχρι σήμερα (1830-2010), σελ. 30

Νάννος Παναγιώτης, Μονές και μοναχισμός στα χωριά της Νευρόπολης το 16ο αι., μέσα από την πρόθεση 37 της Μονής Δούσικου, Ιστορήση, τομ8/2025, σελ. 97.

Άλλες πηγές:

Γ.Α.Κ. (Γενικά αρχεία του κράτους παράρτημα Καρδίτσας), μαθητολόγια και βιβλία μαθητικού μητρώου.

Αρχεία Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Καρδίτσας.

Συνεντεύξεις και φωτογραφίες από τον υπερήλικα Παναγιώτη Μανώλη, Νεοχωρίτη, που με την φωτογραφική του μηχανή αποθανάτισε μοναδικές στιγμές της σχολικής ζωής μαθητών και δασκάλων .

Οι φωτογραφίες από το αρχείο του Παναγιώτη Μανώλη, φωτογράφου του Νεοχωρίου

ΤΕΚΜΗΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΦΥΛΑΚΤΗΣ

Αθανάσιος Τσιμαντάς

Εισαγωγή: Στη Θεσσαλία μετά την κατάκτησή της από τους Τούρκους δεν διατηρήθηκε κανένα σχολείο. Στους χρόνους της τουρκοκρατίας οι κάτοικοί της είναι βυθισμένοι στην αμάθεια και στον εθνικό τομέα επικρατεί σύγχυση και άγνοια. Πριν από το 1760 δεν ήξεραν αν υπάρχουν ελληνικά γράμματα και πολλοί νόμιζαν ότι «Έλληνες» είναι μια ονομασία που ανήκε στους ειδωλολάτρες. Οι ίδιοι ονομάζονταν «Γραικοί» και η περιοχή τους η Θεσσαλία «Βλαχία». Έτσι η παιδεία στη Θεσσαλία ουσιαστικά ξεκίνησε σχεδόν από το τίποτα, από τα μοναστήρια, όπου οι σκλαβωμένοι μαθαίνουν για το δοξασμένο παρελθόν και νοιώθουν υπερηφάνεια. Αφυπνίζεται η ελληνική συνείδηση και οι «Γραικοί» ονομάζονται πάλι «Έλληνες» και η περιοχή τους ξαναπαίρνει το όνομα Θεσσαλία.

Το σύνολο των κατοίκων του χωριού μόλις μεγάλωναν τ' αγόρια «τα παιδιά» διότι τα κορίτσια, δεν υπολογίζονταν για τέκνα της οικογένειας αλλά αποκαλούνταν και «βάσσανα» γι' αυτό ακόμη και σήμερα λένε έχω «ένα παιδί και ένα κορίτσι» αντί να πούνε «έχω δύο Παιδιά» και όταν γίνονταν 11-12 χρονών οι περισσότεροι φτωχοί γονείς τα «ρόγιαζαν» δηλαδή τα έδιναν σε τσοπάνηδες για να φυλάνε τα κοπάδια τους και γενικά σε ανθρώπους που ήταν σε καλύτερη οικονομικά κατάσταση και διατηρούσαν μεγάλο αριθμό ζώων (πρόβατα - γίδια ή γελάδια).

Μέχρι το 1900 περίπου οι περισσότεροι κάτοικοι ήταν εντελώς αγράμματοι εκτός ορισμένων που ήξεραν να συλλαβίζουν λίγο και να βάζουν κάπως την υπογραφή τους. Ήταν ο απλός και απαίδευτος κόσμος που σπούδασε την «γραφή της φύσεως και των βράχων. Η ζωή μέσα στο φως, την ομορφιά και την γαλήνη της ορεινής φύσεως τους έδίδαξε μια σοφή εμπειρία, τους επρόικισε με αισθήματα που ανεβάζουν σε υψηλή ψυχική στάθμη.

Το πρώτο δημοτικό σχολείο Φυλακτής κτίστηκε μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881) και ευρίσκεται στη θέση όπου είναι και σήμερα το λιθόκτιστο σχολείο δίπλα στην Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, επρόκειτο για ένα μικρό λιθόκτιστο κτίσμα με δύο δωμάτια με υπόγειο, με δύο εισόδους, ξύλινο πάτωμα και τσίγκινη στέγη, κτίστηκε με πέτρες από τον «Παληόπυργο» στη διετία 1882- 1883 και λειτούργησε με το διάταγμα που δημοσιεύθηκε με αριθμό 124 ΦΕΚ την 1-10-1882 ως μονοθέσιο δημόσιο σχολείο και πρώτον δάσκαλο τον Στέργιο Καραχρήστο από το Κρυονέρι γιο του Χρήστου Καραχρήστου πρακτικού γιατρού του Γεωργίου Καραϊσκάκη. Η φοίτηση μέχρι και το 1915 - 16 ήταν τετραετής, πρώτοι αποφοιτήσαντες οι γεννηθέντες το 1876. Από τους πρώτους αποφοιτήσαντες ήταν και ο Αθανάσιος Μαντζάρας του Κων/νου (Σιούλας) ο οποίος μετά την αποφοίτησή του από το σχολείο Φυλακτής φοίτησε στο σχολαρχείο Σοφάδων και διορίστηκε δάσκαλος στο χωριό από το 1904 έως 1930 περίπου.

Τους αιώνες της τουρκοκρατίας την παιδεία κράτησαν οι ιερείς, άνθρωποι φτωχοί που

γνώριζαν μόνο να διαβάζουν τα ιερά κείμενα. Οι κάτοικοι, ακόμα και σήμερα, στο χωριό δεν λένε ποιος «παπάς θα λειτουργήσει» αλλά «την Κυριακή θα διαβάσει ο τάδε παπάς». Σε κάθε χωριό ο παπάς μετάδιδε έστω με υποτυπώδη τρόπο την διδασκαλία της μητρικής γλώσσας και τα παιδιά μάθαιναν «κολλυβογράμματα». Κάθε παπάς μάζευε τα «παπαδοπούλια» να τον βοηθούν και να μάθουν ψαλτική και λίγα γράμματα για γραφή και ανάγνωση. Οι ιερείς και η εκκλησία πρόσφεραν έργο που σήμερα κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει. Τα ονόματα των ιερέων που διασώθηκαν είναι: Αποστολής Γερογιάννης (Παπαδούλης), 1830, ο Αθανάσιος Αποστολακούλης (Παπαθανασίου), 1840, ο Γεώργιος Αθανασίου (Παπαγεωργίου), 1860, ο Δημήτριος Παπαγεωργίου (Παπαδημητρίου), 1880-1915. Από το 1881 που απελευθερώθηκε η Θεσσαλία και εντάχθηκε στο Ελληνικό Κράτος, στη Φυλακτική έγινε σχολείο αρρένων Β Τάξης, το οποίο λειτούργησε με ένα δάσκαλο για όλα τα παιδιά και τις τάξεις.

Για το πρώτο σχολείο δεν γνωρίζουμε παρά ελάχιστα πράγματα. Οι μαθητές καθόταν αρχικά σταυροπόδι γύρω από το δάσκαλο τους πάνω σε προβιές και ψάθες ώσπου να γίνουν τα πρώτα υποτυπώδη θρανία. Το πρώτο σχολικό μέσο μάθησης ήταν το «πινακίδι» που ήταν τεμάχιο σανιδιού γυαλιστερό, από κέδρο συνήθως σε μέγεθος τετραδίου στο οποίο χάρασαν με μαχαίρι (σουγιά) το αλφαβητάρι που αποτελούσε το βασικό καθημερινό μάθημα και έσβηνε με ξύσιμο του σουγιά ή γυαλιού. Είναι χαρακτηριστική η φράση του τραγουδιού «από μικρός στα γράμματα μικρός στα πινακίδια».

Μετά ήλθε η «πλάκα» ένα είδος σχιστόλιθου (λεπτό φύλλο πέτρας) και τα γράμματα εγράφοντο με το «πλακοκόνδυλο» έσβηναν με ένα σφουγγάρι που ήταν δεμένο στο πλευρό της και με το μανίκι του υποκαμίσου όπου δεν υπήρχε σφουγγάρι. Το τετράδιο ήλθε με-

1936-38. Μαθητές του Δημοτικού Σχολείου με τον δάσκαλο Λάζαρο Αμβροσίου στον Αϊ Γιώργο

τά το 1900 και ήταν δυσεύρετο γιατί και το χαρτί ήταν δυσεύρετο, αφού και οι εφημερίδες εχρησιμοποιούντο για τσιγαρόχαρτα και για το τύλιγμα της πίτας και του «πλαστού». Άλλα βοηθήματα του μαθητού ήταν το «καλαμάρι» (είδος μελανοδοχείου), ο χάρακας και ο κονδυλοφόρος με τις πένες.

Τα παραπάνω βοηθήματα ετοποθετούντο στην «Μαρούδα» (τσάντα πάνινη από ντρίλι ή υφαντή στον αργαλειό). Η διδασκαλία γινόταν πρωί και απόγευμα και τα παιδιά πήγαιναν στο σχολείο όταν χτυπούσε η καμπάνα. Υπήρχε ένα κενό για να πάνε το μεσημέρι για φαγητό στο σπίτι τους και το απόγευμα ξαναρχίζαν το μάθημα. Ως παιδαγωγικό μέσο υπήρχε και το απαραίτητο «ξυλοφόρτωμα». Η ανάγνωση άρχιζε από το αλφάβητο, μάθαιναν πρώτα τα γράμματα από το α έως ω και από το ω έως α και ακολουθούσε ο συλλαβισμός, εκτός από την ανάγνωση διδάσκονταν και «καλλιγραφία» και αριθμητική.

Καθημερινά τον χειμώνα οι μαθητές κουβαλούσαν στην μασχάλη τους ένα - δυο ξύλα απαραίτητα για την θέρμανση του σχολείου τους. Οι μαθητές από τα Καλύβια Φυλακτής ερχόταν στο σχολείο με τα πόδια μέσα στον χειμώνα και στις κακοκαιρίες. Η διδασκαλία άρχιζε πάντοτε με προσευχή και ακολουθούσε το μάθημα. Πριν οι δάσκαλοι γίνουν δημόσιοι υπάλληλοι οι υλικές αποδοχές των δασκάλων ήταν πενιχρές και ποικίλες από τόπο σε τόπο, ορισμένα χρήματα έδινε η εκκλησία βγάζοντας «δίσκο» και ιδιαίτερα στα χωριά μας, έδιναν στον δάσκαλο καλαμπόκι ή σιτάρι.

Το παλιό σχολείο λειτούργησε μέχρι το 1952 και κατεδαφίστηκε για να κτισθεί στην θέση του το υπάρχον σήμερα σχολείο. Μέχρι την ανέγερση του νέου σχολείου οι μαθητές έκαναν μάθημα στα κρύα λιθόστρωτα των εκκλησιών Αγίου Γεωργίου, Αγίας Τριάδας και «Αγιάννη» και για μικρό χρονικό διάστημα στο σπίτι του Γεωργίου Σιάτρα (Σιατράκη). Το νέο σχολείο έγινε με προσωπική εργασία των κατοίκων και την αμέριστη και σοβαρή προσπάθεια του τότε δασκάλου Βασιλείου Κίσσα, ο οποίος διέθεσε και την άδεια του καλοκαιριού του 1953 για να παρακολουθεί τις εργασίες. Τα χρήματα δεν διετεθήσαν από το δημόσιο αλλά από τον προϋπολογισμό της κοινότητας, περίπου 150.000. Για την ανέγερση του χρησιμοποιήθηκε η παλιά πέτρα και συμπληρώθηκε με λίγη καινούργια.

Δημοτικό Σχολείο

Οι χωρικοί εργάστηκαν σκληρά και για πολύ καιρό για να μεταφέρουν τα υλικά, άμμο και ασβέστη από το ποτάμι με τα μουλάρια τους, διότι τότε δεν υπήρχε δρόμος προς το σχολείο. Η ασβέστη κατασκευάστηκε στην ασβεσταριά του Τάσιου Πρίτσα (Σαβάκη).

Το σχολείο Φυλακτής έπαψε να λειτουργεί στα 1991 συμπληρώνοντας εκατό και πλέον χρόνια λειτουργίας βγάζοντας από την αμάθεια τους χωριανούς μας, προσφέροντας έργο πνευματικό με πρωτοπόρους τους δασκάλους μας.

Οι δάσκαλοι εκτός από τους προαναφερθέντες Καραχρήστο και Μαντζιάρρα είναι οι παρακάτω:

1. Κουτσοκώστας Γεώργιος, 1931-33
2. Παυλίδης Κων/νος, 1934-36
3. Αμβροσίου Λάζαρος, 1936-38
4. Καρπέτα Θεοδώρα, 1938-40
5. Σουφλάκος Σωτήριος, 1945-45
6. Καραγιώργος Βασίλειος, 1946-47
7. Καψάλης Πέτρος, 1947-48
8. Συρούκης Παναγιώτης, 1948-49
9. Λιαπής Τηλέμαχος, 1949-50
10. Πανάγος Χρήστος, 1950-51
11. Μπουρναβέα Μάχη, 1951-52
12. Λάππα Αναστασία, 1951-52
13. Κίσσας Βασίλειος, 1952-55
14. Οικονομίδης Αθανάσιος, 1955-56
15. Γκονέτης Αθανάσιος, 1955-56
16. Θυμιόπουλος Απόστολος, 1956-57
17. Μάγκου - Ραμούζη Ευθαλία, 1956-57
18. Τσίντζος Βασίλειος, 1957-60
19. Καραντζαφέρη Βάσω, 1957-60
20. Πούλιος Τηλέμαχος, 1960-64
21. Σιφνιώτης Γ., 1964-66
22. Κάκου Σωτηρία, 1964-1966
23. Γαλανίτσα Καίτη, 1966-67
24. Κοντούλης Θωμάς, 1968-71
25. Αντωνάκης Αντώνιος, 1970-71

26. Κάλπικος Νικόλαος, 1970-71
27. Παππάς Χριστόφορος, 1971-74
28. Μπαρτατίλα Μαρία, 1972-1973
29. Ντούρλιας Κων/νος, 1971-74
30. Φλουρής Γεώργιος, 1974-78
31. Μακρής Ιωάννης, 1979-80
32. Παπαδημητρίου Δημήτριος, 1980-81
33. Δήμου Χρήστος, 1981-82
34. Ζούκας Παναγιώτης, 1982-83
35. Δελιδέρης Πέτρος, 1983-84
36. Μανουσάκη Ζωή, 1984-85
37. Θωμοπούλου Βασιλική, 1985-86
38. Κωτσώνη Αικατερίνη, 1986-87
39. Σκρέτας Γεώργιος, 1987-88
40. Τσιαμαντάς Κων/νος, 1988-89
41. Ξιφοκώστας Θεοδόσιος, 1989-90
42. Μπούτας Βάϊος, 1990-91

Επίσης λειτούργησε στα Καλύβια Φυλακτής από 1978 έως το 1988 δημοτικό σχολείο στο σπίτι του Χρήστου Βασιλάκου. Το 1991 έπαψε πια να λειτουργεί το σχολείο μας το οποίο πρέπει να συντηρηθεί και να γίνει διατηρητέο πνευματικό μνημείο.

Το 2015 έγινε μετατροπή σε Πολιτιστικό Κέντρο με μία αίθουσα λαογραφικού Μουσείου το οποίο εμπλουτίστηκε το 2025 με ευθύνη της αντιδημάρχου κ. Βάσως Ξηροφώτου.

Λαογραφικό Μουσείο Φυλακτής στο χώρο του Δημοτικού Σχολείου (2025)

Δημοτικό Σχολείο και δάσκαλοι του Βλάσδου/Μοσχάτου

Τσιτσιάς Δημήτρης

Το Δημοτικό Σχολείο ιδρύθηκε στο Βλάσδο το 1883, δύο μόλις χρόνια μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881) από τους Τούρκους. Σύμφωνα με την «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος» της 20ής Δεκεμβρίου 1882 (το επόμενο έτος από την απελευθέρωση), αριθ. 198, στην απόφαση «Περί συστάσεως δημοτικών σχολείων εν τη επαρχία Καρδίτσας», το Δημοτικό Σχολείο Βλάσδου (Μπλάσδου) συνιστάται ως «Δημοτικό Σχολείο Αρρένων». Ήταν δε από τα πρώτα σχολεία που ιδρύθηκαν στην περιοχή της Καρδίτσας. Αρχικά στεγάστηκε σε κτίριο που βρισκόταν λίγο πιο πάνω από το σημερινό σχολείο, ήταν δίπλα στο καζαναριό του Ασκητή, στο οικόπεδο σήμερα του Άρη Βρόντου, ο οποίος το πήρε από τον Βάιο Καντήλα. Μέρος του κτιρίου διακρίνεται στη μοναδική φωτογραφία του 1922, με τους μαθητές και τον παπα-δάσκαλο Λάζαρο Παπαφώτη στο κέντρο (παπα-Λάζαρος). Στο κτίριο αυτό το σχολείο λειτούργησε από το 1883 έως το 1925.

Το σχολείο του Βλάσδου το 1922 και παπαδάσκαλος Λάζαρος Παπαφωτίου.

Επειδή το οίκημα ήταν παλαιό και τα παιδιά πλέον περισσότερα διότι στο μεταξύ άρχισαν σιγά – σιγά να φοιτούν και τα κορίτσια. Τα παιδιά ήταν πολλά και θεωρήθηκε αναγκαία η κατασκευή νέου διδακτηρίου, που έγινε το 1925 το οποίο ήταν στην σημερινή του θέση.

Όπως φαίνεται από φωτογραφία του 1931 με τον πασχαλιάτικο χορό, ήταν πολύ όμορφο κτίριο. Το παλιό σχολείο εγκαταλείφθηκε και μέχρι και τη δεκαετία του 1930 βρισκό-

ταν ακόμη έρημο και εγκαταλελειμμένο. Το δεύτερο – εκεί που είναι το σημερινό, δίπλα στο ιερό του Αϊ-Γιάννη – από το 1925 έως το 1942.

Το καινούριο σχολείο, δυστυχώς, δεν μακροημέρευσε. Πυρπολήθηκε το 1942, στην Κατοχή από τους Ιταλούς, μαζί με τον διπλανό Ναό του Αϊ-Γιάννη. Το υπόλοιπο χωριό οι Ιταλοί δεν το πείραξαν, κάηκε όμως τον επόμενο χρόνο, το 1943, από τους Γερμανούς.

Στην Κατοχή λειτούργησε σαν σχολείο το «Καφενείο τ' Αμερικάνου», του Χρήστου Μηλιώνη που είχε πάει μετανάστης στην Αμερική, επέστρεψε και έκτισε μεγάλο καφενείο στην πλατεία, στο Μεσοχώρι. Δάσκαλοι την εποχή της Εθνικής Αντίστασης ήταν οι απόφοι-

τοι από το Παιδαγωγικό Φροντιστήριο της Τύρνας. Στο ίδιο καφενείο του Χρήστου Μηλιώ-
νη (Αμερικάνος) λειτούργησε σχολείο μετά το τέλος των πολέμων, τέλη του 1949 μέχρι τον
Οκτώβρη του 1952.

*Δύο φωτογραφίες στο από το σχολείο που λειτούργησε στο καφενείο του Αμερικάνου, στην επάνω φωτογραφία
έξω οι μαθητές 19/6/1951 με το δάσκαλο Χρήστο Πανάγο, στην κάτω φωτογραφία 21/10/1952, ο Πανάγος διδάσκει
τα τελευταία μαθήματα εκεί, καθότι μετά μία εβδομάδα θα μεταφερθούν στο νέο κτίριο.*

Στις 2 Νοέμβρη 1952 έγιναν τα εγκαίνια του νέου (σημερινού) Δημοτικού Σχολείου, με την επίσημη παρουσία όλων των αρχών, όπως φαίνεται και στη φωτογραφία. Το σχολείο έκλεισε το 1985. Τώρα είναι η έδρα του Μορφωτικού Συλλόγου Μοσχάτου που ιδρύθηκε το 1976. Παρατηρητής των περιπετειών των σχολείων, ο γεροπλάτανος που στέκει στο προαύλιο από το 1905 (σήμερα 120 ετών). Τώρα μαζί με το σχολείο στέκει κι αυτός έρημος, χωρίς φωνές και τρεχαλητά παιδιών, κάτω από τα αιωνόβια κλαδιά του.

Το τέταρτο και τελευταίο είναι το σημερινό κτίριο το οποίο λειτούργησε από το 1952 έως το 1985 και ως κτίριο παραμένει το ίδιο αν και δοκιμάστηκε κατά καιρούς από σεισμούς.

Οι μαθητές Δημοτικού Σχολείου με τον δάσκαλο Χρήστο Πανάγο, φθινόπωρο 1956.

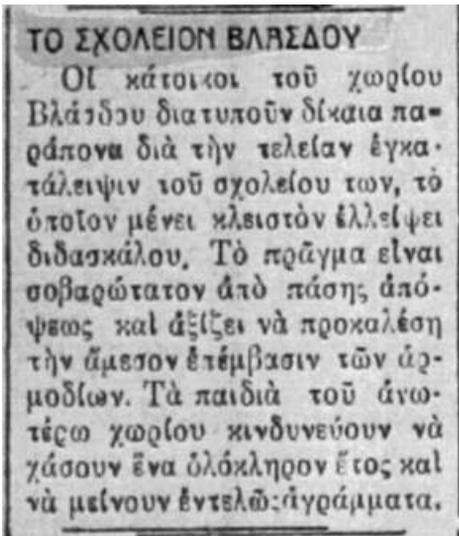
Σύμφωνα με την έρευνα οι δάσκαλοι που δίδαξαν στα σχολεία αυτά, όσους κατάφερα να εντοπίσω, από την απελευθέρωση (1881) έως σήμερα (1985), έχουν ως εξής: Παπακωνσταντίνου Λεωνίδας, 1885, Παπαφώτης Λεωνίδας, 1889, από το Βλάσδο. Ήταν πατέρας του Φώτη (φωτογράφος και ποιητής), του Γιώργου (σερβιτόρος στην ταβέρνα του Αθάνατου, στην Αθήνα) και της Παναΐουλας (σύζυγος Μανώλη Λιάπη). Αδελφός του παπαδάσκαλου Λάζαρου Παπαφωτίου (παπα-Λάζαρος). Το 1872–73 αναφέρεται σαν δάσκαλος στο διπλανό χωριό Καταφύγι. Μυργιώτης Κώστας, 1895–1901.

Κρανιάς Λάμπρος, 1902–1921, από τον Μεσενικόλα αναφέρεται σαν πολύ καλός δάσκαλος, αλλά και πολύ αυστηρός (έδερνε αλύπητα). Βέβαια εκείνες τις εποχές το ξύλο θεωρούνταν μέσον παιδαγωγικής – «ο μη δαρείς, ου παιδεύεται». Εδώ θα αναφέρω μία ευτράπελη σχετική αφήγηση από τον σημαντικό λογοτέχνη και δάσκαλο Γιάννη Κονδυλάκη, στο βιβλίο του «Όταν ήμουν δάσκαλος», λέει λοιπόν ότι αρχές του 1900, κάπου σ' ένα χωριό στην Κρήτη, την πρώτη ημέρα που άνοιγαν τα σχολεία, ένας κρητικός που έφερνε το παιδί του για πρώτη φορά, του είπε: «*Δάσκαλε, να το μάθεις γράμματα, μονάχα τα κοκκαλά γερά!*» Το πόσο έχαιρε αναγνώρισης και υστεροφημίας ο δάσκαλος Κρανιάς φαίνεται από

το ότι, για πολλά χρόνια αργότερα, όταν έπαιζαν πρέφα στο καφενείο και υπήρχε κάποια διχογνωμία ή αμφισβήτηση, η απάντηση του θιγόμενου ήταν: «Εγώ τα γράμματα τα 'μαθα στον Κρασιά!»

Παπανικολάου Δημήτριος, 1921–1922.

Παπαλάζαρος (Λάζαρος Παπαφωτίου), 1922–..., από το Βλάσδο, ήταν παπα-δάσκαλος, αδελφός του δασκάλου Λεωνίδα Παπαφώτη. Ο παπα-Λάζαρος ήταν πατέρας του Σωκράτη (καφετζής, μαζί με τον κουινιάδο του Σολωμού Κουσιά) και του Γιώργου. Έκανε δάσκαλος στην Μπεζιούλα, στις αρχές του 1900, και στην Πορτίτσα, δεκαετία του 1910, όπου έκτισε και σπίτι – μνημείο τριώροφο. Το σπίτι Βρίσκεται ακόμη. Τώρα μένει ο **Νικήτας Πέτσιας**, θα άξιζε να χαρακτηριστεί διατηρητέο. Ο **Παπαλάζαρος** δίδασκε και στο Βλάσδο τη δεκαετία του **1920**. Ενώ ήταν και ιερέας στο Βλάσδο, είχε την ενορία του **Αϊ-Γιάννη**, ενώ στον **Άγιο Νικόλαο** λειτουργούσε ο **παπα- Παναγιώτης Κακαρίμπας**. Τέλη του 1920 υπηρέτησε κάποιος Μήτρας.

Σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας «Θεσσαλική Ηχώ», της 21ης Ιανουαρίου 1932, οι Βλασδινοί διαμαρτύρονταν γιατί δεν εστάλη κανένας δάσκαλος και το σχολείο ήταν κλειστό. Το επόμενο χρόνο λοιπόν εστάλησαν δύο αξιόλογοι δάσκαλοι: Λάμπρος Λαμπρόπουλος (διευθυντής) και Ηλίας Καψάλης (από χωριό των Αγραφών), 1932–33.

Ο **Αθανάσιος Σουλτανιάς** υπηρέτησε από τα μέσα του 1930 μέχρι το 1940 και ήταν από το Σμόκοβο/Λουτροπηγή. Τότε στο σχολείο ήταν 130 παιδιά και βέβαια (όπως και πριν και αργότερα) γίνονταν μαθήματα πρωί–απόγευμα. Στην «Θεσσα-

λική Ηχώ», της 14-5-1939, υπάρχει ρεπορτάζ περί διήμερης επίσκεψης του επιθεωρητή Στράτου στο σχολείο. Μετά από λεπτομερή επιθεώρηση έδωσε τα συγχαρητήρια στον δάσκαλο και τους μαθητές και στο τέλος κάλεσε και το χωριό και τους μίλησε σχετικά. Τους έδωσε και συμβουλές αμπελοκαλλιέργειας, σαν γνώστης όπως αναφέρεται, και στο τέλος βέβαια εξύμνησε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου.

Στα χρόνια της Κατοχής, όπως είδαμε, δεν λειτουργούσε Δημοτικό Σχολείο ή, καλύτερα, υπολειτουργούσε. Το **1942** οι Ιταλοί έκαψαν το σχολείο. Αργότερα, μέσα στην Κατοχή, το **ΕΑΜ**, μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης της κοινωνικής ζωής, στα ελεύθερα χωριά των βουνών λειτούργησε σχολεία, μαζί με όσους δασκάλους εντάχθηκαν στο αντάρτικο, επιμόρφωσε και άλλους. Έτσι στο Βλάσδο, αφού πλέον δεν υπήρχε σχολείο,

λειτούργησε ως τέτοιο το καφενείο του Αμερικάνου, στην πλατεία, 'στο Μεσοχώρι'. Ένας από τους δασκάλους, τα χρόνια αυτά, ήταν και ο θείος μου, Γιώργος Τσιτσιάς που επιμορφώθηκε στη σχετική σχολή της Ρεντίνας. Στον Εμφύλιο, που για λίγο λειτούργησε σχολείο στο καφενείο (όπως είδαμε), αναφέρεται ένας δάσκαλος, ονόματι Κουπριτζιώτης.

Με τη λήξη του Εμφυλίου και την επάνοδο των χωριανών από την Μητρόπολη, τέλος του 1949, αναφέρεται δασκάλα η Κρανιά Λίτσα 1949–50–51. Το 1951, για λίγους μήνες, ήρθε ένας δάσκαλος με το περίεργο όνομα Αντρέας Ρεπόρτερ.

Ακολούθησε ο Χρήστος Πανάγος, (1951–1965) από τον Μεσενικόλα, καλός δάσκαλος, αλλά το ξύλο (όπως όλοι οι δάσκαλοι της εποχής) το είχε εύκολο. Αλλά, αν θέλουμε να είμα-

στε δίκαιοι, ανθρώπους, σαν τον δάσκαλο Χρήστο Πανάγο, πρέπει να του αποδώσουμε το παράσημο του ήρωα, αν σκεφτούμε ότι μόνος ένας δάσκαλος έκανε μάθημα σε εκατό παιδιά, σε έξι διαφορετικές τάξεις, πρωί και απόγευμα! Μας μάθαινε και καλλιεργητικές φροντίδες στον σχολικό κήπο, που είχαμε στα Τσιακαλέϊκα, ή στο ρέμα του Παγούρα. Ένα άλλο χαρακτηριστικό του ήταν ότι ήταν πολύ αυστηρός στους βαθμούς. Το 8 ήταν το άριστα, από 8 και πάνω μόνο ένα 9 έβαλε στη Δήμητρα Θεμιστοκλή Ζάχου, μία ταλαντούχα και προικισμένη μαθήτρια, και ίσως και στον Γιάννη τον Νταή, ο οποίος σπούδασε Ιατρική και διέπρεψε ως γιατρός. Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι για τους βαθμούς οι εκπαιδευτικοί της εποχής εκείνης έλεγαν ότι μέχρι 8 παίρνει ο μαθητής, 9 ο δάσκαλος ...το 10 είναι για το Θεό! Το χωριό αναγνωρίζοντας την πολύχρονη προσφορά του Χρ. Πανάγου, έδωσε σ' έναν δρόμο το όνομά του.

Το 1954 η Καρδίτσα δοκιμάστηκε σκληρά από σεισμούς με 25 νεκρούς και εκατοντάδες τραυματίες. Στις 30 Απριλίου 1954 ισχυρός σεισμός μεγέθους 7 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ προκάλεσε εκτεταμένες καταστροφές στους θεσσαλικούς νομούς, Φθιώτιδα και Ευρυτανία, ενώ η πόλη των Σοφάδων ισοπεδώθηκε. Προηγήθηκε προσεισμός (25/4/1954) 4,6 βαθμών κλίμακας Ρίχτερ και μετασεισμός στις 4/5/1954, μέγεθος 5,7 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ. Μεταξύ των χωριών που επλήγησαν ήταν και το Μοσχάτο, μεταξύ των κτιρίων και το Δημοτικό Σχολείο. Μέχρι αποκαταστάσεων των ζημιών και για λόγους ασφαλείας των παιδιών τα μαθήματα διεξάγονταν στο προαύλιο του σχολείου, μέχρι να εκτιμηθούν από μηχανικούς τα σχολεία. Στη φωτογραφία ο δάσκαλος Χρ. Πανάγος κάνει υπαίθριο μάθημα στο προαύλιο του σχολείου 5/5/1954.

Διανομή συσσιτίου στους μαθητές 29/5/1955 στο προαύλιο του σχολείου Μοσχάτου.

Το 1960 έρχεται στο Μοσχάτο η δασκάλα Χάρης Μαραπά, 1960–1972 η οποία ήταν από τη Σπάρτη και είχε φέρει έναν άλλον αέρα ανανέωσης και, βέβαια, μοίραζε τα διδασκαλικά «βάρη». Είχε συνήθως τις (3) πρώτες τάξεις στο σπίτι του Χρήστου Νταή δίπλα, το οποίο για κάποια χρόνια είχε διαμορφωθεί κατάλληλα και εκτελούσε χρέη δευτέρου Δημοτικού Σχολείου. Τις άλλες τρεις μεγάλες τάξεις τις είχε ο Χρ. Πανάγος στο σχολείο. Το προαύλιο και των δύο (και του Αγιάννη) ήταν κοινό.

Στο σημείο αυτό να συμπληρώσω κι' ένα ακόμα σχολείο (το πέμπτο) το «Νταεϊκό», που λειτούργησε από το 1960 έως το 1972. Άλλοι δάσκαλοι ήταν ο Βασίλης Σαμωνάς 1965–1971, από την Μητρόπολη, ήταν με την δασκάλα, αυτός στο σχολείο και η Χάρης στο «Νταεϊκό», η οποία έμενε στο Λαζαρέικο. Ο Βασίλης Μπότσαρης 1971–72, από χωριό της

Αναμνηστική φωτογραφία μπροστά στο σχολείο, 1955, δεξ. ο δάσκαλος Χρ. Πανάγος

Ιωαννίνων, έμεινε στο Γατσογιανέικο, τελευταία χρονιά που ήταν διαθέσιμο το σχολείο (με τη δασκάλα Χ. Μαραπά). Ο Βασίλης Καντέρης 1972–1975, έμεινε μόνος, καθώς το σχολείο όπως και στα άλλα ορεινά χωριά άρχισε να φθίνει. Ακολούθησαν ο Κώστας Φίρος 1975–1983, ο ... Μπάκαβος λίγους μήνες του 1983 και ο Γιώργος Παπής 1983–1985, ο οποίος ήταν ο τελευταίος δάσκαλος του σχολείου Βλάσδου.

Πηγές – Βιβλιογραφία:

- Βασίλης Μαγόπουλος, «Σχολεία και δάσκαλοι της περιοχής Καρδίτσας από την Τουρκοκρατία μέχρι το 1920», εκδόσεις «Εκτυπωτική Καρδίτσας», 2007.
- Προσωπικές μαρτυρίες και καταγραφές από τους σχεδόν αιωνόβιους κατοίκους του Μοσχάτου Σταύρο Καραμπέρη και Λάκη Κωστή.
- Συνδρομή από τους ερευνητές Τοπικής Ιστορίας κ.κ. Παναγιώτη Νάννο, Αποστόλη Στεφανή, Γιώργο Κλήμο, την Διευθύντρια του Μουσείου Πόλης Καρδίτσας Φένια Λέκα.
- Φωτογραφίες από το αρχείο του Βασίλη Πανάγου, γιός του δάσκαλου Χρήστου Πανάγου που με προθυμία μου παραχώρησε και τον ευχαριστούμε.

Η Εκπαίδευση στην Καστανιά

Χρυσάνθη ΗΛ. Μπολτσιή,

A. Στα Χρόνια της Τουρκοκρατίας

Τα πρώτα εκατόν πενήντα χρόνια μετά την Άλωση της Πόλης από τους Τούρκους, η εκπαίδευση στους υπόδουλους λαούς ήταν ανύπαρκτη με αποτέλεσμα το έθνος κινδύνευε να ξεχάσει και τη γλώσσα του. «Όλα τ' άσκιαζε η φοβέρα και τα πλάκωνε η σκλαβιά». Σιγά-σιγά κάποιοι φωτισμένοι άνθρωποι, ιερείς ως επί το πλείστον, όπως ο Πατριάρχης Ιερεμίας, είδαν την ανάγκη ο λαός να πρέπει να μάθει έστω ανάγνωση & γραφή. Έτσι ξεκίνησαν να λειτουργούν τα πρώτα σχολεία, κρυφά (κρυφό σχολειό) ή φανερά όπου ήταν εφικτό. Αυτά προσέφεραν τη στοιχειώδη μόρφωση. Στην αρχή λειτούργησαν τα εκκλησιαστικά σχολεία & στη συνέχεια έγιναν και σχολεία που ιδρύονταν από δημογέροντες, συντεχνίες ή αποδήμους εύπορους Έλληνες. Αυτά ήταν τα λεγόμενα κοινά σχολεία.

Το μάθημα γινόταν στα σπίτια των δασκάλων, στις εκκλησίες ή σε άλλα οικοδομήματα. Δεν υπήρχαν προγράμματα. Ο δάσκαλος δίδασκε ό,τι νόμιζε εκείνος ότι ήταν χρήσιμο στους μαθητές του, ανάλογα με τον τόπο & τον τρόπο ζωής των ανθρώπων. Η φοίτηση ήταν από 1-5 χρόνια. Ο μαθητής έπρεπε να μάθει να γράφει, να διαβάζει & να λογαριάζει. Τα βιβλία ήταν εκκλησιαστικά, όπως η Αγία Γραφή, η Οκτώηχος κ.α.

Ο Μητροπολίτης και οι δημογέροντες είχαν λόγο στη μόρφωση των παιδιών. Αργότερα στα μαθήματα προστέθηκαν, η Φυσική, η Ιστορία & η Γεωγραφία. Το σχολείο της Καστανιάς ανήκε στα κοινά σχολεία αφού ο δάσκαλος Καμπούρης Γαβριήλ (1706-1712) προσλήφθηκε κατόπιν συμφωνητικού με την κοινότητα Καστανιάς.

B. Μαρτυρίες για τη Σχολή της Καστανιάς

Στην Καστανιά λειτούργησε σχολείο επί Τουρκοκρατίας και είναι από τα παλαιότερα των Αγράφων. Ήταν δε ονομαστό ως «Σχολή της Καστανιάς ως Καστανέας» με πρώτο σχολάρχη τον αξιολογώτατο κληρικό και λόγιο Ιερομόναχο Κωνστάντιο (1706) (Τρύφων Ευαγγελίδης 1836) . Κατά μία πληροφορία μαθητές του υπήρξαν ο Ιωνάς, ο επίσκοπος Βιζύης Ζαχαρίας & ο καταγόμενος εκ Καστανιάς και μετέπειτα Οικουμενικός Πατριάρχης Καλλίνικος ο Β' ο Ακαρνάν. Ο Β. Μαγόπουλος στο βιβλίο του « Η πάλαι ποτέ Ιερά και Σεβασμία Μονή της Μούχας Αγράφων» σελ. 52, αναφέρει ότι ο Ιερομόναχος Παρθένιος, μαθητής του Αναστάσιου Γόρδιου, δίδαξε στη σχολή Καστανιάς κατά το έτος 1686. Επομένως πρέπει να αναθεωρηθεί η άποψη ότι πρώτος δάσκαλος ήταν ο Κωνστάντιος το 1706 & να πάμε πίσω μία εικοσαετία ως προς τη λειτουργία της Σχολής. Ο Ματθαίος Παρανίκας 1867 επισημαίνει ότι «Εν Καστανέα συντηρείτο Ελληνική Σχολή».

Το 1815 αναφέρεται ως διδάσκων, ο εκ Ρεντίνης καταγόμενος, Βασίλειος Κωστόπουλος ή Κοντόπουλος. Άλλοι ερευνητές της τοπικής Ιστορίας όπως ο Λαζ. Αρσενίου, ο Π. Βασι-

λείου, ο Κ. Ζήσης κ.λ.π. αναφέρονται στη σχολή με δάσκαλο τον Κωνσταντίο. Ο Θ. Νημάς γράφει ότι λειτουργούσε σχολείο στην Καστανιά από τις αρχές του ΙΗ΄ αιώνα, ο δε Μ. Γκόλιας αναφέρει: « Από τα παλαιότερα σχολεία της εγκύκλιας Παιδείας ήταν εκείνο της Καστανιάς, που ανήκε στο αρματολίκι των Αγράφων. Ιδρύθηκε τον ΙΖ΄ αιώνα με την φροντίδα του Ευγένιου Γιαννούλη & την στήριξη του Αναστάσιου Γόρδιου.»

Γ. Πού υπήρξε όμως το σχολείο της Καστανιάς;

Οι παλιοί άνθρωποι διηγούνταν ότι το πρώτο σχολείο ήταν στην ανατολική πλευρά του χωριού, όπου σήμερα είναι τα «κήπια», στο Μετόχι. Εκεί υπάρχει ακόμα και σήμερα κτήμα περιφραγμένο με πετρώκτιστο χαμηλό ντουβάρι, ο σχολικός κήπος. Ο δάσκαλός μας Β. Κίσσας μας πήγαινε σ' απογευματινά μαθήματα και κάναμε μάθημα Φυσικής Ιστορίας καλλιεργώντας κηπευτικά. Σ' αυτό το χώρο μας έλεγε ότι υπήρχε το σχολείο του χωριού την εποχή της Τουρκοκρατίας. Ήταν μεγάλο οίκημα όπου χρησίμευε και ως τόπος φιλοξενίας δασκάλων όπως ο Ευγένιος Γιαννούλης, ο Αναστάσιος Γόρδιος και οι δάσκαλοι-ιερομόναχοι της Μονής Μούχας. Καταστράφηκε το 1866 σε κάποιο από τα επαναστατικά κινήματα. Τότε χτίστηκε με πέτρες και λάσπη (λιθόχτιστη) μια σχολική αίθουσα στην πλατεία του χωριού, το δεύτερο σχολείο το οποίο με τα χρόνια δεν ήταν αρκετό για τις ανάγκες των μαθητών. Στη θέση αυτή χτίστηκε το 1964-65 το υπάρχον κοινοτικό κατάστημα Καστανιάς.

Επίσημα το Σχολείο της Καστανιάς ιδρύθηκε το 1881 με την απελευθέρωση της Θεσσαλίας. Ιδιόκτητο κτίριο απέκτησε το 1906 από δωρεά του ευεργέτη Ανδρέα Συγγρού, στη νοτιοανατολική πλευρά του χωριού 100 μ. από την κεντρική πλατεία, πάνω από τη βρύση του Λάζαρη. Αρχικά είχε μια αίθουσα διδασκαλίας. Το 1924 λόγω αύξησης των μαθητών προστέθηκε και δεύτερη μικρή αίθουσα, τουαλέτες και ένα μικρό γραφείο. Είχε 2 εισόδους. Σε αυτό βοήθησαν οι κάτοικοι του χωριού με τον δάσκαλο Χρ. Σανίδα και σχολικούς εφόρους τους Θ. Κορδάτο, Πρ. Καραγιώργο και Ευρ. Δημουλά.

1951

Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο 1940-1944, το σχολείο δεν λειτούργησε, αφού ο δάσκαλος επιστρατεύτηκε. Την δε περίοδο του εμφυλίου, λόγω της ανώμαλης κατάστασης και την μετακίνηση των κατοίκων του χωριού όπως και άλλων χωριών στην Καρδίτσα, οι μαθητές παρακολούθησαν μαθήματα με δαπάνες των γονέων τους σε διάφορα οικήματα της πόλης, ως τον Απρίλιο του 1950 που επέστρεψαν οι άνθρωποι στα σπίτια τους και άρχισε εκ νέου η λειτουργία του σχολείου.

Τότε προήχθη από διθέσιο σε τριθέσιο με διαταγή της Νομαρχίας, ο επιθεωρητής παρακαλεί «ότι από τούδε και εφεξής το σχολείο σας θα ονομάζεται Δ.Σ. Καστανιάς και ουχί Καστανιάς και η σφραγίς θα φέρει την ανωτέρω ονομασία.» Την ίδια εποχή γονείς και κηδεμόνες των μαθητών προέβησαν στην ίδρυση σωματίου με τον τίτλο «Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων Δημοτικού Σχολείου Καστανιάς» με έδρα την Καστανιά και σφραγίδα πέραν του τίτλου να φέρει στο μέσον την εικόνα του Ιωσήφ να εναγκαλίζεται το Χριστό σε μικρή ηλικία. Το καταστατικό φέρει ημερομηνία 12/6/1950 και αποτελείται από 28 άρθρα. Σκοπός του ήταν η στενή συνεργασία οικογένειας και σχολείου και ο πολύ φιλόδοξος στόχος: «Ο ορισμός χρηματικών και άλλων βραβείων δια τους πρωτεύσαντες ως φιλοπονίας και ήθος μαθητάς, ως και η οικονομική τους ενίσχυσις δια περαιτέρω μόρφωσιν.» Το προσωρινό διοικητικό συμβούλιο και τα ιδρυτικά μέλη αποτελούνταν από 23 Καστανιώτες γονείς μαθητών. Ο Σύλλογος διαλύθηκε με την υπ' αριθμ. 100/1964 απόφαση του Πρωτοδικείου Καρδίτσας. Μόνη επισκευή που έγινε στο διδακτήριο ως το 1959 ήταν αντικατάσταση της στέγης. Το 1964 ο διευθυντής αναφέρει ότι το διδακτήριο είναι παλαιού τύπου και πρέπει να ανεγερθεί νέο διδακτήριο.

Δ. Κατασκευή Νέου Διδακτηρίου

Στις 24/08/1964 ο Διευθυντής Β. Κίσσας αναφέρει: « Το διδακτήριο στο οποίο στεγάζεται το σχολείο είναι παλαιού τύπου και ακατάλληλο. Επειδή επίκειται η έναρξη του σχο-

1953

λικού έτους και εμείς φοβούμεθα να εισαγάγουμε τους μαθητάς εντός των ως άνω αιθουσών διδασκαλίας διότι υπάρχει κίνδυνος να φονευθώσι μαθηταί εκ της καταπτώσεως λίθων εκ του μέσοτοιχίου ή της τυχόν κατάρρευσης του διδακτηρίου, παρακαλούμε διά τα περαιτέρω.» Να σημειωθεί, ότι είχαν προηγηθεί οι μεγάλοι σεισμοί της Θεσσαλίας (1954) με επίκεντρο την πόλη των Σοφάδων. Οι αρμόδιες υπηρεσίες αποφασίζουν την κατεδάφιση του διδακτηρίου και « την ανέγερσιν το δυνατόν γρηγορότερου νέου διδακτηρίου.»

Επειδή το υπάρχον οικόπεδο ήταν μικρό αποφασίστηκε με έξοδα της Καρταλικής Επιτροπής να αγοραστεί το παρακείμενο οικόπεδο του Σερ. Παπαθέου και να ανεγέρθη το νέο διδακτήριο που υπάρχει ως σήμερα. Εγκαινιάστηκε στις 11/05/1972 από τον τότε υφυπουργό περιφερειακό διευθυντή Θεσσαλίας Ιων. Λαδά. Επί μια επταετία περίπου στεγαζόταν σε ενοικιαζόμενα ιδιόκτητα κτίρια. Το 1977 το σχολείο λόγω έλλειψης μαθητών υποβιβάζεται σε διθέσιο.

Η 24^η-11-1987 είναι η λήξη στη λειτουργία του σχολείου. Οι υπογραφόμενοι 1) Ντζαμάρας Δ. και 2) Μπόρλας Ηλίας, ο πρώτος ως διευθυντής και ο δεύτερος πρόεδρος σχολικής επιτροπής προβαίνουν ο μεν πρώτος εις την παράδοση ο δεύτερος εις την παραλαβή της κινητής και ακίνητης περιουσίας του. Η κοινότητα Καστανιάς δια του προέδρου της Ηλία Μπόρλα, λόγω αναστολής λειτουργίας των σχολείων Καστανιάς και Μούχας αποφασίζει τη συγκρότηση κοινοτικής επιτροπής παιδείας για θέματα οργανωτικά, συντήρησης κ.τ.λ.

Ε. Η ίδρυση και το αρχείο του Σχολείου

Επίσημα, όπως προείπαμε, το σχολείο της Καστανιάς ιδρύθηκε το 1881. Από τα αρχεία που ευτυχώς διασώθηκαν, τα μαθητολόγια αρχίζουν το 1898-1899. Εκεί αναφέρεται ως « Κοινόν Δημοτικόν Σχολείον» των αρρένων Καστανέας Ιτάμου. Όμως σύμφωνα με την έρευνά μας, καμία χρονιά δεν λειτούργησε αμιγώς ως αρρένων αφού αναφέρονται και κορίτσια μαθήτριες στο σχολείο. Στο πρώτο έτος είχε 73 μαθητές (64 αγόρια και 9 κορίτσια). Τα στοιχεία είναι ελλιπή. Πλήρη στοιχεία υπάρχουν από το σχολικό έτος 1905 – 1906, οπότε και μετονομάστηκε σε « Πλήρες Δημοτικόν Σχολείον Αρρένων και Θηλέων

Καστανιάς Ιτάμου». Στην αρχή ήταν τριτάξιο μετά προήχθη σε εξατάξιο. Η χρηματοδότηση γινόταν από το Καρτάλειο ή Καρταλικό - κατά το κοινώς λεγόμενο – γνωστό σε εμάς ίδρυμα που υπάρχει στην Καστανιά. Η αύξηση των μαθητών οφειλόταν στις πολλές γεννήσεις παιδιών από τους κατοίκους, αλλά και σε μαθητές από τα γύρω χωριά που έσπευσαν να επωφεληθούν, όπως από τη Ραχούλα, το Καταφύγι κ.τ.λ. Στα μαθητολόγια υπάρχουν ονόματα όπως Γρυμπογιάννης από Ραχούλα, Παπαπολύζος από Καταφύγι κ.ο.κ.

ΣΤ. Το διδακτικό προσωπικό

Δάσκαλοι που υπηρέτησαν στο σχολείο της Καστανιάς από την Τουρκοκρατία – απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1886 – ως το 1987 που έπαυσε η λειτουργία του, είναι οι παρακάτω:

1) Παρθένιος 1686.

Σε επιστολή του Γόρδιου προς τον Θεοδόσιο 11-11-1686 αναφέρεται ότι ο Παρθένιος υπήρξε για σύντομο χρονικό διάστημα μαθητής του, ζούσε στη Μονή Μούχας. Περί το 1682 δίδαξε στη σχολή της Τρίκκης αλλά και στη σχολή της Καστανιάς.

2) Κωνστάντιος (1706).

Η πρώτη γραπτή μαρτυρία ύπαρξης σχολείου στην Καστανιά αναφέρεται το έτος 1706 με σχολάρχη τον Κωνστάντιο. Ο τότε Ηγούμενος της Μονής Βράχας Δαμασκηνός στέλνει επιστολή προς τον Κωνστάντιο και τον αποκαλεί καληφθογγότατο, ευπροσυγγωρότατο, και κοσμημένο μαθήσεως συνάδελφο και συμμαθητή του. Παρόλο που αμφισβητήθηκε από κάποιους μελετητές η σύνδεση μεταξύ των δύο στο τέλος όλοι καταλήγουν ότι ο Ιερομόναχος Κωνστάντιος δίδαξε στο σχολείο της Καστανιάς και τον χαρακτηρίζουν ως αξιολογότατο, λόγιο κληρικό.

3) Καμπούρης Γαβριήλ (1706 – 1712)

Καταγόταν από τα Φουρνά Ευρυτανίας, μαθητής του Θεοφάνη στο εκεί σχολείο. Ο Καμπούρης «προσελήφθη από την Κοινότητα Καστανιάς έμμισθος σχολάρχης» με έγγραφη συμφωνία και αναφέρει «των περί τροφής ένεκα συμπεφωνηκότες ετύχομεν αργυρών συμβολαίων, επαγγελίαν εκομισάμην δια του κυρ-Αναγνώστου. Δι' ο τηπιούση ή την υστερία ήλυσιν (έλευσιν) της εις Καστανιάν πορείας ποιούμαι σχολαρχήσων».

4) Χριστόφορος ο Αιτωλός Ιερομόναχος (1712-1713)

Μαθητής του Ευγένιου Γιαννούλη της Σχολής Βραγγιανών. Συναντάμε τον Χριστόφορο ως σχολάρχη Καστανιάς το 1712 όταν από Καστανιά στέλνει επιστολή με ημερομηνία 12 Δεκεμβρίου 1712 προς τον φίλο του Αν. Γόρδιο και ως ηγούμενος της Μονής Μούχας. Ο χρόνος παραμονής του Χριστόφορου στη Μονή Μούχας δεν είναι ακριβής καθώς τον Οκτώβριο του 1714 βρίσκεται στην περιοχή Τρίκκης. Εκοιμήθη εν Χριστώ το έτος 1731. Πρέπει να δίδαξε έως το 1723.

5) Κωσόπουλος ή Κοντόπουλος Βασίλειος (+1815)

Κατάγονταν κατ' άλλους από τη Ρεντίνα και κατ' άλλους εκ Καστανιάς Αγράφων, αφού ο αδελφός του Σέργιος Ιατροφιλόσοφος παρουσιάζεται εκ Καστανιάς Αγραφων. Υπήρξε Σχολάρχης, αφού πρώτα τελείωσε το Σχολείο Καστανιάς το 1790 διορίστηκε διδάσκαλος – Σχο-

λάρχης της σχολής ως το 1815. Δίδαξε και σε σχολεία του Νεοχωρίου Τυμφρηστού και Αγίας Τριάδας Ευρυτανίας. Αναχώρησε στο Παρίσι για ανώτερες σπουδές όπως και τ' αδέρφια του αναδειχθείς άριστος καθηγητής φιλοσοφίας. Ο έξοχος αυτός εκπαιδευτικός είχε τραγικό τέλος αφού κάποιος από τους γνωστούς του τον δηλητηρίασε, επειδή τον φθόνισε για τις γνώσεις του. Πέθανε κατά την επιστροφή του στην Ελλάδα όταν αποβιβάστηκε στο Μεσολόγγι το 1818.

6) Αγουρόπουλος Χρήστος : (1880-1888 ή 1889)

Κατάγονταν από το Φανάρι, έγινε γραμματοδιδάσκαλος το 1885 από την επιτροπή του Α΄ Δημοτικού Σχολείου Καρδίτσας. Για την παραμονή του στην Καστανιά έχουμε δύο μαρτυρίες. Μία ιδιόχειρη ενθύμηση, του ιδίου πιθανόν, το 1880 σε εκκλησιαστικό βιβλίο της Καστανιάς. « Εν Καστανία τη 7^η 8/βρίου 1880 ο διδάσκαλος Χρ. Β. Αγουρόπουλος εκ Φαναρίου». Και μία άλλη το 1888 από συμβόλαια, όπου ως γραμματοδιδάσκαλος μαζί με τον Δημ. Αγουρόπουλο παντοπώλη διέμεναν στην Καστανιά. Ο παραπάνω πρέπει να έγινε και Ιερέας στην Καστανιά και να πέθανε προ του Σχολ. Έτους 1904 – 1905, γιατί στο Μαθητολόγιο αναφέρεται «Αγουρόπουλος Γεώργιος του Παπαχρήστου ορφανός 6 ετών».

7) Τζωανόπουλος Παύλος (1889) Η καταγωγή του ήταν από τα χωριά του Πηλίου όπου γεννήθηκε το 1853. Έγινε γαμπρός στο Ζωγλόπι (σημερινή Ραχούλα), έμεινε & δίδαξε σ' αυτό, όπως και στα σχολεία Απιδιάς, Καστανιάς & Ρούσου.

8) Παπαευθυμίου Κων/νος (1889-1894)

Κατάγονταν από το Κουτσαρί (σημερινή Ιτέα) Καρδίτσας, όπου γεννήθηκε το 1867. Φοίτησε στο διδασκαλείο Αθηνών το 1887 και δίδαξε στο σχολείο Καστανιάς & άλλων περιοχών. Παντρεύτηκε στην Καστανιά την Αναστασία Ξυδιά του Αθανασίου. Το 1886 είχε γίνει γραμματοδιδάσκαλος από την επιτροπή του Α΄ Δημοτικού Σχολείου Καρδίτσας.

9) Φαρασλής Αλέξανδρος (1894 – 1898)

Είχε καταγωγή από το Κρίκελο Ευρυτανίας. Γεννήθηκε το 1880. Ήταν γραμματοδιδάσκαλος. Δίδαξε αρχικά στο Καταφύγι και μετέπειτα στην Καστανιά όπου και παντρεύτηκε την Ευαγγελία Μουρλή. Το 1902 παρουσιάζεται ως αστυνομικός. Το 1922 έφυγε με την κόρη του Βιργινία στην Αμερική όπου και πέθανε.

10) Ρεντίνας Νικόλαος (1898 – 1903)

Γεννήθηκε στο Ζωγλόπι (σημερινή Ραχούλα) το 1867 και αρχικά ήταν γραμματοδιδάσκαλος. Το 1892 αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Αθηνών με άριστα. Επί της εποχής του αρχίζει το πρώτο σωζόμενο μαθητολόγιο του σχολείου Καστανιάς. Η σύζυγός του Αμαλία λέγεται ότι ήταν από την Καστανιά. Έγινε γραμματοδιδάσκαλος από την επιτροπή του Α΄ Δημοτικού Σχολείου Καρδίτσας. Υπήρξε και επί πολλά χρόνια κάτοικος Καστανιάς, αφού απέκτησε δικό του σπίτι στη θέση Αρχόντι. Είχε τέσσερις κόρες.

11) Παπαχριστόπουλος Δημήτριος (1903 – 1917)

Δημοδιδάσκαλος από το Καζνέσι (σημερινή Άμπελος). Είχε φοιτήσει στο διδασκαλείο Λάρισας & το 1903 διορίστηκε για πρώτη φορά στη Καστανιά όπου υπηρέτησε επί 14 χρόνια. Επί της εποχής του το κοινό σχολείο έγινε πλήρες.

12) Βογιαντζής Αριστοτέλης (1917-1918)

Γεννήθηκε στην Καρδίτσα το 1877 & αποφοίτησε το 1902 από το Διδασκαλείο. Δίδαξε σε πολλά σχολεία του Νομού Καρδίτσας, αλλά και στην Καστανιά.

13) Βασιαρδάνης Απόστολος (1921 ...)

Γόνος της γνωστής οικογένειας Βασιαρδάνη από το Μεσενικόλα. Γεννήθηκε το 1867. Φοίτησε στο διδασκαλείο Αθηνών το 1888. Δίδαξε αρχικά στο Βουνέσι (σημερινό Μορφοβούνι), στο Α΄ Δημοτικό Σχολείο Καρδίτσας, στο Μεσενικόλα και στην Καστανιά.

14) Σανίδας Χρήστος (1924 – 1925)

Η καταγωγή του ήταν από το Φανάρι όπου και δίδαξε για πολλά χρόνια, αλλά και στην Καστανιά, όπου επί των ημερών του έγινε η προσθήκη της Β΄ Αίθουσας στο σχολείο, όπως προαναφέραμε.

15) Ζαχαρόπουλος Ιωάννης. Διδάσκαλος με καταγωγή από την Καστανιά.

16) Καναβός Κλεομένης : (1925...1933)

Με καταγωγή από την Καστανιά. Ήταν απόφοιτος του διδασκαλείου Λαμίας με γραμματικές γνώσεις Γ΄ Γυμνασίου. Από τον τότε επιθεωρητή κρίθηκε κατάλληλος από πάσης απόψεως. Οι μαθητές του ήταν κατά ήθος λίαν καλώς και κατά την πρόοδον των ικανοποιητική. Θυμάμαι να τον μνημονεύουν οι γονείς μου και άλλοι χωριανοί, «ως πολύ καλός δάσκαλός τους, αυστηρός και επιεικής όταν έπρεπε». Υπήρξαν χρονιές που δίδασκε ως και 120 παιδιά μόνος του, αφού δεν υπήρχαν αρκετοί δάσκαλοι. Κάποια στιγμή περί το 1932 ήρθε μια δασκάλα ονόματι Γρυμπογιάννη Αρετή. Οι παλαιότεροι διηγούνταν και μία ιστορία. Επί των ημερών τους 1934-1935 μαζί με την πρωτοδιορισθείσα αυτή δασκάλα πραγματοποίησαν με τους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων του σχολείου μία τολμηρή, έως ριψοκίνδυνη, τριήμερη εκδρομή στα Μετέωρα. «Τα παιδιά μαζί με τους δασκάλους τους ήρθαν πεζοί στη Ραχούλα όπου διανυκτέρευσαν. Το άλλο πρωί έφθασαν πάλι με τα πόδια στην Καρδίτσα και με το τρένο στην Καλαμπάκα. Διανυκτέρευσαν στο Καστράκι και την άλλη μέρα επισκέφτηκαν τα μοναστήρια των Μετεώρων. Κατά τον ίδιο τρόπο επέστρεψαν στην Καστανιά». Ασφαλώς χρειαζόταν τόλμη & αποφασιστικότητα για τη διοργάνωση τέτοιων εκδρομών. Πέθανε το 1941 από φυματίωση.

17) Γρυμπογιάννη Αρετή (1932 -1935)

Κατάγονταν από τη γειτονική Ραχούλα και πρωτοδιορίστηκε στην Καστανιά.

18) Αντωνίου Σοφία (1937 – 1940)

Είχε καταγωγή από το Μπελοκομύτη. Πρωτοδιορίστηκε στην Καστανιά & ήταν απόφοιτος Παιδαγωγικής Ακαδημίας, γι' αυτό δικαιολογημένα ο επιθ/τής αναφέρει ότι «αυτή ολίγον κατ' ολίγον θα καταστεί μία εκ των αρίστων διδασκαλισσών». Ο Άγγελος Ζαχαρόπουλος – μαθητής της τότε – στην πρώτη δημοτικού, στο βιβλίο του «Το φιλόξενο σπίτι» λέει ότι ο πατέρας της ήταν επιθεωρητής δημοτικής εκπαίδευσης & οι αδελφές της ήταν δασκάλες. Η ίδια παντρεύτηκε με τον δημοσιογράφο Δημήτρη Μπακόλα λίγο πριν την απελευθέρωση και είχαν μία κόρη.

Ο ίδιος μου ανέφερε σε συνομιλία που είχαμε , ως δασκάλους του Μεσοπολέμου τους Καστανιώτες Ξυδιά Ευστάθιο του Γεωργίου και Δημουλά Λεωνίδα του Ευρυπίδη, που υπηρέτησαν λίγο καιρό στο σχολείο της Καστανιάς καθώς και μία δασκάλα ονόματι Πισκερά Θεοδώρα από τα Τρίκαλα.

Παρατηρούμε εδώ ότι οι περισσότεροι ήταν ιερομόναχοι, κληρικοί ή γραμματοδιδασκαλοι ή απόφοιτοι διδασκαλείων που ορίζονταν από την Επιτροπή Δημοτικής Εκπαίδευσης του Α΄ Δημοτικού Σχολείου Καρδίτσας για να διδάξουν στα σχολεία του Νομού μας. Προσλαμβάνονταν και πληρώνονταν από τις Κοινότητες επί των πλείστων. Μόνον η Αντωνίου Σοφία ήταν απόφοιτος Παιδαγωγικής Ακαδημίας όπως και όλοι η μετά από αυτήν, που διορίζονταν από το Ελληνικό Κράτος.

19) Παπαθέου Ζαχαρίας 1941: Από Καστανιά πτυχιούχος διδασκαλείου με ανάλογη μόρφωση και απασχολημένος και με τη φοίτησή του στη Νομική (αρχείο Π.Ε. Καρδίτσας).

20) Αντωνίου Ηλίας (1950-53): Με καταγωγή από Καστανιά. Αναφέρει ότι λόγω των σεισμών της περιοχής Σοφάδων τα μαθήματα γίνονταν στην ύπαιθρο.

21) Σεπετή Σοφία (1952-1964): Εξάριετη δασκάλα - Σύζυγος του ιερέα Δημ. Κλούτσου.

22) Κίσσας Βασίλειος (1956-1970) με καταγωγή από τη Ραχούλα Καρδίτσας. Έφυγε τα σχολ. έτη 1963-64 και 1964-65 για μετεκπαίδευση στο Μαράσλειο διδασκαλείο και επέστρεψε το 1965-1966 σοφότερος. Τον αντικατέστησε ο Γκονέτης Απόστολος από τη Φίλια Καρδίτσας.

23) Αλογογιάννη Μαρία (1964-70): Κατάγονταν από το Κιάτο Κορινθίας, σύζυγος του Β. Κίσα.

24) Παπακωνσταντίνου Περσεφόνη (1960-63) Από τη Δραπετσώνα Πειραιά.

25) Γεωργά Αννέτα (1963 64)

26) Τσάτσος Ηλίας 1967 από Καταφύγι.

27) Νασιάκος Λάμπρος (1968-1974) από τη Ραχούλα Καρδίτσας. Επί των ημερών του εγκαινιάστηκε το νέο διδακτήριο.

28) Σιτοκωνσταντίνου Βασιλεία (1972-1981)

29) Κάντας Γ. (1976-1980)

30) Ζαχαρού Αυγούλα (1977-78) με καταγωγή από την Καστανιά.

31) Γκουντέλας Δημήτριος (1978 1979)

32) Αθανασοπούλου Αικατερίνη (1981-82)

33) Γιαννουσάς Στέφανος (1983-85)

34) Ακρίβος Λάμπρος του Ευαγ. (1977-78, 1980-81,1982-83) από το Καταφύγι Καρδίτσας και

35) Ντζαμάρας Δημήτριος (1986-87) ο τελευταίος των δασκάλων.

Ζ. Μαθητολογία της Σχολής Καστανιάς από το 1898-1899 ως το 1913 - 1914

Α) Το πρώτο μαθητολόγιο -όπως αναφέρθηκε- Καστανιάς αρχίζει το έτος 1898-1899 επί θητείας του δασκάλου Νικολάου Ρεντίνα, χωρίς να παρουσιάζεται η τάξη εγγραφής, φέρονται εγγεγραμμένοι 73 μαθητές συνολικά. Από αυτούς 64 είναι αγόρια και 9 κορίτσια.

Β) Το επόμενο έτος 1899-1900, χωρίς να παρουσιάζεται η τάξη εγγραφής, επί συνόλου 75 και γραμμένων μαθητών, 67 αγόρια και 8 κορίτσια.

Γ) Σχολικό έτος 1900-1901, χωρίς να παρουσιάζεται η τάξη εγγραφής, έχουμε επί συνόλου 82 εγγεγραμμένων, 72 αγόρια και 10 κορίτσια.

Δ) Το έτος 1901-1902, πάλι χωρίς να παρουσιάζεται η τάξη εγγραφής, σε σύνολο 76 εγγεγραμμένων μαθητών, έχουμε 66 αγόρια και 10 κορίτσια.

Ε) Ακολουθεί το σχολικό έτος 1902-1903. Δεν βρέθηκαν πλήρη στοιχεία, έχουμε να λείπει μια σελίδα, εγγεγραμμένοι 75, νεοεγγεγραμμένοι ως μαθητές πρώτης τάξης μάλλον 14.

Στ) 1903-1904, χωρίς να παρουσιάζεται τάξη εγγραφής, επί συνόλου 68 μαθητών έχουμε 57 αγόρια και 11 κορίτσια. Νεοεγγεγραμμένοι 16. Σημείωση: Για τα σχολικά έτη 1902-1903 και 1903-1904 εμφανίζονται ως νεοεγγεγραμμένοι, μαθητές μάλλον πρώτης τάξης. Ο αριθμός των μαθητών είναι αυξητικός, χωρίς να είναι χωρισμένοι σε τάξεις εγγραφής.

Η) Σχολ. έτος 1904-1905. Για πρώτη φορά αναγράφονται οι τάξεις. Επί συνόλου 76 μαθητών, έχουμε στην πρώτη τάξη 38, αποφοιτήσαντες (Δ' τάξη) 8 μαθητές, συνέχισαν για σχολαρχείο μαθητές 2.

Θ) Το σχολ. έτος 1905-1906: Το σχολείο μετονομάζεται σε πλήρες Δημοτικό Σχολείο αρρένων και θηλέων. Οι τάξεις γίνονται έξι (6). Επί συνόλου 79 μαθητών έχουμε στην Α' τάξη 31. Συνέχισαν για σχολαρχείο 4 μαθητές.

Ι) Σχολ. έτος 1906-1907. Επί συνόλου 74 μαθητών έχουμε στην Α' τάξη 27. Αποφοιτήσαντες Δ' τάξη 15. Συνέχισαν για σχολαρχείο 2 (ΣΤ' Τάξης).

Κ) Σχολ. έτος 1907-1908: Επί συνόλου 88 μαθητών έχουμε στην Α' τάξη 35. Αποφοιτήσαντες (Δ' τάξης) μαθητές 8. Απόφοιτοι σχολαρχείου ΣΤ' τάξης 5.

Λ) 1908-1909: Επί συνόλου 75 μαθητών έχουμε στην Α' τάξη 34. Αποφοιτήσαντες (Δ' τάξης) 13 μαθητές. Συνέχισε για σχολαρχείο 1. Απόφοιτοι σχολαρχείου 8 μαθητές (ΣΤ' τάξης).

Μ) 1909-1910: Επί συνόλου 74 μαθητών έχουμε στην Α' τάξη 39. Αποφοιτήσαντες του σχολείου (Δ' τάξη) 7 μαθητές. Συνέχισαν για σχολαρχείο μαθητές 2. Απόφοιτοι σχολαρχείου (ΣΤ' τάξης) -.

Ν) Για το σχολ. έτος 1910-1911 επί συνόλου 92 μαθητών έχουμε στην Α' τάξη 52. Αποφοιτήσαντες του σχολείου (Δ' τάξη) μαθητές 9. Συνέχισαν για σχολαρχείο 5. Απόφοιτοι σχολαρχείου ΣΤ' τάξης 1.

Ξ) Σχολ. έτος 1911-1912. Επί συνόλου 90 μαθητών έχουμε στην Α' τάξη 47. Αποφοιτήσαν (Δ' τάξη) μαθητές 6. Συνέχισαν για σχολαρχείο 1. Απόφοιτοι σχολαρχείου (ΣΤ' τάξη)

Ο) Σχολ. έτος 1912-13. Επί συνόλου 83 μαθητών έχουμε στην Α' τάξη 44. Αποφοιτήσαντες του σχολείου (Δ' τάξη) μαθητές 15. Απόφοιτοι σχολαρχείου ΣΤ' τάξης 5 μαθητές.

Π) Σχολ. έτος 1913-14: Οι εγγραφές λόγω του πολέμου γίνονται στο δεύτερο δεκαήμερο του Νοεμβρίου. Τα δε στοιχεία που μας παραδίδονται είναι ελλιπή.

Οι τάξεις Ε' και ΣΤ' ονομάζονταν τάξεις σχολαρχείου.

Για τα υπόλοιπα χρόνια ως και το τέλος του μεσοπολέμου δεν βρέθηκαν αξιόπιστα στοιχεία, η εκπαίδευση ήταν ελλιπέστατη λόγω των ανώμαλων καταστάσεων της εποχής. Αρκετά παιδιά φοίτησαν λίγα χρόνια, όπως έχουμε μαρτυρίες των γονέων μας, χωρίς να καταφέρουν να τελειώσουν το σχολείο. Λίγοι μαθητές μπόρεσαν να συνεχίσουν και να σπουδάσουν. (Οι ευκατάστατοι)

Η. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Από το αρχείο του δασκάλου Βας. Κίσσα.

Προσωπική - εθελοντική εργασία από την κατεδάφιση του σχολείου από κατοίκους και μαθητές

Πάνω: Σχολική Εκδρομή Κάτω: Μαθητές Δ.Σ. Καστανιάς σε δενδροφύτευση, δεκαετία 1960

Βιβλιογραφία – Πηγές

- Γ. Κλήμος: Στοιχεία διδακτηρίων περιοχής Καρδίτσας 2007
Γ. Κλήμος: Ιστορικά στοιχεία Καστανιάς Μούχας Αγράφων 2010
Β. Μαγόπουλος: Σχολεία και δάσκαλοι της περιοχής Καρδίτσας από την Τουρκοκρατία μέχρι το 1920
Καρδίτσα 2007
Β. Μαγόπουλος: Οι πάλαι ποτέ Ιερά και Σεβάσμια Μονή της Μούχας των Αγράφων Καρδίτσας 2008
Άγγ. Ζαχαρόπουλος: Το φιλόξενο σπίτι Μάιος 2022
Αριθμός Απόφασης Κοινότητας 937/18-11-1987 της κοινότητας Καστανιάς

Σχολείο Μούχας

Από την Χρυσάνθη ΗΛ. Μπολτσή

Στον Οικισμό Μούχας δεν φαίνεται να λειτουργούσε σχολείο τα χρόνια της Τουρκοκρατίας και του Μεσοπολέμου. Από δημοσιεύματα του 1938 σε τοπική εφημερίδα πληροφορούμαστε τα εξής : « Εις το χωρίον Μούχα με πληθυσμόν 50 οικογενειών δεν έχει ιδρυθή σχολείον, οι δε παίδες μένουں αγράμματοι εις την σημερινή εποχή, διότι η Καστανιά, εις την οποίαν υπάγονται, ευρίσκεται εις απόστασιν ώρας, είναι δε αδύνατη η επικοινωνία το χειμώνα εις τοιαύτα ορεινά και δύσβατα μέρη. Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης κ. Ιεζεκιήλ επανειλημμένως επισκεφθείς το χωρίον και έχων ιδίαν αντίληψιν, υπέβαλον αναφορά συνιστών την ίδρυση σχολείου.

Οι εν προκειμένω αρμόδιοι επιβάλλεται να δώσουν λύσιν σήμερα μάλιστα, πλην το κυβερνητικό ενδιαφέρον εκδηλούται αμέριστον δια την Στοιχειώδη Εκπαίδευση».

Ο Γ. Κλήμος, στο βιβλίο του «Ιστορικά Στοιχεία Καστανιάς Μούχας Αγράφων» αναφέρει ότι ερευνώντας τα αρχεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Καρδίτσας βρήκε ένα φάκελο της Σχολ. Εφορίας με πρώτο έγγραφο 25/10/ 1945 του τότε δασκάλου Οικονόμου Γ. από την Καστανιά όπου μαρτυρεί για διδακτήριο σε χειρίστη κατάσταση το οποίο ανήγειραν οι κάτοικοι. Από την αναφορά αυτή προκύπτει ότι το σχολείο εκτός από το βασικό κτίριο με πάτωμα, οροφή και κακότεχνα θρανία δεν είχε τίποτε άλλο. Σοβατάματα, υαλοπίνακες (παράθυρα), μαυροπίνακες, βιβλία κ.τ.λ. δεν υπήρχαν. Τέλος με ολίγο ψύχος οι μαθητές γυμνοί και ξυπόλητοι τουρτούριζαν από το κρύο. (*Εφημερίδα Φωνή 10/03/38*)

Ωστόσο ανεπίσημα το σχολείο της Μούχας κατά παράδοση άρχισε να λειτουργεί πριν το 1945, αφού αναφέρεται ότι χρέη διδασκάλων έκαναν: ο ιερέας Μαν. Αθανασίου ο εντόπιος Φίλιππος Μπολτσής και ο Αθανάσιος Κασιούρας από το Νεοχώρι. Την εποχή αυτή φέρονται εγγεγραμμένοι 110 μαθητές, 63 Άρρενες και 47 Θήλειες.

Σε δελτίο στατιστικής 24/12/1945 αναφέρεται το σχολείο δημόσιο, Ελληνικό Λιθόκτιστο 54 τ.μ. και ότι παρέμεινε κλειστό λόγω έλλειψης διδασκάλων. Και αυτό λόγω του απόμακρου της περιοχής και της ανώμαλης κατάστασης που επικρατούσε, και οι 5 δάσκαλοι αποσπάστηκαν σε άλλα σχολεία.

Την ανώμαλη περίοδο 1946 1949 δεν λειτούργησε αφού και οι κάτοικοι της Μούχας είχαν μεταφερθεί στην Καρδίτσα όπως προαναφέραμε και οι μικροί μαθητές παρακολουθούσαν μαθήματα στην Καρδίτσα. Το σχολείο συνέχισε τη λειτουργία του το 1950. Το κτίριο κρίνεται ακατάλληλο από τη διευθύντρια Αντιγόνη Τσούτσου και τους σχολ. Εφόρους Ηλία Σπαθάρα και Κ. Μπολτσή, και οι οποίοι προέβησαν και με τη συνδρομή των κατοίκων σε ένα τιτάνιο αγώνα επισκευής. Η Σχολ. Επιτροπή πρότεινε, και έγινε δεκτό, επιβολή δεκαήμερης προσωπικής εργασίας « Εις άπαντας τους άρρενας κατοίκους ηλικίας 18- 55 ετών και εις τα υποζύγια τους.» Επισκευάστηκε μερικώς το 1951. Όμως με τους μεγάλους

σεισμούς του 1954 κρίνεται ακατάλληλο από το δάσκαλο Ζαγορίτη. Τα μαθήματα γίνονταν στην ύπαιθρο. Πραγματοποιήθηκε άμεση επισκευή με τη συνδρομή της 1ης Στρατιάς δια του ποσού των 3000 δραχμών. Τελικά τον Οκτώβριο του 1958, δόθηκε λύση σύμφωνα με τα στοιχεία της Πρ. Εκ/σης Καρδίτσας, με την κατασκευή του νέου διδακτηρίου που υπάρχει ως σήμερα. Είχε μια αίθουσα λειτουργούσε ως μονοθέσιο και χαρακτηρίστηκε αντισεισμικό. Δαπανήθηκαν 102.111 δραχμές από το κράτος, οι δε κάτοικοι προσέφεραν την ξυλεία.

Τα πρόσωπα που συνέβαλαν στην προσπάθεια αυτή ήταν ο επιθεωρητής Δρακόπουλος οι δάσκαλοι Σ. Χάκκας, Α. Γκονέτης και οι σχολικοί έφοροι Γ. Σκαμπαρδώνης, Κ. Μπολτσής, Φ. Μπολτσής και Π. Κων/νου. Στο παλιό σχολείο, που χρησιμοποιήθηκε και ως κατοικία των δασκάλων, λειτούργησε και το γραφείο του ΕΑΜ-ΕΛΛΑΣ, καθώς και τυπογραφείο για την εκτύπωση φυλλαδίων και εφημερίδας της Αντίστασης.

Το μαθητικό δυναμικό αυξήθηκε, αφού είχαν εγγραφεί και μαθητές-παιδιά εργαζόμενων στην κατασκευή του φράγματος της Λίμνης Πλαστήρα. Τότε και επί διευθυντή Φιλίππου έχουμε την προσθήκη της δεύτερης αίθουσας και την προαγωγή του σχολείου από μονοθέσιο σε διθέσιο το έτος 1963. (ΦΕΚ 193/4-11-1963)

Όμως το 1967 (ΦΕΚ 277/24-9-1977) Υποβιβάστηκε σε μονοθέσιο και έπαψε τη λειτουργία του το 1987.

Διδακτικό Προσωπικό

1. Κασιούρας Δημήτριος 1940	14. Λεβεντάκης Ανδρέας 1978 79
2. Οικονόμου Γ. εκ Καστανιάς 1945	15. Νάκος Δημήτριος 1979 80
3. Τσούτσου Αντιγόνη 1950 51	16. Κουτής Στυλιανός 1980 81
4. Κατσιούλας Δημήτριος 1951 53	17. Χλαπάνα Σταυρούλα 1981 82
5. Ζαγορίτης Βασίλειος 1954 56	18. Ευαγγέλου Νικόλαος 1981
6. Ρόππας Βασίλειος 1954 57	19. Κορδής Ματθαίος 1982
7. Κασιούρας Δημήτριος 1953 54	20. Γιαννουσάς Στέφανος 1982 83
8. Χάκκας Σπύρος 1957 58	21. Κουκουζέλης Γεώργιος 1983
9. Γκόνης Αθανάσιος 1958 62	22. Τσιτσιμπή Μαγδαληνη 1983
10. Φιλίππου Κωνσταντίνος 1963 69
(καταγόμενος από Αθήνα)	23. Γραβάνης Βασίλειος 1984 85
11. Καζάκου Ερατώ 1969 70	24. Νασιάκος Αθανάσιος 1985 86
12. Παπαχρήστος Λάμπρος 1970 77	25. Οικονόμου Ευανθία 1986 87
13. Καρλαύτη Παρασκευή 1977 78	οπότε το σχολείο έκλεισε οριστικά.

Βιβλιογραφία – Πηγές

Γ. Κλήμος: Ιστορικά στοιχεία Καστανιάς Μούχας Αγράφων 2010

«Το θερινό σχολείο των Σαρακατσαναίων στα Ζυγογιανναίικα»

Ν. Γ. Ζυγογιάννης

Η εκπαίδευση υπήρξε μέλημα κάθε κοινωνίας σε κάθε εποχή. Σκοπός της ήταν και είναι η μετάδοση των αξιών και αρχών της στα παιδιά ώστε να συνεχίσουν και να αναπαράγουν το ίδιο κοινωνικό μοντέλο. Κατά τον ίδιο τρόπο και οι Σαρακατσάνικες κοινότητες εκπαίδευαν τους βλαστούς τους, ώστε να υιοθετήσουν τον πατροπαράδοτο τρόπο κοινωνικής οργάνωσης, το τσελιγκάτο. Φορείς εκπαίδευσης των Σαρακατσαναίων αποτελούσε, πρώτα - πρώτα, η οικογένεια. Η μητέρα μετέδιδε τους αυστηρούς κανόνες συμπεριφοράς σε συνδυασμό με τα στερεότυπα και τις προλήψεις που στηρίζονταν στο μεταφυσικό φόβο. Παράλληλα, στο χώρο εργασίας εκπαίδευαν τα αγόρια σε όλες τις ποιμενικές εργασίες, ώστε να εξοικειωθούν με τη λειτουργία και οργάνωση του τσελιγκάτου και της νομαδικής ζωής, ενώ τα κορίτσια μάθαιναν τις οικιακές εργασίες, την επεξεργασία του μαλλιού, την υφαντική και ραπτική.

Η απόκτηση εγκύκλιων γνώσεων δεν ήταν στους στόχους της σαρακατσάνικης εκπαίδευσης. Αντίθετα, έδιναν προτεραιότητα στις στοιχειώδεις γραμματικές γνώσεις. Η νομαδική ζωή, με τη μετακίνηση δυο φορές τον χρόνο, από τα χειμαδιά στα ξεκαλοκαιριά και αντίθετα, δεν επέτρεπε να φοιτήσουν τα παιδιά στο δημόσιο σχολείο. Έτσι, ο πατέρας ή ο μεγαλύτερος αδερφός μάθαινε όσα γράμματα ή αριθμητικές γνώσεις κατείχε στο νεότερο αδερφό. Το ίδιο έκαναν και οι σύντροφοι στα κοπάδια στο νεότερο βοσκό. Η εκπαίδευση αυτή γινόταν το καλοκαίρι, που ο ελεύθερος χρόνος ήταν περισσότερος σε σχέση με τον χειμώνα.

Οργανωμένο, όμως, σχολείο του τσελιγκάτου ήταν εκείνο του καλοκαιριού στα βουνά, στα ξεκαλοκαιριά, με την πρόσληψη δασκάλου. Εκεί έφτιαχναν το «δασκαλοκάλυβο», ένα καλύβι ορθό ή πλάγιο. Τα θρανία του ήταν κατασκευασμένα από πελεκημένους κορμούς δέντρων, όπου κάθονταν τα παιδιά και στήριζαν τις «πλάκες» ή «πινακίδες» για να γράφουν τα παιδιά αντί για πίνακα. Οι «πινακίδες» ήταν κομμάτια ξύλου καλά πελεκημένα. Σ' αυτές έγραφαν με μολύβι και τα γραφόμενα τα έσβηναν με σουγιά. Η λειτουργία του σχολείου διαρκούσε 1 – 2 μήνες. Ο δάσκαλος ήταν κάποιος συνταξιούχος δάσκαλος ή απόφοιτος γυμνασίου. Σε κάθε περίπτωση ήταν άτομο έντιμο, άξιος εμπιστοσύνης. Στο σχολείο φοιτούσαν μόνο αγόρια. Διδάσκονταν γραφή, ανάγνωση, αριθμητική, γνώσεις με πρακτική αξία, για να είναι σε θέση να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της ποιμενικής ζωής, όπως να κάνουν λογαριασμούς και να μην τους εξαπατά ο έμπορος, να σημειώνουν την προσφορά εργασίας ώστε στο τέλος της περιόδου να παίρνουν σωστά την αμοιβή τους.

Τον μισθό του δασκάλου αναλάμβαναν οι οικογένειες του τσελιγκάτου που τα παιδιά τους φοιτούσαν στο σχολείο. Κάποια απ' αυτές πρόσφερε στον δάσκαλο τροφή και στέγη. Συνήθως οι μαθητές ήταν υπάκουοι και πειθαρχημένοι. Φιλικό δεσμίο συνέδεαν τον δά-

σκαλο με την τοπική κοινωνία. Ανάμεσα στους δασκάλους που υπηρέτησαν τη σαρακατσάνικη κοινότητα ήταν και ο Μενέλαος Λουντέμης στην ηλικία των 15 ετών. Μαθητής ακόμα, τα καλοκαίρια του 1926, 27 και 28 άσκησε το λειτούργημα του δασκάλου στη Μπλάτσα, κοντά στο χωριό Πευκωτό Αριδαίας και στη Τζένα πάνω από το χωριό Νότια. Αργότερα, στην περίοδο της Γερμανικής Κατοχής δημοσίευσε τη συλλογή διηγημάτων «Γλυκοχάραμα», όπου διηγείται ποιμενικές ιστορίες από τη ζωή των Σαρακατσαναίων. Μ' αυτό διασώζει τον Σαρακατσάνικο πολιτισμό, δηλαδή τη γλώσσα, τα ήθη, την καθημερινότητά τους.

Με τον ίδιο τρόπο λειτουργούσε το καλοκαιρινό σχολείο και στα Ζυγογιανναίικα, όπου ξεκαλοκαίριαζαν οι Ζυγογιανναίοι στη θέση «Κέδρος» των Αγράφων, ενώ τα χειμαδιά τους ήταν στο Κάστρο Βοιωτίας. Ο Αντώνης Αντωνίου, δάσκαλος αργότερα στο επάγγελμα και επιθεωρητής καθώς και πρόεδρος του χωριού μας, Μπελοκομίτη, αφηγείται ένα προσωπικό του βίωμα στο βιβλίο του «Οι Μπελοκομιώτες των Αγράφων» που επιβεβαιώνει τη λειτουργία του θερινού σχολείου στα Ζυγογιανναίικα:

«Εγώ έτυχε να γνωρίσω από κοντά τη ζωή των Σαρακατσαναίων του χωριού μας (Μπελοκομίτη), όταν ο μπάρμπα Γιώργος Α. Ζυγογιάννης (ο Τσαρουχάς), όπως τον αποκαλούσαν, ήρθε στο σπίτι μας μια Κυριακή και είπε στη μάνα μου:

- Κυρά Λίνα, θέλω να μου δώσεις ένα γιο σου, να έρχεται κάθε Δευτέρα πρωί επάνω στα κονάκια, να μαθαίνει στα παιδιά μας γράμματα. Θα τον φιλοξενούμε εμείς με τη σειρά στα σπίτια μας και το Σάββατο το απόγευμα να κατεβαίνει στο χωριό. Για τους δύο καλοκαιρινούς μήνες θα σε δώσουμε από δυόμιση οκάδες τυρί για κάθε μαθητή.

Η μάνα μου του είπε:

- Γιώργο, η προσφορά σου είναι καλή και θα κανονίσω να σου στείλω ένα παιδί μου. Από αύριο το πρωί. Πόσα παιδιά υπολογίζεις ότι θα μαζεύονται;

- Πάνω από είκοσι.

Η μάνα μου μόλις έφυγε ο μπάρμπα Γιώργος, μου είπε:

- Αντώνη, θα πας, να μαθαίνεις τα βλαχόπουλα, να διαβάζουν, μια εβδομάδα εσύ μια ο αδερφός σου ο Ντίνος, γιατί πενήντα οκάδες τυρί, δεν είναι ευκαταφρόνητη πληρωμή για την οικογένειά μας.

Έτσι, ανέβαινα κάθε Δευτέρα στα κονάκια, που τότε ήταν κτισμένα με πέτρες και η στέγη με πλάκες. Είχαν δυο χώρους έναν για αποθήκη και μαγειριό κι έναν για διαμονή και ύπνο. Κάθε πρωί μαζευόμασταν εγώ και οι μαθητές μου στο κάτω μέρος του οικισμού, όπου υπήρχε ένας μεγάλος έλατος. Τον είχαν κλείσει με ξύλινη φράχτη, σαν στρούγκα. Εγώ καθόμουν στον κορμό του ελατιού και ολόγυρά μου τα παιδιά με τα σακούλια, όπου μέσα υπήρχε το βιβλίο, η πλάκα με δεμένο το κοντύλι και στα μεγαλύτερα παιδιά τετράδια και μολύβι. Είχα μαθητές από πρώτη μέχρι Τετάρτη. Ήταν πολύ ήσυχα και πειθαρχικά παιδιά. Ένα — ένα ερχόταν δίπλα μου, διάβαζε το μάθημα και μου έδειχνε τις εργασίες του. Του διάβαζα το νέο μάθημα και του ανέθετα εργασίες. Πήγαινε στη θέση του και ερχόταν ο επόμενος. Κάναμε διάλειμμα στις έντεκα η ώρα και μετά συνεχίζαμε μέχρι το μεσημέρι.

Παιδιά Σαρακατσάνων στη "δασκαλοκαλύβα" (δεκαετία 1950)

Το μεσημέρι εγώ με το παιδί, που με φιλοξενούσε, πήγαινα στο κονάκι του. Για να πας μόνος σου στα κονάκια τότε, ήταν αδύνατο, κοπάδι από άγρια μαντρόσκυλα ορμούσαν επάνω και μόνο αν έβγαιναν άνθρωποι από τα κονάκια και τα φώναζαν, μπορούσες να πλησιάσεις. Στο σπίτι που με φιλοξενούσε τα μεγάλα κορίτσια της οικογένειας μαγείρευαν και σέρβιραν το φαγητό. Τα φαγητά ήταν συνήθως γαλακτερά και μερικές φορές κοτόπουλα ή κρέας αρνιού. Ξάπλωνα καμιά ώρα και μετά στον μεγάλο έλατο, όπου περίμεναν τα μαθητούδια μου. Το απόγευμα κάναμε ένα διάλειμμα. Τρώγαμε ψωμοτύρι και καμιά φέτα πεπόνι ή καρπούζι. Μόλις βασιλεύε ο ήλιος διακόπταμε τα μαθήματα. Γυρίζαμε στα κονάκια. Εγώ με μερικά αγόρια πηγαίναμε μια βόλτα μέχρι το τσιουγκάνι (απότομος γκρεμός) πάνω από το Κερεντάν. Εκεί απολαμβάναμε την άγρια φύση της χαράδρας. Μερικά από τα μεγαλύτερα παιδιά κυλούσαν πέτρες στον γκρεμό και χάζευαν με τις τούμπες και το θόρυβο που έκαναν τα κοτρώνια πέφτοντας με μεγάλη ταχύτητα στο βάθος της ρεματιάς.

Σουρουπώνοντας γυρίζαμε στα κονάκια. Εκεί φαγητό και ύπνος σκεπασμένος με λαχταριστές βελέντζες που ευωδιάζαν, γιατί είχαν καθαριστεί με τα γάργαρα νερά της νεροτριβής. Το βράδυ γύριζαν και οι άντρες από τις εργασίες τους. Την ημέρα στο κονάκι ήταν μόνο οι γυναίκες, που εργάζονταν όλες, άλλες στο νοικοκυριό και οι περισσότερες στην επεξεργασία του μαλλιού και στον αργαλειό ιδίως τα κορίτσια. Αφού όλα τα ρούχα των Σαρακατσαναίων ιδίως τα χειμερινά κι όλα τα σκεπάσματα και οι κάπες, που τους προστάτευαν από το κρύο και τη βροχή, γινόταν στον αργαλειό και μετά στο μαντάνι για χτύπημα και στη νεροτριβή για φούσκωμα και καλό πλύσιμο.»

Ο τρόπος αυτός εκπαίδευσης των Σαρακατσανόπουλων συνεχίστηκε μέχρι τα μισά του 20ου αιώνα. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ξεκίνησε και ολοκληρώθηκε στη δεκαετία του 1960 η μετεγκατάσταση των Σαρακατσαναίων, οπότε και εγκατέλειψαν τη νομαδική ζωή. Εγκαταστάθηκαν σε πόλεις και χωριά. Κάποια Ζυγογιαννάκια, σε δυο ή τρεις τάξεις του δημοτικού φοίτησαν τους δύο πρώτους μήνες της διδακτικής χρονιάς (Σεπτέμβρη και Οκτώβρη) και τους δύο τελευταίους (Μάιο και Ιούνιο) στο δημόσιο σχολείο του χωριού (Μπελοκομίτη), ενώ τους υπόλοιπους στο δημόσιο σχολείο του Κάστρου. Αυτό έγινε, γιατί η οικογένειά τους εξακολουθούσε να μετακινείται ακόμα. Σήμερα τα παιδιά των Σαρακατσαναίων φοιτούν στα δημόσια σχολεία και μόνο μέσα από τις αφηγήσεις των γερωνότερων γνωρίζουν το θερινό σχολείο στα ξεκαλοκαιριά.

Πηγές

1. Α. Αντωνίου «Οι Μπελοκομιώτες των Αγράφων», 2011
2. <https://agonaskritis.gr/%CF%84%CE%BF-%CE%B3%CE%BB%CF%85%CE%BA%CE%BF%CF%87%CE%AC%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1-1944-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%AD%CE%BB%CE%B1%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%BF%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%AD/>
3. Θ. Γιαννακός «Οι δάσκαλοι των τσελιγκάτων» στο: <https://sarakatsanoi.blogspot.com/2010/08/blog-post.html>
4. Ν. Ζυγογιάννη «Η κοινωνική μετεξέλιξη των Σαρακατσαναίων» στο περ. Φθιωτικά Χρονικά, 2004

Οικογένειες Σαρακατσάνων καθοδόν για τα χειμαδιά (δεκαετία 1950)

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟΥ

Γεωργίου Αθ. Κλήμου

Πριν από το σημερινό σχολείο στην νοτιοανατολική του γωνία υπήρχε το παλιό δημοτικό σχολείο. Το καινούργιο σχολείο θεμελιώθηκε το έτος 1926 με μια μεγάλη αίθουσα διδασκαλίας και με τρία μεγάλα παράθυρα, το ένα από την ανατολική πλευρά και τα δύο από τη νότια. Αρχικά η είσοδος των μαθητών ήταν από τη βορεινή πλευρά του σχολείου με γραφείο του δασκάλου στη δυτική πλευρά της αίθουσας και συνέχεια αυτής.

Όπως μας πληροφορεί η καρτέλα του από τα στοιχεία διδακτηρίων της περιοχής Ν. Καρδίτσας το διδακτήριο αναφέρεται ως δημόσιο με διαστάσεις 12,20Χ5,60Χ4,50 μ. Έφερε μία αίθουσα διαστάσεων 8,50Χ5,60Χ4,50, ένα γραφείο 3Χ3Χ4,50μ. και ένα διάδρομο 2Χ3Χ4,50μ. Κτίστηκε βάσει σχεδίου ΥΠΕΠΘ ως 1/θ μονώροφο κτίριο χωρίς αποχωρητήρια και ύδρευση σε οικόπεδο (αυλή) 30Χ27=810 τ.μ.

Πρόσωπα που συνετέλεσαν στην ανέγερσή του υπήρξε ο Επιθεωρητής Λούπας, ο δάσκαλος Βασίλειος Νάκας και οι Σχολικοί Έφοροι της εποχής Σερ. Φράγκος, Προκ. Ζαχάκος, Γεώργ. Σπ. Παππάς και ο τότε πρόεδρος της κοινότητας Γ. Ζαρκάδας. Δαπανήθηκαν συνολικά 125.000 δραχ. εκ των οποίων 25.000 ήσαν κρατική ενίσχυση και το υπόλοιπο (100.000) εισφορά της κοινότητας.

Το σχολείο ιδρύθηκε ως μονοτάξιο το 1886 και προήχθηκε σε διτάξιο με το από 7.10.1952 Β. Δ. Το έτος 1965 με Υπουργό Παιδείας τον Στέλιο Αλαμανή και δάσκαλο τον χωριανό μας Στέφανο Φράγκο έγινε η προσθήκη της δεύτερης αίθουσας διδασκαλίας και έλαβε την οριστική του μορφή. Το σχολείο από το έτος 1984 έπαψε να λειτουργεί λόγω έλλειψης μαθητών και σήμερα χρησιμοποιείται για διάφορες εορταστικές εκδηλώσεις της κοινότητας και του Μορφωτικού Συλλόγου Καταφυγίου.

ΠΗΓΕΣ: Γ. Κλήμος, *Στοιχεία διδακτηρίων περιοχής Ν. Καρδίτσας (από το αρχείο Π.Ε. Ν. Καρδίτσας*, Καρδίτσα 2007, σ. 46. Θ. Ζαρκάδας, *Το χωριό Καταφύγι Αγράφων*, Αθήνα 1996, σ. 202.

ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΟΡΦΟΒΟΥΝΙΟΥ ΩΣ ΜΑΘΗΤΡΙΑ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΑ

Ελένη Μανώλη - Ρόπη

1951: Πρώτη φορά στο σχολείο στην Α τάξη. Ένα σχολείο όμορφο, ζεστό, φιλόξενο σε αντίθεση με τα σπίτια μας που ήταν κατεστραμμένα, ρημαγμένα απ' τον πόλεμο. Πάνω από 200 παιδιά με το χτύπημα της καμπάνας τρέχαμε ορεξάτοι για το μάθημα, όχι όμως και για το γάλα και τη βιταμίνη του ψαρόλαδου, που μας μοίραζε το σχολείο και μας υποχρέωναν οι δάσκαλοι να καταναλώσουμε. Το σχολείο λειτουργούσε ως τριθέσιο με 70 περίπου μαθητές σε κάθε αίθουσα. Στριμωγμένα στα ξύλινα θρανία να φτάνουν σχεδόν μέχρι τον πίνακα. Η πρώτη μου τσάντα (από πανί) είχε μόνο την πλάκα και το μολυβδοκόντυλο.

Στη Δευτέρα δημοτικού απόχτησα τον πρώτο σχολικό εξοπλισμό: αναγνωστικό τετράδιο και γόμα. Ο πρώτος έλεγχος καθαριότητας για κομμένα νύχια, καθαρά χέρια και πόδια (υποχρεωτικό ξεκάλτσωμα) και μαντηλάκι μύτης συνοδευόταν και με τιμωρίες.

Οι σχολικές μας γιορτές, εθνικές και καλοκαιρινών διακοπών, μετέτρεπαν το σχολείο σε ένα μεγάλο εργαστήριο. Κόβαμε τριγωνικά άσπρα και μπλε χαρτάκια και τα κολλούσαμε σε σχοινιά μεγάλα και ύστερα τα δέναμε από τα παράθυρα του σχολείου στη λεύκα της ανατολικής πλευράς της αυλής, μέχρι την κορομηλιά του Τουλιά και μέχρι τα μπαλκόνια του Πλαστήρα. Τα αγόρια κουβαλούσαν μπάτσες και δαφνόκλαδα και στόλιζαν τα παράθυρα. Γινόταν μια πραγματική γιορταστική ατμόσφαιρα.

Είχαμε και Ερυθροσταυρική δράση: τα αγόρια καθάριζαν τα μονοπάτια από τις πέτρες και τα κορίτσια σκούπιζαν την αυλή του σχολείου κάθε Σάββατο για να είναι καθαρή την Κυριακή που μετατρέποταν σε πλατεία και φιλοξενούσε τους γάμους του χωριού. Καθαρίζαμε επίσης τις βρύσες και τις ασβετώναμε. Είχαμε και σχολικό κήπο στη βορινή πλευρά της παλιάς εκκλησίας, με λαχανικά και λουλούδια. Για μεγάλη μας χαρά έφτασαν κάποτε απ' την Αμερική με ενέργειες του δασκάλου Θωμά Κυρίτση, δέματα με δώρα. Τότε πήραμε για πρώτη φορά μπλοκ ζωγραφικής, χρώματα, μολύβια και τετράδια. Μεγάλες μεταλλικές ξύστρες στερεώθηκαν στα ξύλινα θρανία, για να ξύνουμε τα μολύβια μας.

Ένα βιου-μάστερ με έγχρωμες εικόνες παραμυθιών, με σκηνές από τη ζωή στην Αμερική, με σπίτια καταπληκτικά από τον Αμερικανικό Νότο ήταν για μένα ένα παράξενο, ένα υπέροχο θέαμα που με ταξίδευε σε άλλους τόπους μαγικούς. Στείλανε επίσης οι Αμερικάνοι πολλά μέτρα άσπρο βαμβακερό ύφασμα για να φτιάξουμε φουστάνελες για τις γιορτές μας. Ένα άλλο από τα δώρα που θαμάμαι ήταν οι κουρευτικές μηχανές που χρησίμευσαν στο να κουρεύονται τα αγόρια που δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να πάνε στον κουρέα του χωριού. Χρέη κουρέα έκαναν 2-3 μαθητές μεγαλύτεροι σε ηλικία και το υπαίθριο κουρείο ήταν στην πίσω αυλή του σχολείου. Δύσκολες εποχές όχι μόνο για τα παιδιά αλλά και για τους δασκάλους που υπηρετούσαν στο χωριό. Αναγκάζονταν να απευθύνονται

στις μάνες των μαθητών για να εξασφαλίσουν ένα πιάτο φαί, γιατί αλλιώς είχαν πρόβλημα επιβίωσης. Αυτό γινόταν με τη σειρά, αλλά για μας τα παιδιά ήταν μέρα χαράς η σειρά μας, γιατί θα τρώγαμε κι εμείς κάτι καλύτερο, κάτι ιδιαίτερο. Σε εκείνα τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '50 λειτούργησε στο χωριό νυχτερινό δημοτικό σχολείο. Ρεύμα δεν υπήρχε και τα μαθήματα γίνονταν με λάμπες ή λουξ. Οι μαθητές ήταν από 20 μέχρι 40 χρονών και θυμάμαι την ανατολική αίθουσα να γεμίζει κάθε βράδυ.

1967: στο ίδιο σχολείο ως δασκάλα!

Δέκα χρόνια μετά την αποφοίτηση, επέστρεψα στο χωριό ως δασκάλα, να διδάξω εκεί που με δίδαξαν οι δάσκαλοί μου! Ήμουν αφάνταστα συγκινημένη. Το σχολείο ήταν εκεί όπως το άφησα. Οι μαθητές γύρω στους 200. Τώρα λειτουργούσε ως πενταθέσιο. Υπήρχε έλλειψη αιθουσών και μισθώσαμε μια αίθουσα στο κτίριο απέναντι απ' το σχολείο και ένα τμήμα λειτούργησε με απογευματινό ωράριο. Τώρα όλα ήταν διαφορετικά. Τα παιδιά καλοντυμένα, όλα με σάκες και βιβλία στο σχολείο, οι γονείς με συμμετοχή στη σχολική διαδικασία και όλα είχαν πάρει έναν άλλο δρόμο. Τότε όμως το σχολείο άρχισε να φθίνει. Πολλοί χωριανοί αναγκάζονταν να φύγουν για τις μεγάλες πόλεις για αναζήτηση δουλειάς και τα αποδεικτικά μετεγγραφής έδιναν και έπαιρναν. Το 1969 σε ένα χρόνο φύγανε 45 μαθητές. Είχε αρχίσει η ερήμωση των χωριών μας.

Τότε άρχισε να κτίζεται το καινούριο σχολείο εκεί που στεγάζεται σήμερα το αστυνομικό τμήμα και το παλιό μας σχολείο μαζί με την εκκλησία γκερμίστηκαν για να γίνει η νέα εκκλησία μας και η πλα-

τεία του χωριού. Τον τελευταίο χρόνο που το παλιό μας σχολείο έστεκε ακόμα όρθιο, καλοκαίρι ήταν, δόθηκε από τα νέα αγόρια του χωριού θεατρική παράσταση στην αυλή και θυμάμαι να βοηθάω στην μεσαία αίθουσα του, στο μακιγιάζ των ηθοποιών. Τέτοιες θεατρικές παραστάσεις δίνονταν από τη δεκαετία του '50 στο χωριό με μεγάλη επιτυχία.

Οι δάσκαλοι του 1968 -69, από αριστ. ο διευθυντής Θ. Τζαβάρας, Κ. Ντούρλιας Ελένη Μανώλη - Ρόπη (Βουνέσι) η Αμπατζή Καλλιθένη(Μυτιλήνη) και ο Μίμης Μανώλης από τον Πύργο Κιερίου

Όχι δε σώνονται οι αναμνήσεις απ' τα χρόνια εκείνα. Δεν σώνονται οι συγκινήσεις που προκαλούν οι θύμησες, δεν ξεχνιούνται και τα καλά και τα δύσκολα. Αυτή όμως ήταν η ζωή μας, αυτά ήταν τα πλάνα που κουβαλάμε όλοι στο μυαλό μας, αυτές ήταν οι ωραίες μέρες που θα με συντροφεύουν από εδώ και μπρος και μακάρι να ξαναδώ το χωριό μου να ζωντανεύει πάλι. Μακάρι...

Μαθητικές αναμνήσεις

ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΟΤΡΩΤΣΟΣ

Θα ήθελα σήμερα φίλοι συγχωριανοί Μεσσηνικοίτες, να σας απασχολήσω για λίγο με το Δημοτικό Σχολείο του χωριού μας, κατά την περίοδο που φοίτησα σ' αυτό, με τους ανέμελους, τότε, περί άλλα τινά, συμμαθητές-τριες των Σχολικών ετών 1931-36. Τότε η Θεσσαλία αποτελούσε δύο Νομούς: Το νομό Λαρίσης – (Μαγνησίας) και το Νομό Τρικάλων, η δε Καρδίτσα, (Θεσσαλιώτις) ήταν η μεγάλη Επαρχία. Άλλωστε όλοι οι Νομοί της χώρας, δεν είχαν χωριστεί. Νομός Φθιώτιδος και Φωκίδος, Αττικής και Βοιωτίας, Αιτωλοακαρνανίας, με (Καρπενήσι και Ναυπακτία). Το ίδιο ίσχυε και στην Πελοπόννησο και Μακεδονία.

Ο Επιθεωρητής Δημοτικής (Στοιχειώδους) Εκπαίδευσης είχε έδρα τα Τρίκαλα. Νηπιαγωγεία βέβαια, δεν υπήρχαν. Το Δημοτικό Σχολείο του χωριού ήταν από τα πιο πολυπληθή. Ο αριθμός των μαθητών περί τους διακόσιους. Το Διδακτικό Προσωπικό το 1932-33 που φοιτούσαμε στη Γ' τάξη, το αποτελούσαν οι Δάσκαλοι: 1) Λάμπρος Κρανιάς, Δ/ντής 2) Φώτης Αρκομάνης (Φλωρέσι) 3) Γεώργιος Πράττος (Σπαρτιάτης) 4) Ευτυχία Γουλιανού (Παλαμάς) 5) Φωτεινή Αντωνίου (σύζυγος Σωτ. Π. Τσαγανού) και η δική μας 6) Ολυμπία – Πιπίτσα Βαλάφα (σύζυγος Κων. Βασιαρδάνη).

Θα μου επιτρέψετε να αναφερθώ και στα ονόματα των μαθητών-τριών, όσων μου έρχονται στο νου-μνήμη, αυτή την ώρα, εδώ στον Αμπελά της Νήσου Πάρου, (Κυκλάδες), όπου επί 10ετία παραθερίζω, μόνος.

Γ' τάξη (γενν. 1924), Τα ονόματα κατά αλφαβητική σειρά.

1) Αντωνούλας Θωμάς, 2) Γκούμας Σεραφεΐμ, 3) Γούλας Σπύρος, 4) Ζάχος Χρήστος, 5) Καπέκας Γεώργιος, 6) Καρβούνης Ιωάννης, 7) Καταραχιάς Κων/νος, 8) Κορώνης Σπύρος, 9) Κοτρώτσος Χρήστος, 10) Κρανιάς Παναγιώτης, 11) Λαδιάς Σωτήριος, 12) Μηλίτσης Χαρίλαος, 13) Μήτσιος Βάιος, 14) Παϊζάνος Γεώργιος, 15) Ποδηματάς Άγγελος, 16) Σαρρής Παναγιώτης, 17) Σκαμαγκούλης Λάμπρος, 18) Φιλίππου Αρίστιπος, 19) Φιλίππου Πολυχρόνης, 20) Τσαγανός Δημήτριος, 21) Χαλκιάς Γεώργιος, 22) Χαλκιάς Κίμων,

23) Βλάτσιου Λυδία, 24) Γακιοπούλου Αγάπη, 25) Καρακαντά Όλγα, 26) Κοτρώτσιου Λυδία, 27) Κοτρώτσιου Σοφία, 28) Κουρκούνη Μαριάνθη(,), 29) Κωνσταντού Χρυσάνθη, 30) Ξαντήρου Ελένη, 31) Παπαϊωάννου Χαριτονίκη, 32) Ποδηματάς Γεωργία, 33) Τσαγανού Αιμιλία.

Δ' τάξη (γενν. 1923)

1) Αντωνούλας Αντώνιος, 2) Βλάτσιος Αριστοτέλης, 3) Γακίopoulos Ιωάννης 4) Γώγος Βασίλειος, 5) Ζούμπος Χρήστος, 6) Καλαμάτας Γεώργιος 7) Καπέκας Βασίλειος, 8) Κατσάκος Κων/νος, 9) Κοτρώτσιος Θωμάς, 10) Κρανιάς Σωτήριος, 11) Κρανιάς Φαίδων, 12) Λαδιάς Γεώργιος, 13) Μακρυνίκας Θωμάς, 14) Μηλίτσης Σπύρος, 15) Μηλίτσης Χρήστος,

16) Μπαλάφας Θωμάς, 17) Ξαντήρος Βασίλειος, 18) Παϊζάνος Δημήτριος 19) Πανάγος Σωτήριος, 20) Παπαϊωάννου Ιωάννης, 21) Παπαναστασίου Ελευθέριος, 22) Ποδηματάς Δημήτριος 23) Σβάρνας Αθανάσιος, 24) Σιώκος Γεώργιος, 25) Ψημμένος Θωμάς(;) 26) Βαλάφα Άρτεμις, 27) Παϊζάνου Λευκοθέα, 28) Σαρρή Φωτεινή 29) Ψάρρα Άρτεμις, 30) Ψημμένου Γαλάτεια

Αρκετά ονόματα ίσως έχω ξεχάσει. Δε μπόρεσα να τα θυμηθώ, παρά την προσπάθεια. Οι πιο πολλοί από τους αναφερόμενους (Δάσκαλοι και μαθητές-τριες απεδέμησαν εις Κύριον, προ πολλού χρόνου. Επομένως η αναφορά τους, έσται “εις μνημόσυνον αιώνιον” και “αιώνια η μνήμη αυτών”. Πιστεύω ότι κάποιои, μάλλον μου έχουν διαφύγει και παρακαλώ την επιεική κρίση, “εφόσον τα λάθη είναι ανθρώπινα”, κατά τη σχετική ρήση.

Και τώρα, λίγα έως πολλά για τη λειτουργία του Σχολείου.

Τα μαθήματα γίνονταν έξι μέρες την εβδομάδα. Ώρες λειτουργίας: 8:30~13:00 και 17:00~19:00 εκτός ΤΕΤΑΡΤΗΣ και ΣΑΒΒΑΤΟΥ (ελεύθερο απόγευμα).

Οι εκπαιδευτικοί, πρότυπα υπηρεσιακής ευσυνειδησίας, του καθήκοντος. Εντατική προπαρασκευή καθημερινά για τα μαθήματα. Καθημερινός έλεγχος τετραδίων και διόρθωση λαθών. Κάθε δεύτερη εβδομάδα νέα έκθεση. Την επόμενη, παράδοση τετραδίων με τις διορθώσεις λαθών και παρατηρήσεις. Ανάγνωση αρκετών. Πολλές φορές, γραφή έκθεσης (σύνθεσης) στο σχολείο.

Τα βιβλία και τα τετράδια όλα “ντυμένα” με μπλε κόλλα (χαρτί). “Ετικέττα” στο εξώφυλλο με τα σχετικά. Τα “μαλλιά” των μαθητών, κομμένα “εν χρω” (έως το δέρμα), και συχνός έλεγχος χεριών και νυχιών. Να είναι κομμένα και πεντακάθαρα νύχια και χέρια.

Κυριακές και μεγάλες γιορτές, γενικός Εκκλησιασμός. Συνοδοί: όλοι οι δάσκαλοι με τις τάξεις “εν σώματι”.

Διδασκόμενα μαθήματα: 1) Θρησκευτικά ή Ιερά 2) Ελληνικά Α', Β', Γ' και Δ' τάξη: Γλώσσα η Δημοτική. Ε' και ΣΤ' η Καθαρεύουσα. Ειδικότερα: Ανάγνωση (καλή), Αντιγραφή (ωραία γράμματα – καθημερινή αξιολόγηση – βαθμός). Ορθογραφία, Γραμματική κτλ. από τα Αναγνωστικά.

Τα ποιήματα (έμμετρος λόγος) έπρεπε να αποστηθίζονται συνολικά, ή μέρη, για να ασκείται η μνήμη. (Απομνημόνευση).

Γ' τάξη: “ΤΑ ΨΗΛΑ ΒΟΥΝΑ” του Ζαχαρία Παπαντωνίου.

Δ' τάξη: “ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ” των Ανδρέα Καρκαβίτσα και Νώντα Έλατου. 3) Ιστορία και 4) Γεωγραφία (εποπτικά μέσα). ΧΑΡΤΕΣ ΤΟΙΧΟΥ (Εκδοτικός οίκος Δημητράκου). Γεωφυσικός και Πολιτικός με τους τότε Νομούς. Ήταν αναρτημένοι στους τοίχους ή τους φέρναμε από το γραφείο. Για το μάθημα “στο τρίποδο” του μαυροπίνακα. Δείκτης (ο χάρακας ή η βέργα). Συγχρόνως ήταν και “μέσο” παιδαγωγίας και “τιμωρίας” για τους άτακτους και τους αμελείς. Αλλά και “ποινή” στο σπίτι, με παιδαγωγικό χαρακτήρα. (Αντιγραφή – καθαρά γράμματα, 3~5 φορές των λαθών, στο σωστό. Σε φύλλο από το πρόχειρο. 5) Μαθηματικά: α) Αριθμητική (Ασκήσεις και προβλήματα) και β) Γεωμετρία

(Σχήματα – κατασκευές, εμβάδα, με ασκήσεις και προβλήματα). Όργανα: (χάρακας, τρίγωνο, διαβήτη, μοιρογνωμόνιο). Ήταν όντως δύσκολα. Άλλα μαθήματα: 6) Φυσιογνωστικά (χλωρίδα και πανίδα). Φυτά – δέντρα. Ζώα οικόσιτα, άγρια δάσους κτλ. και θηρία. Πτηνά – χάρτης με 65 είδη στον τοίχο. Έντομα, ερπετά, υδρόβια κτλ. Στην Ε' και ΣΤ' Φυσική και Χημεία. (Παρατήρηση – πειράματα – ασκήσεις). 7) Ιχνογραφία – Ζωγραφική (Κατασκευές, γύψινα, κτλ.) 8) Καλλιγραφία 9) Μουσικά (Δημοτικά τραγούδια, Εθνικοί χοροί, χορωδία) κα Πιπίτσα, με συνοδεία μαντολίνου. 10) Ερμηνεία Ευαγγελίου – Κυριακής και 11) Γυμναστική.

Μόνη Εθνική Εορτή (Παλιγγενεσίας), η 25η Μαρτίου 1821, Εορτή Τριών Ιεραρχών (των Σχολείων και Ελληνικών Γραμμάτων), Εορτή εξετάσεων για διακοπές Καλοκαιριού. Ανακοίνωση αποτελεσμάτων. (Ενδεικτικά – Απολυτήρια). Το Σεπτέμβριο, εγγραφές για το νέο Σχολικό Έτος.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ. Το έργο του “διδάσκειν”, απαιτεί σύστημα, μέθοδο και τρόπο. Είναι κατ'εξοχήν παιδευτικό λειτούργημα. Ο Ιερός Χρυσόστομος, έγραψε: “Της τέχνης ταύτης (του παιδαγωγού), ουκ έστι άλλη μείζων. τι γαρ ίσον του ρυθμίσει ψυχήν και διαπλάσει νέου διάνοιαν;”

Η διδασκαλία είναι, κατά των Κων. Γεωργούλη, (Εκπαιδευτικό Σύμβουλο Υπ. Παιδείας, κράτιστο φιλόλογο και φιλόσοφο, Δ/ντή του Δ.Μ.Ε.) που επιμελήθηκε το “Λεξικό ΗΛΙΟΣ” και μάλιστα τον τόμο “ΕΛΛΑΣ”, ένα γεγονός μοναδικό και ανεπανάληπτο. Απαιτεί επιμελημένη προετοιμασία (κατοχή της διδ. ύλης), κατεύθυνση, τρόπο και θέληση, προς επίτευξη του μεγάλου σκοπού: Τη “μάθηση”.

Το Δημοτικό μας στεγαζόταν στο κτίριο, απέναντι από την Εκκλησία ΚΟΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ. Ο περίβολος της Εκκλησίας, ήταν και “αύλειος χώρος”, για τα διαλείμματα, την παράταξη και τη γυμναστική. Στο χωριό δεν ερχόταν αυτοκίνητα ή τετράτροχα. Στάση ήταν η “Παράγκα” στον αμαξωτό προς Κορώνα. Στην παράταξη κάθε πρωί, η κοινή προσευχή: Το “Άγιος ο Θεός...” τρις, το: “ Πάτερ ημών...” ή το: “Βασιλεύ Ουράνιε, Παράκλητε...” και το “Δι' ευχών...” ή άλλη επίκαιρη. Ακολουθούσε η είσοδος στις αίθουσες με τάξη. Καιρού μη επιτρέποντος, η προσευχή στην αίθουσα, πριν από το μάθημα. Υπήρχε στην αίθουσα, πάνω από την έδρα στον τοίχο, η εικόνα του Χριστού ή της Παναγίας. Το Σχολείο συμμετείχε – πρωτοστατούσε, σε όλα τα θρησκευτικά, Εθνικά και Κοινωνικά “δρώμενα” = Δημόσιες εκδηλώσεις.

Υπήρχε η λεγόμενη “δωρεάν παιδεία”. Πολλά τα έξοδα όμως. Δεν ήταν υποχρεωτική η φοίτηση. Γι' αυτό υπήρχαν και οι “αναλφάβητοι”. Πολλοί που διέκοπταν τη φοίτηση. Και κάτι ίσως φαιδρό. Συχνά ακούγαμε τα “παρονόμια”= παρατσούκλια πολλών επωνύμων, που δημιουργούσαν παρεξηγήσεις. Σε μικρούς και μεγάλους, αφορμή για καυγάδες-φασαρίες. Το ίδιο συνέβαινε και στα άλλα χωριά τότε.

Ελάχιστος ελεύθερος χρόνος για παιχνίδια που είναι “παιδική ανάγκη”. Παιχνίδια το Καλοκαίρι, και στις Διακοπές για τα Χριστούγεννα και το Πάσχα. Σε μικρές ομάδες ή με δύο (κουτσό, κρυφτό, κυνηγητό, καβαλαράκια, μακροτόπι με “τόπα” από μπαλάρματα.

Αμάδες, “σκατούλια” τα λέγαμε. Στεφάνι, πετροβόλημα, τσελικά. Αθλητικά: Τρέξιμο, πήδημα (απλούν – τριπλούν) κτλ. Καθιστικά: το “λουρί”, το “γιογιό”, αινίγματα, γλωσσόδετες, λογοπαίγνια και πολλά άλλα.

Βοήθεια στο σπίτι και στο αμπέλι. Βοσκή των κατσικιών με το απόκομμα από τις γίδες. Βοσκή υποζυγίων – μεγάλων ζώων, “νυχτοβόσκι” στη Νεβρόπολη. Μέχρι και λίγο ποδόσφαιρο με καλό καιρό. Ήθελε πολλούς παίχτες και μπάλες, λαστιχένιες “τόπες”.

Τόπος: ο χώρος στο “Αμπέλι Σφέτσου”. επικλινές το έδαφος και συχνά προβλήματα, όταν οι τόπες με τις κλωτσιές έπαιρναν κατήροφο. Διακοπή του “ματς”. Λίγο πιο ψηλά, υπήρχαν τα κέδρα “Προυτσάλια”. Τα κόβαμε με μικρό τσεκούρι για τους “αναφανούς”, στην Ανάσταση με το “Χριστός Ανέστη εκ νεκρών ...”. Επειδή πολλοί γονείς νόμιζαν ότι τα παιδιά τους ήξεραν να διαβάζουν και να γράφουν δηλ. τα βασικά, από τα δέκα ή έντεκα μετά την Δ’ τάξη τα έπαιρναν στις δουλειές για την εξοικονόμηση του “επιούσιου”, στα κτήματα ή τα έστελναν να μάθουν “τέχνη”. Έτσι λιγόστευαν οι μαθητές στην Ε’ και στην ΣΤ’ τάξη. Συνήθης δικαιολογία: “δεν τα παίρνει τα γράμματα”.

Γ’ αυτό υπήρχαν και πολλοί “απορριπτέοι” λόγω ελλιπούς φοίτησης. Δηλαδή αναγκαστικής διακοπής. Αναμενόμενη βέβαια και η απόρριψη.

Για όσους ήθελαν να ξαναφοιτήσουν, έπρεπε να εγγραφούν πάλι το Σεπτέμβριο, στην ίδια τάξη.

Δυστυχώς για το Μεσενικόλα, αλλά και άλλα ορεινά χωριά, ως επί το πλείστον, όσων κάρηκαν τα σπίτια και για δεύτερη φορά με τον εμφύλιο, τα πράγματα εξελίχτηκαν “ανώμαλα”. Χάθηκε και η Νεβρόπολη, πρώτα ως αεροδρόμιο και κατόπιν ως λίμνη-Πλαστήρα.

Οι πιο φτωχοί, χωρίς σπίτια, “πήραν των ομματίων τους” και βρέθηκαν πιο τυχεροί, στις μεγαλουπόλεις της Θεσσαλίας, αλλά και στην Αθήνα. Λιγότεροι στη Θεσ/νίκη κ.α. Έμειναν στο χωριό οι “ριζωμένοι” με τα αρχοντικά σπίτια και τα πολλά κτήματα. “οι έχοντες και κατέχοντες”.

Τελικά ήρθε ο καιρός “ελλείψει παιδιών”, να σταματήσει η λειτουργία του Δημοτικού μας, το κλείσιμο και η κατάργηση του, όπως και στην έδρα του Δήμου, το Μορφοβούνι. Προσωπικά αισθάνομαι βαθειά θλίψη και λύπη για τοάδοξο τέλος. Το σχολείο ήταν η ελπίδα ζωής, που ήδη χάθηκε. Η αχτίδα “του φωτός” που εξέλιπε. Έσβησε!!

Η σκέψη μου ίσως και πολλών άλλων ανατρέχει στον Εθνικό μας Ποιητή, Διονύσιο Σολωμό, στο σχετικό πέμπτο τετράστιχο, του “Ύμνου στην ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: - “Δυστυχής! Παρηγορία, μόνη, σούμεινε να λές,/περασμένα μεγαλεία και διηγώντας τα, να κλαις!”

Απομένουν τώρα στο χωριό, σχεδόν έρημα τα περιποιημένα και όμορφα – αμφιθεατρικά κεραμοσκεπή ιδιόκτητα σπίτια, όπου πολλοί Μεσενικολίτες και άλλοι που αγαπούν και τους αρέσει το υγιεινό και κατάλληλο κλίμα και η φιλοξενία των κατοίκων του, πνιγμένο μέσα στο “Πράσινο”, που συγκεντρώνει πολλούς με τις γιορτές και τις ποικίλες εκδηλώσεις – δρώμενα που συμπίπτουν με το καλοκαίρι: (Γιορτή Κρασιού, ερχομός της ΠΑΝΑΓΙΑΣ της Κορωνιώτισσας και τις “Τιμίας Κάρας” του Αγίου Σεραφείμ, τοπικού Αγίου, Νεομάρτυρα και Πολιούχου της Περιφέρειας και του Νομού, το “Παζαράκι” των Άσπρων Λι-

θαριών για τριήμερο στο χωριό, και ακόμα ο τρύγος, τα κάστανα, οι βραδιές για το ξεφλούδισμα του καλαμποκιού στα σπίτια με πίτες κ.ά.

Οι παραθεριστές ντόπιοι ή μη, το “χαίρονται” το χωριό και το απολαμβάνουν, με την ελπίδα και την “εν υγεία” προσμονή: “και του χρόνου πιο καλά”.

Σας χαιρετώ και σας ευχαριστώ, Με αγάπη

Χρίστος Γ. Κοτρώτσος, Καθηγητής, Αμπελάς –Νάουσας Νήσου Πάρου

Δεκαπενταύγουστος 2011

Πηγή: ιστοσελίδα Μεσενικόλα, <http://www.mesenikolas.gr/>

Σχολικές ξιαναστραμάρεις*

Στέφανος Πρίντσιος,

Άλλ(η) τιμουρία; Κλείσιμου στου υπόγειου, κάτ’ απ’ του σκουλείου!

Ένα θιουσκότεινου μέρους, καταή απ’ του σανιδένιου πάτουμα τσι αίθουσας. Ανοιούσι η δάσκαλους νια μικρή πουρτούλα, κι έσπρουχνι τσι τιμουρ(η)μέν(οι) μέσα. Ένα μέτρου ύψους είχι μέχρις του νταβάν(ι), χώμα καταή, μούχλα κι γιμάτους πουντικινιές η τόπους, λαχταρνούσις μαναχά μι την ιδέα: «τιμουρία στου υπόγειου!» Ένα πιδί όμους, η Αλλπούς, ουόχ(ι) μαναχά, δε τη σκιάζουταν αυτήνια τη (ν)τιμουρία στου υπόγειου, αλλά όντας ίβρισκνι ιφικρία, χώνουταν μαναχός τ’ μέσα, κι κάθουταν ικειίς, μι τσι ώρις. Του γιατίς; Είνι να ξικαρδίζιςι στου γέλιου:

Η Αλλπούς, σα (ν)τουν έβαλι η δάσκαλους νια μέρα, τιμουρία στου υπόγειου, βρήκι ικειίς νια χαραμάδα, στα σανίδια στου νταβάν(ι). Τα σανίδια αυτά, ήταν του πάτουμα, απ’ την τρίτ(η) τάξ(η) δημοτικού. Ακουλώντας ικειί στη χαραμάδα, το ’να μάτι τ’ γκουρλουμένου, κι κλειώντας τ’ άλλου, εί(ι)δι μες την αίθουσα. Τι εί(ι)δι; Όπουτις απιρνούσι κάνα κουρίτσ(ι) απού απάν’, έγλιπι τα μπούτια, μέχρις του κιλουτάκ(ι)!

Του(ν) (γ)καλάρσι αυτό του μπάνιασμα, αλλά ήθιλι μιτάς, να δει κι τα κιλουτάκια, απ’ τα μιγαλύτρια τα κουρίτσια. Χώθ(η)κι τότες, στου βάθους στου υπόγειου, μες στα πίσσα σκουτάδια, δίχους να του(ν) (γ)καίγιτι καρφάκ(ι) για πουντίκια, σαρανταπουδαρούσις, μπουρμπούνια κι σκουρπιούς, Μπουσ(ου)λώντας, έφτασι στου πάτουμα, απ’ την έκτ(η) τάξ(η). Ικειίς μι έναν σουιά, κουλουκουτρών(η), έβγαλι έναν ρόζου απού νια σανί-

δα, σ(ι)μά στον μαυρουπίνακα. Σι αυτό του μέρους, σέκουνταν τα κουρίτσια, γράφου- ντας μι τη (γ)κιμουλία, κι η Αλπούς, τα χαλβάδιαζι μι τσι ώρις! Απού κει κι πέρας, μέρα παρά μέρα, ούλου αυτός βρίσκουνταν για τιμουρία στου υπόγειου! Απόμ(ει)νι δεν από- μ(ει)νι στην ίδγια τάξ(η), «στα τσάκια μ'» έλι(γ)ι, σα να του φχαριστιόνταν κιάλας!

Απού γράμματα, δεν ήξιρνι γρι, ή(ι)νταν όμους του μοναδικό πιδί απ' ήξιρνι του χρώμα, απ' του βρακί, απ' ούλις τσι δασκάλις!...

Πηγή: Στέφανος Πρίντσιος "Έν Καναλίους - Λεύκωμα Ενθυμήσεων", 9/2/2025 ΦΒ, απόσπασμα από τον ανέκδοτο Β' τόμο του βιβλίου «Έν Καναλίους - Λεύκωμα Ενθυμήσεων». Λεύκωμα με παλαιές φωτο- γραφίες και μνήμες απο το χωριό Κανάλια της Καρδίτσας, στην αυθεντική ντοπιολαλιά. Η φωτογραφία του ιδίου απο το σχολείο του χωριού την δεκαετία του 1950.

Πιδικές ξιαναστραμάρις!

...Πέντι πέντι, μας πήγι μία ακόμα φουρά, όντας μας είπι η δάσκαλους, πως θα μας πααίν(ει) να 'ξουμουλουγηθούμι στου (μ)παπά, στην ικκλησία.

«Άρα κακάβα...μη σικλιτζίσι τζιάπα...» μι έδουκι θάρρους, η γιαγιά, η Λισάβου, «...η παπάς κι ιμείς οι τρανοί έχουμι αμαρτίις, σι 'σάς τα πιδούλια, δε (μ)πιάνουντι! Όι- όια...»

«Ισύια, τι αμαρτία να έχξ(ει)ς, γιαγιά;»

«Άμ πώς κια δεν έχου; Ιά, κι απόυ βουγκάου, αμαρτία είνι... Δόξα του Θιό, πρέπ(ει) να λιέου!»

«Ιιέ χα, σιγά την αμαρτία!» Άμα μαρτ(υ)ρούσαμαν ιμείς, ούλις τσι αμαρτίις, σκέφ(τη) κα, δε θα μας ξέπλυναν χίλια πουτάμνια! Ιδίους στου κλέψιμου, ήμασαν τζιμάνια! Δεν άφ(η)ναμαν πρώτα πρώτα, κουρουμπλιά για κουρουμπλιά, κι δέντρου πουρκό, απ' να μη (ν)του ρημάξουμι.

Οι πχιο μάγκις, έκλιβαν κι απ' τα μαγαζιά, στη Βρύσ(η). Σούφρουναν απ' τα ράφκια,

ό,τις έπιανι τ' απλόχιρου τ(ου)ς, μαντουλάτα, στραγάλια, μαντζιούνια... Η Λάμπρης του Ζήσ(η), βρήκι ένα κινούργιου κόλπου, για να τσακών(ει) τσι κλέφτις, στα πράσα. Έστησι καθρέφτις, σι πουλλές μιργιές μες στου μαγαζί, κι ινώια αυτός, ας πούμι, ή(ι)ντους στου υπόγειου, τηρούσι απ' τη γλαβανή στου (γ)καθρέφτ(η) στου νταβάν(ι), κι σι έγλιπι!

«Ιέέέπ, χαμούρα, βγάλι απ' του σουκόρφ(ι) τη σαρδολουμάνια!»

Μια, δυο, τρεις φουρές, θάμαξαν ούλα τα πιδγιά, για τη μαντιψιά τ', μάγου τον έβγαλαν, αλλά στου τέλους, τα τζιμάνια, τη (μ)πσιλιάσ(τη)καν τη δ(ου)λειά τ'! Μάνα τσι καραβίδα η Αρχουντής, άπλουσι του χιέρι τ', κι αντίς να βουτήξ(ει) μία κουσέρβα, απλουχέ-ριαζι δυο μαζί, σα να'νταν μία! Ήξιρσι απ' τον έγλιπι η Λάμπρης, αλλά δε χόλιαζι! Έστρι-βι λίγου πλάτ(η) στου καθριφτάκ(ι), άφ(η)νι τη μία στου σουκόρφ(ι) κατάσαρκα, όπους έγλιπι η Λάμπρης, κι την άλλ(η), την έχουσι τα γλήγουρα, μες στου βρακί.

«Ιέέέπ μάγκα...» φώναζι η Λάμπρης, όντας ανέβισι απ' του υπόγειου «...στάξι ιδώια τη σαρδολουμάνια, απ' του σουκόρφ(ι), κι μιτά φέγα!»

«Όύι; Μάάάγους είσι, ια βουηθός σιρίφ(η);!» θαμαίνουσι τάχα, η Αρχουντής, βγά-νουσι τη μία κουσέρβα, μέσ' απ' τη φανέλα τ'.

Απ' όξου, του (γ)καρτέραγαν τ' άλλα τα πιδγιά, κι αξαφανίζουσι μιτά ούλ(οι) μαζί, κάτ' απ' τη (μ)πλατεία, να ανιμουχάφουσι τη σαρδολουμάνια, ρουφώντας μέχρις κι του λάδ(ι)!

«Άάάι, άια, νουσιμά!»...

Πηγή: Στέφανος Πρίντσιος “Έν Καναλίσις - Λεύκωμα Ένθυμήσεων”, 6/2/2025 ΦΒ, απόσπασμα από τον ανέκδοτο Β' τόμο του βιβλίου «Έν Καναλίσις - Λεύκωμα Ένθυμήσε-ων». Λεύκωμα με παλαιές φωτογραφίες και μνήμες απο το χωριό Κανάλια της Καρδίτσας, στην αυθεντική ντοπιολαλιά. Η φωτογραφία του ίδιου μπακάλικου δεκ. 1950.

Σχολικές ξιαναστραμάρις. Συσσίτιου στου Πουρνάρ(ι).

Στου Δημουτικό τα μισ(η)μέρια, μόλις τέλιβι του μάθημα, πάεινάμαν μιτά, γραμμή ούλα τα δασκαλούδια, σπ' απάν' του σκουλείου, στου Πουρνάρ(ι), για συσσίτιου. Απ' αυτό του μέρους, πιρνούσαμαν κι κάθις προύι, βαστώντας στα χέρια ένα αλουμινένιου κανατάκ(ι), για να πχιούμι γάλα σκόν(η). Έμπινάμαν στη σειρά, κι μας έδουσι οι γυναίκις, μι μία κου-τάλα, βραστό γάλα, απ' του καζάν(ι). Όσις φουρές είχι κακάου, κι ή(ι)νταν νόστιμου, του ρουφούσαμαν ανιχόρταγα, βουτώντας μέσα κι κουμματίσις ψουμί. Τσι πλιότιρις όμους φουρές, πότις ή(ι)ντου ντιπ ζέλιου, πότις κόβουσι, πότις ή(ι)νταν γιουμάτου γκουρδου-μπούλια κι σγρουβάλιαζι, ινώ άλλις φουρές, το 'βρισκνάμαν ντιπ τουτούντζ(ι), νιρόβρα-στου, ούλου αφριά, κι μι τη(ν) (μ)πρώτ(η) καταπχιά το 'φτυνάμαν, αδειάζουσι τα κανα-τάκια στα χαντάκια. Ασπρίζαν τα όχτια ικει τρίορα στου σκουλείου, απ' τα χυμένα γάλατα.

Του μισ(η)μέρ(ι) είχι φαί, απ' το 'θκιασαν οι γυναίκις στα καζάνια, ουδικεί στην αυλή, κι του κένουσι μιτά στα τραπέζια. Άματις του πίτ(υ)χησαν, κι το 'γλιπάμαν καλό, πάεινι του χλιάρ(ι)σιμα σύγγιφου, άμα όμους ή(ι)νταν τίπουσις γυφτουφάσ(ου)λα, ια φακή ού-λου μουμούτσια, ια κάνα μαλακάτσ(ι) μπλουγούρ(ι), γιουμάτου σγρουβάλια, μίρλιζάμαν, σούρλιζάμαν κι στου τέλους τ'απαρατούσαμαν αδιέτσ(ι). Όταν είχαμαν πατάτις μπλουμ,

ανάδιβίμαν μι του κουτάλ(ι) τη μπσούρα, μπάκι πι(ι)τύχουμι κανιά πατάτα, αλλά συνή-
θους ήταν τόσο νιρουτό, απ' δε σταύρουνις πατάτα, ούτις για ηλιάτσ(ι)! Ρουφούσαμεν
τότις λίγου λαδιρό ζ(ου)μάκ(ι), κι αρχινούσαμεν τσι ξιαναστραμάρις αναμιταξύ μας, να
πιράσ(ει) η ώρα!

Νια φουρά στη τραπιζαρία, η Σουφουκλής είχε στη χούφτα, ένα βλουγουόδ(ι) ντιπ
μπλιάτσ(ι), κι του ματσιαλούσι ανόριχτα, γιουμώνουντας δώθι κείθι τρίμματα. Η Κίτσιους,
για να κουρουϊδέψ(ει) του Σουφουκλή, τουν έβαλι στα κρυφτά, καμπόσα τρίμματα ψου-
μί, απάν' στου κιφάλι τ', στα μαλλιά. Σα γέλασάμαν ιμείς, τηρώντας μία τουν έναν, μία
τουν άλλουν, του(ν) (γ)κατάλαβι τουν αίτιου, κι τσιβούρδ(ι)σι η Σουφουκλής... Χου-
φτών(ει) ουδιτότις ένα απλόχιρου αλάτ(ι), κι του απιτάει στου (γ)Κίτσιου, στα μ(ου)
τσούνια. Δεν άργησι να γέν(ει) στα τραπέζια κουμφούζιου. Άλλους απιτούσι κόθρια στουν
απουκείθι, άλλους έριχνι ένα σουρό τσιάχαλα στου ζβέρκου τ'απού δίπλα τ', κι τα καρκα-
ρίζματα, μι τα χαριαντίσματα, ανάμ(ι)σα σι πιδιγιά κι κουρίτσια, ξισήκουσαν τη (ν)τραπι-
ζαρία!

Ιίίρα κι παρουσιάζιτι τότις,
η δάσκαλους η Γιαννακός, κρα-
τώντας ιένα μάτσου κουταλου-
πίρουνα στο 'να χιέρι τ'!

«Βρε ρέκλις, βρε βιλιάσμα-
τα, θα σας κανουνίσου για τα
καλά!...» Γκάπα-γκούπα, μας
πλακών(ει) στα κιφάλια, μι τα
χλιάρια, παίρουντας αράδα
την αρχινή τσι τραπιζαρίας, απ'
τη Τσιαβή, όους κάτ' στου τέ-
λους στη (μ)Πουλυτίμν(η),
έφτι(γ)ις δεν έφτι(γ)ις!
Γκλάνγκ-γκλάνγκ-γκλάνγκ,
ακούουνταν σα (ν)ταρατόρ(ι)!

Μόλις έπισαν οι πρώτις κατα-
πακιές, κι ακούσ(τη)καν οι κουδουνιές, νικρουταφείου έγινη η τραπιζαρία, μούτιψι, ανά-
σα δεν έβγινι. Έβαλάμαν τα χέρια μας, σκιπάζουντας κιφάλ(ι) κι σβέρκου, καρτιρώντας
τη σειρά μας, να κουντέψ(ει) η Γιαννακός κι σι 'μάς, ν'ακούσουμι του κουδούν(ι)σμα, στη
(γ)καζανουκιφάλα μας, τη (γ)κσιρή! Όι όι!...

Πηγή: Στέφανος Πρίντσιος “Εν Καναλίους - Λεύκωμα Ενθυμήσεων”, 4/2/2025 ΦΒ, απόσπασμα από
τον ανέκδοτο Β' τόμο του βιβλίου «Εν Καναλίους - Λεύκωμα Ενθυμήσεων». Λεύκωμα με παλαιές φωτο-
γραφίες και μνήμες απο το χωριό Κανάλια της Καρδίτσας, στην αυθεντική ντοπιολαλιά. Η φωτογραφία
απο σχολικό συσσίτιο Καναλίων δεκ. 1950.

ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Το σχολείο του χωριού μας παλιότερα βρισκόταν στο χώρο της σημερινής πλατείας, μπροστά από την εκκλησία. Τη δεκαετία του 1950 είχε γύρω στα 250 παιδιά. Σήμερα δυστηχώς δεν έχει 20 παιδιά και κινδυνεύει να κλείσει. Το ρολόι την εποχή εκείνη ήταν σπάνιο είδος και ελάχιστοι είχαν στο χωριό, εκείνα τα παλιά ρολόγια τοσέπης με αλυσίδα. Σήμερα βέβαια υπάρχουν 4 - 5 σε κάθε σπίτι, αφού όλοι έχουν από ένα στο χέρι, άλλο στο τραπέζι, άλλο στην ηλεκτρική κουζίνα, στο βίντεο κλπ. Ρολόι τότε για το χωριό ήταν η καμπάνα. Περιμέναμε πότε "θα βαρέσει" για να πάμε στο σχολείο. Ένα παιδί που όριζε κάθε φορά ο Δάσκαλος ανέβαινε τις ξυλόσκαλες στο καμπαναριό και τη χτυπούσε. Αυτό γινόταν πρωί - απόγευμα αφού το σχολείο λειτουργούσε και το απόγευμα. Άλλοτε πάλι βάζαμε σημάδι στον ίσκιο για να κανονίζουμε την ώρα για το σχολείο. Σάκκες πέτινες δεν υπήρχαν, δηλαδή δεν υπήρχαν για μας που δεν είχαμε ν' αγοράσουμε. Εμείς είχαμε τις "σακκούλες" όπως τις λέγαμε, από ύφασμα ντριλινό ή από παλιές κουβέρτες και καραμελωτές. Όσοι είχαν πρόβατα ή γίδια έφτιαχναν μάλλινες ή τραγομαλλίσιες. Κάποιοι πάλι έφτιαχναν από αλευροσακκούλες που μας έδιναν απ' την

μάντρα. Απόψε στις σακκούλες, που τις κρεμούσαμε με σχοινί απ' το λαιμό σαν τροβάδες, γράφαμε τα αρχικά του ονόματός μας με μελάνι. Και καθώς δεν τα βάζαμε και με κανονική σειρά, έβλεπες διάφορους συνδιασμούς γραμμάτων, όπως για παράδειγμα: Η.Π.Α (Ηλίας Πανταζής Αποστόλου), Ι.Κ.Α. (Ιωάννης Καφετζής Αποστ.) Κ.Κ.Ε. (Καφετζής Κων/νου Ενθύμιος) κλπ. Το πρωί προτού φύγουμε για το σχολείο τρώγαμε απαραίτητα τον τραχανά ή κάποιες φορές κατσαμάκι. Ο τραχανάς ήταν το απαραίτητο πρωινό ρόφημα και όταν κάποιος μαθητής πήγαινε στο σχολείο αργοπορημένος, δικαιολογούνταν λέγοντας: "όργησε να γεν' ου τραχανάς Κύριε.

Από βιβλία, δεν είχαμε σχεδόν τίποτα, μόνο το αναγνωστικό, κι αυτό όταν μπορούσαν οι δικοί μας να μας το αγοράσουν. Μερικές φορές περιμέναμε μέχρι τα χριστούγεννα να να μας το φέρουν. Το κούρεμα γινόταν γουλι με την πρώτη για να μην πίνουμε εύκολα ψείρες. Όταν δεν είχαμε το φράγκο για να κουρευτούμε και μεγάλωναν κανά πόντο τα μαλλιά, ο δάσκαλός μας έφκειιχνε με το ψαλίδι ένα σταυρό μπροστά στο κεφάλι για να μας αναγκάσει να κουρευτούμε. Αλλά κάποιες φορές κυκλοφορούσαμε αρκετές μέρες με το σταυρό στο κεφάλι σαν παλιοί σταυροφόροι, ώσπου να βρεθεί η δραχμή για κούρεμα.

A.K.

σημειώσεις της "Γ":

1) Το κείμενο "Σχολικές Αναμνήσεις" δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα "Βουνεσιώτικη Φωνή", φ.27/1993, σελ. 2, υπογράφεται από τον Α.Κ., ήτοι τον φιλόλογο Αποστόλη Κατοίκο. Το επιλέξαμε διότι πέρα από την ομορφιά των αναμνήσεων, δίνει παραστατικά το κλίμα της εποχής και τις συνθήκες λειτουργίας του σχολείου, τις αντιλήψεις αλλά και τις ανάγκες της εποχής.

2) Κρίνεται απαραίτητη όμως η αντικατάσταση μιας λέξης στο κείμενο για να βγει νόημα, γράφει στην δεύτερη από το τέλος σειρά: "Κάποιοι πάλι έφτιαχναν από αλευροσακκούλες που μας έδιναν απ' την μάντρα", η δακτυλογράφος της εφημερίδας... έγραψε "μάντρα", διότι απλά δεν μπορούσε να εξηγήσει τη λέξη "ούντρα". Οι υφασμάτινοι σάκοι που είχαν μέσα αλεύρι, ήταν τσ'ούντρας, λόγω σύντημησης γινόταν "τσιούντρας"!

Η δύσκολη λέξη προέρχεται από την ΟΥΝΡΡΑ /UNRRA, του Οργανισμού Περιθάλψης και Αποκαταστάσεως των Ηνωμένων Εθνών ή όπως είναι ευρύτερα γνωστός-- UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), διεθνής οργανισμός περιθάλψης με κυρίαρχο ρόλο των ΗΠΑ, ο οποίος στα χρόνια του Ελληνικού Εμφυλίου έστειλε μεγάλες ποσότητες τροφίμων και ρούχων στα χωριά.

Αντιγραφέας σιωπής

Διήγημα του Παναγιώτη Νάννου*

Ολοένα και σπανιότερα επισκέπτομαι το πιο ζωντανό νεκροταφείο του σπιτιού: τη Βιβλιοθήκη. Πολλά σώματα βιβλίων είναι ακόμα άταφα. Σκόρπια εδώ κι εκεί, περιμένουν υπομονετικά την τελετή ενταφιασμού στην μνήμη. Επισήμως, η ανάγνωση αναβάλλεται λόγω υποχρεώσεων. Μεταξύ μας, λόγω κορεσμού.

Δίπλα στο αναρίθμητο των σελίδων του χρόνου και το άπειρο των φυλακισμένων συλλαβών, φάκελοι με κορδόνια - φυλακές υψίστης ασφαλείας με «σπουδαίο αρχαιακό υλικό». Σε άλλη πτέρυγα φυλάσσονται απροσδιόριστα συναισθηματικά φορτία. Κιτρινισμένες σελίδες. Εποχές τεμαχισμένες όμορφα, σε μικρά κομμάτια. Συνήθως 5 X 8 με δοντάκια στην περίμετρο, δεμένα με λαστιχάκια χιαστί. Ασπρόμαυρες φωτογραφίες, εμφανισμένες σε εποχές με άφθονο χρώμα και ήλιο. Ανέσυρες από το βάθος του φακέλου την μεγαλύτερη φωτογραφία, εκείνη με το χάρτινο πλαίσιο και τον μαύρο μαιάνδρο.

«Ενθύμιον ΣΤ τάξεως – Σχολικόν Έτος 1969 – 1970»

Καθισμένος στο ξύλινο θρανίο, κουρεμένος με την ψιλή, στο χέρι ένα μολύβι με μαύρες και κίτρινες ρίγες, κοινό Φάμπερ, ακουμπά στο ανοιχτό δήτην βιβλίο. Ένα από τα πιο αθώα «δήθεν» - υπόδειξη για την ανάγκη της αναμνηστικής φωτογραφίας. Στο πρόσωπο ένα κομπιασμένο χαμόγελο, το «κλικ» του φωτογράφου την ώρα που κατάπινες το σάλιο, στη θέα του μοναδικού χαμόγελου της τάξης...

Πίσω, ο χάρτης της Ευρώπης. Γεωφυσικός και πολιτικός.

Οι Άλπεις, τα Πυρηναία όρη, η Ιβηρική χερσόνησος, τα Ουράλια.

Πάνω από το δεξιό αυτί το «Ηνωμένο Βασίλειο», από κάτω σε πλάγια γραφή και σε παρένθεση «Μεγάλη Βρετανία»

Στο αριστερό, με αραιά γράμματα και σκούρο κίτρινο χρώμα η «Σοβιετική Ένωση», από κάτω σε πλάγια γραφή και σε παρένθεση, «ΕΣΣΔ». Τα αρχικά μόνο, τα παιδιά δεν πρέπει να διαβάζουν τέτοιες λέξεις, μην τύχει και εδραιωθεί ο σοσιαλισμός - περί δημοκρατίας, ούτε λόγος.

«Ενθύμιον ΣΤ τάξεως – Σχολικόν Έτος 1969 – 1970»

- Ποία παιδί μου η πρωτεύουσα της Μάλτας;

Αμηχανία του αδιάβαστου.

Σιωπή θανάτου στην αίθουσα κι ο δάσκαλος το ίδιο πάντα βλοσυρός.

- Η Βαλέτα, η Βαλέτα, τόλμησες να ψιθυρίσεις, απρόσκλητος υποβολέας από το πίσω θρανίο.

- Ποία, επιτέλους, η πρωτεύουσα της Μάλτας;

- Η γαλέτα κύριε!

Άστραψε το μάγουλο. Οι δικτατορίες δεν στηρίζονται στα τανκς, απλώς αντλούν από αυτά την πρόφαση του θράσους. Η αλληλεγγύη, έχει κι αυτή το τίμημά της. Από το αυτί

οδηγήθηκε μπροστά στον χάρτη της Ευρώπης. Ακολουθούσες αμήχανος, μετά βρέθηκες να κοιτάς τον τοίχο με το ένα πόδι μετέωρο, σα να έπαιζες κουτσό. Άκουγες το κουρεμένο κεφάλι με το κόκκινο αυτί να επαναλαμβάνει είκοσι φορές την πρωτεύουσα της Μάλτας. Αρκετές για να μείνει παρατσούκλι, καλή του ώρα του Βαγγέλη.

«Ενθύμιον ΣΤ τάξεως – Σχολικόν Έτος 1969 – 1970»

Απέναντι τα παιδιά γελούσαν. Ένα – ένα περνούσε από το θρανίο και ο φωτογράφος απathanάτιζε την ίδια σκηνή με διαφορετικά πρόσωπα. Όλα ήταν χαρούμενα, τα μαθήματα είχαν τελειώσει και τρεις μέρες απέμειναν μέχρι την τελετή παράδοσης των απολυτηρίων. Ύστερα, έπαθλο το θέρος. Η ελευθερία και η ξεγνοιασιά!

Γελούσαμε όλοι.

Ανυποψίαστοι.

Το ίδιο κι εκείνη.

Μέσα από την γαλάζια της ποδιά, το λαμπερό προεφηβικό της πρόσωπο, με τα σπαστά μακριά μαλλιά. Γελούσαν τα μάτια της.

Οι σιελογόνοι αδένες σου από την συγκίνηση της επικοινωνίας έκοβαν διπλάσιο σάλιο. Έκανες να καταπιείς την ώρα που ακούστηκε το «κλικ» του φωτογράφου.

Με το απολυτήριο στα χέρια το τελευταίο αντίο, εκεί στο προαύλιο.

Δεν την ξανάδες, έκτοτε μίσησες τυφλά την εσωτερική μετανάστευση.

Δύο χρόνια αργότερα, στο μάθημα της Έκθεσης με θέμα «Ποιές οι σημαντικότερες επιπτώσεις της μεταναστεύσεως» αντί ανάπτυξης του θέματος, η απάντηση συνειδητά μονολεκτική:

Το μικρό της όνομα...

Χάρηκες εκείνον τον άσσο στο τετράδιο, όσο τίποτα άλλο.

Κυλά η ζωή.

Γεμάτη απολυτήρια.

Απ' το Γυμνάσιο. Τη Σχολή. Το Στρατό.

Και όχι μόνο...

Το ίδιο και οι αμφιβολίες - μεγάλα, βλέπεις, παιδιά.

Το μόνο βέβαιο, είναι ότι η Σοβιετία έπαψε να είναι Ένωση - για το πόσο Σοσιαλιστική Δημοκρατία ήταν, υπήρχαν από τότε διαφορετικές εκτιμήσεις. Η Βρετανία αμφιβάλλω αν είναι και πόσο μεγάλη. Τα Πυρηνάια, οι Άλλεις, τα Ουράλια, υποψιάζομαι ότι βρίσκονται στη θέση τους - από ένα σημείο και πέρα έπαψα να παρακολουθώ μεταβολές συνόρων.

Το μόνο βέβαιο, τούτα τα ασπρόμαυρα κομμάτια που επιμένουν να χαμογελούν στο Χρόνο. Να αγνοούν. Χάρτες και σύνορα. Ότι τα μόνα πραγματικά, αυτά της ψυχής. Και το χαμόγελο. Αντίδοτο διαχρονικό. Στην πλημμυρίδα των αλλαγών, μόνο το προεφηβικό χαμόγελο στη φωτογραφία σταθερό.

Όπως κι ο κόμπος τώρα στο λαιμό, καθώς αντιγραφέας σιωπής...

** Α βραβείο στο Λογοτεχνικό Διαγωνισμό «Σικελιανά 2006»*

Τα παιδιά... και τα κορίτσια!

Πρώτη διδακτική ώρα για τη νεοδιόριστη δασκάλα στο Βουνέσι. Το κουδούνι μόλις είχε κτυπήσει και με την ευγένεια αλλά και το χτυποκάρδι της πρώτης διδασκαλίας απευθύνθηκε στους μαθητές λέγοντας:

«Και τώρα παιδιά θα βγούμε με τάξη και ησυχία έξω για διάλειμμα». Τα αγόρια άρχισαν να βγαίνουν έξω τρέχοντας ζωηρά, ενώ τα κορίτσια έμειναν όλα στη θέση τους και κοίταζαν τη δασκάλα τους.

«Εσείς γιατί δεν βγαίνετε για διάλειμμα;»

Αφού κυρία δεν μας είπατε να βγούμε, είπε διστακτικά το κορίτσι του πρώτου θρανίου. Προς στιγμήν η δασκάλα τα έχασε. «Μα σας είπα παιδιά βγέστε έξω για διάλειμμα» απάντησε.

Ε, γι' αυτό κι εμείς καθόμαστε μέσα, αφού είπατε να βγούνε έξω τα παιδιά.

Η δασκάλα από Ηράκλειο της Κρήτης που βρέθηκε στο μεταπολεμικό Βουνέσι της δεκαετίας του 1960, μάταια προσπαθούσε να καταλάβει ότι παιδιά είναι τα αγόρια και όχι τα κορίτσια!

Μια δεκαετία αργότερα ο μαθηματικός Θ.Ψ. στο Γυμνάσιο Μεσσηνικόλα, θέλοντας να δώσει με παραστατικό τρόπο την διαφοροποίηση των ίδιων αριθμών ρώτησε έναν μαθητή για την σύνθεση των παιδιών της οικογένειας.

«Είμαστε 4 παιδιά», απάντησε ο μαθητής

«Ναι, 4 παιδιά, αλλά ως προς το φύλο;»

«4 παιδιά», απάντησε ξανά ο μαθητής

«Ναι βρε παιδί μου αλλά πόσα αγόρια πόσα κορίτσια;» ξαναρώτησε ο καθηγητής.

«4 παιδιά» απάντησε κατακόκκινος από ντροπή ο μαθητής και απορούσε γιατί δεν καταλάβαινε ο καθηγητής.

Ναι, παιδιά είσατε, δεν μπορεί να είσατε κατσίκια σχολίασε φανερά εκνευρισμένος

Ανέλαβε ένας πιο θαρραλέος να εξηγήσει στον εκνευρισμένο γυμνασιάρχη, ότι στα χωριά μας παιδιά είναι τα αγόρια, τα κορίτσια... είναι απλώς κορίτσια!

Έμεινε σύξυλος ο γυμνασιάρχης όταν κατάλαβε ότι μπορεί οι έννοιες να είναι διαφορετικές στην ίδια λέξη και ότι... οι εξισώσεις δεν είναι πάντα εύκολες!

Στην Ελλάδα του 2025, ο δάσκαλος είναι ο μόνος επαγγελματίας που κάθε μέρα πηγαίνει στη δουλειά του με τον ίδιο φόβο που έχει ο ταμίας σε βενζινάδικο στις 3 τα ξημερώματα: «Ποιος θα μπουκάρει σήμερα;» Μόνο που εδώ δεν μπουκάρουν ληστές.

Μπουκάρουν γονείς με ελλιπή πληροφόρηση και περίσσια αυτοπεποίθηση.

Ξεδιπλώνουν την τρέλα τους στο σχολείο, γιατί στο σπίτι κανείς δεν τους ακούει. Και το σχολείο έγινε ο χώρος όπου ξεσπάνε όλοι όσοι είδαν δύο reels ψυχολογίας και νομίζουν ότι είναι life coaches.

Ο δάσκαλος μπαίνει στην τάξη να κάνει μάθημα και πρέπει να υπολογίζει: ποιος μαθητής θα μιλήσει χυδαία, ποιος θα τραβήξει βίντεο, ποιος θα στείλει screenshot στη μαμά, ποια μαμά θα πάρει τηλέφωνο να ουρλιάξει, ποιος διευθυντής θα του πει το κλασικό «μην το τραβήξεις, κρατήσου».

Και στο τέλος, ο εκπαιδευτικός φεύγει από το σχολείο με την αίσθηση ότι δεν διδάσκει, επιβιώνει. Οι γονείς έχουν ξεφύγει τελείως.

Παλιά πήγαιναν με σεβασμό. Σήμερα πάνε με στρατηγική μάχης. Φωνάζουν, βρίζουν, απαιτούν, απειλούν. Ορισμένοι έχουν και ρουτίνα: μπαίνουν, ουρλιάζουν, απαιτούν μετακίνηση δασκάλου, απειλούν ότι θα καλέσουν τον δικηγόρο, και μετά πάνε για καφέ να το διηγηθούν στους φίλους τους σαν κατόρθωμα.

Μάλιστα, οι μισοί έχουν την εντύπωση ότι το σχολείο λειτουργεί κατά παραγγελία:

«Το παιδί μου να μην ακούσει παρατήρηση», «Να μην πάρει κάτω από 10», «Να μην το στενοχωρήσετε» ...κι όταν δεν γίνεται το θέλημά τους, τότε ο δάσκαλος γίνεται «ανίκανος», «ψυχικά ασταθής» ή «αντικοινωνικός». Τα παιδιά; Μην τα ψάχνεις.

Είναι οι πρώτοι που κατάλαβαν πως στο σχολείο δεν υπάρχει εξουσία, υπάρχει... κενό. Και όπου υπάρχει κενό, μπαίνει ο πιο δυνατός, ο πιο φωνακλάς ή ο πιο κακομαθημένος.

Αυτό σημαίνει ότι ο δάσκαλος φοβάται να σηκώσει φρύδι, γιατί το φρύδι θα γίνει «επιθετική συμπεριφορά» και η παρατήρηση θα γίνει «ψυχολογική βία».

Το κράτος; Δεν υπάρχει. Υπάρχει μόνο στα δελτία τύπου.

Όταν δάσκαλος δεχτεί επίθεση, βγαίνει μια ωραία ανακοίνωση του Υπουργείου, καλοδουλεμένη, αποστειρωμένη, ανούσια, που καταλήγει πάντα στο ίδιο ανέκδοτο:

«Η πολιτεία δεν θα ανεχτεί βίαιες συμπεριφορές σε σχολικό περιβάλλον».

Ναι, αλλά τις ανέχεται. Τις ανέχεται χρόνια. Τις ανέχεται τόσο, που έγιναν τρόπος ζωής. Και μετά, απορούν γιατί οι νέοι δεν πάνε στο επάγγελμα. Ποιος να πάει; Ο εκπαιδευτικός σήμερα είναι πενταπλή ειδικότητα: δάσκαλος, ψυχολόγος, νοσοκόμος, κοινωνικός λειτουργός και αλεξικέραυνο παράνοιας. Πληρωμένος για... μία. Φορτωμένος με... όλες.

Αλλά η μεγάλη αλήθεια είναι αλλού: Η ελληνική κοινωνία έχει μάθει να θεωρεί τον δάσκαλο υπηρέτη. Τον βλέπει ως τον πιο εύκολο στόχο για να εξωτερικεύσει την ψυχική της κατάρρευση. Και το χειρότερο; Το σύστημα όχι απλώς δεν τον προστατεύει, τον εκθέ-

τει. Τον αφήνει μόνο. Τον πουλάει για ένα «να μη χάσουμε ψηφοφόρο».

Η λύση όχι η όμορφη, η πραγματική:

1. Αυτόφωρο σε όποιον παρενοχλεί εκπαιδευτικό. Τελεία. Όχι διάλογος. Όχι συστάσεις. Αυτόφωρο.

2. Απαγόρευση εισόδου σε γονείς που συμπεριφέρονται σαν θίασος σε αμόκ.

3. Ο εκπαιδευτικός να έχει απόλυτη παιδαγωγική ελευθερία και νομική κάλυψη.

4. Όποιος συκοφαντεί δάσκαλο, να πληρώνει, όχι να κουνάει το δάχτυλο.

5. Και κυρίως: σεβασμό. Τον οποίο, δυστυχώς, δεν διδάσκεται με εγκυκλίους.

Γιατί αν συνεχίσουμε έτσι, το ελληνικό σχολείο θα γίνει ο καθρέφτης της κοινωνίας: σπασμένος, θορυβώδης, τοξικός και επικίνδυνος. Κι όταν σπάσει εντελώς, θα ψάχνουμε πάλι τον δάσκαλο να μας φταίει. Μόνο που τότε, δεν θα έχει μείνει κανένας.

• Το κείμενο δημοσιεύτηκε στο F/B και αξιολογήθηκε ως αξιόλογη άποψη για το πως βλέπουν την σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα σήμερα οι μάχιμοι δάσκαλοι. Το δημοσιεύουμε αυτούσιο έπειτα από σχετική άδεια του συντάκτη.

Ωρα μαθήματος στο σχολείο Λουζέστι (σήμερα Ελάφι) Καλαμπάκας 1947, φωτογράφος John Phillips - Life Magazine, ο μαθητής ξυπόλυτος διαβάζει το μάθημα. Οι συνθήκες της εποχής αντιπροσωπευτικές για την ορεινή Ελλάδα, αν όχι για όλη την ύπαιθρο. Πηγή: ανάρτηση της Σοφίας Λαμπρίδη <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10233514546781519&set=g.1514551978851407>,

Βιβλιοθήκες στις Κοινότητες από την εποχή της Αυτονομίας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, μέχρι σήμερα

Νάννος Παναγιώτης,

Η μορφωτική αξία της βιβλιοθήκης εξακολουθεί να είναι μεγάλη, διότι η διάθεση των βιβλίων στους αναγνώστες αποκαθιστά μία σχέση μοναδική. Αν και στις μέρες μας η ανάγνωση ψηφιακών κειμένων υπερέχει και έχει περιοριστεί η χρήση των βιβλίων, εν τούτοις τίποτα δεν θα υποκαταστήσει την σχέση αναγνώστη – βιβλίου. Πόσο μάλλον όταν τις προηγούμενες δεκαετίες το βιβλίο ήταν το κυρίαρχο μέσο μετάδοσης της Γνώσης, μέχρι που μπήκε η δύναμη της εικόνας. Σταδιακά η τηλεόραση, μετά το video, έπειτα ο υπολογιστής και σήμερα τα “έξυπνα” κινητά τηλέφωνα με τις συνδέσεις, μονοπωλούν το χρόνο και ο αναγνώστης σταδιακά μεταβλήθηκε σε θεατή. Με την έκρηξη των ηλεκτρονικών μέσων και τελευταία η είσοδος της Τεχνητής Νοημοσύνης που έχει εισβάλει στην σύγχρονη πραγματικότητα, το βιβλίο δείχνει να έχει περιοριστεί, ωστόσο εξακολουθεί να παίζει ακόμα ρόλο στην Παιδεία κάθε λαού. Βέβαια στις μέρες μας με την λέξη “Βιβλιοθήκη” εννοούμε το κτίριο με τα ράφια όπου είναι συγκεντρωμένα βιβλία και διατίθενται οργανωμένα στο κοινό, το οποίο φθίνει λόγω της ψηφιακής πληροφορίας. Ειδικότερα στα ορεινά χωριά τις προηγούμενες δεκαετίες όπου δεν υπήρχαν βιβλία ούτε οικονομικές δυνατότητες, οι προσπάθειες δημιουργίας βιβλιοθηκών ήταν πολύ σημαντικές, γι’ αυτό αναδεικνύουμε το κεφάλαιο αυτό, το οποίο θεωρούμε ότι αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της πνευματικής ζωής των τοπικών κοινωνιών.

Η ιστορία των βιβλιοθηκών στον ευρύτερο Ελλαδικό χώρο έρχεται από τα χρόνια της Αρχαιότητας. Ως σπουδαίες βιβλιοθήκες σε πόλεις της Ελληνιστικής περιόδου αναφέρονται της Αλεξάνδρειας, της Περγάμου και άλλες ελληνιστικές πόλεις. Η παράδοση συνεχίστηκε στα χρόνια της ρωμαϊκής και Βυζαντινής κυριαρχίας, κάθε εποχή είχε τα δικά της χαρακτηριστικά. Μέχρι και την Ρωμαϊκή περίοδο εκτός από την συλλογή παπύρων με φιλοσοφικό και επιστημονικό περιεχόμενο της εποχής γινόταν και αντιγραφές ελληνικών έργων τα οποία ήταν στη διάθεση πολιτών με ανάλογη μόρφωση και ενδιαφέροντα.

Στη Βυζαντινή περίοδο ο ρόλος της Εκκλησίας και των μοναστηριών υπήρξε καταλυτικός και δημιουργήθηκαν μοναστικές βιβλιοθήκες, οι οποίες ήταν οι κύριοι φορείς διατήρησης και αντιγραφής των αρχαίων ελληνικών και χριστιανικών κειμένων. Η βιβλιοθήκη του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, μονές στο Άγιο Όρος και άλλα μοναστήρια σε διάσπαρτα σημεία, ανέπτυξαν μεγάλες συλλογές χειρογράφων, με φιλοσοφικό, θεολογικό και επιστημονικό περιεχόμενο. Έτσι δημιούργησαν ισχυρή παράδοση και η Εκκλησία, κυρίως μέσα από τις Μονές, συνέβαλε στην αναγνώριση της ανάγκης για βιβλιοθήκες, πριν ακόμα εφευρεθεί η Τυπογραφία.

Στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, η Ελληνική Παιδεία και η διατήρηση βιβλιο-

θηκών βασίστηκε στη δράση της Εκκλησίας και των Μονών. Ο ρόλος της Εκκλησίας αναβαθμίστηκε ακόμα περισσότερο όταν τον 16ο αιώνα με την διάδοση της τυπογραφίας άρχισε να γίνεται το βιβλίο περισσότερο προσιτό. Όλες οι μονές και οι εκκλησίες άρχισαν να δημιουργούν βιβλιοθήκες, με πρώτα βιβλία όσα είχαν ανάγκη για την τέλεση των θείων λειτουργιών και μυστηρίων. Η εκκλησία ήταν και το μοναδικό σχολείο της εποχής με πρωτεργάτη τον ιερέα του χωριού, μάθαινε στα παιδιά τα πρώτα γράμματα, η γνώση των οποίων διαδίδονταν μέσα από αλληλοδιδασκτικές μεθόδους. Σταδιακά η εκκλησία έγινε σημείο αναφοράς της Εκπαίδευσης για τα παιδιά των υπόδουλων ραγιάδων όπου μάθαιναν τα πρώτα «κολλυβογράμματα». Η παράδοση συνεχίστηκε μέχρι τα μέσα του 20ού αι., τόσο που μέχρι και τον 20 αιώνα στα ορεινά κυρίως χωριά, όπου γράμματα στα παιδιά μάθαιναν αρκετοί «παπα-δάσκαλοι», με βιβλία κυρίως εκκλησιαστικά. Σπανιότερα υπήρχαν και άλλα, τα οποία έφθαναν μέσα από δωρεές ευκατάστατων μεταναστών στα αστικά κέντρα της εποχής.

Εξαίρεση αποτελούν φωτισμένοι άνθρωποι της εποχής και μοναστήρια που έχουν την δυνατότητα να αγοράσουν βιβλία. Ο Ευγένιος Γιαννούλης και πολύ περισσότερο ο Αναστάσιος Γόρδιος, δημιούργησαν διαδοχικά μία μεγάλη για την εποχή βιβλιοθήκη στην Μεγάλη του Γένους Σχολή των Αγράφων, στη μονή Αγίας Παρασκευής Βραγγιανών. Ομοίως και στα άλλα χωριά όπου λειτούργησαν Σχολεία, όπως στην Καστανιά και το Νεοχώρι Νευρόπολης, την Ρεντίνα Αγράφων και τα μεγάλα μοναστήρια όπως η Παναγία Κορώνας, Πελεκητή, Πέτρα, κ.α.

Η βιβλιοθήκη του Αναστασίου Γόρδιου (1654 – 1729)

*«Και αν είχα και θησαυρόν χρημάτων,
ήθελα τον εξοδιάσει εις θησαυρόν βιβλίων».*

Αναστάσιος Γόρδιος

Ήταν προσωπικός μόχθος του δασκάλου του Γένους, ο οποίος συνδύαζε μοναδικά ευρύτητα Παιδείας, εξαιρετικός δάσκαλος, συγγραφέας και ασκητικός ιερομόναχος. Αν και είχε προτάσεις να διδάξει στον Ελλαδικό χώρο, ακόμα και στην Ευρώπη, επέλεξε συνειδητά να μείνει στα Βραγγιανά Αγράφων όπου γεννήθηκε, υπηρετώντας επιστήμη, παιδεία, θρησκεία, Ελληνισμό με ασκητική διάσταση γεγονός που δίκαια κατατάχθηκε στους οσίους της Ορθόδοξης θρησκείας. Περισσότερα δεν χρειάζεται να αναφέρουμε εδώ, ήδη σε εργασίες του παρόντος τόμου γίνεται αναφορά στον Γόρδιο. Είναι πάντως παροιμιώδης η αγάπη του

όπου αναφέρει στην διαθήκη του (1-3-1729): «Χρυσίου ἢ ἱματισμοῦ ἢ δόξης κενῆς οὐκ ἐφρόντισα», καθώς και η αναφορά του στα βιβλία: «Ἐγὼ, ἕως ὅπου ἀναπνέω, βιβλία προσκεῖσθαι βούλομαι. Καὶ ἂν εἶχα θησαυρὸν χρημάτων, ἤθελα τὸν ἐξοδιάσει εἰς θησαυρὸν βιβλίων». Ἔτσι λοιπὸν δεν εἶναι τυχαίον ὅτι δημιουργήθηκε μία μεγάλη για την εποχή τον τόπο βιβλιοθήκη η οποία πάνω από 4.000 τόμους βιβλίων (αρχαίοι συγγραφείς, θρησκευτικά και επιστημονικά συγγράμματα στην Ελληνική και σε ξένες γλώσσες. Με την διάλυση της Σχολῆς στα Βραγκιανά η βιβλιοθήκη διαλύθηκε και σημαντικό μέρος των βιβλίων, πέρασε στον προύχοντα της Ρεντίνας Νοτίων Αγράφων Τσολάκογλου.

Βιβλιοθήκες ομοίως και στα άλλα σχολεία των Αγράφων, την εποχή της Τουρκοκρατίας, ἢ τουλάχιστον ικανὸς ἀριθμὸς βέβαια στον μεγάλο ἀριθμὸ της Σχολῆς των Βραγγιανών, προφανῶς ἦταν λιγότερα. Βέβαια πρόκειται για υποθετικὸ συμπέρασμα ὅτι δεν θα μπορούσε να λειτουργεῖ σχολεῖο πόσο μάλλον Σχολή, χωρίς ἔστω λιγοστά συγγράμματα. Για παράδειγμα η σχολή της Ρεντίνας φαίνεται ὅτι εἶχε βιβλιοθήκη. Σε ἄρθρο του στην εφημερίδα «Ρεντινώτικα Νέα» με θέμα την ὑπαρξη σχολῆς στη Ρεντίνα Αγράφων, ἀναφέρει: [...] «σε κρύπτη της μονῆς, βρέθηκε, το 1928, “πλήθος κονιορτοποιημένων ἀρχαίων χειρογράφων και βιβλίων”, μερικά δε ἀπὸ τα ἐκκλησιαστικά και ἄλλα βιβλία που σώζονταν στην μονή το 1958 και ἀργότερα εἶχαν τυπωθεῖ κατὰ τα ἔτη 1512, 1535 και 1548 στην Βενετία και στην Ολλανδία. 10 Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι πιθανότατα στην μονή υπήρχε βιβλιοθήκη που ἐξυπηρετοῦσε και σχολικὲς ἀνάγκες.»

Πηγή: Γκούτος Χαρίλαος, «Ρεντινώτικα Νέα» φ.146/2013, σελ. 4,

Η ἐπόμενη μεγάλη βιβλιοθήκη ἦταν ἰδιωτικὴ και ἀνήκε στην ἱστορικὴ οἰκογένεια Τσολάκογλου κοτσαμπάσπδες της Ρεντίνας των Νοτίων Αγράφων. Την βιβλιοθήκη δημιούργησε ο Δημήτρης Τσολάκογλου, γιος του Γεωργίου, γεννήθηκε περί το 1750 στη Ρεντίνα. Ο καθηγητὴς Χαρ. Γκούτος(*), ἀναφέρει ὅτι «εφοίτησε στο σχολεῖο της και ἐγένε προεστὸς της, καθώς και πηρεξούσιος του Ἁγίου Ὁρους. Ἐχρηματοδότησε την ἐκτίπωση στην Βενετία της ἀκολουθίας του Ἁγίου Σεραφεῖμ το 1790, καθώς και τις κατασκευές που ἐγέναν σε ναὸ της Ρεντίνας κατὰ τα ἔτη 1789-96. Στην μεγάλη οἰκία του (συγκροτούμενη ἀπὸ δύο κτήρια και πύργο), μετέφερε ἀπὸ τα Βραγγιανά χίλια περίπου βιβλία και κάμποσα ἀρχαία χειρόγραφα που ἀνήκαν ἀρχικὰ στην βιβλιοθήκη του Ἀναστάσιου Γόρδιου. Ἦταν ο πιο ονομαστὸς μεταξὺ των συνεπαρχιωτῶν προκρίτων, διετέλεσε δε και ἀρχηγὸς ὁδοφυλάκων την εποχή του Κουρτ πασά (1774-87) ὡς διάδοχος του Ζαχαράκη. Το 1802 μετοίκησε πρόσκαιρα στα Γιάννενα και το 1822 δολοφονήθηκε στην Λάρισα μαζί με ἄλλους προεστούς της Θεσσαλίας». Στα χρόνια της Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης (1821), το πυργόσπιτο Τσολάκογλου κάηκε ἀπὸ τον Καραϊσκάκη σε ἀντίποινα για την συνεργασία που εἶχε η οἰκογένεια με τους τούρκους. Τότε χάθηκε η βιβλιοθήκη, ἀλλὰ και σπουδαῖο ἀρχεῖο ἀλληλογραφίας και ἐγγράφων της οἰκογένειας Τσολάκογλου με τους Οθωμανούς, ἀλλὰ και χειρόγραφα του Ἀν. Γόρδιου ἀπὸ την βιβλιοθήκη των Βραγγιανών, μεγάλο μέρος της ὁποίας ἀγόρασε ο Τσολάκογλου.

Πηγή: Γκούτος Χαρίλαος, «Ρεντινώτικα Νέα» φ.147/2013, σελ. 6,

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και μέχρι το 1881 οπότε απελευθερώνεται η Θεσσαλία, τα μόνα βιβλία τα οποία βρίσκονται σε όλες τις κοινότητες, είναι τα εκκλησιαστικά, και αυτά τα απολύτως απαραίτητα για την τέλεση της Θείας Λειτουργίας και των λοιπών θρησκευτικών αναγκών. Λόγω της σπανιότητας φυλάσσονται ως κορη οφθαλμού και παραδίδονται από γενιά σε γενιά, κάποιες φορές με ενθυμήσεις – εγγραφές σημαντικών γεγονότων που σημειώνονται στα εξώφυλλα και όπου αλλού υπάρχει κενό χαρτιού.

Με την απελευθέρωση της Θεσσαλίας και την ενσωμάτωση στον εθνικό κορμό δημιουργούνται τα πρώτα σχολεία, ωστόσο απέχουν πολύ από τις συνθήκες που θα όφειλαν να είχαν. Κτίρια εκκλησιαστικά ή γυναικωνίτες φιλοξενούν τους μαθητές και τα μόνα βιβλία που υπάρχουν είναι τα εκκλησιαστικά, όσα επέζησαν από τις κατά καιρούς καταστροφές.

Από το 1883 μέχρι και το 1940, τα σχολεία ακολουθούν την ιστορία κάθε εποχής, με ρακένδυτους μαθητές, χωρίς παπούτσια, χωρίς βιβλία και εκπαιδευτικό υλικό, με κοντυλόπλακες αντί για τετράδιο, οι οποίες περνούσαν από μαθητή σε μαθητή για χρόνια ολόκληρα.

Από τις εκθέσεις επιθεωρητών για τα σχολεία της Νευρόπολης, δεν φαίνεται να υπάρχουν βιβλιοθήκες, εκτός ίσως στον Μεσενικόλα όπου υπήρχαν λιγοστά βιβλία στο σχολαρχείο. Για την περίοδο της Κατοχής και της Αντίστασης υπάρχει σχετικό κεφάλαιο για την εκπαίδευση, όπου ουσιαστικά ήταν αποσπασματική και χωρίς βιβλιοθήκες.

ΟΙ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Με την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881 και την ίδρυση των πρώτων σχολείων στα χωριά της Νευρόπολης (1883) είναι ανύπαρκτες οι βιβλιοθήκες. Τα σχολεία φιλοξενούνται στους γυναικωνίτες των ναών, όπου υπάρχουν, ή στο χώρο της εκκλησίας, μέχρι την αυτοτελή στέγαση σε νοικιασμένα κτίρια, οι βιβλιοθήκες είναι ανύπαρκτες και με στοιχειώδη βιβλία για την αλληλοδιδασκτική μέθοδο μάθησης των πρώτων γραμμάτων των παιδιών μεταξύ τους. Εννοείται τετράδια, χαρτί και μολύβια δεν υπάρχουν, παρά μόνο πλάκες με πλακοκόντυλα, οι οποίες μεταβιβάζονται απο παιδί σε παιδί για χρόνια ολόκληρα.

Η κατάσταση αρχίζει κάπως να αλλάζει με το Κίνημα στο Γουδί και την ανάληψη της κυβέρνησης από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, (1910) όπου έχουμε σημαντικές πρωτοβουλίες για την Εκπαίδευση, μεταξύ των άλλων την καθιέρωση για πρώτη φορά της Δημοτικής Γλώσσας στα σχολεία της Α/θμιας Εκπαίδευσης. Από τα πρώτα αναγνωστικά, είναι τα “Ψηλά Βουνά” του Ζαχαρία Παπαντωνίου για το οποίο υπάρχει άλλη αναφορά.

Την δεκαετία του 1920 αρχίζουν να σχηματίζονται οι πρώτες βιβλιοθήκες από τα σχολικά βιβλία τα οποία συλλέγονται με την αποφοίτηση και περνάνε στα επόμενα παιδιά, τα οποία αυτή την εποχή είναι πολυπληθέστερα των λιγοστών βιβλίων.

Η πρώτη σοβαρή προσπάθεια για την δημιουργία των πρώτων βιβλιοθηκών στοιχειωδώς οργανωμένες ήταν τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, από το 1950 και εντεύθεν.

Οι Σχολικές Βιβλιοθήκες ήταν οι πρώτες και οι μόνες μέχρι και τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης. Δημιουργήθηκαν και λειτουργούσαν μέσα σε Σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Στόχος είναι η στήριξη του εκπαιδευτικού έργου των δασκάλων – καθηγητών και η βοήθεια των μαθητών στις μελέτες και τις εργασίες τους. Στις μέρες μας οι σχολικές βιβλιοθήκες αναβαθμίστηκαν και οικονομικά στηρίζονται από το κράτος. Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια το κράτος έστελνε κάποια βιβλία και σπανιότερα ενισχύονταν από δωρεές ιδιωτών. Συνήθως ήταν στο γραφείο των εκπαιδευτικών, γεγονός που έκαμε την πρόσβαση δυσκολότερη, ειδικά για μαθητές που δεν είχαν θάρρος

Ελλάδα 1951, μαθητής από Κοζάνη κρατάει σφιχτά το φανερά φθαρμένο αναγνωστικό αλφαβητάρι “τα καλά παιδιά”, φοράει μπαλωμένα ρούχα, αλλά έχει ένα αποφασιστικό βλέμμα που σήμερα εκλείπει, η φωτ. από το Διαδίκτυο

να δανειστούν βιβλία. Οι πρώτες σχολικές βιβλιοθήκες στα χωριά του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα δημιουργήθηκαν μετά το 1952, όταν αποκαταστάθηκαν κάπως τα λειτουργικά προβλήματα και άρχισαν να φοιτούν όλα τα παιδιά κανονικά. Τα βιβλία ήταν όσα το Υπουργείο Παιδείας ενέκρινε και συνήθως στέλνονταν κεντρικά μερικές δεκάδες προσπαθώντας να καλύψουν μέρος των αναγκών, όχι πάντα με επιτυχία. Έτσι ιδρύθηκαν σχολικές βιβλιοθήκες σε όλα τα χωριά και ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών και το ζήλο των δασκάλων εξασφαλιζόνταν βιβλία από πολλαπλές πηγές, κράτος, πολιτιστικά σωματεία και ιδιώτες. Για παράδειγμα ο Σύλλογος Ρεντινιωτών Αθήνας το 1959 στέλνει έγγραφο για ενίσχυση της Βιβλιοθήκης στο χωριό και αρχές του 1960 το υπουργείο στέλνει 70 βιβλία, ικανοποιώντας το αίτημα.

Στο Μορφοβούνι η Σχολική Βιβλιοθήκη ήταν η πρώτη που οργανώθηκε τη δεκαετία του 1950 με πρωτεργάτη τον δάσκαλο Θωμά Κυρίτση (1950-1960). Εδώ συγκεντρώνονται τα πρώτα εξωσχολικά βιβλία που έρχονται στο χωριό, κυρίως θρησκευτικού, ιστορικού και πατριωτικού περιεχομένου, καθώς και περιοδικά του Ερυθρού Σταυρού και άλλα παρόμοια που φθάνουν με σκοπό την «εθνική διαπαιδαγώγηση» της Νεολαίας. Ομοίως συνεχίζεται η προσπάθεια εμπλουτισμού και την επόμενη δεκαετία, 1960 -1970, με διευρυμένη θεματολογία είναι αλήθεια, με διευθυντή σχολείου τον Βουνεσιώτη δάσκαλο Θωμά Κοντούλη.

Σημαντική ενίσχυση δέχθηκε η βιβλιοθήκη μετά από το ενδιαφέρον του Νίκου Γόρδιου, ο οποίος εξασφάλισε μέσω κάποιου Αθηναϊκού φορέα (Ελληνοαμερικάνικος) και

απέστειλε δεκάδες βιβλία. Ανάμεσα σε αυτά ολόκληρη σειρά του περιοδικού «Διάπλαση των Παίδων» της δεκαετίας του 1950 σε καλαίσθητους που έφτασαν στα χέρια των παιδιών συγκεντρωμένα όλα τα τεύχη της τελευταίας περιόδου του ιστορικού περιοδικού.

Η δεύτερη κατηγορία Βιβλιοθηκών των χωριών ήταν των **Μορφωτικών Συλλόγων Αγροτοπαίδων (1956 – 1966)**, αναλυτικά για τους ΜΣΑ σε προσεχή έκδοση. Τα βιβλία εδώ εστιάζονταν στην επιμόρφωση των νέων αγροτών, είχαν περισσότερο επαγγελματικό και μορφωτικό περιεχόμενο, σύμφωνα με τον κεντρικό σχεδιασμό της Δ/σης Αγροτικής Ανάπτυξης του Υπουργείου Γεωργίας, που αφορούσε όλη τη χώρα. Με τη διάλυση του ΜΣΑ, τα όποια βιβλία απέμειναν, μεταφέρθηκαν στις βιβλιοθήκες των Σχολείων ή στα κοινοτικά γραφεία σε κάποιες περιπτώσεις.

Αυτοτελείς Βιβλιοθήκες ΜΣΑ υπήρχαν στις Κοινότητες Μεσενικόλα, Μορφοβούνι και Πεζούλα, με πανομοιότυπα σχεδόν βιβλία, καθώς ενισχύονταν από το ίδιο πρόγραμμα. Παράλληλα όμως στα χωριά που δεν ίδρυσαν ΜΣΑ με γραφείο δικό τους, επειδή γινόταν ανάλογες δράσεις, ενισχύθηκαν με τα ίδια βιβλία και περιοδικά αυτές των Σχολείων. Σε κάποιες περιπτώσεις τα βιβλία τοποθετήθηκαν στα Γραφεία της Κοινότητας, με όχι πάντα ομαλή λειτουργία.

Οι βιβλιοθήκες των Μορφωτικών Συλλόγων Αγροτοπαίδων, (ΜΣΑ) και Συλλόγων Αγροτονεανίδων κάνουν την εμφάνισή τους την ίδια περίπου εποχή (1955 – 1960), με κρατική μέριμνα και ανάπτυξη κατά το πρότυπο των σχολικών βιβλιοθηκών και με πανελλήνια εμβέλεια. Για τους ΜΣΑ αξίζει να γίνει ειδική αναφορά, διότι ουσιαστικά είναι η

πρώτη φορά όπου με αποκλειστική ευθύνη του Κράτους και ειδικότερα της Δ/νσης Αγροτικής Ανάπτυξης σχεδιάζονται Μορφωτικοί Σύλλογοι, αρχικά στα κεφαλοχώρια και σταδιακά στα υπόλοιπα χωριά. Με ευθύνη του Βασιλικού Ιδρύματος οργανώνονται ανάλογοι Σύλλογοι Αγροτονεανίδων για τις κοπέλες των χωριών. Παράλληλα με την επαγγελματική και κοινωνική Εκπαίδευση των Νέων της εποχής, οργανώνονται βιβλιοθήκες, πολιτιστικές, θεατρικές, αθλητικές και ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, αλλά και εκδρομές, επισκέψεις σε αγροτικές εκθέσεις, κ.α.

Επίσημα ο στόχος ήταν η αναβάθμιση του πνευματικού επιπέδου των νέων της Υπαίθρου, η εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση. Παράλληλα όμως ήταν η ιδεολογική επιτήρηση και οι καλλιέργειες «εθνικών αξιών» όπως τις αντιλαμβάνονταν το Βασιλικό καθεστώς και οι μετεμφυλιοπολεμικές αντιλήψεις, όπως και ο αμερικάνικος σχεδιασμός του δόγματος Τρούμαν για το μέλλον του προτεκτοράτου που ανέλαβε από τους Εγγλέζους.

Στις κοινότητες που σήμερα ανήκουν στο Δήμο Λίμνης Πλαστήρα ιδρύονται Μορφωτικοί Σύλλογοι Αγροτοπαιδών στο Μεσενικόλα, το Μορφοβούνι και την Πεζούλα. Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι στον ΜΣΑ Μεσενικόλα συμμετέχουν και κοπέλες του χωριού στη διοίκηση, είναι από τα ελάχιστα παραδείγματα της χώρας όπου συνυπάρχουν ισότιμα τα δύο φύλλα. Στα υπόλοιπα χωριά υλοποιούνται ανάλογες δράσεις, οργανώνονται εκδηλώσεις, αλλά δεν έχουν γραφεία όπως στις τρεις κοινότητες. Έτσι οι βιβλιοθήκες λειτουργούν όπου υπάρχουν γραφεία ΜΣΑ, ενώ στα άλλα χωριά τα όποια βιβλία στέλνονται, φιλοξενοούνται στις σχολικές βιβλιοθήκες.

Οι ΜΣΑ καταρρέουν κάτω από το βάρος της μετανάστευσης έτσι όπως αδειάζουν τα χωριά, αλλά και το καθεστώς της Χούντας που επιβάλλεται την 21/4/1967, οπότε η χώρα «μπαίνει στο γύψο», όπως ο ίδιος ο δικτάτορας αποφάσισε για την «ασθενή» του Ελλάδας.

Πηγή: Νάννος Π., *“ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΑΓΡΟΤΟΠΑΙΔΩΝ – ΑΓΡΟΤΟΝΕΑΝΙΔΩΝ - Δομές εκπαίδευσης και ιδεολογικής καθοδήγησης των νέων στην καθημαγμένη ύπαιθρο της μετεμφυλιοπολεμικής Ελλάδος”*, προς δημοσίευση προσεχώς.

Παράλληλα την εποχή αυτή δημιουργείται μια άτυπη θεματική “δανειστική βιβλιοθήκη” κόμικ σε όλα τα χωριά με χιλιάδες αντίτυπα, έργα που ενθουσιάζουν τα παιδιά της μεταπολεμικής γενιάς, ειδικά τα παιδιά των δεκαετιών 1960 - 1970. Έφηβοι κυρίως και μεγάλα παιδιά που φοιτούν σε σχολεία της πόλης οργανώνουν ατομικές συλλογές με σειρές περιοδικών που κυρίως σειρές κόμικς και “μικρού καου – μπου”, αλλά του δικού μας “Μικρού Ήρωα” - Γιώργου Θαλάση ο οποίος δρα στην Κατοχή, τεύχη των οποίων το καλοκαίρι μεταφέρονται στο χωριό.

Ο Μικρός Ήρωας ήταν ένα εβδομαδιαίο παιδικό περιοδικό, το οποίο αγαπήθηκε ίσως όσο κανένα άλλο από τις πρώτες μεταπολεμικές γενιές. Έγραψε ιστορία από το 1953 που

πρωτοκυκλοφόρησε, μέχρι το 1968 οπότε σταμάτησε. Αγαπήθηκε από τις πρώτες μεταπολεμικές γενιές και ιστορούσε τις περιπέτειες τριών παιδιών κατά τη διάρκεια της ιταλικής και γερμανικής κατοχής.

Ο πρωταγωνιστής είναι ο Γιώργος Θαλάσσης, ή αλλιώς «παιδί-φάντασμα» που κάνει τα πάντα, τον εμπνεύστηκε το 1953 ο εκδότης και συγγραφέας Στ. Ανεμοδουράς και μετέφερε στο χαρτί το πενάκι του ο εικονογράφος Βύρων Απτόσογλου. Πρόκειται για έναν έφηβο ορφανό, οι δύο γονείς του σκοτώθηκαν στον βομβαρδισμό του Πειραιά από τον Γερμανούς, άριστο γνώστη πολεμικών τεχνών, ο οποίος αποφασίζει να δώσει τον υπέρ πάντων αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους κατακτητές της τριπλής κατοχής της χώρας από Γερμανούς, Ιταλούς και Βούλγαρους (1941-1944). Πιστοί σύντροφοι στις προσπάθειές του στέκονται η αγαπημένη του Κατερίνα, με την οποία τον συνδέει πλατωνική ερωτική σχέση και το «αιώνια πεινασμένο παιδί», ο ευτραφής, καλοκάγαθος «Σπίθας». Ειδικότερα η Κατερίνα ήταν κοπέλα η οποία συγκέντρωνε χαρακτηριστικά, που την έκαναν την ιδανική Ελληνίδα για το αναγνωστικό κοινό. Η ταύτιση με τους ήρωες ήταν απόλυτη και οι χαρακτήρες αποτελούσαν ένα υγιές πρότυπο, διότι ήταν ένας από τους αναγνώστες, χωρίς υπερφυσικές δυνάμεις, αλλά με την εφύια τους και την δυναμική τους δράση αγωνίζονταν για την απελευθέρωση της πατρίδας. Το κόμικ κυκλοφορούσε για αρκετά χρόνια μετά που έπαψε να εκδίδεται, 1968 και τα τεύχη του είχαν ισχυρή ανταλλακτική και μεταπωλητική αξία.

Στη δεκαετία του 1970, μέσω της συχνότερης έκδοσης έργων Ελλήνων δημιουργών, τα ελληνικά κόμικς απέκτησαν αυτογνωσία και αυτοσυνείδηση, αν και οι προερχόμενες από το εξωτερικό ιστορίες κυριαρχούν στα πράγματα. Εκτός από τα δημοφιλή έντυπα με πολεμικές ιστορίες βρετανικής παραγωγής (*Δράσις* – 1969, *Κράνος* – 1969, *Έφοδος* – 1975 κ.ά.), μεγάλη επιτυχία γνώρισαν και περιοδικά με κόμικς Ιταλών δημιουργών (*Μπλεκ* – 1969, *Ζαγκόρ* – 1970, *Όμπραξ* – 1971) ή ποικίλης προέλευσης. Αντίστοιχα για τα κορίτσια την εποχή αυτή κυκλοφορούν περιοδικά

Στα παραπάνω έντυπα, πρέπει να προστεθούν τα “Κλασσικά Εικονογραφημένα, μία νέα κατηγορία κομικ που συναρπάζει τη νεολαία. Γνωστά έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας μεταφέρονται με την μορφή comic. Η σειρά κυκλοφόρησε στην Ελλάδα το 1951 από τις Εκδόσεις Πεχλιβανίδη, βασισμένη στην αντίστοιχη αμερικανική, και από τότε γνωρίζει συνεχείς ανατυπώσεις. Κάθε έργο σημείωνε σπουδαίες πωλήσεις, το έργο που ξεπέρασε το 1 εκατ. αντίτυπα ήταν οι “Αθλιοί” του Βίκτωρα Ουγκώ, τα άλλα έργα τυπώνονταν σε 300.000 αντίτυπα. Τα τεύχη των περιοδικών πολλαπλασιάζονται με ταχύτητα στα ορεινά χωριά, όταν κάθε καλοκαίρι που επιστρέφουν τα παιδιά των μεταναστών για παραθέρηση,

ήτοι διακοπές 2-3 μηνών, τα οποία φέρνουν πολλά περιοδικά που μένουν στα ξαδέλφια ως δώρο. Έτσι διακινούνται 2.000 με 3.000 τεύχη περιοδικών σε κάθε χωριό, δεδομένου ότι δεν υπάρχει παιδί που να μην έχει κατά μέσο όρο 25 τεύχη τα οποία διαρκώς ανταλλάσσει. Αντίστοιχα για τα κορίτσια από το 1970 και μετά αρχίζουν να εκδίδονται περιοδικά για μικρότερα κορίτσια, όπως η “Μανίνα”, η “Κατερίνα” η “Πάττυ”, κ.α. Για τα ενήλικα κορίτσια υπάρχουν περιοδικά όπως η “Γυναίκα”, το “Ρομάντσο” ο “Θησαυρός”, Η θεματολογία τους κινείται σε ένα πρότυπου που ουσιαστικά διαμορφώνει το γυναικείο φύλλο αλλά τον χαρακτήρα, προτεραιότητα η ομορφιά, το ντύσιμο, ο έρωτας, οι ανησυχίες για τις σχέσεις. α δημοφιλέστερα περιοδικά της εποχής είχαν κυρίως ιστορίες αμερικανικής, ιταλικής και βρετανικής προέλευσης, με περιπετειώδες (Τα Καλύτερα Κόμικς – 1961) ή χιουμοριστικό περιεχόμενο (Χονδρός και Λιγνός – 1962, Μίκυ Μάους – 1966, Σεραφίνο – 1969 κ.ά.).

Οι συλλογές των περιοδικών είναι των παιδιών, τα οποία μεταξύ τους δανείζουν ή ανταλλάσσουν τεύχη, δημιουργώντας μία μεγάλη συλλογή με εκατοντάδες ή και 2.000 τεύχη στις μεγάλες κοινότητες, άτυπη αλλά ουσιαστική δανειστική βιβλιοθήκη στην οποία όλα τα παιδιά έχουν πρόσβαση μέσω δανεισμού και ανταλλαγών.

ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ - ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Η πρώτη βιβλιοθήκη του νέου ελληνικού κράτους ιδρύθηκε από τον κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια το 1828 στην Αίγινα. Το 1832, με διάταγμα η βιβλιοθήκη ονομάστηκε Δημοσία και το 1834 μεταφέρθηκε στην Αθήνα τη νέα πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, έχοντας περίπου 8.000 τόμους. Στην επαρχία το κράτος άργησε πολύ να δημιουργήσει βιβλιοθήκες και αυτές αφέθηκαν στους Πολιτιστικούς Συλλόγους, π.χ. η Βιβλιοθήκη της πόλεως Καρδίτσας, ιδρύθηκε το 1929 από τον Σύλλογο Λαϊκής Βιβλιοθήκης. Ακολουθώντας τις δυνατότητές του το κράτος προσπάθησε να δημιουργήσει βιβλιοθήκες στα χωριά.

Στα χωριά της Λίμνης Πλαστήρα η πρώτη κρατική βιβλιοθήκη ιδρύθηκε στην **Μ-Πεζούλα**, με Βασιλικό Διάταγμα 344/6.5.1971, με κρατική πρωτοβουλία. Η σφραγίδα μας δίνει λιγοστά στοιχεία για την ταυτότητα και αναγράφεται “Κοινοτική Βιβλιοθήκη Αγ. Σεραφείμ ο Άγιος Σεραφείμ”, στο κέντρο αναγράφεται “Β(ασιλικό) Δ(ιάταγμα) 344/6-5-71. Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι στα χρόνια της δικτατορίας επισκεπτόμενος ο νομάρχης την Κοινότητα, θεώρησε ότι το όνομα “Μπεζούλα” είναι κακόηχο και πρότεινε να μετονομαστεί σε Άγιος Σεραφείμ, όπως και έγινε. Βέβαια λίγα χρόνια μετά, το όνομα άλλαξε και πάλι σε Πεζούλα, βελτιώνοντας ελαφρώς το όνομα.

Το 1978 στο Νομό Καρδίτσας, με πρωτοβουλία του κράτους ιδρύονται 5 νέες βιβλιοθήκες, η μία εξ' αυτών στο **Μεσενικόλα**. Το κράτος βάζει αρχικό κεφάλαιο 60.000 δραχμές, με υποχρέωση της Κοινότητας να συμμετέχει με ίδιους πόρους 10.000 δραχμές.

Από την σφραγίδα μαθαίνουμε ότι η “Κοινοτική Βιβλιοθήκη Μεσσηνικόλα” δημιουργήθηκε με “Πρ.(σεδρικό) Δ(ιατα)/γμα 628: 80”

Καταλυτικό ρόλο για την επιλογή του χωριού έπαιξε το γεγονός ότι η Ένωση των Μεσσηνολιτών Αθήνας είχε ήδη ολοκληρώσει την ανέγερση πνευματικού κέντρου, στο οποίο σημαντική θέση κατείχε η βιβλιοθήκη που προβλέφθηκε. Αρχικά η βιβλιοθήκη στεγάστηκε στο κοινοτικό γραφείο του χωριού με βιβλιοθηκάριο τον γραμματέα της κοινότητας Παναγιώτη Ποδηματά και με την ολοκλήρωση του πνευματικού κέντρου μεταφέρθηκε εκεί και ενισχύθηκε σημαντικά από τον μορφωτικό Σύλλογο, δράση που θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Στο Μορφοβούνι το 1992, το Κοινοτικό Συμβούλιο επί προεδρίας Χρ. Νασιάκου, (με εισήγηση του Παναγιώτη Νάνου ο οποίος συντάξε και το καταστατικό), αποφάσισε την δημιουργία Πνευματικού – Πολιτιστικού Κέντρου Μορφοβουνίου, ίδιο Νομικό Πρόσωπο με την Κοινότητα Μορφοβουνίου, ΦΕΚ 18/5/1992. Προβλέπονται μεταξύ των άλλων **τμήμα Γενικής Βιβλιοθήκης**. Βέβαια είχε προηγηθεί η δημιουργία Βιβλιοθήκης από τον Σύνδεσμο Απανταχού Μορφοβουνιωτών, ωστόσο η ίδρυση ίδιου Νομικού Προσώπου, έδινε σημαντικά πλεονεκτήματα όπως κρατική οικονομική ενίσχυση της κοινότητας για την λειτουργία του Πνευματικού Κέντρου, μεγαλύτερη δυνατότητα στήριξης με δωρεάν βιβλία, ενίσχυση με εκδηλώσεις, γενικά είχε το κύρος ενός πολιτιστικού οργανισμού της Αυτοδιοίκησης. Στο πρώτο ΔΣ συμμετείχαν ο πρόεδρος της Κοινότητας Χρήστος Νασιάκος, όπως όριζε το καταστατικό, αντιπρόεδρος ο Πέτρος Νάνος, γραμματέας ο Παναγιώτης Νάνος (εκπρόσωπος του Συλλόγου Μορφοβουνιωτών Καρδίτσας - γραμματέας), έφορος ο Σωτήρης Κοτοπούλης, κοινοτικός σύμβουλος, και μέλος ως δημότης ο Σωτήρης Πατσιαούρας. Επίσης στη διοικητική λειτουργία και διεκπεραίωση των εγγράφων της ΠΠΚΜ τα επόμενα χρόνια βοήθησε η γραμματέας της Κοινότητας Κωνσταντία Κωνσταντάκη .

Το καλοκαίρι του 1992 αναδιοργανώθηκε η Βιβλιοθήκη του Συλλόγου, ενσωματώντας την σπουδαία αρχειακή Βιβλιοθήκη Βάγια Τσούλα, με 2.500 βιβλία, με προπολεμικά περιοδικά, σπάνιες εκδόσεις, αρχείο προγραμμάτων θεατρικών παραστάσεων, κ.α. Ταυτόχρονα δημιουργήθηκε Λαογραφική Συλλογή με δεκάδες παλαιά αντικείμενα Λαϊκού Πολιτισμού, φωτογραφικό και άλλο υλικό.

Ταυτόχρονα την χρονιά αυτή ξεκίνησε προσπάθεια ανάδειξης της προσωπικότητας του Νικολάου Πλαστήρα και σύνδεσης με την κοινότητα καταγωγής, δεδομένου ότι έλλειπε το σημείο αναφοράς. **Τον Αύγουστο του 1992** έγινε σπουδαία εκδήλωση για το Νικόλαο Πλαστήρα, με αφορμή τα 70 χρόνια από την Μικρασιατική Καταστροφή. Ομιλητής ο Στέλιος Παπαθεμελής, βουλευτής και υπουργός του ΠΑΣΟΚ. Η εκδήλωση ήταν συνδιοργάνωση με την Ένωση Αγραφιωτικών Συλλόγων του ΠΠΚΜ και του Συλλόγου Μορφοβουνιωτών ότι δεν συμμετείχαν ουσιαστικά και ήταν θεατές. Με αφορμή την εκδήλωση εκείνη συγκεντρώθηκε το πρώτο υλικό για το “Κέντρο Μελέτης της ζωής και του έργου του Νικολάου

Πλαστήρα” και οργανώθηκε η πρώτη μόνιμη έκθεση φωτογραφίας, προοίμιο του Κέντρου Ιστορικών Μελετών “Νικόλαος Πλαστήρας” που θα ακολουθούσε και συνέβαλε στη δημιουργία μιας νέας θεαματικής βιβλιοθήκης όπως θα δούμε. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις του καλοκαιριού ονομάστηκαν “Πλαστήρεια” και για δοθεί μεγαλύτερη αίγλη.

(Πηγή: *Βουλευσιώτικη Φωνή*, φ.24/1992 “*Εκδηλώσεις 1992*” α σελίδα κεντρικό θέμα)

Τον Ιούλιο 1993 από το Πνευματικό - Πολιτιστικό Κέντρο οργανώθηκε εκδήλωση τιμής και μνήμης για για τα 50 χρόνια από το κάψιμο του χωριού από Ιταλούς και Γερμανούς. Έγινε η πρώτη οργανωμένη συλλογή και έκθεση με φωτογραφίες από το μεταπολεμικό Βουνέσι, τα εγκαίνια έγιναν τον Ιούλιο του 1993.

Στις 6/12/1993 οργανώθηκε εκδήλωση από τη Νομαρχία Καρδίτσας με πρωτοβουλία του νεοδιόριστου Σερραίου Νομάρχη Στέργιου Κατσανίδη (Ποντιακής καταγωγής και λάτρης του Πλαστήρα), ο οποίος ήλθε στο Μορφοβούνι και μίλησε για τον Μαύρο Καβαλάρη ανήμερα του Αγίου Νικολάου, ενώ αποφασίστηκε τριήμερο συνέδριο. για τον Μάιο του 1994. **Αποτέλεσε** κορυφαίο γεγονός για την Καρδίτσα το τριήμερο Διεθνές Ιστορικό και Πολιτικό Συνέδριο για τον στρατιωτικό, πολιτικό και άνθρωπο Νικόλαο Πλαστήρα. Πρόεδρος ο νομάρχης, με γραμματέα της ΟΕ του Συνεδρίου τον Παναγιώτη Νάνο, ο οποίος αποσπάστηκε ως σύμβουλος Νομάρχη στο γραφείο του, υπεύθυνος για θέματα Τουρισμού – Πολιτισμού της Νομαρχίας. Έτσι η τρίτη μέρα του Συνεδρίου για τον άνθρωπο Πλαστήρα έγινε στο Πολιτιστικό Κέντρο Μορφοβουνίου, όπου μετά τις εισηγήσεις και τα ψηφίσματα έγιναν τα εγκαίνια έκθεσης φωτογραφίας με θέμα τη ζωή του Πλαστήρα από τα παιδικά του χρόνια στην Καρδίτσα μέχρι το θάνατό του. Τα εγκαίνια της έκθεσης έκαμε ο Γιάννης Ζίγδης, στέλεχος της ΕΠΕΚ, ενώ με πρόταση του Νάνου στο Νομάρχη, εγκρίθηκε ψήφισμα να δημιουργηθεί Κέντρο Ιστορικών Μελετών Νικόλαος Πλαστήρας στο Μορφοβούνι, ως εκδήλωση τιμής και μνήμης του Μαύρου Καβαλάρη.

Τα "Πλαστήρεια 1994" ήταν το αποκορύφωμα των εκδηλώσεων με μεγάλη συναυλία του Γρηγόρη Μπιθικιώτη του Δημ Κατοίκου και της Π. Σενάκη, στο γήπεδο του Μορφοβουνίου. Την εκδήλωση οικονομικά κάλυψε οικονομικά σχεδόν στο σύνολο η Νομαρχία Καρδίτσας. Οι εκδηλώσεις ξεκίνησαν την Δευτέρα 8 Αυγούστου 9 το βράδυ στο χώρο του Πολιτιστικού Κέντρου, με αφιέρωμα στην Γυναίκα. «*Στόχος της εκδήλωσης αυτής ήταν να τιμηθεί η ανώνυμη γυναίκα της υπαίθρου, η ανώνυμη Βουλευσιώτισσα*», ενώ την χρονιά εκείνη ιδρύθηκε ο Συνεταιρισμός Γυναικών Λίμνης Πλαστήρα, ο οποίος χρηματοδοτήθηκε από τη Νομαρχία για τα πρώτα έξοδα.

Αργότερα, το 1999, μετονομάστηκε σε Πολιτιστικό Κέντρο "Αντώνης Σαμαράκης" (ΦΕΚ 1849/1999). Το 2011 (ΦΕΚ 1297/2011) δημιουργήθηκε το Κέντρο Πνεύματος και Πολιτισμού Νικόλαος Πλαστήρας, όπου ενσωματώθηκαν όλες οι βιβλιοθήκες και οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί. Τέλος, το 2024 (ΦΕΚ 119/2024) καταργήθηκαν όλα τα Νομικά Πρόσωπα των Δήμων με απόφαση της Κυβέρνησης.

ΟΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΚΑΤΑΓΟΜΕΝΩΝ

Το 1974 η χούντα καταρρέει κάτω από το βάρος της προδοσίας της Κύπρου. Η αποκατάσταση της Δημοκρατίας, μεταξύ των άλλων, απελευθερώνει πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις, ενώ νέες συλλογικότητες έρχονται να κάνουν την εμφάνισή τους με τρόπο δυναμικό. Την εποχή αυτή έρχονται στο προσκήνιο Σύλλογοι, Σύνδεσμοι, Αδελφότητες, των απανταχού καταγομένων από τα χωριά των εσωτερικών μεταναστών, με έδρα κυρίως την Αθήνα, τον Πειραιά και άλλα αστικά κέντρα.

Οι πρώτοι Σύλλογοι απανταχού καταγομένων αρχίζουν να δημιουργούνται περί το 1960, ένας από τους αρχαιότερους συλλόγους αυτής της κατηγορίας είναι των καταγωμένων από την Ρεντίνα, ιστορικό κεφαλοχώρι των νοτίων Αγράφων. Από την περιοχή των κεντρικών Αγράφων ο Μεσενικόλας προηγείται αφού το 1968 ξεκινούν οι πρώτες διερρευνητικές επαφές, το 1969 πραγματοποιείται η πρώτη γενική συνέλευση και το 1971 αναγνωρίζεται με καταστατικό από το Πρωτοδικείο Αθηνών με την επωνυμία “Ενωσις Μεσενικολιτών Νεβρουπόλεως”. Αρχικά στεγάζονταν στην οδό Ιπποκράτους, απέναντι από τις εκδόσεις Γ. Λαδιά, (ο οποίος ήταν αντιπρόεδρος) και το 1977 εκδίδουν την μηνιαία εφημερίδα “Νεβρόπολη” από τότε και μέχρι σήμερα ανελλιπώς.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι συλλογικές δράσεις δεν ήταν εύκολες διότι το καθεστώς της χούντας περιόριζε τα πράγματα και δεν υπήρχε ελευθερία. Στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης, από το 1974 και μετά, δημιουργούνται δεκάδες Σύλλογοι και Ενώσεις, οι οποίοι επιδεικνύουν αξιοζήλευτη δραστηριότητα. Ειδικά στα χωριά που δεν έχουν τοπικούς πολιτιστικούς και άλλους συλλόγους, έρχονται και καλύπτουν τις ανάγκες σε πολιτιστικές δράσεις και εκδηλώσεις οι μετανάστες. Συχνά μπαίνουν δυναμικά και στις αρμοδιότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, είτε με μορφή παρεμβάσεων στον προγραμματισμό είτε απ’ ευθείας με την κατασκευή κοινωφελών έργων, εξωραϊσμού, κλπ.

Η ίδρυση Συλλόγων «Απανταχού καταγομένων» είναι απόρροια της ανάγκης των πρώτων μεταναστών να αλληλοστηριχθούν ψυχικά, ηθικά και επαγγελματικά μεταξύ των. Οι σύλλογοι αυτοί αποτέλεσαν το ψυχικό στήριγμα και το σημείο αναφοράς των εσωτερικών μεταναστών, οι οποίοι από την επωνυμία και την αλληλεγγύη που είχαν στο χωριό τους. Με σημείο αναφοράς τον γενέθλιο τόπο, το χωριό, την κοινή καταγωγή και με ισχυρούς δεσμούς τις κοινές μνήμες, τα βιώματα, τις φιλίες και τον βαθμό συγγένειας που αναβαθμίζονταν στην ανωνυμία της Αθήνας, όλοι συμμετέχουν στα σωματεία και στηρίζουν οικονομικά και με την παρουσία τους τις πάσης φύσεως εκδηλώσεις. Τα γραφεία του Συλλόγου ήταν το υποκατάστατο της κοινότητας που άφησαν και κάλυπτε την ανάγκη της ψυχικής επικοινωνίας, αλλά αποτελούσε και ευκαιρία για ουσιαστική επικοινωνία με τους χωριανούς τους. Αυτή την εποχή ιδρύονται Σύλλογοι αποδήμων για όλα τα χωριά και μάλιστα γίνεται προσπάθεια για Ομοσπονδία Συλλόγων Νευρόπολης, προδρομική εκδήλωση της συνένωσης των χωριών που θα ακολουθήσει δύο δεκαετίες μετά.

Τα γραφεία της Ενώσεως Μεσενικολιτών (Λυκούργου 10 στην Ομόνοια) γίνονται το

άτυπο στέκι όλων των συλλόγων απανταχού καταγομένων, με πρώτους τους καταγομένους από Μοσχάτο και Βουνέσι, οι οποίοι ιδρύουν δικούς τους Συλλόγους. Ο “Σύνδεσμος των Μορφοβουνιωτών” (1977), ομοίως ο Σύλλογος Κρυονερίου, Μοσχάτου, Λαμπερού, Νεοχωρίου που εκδίδει την εφημερίδα ο “Μέγδοβας”, Φυλακτής, Καρίτσας, Μπελοκομίτη, Καρβασαρά, Πεζούλα, μερικοί εκδίδουν εφημερίδες με την επωνυμία “Φωνή” (Μορφοβούνι, Φυλακτή, Λαμπερό, κ.α.)

Πηγή: Νάννος Π. “Η Συλλογική έκφραση των μεταναστών και ο ρόλος των “Απανταχού Καταγομένων” στην ανάπτυξη των κοινοτήτων προέλευσης”, “Ιστορήση”, τομ. 7/2024, σελ. 310-320)

Ειδικά μετά την πολιτική “αλλαγή” του 1981 και την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία δίνει άλλη περιεχόμενο στους συλλόγους. Η ίδρυση Υπουργείου Πολιτισμού με την Μελίνα Μερκούρη υπουργό και τις επιχορηγήσεις που δίνονται, σε όλα τα χωριά, ακόμα και οικισμούς δημιουργούνται σύλλογοι. Έτσι ιδρύονται σχεδόν παντού Βιβλιοθήκες, στο Μεσενικόλα μάλιστα οργανώνονται οι πρώτες εκθέσεις βιβλίου τον Αύγουστο. Ανάλογες πρωτοβουλίες αναλαμβάνονται από όλους τους Πολιτιστικούς Συλλόγους και δημιουργούνται μικρές βιβλιοθήκες σχεδόν σε όλα τα χωριά: Στο Μοσχάτο, το Νεοχώρι, το Κρυονέρι, την Κερασιά, την Καρίτσα, Λαμπερό, Πεζούλα, Φυλακτή, Μπελοκομίτη, ακόμα και σε οικισμούς, όπως το Μέγα Ρέμα. Οι βιβλιοθήκες στεγάζονται κυρίως στα Δημοτικά Σχολεία, κοινοτικά καταστήματα ή εκκλησιαστικούς χώρους, όπου υπάρχουν.

Η Βιβλιοθήκη της Ένωσης Μεσενικολιτών Αθήνας οργανώθηκε στο νεόδμητο Πολιτιστικό Κέντρο ενσωματώνοντας και την Κοινοτική Βιβλιοθήκη, η οποία αποτελεί ήδη μία πολύ καλή βάση και αφετηρία για την ανάπτυξή της. Στη δημιουργία και λειτουργία της πρωτοστατεί το Τμήμα Νέων της Ένωσης Μεσενικολιτών, με πρόεδρο τον φοιτητή τότε Γιώργο Κρασιά, και άλλους νέους της εποχής οργανώνουν και καθημερινά λειτουργούν δανειστική βιβλιοθήκη, με πολύ καλά αποτελέσματα και δράσεις πολιτισμού.

Το κλίμα δημιουργίας και η δικαίωση των προσπαθειών ανέγερσης Πολιτιστικού Κέντρου, Ξενώνα (ο πρώτος στην περιοχή Λίμνης Πλαστήρα), με την καφετέρια στο ισόγειο, η έκδοση της εφημερίδας “Νεβρόπολη”, αποτελεί άνεμο δημιουργίας και αισιοδοξίας για την ανάπτυξη του Μεσενικόλα. Το παράδειγμα της Ένώσεως Μεσενικολιτών ακολουθούν και άλλοι Σύλλογοι της Νευρόπολης, όπως λ.χ. το Νεοχώρι, το Μορφοβούνι, κ.α. Δεκάδες οι δωρητές βιβλίων, άλλοι δίνουν χρήματα για να αναπτυχθεί η Βιβλιοθήκη, η οποία γίνεται δυναμική πνευματική κυψέλη. Στην Καρδίτσα ιδρύεται νέος Σύλλογος το 1978, για να υποστηριχθούν όλες αυτές οι δράσεις από κοντά.

Παράλληλα αρχίζουν οι σημαντικές δωρεές, όπως του ηγούμενου Γαβριήλ Διονυσιάτη από το Άγιο Όρος, ο οποίος στέλνει κυρίως κοσμικά βιβλία. Άλλη μία σημαντική δωρεά βι-

βλίων έγινε από τον εκδότη βιβλίων Γιώργο Λαδιά, ο οποίος ήταν αντιπρόεδρος της Ένωσης και συνέβαλε ουσιαστικά κάνοντας τις πρώτες εκθέσεις βιβλίων στο Μεσενικόλα, πρωτόγνωρα πράγματα για τα χωριά της Νευρόπολης.

Με το οριστικό κλείσιμο του Γυμνασίου Μεσενικόλα μεταφέρεται η Βιβλιοθήκη του Γυμνασίου και τοποθετούνται πρόχειρα εκατοντάδες βιβλία μετατρέποντας σε αποθηκευτικό χώρο τη βιβλιοθήκη, η οποία έπαψε να λειτουργεί. Τα βιβλία παραμένουν για χρόνια στο δάπεδο και χωρίς να αξιοποιηθούν.

Το 2020 με πρωτοβουλία της δημοτικής αρχής ο χώρος καθαρίζεται και βάφεται, αμέσως μετά αιρετοί και εθελοντές του Μεσενικόλα, καθαρίζουν τα βιβλία από σκόνες και υγρασία, ενώ τοποθετούνται στα ράφια.

Το 2021 με δαπάνη του Δήμου γίνεται μεγάλη βιβλιοθήκη στην μεγάλη αίθουσα του Πολιτιστικού Κέντρου, όπου ένα μέρος μεταφέρεται εκεί. Παράλληλα δημιουργείται (2021) με δωρεά της οικογένειας η γενική Βιβλιοθήκη Γιάννη Γακίόπουλου, η αρχαιακή βιβλιοθήκη του επιθεωρητή Μέσης Εκπαίδευσης Στέφανου Σερμπέτη, αναλυτικά στη συνέχεια.

Στο Μορφοβούνι δημιουργήθηκε δανειστική βιβλιοθήκη από το Τμήμα Νέων και με χρήματα του Συλλόγου Μορφοβουνιωτών Αθήνας. Πρόεδρος ήταν ο Δημήτρης Κυρίτσης, φοιτητής του Πολυτεχνείου τότε – πολιτικός μηχανικός, ο οποίος μερίμνησε για την αγορά επίπλων, γραφείου, αναγνωστηρίου, καρέκλες, κλπ. Λειτουργησε ανελλιπώς από τον Αύγουστο του 1979 μέχρι και το 1984 στο χώρο του καταστήματος Θωμά Γιαννάκου, το οποίο είχε παραχωρήσει δωρεάν για το σκοπό αυτό. Τα επίσημα εγκαίνια έγιναν 15/8/1979 με τον αρχιμανδρίτη Κύριλλο, μετέπειτα μητροπολίτη Κυθήρων και τέλος Θεσσαλιώτιδος

Στη φωτ. από δεκ. η αντιδήμαρχος Πολιτισμού Ιωάννα Ποδηματά, ο δήμαρχος Π. Νάνος, η πρόεδρος της Κοινότητας Ουρανία Ποδηματά και ο πρόεδρος της Ένωσης Μεσσηνολιτών Αθήνας Χρυσόστομος Καρβούνης.

και Φαναριοφερσάλων. Εκ μέρους του Συλλόγου μίλησε ο αείμνηστος Ηλίας Γιαννάκος, δικηγόρος, και του τμήματος Νέων ο Δ.Κυρίτσης. Τα πρώτα χρόνια λειτούργησε υπεύθυνο τον Παναγιώτη Νάνο, ακολούθησε ο Θωμάς Παπουτσής με τις ξαδέλφες Κωνσταντίνα και Μαρούλα Κοτοπούλη, οι οποίοι κράτησαν μέχρι το 1984 ανοιχτή τη Βιβλιοθήκη.

Τα πρώτα βιβλία αγοράστηκαν από το Σύλλογο στην έκθεση βιβλίου που οργάνωσε στην πλατεία του Μεσσηνικόλα το Τμήμα Νέων της Ένωσης Μεσσηνολιτών Αθήνας. Τα βιβλία είχε προμηθεύσει ο εκδοτικός οίκος Γ.Λαδιάς, από τον Μεσσηνικόλα και όσα περίσσεψαν και δεν πουλήθηκαν στην έκθεση, τα έδωσε με έκπτωση στο Σύλλογο Βουνεσιωτών. Σταδιακά εμπλουτίζονταν με δωρεές Βουνεσιωτών, αλλά και φίλους που δώριζαν βιβλία. Η Βιβλιοθήκη μεταφέρθηκε στο Πολιτιστικό Κέντρο... οπότε και σταμάτησε η λειτουργία της!

Το κατάστημα Φώτη Θ. Γιαννάκου, όπου είχε στεγαστεί η Βιβλιοθήκη του Συλλόγου Μορφοβουνησιωτών Αθήνας το 1979. Στο διπλανό κτίριο, σήμερα ιδιοκτησίας Θωμά Η. Κατσακώρη ήταν τα γραφεία και η Βιβλιοθήκη του Μορφωτικού Συλλόγου Αγροτοπαίδων (1956).

Εξ' αρχής λειτούργησε ως δανειστική ενώ παράλληλα είχε και αναγνωστήριο για να

διαβάζουν τα παιδιά, αλλά και κάποιοι ηλικιωμένοι που έρχονταν και δανείζονταν βιβλία. Πιο συχνός επισκέπτης ήταν Δημητράκη Μαστραπάς, ο οποίος αφιέρωνε χρόνο για συζητήσεις με τους νέους. Ο αριθμός των βιβλίων έφτασε στην πλήρη ανάπτυξη, τις 3.000 περίπου τόμους και περιοδικά. Αξίζει να σημειωθεί ότι τον πρώτο χρόνο λειτουργίας (15Αύγουστο 1979 – 30/9/1980) έγιναν 1.100 δανεισμοί βιβλίων σε παιδιά και ενήλικες, ενώ το καλοκαίρι το αναγνωστήριο της Βιβλιοθήκης είχε μονίμως μαθητές, οι οποίοι δεν είχαν άλλο σημείο αναφοράς για παιδιά, εκτός τη βόλτας, δεν είχε γίνει ακόμα η παιδική χαρά. Τα υπόλοιπα χρόνια τα βιβλία που δάνειζε κατ' έτος ήταν περίπου 900 βιβλία, με τα περισσότερα από αυτά τους καλοκαιρινούς μήνες.

Πηγή: “Βουνεσιώτικη Φωνή” φ.7/1988, σελ. 6

Το περιεχόμενο των βιβλίων ήταν ποικίλο, από ιστορικά, λογοτεχνικά, παιδικά, ποίηση, εγκυκλοπαιδικά, θρησκευτικά, και άλλα. Αν και υπήρχε μια «προοδευτική» κατεύθυνση, εν τούτοις το περιεχόμενο των βιβλίων...καθορίζονταν και από τις δωρεές. Τα πρώτα βιβλία και ο εξοπλισμός αγοράστηκαν από το Σύλλογο, ενώ σταδιακά εμπλουτίζονταν με δωρεές Βουνεσιωτών, αλλά και φίλους που δώριζαν βιβλία. Η Βιβλιοθήκη καταργήθηκε μετά τη μεταφορά της στο Πολιτιστικό Κέντρο, οπότε και σταμάτησε η λειτουργία της.

Η Βιβλιοθήκη Πνευματικού Κέντρου δημιουργήθηκε μετά τα επίσημα εγκαίνια του Πνευματικού Κέντρου από τον τότε Νομάρχη Μιχ. Χρυσοχοϊδη και τη χρηματοδότηση με 1 εκατ. δραχμές για να τοποθετηθούν έπιπλα. Με την τοποθέτηση των επίπλων μεταφέρθηκαν τα βιβλία το 1986 και... έκτοτε δεν λειτούργησε ποτέ! Το σημαντικότερο πρόβλημα ήταν ότι δεν υπήρχαν πλέον μαθητές εθελοντές για να κρατήσουν ανοιχτή τα απογεύματα την βιβλιοθήκη, ενώ ένας σοβαρή αντικειμενική δυσκολία ήταν ότι η αίθουσα ήταν τεράστια και χωρίς θέρμανση.

Η δωρεά της βιβλιοθήκης Βάγια Τσούλα το καλοκαίρι του 1991, αποτέλεσε το κύκνειο άσμα της ανάπτυξης της Βιβλιοθήκης. Η αγάπη του δωρητή για τον τόπο του τον έκανε να μεταφέρει αυτούσια τη βιβλιοθήκη – αρχείο και έπιπλο, περίπου 2.500 βιβλία και περιοδικά, καθώς και σπάνια προπολεμικά έντυπα που μάζευε ο ίδιος από νέος. Τα βιβλία σφραγίστηκαν όλα από τον Παναγιώτη Νάνο, γραμματέα τότε του Συλλόγου Μορφοβουνιωτών Καρδίτσας, και τοποθετήθηκαν στη βιβλιοθήκη (ένα ξύλινο έπιπλο - αντίκα) που χάρισε ο Βάγιας.

Με την ανακαίνιση του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου, το 2004;; ξένοι εργάτες «καθάρισαν» κυριολεκτικά το χώρο, έσπασαν τις βιβλιοθήκες, ενώ τα βιβλία τα πέταξαν στη δημοτική αποθήκη με το αλάτι που είχε ο Δήμος για τον πάγο του χειμώνα. Πολύτιμο αρχαιολογικό υλικό χάθηκε διότι αυτοί που είχαν την ευθύνη από τον Δήμο, αδιαφόρησαν και δεν έλαβαν μέριμνα να προστατεύσουν τα βιβλία, οπότε η βιβλιοθήκη και η συλλογή σπάνιων εντύπων χάθηκε.

Πηγή: “Μορφοβουνιώτικη Φωνή”, φ. 82/2020 σελ. 3.

Η Βιβλιοθήκη του Κέντρου Ιστορικών Μελετών «Ν. Πλαστήρας» δημιουργήθηκε το 1999 με την πρώτη ουσιαστική ανακαίνιση του Μουσείου Πλαστήρα, με πρωτοβουλία του προέδρου Παναγιώτη Νάνου, έγινε η αντικατάσταση του παλαιού πατώματος, τοποθέτηση κλιματιστικών, δημιουργία προθηκών για τα εκθέματα, πτυσσόμενων χώρων έκθεσης φωτογραφικού και άλλου υλικού. Ξεκίνησε συνεργασία με το ΓΕΣ και την Δ/ση Ιστορίας Στρατού, τη Βουλή, δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς προκειμένου να συγκεντρωθεί ιστορικό και αρχαιακό κυρίως υλικό για την περίοδο Πλαστήρα. Έτσι εξασφαλίστηκαν αρχεία τοπικών και άλλων εφημερίδων, βιβλία, εκδόσεις της Βουλής, ιστορικά βιβλία, καθώς και άλλα βιβλία και υλικό που δώριζαν στο Μουσείο Πλαστήρα, με ξεχωριστή περίπτωση τον Χρήστο Μοσχανδρέου, ιδιώτη δωρητή ο οποίος χάρισε σπουδαίο αρχαιακό υλικό.

Σημαντική δωρεά της περιόδου αυτής (2001) προς το Κέντρο Ιστορικών Μελετών «Ν. Πλαστήρας» ήταν η **θεματική Βιβλιοθήκη «Βασίλη Παπαδάκη»**, με περίπου 1.100 βιβλία, στην αγγλική γλώσσα, με φιλοσοφικό περιεχόμενο και δευτερευόντως θεολογικό. Πρόκειται για την προσωπική βιβλιοθήκη του καθηγητή του Πανεπιστημίου του Σικάγου της Αμερικής, την οποία μετέφερε αυτούσια στην Καρδίτσα, με το όνειρο να ιδρύσει μία ανοιχτή φιλοσοφική Ακαδημία. Ο ίδιος θα οργάνωνε κύκλους διαλέξεων και θα διέθετε τη βιβλιοθήκη του για μελέτη φοιτητών και άλλων που θα ενδιαφέρονταν για την Φιλοσοφία. Ο Παπαδάκης δύο χρόνια μετά προσβλήθηκε από ανίατη ασθένεια και πέθανε χωρίς να μπορέσει να κάνει το όνειρό του πραγματικότητα.

Η σύζυγός του κ. Λευκοθέα Παπαδάκη, αναζητούσε φορέα για να δωρήσει τη βιβλιοθήκη. Ο Νάνος προσφέρθηκε να διαθέσει μία αίθουσα στο δημοτικό σχολείο Μορφοβουνίου στην οποία φιλοξενείται η βιβλιοθήκη. Το συγκινητικό στην υπόθεση είναι ότι 20 χρόνια μετά, το 2020, απεβίωσε η Λευκοθέα Παπαδάκη. Πριν πεθάνει είχε εκφράσει την επιθυμία τα βιβλία του άντρα της που είχε κρατήσει, μαζί και κάποια άλλα, να παραδοθούν στον δήμαρχο Π. Νάνο, για να τα θέσει στη βιβλιοθήκη του άντρα της, μια άλλη ένωση συμβολική...

ΝΕΕΣ ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ 2020 – 2025

Από το φθινόπωρο του 2019 ξεκινά η συντήρηση και οργάνωση των βιβλιοθηκών από τη νέα δημοτική αρχή, αρχής γενομένης από το κτίριο του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου με προσωπικό του Δήμου από προγράμματα του ΟΑΕΔ. Οργανώνεται η Βιβλιοθήκη του Κέντρου Ιστορικών Μελετών “Νικόλαος Πλαστήρας” Μορφοβουνίου στο ισόγειο του κτιρίου, πολλά εξ’ αυτών καταστράφηκαν λόγω πλημμελούς συντήρησης και εισροή όμβριων υδάτων από την σκεπή του σχολείου. Ανάλογες εργασίες διάσωσης έγιναν σε άλλες κοινότητες του Δήμου, για βιβλία και αρχαιακό υλικό, ενώ τέθηκε προτεραιότητα η αναδιοργάνωση όλων των βιβλιοθηκών, καθώς και η προσέλκυση δωρεών βιβλίων και βιβλιοθηκών, αναλυτικά ως εξής:

Από το 2020 αρχίζει η συστηματική δωρεά βιβλίων αλλά και ολόκληρων βιβλιοθηκών στο Δήμο Λίμνης Πλαστήρα, από δημότες και πολίτες εκτός Δήμου, οι οποίοι εκτιμούν την προσπάθεια πολιτιστικής ανάπτυξης, που καταβάλλει η δημοτική αρχή. Το 2020-25 έγιναν σημαντικές δωρεές ολόκληρων αρχειακών βιβλιοθηκών όπως έχουν ήδη αναφερθεί, όμως υπάρχουν και άλλες δωρεές βιβλίων προς την Βιβλιοθήκη του Κέντρου Ιστορικών Μελετών Νικόλαος Πλαστήρας, όπως έγινε από γνωστή οικογένεια της Καρδίτσας η οποία επιθυμεί διατήρηση της ανωνυμίας. Ομοίως ο ιατρός του Νοσοκομείου Καρδίτσας κ. Δημήτρης Ζώης δώρησε δεκάδες βιβλία και εγκυκλοπαίδειες. Ο μηχανολόγος του Νοσοκομείου Καρδίτσας κ. Ηλίας Στεργιούλας, δώρησε εγκυκλοπαίδειες και τεχνικά βιβλία. Ο φαρμακοποιός του Νοσοκομείου Καρδίτσας Κλεάνθης Αναστασίου, δώρησε δεκάδες βιβλία, ο οποίος μάλιστα δήλωνε Βουνεσιώτης, καθώς πέρασε πολλά χρόνια ως παραθεριστής στο Βουνέσι και δημιούργησε πολλές φιλίες εδώ. Οι Βουνεσιώτες: Ηλίας Ρεφενές του Θωμά, διευθυντικό στέλεχος του ΔΟΛ, δώρησε πολλά βιβλία, Θωμάς Ξυνόγαλος, αρκετά βιβλία ποικίλου περιεχομένου, Καλαντζής Ηλίας (ο ασφαλιστής) μία σπουδαία εγκυκλοπαίδεια 40 τομ., κ.α.

2020: Η Βιβλιοθήκη – Αρχείο των ΓΑΚ, δημιουργήθηκε το 2020, με την προγραμματισμένη ανακαίνιση του Μουσείου Πλαστήρα, έγινε ενοποίηση των σκόρπων βιβλίων που υπήρχαν σε διάφορα σημεία πεταμένα. Στο Δημοτικό Σχολείο Μορφοβουνίου συγκεντρώθηκαν όλα τα βιβλία που ήταν διάσπαρτα και οργανώθηκε πλέον η ενιαία **Βιβλιοθήκη Μορφοβουνίου** αλλά με όρους πλέον αρχειακούς. Στο Πολιτιστικό Κέντρο “Αντώνης Σαμαράκης” Μορφοβουνίου παραμένει κυρίως λογοτεχνική βιβλιοθήκη. Για την ασφάλεια και λειτουργία άνοιξε η συνεργασία των ΓΑΚ με το Δήμο Λίμνης Πλαστήρα, πέντε χρόνια μετά την παραχώρηση του σχολείου στα Γενικά Αρχεία του Κράτους. Σημαντική ήταν η δωρεά του Παναγιώτη Νάνου στα ΓΑΚ με την πλήρη παραχώρηση ολόκληρου του αρχείου του (περίπου 50.000 έντυπα, βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες, είδη αρχειακό και άλλο υλικό) το 2016. Ο ίδιος με την ιδιότητα πλέον του δημάρχου οργάνωσε στο Δήμο θεματικές αρχειακές βιβλιοθήκες μέσα από δωρεές ιδιωτών. Έτσι το διάστημα 2020 – 2025 εξασφαλίζονται σημαντικές αρχειακές βιβλιοθήκες κατόπιν δωρεάς στο Δήμο, χρονολογικά ως εξής:

2021: «Βιβλιοθήκη Ιωάννη Γακιόπουλου» Μεσσηνικολα

Το 2021 οι κόρες του ιατρού Ιωάννη Γακιόπουλου Μαρία Γακιόπουλου με το σύζυγό της Νίκο Κορώνη (οφθαλμίατρο) και Αλεξάνδρα Γακιόπουλου με το σύζυγό της Κλεομένη Καλυβιώτη (πολιτικό μηχανικό και συγγραφέα) αποφασίζουν να δωρήσουν στο Μεσσηνικόλα την βιβλιοθήκη του πατέρα τους αείμνηστου **Ιωάννη Γακιόπουλου** ιατρού με σημαντική κοινωνική προσφορά.

Με εισήγηση του δημάρχου η δωρεά γίνεται αποδεκτή με ομόφωνη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου και η βιβλιοθήκη στεγάστηκε σε παρακείμενη αίθουσα στο Πνευματικό Κέντρο Μεσσηνικόλα, η οποία φέρει το όνομά του. Η βιβλιοθήκη περιλαμβάνει δύο έπιπλα με ράφια που εκτείνονται στους δύο τοίχους της αιθούσης, κουρτίνες – πετάσματα, πάγκο εργασίας, καρέκλες, δύο πολυθρόνες, φωτιστικό, υπολογιστή, σκάλα και μία βιτρίνα. Στο χώρο υπάρχουν φωτογραφίες από διάφορες φάσεις της διαδρομής του Γακιόπουλου, απο μαθητής στην ΕΠΟΝ, καθώς και ορισμένα προσωπικά αντικείμενα. Τα βιβλία που παραδόθηκαν επιτόπου είναι 500 περίπου ιστορικού και λαογραφικού περιεχομένου και 250 περίπου ιστορικά περιοδικά, ενώ συνεχίζεται η σταδιακή παράδοση και άλλων βιβλίων. Στο χώρο της βιβλιοθήκη Γακιόπουλου φιλοξενούνται και άλλες δωρεές βιβλίων Μεσσηνολιτών, όπως βιβλία του συγγραφέα και αντιστασιακού Τάκη Ψημένου, του επιστήμονα Βασίλη Θ. Αγορίτσα, ο οποίος ζούσε μόλις στην Ελβετία. *(Αναλυτικός κατάλογος των βιβλίων που δωρήθηκαν, είναι στην ιστοσελίδα του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα).*

Πηγή: Karditsalive, 3 Αυγούστου 2024, Κ. Κριτσιάνης.

Θεματική Βιβλιοθήκη Ποίησης “Αλέξανδρος Ζήρας” στο Κρυονέρι. (2021)

Ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 2021, αμέσως μετά την 2η Συνάντηση Ποιητών στη Λίμνη Πλαστήρα. Πρόκειται για δωρεά 1.500 βιβλίων και ποιητικών συλλογών στο Δήμο Λίμνης Πλαστήρα που έκαμε ο συγγραφέας και κριτικός Λογοτεχνίας Αλ. Ζήρας.

Το 2021 ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα μεταξύ των άλλων εκδηλώσεων ήταν και εκδηλώσεις Λόγου με θέμα «Εξεγέρσεις και Επαναστάσεις με το γράμμα Ε της Ποίησης».

Οι εκδηλώσεις εντάσσονταν στο πλαίσιο του εορτασμού των 200 χρόνων από την επανάσταση του 1821. Τιμώμενο πρόσωπο ήταν ο κριτικός Λογοτεχνίας, ποιητής, γραμματολόγος και μεταφραστής Αλέξης Ζήρας, τον οποίο παρουσίασε ο ποιητής κ. Ηλ. Κεφάλας.

Μετά έγινε αφιέρωμα στους Επαναστάτες Ποιητές, Ανδρέα Κάλβο και Διονύσιο Σολωμό, σε κείμενα του συγγραφέα Β. Ντελή, σκηνοθεσία και συμμετοχή Β. Ντούλια και μέλη της Θεατρικής Ομάδας ΟΜ Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, ενώ την μουσική επιμέλεια είχε ο ποιητής και μουσικός Χρήστος Διαμαντής, ο οποίος χάθηκε λίγους μήνες μετά από Covid19.

Στις 4/7/2021 στο Πολιτιστικό Στέκι Κρουνερίου έγινε επίσημη παρουσίαση του α τεύχους του Λογοτεχνικού Περιοδικού «Συνάντηση» του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Μετά έγιναν τα εγκαίνια της Ποιητικής Βιβλιοθήκης «Αλέξη Ζήρα», η οποία δημιουργήθηκε με προσφορά 1.500 βιβλίων που δώρισε στο Δήμο Λίμνης Πλαστήρα ο κ. Ζήρας.

2022: Βιβλιοθήκη Μαρίας Καρβούνη

Δημιουργήθηκε τον Μαΐο του 2022 και έκτοτε στεγάζεται στο Πολιτιστικό Κέντρο «Αντώνης Σαμαράκης» στο Μορφοβούνι. Πρόκειται για την βιβλιοθήκη της γνωστής καθηγήτριας Μαρίας Καρβούνη, η οποία διατηρούσε φροντιστήριο Αγγλικών στην Καρδίτσα και απεβίωσε πριν χρόνια. Η οικογένεια Κα-

ραγιώργου δώρισε στη μνήμη της ολόκληρη τη βιβλιοθήκη, (έπιπλο και βιβλία) ευαισθητοποιημένη από την προσπάθεια του δήμου για την οργάνωση βιβλιοθηκών. Πρόκειται για έπιπλο της γνωστής βιομηχανίας “Βαράγκη”, ενώ κοσμούν εκατοντάδες βιβλία αξίας, με λογοτεχνικό περιεχόμενο, ποίηση, εγκυκλοπαίδειες, βιβλία για την Τέχνη, κ.α.

2023: Βιβλιοθήκη Νίκου Βαρδιάμπαση (Ηράκλειο 1947 – Αθήνα 2018), ιατρού, δημοσιογράφου και συγγραφέα, εξαιρετικού μελετητή της ελληνικής γλώσσας και της Ιστορίας, επί δεκαετίες παράλληλα με τη δημοσιογραφία ασκούσε και την ιατρική επιστήμη.

Ο Νίκος Βαρδιάμπασης γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1947, σπούδασε Ιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (πτυχίο 1975) και στη συνέχεια παρακολούθησε μαθήματα στη Φιλοσοφική Αθηνών (1975-1977). Έγινε διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1978. Το 1985 εκλέχθηκε λέκτορας στη Σχολή Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου δίδαξε αυτοδύναμα για μια τετραετία (1985-

1989). Επίσης εργάστηκε ως γιατρός στον ΕΟΦ και διατέλεσε τακτικό μέλος της Επιτροπής Εθνικού Συνταγολογίου (1988). Από το 1992 έως το 1997 εργάστηκε ως παθολόγος στον Οργανισμό Υγείας – Περίθαλψης της Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ). Ασχολήθηκε με το Ραδιόφωνο, τηλεόραση, με σπουδαία αρθρογραφία και συνέγραψε πολλά βιβλία. Ασθένησε και έφυγε από τη ζωή στις 27 Ιουλίου 2018, μετά από δίμηνη νοσηλεία σε ηλικία 71 ετών. Έμεινε στο Βύρωνα της Αθήνας και επισκέπτονταν το καφενείο του Βουνεσιώτη Γιώργου Σταύρου, με τον οποίο ήταν φίλος, όπως επίσης με τον συγγραφέα Παναγιώτη Νάνο. Λίγα χρόνια μετά τον θάνατό του το οικογενειακό περιβάλλον εξεδήλωσε την πρόθεση να δωρήσει την βιβλιοθήκη και σε συνεννόηση του δημάρχου με τον στενό φίλο του εκλιπόντος, δημοσιογράφου και πολιτικού Θόδωρο Ρουσόπουλο, τον Μάιο του 2021 έπιπλα και βιβλία έφτασαν στο Μορφοβούνι. Η βιβλιοθήκη περιλαμβάνει περίπου 3.200 βιβλία και περιοδικά ιστορικού, πολιτικού και λογοτεχνικού περιεχομένου, τη σειρά του περιοδικού “Ιστορικά” της Ελευθεροτυπίας, κ.α.

Τα βιβλία σφραγίστηκαν όλα, έγινε καταγραφή και από το 2024 ο κατάλογος της αρχαικής Βιβλιοθήκης Ν. Βαρδιάμπαση διατίθεται ελεύθερα από την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα.

Αρχαιακή Βιβλιοθήκη “Στέφανος Δ. Σερμπέτης”, Μεσσηνικόλας 2024

Πρόκειται για την προσωπική βιβλιοθήκη του καθηγητή Μέσης Εκπαίδευσης και συγγραφέα περίπου 30 σχολικών βιβλίων για το Δημοτικό, Γυμνάσιο, σχολικά βοηθήματα για το μάθημα της Οργανικής Χημείας για προετοιμασία των υποψήφιων μαθητών για τις εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο.

Ο Σερμπέτης γεννήθηκε στο Μεσσηνικόλα το 1904 και πέθανε στην Αθήνα το 1996. Σπούδασε Φυσικός (1923), Χημικός (1928) και ειδικεύτηκε χημικός – οινολόγος (1930) και μετεκπαιδεύτηκε 3 χρόνια στη Γαλλία στην Πυρηνική Φυσική. Επέστρεψε στην Καρδίτσα, υπηρέτησε ως φυσικός στο Γυμνάσιο Καρδίτσας, το 1951 ως γυμνασιάρχης, το 1966 ανέλαβε την διεύθυνση της Βαρβάκειου Σχολής, έγινε επιθεωρητής Μέσης Εκπαίδευσης και μέλος του Ανώτατου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου. Όσο ήταν στην Καρδίτσα ήταν πρόεδρος σε διάφορα σωματεία, μεταξύ των άλλων και στην Λαϊκή Βιβλιοθήκη, ενώ το Δημοτικό Συμβούλιο τον ανακήρυξε επίτιμο δημότη Καρδίτσας. Πέθανε στην Αθήνα το 1996.

Η βιβλιοθήκη του δωρήθηκε στη Βιβλιοθήκη Μεσσηνικόλα, περί το 1998 – 2000, η οποία ενσωματώθηκε μαζί με τα άλλο βιβλία. Το 2024 με ευθύνη και δαπάνη του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα έγινε προμήθεια επίπλου βιβλιοθήκης με κλειδαριά για την προστασία των παλαιών βιβλίων και τοποθετήθηκαν όσα βιβλία εντοπίστηκαν σε πρώτη φάση.

Πηγή: *Μηλίτσης Χρήστος, “Στα Άγραφα”, Καρδίτσα 2009, σελ.326*

Βιβλιοθήκη οικογένειας ιατρού Χ. Ελευθερίου, Μορφοβούνη 2024

Δημιουργήθηκε τον Απρίλιο του 2024, έπειτα από δωρεά ολόκληρης της Αρχαιακής Βιβλιοθήκης της οικογένειας των αδελφών κ.Ιωάννη - Χαραλάμπους και κ. Γεωργίου Ελευθερίου, παιδιά του ιατρού Ελευθερίου, από την Καρδίτσα.

Ευαισθητοποιημένοι από την προσπάθεια πολιτιστικής ανάπτυξης που καταβάλλεται τα τελευταία χρόνια, δώρισαν 1.228 βιβλία και έπιπλο βιβλιοθήκης με

ιδιαίτερη αξία. Εξ αυτών δεκάδες είναι πλήρεις σειρές μοναδικών εγκυκλοπαιδειών με ιστορικό, γεωγραφικό και πολιτιστικό περιεχόμενο.

Βιβλιοθήκη “Δημήτρης Μπακόλας” στο Μπελοκομίτη, 2025

Δημιουργήθηκε τον Αύγουστο του 2025, στο Μπελοκομίτη, έπειτα από δωρεά του συγγραφέα Δημήτρη Μπακόλα. Με βαθύ αίσθημα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και αφοσίωση στην διάχυση της γνώσης, η εταιρεία συμβούλων European Profiles A.E., του Δημήτρη Μπακόλα από τον Μπελοκομίτη, έκαμε δωρεά 774 βιβλίων στη Βιβλιοθήκη Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Από αυτά 630 βιβλία είναι στα ελληνικά και 144 βιβλία στα αγγλικά, σχηματίζοντας ένα μωσαϊκό θεματολογίας.

Η ελληνόγλωσση συλλογή παρουσιάζει μια πλούσια ποικιλία, περιλαμβάνοντας μυθιστορήματα σύγχρονης και κλασικής λογοτεχνίας, βιογραφίες προσωπικοτήτων, ιστορικά και πολιτικά δοκίμια, θεσμικές αναλύσεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση, και φιλοσοφικά έργα. Ιδιαίτερη θέση καταλαμβάνουν τα βιβλία κοινωνικών επιστημών, φιλοσοφικών αναζητήσεων, αστυνομικής λογοτεχνίας, καθώς και ειδικές κατηγορίες όπως νομικά εγχειρίδια, θεατρικά έργα και ποιητικές ανθολογίες.

Η αγγλόφωνη συλλογή, εξίσου σημαντική, περιλαμβάνει 144 βιβλία με έμφαση σε λογοτεχνικά έργα, κοινωνικοπολιτικές μελέτες, τεχνολογία, ψυχολογία και διεθνείς σχέσεις. Από κλασικά μυθιστορήματα μέχρι σύγχρονες αναλύσεις για την ψηφιακή εποχή και την παγκόσμια οικονομία, η συλλογή αποτελεί ένα πολύτιμο απόθεμα γνώσεων. Με απόφαση δημάρχου τα βιβλία τοποθετήθηκαν στο Πολιτιστικό κέντρο Μπελοκομίτη, το οποίο λειτουργεί με ευθύνη του εκεί Μορφωτικού Συλλόγου.

Βιβλιοθήκη “Χρήστος Τσάβαλος”, Μορφοβούνι 2025

Δημιουργήθηκε στο Μορφοβούνι τον Οκτώβριο 2025, έπειτα από δωρεά της Αρχιερατικής Βιβλιοθήκης της οικογένειας του πολιτικού μηχανικού αιμνήστου Χρήστου Τσάβαλου, από το Μορφοβούνι. Περιλαμβάνει εκατοντάδες βιβλία με αρχιτεκτονικό κυρίως και τεχνικό περιεχόμενο.

Βιβλιοθήκη “Μάρκος Παππάς”, Μορφοβούνι 2025.

Δημιουργήθηκε στο Μορφοβούνι τον Σεπτέμβριο 2025, έπειτα από δωρεά της οικογένειας του Μάρκου Παππά, συνταξιούχου δασκάλου, συγγραφέα και ερευνητή της Τοπικής Ιστορίας, από τον Βαθύλακο Καρδίτσας. Περιλαμβάνει εκατοντάδες βιβλία με ιστορικό, λογοτεχνικό, περιεχόμενο, συνεχίζεται η οργάνωση.

Ψηφιακές Βιβλιοθήκες

Οι ψηφιακές βιβλιοθήκες είναι σύγχρονες υποδομές πληροφόρησης, οι οποίες συλλέγουν βιβλία, άρθρα, εικόνες και ήχους, τα οποία διαθέτουν σε ψηφιακό περιεχόμενο στο κοινό διαδικτυακά. Η λειτουργία τους βασίζεται στις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών, επιτρέποντας την άμεση και παγκόσμια πρόσβαση στη γνώση. Σε αντίθεση με

τις παραδοσιακές βιβλιοθήκες, οι ψηφιακές δεν περιορίζονται από χωρικά ή χρονικά όρια, προσφέροντας δυνατότητες προηγμένης αναζήτησης, διάδοσης και διατήρησης της πληροφορίας. Παράλληλα, συμβάλλουν ουσιαστικά στη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και στην προώθηση της ανοιχτής επιστήμης.

Στις μέρες μας έχουν δημιουργηθεί αρκετές Ψηφιακές Βιβλιοθήκες από επιστημονικούς φορείς και Πανεπιστήμια, όπως επίσης υπάρχουν πολλά Ψηφιακά Αποθετήρια με πλούτο διαθέσιμων βιβλίων άρθρων και συγγραμμάτων.

Το 2008 επιχειρείται για πρώτη φορά η δημιουργία Ψηφιακής Βιβλιοθήκης στο Νομό Καρδίτσας από την Εταιρεία Σύγχρονης Πολιτιστικής Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ μκο) με έδρα το Μορφοβούνι. Ο φορέας δημιουργήθηκε από τον συγγραφέα Παναγιώτη Νάννο (πρόεδρος ΔΣ), τον εικαστικό Παντελή Σαμπαλιώτη, τον Δημήτρη Καλαντζή, καθηγητή στο Βερολίνο, τον ποιητή, δικηγόρο και τ.βουλευτή Σέφη Αναστασάκο, τον γνωστό φιλόλογο Νίκο Κατόικο, τον συγγραφέα Θωμά Νικολάου, τους δικηγόρους Ματθαίο Αγγέλη και Κων/να Ζαρκαδούλα, την Ευαγγελία Παπαδημητρίου, δασκάλα από το Μεσενικόλα, τον Αναστάσιο Τσάβαλο (γραμματέας ΔΣ), δάσκαλο, την Ροδάνθη Νάνου (απόφοιτος Αγγλικής Φιλολογίας), από το Μορφοβούνι και με γεωγραφικό πεδίο δράσης το νομό Καρδίτσας.

Μεταξύ των άλλων δράσεων, δημιουργήθηκε στην ιστοσελίδα espaμko.gr και λειτούργησε για περίπου πέντε χρόνια, καταργήθηκε μετά διότι διαλύθηκε ο φορέας. Στόχος της ήταν να δημιουργήσει μία τοπική βιβλιοθήκη με τοπικές εκδόσεις κυρίως ερευνητών Τοπικής Ιστορίας, περιοδικών και άρθρων στα οποία είχαν ελεύθερη πρόσβαση στο κοινό, φοιτητές κ.α. Παράλληλα μέσα από την εργοβιογραφία των τοπικών συγγραφέων γινόταν γνωστή η τοπική βιβλιογραφία, με στόχο την ενίσχυση ερευνητικών και άλλων εργασιών, άρθρων, εισηγήσεις συνεδρίων, κ.α., για την ενίσχυση της Τοπικής Ανάπτυξης.

Ως πρώτο έργο και για τις ανάγκες επικοινωνίας και προβολής της περιοχής, κυρίως στο εξωτερικό, δημιουργήθηκε ιστοσελίδα www.espaμko.gr, στην Ελληνική, Αγγλική και Γερμανική γλώσσα. Τα κείμενα που επιλέχθηκαν πρόβαλλαν την Ιστορία και τον Πολιτισμό της Καρδίτσας, τα μνημεία του νομού, την λίμνη Πλαστήρα, τα ήθη και τα έθιμα της περιοχής, ενώ δημιουργήθηκε εβδομαδιαίο, μηνιαίο και ετήσιο ημερολόγιο με τις πολιτιστικές εκδηλώσεις στο Νομό.

Επίσης δημιουργήθηκε Ψηφιακή Βιβλιοθήκη για τον νομό Καρδίτσας με αλφαβητικό κατάλογο με τους συγγραφείς και τα έργα τους, άρθρα για την ανάπτυξη, συνεντεύξεις και άλλα κείμενα με αναφορά την Ιστορία και τον Πολιτισμό της Καρδίτσας. Η πρωτοτυπία της έκδοσης ήταν ότι τα κείμενα ήταν στην ελληνική, την αγγλική (μετάφραση Ροδάνθη Νάνου) και την γερμανική γλώσσα, (μετάφραση Δημήτρης Καλαντζής) ενώ σχεδιάζονταν μεταφράσεις ορισμένων κειμένων στην γαλλική και την ρωσική γλώσσα. Την υψηλή αισθητική του ιστολογίου επιμελήθηκε ο γραφίστας αείμνηστος Νίκος Κωτούλας.

Με την ίδια διάθεση στον τομέα της ποίησης και της Λογοτεχνίας αποφασίστηκε η διάσωση και ανάδειξη του αυθεντικού Δημοτικού τραγουδιού μέσα από καταγραφές οι οποίες θα αποτελέσουν την βάση για ένα τοπικό αρχείο δημοτικής παράδοσης, αλλά και διά-

θεση αυτού μέσα από το διαδίκτυο. Η Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της όπως και η ιστοσελίδα ήταν στην Ελληνική, Αγγλική και Γερμανική γλώσσα. Εκτός από βιβλία, άρθρα, παρουσιάσεις συγγραφέων, βιβλιογραφία, κ.α., η Ψηφιακή Βιβλιοθήκη ΕΣΠΑ μκο είχε δημιουργήσει **συλλογή περίπου 250 παραδοσιακών τραγουδιών** του Μορφοβουνίου και των Αγράφων γενικότερα, καθώς και σπάνιο φωτογραφικό υλικό. Η βιβλιοθήκη έπαψε να λειτουργεί το 2013.

ΨΗΦΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ – ΑΠΟΘΕΤΗΡΙΟ ΔΗΜΟΥ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ (2020)

Από το 2020 με πρωτοβουλία του Δημάρχου και συγγραφέα, ξεκίνησε η δημιουργία Ψηφιακής Βιβλιοθήκης, η οποία φιλοξενείται στην ιστοσελίδα του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Διαθέτει ψηφιακά βιβλία, το περιοδικό “Ιστορηση” και λιγοστά βιβλία, καθώς και το αρχείο των εφημερίδων τεκμήρια, φωτογραφικό και άλλο υλικό από την περίοδο αυτή και θα επεκταθεί σε όλες τις χρονικές εποχές και ιστορικές περιόδους».

Σε συνεργασία με τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ) Καρδίτσας ολοκληρώθηκε η ψηφιοποίηση των εφημερίδων συλλόγων των κοινοτήτων του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Όλα τα φύλλα των «Νεβρόπολη» του Μεσενικόλα, “Βουνεσιώτικη Φωνή” και «Μορφοβουνιώτικη Φωνή» του Μορφοβουνίου, «Ο Μέγδοβας» Νεοχωρίου, διατίθενται ελεύθερα από την ιστοσελίδα του Δήμου. Επίσης διατίθεται μέρος των εντύπων «Φωνή του Λαμπερού», «Η Φωνή της Φυλακτής», «Η νέα Φωνή της Φυλακτής», η «Φωνή της Κερασιάς». Το αρχείο είναι του Παναγιώτη Νάνου, το οποίο παραχώρησε στα ΓΑΚ Καρδίτσας. Τα τοπικά αυτά έντυπα εκδόθηκαν τη δεκαετία του 1980, έχουν προ πολλού διακόψει την έκδοσή τους και σήμερα αποτελούν τον καθρέπτη της μικρής κοινωνίας των χωριών και πηγή τοπικής ιστορίας.

Επίσης, ολοκληρώθηκε η καταλογογράφηση δύο αρχειακών βιβλιοθηκών, η πρώτη, του ιατρού, δημοσιογράφου και συγγραφέα αείμνηστου «Νίκου Βαρδιάμπαση», με 3.100 βιβλία, πολλά εξ’ αυτών ιστορικά, επιστημονικά, λογοτεχνικά, φιλοσοφικά, κ.α. Η δεύτερη βιβλιοθήκη ήταν του ιατρού «Χ. Ελευθερίου» από την Καρδίτσα, η οποία έχει 1.200 βιβλία, κυρίως αξιόλογες σειρές εγκυκλοπαιδειών. Αμέσως μετά, σειρά έχει η αγγλόφωνη θεματική βιβλιοθήκη του αείμνηστου καθηγητή Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου του Σικάγου των ΗΠΑ, αείμνηστου Βασιλείου Παπαδάκη, με περίπου 1.000 βιβλία φιλοσοφικού και θεολογικού περιεχομένου, όλα στην αγγλική γλώσσα. Τέλος, ακολουθούν η ταξινόμηση του «Αρχείου Παναγιώτη Νάνου» (σε εξέλιξη) η «Θεματική Βιβλιοθήκη Τοπικών Εκδόσεων», η Βιβλιοθήκη του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου, κ.α.

Ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα έχει εντάξει (2025) στο πρόγραμμα Smart city, για την καλύτερη διαχείριση του αρχειακού, ιστορικού και πολιτιστικού αποθέματος, την δημιουργία Ψηφιακού Αποθετηρίου Λίμνης Πλαστήρα, με τίτλο «Ελληνομουσείον του Μέλλοντος». Στόχος του είναι να δημιουργήσει θεματικές ψηφιακές βιβλιοθήκες, μέσα από τις οποίες θα διατίθενται ελεύθερα στο κοινό βιβλία, αρχειακό και άλλο υλικό του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, καθώς και τεκμήρια τα οποία θα βοηθήσουν στην ιστορική έρευνα και θα προβάλλουν τα τοπικά γράμματα και τον ελληνικό λόγο.

Σύμφωνα με δήλωση του δημάρχου Παναγιώτη Νάνου στο Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, «Ο ρόλος της σύγχρονης αυτοδιοίκησης είναι, μαζί με την καθημερινότητα των πολιτών και την ποιότητα ζωής, να μεριμνά για την ορθολογική διαχείριση του ιστορικού και πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής, το οποίο έχει χρέος να διασώσει και να παραδώσει στις επόμενες γενιές. Ειδικά στις μέρες μας, η τεχνολογία προσφέρει μεγάλες δυνατότητες συλλογής και διάθεσης πρωτογενών πηγών ιστορικού και πολιτιστικού αποθέματος. Στόχος μας είναι μέσα από το “Ελληνομουσείο του Μέλλοντος” να δημιουργήσουμε ένα σημείο αναφοράς για τη σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία, την ιστορία, την ποίηση, τα τοπικά γράμματα και να τα διαθέσει στους όπου γης Έλληνες και όσους γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα. Είναι ένα από τα “αθέατα στοιχεία” που πρέπει να κερδίσουμε».

Η Καστανιώτικη Ψηφιακή Βιβλιοθήκη είναι δημιούργημα του Πολιτιστικού Συλλόγου Καστανιάς – Μούχας “Ο Άγιος Τρυφών”. Πρόκειται για παραλίμνιο χωριό στο οποίο μάλιστα ανήκει το φράγμα της Λίμνης Πλαστήρα και διοικητικά σήμερα ανήκει στο Δήμο Καρδίτσας. Έχει έδρα το κτήριο της τοπικής Κοινότητας Καστανιάς του Δήμου Καρδίτσας και ο σύλλογος “Ο Άγιος Τρύφων” καλύπτει τις τοπικές Κοινότητες Καστανιάς- Μούχας του Δήμου Καρδίτσας και οι συνοικίες που ανήκουν σ’ αυτές. Στην μακραίωνη ιστορία της συναντάται ως Καστανέα, Καστανία και Καστανιά- που είναι και το σημερινό καθιερωμένο όνομά της. Από τις ομώνυμες κοινότητες της όμορης περιοχής ξεχωρίζει ως Καστανιά ή Μεγάλη Καστανιά Αγράφων. Η Ψηφιακή Βιβλιοθήκη δημιουργήθηκε παράλληλα με την ιστοσελίδα <https://kastania-agrafa.gr> και περιλαμβάνει ιστορικά και άλλα άρθρα, τα οποία αναφέρονται κυρίως στην Καστανιά και συγγραφείς αυτών είναι καταγόμενοι από την Κοινότητα.

Πηγές – Βιβλιογραφία:

Γκούτος Χαρίλαος, «Ρεντινώτικα Νέα» φ.146/2013, σελ. 4,

Γκούτος Χαρίλαος, «Ρεντινώτικα Νέα» φ.147/2013, σελ. 6,

Κυρίτσης Θωμάς, αδημοσίευτη Λαογραφική εργασία για το Μορφοβούνι, 1960, έλαβε έπαινο από την Ακαδημία Αθηνών.

Μηλίτσης Χρήστος, “Στα Άγραφα”, Καρδίτσα 2009

Νάννος Παναγιώτης, “Μορφωτικοί Σύλλογοι Αγροτοπαίδων – Αγροτονεανίδων: Δομές εκπαίδευσης και ιδεολογικής καθοδήγησης των νέων στην καθημαγμένη ύπαιθρο της μετ - Εμφυλιοπολεμικής Ελλάδος”, εργασία υπό έκδοση από την Ιστορία.

Δελτία τύπου Δήμου Λίμνης Πλαστήρα για δωρεές βιβλιοθηκών.

“Μορφοβουνιώτικη Φωνή”, φ. 82/2020 σελ. 3. (δωρεές βιβλίων)

Για ψηφιακές βιβλιοθήκες:

ΕΣΠΑ ΜΚΟ, www.espamko.gr,

<https://kede.gr/psifiako-apothesis-dimourgei-o-dimos-limnis-plastira/>

ιστοσελίδα <https://kastania-agrafa.gr>

Τέλος, για τις περισσότερες των περιπτώσεων από το 1970 και εντεύθεν, βιωματικές μαρτυρίες και προσωπική μαρτυρία για γεγονότα και αποφάσεις όπου συμμετείχαμε οι ίδιοι.

ΛΙΜΝΗ ΠΛΑΣΤΗΡΑ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΟΠΩΣ ΕΡΧΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ (1996 – 2025)

Μπασδέκη Ελπίδα, εκπαιδευτικός

Οι συζητήσεις για την εισαγωγή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στα σχολεία της χώρας μας, (Α/βάθμιας και Β/βάθμιας) ξεκίνησαν αρχές δεκαετίας 1990. Το Υπουργείο Παιδείας με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και το Υπουργείο Περιβάλλοντος, αποφάσισε τη δημιουργία δομών που θα υποστήριζαν οργανωμένα την εκπαίδευση των μαθητών στο φυσικό περιβάλλον.

Το πρώτο ΚΠΕ ιδρύθηκε το 1993 και άρχισε να λειτουργεί επίσημα το 1994 στην περιοχή Κλειτορίας (Καλάβρυτα) και επιλέχθηκε διότι η περιοχή διαθέτει πλούσια φυσικά οικοσυστήματα, συνδυάζει ορεινό τοπίο, νερά και σημαντική βιοποικιλότητα, στοιχεία που επιτρέπουν διευρυμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Το ΚΠΕ στεγάστηκε σε σχολικό κτίριο το οποίο ανακαινίστηκε για τις ανάγκες του, ενώ η ίδια πρακτική ακολουθήθηκε σχεδόν σε όλα τα ΚΠΕ της χώρας. Δύο χρόνια αργότερα (1995) συστήθηκαν σε αρκετούς Νομούς της χώρας, μεταξύ αυτών και στο Μουζάκι Καρδίτσας. Συγκεκριμένα με την Γ2/32199/11-5-1995 απόφαση Υπουργείου Παιδείας ιδρύεται το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μουζακίου, νυν Κέντρο Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία (Κ.Ε.Π.Ε.Α.), το οποίο λειτουργεί από τον Ιανουάριο του 1996 και στεγάστηκε στις εγκαταστάσεις της Μαθητικής Εστίας του Δήμου Μουζακίου, μέχρι το 2023, οπότε δόθηκε για την Σχολή Αστυνομίας.

Το 1992 η ΑΝΚΑ ΑΕ υποβάλλει το πρώτο Πρόγραμμα Leader, το οποίο περιέχει αρκετές δράσεις περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ωστόσο η πρόταση απορρίφθηκε. Ένα χρόνο μετά, με διευρυμένες όμως δράσεις, όπως το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ο Βοτανικός κ.α., υποβάλλονται εκ νέου σε ένα άλλο ευρωπαϊκό πρόγραμμα, το LIFE, όπου και εντάσσεται αυτή τη φορά, τα έργα υλοποιούνται και το 1/4/1996 λειτουργεί στο Νεοχώρι το ΠΚΕΕΕ, σχεδόν παράλληλα με του Μουζακίου, αναλυτικά στη συνέχεια.

Για την Ιστορία αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι ως αίτημα είχε τεθεί και από την Ένωση Αγραφιώτικων Χωριών, η οποία με υπόμνημα το 1992 στον τότε υπουργό Παιδείας Γ. Σουφλιά, πρότεινε την ίδρυση Μουσείου Φυσικής Ιστορίας Αγράφων και Θεσσαλικού Κάμπου, στις εγκαταστάσεις των κατασκηνώσεων Καστανιάς, με παρεμφερή χαρακτήρα με το ΚΠΕ, αλλά και αναπτυξιακό στόχο για την παραλίμνια περιοχή. (Πηγή: εφημερίδα «Μέγδοβας» Νεοχωρίου αριθ. Φ.100/Μάιος - Ιούνιος 1992). Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας τελικά γίνεται στο κτίριο του κλειστού Δημοτικού Σχολείου Καστανιάς, όπως θα δούμε πιο κάτω.

Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Έρευνας & Ενημέρωσης Νεοχωρίου

Η ανάγκη σύνδεσης της Λίμνης Πλαστήρα με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση αποτέλεσε προτεραιότητα από την δεκαετία του 1990. Οι πρώτες υποδομές σχεδιάστηκαν με την

υλοποίηση των Προγραμμάτων Life, για δύο περιόδους, Ε.Π.ΠΕΡ., Leader, που υλοποίησε η ANKA ΑΕ. Απόρροια αυτών ήταν η δημιουργία του Βοτανικού Κήπου, του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Έρευνας & Ενημέρωσης Νεοχωρίου, δομές οι οποίες έπαιξαν σημαντικό ρόλο για όσο διάστημα λειτούργησαν. Το ΚΠΕΕΕ Νεοχωρίου ξεκίνησε να λειτουργεί την 1/4/1996, με υπεύθυνο τον Βιολόγο Θεόφιλο Μπρουζιώτη και σταμάτησε να λειτουργεί το 2017. Κατά διαστήματα εργάστηκαν η δασολόγος κ. Αφροδίτη Τσικρικά από την Κερασιά και η Άννα Τσίτρα από το Νεοχώρι. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο Μουζάκι Καρδίτσας λειτουργούσε ήδη το Νομαρχιακό Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας, οπότε δεν θα μπορούσε να υποστηριχθεί ένα δεύτερο όμοιο κέντρο.

Το Κ.Π.Ε.Ε.Ε Νεοχωρίου στεγάζεται στο παλαιό λιθόκτιστο σχολείο του χωριού και είχε περισσότερο επιστημονικό και ενημερωτικό χαρακτήρα. Συνδέονταν με την διερεύνηση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος μέσω προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Στόχος ήταν η δημιουργία περιβαλλοντικής υποδομής στη λίμνη με στόχο την επιστημονική παρακολούθηση, διαχείριση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ενημερωτικές και άλλες δράσεις. Στο πλαίσιο αυτό για το διάστημα που υπήρχε το Κ.Π.Ε.Ε.Ε. λειτούργησε Υδροβιολογικός Σταθμός, ο Βοτανικός Κήπος ως εργαστήριο με εκπαιδευτικά και ενημερωτικά έντυπα για την χλωρίδα της περιοχής. Επίσης προβλέπονταν Πανεπιστημιακό Δάσος στο Μπελοκομίτη, δημιουργία μονοπατιών, τοπικό γραφείο Οικοτουρισμού, δράσεις οι οποίες δεν έγιναν ή δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ.

Τον πρώτο καιρό και μέχρι την οργάνωσή του το ΚΠΕΕΕ Νεοχωρίου υποστηρίζονταν επιστημονικά από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, (Τομέας Οικολογίας-Ταξινομικής, Τμήματος Βιολογίας), το Α.Π.Θ. (Τομέας Ζωολογίας, Τμήμα Βιολογίας, Εργαστήριο Ζωολογίας) και το Τ.Ε.Ι Δασοπονίας Καρδίτσας. Είχε εργαστηριακό και εποπτικό εξοπλισμό για εκπαίδευση

και έρευνα στους τομείς των χερσαίων, δασικών και λιμναίων οικοσυστημάτων. Οι δράσεις που είχαν υλοποιηθεί όσο κράτησε η λειτουργία του, ήταν η ξενάγηση μαθητών Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης, φοιτητών για πτυχιακές και άλλες εργασίες που αφορούσαν το περιβάλλον της περιοχής, κλπ.

Το ΚΠΕΕΝ λειτούργησε με την ευθύνη του βιολόγου κ. Θεόφιλου Μπρουζιώτη, από το 1996 μέχρι το 2006, οπότε και σταμάτησε το πρόγραμμα. Ακολούθησαν εντάξεις των δράσεων σε άλλα ευρωπαϊκά προγράμματα.

Το 2018 υπογράφηκε σύμβαση για την κατασκευή του έργου «Αναβάθμιση του Περιβαλλοντικού Κέντρου Νεοχωρίου», με αρχικό προϋπολογισμό 460.000 € με συμβατικό ποσό 222.360,42 €. Οι εργασίες περιλάμβαναν την κτιριακή και λειτουργική αναβάθμιση του οικήματος και την ανάπλαση του περιβάλλοντος χώρου του. Το έργο ολοκληρώθηκε το 2022 μετά από παρατάσεις λόγω υγειονομικής κρίσης (Covid – 19) και «Ιανού».

Από το 2021 έτος που επαναλειτούργησε ο Βοτανικός Κήπος Νεοχωρίου, ενημερωτικές και άλλες δράσεις του ΚΠΕΕΕΝ μεταφέρθηκαν εκεί. Από την μέχρι στιγμής λειτουργία φαίνεται ότι η συνένωση των εκπαιδευτικών δράσεων σε ένα σημείο και μάλιστα στην ύπαιθρο, αποδίδει καλύτερα.

Για τον μελλοντικό ρόλο του ΚΠΕΕΕΝ εξετάζεται η αξιοποίηση περισσότερο για επιστημονικούς σκοπούς, η σύνδεση με δράσεις που θα το συνδέουν με το στόχο η Λίμνη Πλαστήρα να καταστεί εθνικό σημείο αναφοράς για την Καινοτομία Περιβάλλοντος. Προς την κατεύθυνση αυτή επιδιώκεται η συνεργασία με αξιόπιστο φορέα που θα συνδέσει την περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα με το Περιβάλλον του Μέλλοντος και την Τεχνητή Νοημοσύνη.

ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ

Ο Βοτανικός Κήπος Νεοχωρίου βρίσκεται στη θέση «Φτέρη» Νεοχωρίου, δίπλα στη λίμνη και είναι παράλληλο έργο των Προγραμμάτων Life, για δύο περιόδους, Ε.Π.ΠΕΡ., Leader, που υλοποίησε η ANKA ΑΕ, όπως ήδη έχουν περιγραφεί. Πρόκειται για δημιουργία ενός λιβαδιού και διαμόρφωση σε ένα κήπο με πολλά είδη της τοπικής χλωρίδας. Κατά την είσοδο στην «Κεντρική Αλέα» ξεκινά οικολογικό μονοπάτι το οποίο οδηγεί σε συστάδες φυτών και βοτάνων που διατηρούνται και αναπαράγονται. Υπάρχει “Θαμνότοπος”, «Ανθώνας», τμήμα με «Ενδημικά Φυτά» και «Φαρμακευτικά Φυτά», “Μικρή Τεχνητή Λίμνη” με ψάρια και άλλα έμβια του γλυκού νερού. Επίσης υπάρχουν “τεχνητοί υγρότοποι”, “καλλωπιστικοί θάμνοι” και πλήθος άλλων φυτών που ανήκουν στο χλωριδικό σύστημα της Ελλάδας και όχι μόνο. Στο Βοτανικό Κήπο Νεοχωρίου, υπάρχει το “Εκπαιδευτικό Αμφιθέατρο”, το οποίο χρησιμοποιείται για ομιλίες και παρουσιάσεις που αφορούν το περιβάλλον και άλλα ενδιαφέροντα θέματα.

Με την λήξη των προγραμμάτων ο Βοτανικός Κήπος σταμάτησε να λειτουργεί το 2017. Επαναλειτούργησε το καλοκαίρι του 2021 με οργανωτική και οικονομική ευθύνη του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, αλλά με άλλη φιλοσοφία με έμφαση στη βιωματική μάθηση και αιτούμενο την αύξηση συμμετοχής των επισκεπτών, με διευρυμένο πλαίσιο, νέες δραστηριότητες και προγράμματα. Στην προσπάθεια ενίσχυσης της εξωστρέφειας, η ξενάγηση πλέον γίνεται στην Ελληνική και Αγγλική γλώσσα. Για το σκοπό αυτό προσλήφθηκε ως επιστημονικός συνεργάτης ο εκπαιδευτικός και βοτανολόγος κ. Γιώργος Καραντώνης (διαμένει μόνιμα στο Νεοχώρι), ο οποίος εκτός από φροντιστής του χώρου, είναι υπεύθυνος εκπαιδευτικών - περιβαλλοντικών προγραμμάτων.

Έχουν προστεθεί νέες εκπαιδευτικές, ψυχαγωγικές και βιωματικές δραστηριότητες για μαθητές σχολείων Α/βάθμιας και Β/βάθμιας Εκπαίδευσης. Τα παιδιά έχουν τη δυνα-

τότητα να μάθουν πώς να δημιουργήσουν το δικό τους λαχανόκηπο, να εξασκηθούν σε αυτό, να μάθουν την διαδικασία παραγωγής φυσικού λιπάσματος (κομπόστ). Οι μαθητές ενημερώνονται τη διαδικασία και τα στάδια προκειμένου να δημιουργήσουν λίπασμα από την αποσύνθεση οργανικών υλών. Άλλη ενδιαφέρουσα δράση που αναπτύχθηκε είναι η Τράπεζα Σπόρων, με ποικιλίες σπόρων φυτών που ευδοκίμουν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Τέλος, με αφορμή την διημερίδα για τα 60 χρόνια της Λίμνης Πλαστήρα, (Δεκέμβρης 2019), οργανώθηκε μόνιμη Έκθεση Φωτογραφίας με σπάνιο ιστορικό υλικό από το οροπέδιο της Νευρόπολης πριν γίνει η Λίμνη, εικόνες από την τραγωδία του 1959 με 20 άντρες πνιγμένους, δυστύχημα το οποίο συγκλόνισε το Πανελλήνιο. Επίσης υπάρχει οπτικοακουστικό υλικό από τα ήθη και έθιμα του Νεοχωρίου.

Άλλη δραστηριότητα είναι η “Δανειστική Βιβλιοθήκη”. Αποστολή της είναι να προσφέρει πρόσβαση στη γνώση, να αναπτύξει τη φιλαναγνωσία και να βοηθήσει στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι φίλοι του κήπου, μπορούν να δανείζονται βιβλία και να τα μελετούν στο «Χώρο Αναψυχής» ή σε κάποιο παγκάκι του Βοτανικού Κήπου. Τέλος, ο Βοτανικός Κήπος φιλοξενεί πολιτιστικές δράσεις, όπως την λήξη του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού με Αναπηρία, παρουσιάσεις βιβλίων, προβολές ντοκιμαντέρ, φωτογραφήσεις, κυνήγι θησαυρού κ.α.

Το ωράριο λειτουργίας του Κήπου διαμορφώνεται ανάλογα με την εποχή του έτους, ενώ ανάλογα με τις περιστάσεις η λειτουργία μπορεί να διευρυνθεί. Υπάρχει αναλυτική ενημέρωση από την ιστοσελίδα botanikoskirkosneoxoriou.wordpress.com. Εννοείται ότι ο χώρος είναι προσβάσιμος για άτομα με κινητικές δυσκολίες.

Μετά την ανανέωση και αναβάθμιση του χώρου, αλλά και την διεύρυνση των δραστηριοτήτων ο Βοτανικός Κήπος καταγράφει σημαντικό αριθμό επισκέψεων. Μόνο μέχρι το Νοέμβριο 2025 επισκέφτηκαν τον κήπο 11.196 επισκέπτες, καθώς και 65 σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που μαζί με τις 23 οργανωμένες ομάδες ενηλίκων (erasmus, σύλλογοι, συνέδρια κ.ά.) αύξησαν τον αριθμό των επισκεπτών και διαφήμισαν τον κήπο σε πολλές περιοχές Εσωτερικού και Εξωτερικού. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία που τηρούνται στο Βοτανικό Κήπο από την έναρξη (Ιούλιος 2021 – Νοέμβριος 2025, η κίνηση των επισκεπτών ανά μήνα και έτος έχει ως εξής:

Μήνας\Έτος	2021	2022	2023	2024	2025
Ιανουάριος	0	517	660	517	722
Φεβρουάριος	0	333	548	370	483
Μάρτιος	0	681	929	1312	1596
Απρίλιος	0	895	1138	1178	1376
Μάιος	0	869	1041	1020	1441
Ιούνιος	0	886	551	770	926
Ιούλιος	195	469	369	638	415
Αύγουστος	1100	800	761	1070	1357
Σεπτέμβριος	436	358	133	597	418
Οκτώβριος	793	1009	478	1401	1527
Νοέμβριος	685	487	288	709	935
Δεκέμβριος	808	782	1424	957	
Σύνολο	4017	8086	8320	10539	11196

Ιδιωτικό αγγλόφωνο κολέγιο Αθηνών σε περιβαλλοντική εκδρομή στη λίμνη, Ιούνιος 2023

Κέντρο Χλωρίδας & Πανίδας Των Αγράφων της Πίνδου στην Καστανιά Λίμνης Πλαστήρα.

Στην Καστανιά του τ. Δήμου Ιτάμου στο πετρόκτιστο Δημοτικό Σχολείο του χωριού ωφέλιμης επιφάνειας 750 τ.μ., με πρωτεργάτη τον τ. δήμαρχο Βασίλη Τσαντήλα, σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε το έργο. Όπως ήδη αναφέρθηκε η αρχική πρόταση είχε κατατεθεί το 1992 στο Υπουργείο Παιδείας από την Ένωση Αγραφιώτικων Χωριών, η οποία πρότεινε την ίδρυση Μουσείου Φυσικής Ιστορίας Αγράφων και Θεσσαλικού Κάμπου, στις εγκαταστάσεις των κατασκηνώσεων Καστανιάς.

Το Κέντρο Χλωρίδας και Πανίδας των Αγράφων της Πίνδου μελετήθηκε από ομάδα επιστημόνων, κ.κ. Μιχαλάκη, Αντωνίου, Πανταζή, Λάππα, κα Σακκά και κα Αλεξία Μπρούτσου, ανάδοχος του έργου κ. Αθανάσιο Μαυρογιάννη, ενώ χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα Leader+, με φορέα τον Δήμο *Ιτάμου και δήμαρχο τον κ. Τσαντήλα*. Το Δημοτικό Σχολείο Καστανιάς παρέμεινε για χρόνια κλειστό, το 2001 συντηρήθηκε με πρόγραμμα της ΑΝ.ΚΑ και επιλέχθηκε για την αξιοποίηση αυτή. Το 2007 εντάχθηκε σε άλλο πρόγραμμα Leader, με θέμα την Αγραφιώτικη Χλωρίδα, Πανίδα, αλλά και Ιχθυοπανίδα σε ειδικές γυάλινες μικρές δεξαμενές. Ένα σημείο αναφοράς για την εκπαιδευτική κοινότητα και τον Τουρισμό, ευρύτερης εμβέλειας σύμφωνα με το δήμαρχο κ. Τσαντήλα, αξιοποιώντας και το φράγμα της λίμνης. Εγκαινιάστηκε την Κυριακή, (16/11/2008) από τον Υφυπουργό Παιδείας κ.Σπ. Ταλιαδούρο, το πρότυπο και μοναδικό στη Θεσσαλία Κέντρο με την προσδοκία να βοηθήσει στο ξαναζωντάνεμα της Καστανιάς.

Ο Υφυπουργός κος Σπ. Ταλιαδούρος στον σύντομο και περιεκτικό χαιρετισμό του επεσήμανε: «*Η σημασία του «Κέντρου Χλωρίδας και Πανίδας των Αγράφων της Πίνδου» για την προβολή του εθνικού πλούτου των Αγράφων αλλά και την ευαισθητοποίηση του κόσμου σε πε-*

ριβάλλοντα θέματα είναι πολύ μεγάλη. [...] Μπορεί να ευαισθητοποιήσει σε θέματα περιβαλλοντικής σημασίας και να καταστήσει τους επισκέπτες ενεργούς οπαδούς της προάσπισης του περιβάλλοντος.» Πηγή: <https://www.karditsanews.gr>

Το Κέντρο Χλωρίδας και Πανίδας των Αγράφων της Πίνδου λειτουργήσε καθημερινά με υπεύθυνο λειτουργίας κ. Αλ. Μαγόπουλο. Με την κατάργηση του Δήμου Ιτάμου και την ενσωμάτωσή στην Καρδίτσα, το Μουσείο έκλεισε, το 2010.

ΣΧΟΛΕΙΑ ΔΑΣΟΥΣ ΚΕΡΑΣΙΑΣ - ΜΕΣΕΝΙΚΟΛΑ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ (2022)

Τα «Σχολεία Δάσους» αποτελούν μέρος του στρατηγικού στόχου να καταστεί η λίμνη Πλαστήρα εθνικό σημείο αναφοράς για την Περιβαλλοντική Καινοτομία, να συνδεθεί με όλες τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Πρόκειται για σύγχρονη, διεθνώς αναγνωρισμένη εκπαιδευτική πρακτική και η εφαρμογή στη Λίμνη Πλαστήρα έχει το πλεονέκτημα ενός εξαιρετικά όμορφου φυσικού περιβάλλοντος, με δάση, λίμνη, μονοπάτια, εύκολη πρόσβαση και ασφάλεια που το καθιστά προσβάσιμο ακόμα και για παιδιά νηπιαγωγείου. Δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά να αναπτύξουν ικανότητες που συχνά δεν καλλιεργούνται στο τυπικό σχολείο — να μάθουν βιωματικά, να σεβαστούν τη φύση, να αποκτήσουν οικολογική συνείδηση.

Για το σκοπό αυτό ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα προσκάλεσε τους εκπαιδευτικούς να συνεισφέρουν στη δημιουργία νέων υποδομών εκπαίδευσης μέσα στο Φυσικό Περιβάλλον με όρους Καινοτομίας. Τα Σχολεία Δάσους, το υπαίθριο εικαστικό σχολείο στο ΥΜΣΤ, το υπό δημιουργία Πάρκο Ενσυναίσθησης, είναι οι νέες υποδομές μιας βιωματικής εκπαίδευσης που έρχεται από το Μέλλον. Μαζί με τις υφιστάμενες υποδομές όπως, ο Βοτανικός Κήπος και το Περιβαλλοντικό Κέντρο στο Νεοχώρι, το Δημοτικό Μουσείο "Νικόλαος Πλαστήρας" (Μορφοβούνι), το Λαογραφικό Μουσείο (Φυλακτής) το Μουσείο Ιστορίας Μεσσηνικόλα, τα μοναστήρια, επιχειρείται η σύνδεση της Λίμνης Πλαστήρα με την βιωματική εκπαίδευση των νέων. Μέσα από αυτή επιχειρείται η ανανέωση του τουριστικού προϊόντος, το οποίο θα δώσει νέα δυναμική στην περιοχή και θα συνεισφέρει στην οικονομική - κοινωνική ανάπτυξη της περιοχής.

Τα πρώτα δύο πρότυπα Σχολεία Δάσους έχουν ήδη δημιουργηθεί και είναι στη διάθεση των μαθητών, το πρώτο στη θέση «Σταυρός» (Κερασιάς-Κρουονερίου). Ο Δήμος εξασφάλισε χρηματοδότηση από το Πράσινο Ταμείο 80.000 ευρώ για το έργο «Χωροθέτηση εγκατάσταση και λειτουργία δύο προτύπων Σχολείων Δάσους στον Δήμο Λίμνης Πλαστήρα», είναι ενταγμένο στον ΑΠ2 «Δράσεις Διατήρησης της Βιοποικιλότητας-Καινοτόμες Δράσεις-Εξυπνες Πόλεις-Λοιπές δράσεις», του ΧΠ «Φυσικό Περιβάλλον και Καινοτόμες Δράσεις 2023. Το έργο υλοποιήθηκε το 2023, ωστόσο το Σχολείο Δάσους Μεσσηνικόλα υπέστη καταστροφή από σοβαρή κατολίθωση.

σφάλισε χρηματοδότηση από το Πράσινο Ταμείο 80.000 ευρώ για το έργο «Χωροθέτηση εγκατάσταση και λειτουργία δύο προτύπων Σχολείων Δάσους στον Δήμο Λίμνης Πλαστήρα», είναι ενταγμένο στον ΑΠ2 «Δράσεις Διατήρησης της Βιοποικιλότητας-Καινοτόμες Δράσεις-Εξυπνες Πόλεις-Λοιπές δράσεις», του ΧΠ «Φυσικό Περιβάλλον και Καινοτόμες Δράσεις 2023. Το έργο υλοποιήθηκε το 2023, ωστόσο το Σχολείο Δάσους Μεσσηνικόλα υπέστη καταστροφή από σοβαρή κατολίθωση.

Οι πρώτοι μαθητές που μπήκαν στο Σχολείο Δάσους Κερασιάς το 2023 ήταν από το 8^ο Δημοτικό Σχολείο πόλεως Καρδίτσας, με υπεύθυνες εκπαιδευτικούς, την κ. Ελπίδα Μπασδέκη και την κ. Ζωή Κόφφα, με δύο τμήματα μαθητών Β΄ τάξης. Αφενός, η συστηματική μελέτη των λειτουργιών του δάσους (ενός σημαντικού περιβαλλοντικού παράγοντα), η κατανόηση της αξίας του, η ευαισθητοποίηση των μαθητών και αυριανών πολιτών για την προστασία του και την ενεργό συμμετοχή στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και αφετέρου η αισθητική και αισθητηριακή απόλαυση στην επαφή με το δάσος (βλέπω, ακούω, μυρίζω, γεύομαι και αισθάνομαι), η ομαδική δημιουργία μεγάλου εικαστικού πανό- ζωγραφιάς με θέμα το δάσος, αποτέλεσαν δράσεις στο πεδίο, το Σχολείο Δάσους Κερασιάς, πάντα με παιγνιώδη μορφή. Πρόκειται για μια σφαιρικότερη αντιμετώπιση ενός οικολογικού ζητήματος, «προβλήματος», προστασίας των πολύτιμων δασών, που με αφορμή τον ορισμένο δασικό τόπο, που προσεγγίζουν και βιώνουν σε τοπικό επίπεδο, οι μαθητές μπορούν να εκτιμήσουν την περιβαλλοντική αξία του δάσους σε μεγαλύτερη κλίμακα. Ακολούθησαν πολλά άλλα σχολεία.

Τα Σχολεία Δάσους στη Λίμνη Πλαστήρα αποτελούν μια καινοτόμο και πολλά υποσχόμενη πρωτοβουλία: συνδυάζουν εκπαίδευση και περιβάλλον, δίνουν στα παιδιά ενεργή επαφή με τη φύση, και μπορούν να ενισχύσουν το σχολικό αλλά και τον τουριστικό χαρακτήρα της περιοχής. Ήδη πολλά σχολεία κυρίως από την Θεσσαλία επισκέπτονται τα σχολεία δάσους. Για την ενημέρωση των σχολείων και την δημιουργήθηκε η ιστοσελίδα <https://forest-schools.gr/>, ενώ τυπώθηκε ειδικό τετράδιο με προτεινόμενες δράσεις, πληροφορίες για είδη φυτών από τη χλωρίδα της περιοχής των Αγράφων και ερωτηματολόγια αποτίμησης των δράσεων, για τους μαθητές στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού προγράμματος.

Μάιος 2025, παιδιά από Δημοτικό Σχολείο της Καρδίτσας επισκέφθηκαν το Σχολείο Δάσους Κερασιάς, στην υποδοχή ο δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα κ. Παναγιώτης Νάνος

*Πορεία μαθητών στο Σχολείο Δάσους
Κερασιάς, 2024*

ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΕΧΝΗΣ «Γιάννης Τρούκης» στο Υπαίθριο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (2023)

Το πρώτο, και μοναδικό στο είδος του, «Σχολείο Τέχνης» βρίσκεται υπό διαμόρφωση εντός του Υπαίθριου Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης «Χωρο-Χρόνου άγραφον». Φέρει το όνομα μιας σπουδαίας καλλιτεχνικής προσωπικότητας της Καρδίτσας, του Γιάννη Τρούκη. Πολυτάλαντος άνθρωπος, πολυσχιδής προσωπικότητα, άφησε χιλιάδες έργα Τέχνης. Ασχολήθηκε παράλληλα με ζωγραφική, αγιογραφία, γλυπτική, σκηνογραφία, σκηνοθεσία, ποίηση, εκπαίδευση παιδιών στα εικαστικά, εμψυχωτής εκηλώσεων, επιμελητής εκδόσεων, κα.

ΛΙΜΝΗ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

Τον Οκτώβριο 2024 πραγματοποίησε επίσκεψη εργασίας η κ. Αρτ. Παπαδημητρίου Περιφερειακή Επόπτρια Ποιότητας Εκπαίδευσης Θεσσαλίας, με σκοπό την διερεύνηση συνθηκών συνεργασίας και προώθηση περαιτέρω εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στη Λίμνη. Ο δήμαρχος έθεσε υπόψη της κ. Παπαδημητρίου τις υπάρχουσες δομές οι οποίες προσφέρονται για άμεση χρήση από τα σχολεία όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων, όπως ο Βοτανικός Κήπος και το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Νεοχώρι, τα Σχολεία Δάσους Κερασιάς και Μεσενικόλα και τα Μουσεία, Πλαστήρα (Μορφοβούνι) – Οίνου και

Αμπέλου (Μεσσηνικόλα). Αναφέρθηκε στη νέα δομή, η οποία έχει ως θέμα την σχέση Φύσης και Τέχνης, όπως παρουσιάζεται στο Υπαίθριο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, καθώς και στην σχεδιαζόμενη απόδοση δύο νέων Μουσείων Φυλακτής και Μεσσηνικόλα μέσα από την επανάχρηση των σχολικών κτιρίων.

Ο κ. Στεργιόπουλος ενημέρωσε την κ. Παπαδημητρίου για την εξωστρέφεια των κατασκευών στη Νεράϊδα, την φιλοξενία παιδιών από Κύπρο και άλλες χώρες, την φιλοξενία φοιτητών για πρακτική άσκηση, καθώς και την φιλοξενία ομάδων ενδιαφερόντων.

Επίσης ανέφερε ότι οι κατασκευώσεις αναβαθμίζονται κτιριακά και από τη νέα χρονιά διευρύνεται η χρονική περίοδος λειτουργίας.

Η κ. Παπαδημητρίου ανέφερε ότι η υπηρεσία της είναι αρμόδια για τις σχολικές μονάδες Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης στη Θεσσαλία και ενδιαφέρεται για προώθηση δράσεων και την ποιοτική αναβάθμιση υπηρεσιών εκπαίδευσης στους μαθητές. Δήλωσε πολύ ικανοποιημένη από τις διευρυμένες δυνατότητες που προσφέρει ο Δήμος και πρότεινε την φιλοξενία στις κατασκευώσεις προγράμματος Erasmus για το επόμενο καλοκαίρι, καθώς και την ένταξη της Λίμνης Πλαστήρα σε εκπαιδευτικό δίκτυο με σημεία αναφοράς την Εκπαίδευση και το Περιβάλλον. Ακολούθως η κ. Παπαδημητρίου επισκέφθηκε τους χώρους για την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων μαζί με τον δήμαρχο, ενώ συνάντησαν (δύο) 2 τάξεις από το 8ο Δημοτικό Σχολείο Καρδίτσας, το οποίο συμπτωματικά βρίσκονταν στο Σχολείο Δάσους Κερασιάς, όπου με την συνδρομή των συνοδών δασκάλων πραγματοποιήσαν βιωματικές δράσεις περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος με παιγνιώδη μορφή.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΛΙΜΝΗ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΣΕ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΞΕΝΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ (2020 – 2025)

Η μετατροπή της Λίμνης Πλαστήρα σε ένα ανοιχτό εκπαιδευτικό κέντρο για όλες τις βαθμίδες, αποτέλεσε στρατηγικό στόχο της νέας δημοτικής αρχής. Ιδιαίτερα η δημιουργία υποδομών για φιλοξενία φοιτητών από Ελληνικά και ξένα πανεπιστήμια για πρακτική άσκηση και συμμετοχή σε θεματικές εκπαιδευτικές δράσεις, αποτέλεσε κεντρική πολιτική επιλογή. Η φιλοξενία μαθητών και ιδιαίτερα φοιτητών ξεπερνά τον θεματικό εκπαιδευτικό Τουρισμό και οι αλληλεπιδράσεις είναι βαθύτερες και πέραν του οικονομικού αποτυπώματος, δίνει προστιθέμενη αξία στον τόπο.

Την 7/2/2020 με πρωτοβουλία του δημάρχου κ. Νάνου πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στη Σχολή Δασολογίας Καρδίτσας, με σκοπό την σύναψη μνημονίου συνεργασίας Δήμου και Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Παρόντες στη συζήτηση ήταν, ο αντιπρύτανης κ. Χ. Μπιλίνης και οι πρόεδροι – καθηγητές, Κτηνιατρικής κ. Φθενάκης, Δασολογίας, Περιβάλλοντος και Επιστημών Ξύλου κ. Παπαδόπουλος και ο αντιπρόεδρος κ. Γ. Νταλός, Τεχνολογίας Τροφίμων κ. Θ. Μανούρας και ΤΕΦΑΑ Θεσσαλίας κ. Ν. Διγγελίδης. Από το Δήμο Λίμνης Πλαστήρα τον δήμαρχο συνόδευσε η αντιδήμαρχος κ. Β. Ξηροφώτου. Δύο εβδομάδες μετά κλιμάκιο καθηγητών επισκέφθηκε το Δήμο και έκανε αυτοψία στις προτεινόμενες από το Δήμο εγκαταστάσεις.

Οι υποδομές που διατέθηκαν προς χρήση των Σχολών από το Δήμο (χωρίς κόστος για το Π.Θ.) είναι τα Πολιτιστικά Κέντρα και τα γήπεδα όλων των κοινοτήτων, τα Μουσεία Οίνου και Αμπέλου και Πλαστήρα, το Περιβαλλοντικό Κέντρο και ο Βοτανικός Κήπος Νεοχωρίου, η Κατασκήνωση της Νεραΐδας, τα Σχολεία Δάσους, κ.α. Επίσης επισκέφθηκαν τις εγκαταστάσεις του ΤΕΦΑΑ στο Βοτανικό Κήπο, οι οποίες παραμένουν ασυντήρητες και συμφωνήθηκε να αξιοποιηθούν από το ΠΘ.

Από το Τμήμα Δασολογίας, Επιστημών Ξύλου & Σχεδιασμού οι καθηγητές: Παπαδόπουλος Ιωάννης, Πρόεδρος του Τμήματος, Νταλός Γεώργιος, Βραχνάκης Μιχαήλ, Μπίρ-

τσας Περικλής, Καζόγλου Ιωάννης και Αρέτος Βασίλης μέλος ΕΤΕΠ. Από το Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού: ο Πρόεδρος καθηγητής Νικόλαος Διγγελίδης. Από το Τμήμα Διαιτολογίας & Διατροφολογίας, ο καθηγητής Αθανάσιος Μανούρας. Εκ μέρους του Δήμου τους καθηγητές υποδέχθηκε και ξενάγησαν ο δήμαρχος με τους αντιδήμαρχους κ. Β. Ξηροφώτου και Απ. Θέο, καθώς και τον εντεταλμένο σύμβουλο Δ. Σκόνδρα.

Οι πρώτοι φοιτητές του Τμήματος Δασολογίας, Επιστημών Ξύλου & Σχεδιασμού επισκέφθηκαν το Δήμο Λίμνης Πλαστήρα (2020) με επικεφαλής τον καθηγητή κ. Ψυχογιό, στο πλαίσιο μαθήματος. Οι φοιτητές ενημερώθηκαν για τις προτεραιότητες από το δήμαρχο και ανέλαβαν να σχεδιάσουν εξοπλισμό και εγκαταστάσεις που έχει ανάγκη ο Δήμος. Αμέσως μετά επισκέφθηκαν το Βοτανικό Κήπο όπου ξεναγήθηκαν από τον αντιδήμαρχο κ. Θέο και συνέλεξαν πληροφορίες και υλικό για το σχεδιασμό που ετοιμάζουν.

Το Παιδαγωγικό Τμήμα του Π.Θ. και το Εργαστήριο Λόγου που διευθύνει η καθηγήτρια κ. Τασούλα Τσιλιμένη, συμφωνήθηκε η δημιουργία Θερινής Ακαδημίας Αφήγησης στη λίμνη Πλαστήρα. Οι προγραμματισμένες εκπαιδευτικές δράσεις ανακόπηκαν λόγω Covid 19 και του Lock Dawn. Ακολούθησε τον Σεπτέμβριο του 2020, πρωτοφανής καταστροφή υπέστη η Καρδίτσα και η Λίμνη Πλαστήρα από τον κυκλώνα «Ιανός».

Φοιτητές Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, τμήμα Δασολογίας σε πορεία στο δάσος, στο πλαίσιο πρακτικής άσκησης Ιούλιος 2024.

Από το καλοκαίρι του 2021 και για τρία χρόνια, 80 περίπου φοιτητές κάθε Ιούλιο διέμειναν στις κατασκηνώσεις της Νεράϊδας. Για 3 εβδομάδες έκαναν μάθημα και πρακτική άσκηση. Από την επόμενη χρονιά συνεχίζεται η πρακτική άσκηση στη Λίμνη χωρίς παραμονή στις κατασκηνώσεις λόγω οικονομικού κόστους για το Πανεπιστήμιο. Οι φοιτητές λόγω κοντινής απόστασης προτιμούν να διαμένουν στα σπίτια τους.

Οι πρώτοι ξένοι φοιτητές που πραγματοποίησαν εκπαιδευτική επίσκεψη στη Λίμνη Πλαστήρα ήταν από το Πανεπιστήμιο Τεργέστης, τμήμα Διερμηνέων και μεταφραστών, στις 4 Μάϊου 2025 με καθηγητές την κ. Μαρία Κασσωτάκη και τον Ελληνοιστή κ. Giacomo Klein, ο οποίος ήταν ο οργανωτικός υπεύθυνος.

Η επίσκεψη εντάσσεται στο πλαίσιο συνεργασίας του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα με Ελληνικά και Ξένα Πανεπιστήμια. Ειδικότερα η συνεργασία του Δήμου και του Τμήματος Ελληνικών της Σχολής Διερμηνέων και Μεταφραστών του Πανεπιστημίου Τεργέστης, έχει ως στόχο την υποστήριξη πολιτιστικών πρωτοβουλιών, μέσω μεταφράσεων και γλωσσικών προσαρμογών, συμβάλλοντας στην ενίσχυση της Ελληνο – Ιταλικής συνεργασίας και την διάδοση της Ελληνικής γλώσσας.

Οι φοιτητές πραγματοποίησαν εκπαιδευτικές επισκέψεις αρχικά στο Υπαίθριο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στο Μορφοβούνι. Ξεναγήθηκαν από τον δήμαρχο και εικαστικό επιμελητή κ. Παναγιώτη Νάνο, ο οποίος μέσα από 3 εκπαιδευτικές ενότητες παρουσίασε την ταυτότητα του ΥΜΣΤ (Υπαίθριο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης), το περιεχόμενο και τους συμβολισμούς των έργων. Ιδιαίτερη αναφορά έγινε για τα γλυπτά της Φύσης και τη σχέση Φύσης και Τέχνης, υπό το πρίσμα της νέας οικο-φιλοσοφίας που διέπει την λειτουργία του Μουσείου. Η ενότητα αυτή (Φύση και Τέχνη) αποτελεί το πρώτο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που ετοιμάζει το ΥΜΣΤ στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Erasmus. Στην επόμενη ενότητα ο κ. Νάνος παρουσίασε την Ιστορία ως θέμα εικαστικής δημιουργίας. Αρχικά αναφέρθηκε στην ιστορικότητα της περιοχής μέσα από έργα με ανάλογο περιεχόμενο. Ειδικότερα για την περίοδο της Κατοχής έγινε αναφορά μέσα από το έργο του Γερμανού Rainer Fest, το οποίο δημιουργήθηκε στη μνήμη όσων εκτελέστηκαν από Ιταλούς

και Γερμανούς και κήκαν τα χωριά. Επίσης αναδείχθηκε η άγνωστη ιστορία της Ιταλικής Μεραρχίας Πινερόλο, οι περισσότεροι άντρες της οποίας διασώθηκαν χάρη στην υπέρβαση του τοπικού πληθυσμού που περιέθαλψαν τους μέχρι πρότινος κατακτητές.

Ακολούθησαν επισκέψεις των φοιτητών σε μοναστήρια και αξιοθέατα της περιοχής και ξενάγηση από τον αντιδήμαρχο κ. Θωμά Στεργιόπουλου, ο οποίος είχε την ευθύνη φιλοξενίας των φοιτητών στην κατασκήνωση της Νεράϊδας. Την διπλή μετάφραση έκαναν οι συνοδοί καθηγητές κ. Μαρία Κασσωτάκη και ο Ελληνοιστής κ. Giakomo Klein. Ως αντίδωρο της φιλοξενίας, οι φοιτητές μετέφρασαν στην Ιταλική γλώσσα κείμενα του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, τα οποία προορίζονται για την Ιταλική τουριστική αγορά.

ΘΕΡΙΝΕΣ ΑΚΑΔΗΜΙΕΣ ΣΤΗ ΛΙΜΝΗ ΠΛΑΣΤΗΡΑ (2021 – 2025)

Ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα στο πλαίσιο διεύρυνσης της λειτουργίας των κατασκηνώσεων της «Νεράϊδας» και σύνδεσης της Λίμνης Πλαστήρα με τα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της χώρας, έθεσε ως στόχο την ανάπτυξη Θερινών Ακαδημιών. Με την Αρ.Πρ. Δ 11 /οικ. 10665/349/9-3-2021 απόφαση της Υφυπουργού Εργασίας και Κ. Υπ. κ. Δ. Μ. Μιχαλίδου δίνεται η δυνατότητα στο Δήμο να αυξήσει την περίοδο χρήσης για όσο οι ανάγκες το απαιτούν και χωρίς χρονικό περιορισμό. Η παραχώρηση έγινε για ακαδημαϊκούς, πολιτιστικούς, περιβαλλοντικούς και αθλητικούς σκοπούς. Με την απόφαση ουσιαστικά άνοιξε ο δρόμος για τη λειτουργία Θερινών Ακαδημιών και Θερινών Σχολείων Ελληνικού Πολιτισμού, τα οποία προωθεί ο Δήμος.

Πρώτη σχολή που φιλοξενήθηκε ήταν η Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών Αθήνας του ΕΜΠ, με τις θερινές ακαδημίες εικαστικών για τα έτη 2021 και 2022. Η 1η Θερινή Ακαδημία (2021) είχε την υποστήριξη του Γερμανικού Ιδρύματος «Χάινριχ Μπελ» της Θεσσαλονίκης. Η δεύτερη λειτούργησε την επόμενη χρονιά (2022), με την στήριξη του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, αναλυτικά στη συνέχεια.

Ακολούθησε το τμήμα Δασολογίας, Επιστημών Ξύλου και Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, το οποίο για τα έτη 2022, 2023 και 2024, έφερε 70 περίπου φοιτητές, οι οποίοι πραγματοποίησαν την πρακτική τους εκπαίδευση στο δάσος. Το πρόγραμμα σταμάτησε για οικονομικούς λόγους από το Πανεπιστήμιο.

Παράλληλα, το ίδιο διάστημα (2021 – 2025) φιλοξενήθηκαν φοιτητές διαφόρων Αρχαιολογικών Τμημάτων, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη – Ιωάννινα – κ.α.), οι οποίοι συμμετείχαν στην ανασκαφή του Νεολιθικού οικισμού στο Βοτανικό Κήπο, με επικεφαλής τον αρχαιολόγο κ. Ορέστη Αποστολικά.

Τον Απρίλιο του 2025 φιλοξενήθηκαν φοιτητές της Σχολής Διεργημένων και Μεταφραστών, από το Πανεπιστήμιο της Τερνέστης, με επικεφαλής τον Ελληνιστή καθηγητή κ. Giacomo Clen.

Η Α' Θερινή Ακαδημία Εικαστικών 2021

Έκθεση γλυπτών σύγχρονης Τέχνης από φοιτητές στη Λίμνη Πλαστήρα (22/7/2021)

Με έκθεση γλυπτών Σύγχρονης Τέχνης ολοκληρώθηκε η Α Θερινή Εικαστική Ακαδημία στη Λίμνη Πλαστήρα και το εκπαιδευτικό «Σχέδιο Ξανθίππη» που σχεδίασε η καθηγήτρια της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών κ. Κατερίνα Αθανασίου. Θέμα της η «Γλυπτική και αγροτικός-δημόσιος χώρος, η Τέχνη την εποχή του Ανθρωποκρίνου – Όταν ένας κορμός ξεριζώθηκε». Οι φοιτητές αξιοποίησαν κορμούς δέντρων που κατέστρεψε ο κυκλώνας «Ιανός» για να δημιουργήσουν τα έργα τους.

Με τη λήξη του προγράμματος η καλλιτεχνική ομάδα του «Σχεδίου Ξανθίππη» της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών απέδωσε τα έργα στο κοινό της Καρδίτσας, το οποίο προσκαλεί σε μια περιήγηση στα εικαστικά δημιουργήματα που έγιναν στο πλαίσιο της θερινής Ακαδημίας και θα μείνουν μόνιμα στη λίμνη Πλαστήρα.

Για το σκοπό αυτό οι καλλιτέχνες της ΑΣΚΤ πρότειναν μια «διαδραστική» διαδρομή στο δάσος για δημιουργία ενός «εικαστικού περιβάλλοντος» μέσα στη Φύση, η οποία ήταν ανοιχτή στο κοινό, το οποίο ανταποκρίθηκε. Η διαδρομή ξεκίνησε από την βρύση με το κιάσκι στη θέση «Νεβρός» Κρυονερίου, όπου είχαν τοποθετηθεί έργα των Σταύρου Πανέρα και Χριστίνας Χρυσάνθης Ζαχαράκη. Επόμενος σταθμός η γέφυρα στον ποταμό Μέγα, Πεζούλας – Φυλακτής, όπου ήταν το έργο της Μαργαρίτας Ευθυμίας Γούκου. Έπειτα στην πλατεία της παιδικής χαράς στα Καλύβια Πεζούλας όπου έχει τοποθετηθεί έργο του Θάνου Δεσποτόπουλου και η διαδρομή ολοκληρώνεται στην πλαζ Πεζούλας, όπου είναι τα υδροποδήλατα Ταυρωπός με έργο της Ιωάννας και Πασχαλιάς Κερεφιάδου. Την Κυριακή (25/7) στις 11:00 π.μ. στον Βοτανικό Κήπο θα ολοκληρωθούν οι εργασίες της Α Θερινής Ακαδημίας με μικρή γιορτή, όπου ο δήμαρχος λίμνης Πλαστήρα κ. Νάνος, απένειμε αναμνηστικά στους συντελεστές του προγράμματος.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το πρόγραμμα υλοποιήθηκε από την Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών Αθήνας του ΕΜΠ, το Τμήμα Δασολογίας, Επιστημών Ξύλου και Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και το Δήμο Λίμνης Πλαστήρα που σχεδίασε το πρόγραμμα Θερινών Ακαδημιών και Θερινών Σχολείων, διευρύνοντας τη λειτουργία των κατασκηνώσεων «Νεράϊδας» με άλλο πνεύμα και φιλοσοφία. Η Α Θερινή Ακαδημία είχε την υποστήριξη του Ιδρύματος Χάινριχ Μπελ.

Πηγή: <https://www.karditsanews.gr/ekthesi-glypton-syghronis-technis-apo-foitites-sti-limni-plastira/>

**3ο ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΛΙΜΝΗ ΠΛΑΣΤΗΡΑ “The Art Of Anthropocene”,
Ιούλιος 2022**

Καλλιτεχνική δράση της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών στην Λίμνη Πλαστήρα

Οι άνθρωποι έχουν χρησιμοποιήσει τις δημιουργικές τους δυνάμεις από την προϊστορία για να διαμορφώσουν τολμηρά τη γη με τη μορφή χωματογενικών εργασιών για διάφορους σκοπούς, συμπεριλαμβανομένων πνευματικών, τελετουργικών, κοσμολογικών αλλά και ψυχαγωγικών. Μόνο όμως σε σχετικά πρόσφατους χρόνους, οι καλλιτέχνες άρχισαν να τις χρησιμοποιούν ως μέσο της καλλιτεχνικής τους δημιουργίας που ταυτόχρονα εξέφραζε και αιτήματα του περιβαλλοντικού κινήματος. Μια τέχνη που αναδιατυπώνει και επανεξετάζει την ανθρώπινη δράση και τις επιπτώσεις της στην φύση και προτείνει με μια νέα οπτική την δυνατότητα αποανάπτυξης.

Η δεκαετία του 1960 και του 70 εγκαινίασε το νέο αυτό κίνημα έργων τέχνης, που χρησιμοποίησαν το τοπίο τόσο ως μέσο όσο και ως τόπο. Αυτή η κίνηση επηρέασε δραματικά τον τρόπο που πολλοί καλλιτέχνες και αρχιτέκτονες προσέγγισαν το έργο τους. Αυτή η νέα γενιά επηρεάστηκε από τις έντονες επίσημες χειρονομίες στη γη που παρακολούθησαμε στα έργα, τις ιδέες και τα γραπτά των Robert Smithson, Michael Heizer, Walter de Maria,

Nancy Holt, Robert Morris και άλλων καλλιτεχνών που συμμετέχουν στο περιβαλλοντικό κίνημα τέχνης, με έμφαση στην τεκμηρίωση. Μια νεότερη ομάδα περιβαλλοντικών καλλιτεχνών, επηρεάστηκε και συμπεριέλαβε τον Bayer και το έργο του, που μπορούμε να αναζητήσουμε στην έκθεση «Earth Works», στη γκαλερί Dwan στη Νέα Υόρκη τον Οκτώβριο του 1968.

Το μάθημα του γ' εργαστηρίου Γλυπτικής της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών, με διδάσκουσα την Κατερίνα Αθανασίου, ερευνά αυτές τις προσεγγίσεις και ολοκληρώνεται με την διοργάνωση του workshop: “The Art Of Anthropocene” στην περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα. Σε συνεργασία με το τμήμα Δασολογίας, Επιστημών Ξύλου και Σχεδιασμού, και με την φιλοξενία του Δήμου Λίμνης

Πλαστήρα στις εγκαταστάσεις της κατασκήνωσης της Νεράιδας.

Η φετινή ομάδα αποτελείτε από τους: Βιλελμίνη Ανδριώτη, Ευθύμη Γρόνθο, Κωνσταντίνα Λαζαρίδου, Ναυσικά Τζανουλίνου, Ελπίδα Χατζικολάου. Από την Δασολογία Άσπα Νοτοπούλου, Μάριος Χρηστίδης. Επισκέπτρια καθηγήτρια Κλίτσα Αντωνίου από ΤΕΠΑ Κύπρου, Σχολή Καλών και Εφαρμοσμένων Τεχνών.

Πηγή: <https://the-art-of-anthropocene.webnode.gr/>

<https://www.facebook.com/anthropocenecommunitiesart/>

*Αποτελέσματα έρευνας της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών
στη λίμνη Πλαστήρα, 20/7/2022.,*

γράφει η κ. Κλίτσα Αντωνίου,*

Η Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών (ΑΣΚΤ), λειτουργώντας στα πλαίσια της εξωστρέφειας και της διάδρασης με τοπικές κοινωνίες, ξεκίνησε το ακαδημαϊκό έτος 2020-2021 το μάθημα: «Γλυπτική και Αγροτικός Δημόσιος χώρος/Γη» (The art of Anthropocene), με διδάσκουσα την Γλύπτρια Κατερίνα Αθανασίου υπεύθυνη για την οργάνωση και την διεξαγωγή του. Μόνιμο μέλος ΕΕΠ του Τομέα Γλυπτικής, σχεδίασε, πρότεινε και δημιούργησε τις συνθήκες για το εικαστικό αυτό Project, σε συνεργασία με τον Δήμο Λίμνης Πλαστήρα και το τμήμα Δασολογίας, Επιστημών Ξύλου και Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (ΔΕΞΥΣ).

Το Project: "The Art of Anthropocene" μελετά έννοιες όπως περιβαλλοντική τέχνη και κοινότητες της γης. Συναπαρτίζεται εν γένει από δύο στάδια: Το προπαρασκευαστικό, που ολοκληρώνεται κατά την διάρκεια των μαθημάτων τριών εξαμήνων, καθώς και το στάδιο της υλοποίησης, σε ένα κατά βάση υπαίθριου workshop που προγραμματίζεται την περίοδο 8 έως 28 Ιουλίου, στην ευρύτερη περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα.

Στα πλαίσια του project, συμμετέχουν φοιτητές του Τμήματος Εικαστικών Τεχνών, του Τμήματος Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης της ΑΣΚΤ, καθώς και του τμήματος Δασολογίας, Επιστημών του Ξύλου και Σχεδιασμού (ΔΕΞΥΣ). Έτσι δημιουργείτε μια ενεργή καλλιτεχνική ομάδα από φοιτητές της Γλυπτικής, της Ζωγραφικής, της Θεωρίας της Τέχνης, αλλά και Σχεδιαστές της Δασολογίας, γνώστες ταυτόχρονα της διαδικασίας του Ξύλου, του Δάσους και των Κοινοτήτων που το αποτελούν.

Το αναγκαίο έναυσμα για την υλοποίηση του καλλιτεχνικού αυτού εγχειρήματος δόθηκε με αφορμή τον μεσογειακό κυκλώνα «Ιανός», ο οποίος τον Σεπτέμβριο του 2020 έπληξε την ευρύτερη περιοχή της λίμνης Πλαστήρα, ενώ στο πέρασμά του άφησε φυσικά υλικά απομεινάρια ως απτή απόδειξη της σημαντικής φυσικής καταστροφής που προκλήθηκε. Οι νεαροί καλλιτέχνες δούλεψαν την "μεταστροφή" της καταστροφής δίνοντας το ελπιδοφόρο μήνυμα πως με την επανάχρηση των φθαρτών υλικών μπορεί να δημιουργηθεί εκ νέου μια συνθήκη, που να αποτελεί έναν τόπο πιο απλό, αλλά πιθανόν και λύση για την ανάσα που χρειάζεται ο πλανήτης για την "συνέχεια".

Σήμερα το 2022 με την θεματική «Η Κιβωτός του Νώε ως Φάρσα» επαναλαμβάνεται η δράση από 9 φοιτητές των συνεργαζόμενων τμημάτων. Εργάζονται με την τεχνική της "Πλίνθας" για να δημιουργήσουν τα έργα τους με λάσπη της ακρολιμνιάς, φύλλα ή τζιβες που ξεβράζει η λίμνη, ξύλα που έχουν σχεδόν απολιθωθεί από τον χρόνο, το νερό και τον

ήλιο και σπάγκους από λινάρι. Σας προσκαλούμε μετά την Πέμπτη 21 Ιουλίου στις 17:30 ως και την Τρίτη 26 αργά ως την δύση στην περιοχή Πλαζ Πεζούλας, Λίμνη Πλαστήρα, Καρδίτσας να επισκεφτείτε και να θαυμάσετε το αποτέλεσμα της έρευνάς τους. Καθώς και να συζητήσετε για τις καλλιτεχνικές τους ιδέες, με τους ίδιους τους δημιουργούς. Συμμετέχουν οι: Βιλελμίνη Ανδριώτη, Ευθύμης Γρόνθος, Κωνσταντίνα Λαζαρίδου, Ναυσικά Τζανουλί-νου, Ελπίδα Χατζινικολάου. Από την Δασολογία Άσπα Νοτοπούλου, Μάριος Χρηστίδης.

* Επισκέπτρια καθηγήτρια Κλίτσα Αντωνίου από ΤΕΠΑ Κύπρου, Σχολή Καλών και Εφαρμοσμένων Τεχνών.

Πηγή: www.karditsanews.gr/apotelesmata-erevnas-tis-anotatis-scholis-kalon-technon-sti-limni-plastira/

Προγράμματα Erasmus+ στη Λίμνη Πλαστήρα, 2019 – 2025

Η δημοτική αρχή της Λίμνη Πλαστήρα έθεσε εξ' αρχής ως στόχο να αναδείξει την περιοχή ως ιδανικό τόπο για την περιβαλλοντολογική εκπαίδευση, δεδομένου ότι υπάρχει πλούσιο περιβαλλοντολογικό, ιστορικό και πολιτιστικό απόθεμα. Τέθηκε σε υψηλή προτεραιότητα η σύνδεση του Δήμου με ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά προγράμματα, καθώς και με πανεπιστημιακά ιδρύματα της Ευρώπης, στο πλαίσιο των θερινών ακαδημιών και σχολείων που υλοποιεί ο Δήμος. Για το σκοπό αυτό ο Δήμος είναι εγγεγραμμένος στο Ευρωπαϊκό Μητρώο των φορέων για υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων Erasmus και δήλωσε τη διαθεσιμότητα για συνεργασία με σχολεία και πανεπιστήμια του εξωτερικού.

Τα προβλήματα από την παρουσία του Covid 19, προπαντός όμως οι καταστροφές που προέκυψαν από τις μεγάλες φυσικές καταστροφές (Ιανός 2020 και Daniel 2023) εμπόδισαν την φιλοξενία προγραμμάτων Erasmus και περιόρισαν κάπως την δυναμική.

Το 2022 ολοκληρώθηκε με επιτυχία πρόγραμμα Erasmus, το οποίο οργάνωσε στη λίμνη Πλαστήρα ο Σύλλογος Εκπαιδευτικών Καρδίτσας για προγράμματα Erasmus. Ουσιαστικά ήταν μία συνάντηση κορυφής, καθώς συμμετείχαν συνολικά 20 εκπαιδευτικοί – όλοι υψηλόβαθμα στελέχη της Ευρωπαϊκής Επιστημονικής Ένωσης Educum+. Πήραν μέρος εκ-

Πρόγραμμα Erasmus 2025 σε βιωματική δράση για το Περιβάλλον στο καταφύγιο Καραμανώλη.

παιδευτικοί από 5 χώρες, Ελλάδα, Ισπανία, Βρετανία, Ολλανδία, Ιρλανδία. Ολόκληρο το εκπαιδευτικό πρόγραμμα υλοποιήθηκε στο Πολιτιστικό Κέντρο Κερασιάς, με επιστημονικό αντικείμενο την σύγχρονη διοίκηση σχολικών μονάδων, το οποίο απευθυνόταν σε διευθυντές σχολείων.

Το 2025 ολοκληρώθηκαν με επιτυχία 4 Προγράμματα Erasmus+ στη Λίμνη Πλαστήρα και φιλοξενήθηκαν στις κατασκηνώσεις της Νεράϊδας 112 νέοι και νέες από Ελλάδα και άλλες 17 ευρωπαϊκές κυρίως χώρες. Οι φοιτητές συναντήθηκαν στη Λίμνη Πλαστήρα για να μιλήσουν για το Περιβάλλον και να συνδεθούν με βιωματικό τρόπο με την Φύση. Την οργάνωση της φιλοξενίας των προγραμμάτων εκ μέρους του Δήμου είχε ο πρόεδρος των κατασκηνώσεων και αρμόδιος αντιδήμαρχος Νεολαίας, Εκπαίδευσης και Προγραμμάτων Erasmus κ. Θ.Στεργιόπουλος.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τον επόμενο διάστημα στη Λίμνη Πλαστήρα θα υλοποιηθεί πρόγραμμα Erasmus+ σχετικό με την εκπαίδευση προσωπικού στην διαχείριση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης και φυσικών καταστροφών. Φορέας υλοποίησης είναι ο Δήμος και θα το παρακολουθήσουν αιρετοί και εθελοντές, με στόχο την εκπαίδευση και κατάρτιση στη διαχείριση κρίσεων.

Πρόγραμμα Erasmus 2025 ξεναγείται στο Υπαίθριο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης από τον εικαστικό επιμελητή κ. Νάνο, με επιπλέον θέμα για τους φοιτητές την σχέση Φύσης και Τέχνης.

ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΑΚΑΔΗΜΙΕΣ ΣΤΗ ΛΙΜΝΗ ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Στη λίμνη Πλαστήρα κάθε χρόνο οργανώνονται σημαντικές αθλητικές δράσεις, οι οποίες στοχεύουν στην ανάπτυξη του Αθλητικού Τουρισμού. Ο Δήμος διευκολύνει τις αθλητικές ακαδημίες ποδοσφαίρου, όπως η Αναγέννηση Καρδίτσας (Α.Σ.Α. 1904). Επίσης, πολλοί σύλλογοι συμμετέχουν σε τουρνουά στην περιοχή της λίμνης, προσφέροντας ευκαιρίες σε αθλητές διαφόρων ηλικιών.

Το Πασχαλινό Τουρνουά Παιδικού Ποδοσφαίρου Λίμνης Πλαστήρα οργανώνει η Football Joy σε συνεργασία με τον Δήμο Λίμνης Πλαστήρα και υπό την αιγίδα της Ε.Π.Σ. Καρδίτσας. Το Τουρνουά οργανώνεται ανελλιπώς από το 2022 3ημερο τουρνουά παιδικού ποδοσφαίρου στην περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα προς το τέλος Απριλίου – αρχές Μαΐου. Συμμετέχουν 400 παιδιά περίπου από Ακαδημίες της Θεσσαλίας, Θεσσαλονίκης, Ηπείρου, Στερεάς Ελλάδας, Αχαΐας, Ημαθίας, Πέλλας και στόχος μας είναι η ανάδειξη της περιοχής μας μέσα από τον αθλητικό τουρισμό.

Το Τοπικό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου και Μπάσκετ Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, οργανώνεται κάθε Αύγουστο στο πλαίσιο του Αθλητικού και Πολιτιστικού Καλοκαιριού που οργανώνει ο Δήμος με ομάδες που συγκροτούνται σε κάθε χωριό από τα παιδιά που έρχονται για διακοπές. Παίρνουν μέρος σχεδόν από όλα τα χωριά ομάδες, ενώ όταν δεν υπάρχουν, μπαίνουν και από διπλανά χωριά.

Στη Λίμνη Πλαστήρα από το 2020 και μετά διοργανώνονται σπουδαίες αθλητικές δράσεις, όπως το «Τρίαθλο Λίμνης Πλαστήρα», οι αγώνες ορεινού τρεξίματος, το Πανελλήνιο πρωτάθλημα Ορεινού Ποδηλάτου με διεθνή συμμετοχή (35 αθλητές από 6 χώρες), το οποίο θεωρείται το καλύτερο σε όλα τα κριτήρια, πεζοπορικές και ορειβατικές δράσεις. Τέλος, εξακολουθεί να γίνεται ο ιστορικός «Διάπλους Λίμνης Πλαστήρα», αγώνες κολύμβησης, κ.α.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΔΗΜΟΥ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ 2025:

ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΚΑΙ ΓΓ για το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Aqualoops4Med, στο Πανεπιστήμιο της Potenza στην Περιφέρεια Basilicata Ιταλίας η 3η αξιολόγηση του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Aqualoops4Med, που υλοποιούν Ισπανία, Ελλάδα και Ιταλία. Τη χώρα μας εκπροσωπούν το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα. Αντικείμενο του προγράμματος είναι η διαχείριση και επανάχρηση των νερών, ιδιαίτερα χρήσιμο εν όψη κλιματικής κρίσης και μείωσης των υδάτινων πόρων.

ΣΤΙΣ ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ Ο Γ.Γ. ΔΗΜΟΥ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ κ. Β. Μπράντζος, έπειτα από πρόσκληση της Αντιπροσωπείας της Ε.Ε. στην Ένωση Γραμματέων. Κατά την 3ήμερη παραμονή είχαν την ευκαιρία να ενημερωθούν για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και να συζητήσουν τις ευκαιρίες που προσφέρει η Ευρωπαϊκή Ένωση στους ΟΤΑ.

Ολοκληρώθηκαν με επιτυχία 4 Ευρωπαϊκά Προγράμματα Erasmus+ στη Λίμνη Πλαστήρα το 2025. Περισσότεροι από 112 ξένοι φοιτητές, από 21 χώρες φιλοξενήθηκαν από το Δήμο Λίμνης Πλαστήρα στις κατασκηνώσεις της Νεράϊδας για το έτος 2025.

Τριάντα (30) Παιδιά από την Μαριούπολη Ουκρανίας φιλοξενήθηκαν στην Κατασκηνωση Νεράϊδας, από το Δήμο μας, σε συνεργασία με την Ένωση Δήμων Ουκρανίας. Στην επίσημη έναρξη των κατασκηνώσεων Νεράϊδας τα παιδιά υποδέχθηκαν ο υπουργός κ. Τσιάρας, ο δήμαρχος κ. Νάνος ο αντιδήμαρχος Τρικκαίων κ. Λάπας, και ο πρόεδρος των κατασκηνώσεων κ. Στεργιόπουλος.

Συνεργασία με το Γερμανικό Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ – Γραφείο Θεσσαλονίκης, και φιλοξενία 40 ατόμων από Αττική, Ήπειρο, Θεσσαλονίκη, Καρδίτσα, Μεσσηνία κ.α. στην «**Ακαδημία των Εναλλακτικών** – Αφηγήσεις, προτάσεις, πρακτικές». Η ακαδημία πραγματοποιήθηκε στις 11-14 Σεπτεμβρίου 2025 στη Λίμνη Πλαστήρα, με διοργανωτή το Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ – Γραφείο Θεσσαλονίκης, υπό την αιγίδα του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Θέμα της Ακαδημίας η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, καλές πρακτικές και προοπτικές. Ο δήμαρχος παρουσίασε το ιστορικό παράδειγμα του Κοινοτισμού των Αγράφων καθώς και τις άτυπες συνεταιριστικές μορφές αλληλέγγυας οικονομίας με κυρίαρχο στοιχείο την εργασία.

Αντιπροσωπεία του Γερμανικού Ινστιτούτου Friedrich Ebert Stiftung, με επικεφαλής την διευθύντρια κ. Regine Schubert και τα στελέχη κ. Φωτεινή Δανιήλ και Στ. Σπηλιωτόπουλου. Την αντιπροσωπεία συνόδευαν η κ. Δ. Γούλα, γραμματέας του Εργατικού Κέντρου Καρδίτσας και ο κ. Ν. Γανιάς, γραμματέας του ΠΑΣΟΚ Καρδίτσας.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΠΡΟΞΕΝΟΥ κ. Mark Strohmenger με συνεργάτες, πραγματοποιήθηκε σε ανταπόδοση της επίσκεψης του δημάρχου κ. Νάνου στο Προξενείο της Θεσσαλονίκης. Στο καλωσόρισμα ο δήμαρχος δήλωσε χαρά για την επίσκεψη και την συνεργασία διότι «αυτά που ενώνουν είναι περισσότερα από τα δύσκολα που μας χωρίζουν», όπως χαρακτηριστικά είπε. Ο δήμαρχος ανέφερε ότι αναγνωρίστηκε μαρτυρικός ο Δήμος με 5 χωριά, με ιστορική και ηθική δικαίωση των κοινοτήτων, ενώ στην ίδια κατηγορία υπάρχουν και άλλα χωριά του Δήμου για τα οποία γίνεται προσπάθεια για αναγνώριση και αυτών.

Ο κ. Strohmenger ανέφερε ότι είναι αδιανόητα όσα έγιναν κατά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο και ότι δεν πρέπει να έχουμε ποτέ πια παρόμοια τραγικά γεγονότα. Ακολούθησε συμβολική κατάθεση στεφάνου στο μνημείο των πεσόντων του Μορφοβουνίου και επίσκεψη στο Υπαίθριο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Εκεί ξεναγήθηκαν από το δήμαρχο και έγινε παρουσίαση των γλυπτών από 1^ο Διεθνές Συμπόσιο Γλυπτικής, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από χρήματα του Ελληνογερμανικού Ταμείου για το Μέλλον.

ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ Πρόγραμμα Erasmus για φυσικές καταστροφές ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα, ο οποίος εκπροσωπείται από τον Γενικό Γραμματέα κ. Β.Μπράντζο και την αντιδήμαρχο κ Β.Ξηροφώτου, οι οποίοι μετέβησαν στην Βαλένθια για την έναρξη του προγράμματος. Συμμετέχουν φορείς από Ισπανία, Ιταλία, Ρουμανία, Δανία, ενώ τη χώρα μας εκπροσωπεί ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα.

Ειδικότερα οι σχέσεις με το Γερμανικό Κράτος, πολιτικούς και άλλους φορείς της Γερμανίας ξεκίνησαν το 2020 με την ένταξη του Δήμου στην Ελληνογερμανική Συνέλευση, φορέα της Αυτοδιοίκησης. Το 2023, με αφορμή την εκδήλωση του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα για τα 80 χρόνια μνήμης από το κάψιμο των χωριών από Ιταλικά και Γερμανικά κατοχικά στρατεύματα το 1943. Με πνεύμα εξωστρέφειας αλλά και σύγχρονης ανάγνωσης της Ιστορίας, ο δήμαρχος κάλεσε στις εκδηλώσεις μνήμης τις πρεσβείες Ιταλίας και Γερμανίας, στέλνοντας μήνυμα φιλίας και συνεργασίας, κοιτάζοντας την μνήμη και την Ιστορία ως θεμέλιο Ειρήνης και Προόδου.

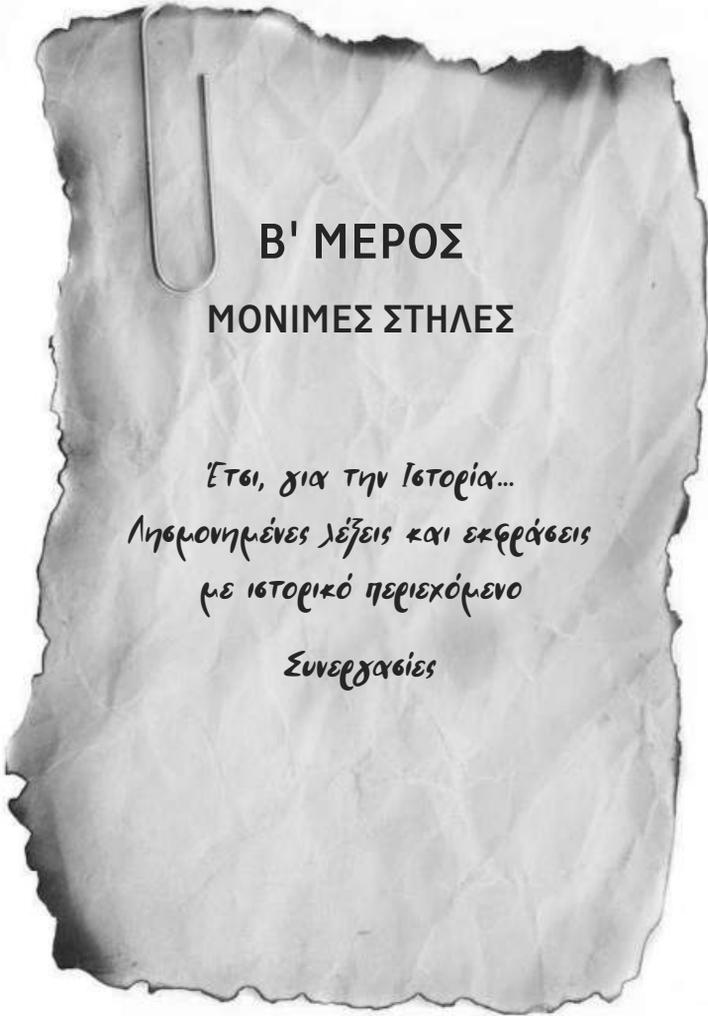
Ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα προώθησε συνεργασία με τον Δήμο του Coswīg του ομόσπονδου κρατιδίου της Σαξωνίας, έγινε επίσκεψη του Γερμανού δημάρχου στο Δήμο Λίμνης Πλαστήρα (2023) και ανταπόδοση της επίσκεψης στη Γερμανία του κ. Νάνου το 2024.

Πηγές – Βιβλιογραφία:

- Εισηγήσεις και αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου, της Δημοτικής Επιτροπής και του Δημάρχου για τα αναφερόμενα θέματα, καθώς και βιωματική εμπειρία από την υλοποίηση των έργων.
- Εφημερίδα «Μέγδοβας» Νεοχωρίου αριθ. Φ.100/ Μάιος - Ιούνιος 1992.
- Ιστοσελίδα Δήμου Λίμνης Πλαστήρα με δελτία τύπου για τις αναφερόμενες δράσεις
- Δημοσιεύματα στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπου για τα θέματα που παρουσιάζονται- <https://forest-schools.gr/>, για τα Σχολεία Δάσους
- www.karditsanews.gr/apotelesmata-erevnas-tis-anotatis-scholis-kalon-technon-stilimni-plastira/ για τις Θερινές Εικαστικές Ακαδημίες, καθώς και: <https://the-art-of-anthropocene.webnode.gr/>
- <https://www.facebook.com/anthropocenecommunitiesart/>
- <https://www.karditsanews.gr>

Ιστορικής σημασίας η συνεργασία του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα με το ΕΚΕΤΑ μεταξύ των άλλων αναμένονται και εκπαιδευτικές δράσεις με επιστημονικό και περιβαλλοντολογικό ενδιαφέρον. Στη φωτογραφία, η διοίκηση και τα στελέχη του ΕΚΕΤΑ και του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα (29/12/2025)

Β' ΜΕΡΟΣ

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

*Έτσι, για την Ιστορία...
Λησμονημένες λέξεις και εκφράσεις
με ιστορικό περιεχόμενο
Συνεργασίες*

Έτσι ...για την Ιστορία!

ειδήσεις και γεγονότα με τοπικό & ευρύτερο ιστορικό ενδιαφέρον

Με το 71/2025 ΠΔ Μαρτυρικά χωριά χαρακτηρίζονται Μορφοβούνι, Μεσενικόλας, Φυλακτή, Πεζούλα και ο οικισμός Νεράιδας Πεζούλας

Με το Προεδρικό Διάταγμα 71/2025 ΦΕΚ 146/Α/8-8-2025 που υπέγραψε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κ. Τασούλας, χαρακτηρίζονται μαρτυρικά χωριά το Μορφοβούνι, ο Μεσενικόλας, η Φυλακτή, η Πεζούλα και ο οικισμός Νεράιδας Πεζούλας του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Πρόκειται για ιστορική απόφαση και δικαίωση των νεκρών, των αγωνιστών την οποία έκρινε το Ε τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας, στο οποίο στηρίχθηκε το ΠΔ. Η απόφαση είναι απόρροια ενεργειών του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, ο οποίος ανακήρυξε το 2023 έτος μνήμης του ολοκαυτώματος, 80 χρόνια μετά την καταστροφή των χωριών από Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές.

Με εισήγηση του δημάρχου και συγγραφέα κ. Παναγιώτη Νάνου, ομόφωνα το Δημοτικό Συμβούλιο αποφάσισε την αναγνώριση του Δήμου ως μαρτυρικού και στο Υπουργείο Εσωτερικών κατατέθηκε φάκελος με τα σχετικά τεκμήρια και με πρόταση του Δήμου να κηρυχθούν όλα τα χωριά μαρτυρικά και στο σύνολο ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα. Το Ε τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας όμως έκρινε ότι ορισμένα πληρούν τα κριτήρια και αποφάσισε γι' αυτά.

Τα ιστορικά στοιχεία είναι δημοσιευμένα στην ειδική έκδοση τ. 4/2023 του περιοδικού "Ιστορική, ελεύθερα διαθέσιμο από την ιστοσελίδα του Δήμου. Πρόσθετα ιστορικά στοιχεία δημοσιεύονται στον 5/2023 τόμο της "Ιστορικής" με τα πρακτικά της εκδήλωσης.

Ο δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα δήλωσε σχετικά: "Με την υπογραφή του ΠΔ και την αναγνώριση κοινοτήτων του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα ως μαρτυρικά χωριά, έρχεται η ηθική δικαίωση των θυμάτων της καταστροφής, των αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης, όλων όσοι έζησαν τα τραγικά εκείνα γεγονότα. Η απόφαση αυτή είναι απόρροια των εκδηλώσεων μνήμης που οργανώσαμε το 2023 για να τιμήσουμε τους νεκρούς και τους αγωνιστές 80 χρόνια μετά. Ζητήσαμε από την Πολιτεία την αναγνώριση της καταστροφής για ηθικούς και συμβολικούς λόγους.

Με εκδηλώσεις αναδείξαμε την Ιστορία ως θεμέλιο Ειρήνης και Προόδου, στην εκδήλωση συμμετείχε η Γερμανίδα Πρόξενος, ενώ αναθέσαμε συμβολικά στον Γερμανό γλύπτη κ. Rainer Fest να αποδώσει την καταστροφή μέσα από ένα έργο Τέχνης. Θυμίζω ότι είναι το πρώτο διεθνές γλυπτό του Υπαίθριου Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στο Μορφοβούνι, αντιληπτοί οι συμβολισμοί. Με την απόφαση αναγνώρισης ο Δήμος εντάσσεται στο Δίκτυο Μαρτυρικών Πόλεων, με κοινούς στόχους και διεκδικήσεις."

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Σημαντικές επαφές με υπουργούς, δημάρχους, κ.α. παράγοντες της Κύπρου είχε ο δήμαρχος Λιμνης Πλαστήρα Παναγιώτης Νάνος, στην επίσκεψη που πραγματοποίησε προσκεκλημένος στις αντικατοχικές εκδηλώσεις στη Λευκωσία. Ο κ. Νάνος συμμετείχε στην επίσημη εκδήλωση στο Προεδρικό Μέγαρο την 20.7.2025 παρουσία της κυβέρνησης, πρεσβειών, οργανισμών, κ.α. Επίσης συμμετείχε στην κεντρική εκδήλωση των Δήμων, Κοινοτήτων, δεκάδων σωματείων της κατεχόμενης Κύπρου. Ενδεικτικό της θερμής υποδοχής που έτυχε ο δήμαρχος Λιμνης Πλαστήρα είναι ότι μίλησε στην κεντρική εκδήλωση της Κύπρου για τα 51 χρόνια εισβολής και κατοχής, στην οποία χαιρέτησε η εκπρόσωπος του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Μιχαηλίδου, υπουργός Παιδείας, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Γεώργιος και ο δήμαρχος κ. Νάνος. Κατά την 4ήμερη παραμονή του στη Λευκωσία ο δήμαρχος επισκέφθηκε:

1. Τον αρχιεπίσκοπο Κύπρου κ. Γεώργιο, όπου μεταξύ των άλλων έθεσε τις κατασκευές της Νεράιδας στην διάθεση της Εκκλησίας της Κύπρου και την φιλοξενία φοιτητών της Θεολογικής Σχολής Κύπρου στη λίμνη Πλαστήρα.

2. Την Υπουργό Παιδείας κ. Αθηνά Μιχαηλίδου με την οποία συζήτησε την συμμετοχή μαθητών της Κύπρου στα θερινά Σχολεία Ελληνικού Πολιτισμού, οι φοιτητές στις Διεθνείς Ακαδημίες, και τα προγράμματα Erasmus, στην λίμνη Πλαστήρα. Επίσης συζητήθηκε η ανάληψη πρωτοβουλιών για σχεδιασμό κοινών περιβαλλοντικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων των υπουργείων Παιδείας Ελλάδας και Κύπρου.

3. Με τον υφυπουργό Τουρισμού κ. Κ. Κουμή, συζητήθηκε⁵⁵⁵ συνεργασία για επίσκεψη Κυπρίων στην Λίμνη Πλαστήρα.

4. Με τον κ. Παύλο Μυλωνά, πρόεδρο της Επιτροπής Παιδείας της Βουλής και βουλευτή Λεμεσού εξετάστηκαν κοινές δράσεις για τη Νεολαία της Κύπρου στην λίμνη Πλαστήρα.

5. Με τον δήμαρχο της κατεχόμενης Κερύνειας κ. Βιολάρη και το Δημοτικό Συμβούλιο, συζήτησαν την αδελφοποίηση των δήμων και κοινές πρωτοβουλίες για τη ανάδειξη του Κυπριακού προβλήματος σε επίπεδο Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

6. Με τον δήμαρχο Αγίας Νάπας κ. Χρήστο Ζαννέτο και τον πρόεδρο του Διεθνούς Μουσείου Γλυπτικής κ. Χρ. Πίττη, εξασφαλίστηκε η δικτύωση με το ΥΜΣΤ λίμνης Πλαστήρα.

7. Με τον γραμματέα του Ινστιτούτου Mount med κ. Στ Καζαμια για την συνεργασία για προγράμματα ορεινότητας που εφαρμόζονται στην Κύπρο.

8. Με τον πρόεδρο και μέλη του Ινστιτούτου Ελληνικού Πολιτισμού κ. Ξ. Ξενοφώντος την υλοποίηση του Δικτύου Ενιαίο πολιτιστικό τόξο σε Κύπρο και Ελλάδα, φιλοξενία δράσεων στην Λίμνη Πλαστήρα, κ.α.

9. Συνάντηση είχε με τους δημάρχους των κατεχομένων Δήμων, φορείς όπως η Ένωση Γυναικών Κύπρου, στελέχη κομμάτων, του Πανεπιστημίου Λευκωσίας, πολιτιστικών συλλόγων, κ.α.

10. Τέλος, ο κ. Νάνος φιλοξενήθηκε στον τηλεοπτικό σταθμό ΡΙΚ και Sigma με θέμα

τις αντικατοχικές εκδηλώσεις και την αδελφοποίηση των Δήμων Κερύνειας και Λίμνης Πλαστήρα. Επίσης ο δήμαρχος είχε επαφές με δημοσιογράφους και εκπροσώπους φορέων.

Εκτός από το επίσημο πρόγραμμα των εκδηλώσεων, ο δήμαρχος συμμετείχε και σε άλλες μικρότερες αντικατοχικές εκδηλώσεις και συμβολικές επισκέψεις σε ιστορικά σημεία. Ξεχωρίζει η συμμετοχή στο μνημόσυνο (20.7.2025) για τους νεκρούς μαθητές του κατεχόμενου σήμερα Λευκονοικου και τον καθηγητή τους Σωτήρη Μιχαήλ, ο οποίος ενώ θα μπορούσε να φύγει, έμεινε με τους μαθητές και αντιμετώπισαν τους Τούρκους εισβολείς και εκτελέστηκαν, ακολούθως επισκέφθηκε την οικογένεια του ήρωα στο σπίτι τους, δεδομένου ότι η Ιστορία έχει φυσικά πρόσωπα και δεν είναι απλά σελίδες βιβλίων. Έπειτα με τον Αριστείδη Παναγίδη, γιό του ήρωα της ΕΟΚΑ και της Ζήνας Λυσάνδρου, πρώην δήμαρχου Λευκονοίκου, μετέβησαν στην πράσινη ζώνη Δερύνειας και της έρημης Αμμοχώστου στέλλοντας συμβολικό μήνυμα ότι είμαστε εδώ, δεν ξεχνούμε, συνεχίζουμε τον αγώνα.

Το βράδυ στην εκδήλωση στο Προεδρικό Μέγαρο, ο κ. Νάνος είχε την ευκαιρία να συναντήσει ο κ. Νάνος παλαιούς και νέους φίλους, δημάρχους από κατεχόμενους Δήμους, μέλη της κυβέρνησης, της Προεδρείας, κ.α. Ιδιαίτερης αξίας η συνάντηση με την κ Μαρίζα Κωχ, την ιστορία της οποίας στο παρελθόν ως συγγραφέας ο κ. Νάνος απέδωσε λογοτεχνικά.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΝΤΙΚΑΤΟΧΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ (22/7/2025) ΣΤΟΝ ΤΥΜΒΟ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΤΙΣΑΣ

Ο δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα κ. Παναγιώτης Νάνος στο χαιρετισμό του στην κεντρική αντικατοχική εκδήλωση στον Τύμβο της Μακεδονίτισας (22/7/2025) ανέφερε τα εξής:

Συνέλληνες, Κύπριοι και Ελλαδίτες, αδέρφια από ίδια μάνα και πατέρα,

Με διακατέχει βαθιά συγκίνηση καθώς βρίσκομαι στον ιερό τόπο της θυσίας εκείνων που έπεσαν για την υπεράσπιση της Κύπρου. Αιωνία η μνήμη τους και αθάνατοι στην Ιστορία.

Νοιώθω συγκίνηση και ευθύνη, καθώς βρίσκομαι εδώ ως εκπρόσωπος της Κοινωνίας των Πολιτών των Αγράφων της Πίνδου, τόπο απροσκύνητο σε πασάδες και αγάδες, άπαρτο κάστρο της Λευτεριάς, του Κατσαντώνη και του Καραϊσκάκη, είμαι εδώ να σας μεταφέρω την αγάπη και την έγνοια για την Κύπρο, να σας πω ότι είμαστε δίπλα σας, πάντα μαζί για όσα πρέπει, όπως θα έκαμε ο Νικόλαος Πλαστήρας.

Νοιώθουμε άφευκτο Χρέος και Καθήκον να συστρατευτούμε για τον κοινό αγώνα που πρέπει να συνεχιστεί μέχρι την επανένωση της Μεγαλονήσου, μέχρι συλλογική δικαίωση και αποκατάσταση των Κυπρίων αδελφών. Είμαστε όλοι εδώ, σε πείσμα των τετελεσμένων, ταγμένοι στον τροχό για να γυρίσει ο ήλιος, έτσι όπως ο χρόνος βαραίνει χωρίς υποστολή σημαίας του αγώνα.

Αδέρφια, ας μην τρέφουμε αυταπάτες, την λύση δεν θα την δώσουν οι έμποροι των εθνών, ούτε οι θύτες με εκείνους που πάσχουν από μιθριδατισμό. Η επίλυση του Κυπριακού ξεκινά πρώτα από την Αθήνα, διέρχεται μέσα από το ενιαίο αμυντικό δόγμα, τώρα όλοι

γνωρίζουμε ότι η Κύπρος δεν είναι μακριά, είναι κοντά και είναι μέσα στην καρδιά μας.

Τη λύση θα βρει η Κοινωνία των Πολιτών που νοιάζεται για την Πατρίδα, αυτό το αθάνατο Κοινό των Ελλήνων, όπου μέσα από μια άλλη στάση ζωής θα κάνει την μετάβαση από το «Εγώ» στο «Εμείς» του Μακρυγιάννη, μέσα από μια νέα πατριωτική συνείδηση και στάση ζωής των αξιών ενός Ενιαίου και αδιάσπαστου Ελληνισμού.

ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ ΚΥΠΡΟ!

ΔΙΚΑΙΗ ΚΑΙ ΜΟΝΙΜΗ ΛΥΣΗ ΣΕ ΜΙΑ ΕΝΙΑΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΠΡΟ!

ΑΓΩΝΑΣ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΑΓΩΝΑΣ, ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΩΣΗΣ!

* Πηγή: Τα κείμενα από δελτία τύπου του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα κ.α. δημοσιεύσεις του δημάρχου.

Διεθνή Συμπόσια Γλυπτικής και "Biennale" Νέων Καλλιτεχνών στη Λίμνη Πλαστήρα εντάχθηκαν στο ΕΣΠΑ Θεσσαλίας με 442.860 €.

Μία σημαντική απόφαση υπέγραψε ο Περιφερειάρχης Θεσσαλίας κ. Δ. Κουρέτας, η οποία εισάγει την Λίμνη Πλαστήρα και την Θεσσαλία στο διεθνές εικαστικό Γίγνεσθαι. Παράλληλα δημιουργεί συνθήκες ανάπτυξης ενός μοναδικού διεθνώς Υπαίθριο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στον τόπο μας. Πρόκειται για την ένταξη πράξης «Διεθνή Συμπόσια Γλυπτικής και Biennale Νέων Καλλιτεχνών, με κωδικό ΟΠΣ 6017649 του προγράμματος «Θεσσαλία 2021-2027», προϋπολογισμού 442.860 €, το οποίο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Το αντικείμενο του έργου αφορά την διεξαγωγή τεσσάρων (4) Διεθνών Συμποσίων Γλυπτικής με επτά (7) επώνυμους καλλιτέχνες από διαφορετικές χώρες κάθε φορά, καθώς και την πραγματοποίηση δύο (2) "Biennale" Νέων Καλλιτεχνών με 15 συμμετέχοντες. Στόχος του έργου είναι η εικαστική ανάπτυξη του Υπαίθριου Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης Λίμνης Πλαστήρα, με την συμμετοχή 28 επώνυμων καλλιτεχνών, αλλά και έργα 30 νέων καλλιτεχνών από διαφορετικά σημεία του κόσμου. Υπολογίζεται ότι στο τέλος του 2029 το Υπαίθριο Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης θα εμπλουτιστεί με 80 νέα γλυπτά και μαζί με αυτά που ήδη υπάρχουν θα ξεπεράσουν τα 100 έργα. Με την ολοκλήρωση της εικαστικής ανάπτυξης η Λίμνη Πλαστήρα αποκτά ένα μοναδικό στο είδος του Μουσείο, το οποίο εισάγει την Καρδίτσα και την Θεσσαλία στο διεθνές πολιτιστικό Γίγνεσθαι. Οι δράσεις αυτές συνδέουν την διεθνή Εκπαίδευση με τον τόπο μας, δεδομένου ότι το ΥΜΣΤ θα αποτελεί τόπο υλοποίησης προγραμμάτων Erasmus, για φοιτητές και μαθητές Ευρωπαϊκών χωρών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ΥΜΣΤ έχει ορισμένα χαρακτηριστικά που το καθιστούν μοναδικό σημείο αναφοράς Περιβαλλοντικής Καινοτομίας, αφού εδώ η Φύση παρουσιάζεται ως διαχρονικός καλλιτέχνης, και όχι ως Περιβάλλον, οικοσύστημα Natura και πολιτικών προστασίας. Με την ολοκλήρωση του ΥΜΣΤ, δεκάδες έργα της Φύσης θα είναι διάσπαρτα σε μία έκταση 100 περίπου στρεμμάτων. Μαζί με έργα επώνυμων καλλιτεχνών από διαφορετικές χώρες του κόσμου, συνθέτουν ένα μοναδικό εικαστικό σύνολο που ομοιό του δεν υπάρχει πουθενά. Επίσης από τα χαρακτηριστικά που καθιστούν το ΥΜΣΤ μονα-

δικό, είναι ότι διέπεται από μια νέα Οικοφιλοσοφία με νέο περιεχόμενο και αξίες. Επίσης, μοναδικός είναι και ο τρόπος που αναδεικνύεται τόσο η Τοπική Ιστορία, όπως εικαστικός είναι ο τρόπος ανάδειξης συμβόλων από τα Πελασγικά χρόνια μέχρι τις μέρες μας.

Ο δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα και εικαστικός επιμελητής του ΥΜΣΤ σε δήλωσή του αναφέρει: “ Πρώτα απ’ όλα ευχαριστώ τον κ. Κουρέτα για την πράξη ένταξης καθώς και τα στελέχη της Διαχειριστικής Αρχής Θεσσαλίας που αξιολόγησαν θετικά την πρόταση του Δήμου. Ειλικρινά, πρόκειται για ιστορική απόφαση, διότι με την χρηματοδότηση διασφαλίζει την εικαστική ανάπτυξη του ΥΜΣΤ με ευρωπαϊκούς πόρους. Επιπλέον, δίνει κύρος στη διοργάνωση και αναβαθμίζει την προσπάθεια του Δήμου. Συνεισφέρει αποφασιστικά στην δημιουργία ενός μοναδικού εθνικού τοπόσημου με ισχυρό πολιτιστικό και τουριστικό αποτύπωμα. Δημιουργεί προστιθέμενη αξία στο τουριστικό προϊόν της Δυτικής Θεσσαλίας, αφού η ολοκλήρωση του έργου εισάγει την Λίμνη Πλαστήρα στο διεθνή τουρισμό, αυξάνει τις διανυκτερεύσεις στην Καλαμπάκα και τα Τρίκαλα. Το σημαντικότερο όμως είναι η σύνδεση με την διεθνή Εκπαίδευση μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων Erasmus με αντικείμενο την ανάδειξη της σχέσης Φύσης και Τέχνης. Εγγράφει την Ελλάδα στον διεθνή κατάλογο των πόλεων δημιουργίας Σύγχρονης Τέχνης και συνδέει την λίμνη με τις Σχολές Καλών Τεχνών όλου του Κόσμου, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τον τόπο μας”.

Ερανίζοντας ειδήσεις, καταχωρούμε την μήνυση που κατέθεσε ο δήμαρχος λίμνης Πλαστήρα κατ’ αγνώστων. Δεν έχει τόσο “ιστορική” αξία, αλλά αν το συνδυάσουμε με τον βανδαλισμό του Υπαίθριου Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης αμέσως μετά τις εκλογές (2023), τις προσπάθειες ματαίωσης του Plastira Lake Festival (2024 & 2025), την καταστροφή εξοπλισμού (ποδοσφαιράκια) στα στέκια Νεολαίας, τις “ανώνυμες καταγγελίες” στην εισαγγελία, ψεύδη και διαδιδόμενες συκοφαντίες, φανερώνονται οι κρίκοι της ίδιας αλυσίδας μιας κοινωνικής παθογένειας, αποκαλύπτεται ένα σαθρό υπόβαθρο που έρχεται από το παρελθόν, αυτές δυστυχώς είναι οι συνθήκες άσκησης πολιτικών Ανάπτυξης στην Λίμνη Πλαστήρα, εν έτει 2025.

**ΜΗΝΥΣΗ ΚΑΤΕΘΕΣΕ Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΓΙΑ ΔΟΛΙΟΦΘΟΡΑ
ΣΤΟ ΑΡΔΕΥΤΙΚΟ ΠΗΓΩΝ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΡΦΟΒΟΥΝΙΟΥ***

Αδιανόητο, αλλά υπαρκτή νοσηρή πραγματικότητα αποτελεί η προσπάθεια ακύρωσης ενός νεότευκτου αρδευτικού έργου στις πηγές Αγίου Γεωργίου Μορφοβουνίου, που μόλις τέθηκε σε λειτουργία! Σε μια εποχή όπου το νερό αποτελεί σημαντικό πόρο για την αγροτική παραγωγή, στο Δήμο Λίμνης Πλαστήρα φαίνεται πως κάποιои έχουν ενοχληθεί με την έναρξη λειτουργίας του αρδευτικού έργου. Σύμφωνα με μήνυση κατ' αγνώστων που κατέθεσε ο δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα κ. Παναγιώτης Νάνος, στα μέσα Ιουλίου έγινε κατ' επανάληψη παρέμβαση στον κεντρικό διανεμητή του νερού, αλλάζοντας την ροή, οδηγώντας το νερό στο ρέμα, αντί της δεξαμενής που τροφοδοτεί το αρδευτικό. Αποτέλεσμα αυτού είναι το αρδευτικό δίκτυο να μην έχει νερό, οι παραγωγοί να μην έχουν δυνατότητα άρδευσης.

Για την προστασία του αρδευτικού και τον αποκλεισμό πρόσβασης σε τρίτους, ο Δήμος εγκατέστησε μεταλλική κατασκευή με κλειδαριά ασφαλείας, στοιχεία τα οποία άγνωστος/άγνωστοι προσπάθησαν να διαρρήξουν, χωρίς όμως επιτυχία. Το διάστημα 19 και 21 Ιουλίου για τρεις βραδιές άγνωστος/άγνωστοι τις νυκτερινές ώρες άνοιξαν την τελευταία παροχή, στη θέση "Κατινάρι" Μορφοβουνίου, με αποτέλεσμα να καταλήγει το νερό στο ρέμα "Γαύρα". Η δεξαμενή άδειαζε το διάστημα της νύκτας με συνέπεια το πρωί που οι αγρότες που πήγαιναν να ποτίσουν, το δίκτυο ήταν άδειο.

Εκτός της μήνυσης ο δήμαρχος προέβη σε ενέργειες για την διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του έργου. Μεταξύ αυτών όρισε υπεύθυνη για την εποπτεία και τον έλεγχο του αρδευτικού την εργαζόμενη στο Δήμο η κ. Αλίκη Πατάκου, στην οποία μπορούν οι ενδιαφερόμενοι να απευθύνονται για κάθε πρόβλημα τηλ. 6974106594.

** Δελτίο τύπου του Δήμου λίμνης Πλαστήρα 30.7.2025*

Δήλωση δημάρχου Δήμου Λίμνης Πλαστήρα Παναγιώτη Νάνου για τη διαχείριση των υδάτινων πόρων και την άρδευση του Θεσσαλικού κάμπου

«Κάθε καλοκαίρι βρισκόμαστε στο ίδιο έργο θεατές εδώ και δεκαετίες. Τους θερινούς μήνες αναζητούμε με αγωνία το αρδευτικό νερό που λείπει από τον Θεσσαλικό κάμπο, συζητάμε για τα μέτρα που πρέπει να πάρουμε αλλά, μόλις περνάει η αρδευτική περίοδος, ξεχνιούνται και τα μέτρα, ξεχνιέται και το πρόβλημα.

Η διαφορά που υπάρχει σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια είναι ότι πλέον οι υδάτινοι πόροι έχουν περιοριστεί λόγω κλιματικής κρίσης. Σκεφτείτε ότι έχω επτά χρόνια στο Δήμο Λίμνης Πλαστήρα και από τα επτά χρόνια μόλις μία χρονιά προχωρήσαμε σε αποχλωσιμό. Όλες οι άλλες χρονιές ήταν χωρίς χιόνια και, δυστυχώς, χωρίς σημαντικές βροχοπτώσεις. Αυτό τι σημαίνει πρακτικά; Ότι από εδώ και πέρα δεν θα έχουμε ούτε βροχές, ούτε χιόνια, συνεπώς οι υδάτινοι πόροι θα βαίνουν μειούμενοι. Και εδώ είναι το μεγάλο στοίχημα. Ή καταλαβαίνουμε που πάμε και παίρνουμε τώρα πολιτικές αποφάσεις ή το αφήνουμε να σέρνεται και θα πληρώσουμε βαρύτατο τίμημα όταν θα φθάσουμε πλέον στο απροχώρητο. Και επειδή η Ελλάδα πρώτα καίγεται και μετά μαθαίνει, είναι ευκαιρία τώρα να δώσουμε λύση στο πρόβλημα.

Το υδάτινο έλλειμμα στη Θεσσαλία είναι βαθύτατα πολιτικό έλλειμμα εδώ και δεκαετίες. Τώρα πρέπει τώρα να προχωρήσουμε σε επανασχεδιασμό διαχείρισης των διαθέσιμων υδάτινων πόρων. Κατ' εμέ δεν επαρκούν οι πόροι της Θεσσαλίας για να αρδεύσουν το Θεσσαλικό κάμπο, όσο εξορθολογισμό και να κάνουμε, όποια διαχείριση και να κάνουμε, δεν λύνεται η εξίσωση.

Και αυτό απλά γιατί δεν υπάρχουν οι αναγκαίες ποσότητες. Η λύση είναι η μερική μεταφορά νερού από τον άνω ρου του Αχελώου στο Θεσσαλικό κάμπο. Πρόκειται για επενδύσεις οι οποίες έγιναν και παραμένουν ανενεργές. Πρόκειται για λύση η οποία αποτελεί μονόδρομο και όσο περισσότερο καθυστερούμε, τόσο περισσότερο θα το πληρώνει ο Θεσσαλός αγρότης, η ελληνική οικονομία και θα έλεγα συνολικά και το περιβάλλον. Υπάρχει και μια αθέατη πλευρά: οι αγρότες προκειμένου να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα του ελλείμματος νερού, πάνε σε ολοένα βαθύτερες γεωτρήσεις και αυτό, κάποια στιγμή, θα έχει μεγάλες περιβαλλοντικές επιπτώσεις, ήδη σε ορισμένα σημεία η υφαλμύρωση αποτελεί μια πραγματικότητα, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

Είναι αδήριτη ανάγκη να εξασφαλίσουμε υποδομές για εξασφάλιση αρδευτικής επάρκειας. Είναι επιβεβλημένη η ορθολογική διαχείριση των νερών μέσα από κλειστά δίκτυα. Θεωρώ απαράδεκτο το 2025 τα νερά να κυλούν είτε φυσικά αυλάκια και ποτάμια και να χάνεται το μισό νερό στο δρόμο, δεν θα έπρεπε να χάνεται ούτε σταγόνα.

Παράλληλα πρέπει να προετοιμαστούμε για επανασχεδιασμό των καλλιεργειών, για ένα νέο παραγωγικό μοντέλο στη Θεσσαλία, η οποία μπορεί υπό προϋποθέσεις να μετεξελιχθεί σε ένα μεγάλο αγροδιατροφικό πάρκο ποιοτικής γεωργίας, με επιχειρηματίες αγρότες που θα κερδίζουν περισσότερα με λιγότερο κόπο.

Παράλληλα όμως πρέπει να λυθούν οριστικά ζητήματα υποδομών που θα εξασφαλίζουν την άρδευση, μέσα από ένα σχέδιο ορθολογικής διαχείρισης των νερών. Η Κυβέρνηση οφείλει να δώσει πολιτική λύση στο πρόβλημα της μερικής μεταφοράς νερού από τον άνω ρου του Αχελώου, αυτό επιτάσσει το εθνικό συμφέρον».

Έτσι ...για την Ιστορία!

Επιστολές ιστορικό ενδιαφέρον

Λάβαμε ηλεκτρονική επιστολή από τον κ. Περικλή Ζαφείρη, γιος του Βασίλη Ζαφείρη πολιτικού πρόσφυγα απο το Μεσενικόλα, ο Περικλής γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Πολωνία. Αφορμή για την επιστολή στάθηκε η δημοσίευση άρθρου για τους πολιτικούς πρόσφυγες στην Ανατολική Ευρώπη, με την λήξη του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου το οποίο δημοσιεύσαμε στο τ. 7 της “Ιστορήσης”. Δημοσιεύουμε την επιστολή, διότι έχει αξιόλογες πληροφορίες για την εποχή εκείνη:

Κύριε Νάνο

Θα ήθελα να σας διευκρινίσω ότι εγώ και ο Νίκος μέναμε στην Πολωνία και όχι στην Ουγγαρία όπως γράψατε. Εγώ έμεινα στην πόλη Μπιελαβα και ο Νίκος στο Βροτσαβ. Επίσης ο Μιχάλης Καρακαντας έμεινε στην Ρουμανία. Τον γνώρισα στο Βουκουρεστι το 1975 στην Ελληνική Λέσχη.

Σε ότι αφορά τον πατέρα μου, Βασίλη Ζαφειρη, από τα τηλεγραφήματα τα οποία σας έδειξα, φαίνεται ότι είναι γραμμένα τον Σεπτέμβριο του 1949, άρα μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου. Από ότι μου είπαν στο Μουσείο του Χαρίλαου Φλωράκη, στο Χαλάνδρι, έμειναν στο Γράμμο, μικρές ομάδες ανταρτών οι οποίες ασφάλιζαν την υποχώρηση του κυρίου όγκου ανταρτών στην Αλβανία. Για αυτό το λόγο, ο πατέρας μου είχε το χάρτη με τις διαδρομές υποχώρησης. Τα τηλεγραφήματα και τον χάρτη τα έδωσα στα αρχεία του ΚΚΕ, όπου θα τα συντηρήσουν και τα διαβάσουν. Όταν θα τα ξαναπάρω θα σας τα στείλω. Στην Αλβανία, τους πήγαν στο Δυρράχιο, όπου τους πήρε πολωνικό εμπορικό ατμόπλοιο «Κοσσιουσκο» (Kościuszko). Με το πλοίο αυτό πήγαν στην Πολωνία.

Με αυτό το καράβι s/s «ΚΟΣΤΖΙΟΥΣΚΟ» η ελληνες αντάρτες μεταφερθήκαν από την Αλβανία (Δυρράχιο) στην Πολωνία (Στετινο). Φωτ. Περικλής Ζαφείρης.

Οι άνθρωποι ήταν σριμωγμένοι στα αμπάρια, όποια την ημέρα ήταν κλεισμένα, και μόνο την νύχτα μπορούσαν να βγουν στο κατάστρωμα για να πάρουν φρέσκο αέρα. Αυτό συνέβαινε, διότι όλη την ώρα το παρακολουθούσαν βρετανικά αεροπλάνα, ειδικά όταν περνούσαν τα στενά του Γιβραλτάρ. Στο καράβι, οι Έλληνες από την Βόρεια Ελλάδα οπότε οι γνώριζαν την σλαβική γλώσσα προσπάθησαν να μιλήσουν με τους Πολωνούς ναυτικούς, διότι οι γλώσσες λίγο έμοιαζαν.

Στην Πολωνία κατέβηκαν στο λιμάνι Στετηνο, (βρίσκεται στα δυτικά, στα σύνορα με την Γερμανία). Τους τραυματίες και τους άρρωστους και τραυματίες τους πήγαν στην πόλη Τζιβνουβ (Dziwnów) στο νησί Βολιν (Wolin), όπου ο καθηγητής ιατρικής και στρατηγός πολωνικού στρατού Βλαντισλαβ Μπαρτσικοβσκι οργάνωσε το νοσοκομείο, γνωστό ως «250». Το νοσοκομείο λειτουργούσε τα έτη 1949 -1951, με Πολωνέζες και Ελληνίδες νοσοκόμες του ΔΣΕ. Σε αυτό το νοσοκομείο νοσηλεύτηκε ο Θωμάς Στιλογιαννης, οποίος απ ότι θυμάμαι είχε τραύμα στο πόδι. Πρέπει να σημειώσω ότι το μέρος αυτό είχαν αυστηρά κλεισμένη στρατιωτική ζώνη. Στο νησί αυτό η Γερμανοί κατασκεύαζαν και δοκίμαζαν τους πρώτους διαστημικούς πυραύλους V-1 και V-2. Μετά το κλείσιμο του νοσοκομείου, ο καθηγητής με το νοσηλευτικό προσωπικό πήγαν στην πόλη Λοτζ, όπου οργάνωσαν την Στρατιωτική Ιατρική Σχολή. Απέκτησαν εμπειρία στην νοσηλεία των τραυματιών από τα όπλα, Τους υπόλοιπους μεταφέρανε με τρένα, 300 χιλιόμετρα νότια, στην πόλη Ζγκοζελετς. Η πόλη αυτή, είναι πάνω στα σύνορα, και εκείνη την εποχή δεν ήταν κατοικημένη.

Ο πεθερός μου, οποίος εργαζόταν στους σιδηροδρόμους, στο συνεργείο όπου επισκεύαζε τις ατμομηχανές, είπε ότι πήραν εντολή να επισκευάσουν πολύ καλά τις ατμομηχανές, διότι προοριζόταν για ειδική αποστολή. Και πράγματι, όταν γύριζαν η μηχανοδηγοί, έλεγαν ότι μετέφεραν κάποιου παράξενους σκούρους ανθρώπους, οποίοι μιλούσαν παράξενοι γλώσσα.

Για τους αξιωματικούς του ΔΣΕ, στην πόλη Μπεντζιν, στην Άνω Σιλεσια, οργανώθηκε το στρατόπεδο «500», όπου τους εκπαίδευαν στο σύγχρονο πόλεμο. Ο πατέρας μου μά-

Λεζαντα: Στέτινο Πολωνίας, Βασίλης Ζαφείρης και Ελένη Κλειούση, 5/9/1951

θαινε να οδηγή φορτηγό, γνώριζα έναν όποιος μάθε να πιλοτάρει ελικόπτερο. Κάποιοι ήθελαν να γυρίζουν στην Ελλάδα και να πολεμήσουν. Όμως μετά από δύο μήνες έκλισαν το στρατόπεδο και όλοι γύρισαν πίσω στους υπόλοιπους έλληνες, για να παντρευτούν, να εργαστούν και να κάνουν οικογένειες.

Όπως βλέπεται όλα στην αρχή ήταν πολύ μυστικά, διότι η πολωνική κυβέρνηση στην αρχή δεν παραδεχόταν ότι φιλοξενούσαν Έλληνες αντάρτες. Αυτό έγινε αργότερα και επίσημα στο ΟΗΕ δηλώθηκαν σαν πολιτικοί πρόσφυγες. Τους δόθηκαν δυο ταυτότητες, Ταυτότητα Ταυτοποίησης Αλλοδαπού και Ταυτότητα Μόνιμη Κατοικίας.

Μέχρι το 1975 τα παιδιά των πολιτικών προσφύγων έπαιρναν πολωνική ταυτότητα και πολύ υπηρετούσαν στο πολωνικό στρατό. Μετά το 1975 όλοι έπαιρναν ταυτότητες αλλοδαπού. Για να πάρουν πολωνική υπηκοότητα έπρεπε να υποβάλουν αίτηση στο Συμβούλιο Επικρατείας.

Στην αρχή όλοι η Έλληνες έμεναν σε μεγάλες κοινότητες, στο Ζγκοζελετς, Πολιτσε και λίγο αργότερα δημιουργήθηκε το ελληνικό χωριό Κροσσιενκο, στην νοτιοανατολική Πολωνία. Τους πήγαν σε αυτές τις περιοχές διότι μετά το πόλεμο είχαν σχεδόν ακατοίκητες. Από τα δυτικά τους γερμανούς τους πήγαν στην Γερμανία και από τα ανατολικά τους Ουκρανούς στην Ουκρανία.

Μια ακόμα ιστορία είναι πως γινότανε το προξενιό. Από τι έλεγε η μάνα μου, οι κοπέλες ήταν σε μια αίθουσα στον πρώτο όροφο και οι άντρες περπατούσαν στο προαύλιο. Οι κοπέλες διάλεγαν ποιος άντρας τους αρέσει και έπαιρναν αυτών που τους άρεσε. Αυτό το κάναν για να γίνονται αμιγώς ελληνικές οικογένειες, για να μπορούν να γυρίσουν στην Ελλάδα. Κάθε πρωτοχρονιά όλοι ευχόμασαν «και του χρόνου στην Ελλάδα». Αυτά τα λέγαμε για πάνω από εικοσιπέντε χρόνια.

Από την ζωή στην Πολωνία, δεν είχαμε κανένα περιορισμό από το κράτος. Είχαμε όλα τα δικαιώματα του Πολωνού πολίτη. Μπορούσαμε να μένουμε όπου θέλαμε, για αυτό σχεδόν σε κάθε πόλη μέναμε έλληνες, ψηφίζαμε στις εκλογές και όπου πηγαίναμε μας δεχόταν με ανοιχτά χέρια. Εδώ είναι μια ιστορία που λίγοι Έλληνες την ξέρουν.

Κατά μια παράδοση ιστορική σύμπτωση, τριάντα περίπου χρόνια αργότερα, τα τραγικά γεγονότα επαναλήφθηκαν. 14.000 πολιτικοί πρόσφυγες, μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα (1949), κατέφυγαν στη ίδια ακριβώς πόλη. Το Γκέρλιτς εν τω μεταξύ είχε διχοτομηθεί (1945), με σύνορο τον ποταμό Νάισε που διασχίζει την πόλη, και οι ανατολικές συνοικίες του είχαν παραχωρηθεί στην Πολωνία με το όνομα Ζγκοζέλετς (Zgorzelec). Έτσι στη χωρισμένη στα δύο πόλη, βρέθηκαν Έλληνες διαφορετικών γενεών-θύματα των δύο μεγάλων συρράξεων του 20ου αιώνα- που για πολλά χρόνια ούτε καν θα υποψιάζονται την ύπαρξη συμπατριωτών τους στην απέναντι όχθη[1].

Με σεβασμό

Περικλής Ζαφείρης

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΔΗΜΟΥ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ – ΕΚΕΤΑ

Δημιουργείται εθνικό σημείο αναφοράς εφαρμογής Καινοτομίας και Ανάπτυξης στην Ορεινότητα.

Στη Λίμνη Πλαστήρα βρέθηκαν ο Πρόεδρος του ΕΚΕΤΑ κ. Ευάγγελος Μπεκιάρης, ο Διευθυντής Ερευνών κ. Παναγιώτης Γραμμέλης, ο Επικεφαλής του Τμήματος Μελετών & Υλοποίησης Έργων κ. Αντώνης Πετράς και οι επιστημονικοί συνεργάτες κ.κ. Μιχάλης Κουγιουμτζής και Βασίλης Φιλίππου, έπειτα από πρόσκληση συνεργασίας του δημάρχου Λίμνης Πλαστήρα Παναγιώτη Νάνου. Η επίσκεψη εντάσσεται στην προώθηση συνεργασίας για μόνιμη παρουσία του ΕΚΕΤΑ στη Λίμνη Πλαστήρα, εκπόνηση

και υλοποίηση προγραμμάτων Ανάπτυξης με όρους Καινοτομίας Περιβάλλοντος, με στόχο την εξαγωγή καλών πρακτικών και για άλλες ορεινές περιοχές της χώρας.

Το Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (ΕΚΕΤΑ) είναι ο ιδανικός φορέας για το σκοπό αυτό, διότι είναι νομικό πρόσωπο, ιδιωτικού δικαίου, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, εποπτευόμενο από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ) του Υπουργείου Ανάπτυξης. Πρόκειται για δυναμικό φορέα, με αναγνωρισμένη διεθνώς δράση και συμμετοχή στο Ευρωπαϊκό Ερευνητικό και Αναπτυξιακό Γίγνεσθαι. Αποστολή του, η διεξαγωγή βασικής και κυρίως εφαρμοσμένης τεχνολογικού χαρακτήρα έρευνας, η ανάπτυξη εφαρμογών και προϊόντων για τη βιομηχανική, οικονομική και κοινωνική αξιοποίηση ερευνητικών αποτελεσμάτων. Μέσα από δίκτυο έξη (6) ερευνητικών Ινστιτούτων σε όλη την Ελλάδα, παρέχει υπηρεσίες ερευνητικής και τεχνολογικής υποστήριξης της παραγωγικής διαδικασίας.

Ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα την τελευταία 5ετία έχει θέσει στόχο να καταστεί εθνικό σημείο αναφοράς για την Περιβαλλοντική Καινοτομία. Ήδη έχει σε εξέλιξη έργα που σχετίζονται με την Εκπαίδευση όπως είναι τα “Σχολεία Δάσους”, το “Υπαιθριο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης”, θεματικές δράσεις όπως το “Πάρκο Ενσυναίσθησης”, κ.α. Η υλοποίηση του προγράμματος “Επιστροφή στην Πατρίδα” είναι ολοκληρωμένη πρόταση για παροχή κινήτρων επιστροφής των κατοίκων στα χωριά, με ελκυστικούς όρους δημιουργίας. Ειδικότερα για την προσέλκυση νέων επαγγελματιών είναι σε εξέλιξη μελέτη για δημιουργία “Κυψέλης Καινοτομίας” (Innovation Hub), για φιλοξενία νεοφυών επιχειρήσεων. Στόχος είναι να συνδεθεί η λίμνη Πλαστήρα με τη νεανική startup επιχειρηματικότητα. Μια άλλη κοινωνικά καινοτόμος δράση είναι η “Τράπεζα Γης” και τα “συνεταιριστικά καστανομερίδια” που προωθεί ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα με όρους Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στον Πρωτογενή τομέα, με στόχο την επανένταξη αδρανών γεωργικών εκτάσεων στην παραγωγική διαδικασία.

Ο δήμαρχος Παναγιώτης Νάνος, ο Γενικός Γραμματέας Βασίλης Μπράντζος, οι αντιδήμαρχοι Βαγγέλης Κρομμύδας, Θωμάς Στεργιόπουλος, Ιωάννα Ποδηματά και η πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου Βασιλική Σκούφη παρουσίασαν στον πρόεδρο και τα στελέχη του ΕΚΕΤΑ τις κτιριακές υποδομές που είναι έτοιμος ο Δήμος να διαθέσει για την ίδρυση παραρτήματος στη Λίμνη Πλαστήρα. Ως κεντρικό κτίριο ο δήμος προτείνει το Περιβαλλοντικό Κέντρο Νεοχωρίου, για την “Κυψέλη Καινοτομίας” (Innovation Hub) το κτίριο του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου, για την οργάνωση εκδηλώσεων τις αίθουσες εκδηλώσεων σε όλα τα χωριά του Δήμου, ανάλογα με το θέμα, καθώς και άλλες εγκαταστάσεις που τυχόν θα χρειαστούν στο Μέλλον.

Σε δήλωσή του ο πρόεδρος του ΕΚΕΤΑ κ. Ευάγγελος Μπεκιάρης, αναφέρει: “Αναποκριθήκαμε στην πρόσκληση του δημάρχου κ. Νάνου και ήλθαμε να διερευνήσουμε την δυνατότητα δημιουργίας παραρτήματος του ΕΚΕΤΑ στη Λίμνη Πλαστήρα. Ο Δήμος έχει ολοκληρωμένη αναπτυξιακή πρόταση, εναρμονισμένη με τις πολιτικές ανάπτυξης του ΕΚΕΤΑ. Διαπιστώσαμε ότι διαθέτει υποδομές που επιτρέπουν να αναπτυχθούν ερευνητικές και αναπτυξιακές πρωτοβουλίες για την Ορεινότητα. Η περιοχή διαθέτει φυσικούς, γεωγραφικούς, κοινωνικούς πόρους και χαρακτηριστικά που δίνουν προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης. Εμείς με επιστημονικά κριτήρια μπορούμε να προωθήσουμε αναπτυξιακές πρωτοβουλίες σε διάφορα επίπεδα: Σε ότι αφορά το φυσικό περιβάλλον, η αξιοποίηση υπολειμμάτων δασικής και αγροτικής βιομάζας για παραγωγή βιοενέργειας, οι πιλοτικές δράσεις προστασίας δασών, η προώθηση της κυκλικής οικονομίας είναι μέρος των δράσεων. Ο αγροδιατροφικός τομέας με ανάδειξη παραδοσιακών προϊόντων είναι άλλο ένα πεδίο. Ομοίως η στήριξη βιώσιμων μορφών ανάπτυξης με σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, η συνεργασία με πανεπιστήμια με στόχο τη διασύνδεση επιστημονικής γνώσης με

την τοπική επιχειρηματικότητα. Μεγάλη πρόκληση είναι η προσέλκυση νεοφυών επιχειρήσεων και η δημιουργία τοπικών τεχνοβλαστών με χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης και εδώ οι δομές που οργανώνει ο Δήμος έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως ορεινή περιοχή. Είμαστε αισιόδοξοι ότι η παρουσία του ΕΚΕΤΑ στην περιοχή θα φέρει θετικά αποτελέσματα για την εφαρμογή της Καινοτομίας και της Ανάπτυξης στην ορεινότητα.

Ο δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα κ. Παναγιώτης Νάνος σε ανάλογη δήλωση αναφέρει: “Η στρατηγική συνεργασία με το ΕΚΕΤΑ, είναι ιστορικής σημασίας διότι στη λίμνη Πλαστήρα θα έχει μόνιμη έδρα μία υπηρεσία η οποία αποδεδειγμένα και με επιτυχία υπηρετεί την Έρευνα και την Ανάπτυξη. Η δημιουργία σημείου αναφοράς του ΕΚΕΤΑ για την Ανάπτυξη της Ορεινής Ελλάδος, αποτελεί αισιόδοξο μήνυμα διότι θα αναδείξει νέες προοπτικές για την λησμονημένη ορεινή Πατρίδα. Τα χωριά μας άδειασαν με την μετανάστευση της δεκαετίας 1960, η τοπική οικονομία βρέθηκε στο περιθώριο. Το ΕΚΕΤΑ δεν λέει λόγια, μιλά με τα έργα του, γι’ αυτό είμαι ευτυχής που ξεκινάμε μαζί από τη Λίμνη Πλαστήρα με όρους καινοτομίας. Ευχαριστώ προσωπικά τον πρόεδρο κ. Μπεκιάρη και τα στελέχη του ΕΚΕΤΑ, τα οποία αξιολόγησαν θετικά την πρόταση συνεργασίας. Ξεκινάμε το 2026 δυναμικά για τη Λίμνη Πλαστήρα και την Καρδίτσα, αλλά και την ορεινή Ελλάδα, καθώς είμαστε βέβαιοι ότι οι μελέτες θα έχουν εφαρμογή και σε άλλες περιοχές της χώρας.”

Η ίδρυση παραρτήματος ΕΚΕΤΑ στο Δήμο Λίμνης Πλαστήρα θα προχωρήσει εντός του επόμενου μήνου σε ότι αφορά την δημιουργία της υπηρεσίας στο Νεοχώρι, ενώ σταδιακά και ανάλογα με τις εντάξεις έργων θα αναπτυχθούν και άλλες δράσεις. Παράλληλα είναι βέβαιο ότι θα προωθηθούν συνεργασίες με την Περιφέρεια και κοντινά Πανεπιστήμια, ιδιαίτερα δε με τοπικούς αναπτυξιακούς φορείς του Νομού Καρδίτσας, όπως η ΑΝΚΑ, το ΕΒΕΚ, Συνεταιριστική Τράπεζα Καρδίτσας, ΕΣΕΚ, ιδιωτικές, κ.α. επιχειρήσεις.

Λησμονημένες λέξεις & εκφράσεις με ιστορικό περιεχόμενο

γράφει ο Παναγιώτης Νάννος

Ο «σκατόψυχος», το «σκατοψύχι» και τα «σκατά στο λάκο τ'» λεκτική λαϊκή καταδίκη προσώπων και συμπεριφορών.

Είναι από τις σκληρότερες εκφράσεις λεκτικής καταδίκης και μορφή δημόσιας αποδοκιμασίας μέσα από τους χαρακτηρισμούς «σκατόψυχος», που αφήνει «σκατοψύχι» και το χειρότερο όλων, τα «σκατά στο λάκκο τ'» εκείνου που του αξίζει αυτή η δίκαια τιμωρία. Πρόκειται για χαρακτηρισμούς που έχουν ευθεία σύνδεση της ψυχής ζωντανού ανθρώπου ενίοτε και εκλιπόντος με τις ανθρώπινες ακαθαρσίες, τα σκατά, τα οποία επιλέγονται για να φανερώσουν το σάπιο της ψυχής εκείνου που έχει απωλέσει τη συλλογική εκτίμηση και απαξιώνεται με τους ανωτέρω χαρακτηρισμούς. Πρόκειται για λεκτική λαϊκή καταδίκη σκληρών και ανάλγητων ανθρώπων που βαρύνονταν με άδικες πράξεις ή σταθερές συμπεριφορές σε βάρος άλλων για ικανοποίηση ιδιοτελών κινήτρων, συνήθως το άδικο οικονομικό κέρδος. Σπανιότερα οι εκφράσεις είχαν να κάνουν με την εκδίκηση, ή άλλες σκοτεινές επιλογές και πράξεις καταδικασμένες από το αξιακό σύστημα και την συλλογική συνείδηση. Μια άλλη συνήθης έκφραση που χρησιμοποιούνταν ήταν επί λεκτικής αδικίας, ήταν όταν ο θιγόμενος απαντούσε «να φάει σκατά ο κιαρατάς που τόλμησε να πει...», ή «σκατά να φας, απ' θα τολμήσεις να πεις για μένα...», αλλά αυτό είχε βραχυχρόνια διάρκεια και κάποιες φορές λέγονταν στην υπερβολή ενός χοντροκομμένου ασειϊσμού.

Αντίθετα ο χαρακτηρισμός «**Σκατόψυχος**» ήταν βαρύς και έμενε, ο λαός έτσι ονομάζει τον άνθρωπο εκείνο που έχει πεθάνει, δεν είχε καθαρή ψυχή, αλλά αντίθετα είναι ίδιος με τα σκατά που τόση αηδία και αποστροφή προκαλούν μόνο στο άκουσμα των λέξεων αυτών. Ο σκατόψυχος κατά βάθος είναι δυστυχισμένος και δηλητηριασμένος από την ίδια του την κακία. Παρεμφερείς και οι χαρακτηρισμοί «Σκατοψύχι» ή «σκατοψύχια» που αφήνει κάποιος που με τις πράξεις του θα προκαλεί βρισιές ακόμα κι όταν το πρόσωπο είναι νεκρό, όπως λ.χ. «σκατά στον λάκο τ'», «σκατά στην ψυχή τ'», τον «σκατόψυχο/η», είναι η λεκτική αποδοκιμασία για τη μνήμη νεκρού. Αν και συνήθως οι νεκροί δεδικαίωται, εδώ αντίθετα έμεινε ασυγχώρητος μετά θάνατον. Αξίζει να θυμηθούμε τους στίχους με τους οποίους κλείνει το ποίημά του «ο τυραννομάχος» ο Γιώργος Κοτζιούλας, αναφερόμενος στον δικτάτορα Ιωάννη Μεταξά:

*«Κι εκείνος ο ενανθρωπισμένος Σατανάς;/πανάθλιος όπως ήταν, άθλια είχε τύχη.
ψόφο κακόν εβρήκε, μην τον συχωρνάς,/του γιόμισε ο λαός το λάκκο σκατοψύχι.»*

Η αρνητική άποψη που είχαν για τον Μεταξά οι άνθρωποι της ορεινής Ελλάδας, είχε να κάνει και με την απόφασή του περιορίσει δραστικά τον αριθμό των κατσικιών. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να χάσουν οι άνθρωποι τα κοπάδια τους, με αποτέλεσμα την απώλεια εσό-

δων και ειδών απαραίτητων για την επιβίωση των ορεινών πληθυσμών, μια άγνωστη ιστορία στην οποία θα αναφερθούμε άλλη στιγμή.

Σκατοψύχι, επίσης, αποκαλούσαν την αδιάθετη περιουσία, αυτή που δεν μοίρασε ως όφειλε ο κληροδότης με καθαρή διαθήκη, αλλά έμεινε σε πολλούς κληρονόμους, με αποτέλεσμα να μείνει το ακίνητο «ανταμ'κό κι έρμο», ήτοι ολονών και κανενός, με αποτέλεσμα να δυσσαρεστηθούν όλοι και να τον σκατοψυχίζουν οι κληρονόμοι. Για παράδειγμα τα άτεκνα ζευγάρια, ανύπαντρες γεροντοκόρες, φρόντιζαν να μην αφήνουν σκατοψύχι, όπως λένε την αμοίραστη περιουσία τους, για μην την αφήσουν αδιάθετη και οι κληρονόμοι σκοτωθούν μεταξύ τους για την διανομή.

Αρχικά ο χαρακτηρισμός σκατόψυχος αφορούσε τον μακαρίτη κακό άνθρωπο, σταδιακά επεκτάθηκε σε ηλικιωμένους κακούς ανθρώπους, που ετοιμάζονται να «παραδώσουν ψυχή», και γενικεύτηκε σε κάθε κακόψυχο άνθρωπο. Τέλος, ο χαρακτηρισμός σκατοψύχι / σκατοψύχια, έχει και μια άλλη διάσταση, ιδιαίτερα αν ο νεκρός δεν είχε λιώσει στον τάφο του, *“ποιός ξέρει τι σκατοψύχια έκαμε ο σχωρεμένος και δεν τον θέλει η γη”*. Η οφειλόμενη μεταθανάτια ηρεμία και ανάπαυση που όλοι οι νεκροί δικαιούνται για τους νεκρούς που δεν έλιωναν εύκολα ήταν η τιμωρία για άγνωστα “κρίματα” που βάρυναν την ψυχή του σκατόψυχου.

Τα **«σκατά στο λάκο του»** ήταν η πλέον βαριά τιμωρία για ένα νεκρό και προσβολή της μνήμης του, η οποία δεν περιοριζόταν μόνο στο λεκτικό μέρος, αλλά ενίοτε γινόταν πράξη με την εναπόθεση κοπράνων στον τάφο, ή το χειρότερο με την επιτόπου αφόδευση επάνω στο λάκκο του νεκρού πριν σαραντίσει και τοποθετηθούν προστατευτικά κάγκελα.

Το χέσιμο στο λάκο του πεθαμένου ήταν η υπέρτατη τιμωρία για κάποιον νεκρό, οποίος δεν τιμωρήθηκε εν ζωή αλλά τιμωρούνταν με ατίμωση και προσβολή μνήμης στην αιώνια ζωή, συνήθως για πράξεις αδικίας προσώπων που έκαμε ο νεκρός σε βάρος αδυνάτων, που έβρισκαν αυτό τον τρόπο να τιμωρήσουν αυτόν που τους αδίκησε.

Στις μέρες μας αυτά φαντάζουν λεκτικές υπερβολικές, τις παλαιότερες όμως εποχές η απειλή - προειδοποίηση *«θα χέσω στο λάκο τ'»*, συχνά γινόταν πράξη. Στο Μορφοβούνι όταν πέθανε ο Γ.Τ., τη δεκαετία 1960, άνθρωπος του συμφέροντος και του κέρδους, τοκογλύφος χωρίς ηθικούς φραγμούς, φιλοβασιλικός και με πολύ άσχημο ρόλο στον Εμφύλιο, εκτελέστηκαν άνθρωποι εξ' αιτίας του, πριν το μνημόσυνο των “σαράντα”, τα βράδυα πήγαιναν νύχτα και αφόδευαν στον τάφο του. Βεβαιωμένα έξη τουλάχιστον άνθρωποι πέρασαν, ένα βράδυ σε διαδοχικές στιγμές, κρύβονταν για να μην τους δουν, μεταξύ αυτών μία γυναίκα, η ιστορία έχει και την αστεία της πλευρά, δεν έχει νόημα να περιγραφούν λεπτομέρειες. Τα ανωτέρω περιέγραψε με λεπτομέρειες ο Α.Σ., ο οποίος περίμενε υπομονετικά να έλθει η σειρά του να αφοδεύσει στον τάφο με ασφάλεια. Αν και φοβόταν όπως μου εξομολογήθηκε ο ίδιος, μου εξήγησε τους λόγους για τους οποίους η συνείδηση του επέβαλλε να λάβει εκδίκηση: ο ασυγχώρητος Γ.Τ. του έκλεψε δύο ετών μεροκάματα, έφηβος εργάστηκε για δυο συνεχόμενα χρόνια στα αμπέλια του και δεν τον πλήρωσε ποτέ. Όταν λίγους

μήνες μετά πέθανε ο πατέρας του, το ορφανό παιδί ζήτησε τα χρήματα γιατί η οικογένεια τα είχε όσο ποτέ άλλοτε ανάγκη. Αυτός του απάντησε ότι είχε δανείσει στον πατέρα του χρήματα και ότι τα χρέη που άφησε σε αυτόν ο πατέρας του ήταν περισσότερα, συνεπώς να μην μιλάει και ότι θα τον πήγαινε στο δικαστήριο για συκοφαντική δυσφήμιση και θα τον έβαζε να πληρώσει το υπόλοιπο του χρέους που ο ίδιος θεωρούσε ότι υπήρχε από τον νεκρό! Η οικογένεια ωστόσο γνώριζε ότι ποτέ δεν είχε δανειστεί και ότι προφασίζονταν το θάνατο για να μην πληρώσει τα μεροκάματα. Παρότι πέρασαν πολλές δεκαετίες από τότε, ο υπέργηρος ακόμα δάκρυζε και έβριζε το νεκρό σαν να μην πέρασε μια μέρα, το αίσθημα της αδικίας φαίνεται ότι τον έπνιγε ακόμα!

Τελευταία πράξη βεβήλωσης νεκρού σημειώθηκε στο κοιμητήριο της Φυλακτής στα μέσα δεκαετίας του 2000, όταν στον μαρμάρινο τάφο του Γ.Α., έριξαν κατράμι λιωμένο και έγραψαν με μαύρα γράμματα στο πλάϊ, “στην κόλαση να πας”.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σημείωμα του εκδότη	
<i>Παιδείας Ίχνηλασίες</i>	3
Ψωμί δεν έχουμε, τυρί ζητάμε: Εκπαίδευση και Λαϊκός Πολιτισμός	
<i>Ευάγγελος Αυδίκος</i>	5
Τα σχολεία και οι δάσκαλοί τους στην περιοχή των Αγράφων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας	
<i>Θεόδωρος Α. Νημάς</i>	8
Ή Σχολή τῶν Βραγγιανῶν Ἀγράφων καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου, Σεραφεῖμ ἱεροδιάκονος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πτελεκητῆς	
<i>Κωνσταντῖνος Σπ. Τσιώλης</i>	22
Σχολές και σχολεία Αγράφων και κάμπου της Καρδίτσας (1570-1881) κατά τον οθωμανικό μεσαίωνα (1453-1839) και το Τανζιμάτ (1839-1876) κ.έ.*.	
<i>Δημήτρης Κ. Αγγελής</i>	39
Η εκπαίδευση στ' Άγραφα μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας	
<i>Λάμπρος Α. Γριβέλλας</i>	45
Σχολεία και δάσκαλοι σε κοινότητες τ. Δήμου Νευροπόλεως - Λίμνης Πλαστήρα διαχρονικά	
<i>Χρήστος Λιαπής</i>	59
Αγώνες για την Παιδεία στην Ελεύθερη Ελλάδα της Εθνικής Αντίστασης (1941-1944)	
<i>Βασιλική Π. Λάππα</i>	150
Από "Τα Ψηλά Βουνά" στα "Αετόπουλα" της "Ελεύθερης Ελλάδας" τρία (3) ιστορικά αναγνωστικά που γράφηκαν στα Άγραφα.	
<i>Παναγιώτης Νάννος</i>	166
Όψεις Σχολικής ζωής της υπαίθρου μέχρι το 1975	
<i>Παναγιώτης Νάννος</i>	170
Από το "Σχολαρχείο" στο Γυμνάσιο Μεσσηνικόλα (1889 - 2008)	
<i>Παναγιώτης Νάννος</i>	207
Η κάρτα του Δημοτικού Σχολείου Μεσσηνικόλα	
<i>Γιώργος Κλήμος</i>	219
Μια αναδρομή στα διδακτήρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Νομού Καρδίτσας (1959, 1972)	
<i>Γιώργος Κλήμος</i>	221

Ιστορία του Δημοτικού Σχολείου Μορφοβουνίου <i>Παναγιώτης Νάννος</i>	225
Η εκπαίδευση στην Καρύτσα Δολόπων και το Δημοτικό Σχολείο της <i>Κώστας Αθ. Παΐσης</i>	260
Το Νεοχώρι με τα δύο Σχολεία από το 1883 έως και το 1997 <i>Ελπίδα Μπασδέκη</i>	287
Τεκμήρια για τη σχολική ζωή της κοινότητας Φυλακτής <i>Αθανάσιος Τσιαμαντάς</i>	294
Δημοτικό Σχολείο και δάσκαλοι του Βλάσδου/Μοσχάτου <i>Δημήτρης Τσιτσιάς</i>	299
Η Εκπαίδευση στην Καστανιά <i>Χρυσάνθη Ηλ. Μπολτσιή</i>	307
Σχολείο Μούχας <i>Χρυσάνθη Ηλ. Μπολτσιή</i>	318
Το θερινό σχολείο των Σαρακατσαναίων στα Ζυγογιανναίικα <i>Ν. Γ. Ζυγογιάννης</i>	320
Το Δημοτικό Σχολείου Καταφυγίου <i>Γιώργος Κλήμος</i>	324
Σχολικές αναμνήσεις από το Δημοτικό Σχολείο Μορφοβουνίου ως μαθήτρια και δασκάλα <i>Ελένη Μανώλη - Ρόπη</i>	325
Μαθητικές αναμνήσεις <i>Χρίστος Κοτρώτσιος</i>	327
Σχολικές ξιαναστραμάρια <i>Στέφανος Πρίντσιος</i>	331
Αντιγραφέας σιωπής <i>Παναγιώτης Νάννος</i>	336
Τα παιδιά... και τα κορίτσια! <i>Παναγιώτης Νάννος</i>	338
Βιωματική άποψη για τις συνθήκες εκπαίδευσης το 2025 <i>Ηλίας Καφεντζής</i>	339

Βιβλιοθήκες στις Κοινότητες από την εποχή της Αυτονομίας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, μέχρι σήμερα Παναγιώτης Νάννος	341
Λίμνη Πλαστήρα, Περιβάλλον και Εκπαίδευση όπως έρχεται από το μέλλον 1996 – 2025) Ελπίδα Μπασδέκη	367

Μόνιμες στήλες

<i>Έτσι ... για την Ιστορία! Ειδήσεις και γεγονότα με τοπικό & ευρύτερο ιστορικό ενδιαφέρον</i>	
Με το 71/2025 ΠΔ Μαρτυρικά χωριά χαρακτηρίζονται Μορφοβούνι, Μεσενικόλας, Φυλακτή, Πεζούλα και ο οικισμός Νεράιδας Πεζούλας	391
Χαιρετισμός του Δημάρχου στην Κεντρική Αντικατοχική εκδήλωση της Κύπρου (22/7/2025) στον Τύμβο της Μακεδονίτισσας	394
Διεθνή Συμπόσια Γλυπτικής και "Biennale" Νέων Καλλιτεχνών στη Λίμνη Πλαστήρα εντάχθηκαν στο ΕΣΠΑ Θεσσαλίας	395
Μήνυση κατέθεσε ο Δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα για δολιοφθορά στο αρδευτικό Πηγών Αγ. Γεωργίου Μορφοβουνίου	396
Δήλωση δημάρχου Δήμου Λίμνης Πλαστήρα Παναγιώτη Νάνου για τη διαχείριση των δάτινων πόρων και την άρδευση του Θεσσαλικού κάμπου	397
Επιστολές ιστορικό ενδιαφέρον Περικλής Ζαφείρης	399
Στρατηγική συνεργασία Δήμου Λίμνης Πλαστήρα – ΕΚΕΤΑ	342
Λησμονημένες λέξεις & εκφράσεις με ιστορικό περιεχόμενο Παναγιώτης Νάννος	405
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	408

Χρονο - προγραμματισμός επόμενων τευχών προς διευκόλυνση συγγραφέων και ερευνητών:

• **το 10ο/2026** τεύχος προγραμματίζεται για τον Ιούνιο του 2026 και είναι αφιερωμένο στις «Ιχνηλασίες Προγόνων». Επιχειρούμε την καταγραφή πληθυσμού των κοινοτήτων μας μέσα από ποικίλες πηγές, φορολογικά τεφτέρια των Οθωμανών, συνδρομές σε μοναστήρια και εκδόσεις, περιηγήσεις, οδηγούς, απογραφές πληθυσμού, από το 1881 που απελευθερώνεται η Θεσσαλία, μέχρι την πρόσφατη απογραφή πληθυσμού το 2021.

• **το 11ο/2026** τεύχος προγραμματίζεται για τον Δεκέμβριο του 2026 με τίτλο *ἀρχή παιδεύσεως ἢ τῶν ὀνομάτων επίσκεψις*, κατά Αντισθένην: είναι αφιέρωμα στα επώνυμα οικογενειών Κοινοτήτων Λίμνης Πλαστήρα, από τα χρόνια της αυτονομίας των Αγράφων επί Τουρκοκρατίας, στον ελεύθερο βίο από το 1881 μέχρι σήμερα. Πηγές, τα Μητρώα Αρρένων, οι κλάσεις στρατευσίμων, οι εκλογικοί κατάλογοι, τα λησμονημένα Τοπωνύμια, κάθε είδους πηγές της Ιστορίας. Επίσης θα επιχειρηθεί να συνταχθεί βιογραφικό λεξικό προσωπικοτήτων καταγομένων από τις κοινότητες της Λίμνης Πλαστήρα, οι οποίοι διέπρεψαν σε διάφορα πεδία της Δημόσιας ζωής, αλλά και λιγότερο γνωστοί πρωταγωνιστές με σημαντική κοινωνική προσφορά στις τοπικές κοινότητες.

• **το 12ο/2027**, τεύχος προγραμματίζεται για τον Ιούνιο 2027, με θέμα την Συλλογική οικονομική και κοινωνική έκφραση Κοινοτήτων Λίμνης Πλαστήρα. Καταγράφουμε άτυπους και αναγνωρισμένους συνεταιρισμούς, Πολιτιστικούς και Αθλητικούς Συλλόγους, κάθε είδους σωματεία και συλλογικότητες που λειτούργησαν στα χωριά της Λίμνης Πλαστήρα, από τα χρόνια της αυτονομίας των Αγράφων στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, μέχρι τις μέρες μας.

• **το 13ο/2027** τεύχος προγραμματίζεται για τον Δεκέμβριο 2027, με ελεύθερο θέμα.

Προγραμματισμένες παράλληλες εκδοτικές δράσεις:

- 2027: 100 ΧΡΟΝΙΑ ΛΙΜΝΗ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ειδική έκδοση με την ιστορία της Λίμνης. Παρακαλούνται όσοι έχουν φωτογραφικό ή άλλο υλικό, να μας το διαθέσουν για να εμπλουτίσουμε την επετειακή αυτή έκδοση

Σχεδιαζόμενες παράλληλες εκδοτικές δραστηριότητες

- Π.Μ: Φωτογραφικό Λεύκωμα για το Νεοχώρι
- Λιαπτής Χρ. Μετανάστευση προς και από τα Άγραφα

Άχρωνα Δήλος

Ποιο σχολείο, ποια τάξη, ποιος δάσκαλος, θα διδάξει την Υπομονή;
Το μάθημα της γραφής, προπάντων, ανάγνωσης της Σιωπής;

Ποία η διδακτική ώρα για το διάλογο των Σωμάτων;
Των κρυφών της Αισθητικής και της Ποιητικής αοράτων;
Ποια ιχνογραφία τις φλέβες και το χτύπο τους θα γράψει;

Ποιος εικαστικός στο νυκτερινό πλούτο των χρωμάτων θα είναι ο μύστης;
Το φως να δείξει, εκείνο που κρύβεται πίσω απ' το σκοτάδι;

Ποιος θεολόγος του άχρονου, θα υπομνήσει άναμμα κεριού στον άγιο Μώμο;
Ποιος το αψίκορον και το θυμό θα εξισώσει με τη σιγή του Πόθου και του Ίμερου;

Ήταν όλοι τους εκεί, στη Δήλο, όπου ο οικουμενικός διάλογος για την Παιδεία
στο περιθώριο του άχρονου ο πατρο - Κοσμάς ο Αιτωλός με δύο - τρεις ακόμα
δάσκαλους του Γένους των ανθρώπων, συνομιλούσαν για επανίδρυση σχολείων...

* Το ποίημα από την συλλογή "Τιθωνού Σιωπές" του Παναγιώτη Νάννου,
φωτογραφία του ιδίου.